

TRACTATUS DE STUDIIS MONASTICIS

IN TRES PARTES DISTRIBUTUS,

Cum quadam præcipuarum difficultatum serie, quæ in Autographorum Operum lectione singulis quibusque sæculis occurrunt,

Selectiorumque Voluminum addito Catalogo ad Bibliothecam in Ecclesiasticis materiis comparandam,

AUCTORE

P. D. JOANNE MABILLON
MONACHO BENEDICTINO.

TOMUS PRIMUS.

LATINE VERTIT

P. D. JOSEPHUS PORTA
ASTENSIS

Monachus Casin. in Collegio Anselmo Benedictino
Romæ olim S[illegible] Theolog. Lector.

EDITIO TERTIA VENETA.

VENETIIS, MDCCLXX.
APUD LAURENTIUM BASILIUM,
SUPERIORUM PERMISSU.

EPISTOLA
MISSA AB EMINENTISSIMO CARDINALI
DE AGUIRRE
P. D. JOANNI MABILLON,

Mihi tradita a Viro clarissimo P. D. Erasmo Gattola, primo Tabularii Casinensis Custode, & Historiæ Ecclesiasticæ Professore.

ADMODUM REVERENDE PATER.

Ihil mihi gratius accidit, quam ubi literas tuas accipio, aut libros lego, præsertim hunc novissimum de ratione Studiorum Monachalium, adversus piissimum illum Abbatem de Trappa. Nondum fuit mihi tempus totum illum percurrendi, sed adhuc restat major ipsius pars evolvenda. Cum autem scriptus sit Lingua Gallica, mihi peregrina, in qua hactenus exiguos progressus feci, solum dicere possum cum veteri illo Philosopho: Quæ intellexi bona sunt, Credo & quæ non intellexi. *Idem mihi passim accidit in Libris aliis Gallicis etiam prædicti Abbatis, quos ingenti numero apud me habeo, & interdum lego, aut coram me legere facio. Certe in hac parte, sive defensione studiorum Ordinis Monastici, rationes tuæ, probationes, & documenta ex tota fere antiquitate Christiana desumpta, videntur plane rem extra controversiam ponere. Si nulla utilitas, nullum meritum, nihil denique laudabile est in studiis, & exercitiis literariis Monachorum, væ Majoribus nostris, qui tot sæculis a tempore Patriarchæ Benedicti in iis laborarunt. Væ tibi, ac tui similibus in Congregat. S. Mauri; Væ & mihi, aliisque meorum Fratrum in Hispania, & alibi fere. Profecto miserabiliores erimus aliis hominibus, si tota nocte laborantes nihil cæpimus. Atqui loquendo de iis, qui pietatem in primis colunt, ac subinde studia literaria debito modo, methodo, ac tempore in eum scopum dirigunt, immane* paradoxon, *& minime tolerandum erit, si ab illo Scriptore, aut quoquam alio damnentur. Melius certe, ac rationabilius invehi potuisset adversus quoslibet, præsertim Monachos, qui*

præpostero fine, modo, ac via studentes, aut plus sapere appetentes, quam oportet sapere: Nimirum ex his capitibus peccatur frequentissime ab iis etiam, qui Monasticam vitam professi, plus justo, atque incongruo modo exercitationibus literariis se dedunt, non tam in Dei obsequium, utilitatem publicam & privatam laborantes, quam ob curiositatem, ambitionem, aut illiberalem quæstum. Quin & sæpe non solum in scholis publicis, sed etiam privatis Monasteriorum, magna temporis pars insumitur, jactura irreparabili, in Quæstionibus prorsus inutilibus, similibus aranearum telis, in quibus nihil est, præter scholasticam quamdam subtilitatem. Id mihi etiam contigisse pro more sæculi, qui etiam in Religiosos viros, & Claustra Monastica irrepsit, fateor, non absque dolore cordis mei. Multa dictavi, scripsi, & typis mandavi parum utilia, quamvis plurima alia ejusdem generis resecaverim. Quæcumque de cætero edere contigerit, absque ea labe sane prodibunt; quin etiam ante jam edita, si recudenda erunt, ab ejusmodi quisquiliis libera erunt, quantum mihi licuerit; neque enim omnia illa, quæ primo aspectu talia videntur, resecari penitus debent, cum multa eorum deserviant ad exercitationem congruam ingeniorum, & viam aperiant, mentemque exacuant ad graviores alias quæstiones penitius intelligendas, & explanandas. Laudandus itaque esset Scriptor ille, si dumtaxat adversus hoc studendi, ac scribendi cacoethes, *præsertim in Monachis, calamum strinxisset, atque ea in re me consentientem, ac laudatorem inveniret. Deservient tamen illius scripta, & Observationes circa eam rem, ut Monachi omnes S. Pat. Benedicti, memores instituti nostri, potiores curas, majoremque temporis partem impendant in exercitiis spiritualibus, & sacris in Regula præscriptis; studiis vero literarum dumtaxat quantum, & quatenus conferunt, aut conferre queunt ad pietatem, perfectionem Christianam, Religiosam, Monachalem, & tandem ad perfectam charitatem erga Deum, & Proximum. Sed quid Ego immorer in iis explicandis, quæ uberrime a te insigni eruditione in hoc Libro explanata sunt, & erunt; Quin & a Congregatione tua, observantissima pariter & doctissima usu ipso, ac vivido exemplo demonstrantur? Perge igitur, Vir eximie, & prosequere, uti hactenus, simul cum aliis Sociis, quotquot incumbunt similibus studiis, & præcipue correctissimis editionibus Operum SS. Patrum. Quales profecto sunt in primis novissimæ Sanctorum Ambrosii, & Augustini, quorum postremos tomos accepi cum ingenti animi voluptate, & non minori erga vos gratitudine. Ne prætermittas quæso grates meo nomine reddere quamprimum Reverendissimo Patri Generali, & salutem multam impertiri Eruditissimis Michaeli Germain, Theodorico Ruinart, Bernardo Montfuocon, aliisque similibus. Vale, & tuis, ac tuorum Sacrificiis, & precibus me nimium egentem, Deo commenda.*

Romæ 22. Januarii 1692.

Addictissimus, tuique Amantissimus
Josephus Card. de Aguirre.

Reli-

RELIGIOSIS ALUMNIS BENEDICTINIS

Congregationis S. Mauri.

Obis potissimum, dilectissimi Fratres, opus hoc dicare teneor, cum propter vos ipsos speciatim a me susceptum fuerit, ac lucubratum. Quidquam temeritatis redoleret, credo, universo Monachorum nostrorum coetui ipsum nuncupare, quandoquidem plurimi inter ipsos sunt, quos tamquam Didascalos venerari cogor, quive proinde præsentis non indigent lucubrationis. Hæc autem aliud non innuit, quam studiorum quamdam isagogem, quæ jam plerique ipsorum toto fere vitæ suæ tempore excoluere, eorumque possent ipsimet normam tribuere. Silentio tamen hoc peculiare prætereunt, jamque multum temporis labitur, quo a majoribus nostris ad quasdam notitias calamo exarandas stimulor, quas iis summe necessarias censent, qui primo studiis incumbunt.

Verum, cum pluribus ab hinc annis id exequi distulerim, opportuna tandem arrisit occasio, quæ ad istam Provinciam capessendam omnino me compulit. Compertum quippe nobis est, quamdam paulo ab hinc tempore, inter doctrinæ, pietatisque viros, emersisse cavillandi rationem, ex qua plerique ipsorum autumant solitariam vitam degentibus scientiarum cultum minime congruere. Quo circa vobis, dilectissimi Fratres, haud ægre innotescere potest quid præsenti dederit ansam disputationi, nec operæ pretium puto eamdem vobis exactius exponere. Varia autem super hoc fuere opinantium placita, nedum intra, verum & extra claustra degentium; meamque impræsentiarum cogor aperire sententiam, unde etiam occasionem sumpsi eam vobis saltem adumbrandi rationem, ad quam pro recta studiorum vestrorum norma respicere possitis. Hocque in primis est, quod in præsenti opere exequi animo duxi, ut aliquam saltem meæ in vos intimæ propensionis notam ostenderem, quam jugiter in corde detinui.

Hinc etiam comperiri a vobis poterit, quantæ fuerim necessitati obnoxius, ut me aliquantulum in isto Tractatu diffunderem; non enim satis hic erat antiquitatem studiorum in toto Ordine Monastico declarare, præsertim vero in nostro, sed insuper necessum omnino fuit, modum, legesve rite studendi tradere, Monachorumque coetui referare. Porro hæc regula eam methodum affert, quam, dum varias ad scientias incumbere paramus, nobis convenit indeclinabiliter stabilire; præsertim vero

vero in iis, quæ magis ad nostrum conferunt institutum; sistendo in intimis illis dispositionibus, quas ad rectum earum usum adducere oportet. Meum itaque istud scribendi consilium nonnihil, ut cernitis, alio me transtulit; nec enim cohibere me potui, quin de iis omnibus sermonem facerem, quæ ad Ecclesiasticos maxime pertinent.

Non vereor, quin hæc scribendi methodus plerisque admirationem pariat, qui forte autumabunt, ipsam a me singulis Monachorum æque proponi. Sed hæc mei non est meta consilii; compertum quippe mihi est, quod cum pauci sint ad horum omnium vastitatem laborum idonei, sic etiam pauciores occurrunt, quos Deus ad eamdem metiendam advocet. Quinimmo sæpe numero contingit, ex tot literariis occupationibus inanem curiositatem augeri, potius quam puro ad veritatem affectu attendatur. Verum cum non cuivis homini, ut fertur, contingat adire Corinthum, & ad peculiares scientias aptiores nonnulli appareant, quæ plerosque alios vix decent; hinc operæ pretium fuit in præsenti Tractatu de iis varie differere, easdemque multifarie proponere, ut singulorum inclinationi, ac viribus, insinuando modum ad eas se applicandi juxta proprium uniuscujusque institutum, satisfaceremus. Cæterum prudentiæ, ac superiorum consilio remittendum erit, quibus onus incumbit subditos sibi Monachos ad ea potissimum studia capessenda dirigere, quæ tum ipsorum captui sint magis accommoda, tum etiam Ecclesiæ, aut Religioni, quam profitentur, mage proficua.

Contingere nihilominus posset, ut in tanto Monachorum numero aliquot essent, qui sufficienti præditi ingenio, & pari propensione ducti, ferrentur ad operam navandam studiis doctrinarum Ecclesiasticarum, has perscrutando in ipso Autographorum fonte; propterea ut ad id assequendum planior ipsis via reddatur, præcipuarum difficultatum seriem in calce hujus tractatus subdam, quæ in illorum lectione singulis quibusque sæculis possent ipsis occurrere; addito etiam selectiorum librorum Catalogo, quos ad Bibliothecam Ecclesiasticam construendam censui utiliores. Utcumque tamen sit, cum volumen istud publicæ luci tradatur, proindeque universorum indiscriminatim terendum manibus, hinc est, quod si Monachorum paupertas ad id præstandum obstet, forte secus erit penes alios extra Claustra degentes.

Vobis insuper, si libet, animadvertendum erit, quod si infra singillatim de scientiis agens, multifarios super qualibet ipsarum perlegendos libros proponam, non est quod velim ad eorum omnium lectionem vos universim cogere, sed ut variis singulorum placitis satisfaciam, qui ex ista voluminum diversitate, de consilio Præpositorum suorum, vel alterius prudentis, sapientisque viri, utiliora sibi seligere poterunt. Ad quod alia insuper suppetit ratio, quia scilicet arduum nimis foret pro numerosa aliquorum Cœnobiorum soliditate similia in

prom-

promptu habere volumina, quæ ſingulis diſtributa inſervirent. Ad hoc igitur abſurdum evitandum multifaria ſuper una, ac determinata materia illa notare optimum duxi. Hæc interim vobis ſat ſint pro manifeſtatione mei conſilii, & pro præſentis operis declaratione, ſuper quo licebit mihi quadantenus gloriari, ſi quidquam ſpiritui potius, quam ſcientiæ, fructuoſum contulerit.

Quandoquidem ſciendum vobis eſt, Fratres in Chriſto Chariſſimi, me hic non præſumere noſtra transformare Cœnobia in Academica ſcientiarum lycea; cum enim Apoſtolus de alio non gloriaretur, niſi de illo, in quo prædicabat Jeſum Chriſtum, & hunc Crucifixum, haud alia pariter ſit oportet ſtudiorum noſtrorum meta. Hæc igitur a nobis taliter exercenda ſunt, quatenus in nobis ipſis, & in aliis reformemus, quantum poſſumus, novum illum hominem, cujus vivum exemplar in ſemetipſo nobis expreſſit Salvator Noſter; & ſi qua fuerit ſcientia, quæ ad hunc ſcopum recta non collimet, plus ſane nocebit, quam quidquam prodeſſe valeat. Sola charitas rectam in nobis ſtudendi praxin poteſt efficere, ipſaque dumtaxat illum cordis tumorem reprimere, quo ſpeculabilium ſcientiarum profeſſores ut plurimum laborant, dum per ipſas ſe unice inter cæteros diſtinguere conantur, item ab hominibus libenter ſciri volunt, propriique nominis gloriam comparare. In hunc profecto ſcopulum non impingetis, ſi cum Mellifluo voſmetipſos ſic ſæpe alloquamini: Malo ſine illa, quæ inflat, quam abſque illa, quæ ædificat, inveniri. Si ſingulæ cogitationes veſtræ, omneſque ſtudiorum conatus ad hoc tendant, nimirum ad vos ipſos probe cognoſcendum, ut humiliores inde evadatis, humanis oculis jugiter vos occultando, clarior etiam in vobis fiet Dei cognitio, ad eum intimius amandum dirigens, ipſique fervidius ſerviendum. Perſpicuum utique eſt, teſte etiam Apoſtolo, quod ſcientia ſine charitate inflat; ſed tantundem pro certo habendum, quod divina opitulante gratia, nihil utilius eſt ad humilitatem noſtram conciliandam; quoniam nihil vividius præſentem corruptionis noſtræ, miſeriarumque noſtrarum periſtaſin repræſentat. Si notiones, quas ſtudendo acquiretis, iſtum in vobis fructum non gignant, ſatius quidem erit eas prorſus omittere, quam ex earum apparatu lethiferum in vobis virus confici, quod ſpiritum inflantem reddat. Quamquam ſi hoc aliquando eveniat, jam non eſt peſſimus hic effectus ipſarum ſcientiarum naturæ tribuendus, ſed perverſæ eorum diſpoſitioni, qui ad illas incumbunt. Cæterum ſi ſatagatis in Deum corda veſtra dirigere, non minori utilitati vobis erunt, ac tot aliis inſignibus Ordinis noſtri viris, qui eas enixe coluerunt, & in augmentum direxere, tum propriæ, tum alienæ ſalutis. Quinimmo non abſimile cenſendum arbitror de profanorum lectione voluminum, quæ ſi recta intentione legantur, non modicum vobis fructum ad ſalutem pariter conferre poterunt. Id autem creditu difficile foret, ſi nobis non innoteſceret effectus ille

Bernard. prol. in lib. de præcep. & diſp.

Aug. lib. 3. Confes. cap. 4. mirabilis, qui ex lectione ethnici Oratoris in corde Divi Augustini subito emersit, sicut in libris Confessionum testatur dicens: Liber vero ille, ipsius exhortationem continens ad Philosophiam, qui vocatur Hortensius, ille inquam mutavit affectum meum, & ad te ipsum, Domine, mutavit preces meas, & vota, ac desideria mea fecit alia. Viluit mihi repente omnis vana spes, & immortalitatem sapientiæ concupiscebam æstu cordis incredibili, & surgere jam cœperam, ut ad te redirem. Non ergo ad acuendam linguam librum illum referebam, neque mihi locutionem, sed quod loquebatur, persuaserat. Super hoc autem fusiori non me extendam calamo; quinimmo vereor, ne nimius jam in scribendo fuerim, cum simplici cuperem adumbatione totum opus exprimere. Una interim mecum vestras ad Deum preces effundite, ut huic meo qualicumque labori eousque benedicere dignetur, ut mihi, & vobis, atque singulis ipsum lecturis, præstet emolumentum.

MONI-

MONITIO AD LECTOREM.

Uamquam, ut mihi videor, diligentiam omnem, atque conatum adhibui, ut nemo in præsenti Tractatu falsa decipiatur hypothesi, nihilominus mihi nondum certo persuadeo, num in ipso intentam metam feliciter attigerim, vel saltem eo devenerim, ut satis æquo lectorum animo perferar. Quinimmo verendum mihi est, ne forte plurima scripserim, quæ ipsorum justa mereantur inuri censura, nisi, ut precor, me tota prosequi humanitate dignentur. Propterea hinc est, haud me cohibere potuisse, quin post iteratum isto super opere examen loca quædam sedulo explanarim, quæ secus contra mentem meam perperam intelligi poterant.

Quidam fortasse mihi posset objicere, legendos libros me identidem proponere ab hæreticis Auctoribus editos. Verum nec ii a majoribus nostris cuipiam interdicendi sunt, quandocumque nihil fidei orthodoxæ contrarium contineant, legesque ab Ecclesia Romana sancitæ omnino serventur. Nec enim eos perlegi, aut retineri posse debita prius non obtenta facultate, præsumo. Alioquin operæ pretium foret ea quoque Auctorum profanorum prohibere volumina, quæ magis a vera recedere Religione videntur, quam sint eorum Hereticorum, qui contra Ecclesiam orthodoxam, aut bonos mores, nihil palam sentire sunt ausi. Quocirca nemo hinc pravum arbitrabitur, librum de Religione, a Grotio elucubratum, a nostris perlegi posse, cum nihil Doctrinæ Catholicæ in se complectatur oppositum. Cujuslibet veritatis Deus est Auctor, nec non cujusque Ecclesiam suam participem voluit; proindeque jus amplum huic inest earum quamlibet undecumque sibi vendicandi, etiam cum inter infidelis dispensatoris manus elucere contigerit.

Possent insuper mihi nonnulli opponere, quosdam a me alicubi commendari Auctores, Catholicos quidem, non tamen universim receptos. Verum hoc ideo mihi visum est, quatenus intimius possent penetrari difficultates, Doctorumque rationes eventilari, qui oppositæ extitere sententiæ. Propterea hinc est, quod de Conciliis sermonem faciens, lectionem Richerii, Jacobatii, & Patris Lupi Augustiniani proponam. Haud ægre percipi potest, me ullam non stabilire sententiam, quam quis teneatur amplecti, Auctores citando sensui doctrinæ nostræ contrarios; sed mei metam consilii aliam in præsenti non esse nisi rationibus hinc inde ponderatis, ex opinantium varietate simplicem veritatem eruere.

Forte quis dixerit, me opus istud Junioribus lectitandum scribere, nec a prudentibus æquibonique fieri hujuscemodi libros ipsorum immaturitati tradere. Verum sic pro juventute scribo, ut hac ætate florentes ad senectam usque perducam, dum inter varias temporum rationes pro singulis eos capessendos libros distinguo, qui sint uniuscujusque ætati, captuique conformes.

Quantum ad Auctorum catalogum, quem ad Ecclesiasticam Bibliothecam construendam innui in hujus calce tractatus, nonnisi perpaucos eorum ibi notavi, qui de hæresi scribere profitentur; enimvero licet hujus farinæ volumina facile haberi posse contingat, magnum tamen ipsorum cumulum congerendum esse non arbitror, nisi forte pro Religionis, aut Ecclesiæ orthodoxæ defensione, ad iis utendum (Ecclesiastico quidem jure servato) necessitas cogat.

Nos

NOs D. Hippolytus, & D. Aurelius Augustinus a Placentia Casinates, jussu Reverendissimi P. Præsidis, perlegimus Librum, cui titulus est: *Tractatus de Studiis Monasticis, a P. D. Josepho Porta Astensi*, Monacho Congregat. nostræ, exarátum, in quo cum nihil Catholicæ Fidei, ac bonis moribus adversum invenerimus, propterea, quantum nostra interest, publica luce dignum arbitramur.

Dat. Cesenæ in Monasterio Sanctæ Mariæ 19. Julii 1704.

DEcretum Reverendissimi Patris Præsidis Congregationis Casinensis. Visa, atque perlecta attestatione P. D. Hippolyti, & P. D. Aurelii Augustini a Placentia, quibus a nobis demandatum fuit, ut Librum, cui titulus est: *Tractatus de Studiis Monasticis, a P. D. Josepho Porta Astensi exaratum*, examinarent; quia ab iisdem ex omni parte prælo dignus nobis proponitur, si iis, ad quos spectat, ita videbitur, ideo & nos facultatem concedimus ut typis mandetur.

Dat. Anversæ die 1. Augusti 1704.

D. Hippolytus a Neap. Abb. & Præsidens.

D. Raymundus a Neap. Procancell.

NOI

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

COncediamo Licenza a *Lorenzo Baseggio* Libraro di Venezia di poter ristampare il Libro intitolato: *Tractatus de Studiis Monasticis D. Joannis Mabillon, latine versus a D. Josepho Porta &c. Tomi* 3. osservando gli ordini soliti in materia di Stampe, e presentando le Copie alle Pubbliche Librarie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 17. Agosto 1769.

(Angelo Contarini Proc. Rif.
(
(Francesco Morosini 2do. Cav. Proc. Rif.

Registrato in Libro a carte 14. al num. 96.

Davidde Marchesini Seg.

Appro-

Approbationes Doctorum.

Approbatio Domini Gabillonii, in Sorbonensi Universitate Sac. Theologiæ Doctoris, & Parochi Sancti Laurentii.

Nobis jam satis, superque liquet quantum ædificationis Ecclesiæ universæ contulit Benedictina Religio, quantumve ipsi ob suam doctrinam profuit; quis ergo ulteriorem ejusdem applicationem ad studia merito non approbet? In puritate sui Instituti ea nunquam magis illibata permansit, nisi cum cæteris suis regularibus observantiis laudabilem istam occupationem adjunxit; & si aliquando in relaxationem aliquam incidit, hoc ideo contigit, quod illam nonnihil intermittere visa est. Quis unquam floridiorem ipsam inspexit, quam cum ex scientiarum cultu egregios illos edidit viros, qui Fidem Catholicam propriis scriptis sustentarunt, ipsam exteris nationibus prædicando dilatarunt, & tandem ob sua præclara merita ad primas fuere dignitates assumpti? Hic ille est Ordo cui multum debet Ecclesia, eo quod tot Sacrorum Scriptorum, & Patrum manuscripta exemplaria hucusque servaverit, quorum etiam nunc temporis renovat editiones, diligentissimo examine tutas, ac profundiori eruditione refertas. Argumentum autem nec fortius, nec illustrius afferri poterat ad evincendum quem fructum pariat Regularium doctrina, quam vividum Authoris operis istius exemplum, qui cum pleraque alia præstantiora in lucem ediderit, optimum insuper duxit in præsenti unicuique propria studia regulandi methodum tradere, viam pariter ostendendo, quam ipsemet calcavit ad tam miram scientiarum vastitatem emetiendam. Nihil sane sapientius, nihilve opportunius in præsentia percontari libet instructionibus ab ipso traditis pto Authorum, ac materiarum selectione, Nos interim nil penitus invenire ibi potuimus, quin Catholicæ, Apostolicæ, ac Romanæ Fidei sit plane consentaneum. Sic inquam pro veritate attestamur. Lutetiæ Parisiorum die 31. Maii 1691.

Gabillonius.

Appro-

Approbatio Domini Gerbasii, in Sorbonensi Universitate Sacræ Theologiæ Doctoris, & in Regio Galliarum Collegio Regii Professoris.

PErlegi Librum, cujus inscriptio est: *Tractatus de Studiis Monasticis, in tres partes distributus: concinnatum a R. P. D. Joanne Mabillon, Monacho Congregationis Sancti Mauri*. Ut autem egregio huic Operi tota, & condigna laus tribuatur, non minori sane ingenii perspicacitate præditum esse oportet, ac sit illa Authoris, qui ipsum edidit in lucem. Videbatur, quod ex titulo dumtaxat studiorum Monasticorum, quem posuit in fronte hujus operis, nil aliud in progressu legendum occurreret, nisi vel præclarorum Virorum historia, qui ex vasta comparatione scientiarum celebres in statu se reddidere Monastico; vel siquid amplius, ideam quamdam, aut methodum traderet pro studiorum norma, iis præcipue, qui Monasticum cucullum induunt. Verum ubi exacto, excellentique modo quoad hæc, partes absolvit, egregiam insuper methodum tradit omnibus, qui in scientiis Christifideles universos decentibus, nonnihil proficere cupiunt, cujuscumque status, aut conditionis existant. Non enim in uno tantum cognitionum genere sistere voluit, quæ Regulares spectare unice videantur, sed & quaslibet tum scientias, tum facultates perlustravit, ut earum universi fierent respective participes; super unaquaque enim ipsarum peculiares quasdam annotationes tradit, modum innuendo, qua gradatione queant attingi, & qua ratione tractari. Quo circa Discipuli, non minus ac Magister, inibi reperient unde se instruant; adeo ut si quidquam utrique velint proficere super his ab ipso impertitis lectionibus, sperandum sit, majores imposterum Sapientes futuros, quam sint hisce temporibus, ipsasquemet scientias a molestis quibusdam methodis absolutum iri, queis nunc in scholis misere subduntur. Æqua ut minimum, atque honesta ratio, qua utitur Author in rebus proponendis, nemini non debet esse accepta. Unicuique quod suum est tribuit, sine ulla personarum acceptione; & modestia, quam proprias enuntiando sententias exhibet, sola obstinatiorum Authorum duritiem posse vincere creditur. Cæterum opus hoc, quod ob materias, & gesta, quæ complectitur, est eruditionis prodigium, continet etiam plenam Academici discursus venustatem. Floribus undequaque conspersum cernitur, selectis in amœnioribus, tum sacræ, tum profanæ literaturæ campis. Quodque majorem adhuc æstimationem sibi vendicat, est, quod documenta, quæ claudit, non minus intellectum illustrant, quam ipsum apprehendentis animum ædificent; inde namque norma simul colligitur, ne dum rite studendi, recteque loquendi, verum & pie

pie vivendi. Tandem ut verbo concludam, opus eſt omnibus abſolutum numeris. Sic ergo pro veritate atteſtor, nullatenus metuens vel minimam mendacii notam.

Datum Pariſiis die 30. Maii 1691.

Gerbaſius.

Approbatio Domini Abbatis Piroti, in Sorbonenſi Univerſitate Sacræ Theologiæ Doctoris, & Profeſſoris. Item altera Domini Abbatis Courcierii, in eadem Univerſitate Sacræ Theologiæ Doct. Canonici, ac Theologi Eccleſiæ Pariſienſis.

JAM toti literariæ Reipublicæ innoteſcebat mira ſapientia, & ſingularis modeſtia R. P. Mabillon, ex multis nempe aliis operibus, quæ dudum in lucem edidit; ſunt enim procul dubio pretioſiora literaturæ ornamenta, & præcipua ſapientum ſubſidia. Tractatus de Studiis Monaſticis, quem nunc prælo committit, publicam hanc, ſolidamve tanti Patris æſtimationem penitus confirmat. Non enim melius poterat fructus demonſtrari, qui in Monachorum Cœnobiis ex ſtudio paritur, nec ipſi prudentius dirigi ad opportunam librorum ſelectionem, ut eidem utilius vacent, nec tandem majori zelo ſcopus ipſis oſtendi, quem ſibi præfigere, & finis quem ſibi deligere debeant. Ex humilitate quidem voluit librum ſuum tantummodo intra clauſtra concludere, eumdemque non niſi Religioſis ſuæ Congregationis alumnis nuncupare, quæ multum profecto Eccleſiæ confert, tum propter regularis obſervantiæ exemplum, quo cunctis mire reſplendet, tum ex literariis ſuis occupationibus, queis fit de ſapientibus optime merita, potiſſimum autem ex nuperis, diuturniſque Sanctorum Patrum, Eccleſiaſticorumque Auctorum eruditionibus, quas prælo jugiter tradit, in ipſis reſerando quamplurima ſcripta nos hucuſque latentia, & alia in priſtinam ſuam puritatem redigendo. Cum præſentis operis lectioni operam dabimus, facilius dignoſcere poterimus univerſo literatorum cœtui idem profuturum; ſiquidem ne dum tyronibus rite ſtudendi leges inibi occurrent, verum & provectiores inde normam deligere poterunt pro ſuorum conſummatione ſtudiorum; Quin immo vel ipſis ſapientum Coryphæis forte non deerit, unde proficere valeant. Omni ergo æſtimatione dignus reputandus eſt Auctor, cui tam vaſta ineſt ſcientiarum moles, cujus ideæ adeo perſpicuæ, diſtinctæque ſunt de rebus omnibus, ut nobis admirationem concilient; Cujus demum ſolida virtus eo majorem ipſi ſplendorem parit, quo præſtan-

ſtantiori gaudet Rempublicam literariam humilitate latere, cuique nonniſi urgenti Majorum ſuorum imperio manifeſtum ſe redderet.

Datum in Sorbonenſi Univerſitate die 31. Maii 1691.

Pirotus, & Courcierius.

Approbatio Domini Philippi Du-Bois, Sac. Theologiæ Doctoris Facultatis Pariſienſis.

SOlum Auctoris præſentis Tractatus nomen ſat ſuperque reor ad publicam, & univerſalem ejus æſtimationem; illud enim ubique locorum celebrant opera, quæ is prælo mandavit. Religio, pietas, modeſtia, ac profunda eruditio R. P. Joannis Mabillon univerſim adeo commendantur, ut vel inviſtiſſimi in Orbe terrarum Regis laudes, ac præconia meruerint. Nobis onus plane incumbit divinam jugiter providentiam extollere, eo quod noſtra hac tempeſtate egregium, ſapientemque virum excitarit ad curandum peſtiferi cujuſdam morbi genus, præſenti inauditum ſæculo, nonnullorum ſcilicet opinionem, ſeu potius impudentiſſimum errorem, aſſerentium ſtudia, ſcientiaſque, nedum nullum fructum gignere, ſed potius detrimento eſſe iis præſertim, qui cœnobitice degunt, cum ad Chriſtianarum virtutum exercitium teneri unice videantur. Novum tamen, ut verum fatear, omnino non eſt hocce perverſum dogma; ſapientiſſimus enim, ac diſertiſſimus Eccleſiæ Doctor Gregorius Nazianzenus in ſacra Panegyri, quam ſuper Divo Baſilio Magno, ſibi intimo, ſcribit, dolebat vehementer, quod etiam tunc temporis plerique Chriſti fidelium inaudita prorſus novitate, ſub devotionis prætextu ſtudia vituperarent, ſcientiaſque proſcriberent, utpote noxias, veræque pietati, ac religioni infenſas; & hinc eſt, quod omni ſuæ eloquentiæ conatu, propriique zeli fervore, totus ſit Sanctus Doctor ad hortandum fideles, ut maxime caveant, ne hujuſce morbi contagione ullatenus afficiantur, neque ad iſtam mentis cæcitatem aliquando deveniant. Nobis inſuper certo aſſeverat, quod cum ſtudia, ac ſcientiæ inter ea principalia munera locentur, quæ hominibus Deus gratis impertit, propterea nonniſi ut pervicaces, cimmeriiſque tenebris involuti habendi ſint, quicumque illa contemnunt: Illud quidem (inquit S. Doctor) inter omnes ſanæ mentis homines conſtare arbitror, eruditionem inter humana bona principem locum tenere; nec de hac noſtra ſolum, hac nobiliori loquor quæ contempto omni ſermonis lepore, atque ornatu, ſaluti uni, earumque rerum, quæ mente intelliguntur, pulchritudini arctiſſime inhæret; ſed etiam de exter-

externa, quam plerique Christiani pravo quodam judicio, ut insidiosam, ac perniciosam, & a Deo procul avertentem, aspernantur....... Non idcirco tamen (sequitur S. Doctor) eruditio contemnenda est, quod ita quibusdam videatur; Quin potius insulsi, atque imperiti habendi sunt, qui hoc existimant, qui nimirum omnes sui similes esse cupiunt, ut privata ipsorum ignorantia communis ignorantiæ tenebris esse videatur obtecta, nec quisquam eorumdem inscitiam prodat. Hoc itaque Divi Gregorii Nazianzeni exemplo motus est P. Domnus Joannes Mabillon ad præsentis operis lucubrationem in defensionem studiorum. Et sane rem hanc prudentia, soliditate, ordine, atque eruditione pertractat, constantique traditione ne dum studiorum utilitatem confirmat, verum & omnimodam eorumdem necessitatem ita demonstrat, etiam respectu eorum, qui cœnobitice vivunt, quique suapte sponte sese intra Claustra solitarie concludunt, ut pro certo habeamus, quoscumque, qui sublato omnis livoris velamine, rectave ducti ratione, libri hujus lectioni vacabunt, persuasum iri de veritate, quam docet. Methodus ejus pura est, doctrinaque sana, atque orthodoxa, quam ubi multa attentione perlegimus, asseveranter concludimus, nil prorsus in hoc opere scriptum, quin Ecclesiæ Catholicæ, ac doctrinæ Evangelicæ sit plane conforme. Quamobrem omnibus necessarium idem esse sentimus, qui ordinate, ac methodice studere, brevique sapientes fieri cupiunt. Sic pro mera veritate attestamur.

Gregor. Nazianz. Orat. fun. S. Basilii.

Datum Parisiis die 29. Maii 1691.

Philippus Du-Bois.

Approbatio Domini Salmonii, in Sorbonensi Universitate Sacræ Theologiæ Doctoris, ac Professoris.

QUi Rev. Patrem Joannem Mabillon non aliunde norunt, prætterquam ex gradu, quem tenet in Republica literaria, ex vasta nimirum eruditione, ac doctrina, queis præstat, actutum arbitrabuntur per publicam præsentis operis eruditionem haud aliud ipsum velle, quam legitimam ad scientias, quibus maxime nomen dedit, propriam fuisse applicationem ostendere. Et sane si earum cultus, prout ad Monachos attinet, novo errandi generi ascribitur, nemo magis, quam libri istius Auctor, in hoc apologiam exposcit. Apud omnes Europæ sapientes jus est ipsum compellandi, quod prodigiose studio vacaverit, proindeque asserendi, rem suam potissimum agere in causa nempe, cui patrocinatur. Verum si paululum ad humilem, modestum, & pietate plenum reflectatur modum, quo in omni doctrina sua procedit ad probandum scilicet, scientiarum cultum Monasticæ conditio-

ditioni nil penitus adversari; facile hinc poterit inferri, ipsum ex simplici erga veritatem affectu ductum fuisse ad præsentis materiæ pertractationem. Studendi methodus ab ipso tradita, postquam propriam quoad hoc sententiam firmiter stabilivit; item potiorum difficultatum, singulis quibusque sæculis occurrentium, catalogus, quem in calce operis subdit, Auctores ibidem indigitans, qui legendi sunt ad plenam earumdem solutionem, perutiles mihi videntur iis omnibus, qui Ecclesiasticam doctrinam cupiunt exacte comparare. Satis jam compertum est quantum temporis insumant, nedum Juvenes, sed & provectiores ætate viri, eo quod veram adhuc semitam ignorent, quæ recta ad scopum ducit, ad quem studendo collimant; & insuper quantum proprio experimento insudent in meliorum selectione voluminum, hæc ab iis secernendo, ex quorum lectione nullus propemodum fructus eruitur. Unum adhuc deesse videbatur, iis in primis utile, qui postquam Theologiæ facultati operam navare statuerunt, libros in dicta materia comparare desiderant; Operæ siquidem pretium erat exactam ipsis potiorum Auctorum notitiam tradere, qui subinde ad Ecclesiasticam Bibliothecam construendam inservirent; & insuper ipsos dirigere ad eorumdem meliores editiones distinguendas; quod quidem ad unguem præstitit R. P. Joannes Mabillon. Præterea Auctorum selectiorum elenchus, quem in calce operis subdit, dignus prorsus est tanto viro. Circa methodum tandem, qua librum hunc eruditissime concinnavit, si quidquam vellem super addere, supervacaneum penitus foret. Quicumque vel minimam reliquorum operum Auctoris istius notitiam habent, profecto etiam norunt, nihil nisi perfectum, & omnibus absolutum numeris, posse de hoc scientiarum penu prodire. Hoc unum dumtaxat subdam, videlicet non minori opus istud pietate abundare, ac eruditionum copia ad Christianam scilicet ideam rite formandam, in studiis præsertim, quibus ad Ecclesiæ subsidium Theologus vacare tenetur. Sic pro veritate atteſtor postquam sedulo, & attente librum hunc perlegi.

Datum Parisiis die 30. Maii 1691.

Salmonius.

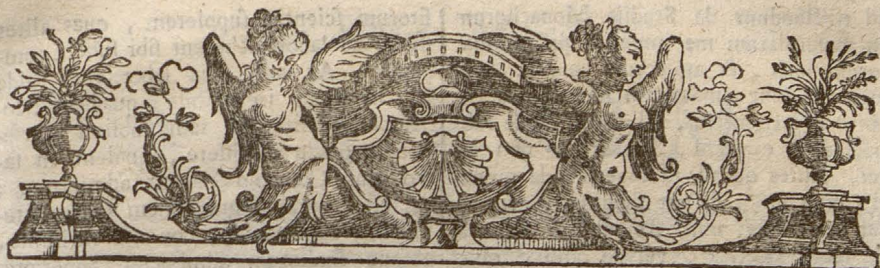

I N-

INDEX CAPITUM
TRACTATUS DE STUDIIS MONASTICIS.
TOMUS PRIMUS
Præambulum, occaſio, finis, & diviſio Operis.
PARS PRIMA.

PARS SECUNDA.

Finis Indicis primi Tomi.

TRACTATUS DE STUDIIS MONASTICIS

In tres Partes distributus.

Præambulum, occasio, finis, & divisio Operis.

VEtus quædam adest controversia, quæ identidem refricata fuit, ac celebris nostra hac tempestate evasit, videlicet an deceat Monachum ad studia literarum incumbere. Universim autem studiorum nomine communes quædam, ordinatæque exercitationes intelliguntur, quæ in scholis fiunt ad superiores (ut ajunt) scientias addiscendas, quales nunc temporis sunt: Cursus Philosophicus, Theologicus, & id genus aliæ, quarum notitia, vel multum congruit, vel Ecclesiasticis viris apprime necessaria censetur. Hic ergo non agitur de lectione, vel de peculiari ad quasdam materias applicatione, quæ ad statum Monasticum spectant; nemo enim hactenus cogitavit istiusmodi occupationum genera Monachis interdicere, quæ in singulis, sive priscis, sive recentibus Regulis, valde ipsis commendantur.

Difficultas tamen quoad hoc insurgit, quousque possit extendi materia, super quam cadere debet peculiaris hæc applicatio; plerique namque autumant eam dumtaxat intra Sacræ Scripturæ limites, sive ex toto, sive ex parte, debere concludi, vel etiam libros illos comprehendere, in quibus de rebus Monasticis, & asceticis agitur. Secus vero alii sentiunt, illam omnium penitus scientiarum studium posse complecti, quæ Ecclesiasticos decere creduntur.

Non minoris momenti altera insurgit difficultas circa finem, quem sibi possunt, aut debent Monachi proponere in omnium harum scientiarum acquisitione. Quidam enim existimant, haud alium præfigendum esse, nisi propriam singulorum eruditionem, seu peculiarem addiscentium perfectionem. Alii vero opinantur, notiones dictas ad Proximi etiam eruditionem posse referri, quandocumque Superiores, aut Ecclesiarum Pastores, ipsos sic esse applicandos autumarint.

Omnes istæ difficultates apertam nobis necessitatem innuunt hanc studiorum materiam sedulo examinandi, cum ex uno capite valde opportuna videatur, ex altero vero majoris, quam credatur, egeat illustrationis. Id porro est, quod ad

ad tractandum de Studiis Monachorum impræsentiarum me impulit, præter majorum jussa, & amicorum consilia, qui arbitrati sunt, materiam hanc adhuc in obscuris latitantem, diligentiori esse subjiciendam examini. Me utique non latet, plures quoad id diversimode opinari. Non enim desunt sophistæ pervicaciter sentientes, nihil Reipublicæ literariæ de rebus asceticis, vel de omni, quod Monachorum nomine censeatur, esse curandum, præterquam si crisi, aut satyra sit utendum. Verum non omnes falsa hac imaginatione laborant; sanioris quippe mentis viri oppositum docent, utiles nimirum nostras esse posse lucubrationes, etiamsi ad explanandum sint quidquid Monastici dumtaxat perhibetur instituti; cum jam inter alios Patrum Græcorum disertissimus id egregie demonstraverit. Nil tamen ad inanem hanc suspicionem respexi, neque id fuit, quod me in ancipiti aliquandiu detinuit ad istam Provinciam capessendam. Difficultatum numerus, quæ mihi objiciebantur, multaque extensio, quam opus exigere videbatur, meum certe magis turbarunt animum. Sed quod in primis quasi ab inceptis desistere urgebat, est, quod eximius quidam Dei famulus, nunc temporis Monastici status splendor, adeo excellenter subtiliterque se quoad hoc declaravit, ut arduum omnino sit post ipsum intentam metam pertingere; enimvero si ejusdem sententiam plane sequamur, nihil fere amplius superaddendum restat; & si ab illa prorsus recedamus, periculum ingens universalis reprobationis inimus.

Impossibile tamen forte non erit rem hanc adeo moderari, ut nos invicem concordare quadantenus valeamus. Si etenim cuncti solitarie degentes iis, qui ab ipso reguntur, plane assimilarentur, & si certo innotesceret, quemcumque Superiorem eodem fore lumine præditum quo ipse præfulget, tunc utique opportunum valde non esset, Monachos ad studia incumbere; tunc namque Superiores ipsi pro codicibus inservirent, juxta Divi Augustini effatum: *Nos simus codex ipsorum*. Siquidem abunde Præpositorum scientiæ supplerent, quas aliter studio ac labore deberent sibi subditi comparare. At vero quia laboriosum valde est, ne dicam impossibile, quælibet Monastica sodalitia in tam sublimi perfectionis gradu consistere, qualem in sacro ejus Cœnobio merito admiramur; vel esto, quod singula talem gradum tenerent; cum tamen, non nisi rarissime, absque studiorum adminiculo Superiores occurrant, qui sufficienti scientiarum lumine polleant ad exactum Monachorum regimen, & ad ipsos in tam excelso perfectionis statu conservandum; propterea in hoc casu, qui etiam passim contingit, procul dubio existimabitur, studia fore prorsus necessaria, tum ut ex inferioribus Superiores idonei Monachorum sodalitiis seligantur, tum etiam, ut tantum luminis Monachis insit, ut pro aliquo saltem supplemento inservire queant, quandocumque ipsis tale subsidium deficeret. Alioquin Monasticæ Communitates in præceps quantocyus ruerent, multa namque relaxatione, imo & erroribus innumeris abundarent, ex defectu nempe, tum inferiorum, tum etiam Superiorum doctrinæ.

August. in Ps. 90. Con. 2.

Non itaque reor, obsequium meum erga præfatum Dei virum tantillum minui, si hactenus dicta in præsenti Tractatu discutienda assumam. Hunc ergo in tres dividam partes; in prima demonstrare conabor, tantum abesse, ut studia absolute opponantur perfectioni Monasticæ, ut potius sint quodammodo necessaria ad Religiosarum Communitatum conservationem. In secunda quænam studiorum genera Monachis mage sint consentanea, aperiam, simulque methodum tradam, rite ab ipsis servandam, ut brevi ea perficere valeant. In tertia demum finem indicabo, quem sibi in dictis studiis proponere debeant, quæve sint deligenda media, ut prorsus utilia, ac fructuosa ipsa reddantur. Hæc porro scribendi ratio plane inutilis fortasse non erit Reipublicæ literariæ; Utcumque tamen sit, hoc saltem fine neutiquam frustrabitur pro meis sodalibus, in quorum gratiam a me præcipue suscepta fuit, ac lucubrata.

PARS PRIMA,

In qua demonstratur, studia nedum minime opponi spiritui, ac perfectioni Monasticæ, nec unquam fuisse Monachis interdicta, verum iisdem potius esse quodammodo necessaria.

CAPUT PRIMUM.

Quod Monastica sodalitia instituta non fuere, ut essent Academiæ scientiarum, sed virtutum; & quod scientiæ in illis eatenus tantum excultæ fuerint, quatenus ad perfectionem Religiosam conducere poterant.

FAlsa proculdubio fuit quorundam imaginatio, qui præcedenti sæculo scripsere, Monachorum Cœnobia non aliter ab initio instituta fuisse, nisi ut inservirent tamquam lycea, aut publicæ Academiæ, in quibus scientiæ humanæ traderentur. Si vel minimum de Antiquitate notitia habeatur, opero sum valde non erit commentitiæ hujus hypothesis detegere falsitatem; inde namque suadebitur, amorem potius solitudinis, ac virtutum, non autem scientiarum, Mundique despectum, & fugam ab hujus corruptela fuisse, quæ ad ejusmodi sancta instituta unicam ansam præbuerint; denique id haud aliter fuisse, præterquam ex desiderio perfecte Christum imitandi, omniaque propter ipsum relinquendi, exemplo Principis Apostolorum, Dominum in Evangelio sic interpellantis: Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te. Ex quibus tantum verbis, ut notat Sanctus Bernardus, factum est, ut Claustra, & Eremi, Monachis, & Anachoretis abundarent.

Matt. 19.

Tantum igitur abest, ut sola cupiditas humanas acquirendi scientias majores nostros impulerit ad Cœnobiorum Monasticorum fundationes, ut potius e contra asseverare possimus, ipsasmet scientias sub contemptu, qui de reliquis habebatur, ab iisdem fuisse omnino comprehensas. Colligitur hoc ex Divo Gregorio Nazianzeno, causas referente, queis una cum Sancto Basilio inductus fuit ad se recipiendum in Ponti solitudinem, ut cum Sanctis Anachoretis ibi degentibus viveret: *Cuncta, quæ possidebam* (inquit ipse) *Deo sacravi, divitias, famam, sanitatem, & scientias ipsas, quas acquisieram; ex quibus fructum hunc tantummodo derivavi, eas videlicet propter Christum posse despicere.*

Greg. in Carm. de Vita sua.

Hinc tamen non licebit arguere, Sanctum Doctorem sub hoc scientiarum despectu studium quoque Sacrarum inclusisse Scripturarum: Imo asserendum est, ex potioribus sese ab hominibus abdicandi causis unam fuisse, ut plenius iisdem vacaret. Ut enim nobis ipsemet testatur, ex Scripturarum studio profanos libros maximo cœpit habere despectui, quibus jampridem summopere delectabatur.

Hic porro profanorum Auctorum contemptus nedum iis peculiaris erat, qui se Religioni dicabant, verum etiam ad quoscumque Ecclesiasticos, qui tunc temporis aderant, extendebatur. Hinc est, quod cum Divus Gregorius Nyssenus a Laicorum statu ad Clericalem transiisset, & Lectoris munus, quo jam diu in Ecclesia functus erat, prætermisisset, ut ad Rhetoricæ studium incumberet, tantam admirationem, & scandalum ista ex mutatione peperit, ut singuli super hoc palam susurraverint, tamquam de opere, nedum ipsi improprio, verum & toto Ordine Ecclesiastico prorsus indigno. Sic refert Sanctus Gregorius Nazianzenus in quadam epistola ad eundem scripta. Præterea unicuique compertum est quid Magnus Gregorius noster super hoc ad De-

Greg. Nazianz. ep. 43.

Desiderium Episcopum Viennensem scripserit.

Mirum itaque hic non erit, quod qui Monasticum induebant cucullum, profanarum scientiarum studio penitus abrenunciarent; sed foret stupendi ratio si etiam illud sacrarum literarum abdicassent, in quo tunc temporis tota consistebat Ecclesiasticorum scientia, non quia primarius eorum scopus esset eidem incumbere, quandoquidem nedum singuli ad id non erant apti, verum nec qui ad illam plane assequendam erant idonei, eo ipsi vacabant, ut principalior hic esset ipsorum finis. Nonnisi tantum temporis in hujuscemodi studio ut plurimum insumebant, quantum nempe sat erat ad spiritum proprium rore isto Cœlesti nutriendum, vel etiam, ut inde eas omnes leges intelligerent, quas in exercitio Christianarum, religiosarumque virtutum, præceptorum, consiliorumque servare debebant. Hæc inquam potissima, ne dicam unica, in ipsis erat solitarie degendi ratio. Cæteræ igitur quæcumque notiones, ac scientiæ, haud aliter illis erant in pretio, nisi quatenus ad talem finam referebantur; contemptis enim omnibus iis, quæ vel perniciosæ videbantur, vel prorsus inutiles, reliquis nec utebantur, nisi quatenus sibi ipsis inservire poterant, ut præfatam metam facilius attingerent: Quo circa Monachus inter alios aderat, cui unus tantum Scripturæ versiculus satis erat ad occupandum uno, vel pluribus annis totum cor, ac spiritum proprium; nec sibi ulteriorem, sive meditandum, sive subtilius intelligendum, proponebat, donec quidquid in primo continebatur, exacte complesset. En igitur qualis erat præcipua veterum scientia Monachorum, exercitium scilicet vitæ pœnitentis, Mundi, & suimet contemptus, amor, ac desiderium æternorum, verbo denique tota illorum scientia erat scientia Sanctorum.

Hæc porro illa est idea, quam sibi omnes proposuere, qui temporum decursu conati sunt horum insignium virorum pene Cœlestem vitam imitari, inter quos maxime recensetur præstantissimus Sancti Vincentii Vulturni in Italia Abbas, Ambrosius Autbertus nomine, qui in calce suorum Commentariorum in Apocalypsim, istas ad Deum preces effundit: Utinam placitum esset Divinæ Majestati, una cum scientiis, studium, & exercitium virtutis mihi concedere, sed si utrumque possidere simul dignus non inveniar, eligam magis tamquam insanum ab hominibus existimatum iri, quam sapientem, & virtutum expertem; Neque enim (sequitur Sanctus Abbas) ideo Patriam, parentesque reliqui, ut mihi scientiarum dona largireris, sed ut perfectione virtutum ad vitam æternam perduceres. Et paulo post subdit: Nolo certe hanc commutationem; sed si utraque non merear, doctrinam scilicet, & operationem, aufer quæso doctrinam, tantum ut tribuas operationem virtutum. En igitur, qualis esse debeat spiritus Monachorum; oportet enim totum ipsorum Spirituale ædificium niti fundamento Christianarum, Religiosarumque virtutum, vitæ pœnitentis, fugæ a Mundo, & suimet despectus; denique quod non aliter scientiis se dedant, præsertim Sacræ Scripturæ, nisi quatenus ad præfatam metam facilius queunt perducere.

CAPUT II.

Quod rectus ordo, seu OEconomia, quæ in Monachorum sodalitiis ab initio stabilita fuit, vix subsistere poterat absque studiorum subsidio.

QUamquam verum est, ut etiam a me nuper fuit ostensum, studia in Cœnobiis nunquam fuisse præcipuum Monachorum intentum, neque singulis ipsorum necessaria ad acquirendam proprii status perfectionem, nihilominus potest indubitanter asseri, impossibile fuisse absque eorumdem adminiculo Monachorum sodalitia diu in eo Ordine, rectaque Œconomia sustineri, quam ibi ab initio hujus professionis Authores stabilierant. Nos non latet, Sanctum Pachomium primum hujusmodi jecisse fundamenta, & merito dici posse ipsum ad perfectionis culmen Monasticum statum brevi redegisse. Contigit autem hoc in Tabennæ Tebaidis Insula intra Nilum, Ægypti Eremo, ubi id primum instituit. Visebantur ibi Cœnobia sub unius Patris, seu Abbatis, directione, qui etiam

sub

sub se Secundum habebat (hoc nimirum nomine appellabatur) ut regiminis , & administrationis pondus contemperaret . Ad Œconomum quendam spectabat temporalium cura, cui pariter Secundus addebatur . Porro Monasteria distribuebantur in domos , quarum singulæ suo Priore regebantur . Singulæ insuper Domus in plura Cubicula , seu Cellulas erant distributæ , ternique in singulis istarum Monachi habitabant . Item ex ternis , aut quaternis Domibus tribus quædam formabantur . Vasta demum Monasteria ibidem aderant , ex triginta , seu etiam quadraginta Domibus compacta, quarum singulæ quadraginta fere Monachos capiebant . Divus autem Pachomius tamquam Generalis supremus horum omnium Cœnobiorum habebatur, ex quibus nempe universus ordo componebatur , quæ statis temporibus insuper visitare solebat .

Palladio teste, numerabantur in Ordine Tabennæ septem fere millia Monachorum ; unde nonnulli merito opinantur , deceptum fuisse Divum Hieronymum in Prologo in Regulam Sancti Pachomii , ubi refert , præfatum numerum accessisse ad quinquaginta millia ; *Recipiebantur ibi non minus pueri , quam adulti , præter Catechumenos , qui ad Baptismum instruebantur .*

Reg.S.Pachom.cap. 139.e140. ib. c. 21.

Ter in dies lectio habebatur pro ea indigentibus ; cunctisque onus incumbebat novum saltem Testamentum , atque Psalterium addiscere. Prior uniuscujusque Domus ter in Hebdomada cum suis Monachis conferebat , & hujusmodi Collationes, Disputationes , aut etiam Catecheses dicebantur . Cæteri item Monachi ad invicem postea conferebant quidquid ex dictis collationibus perceperant . Denique in singulis Domibus aderat Bibliotheca, cujus cura Œconomo , & Secundo commissa erat. Nescio an de hujusmodi Sanctis Monachis Sermonem peculiariter habeat Sanctus Augustinus in suo tractatu de Moribus Ecclesiæ Catholicæ , ubi refert , quod singuli Patres terna ut minimum sub suo regimine habebant Monachorum millia , cum quibus singulis diebus ad Vesperam de rebus Spiritualibus conferre solebant.

Ibidem cap. 138.

Ibid.cap. 20.&Vitæ n. 38.

August.in moribus Ecclesiæ l.1.c.21.

Zelus præterea Sancti Pachomii intra sui dumtaxat Cœnobii limites non concludebatur , quandocumque enim propinquorum locorum populi instructionum necessariarum inveniebantur expertes, satagebat , ut Monasterii Œconomus iis Mysteria Fidei ter in Hebdomada explanaret, scilicet semel in Sabbato , & bis die Dominica . Insuper , Episcopo loci hortante , Ecclesiam prope , & extra Monasterium ædificari mandavit pro miseris Agricolis , quos singulis Hebdomadis , Catechesibus, Sacræque Scripturæ lectionibus imbuebat ; Quod etiam de Sancto Abrahamo apud Theodoretum legimus : Demum Catechumeni in Domibus Sancti Pachomii erudiebantur, ut ex quadam Theodori ejus Discipuli epistola colligimus , quæ visitur in Regularium codice . Idipsum quoque fieri solitum in Monasterio Bethleemitico , & in aliis pluribus legimus ; sed de hoc fusius infra .

Vitæ n. 19.

Ibid. n. 20.

Theodor. Histor. Religiof. c. 17.

Si modicum ad istam regularis disciplinæ normam reflectamus, haud ægre persuadebimur, nullatenus eamdem absque studiorum adminiculo potuisse subsistere. Si enim operæ pretium est , quod Parochus, uni tantum Parœciæ præpositus, sit doctrina non minus , quam virtute præditus, ut rite ministerio suo fungatur, qui fieri potuisset , ut unus superior , a quo septem Monachorum millia ut minimum regebantur , muneris sui partes æque persolveret , si ad hoc opportuno scientiarum lumine caruisset ? Quomodo singularum domorum Præsules potuissent ter in hebdomada de rebus spiritualibus conferre , si fuissent doctrinæ expertes , frequenti huic exercitio oppido necessariæ ? Rursus nonne oportebat, privatos etiam Religiosos, a quibus Juniores identidem instruebantur , tantum intelligentiæ , ac scientiæ lumen saltem possidere , quantum fas erat ad sacræ paginæ explanationem ? Fortene res est levis momenti verum , germanumve Scripturæ sensum aperire , & ita inoffenso pede eam explanando percurrere, ut nullum omnino adsit uspiam errandi periculum ? Verum difficilius hoc ipsum censebitur , si sciatur , quod per dictas collationes nedum moralia exponebantur præcepta in sacris literis contenta, sed etiam difficultates inibi occur-

rentes enodabantur, quemadmodum ex Synchrono Auctore nobis legendum datur, qui S. Pachomii vitam exacte de-
Vitæ n. 36. scripsit: *Scripturæ Sacræ* (inquit) *sermones iisdem exponebat, maxime si qui intellectu occurrerent difficiliores, aut magis abstrusi de Domini incarnatione &c.* Liberum insuper erat discipulis,
Ib. n. 63. S. Præceptore annuente, dubia identidem proponere, & horum ab ipso solutionem petere: Scripturæ alicujus solutionem disquirebant, tantique faciebat ipsius resolutionum dogmata, ut eadem scribere congauderent etiam ad aliorum utilitatem.

Indubitatum insuper est, quod Sancti Pachomii discipuli nedum lectioni Scripturarum Sacrarum vacabant, verum & Sanctorum Patrum opera jugiter perlegebant. Serio tamen ipsis interdicebat, ne
Ib. n. 21. unquam legerent ea Origenis, imo nequidem aures de iisdem cuicumque loquenti præberent, propter errores nempe, queis passim infecta notantur; adeo ut cum die quadam Origenianum comperisset volumen inter cujusdam ex Discipulis suis manus, illud extemplo in aquam projecit, subdiditque nonnihil excandescens, cuncta præfati Auctoris scripta tunc a se combustum iri, nisi Divini Nominis in ipsis passim contenti reverentia id sibi vetuisset. Sed ut ad ejusdem Sancti Patris Alumnos redeamus, universis ubique gentium adeo persuasum erat intelligendi acumen, quo isti pollebant, addita mira facilitate dicendi, ut plerique Philosophorum, data opera, Tabennam venerint, ut id proprio
Ib. n. 51. experimento probarent: *Ea de vobis fama percrebuit, quod Monachi sitis, qui multa, & subtiliter intelligere, & sapienter profari possitis.* Theodorus, ad quem præ aliis sese illi contulerant, pari sapientia, & subtilitate, ænigma prompte enodavit, quod sibi a quodam istorum Philosophorum propositum fue-
Num. 49. rat. Theodoro item, cum adhuc junior esset, Sanctus Pachomius die quadam præcepit, ut sine mora in supplementum sui collationem faceret, in qua bene adeo se gessit, ut senioribus ipsis æmulationem conciliarit. En igitur qualis, plus minusve, erat Regularis Monasteriorum Sancti Pachomii disciplina; unde etiam manifeste infertur, studia, scientiasve tunc non fuisse in minimis habita.

Divus Basilius Monasticæ Disciplinæ splendor, Græcorumque Doctorum Coryphæus, easdem fere normas Monachis impertivit, qui ipsum in doctrina sequuti sunt. Inter hos enim pueri recipiebantur, qui eousque ætatis erudiebantur, donec mature statum illum possent seligere, in quo potissimum quiescere optabant; quod etiam testatur Sanctus Joannes Chrysostomus de Cœnobiis suæ nationis, ut liquet ex Libro tertio ab ipso edito super defensione Vitæ Monasticæ cap. 16. Ulterius Monachi Divi Basilii invicem sæpissime conferebant; idemque Magnus Doctor in prima suarum epistolarum, Sancto Gregorio Nazianzeno scripta, inter alia præclara monita, quæ Monachis relinquit, methodum quandam rerum ab ipsis rite gerendarum exarat, quam inviolabiliter servare tenentur. Prohibet in primis ibi ambitionem quamlibet cæteros quoquomodo superandi, ostentationem, & quidquid minimum vanitatis, aut Cenodoxiæ redolere potest; item omnem contradictionis spiritum, & cavillationem quamcumque. Hortatur insuper, ut jugiter modestiam servent cum multa suavitate, ac humilitate, tum colloquendo, tum sodales audiendo; quinimmo vel vocis moderationem ipsis præscribit. Præterea ibidem jubet, seligendas esse materias, super quibus invicem conferre debent, licet ad id solum ab ipso restringantur, quod virtutum exercitium respicit, & intelligentiam Scripturarum Sanctarum. Animadvertendum tamen hic obiter est, istud tunc fuisse unicum Ecclesiasticorum studium; credituque difficillimum est, absque jugi labore, & applicatione eas sibi notitias potuisse comparare, quæ ad illius consummationem prorsus requirebantur. Id etiam confirmare possumus ex collationibus Cassiani, quæ doctrinam, & eruditionem continent vere singularem.

Nobis utique compertum est, ex jugi Christianæ, Religiosæque vitæ exercitatione, aliquos quandoque evehi ad talem intelligendi gradum, ut id tantum pro quolibet studendi conatu sufficere posset, & quod per minimum Spiritus Sancti

cti Charisma plus scientiæ nobis unico ictu interdum communicetur, quam per quascumque meditationes, seriasque applicationes, diuturno nostro labore acquirere valeamus; ut enim inquit Sanctus Augustinus: *Mores perducunt ad intelligentiam*. Verum neque nos latet, hujuscemodi gratiarum genera non omnibus de lege ordinaria impertiri, multoque proprii ingenii acumine nos ut plurimum indigere, tum ne e recto veritatis tramite unquam declinemus, tum ne nosmetipsos in cogitatibus nostris aliquando fallentes, alios quoque decipiamus. Nonnisi ex peculiari Dei miraculo possunt isthæc absurda vitari; & Deus ipse tentari videretur, si Studiorum quis velit adminicula spernere, ut intelligentiam Scripturarum attingat, ea tantum spe nixus, quod scilicet nonnullis Sanctorum Divinitus fuerit tale privilegium concessum. Id pariter Divus Augustinus expresse notavit in Prologo ad Libros Doctrinæ Christianæ, ubi inquit, non esse recedendum ab ordinaria studendi, atque addiscendi Lege, ut eas scientias consequamur, quæ nobis necessariæ perhibentur. Hoc etiam nobis aperte declarat Venerabilis Abbas Guerricus, cum dicit, non omnes Dei electos privilegio scientiæ infusæ gaudere, sed opus esse ad intelligendum, gratiæ Cœlesti industriam, & laborem addere: *Non enim omnes Sancti*, inquit ipse, *docentur eam, sed illi dumtaxat, in quibus, nec industria gratiam, nec gratia destruit industriam.*

Aug. tract. 18. in Joan.

Serm. 3. in Epiph. num. 1.

Cassianus Collat. 16. necessitatem nobis ostendit, qua Sapientum subsidio omnino egemus, ne in Sacrarum Scripturarum intelligentia in errores aliquos labamur: „ Memini (inquit) cum me „ adhuc adhærere fratrum Consortio junior ætas pateretur, hujusmodi nobis „ intelligentiam, vel in moralibus disciplinis, vel in Scripturis Sanctis, frequenter insertam, ut nihil ea verius, „ nihilve rationabilius crederemus. Sed „ cum in unum convenientes sententias „ nostras promere cœpissemus, quædam „ communi examinatione discussa, primum ab altero falsa notabantur, mox „ deinde ut perniciosa communi pronunciata judicio damnabantur. Et paulo „ post subdit: & idcirco nullus sibi, „ multa quamvis scientia præditus, inani tumore persuadeat, quod alterius „ collatione non egeat; nam etiamsi judicium ejus diabolica non fallat illusio, elationis tamen, ac superbiæ graviores laqueos non evadet. Quis enim „ hoc sibi absque ingenti valeat usurpare pernicie, cum Paulus vas electionis, in quo Christus, ipso testante, „ loquebatur, ob id unice asserat, Hierosolymam se conscendisse, ut cum suis „ Coapostolis Evangelium, quod gentibus, revelante, & cooperante Domino, prædicabat, secreta examinatione „ conferret? Dici ne ergo hinc poterit, Monachos quantumvis Sanctos aliorum non egere instructione ad errores omnes evadendos, illusionesque vitandas, in lectione, ac studio sacrarum literarum?

Divus Gregorius, seu Author Commentariorum in Libros Regum, quæ pro Monachis speciatim elucubrata videntur, egregie ostendit, Dæmonem prævidentem fructum, qui etiam ex humaniorum literarum studiis potest in Spiritualibus obtineri, omnem industriam adhibere, ut nos ab iisdem retrahat, quatenus impedimento nobis sit perveniendi facilius ad rerum Spiritualium intelligentiam: *Ut & Secularia nesciant, & ad sublimitatem Spiritualium non pertingant.* Non quia, ut Sanctus Doctor subdit, humaniores literæ penes se tantum inspectæ, multum conferant ad spirituale ædificium, sed quod in ordine ad sacram paginam (cujus studium animabus iis maxime congruit, quæ ad Deum se attollere cupiunt) potissime juvant.

Greg. lib. 5. in lib. Reg. c. 3.

Concludendum itaque est, ac dicendum, quod si est veritati plane consentaneum, quemadmodum etiam infra magis probabimus, rectam nimirum Disciplinæ Regularis Œconomiam, qualiter ab initio a Sanctis Pachomio, & Basilio instituta fuit, cum nempe in suæ puritatis fonte adhuc vigeret, studiorum absque præsidio vix potuisse subsistere, merito inquam inferri inde poterit, subsidium idem non minus nostro hoc ævo necessario requiri. Licet enim nunc temporis minoris ætatis pueri intra Cœnobia non amplius recipiantur, nihilominus Monasticum cucullum induentes eo

ut plurimum lumine carent, quo super eorum Codicum lectione valeant proficere, qui in Regula nobis permittuntur, ac præsignantur. Cumque Superiores nostri eorum de numero seligantur, ex quibus integra Monachorum sodalitia coalescunt, idcirco nonnisi rarissime tales inveniri continget, qui ad alios vel dirigendos, vel erudiendos sint apti, nisi prius a suis prædecessoribus sufficientem ad hoc præstandum notitiam hauserint. Verum id peculiarem infra discussionem exposcit.

CAPUT III.

Quod absque scientiarum adminiculo nequeunt Abbates, aut alii Superiores eas obtinere dotes, quæ ad perfectum regimen exiguntur.

QUemadmodum Monachorum Cœnobia absque Præpositis subsistere nequeunt, dici etiam poterit, de lege ordinaria loquendo, nec aptos ad eorumdem regimina posse sine scientiis Superiores aliquos inveniri. Ejusdem prorsus necessitatis videtur esse doctrina in Superioribus, qualis est Dux iter habenti, vel nauclero nautica pixis. Propterea hinc est, quod inter dotes, quæ ex singulis antiquioribus Regulis in Abbatibus debere esse prænotantur, scientia semper, atque sapientia cum morum rectitudine referuntur. Sic etiam cap. 64 præscribit Sanctissimus noster Patriarcha Benedictus. Vitæ merito, & sapientiæ doctrina, &c. & revera quis unquam percipere valeat, absque ullo scientiarum apparatu Monachorum Prælatos muneris sui partes implere? Præcipuum, quod istis onus incumbit est: proprios erudire Subditos, sanamque ipsis doctrinam tradere, scilicet juxta germanum Scripturarum, Sanctorumque Patrum sensum; item eosdem præmunire contra quodlibet errandi periculum, & adversum quaslibet Satanæ calliditates, & illusiones, ipsis viarum salebras, & offendicula indicando, ut rectam virtutum semitam ingrediantur, ac teneant; Rursus eorumdem difficultates explanare quandocumque se prodet occasio; denique ipsos identidem redarguere, & ad bonum frequentibus monitis dirigere. Qui autem fieri potest, ut singula hæc munia rite ab iis persolvantur absque ullo scientiarum munimine? Poterunt quidem aliqui, naturali dumtaxat intelligendi acie præditi, vel etiam modico acquisito lumine, sufficientem habere vim pro intelligentia librorum sacræ paginæ captu faciliorum, puta Proverbiorum, quatuor Evangeliorum, nonnullorum operum Sanctorum Patrum, quæ minus in se difficultatis habere videntur; Verum ut hæc omnia aliis communicentur, hoc est quod regulariter sine ullo studiorum adminiculo fieri nequit. Nos utique non latet, Divum Augustinum testari, plures in solitudinibus vixisse absque ullo librorum subsidio, imo & sine Scripturarum Sanctarum codice, solis fidei, spei, charitatisque virtutibus, quibus intime replebantur, defectum eorum supplentes; Attamen excipiuntur ab ipso quicumque erant aliorum instructioni addicti: nisi ad alios instruendos. Hac etiam de causa Sanctus Ferreolus immunes in sua Regula a quocumque manuali opere Abbates esse declarat, ne ipsis tempus deesse contingat in studio eorum insumendum, quæ suos inferiores edocere tenentur.

August. de Doctr. Christ. c. 39. *S. Fereol. c. 30.*

Semper igitur, ut liquet, multis laudibus commendata est in Abbatibus, vel Superioribus Regularibus, sapientia, atque doctrina, tuncque potissimum cum morum sanctitati copulabatur; & hinc est, quod Sanctus Bernardus Abbatis cujusdam sui ordinis Elogium texens, inter cæteras præclariores dotes, quibus ille condecorabatur, hanc notat, scientiam nimirum, qua pollebat, propriæ dignitati apprime consentaneam: *Adhuc homini non deest literatura congruens*. Serlonius item ordinis ejusdem Cancellarius, distinctius describens præfati Præsulis qualitates, addit, ipsum nedum fuisse doctum in sacris literis, verum & in humanioribus insignem: Homo in Scripturis Sanctis non mediocriter eruditus, & in liberalibus artibus, ac humanis literis sufficienter edoctus.

Bernard. ep. 306.

Verumenimvero magis magisque scientia Regularium Prælatis necessaria tunc censebitur, si Ecclesiasticas consulente Historias spectemus eminentem gradum

quos,

quo Abbates plurimi fuere in Ecclesia insigniti. Cum siquidem varia olim celebrarentur Concilia, plerumque etiam iis tenebantur adesse, propriam coram Patrum consessu aperire sententiam, ipsisque tandem subscribere. Exemplum de hoc legendum nobis occurrit in Vita Sancti Pachomii, qui una cum aliquot Monachorum suorum astitit Concilio Latopolitano prope Memphim Ægypti, quo etiam convenere, præter alios plures Monachos, duo Episcopi, qui fuerant ipsius discipuli. Si verum est, Chilonem, ad quem scribit Divus Basilius, ex Cœnobita Anachoretam se fecisse, ut refert latina versio, licet in textu Græco id expresse non legatur, procul dubio inde inferri potest, quod Cœnobitæ assistebant Synodis ejus temporis; quandoquidem S. Doctor de omni artificio eumdem ibi certiorem facit, quo Dæmon uti poterat ad ipsum retrahendum a solitudine, suggerendo nempe ex Anachoretica vita occasionem penitus adimi amplius interveniendi ad ea Sacra Concilia, in quibus tot difficultates, ac dubia resolvebantur, tum ad sacram paginam, tum ad Theologiam pertinentia. Sed quod majoris adhuc momenti impræsentiarum arbitror, est, a Divo Athanasio Monachos quosdam memorari, quos Apollinaris Episcopus Anno 362. Alexandriam misit, ut magno Concilio ibidem tunc celebrando interessent; ut colligere est ex epistola ejusdem Concilii ad Antiochenos scripta.

S. Pach. Vita n.72.

Porro Abbates variis temporum decursibus nedum Conciliis interfuerunt, iisque subscripserunt, verum etiam ad ipsa propriorum Episcoporum nomine, qui eis interesse haud poterant, mittebantur. Plurima de hoc leguntur exempla in Conciliis Galliæ, ac Hispaniæ, sexto, septimoque Sæculo celebratis. Tertio item Concilio Constantinopolitano, adversum Monothelitas congregato, complures Abbates, imo etiam simplices Monachi, propria contulere suffragia. Inter alios autem Abbas Theophanes actione octava duo affert testimonia, unum scilicet Sancti Athanasii adversus Apollinarem, Sancti Augustini alterum contra Julianum; quod sane evidenter indicat, ab Abbatibus, hisce dogmatica Patrum opera solerter fuisse perlecta. Insuper Petrus Abbas Sancti Sabbæ Romæ, Summi Pontificis nomine præsedit Concilio Œcumenico Nicæno secundo, una cum Petro Archipresbytero. Item alii plures, nedum Abbates, sed & simplices Monachi, propriorum Episcoporum nomine eidem Concilio interfuere, inter quos Joannes Monachus, una cum Thoma Hegumeno, (Abbatem sonat apud Græcos) vice Patriarcharum Alexandriæ, Antiochiæ, & Hierosolymorum; Cyrillus Monachus vice Nicetæ Episcopi Gothiæ; Antonius item Monachus vice Episcopi Smyrnensis, & alii plures, præter potiorem partem Hegumenorum Orientis, qui subscripserunt actioni quartæ hujusce Concilii, a quo insuper Stephanus Monachus, fidus librorum illuc allatorum custos, & scripturarum chartophylax delectus fuit. Qua igitur fronte, & quonam ausu tot inter viros, dignitatum non minus, quam scientiarum culmine affulgentes, Abbates, Monachive adstare potuissent, rudes, ac indocti, sacrarumque eruditionum expertes?

Denique si attente considerare velimus plurium Ecclesiarum Dignitates, ac munera, quæ Monachis identidem collata fuere, nostroque hoc ævo pariter conferuntur, & ad varias earumdem Ecclesiarum prærogativas nonnihil reflectamus, facile quempiam ad nostram poterimus trahere sententiam, quod scilicet ut digne, ac laudabiliter eæ regantur, necessum est aliquo præmuniri scientiarum apparatu, & quidem non vulgari. Quis enim absque multo animi mœrore, atque indignatione, ferre valeat, Antistitem aliquem primam in Ecclesia occupare Sedem, ineptum prorsus, ac ignarum?

Idipsum facile confirmari potest exemplo antiquæ Abbatiæ Insulæ Barbaræ, paulo supra Lugdunum ad Ararim sitæ: Leydradus hujusce Urbis Archiepiscopus, in epistola, quam scripsit ad Carolum Magnum, notum nobis facit, se Sancto Abbati Benedicto potestatem Pœnitentiarii omni fiducia, & securitate tradidisse: Potestatem ligandi, atque solvendi. Quam Archiepiscopi prædecessores Abbatibus ejusdem Monasterii dederant a temporibus usque Sancti Eucherii, hoc est tercentum ex tunc Annis, cum ampla jurisdictione totam Diœcesim visitandi loco Archiepiscopi, tum

ob

ob conservandum penitus illibatum fidei orthodoxæ candorem, tum etiam ad impediendum, ne perversorum errorum dogmata illuc aliquando intruderentur; & insuper potestatem regendi Ecclesiam Lugdunensem tempore Sedis vacantis, quæ postmodum successu temporum Augustodunensibus Episcopis concessa est. Oportebat sine dubio, quod tam præclari Antistites, tantoque zelo præditi, sibi essent optime conscii de idoneitate præfatorum Abbatum priusquam eos ad hæc tam seria munia subeunda deligerent. Pleraque hujusmodi alia nobis occurrunt exempla in persona Mamerti Claudiani, Viennæ in Delphinatu insignis Abbatis, qui, nobis sic testante Sidonio, a Fratre suo ejusdem Urbis Episcopo, Vicarius Generalis fuerat renunciatus. Item in Persona Abbatis Modesti, qui Hierosolymis eodem munere fungebatur septimo sæculo, ut refert Bollandus 22. Januar. per hæc verba: Vicarius Apostolici Throni.

Sed quid effabimur de Ecclesiis Cathedralibus Angliæ, ac Germaniæ, quæ septimo, & octavo Sæculo a Monachorum Cœtibus regebantur? Item de Abbatiis, in quibus, vel ab ipsarum fundatione, Superiores, Abbates simul & Episcopi erant? Sic fuit ea quondam celebris Benedictinorum Laubii in Belgio ad Sabim, in confinio Hannoniæ, & plures aliæ. Verum super his fusiori jam non me extendam calamo, ne longius, quam par sit, aberrare videar. Quid autem si a Cœnobiis studia amandata, & proscripta omnino fuissent? Numquid Regulares inveniri potuissent ad præfata munera subeunda idonei? Non sane; plurimi namque ipsorum, qui Monasticum habitum in adolescentia susceperant, nequaquam poterant ante ingressum in Monasteria scientias ad id requisitas sibi comparare, nec post ingressum, eo quod vetita iisdem fuisset ulterius studendi via, unde possent pro tali defectu aliquando supplere.

Superaddi item potest, nullatenus sufficere, quod Superior, priusquam Fratrum suorum regimen ineat, scientias acquisierit; sed insuper operæ pretium esset, ut etiam, atque etiam legendo, ac studendo, adeptum lumen in dies roborare, ac magis augere satagat, quantum videlicet ex onere, cui subest, sibi permissum fuerit; quantulacumque enim scientiarum plenitudine ante suum ingressum gaudere contigerit, tota propediem evacuabitur, nisi diligentem curam adhibeat, ut reiteratis sciendi actibus jam acquisitum habitum confirmet. Sensim profecto, quod antea comparaverat amittet, nisi denuo meditando, aut studendo proprium intellectum exerceat. Nefas quidem esset, si studiorum prætextu semel negligeret animarum sibi commissarum salutem; attamen nec de temporis brevitate adeo se excusabit, ut omnem penitus lectionem abdicet. Tempus itaque ex aliqua occupationum minus seriarum interpositione ipsi suffurandum erit, & potius de quiete propria, honestave relaxatione demere nonnunquam tenebitur, quam sibimet in re tanti momenti vel minimum deficere. Consimili prorsus modo se quoad hoc gessere Abbates, doctrina, & sanctitate conspicui, inter quos Divus Bernardus, qui temporalium cura Fratri suo Gerardo commissa, tantundem temporis conabatur insumere in oratione, ac studio, & in eruditorum sermonum lucubratione, ad Monachorum suorum spirituale emolumentum, atque ædificationem. Hac inquam ratione votorum suorum compos fiebat, ut ipse testatur, nihil unquam negligendo, sive pro exacto sui Monasterii regimine, sive pro Animarum directione, quarum sibi cura fuerat demandata.

CAPUT IV.

Quod Monachi ad Clericalem statum evecti ad studia tenentur incumbere.

QUæ hactenus scripsimus de necessitate studiorum, nonnisi ad Monachos quatenus Cœnobitas spectare videntur; at si tamquam Clericos, aut Presbyteros, eos considerare velimus, arduum minus erit quemlibet evincere, ut nobiscum sentiat, eosdem novo hoc titulo ad longe majores cognitiones scientificas habendas teneri; quandoquidem eo ipso, quod ad Sacerdotalem gradum eve-

evehuntur, urgens omnino ratio exposcit, ut talibus dotibus ornentur, quales ab hujusmodi Sacro Charactere exiguntur. Etenim si in Ecclesiastico Seculari ignorantia iniquo fertur animo, profecto minus tolerabilis in Monachis erit, qui Sacerdotio initiantur. A me quidem conceditur, ipsis onus haud incumbere, regulariter, & per se loquendo, populos instruere; Verumtamen quia vel in propriis Cœnobiis Sacramenta sæpe administrant, & quia ad cæterorum sodalium directionem possunt a majoribus destinari, propterea non mediocri opus est ipsis intelligentia, ut æque istorum numerum pensa persolvant; sat quippe compertum est in Sacramentorum administratione ipsos in multis posse deficere, præsertim vero circa illud pœnitentiæ. Unde quidam inter Cisterciensium Monachorum primates, qui etiam Sancto Bernardo a secretis esse meruit, scripsit, non minus scientiæ, quam pietatis exigi, ut hujusmodi ministerio quis digne laudabiliterque fungatur: Oportet eum esse non minus litteratum, quam Religiosum; ex indiscreto enim zelo, quem prudentia, ac doctrina non moderantur, plus certe damni, quam fructus emergit; nec unquam fieri potest, ut absque sufficienti scientia salutaria pœnitentium morbis remedia tribuantur.

Nicol. Claræval. Serm. de S. Andr. num. 11.

Hæc porro est ratio, propter quam Divus Augustinus in excellenti eo Tractatu, quem super Monachorum obligatione ab operibus manualibus vacandum, edidit, immnnes eos aliquando declarat, qui vel ministrant Altaribus, vel Sacramenta dispensant: *Si Ministri Altaris, si Sacramentorum dispensatores.* Quare si Sanctus Doctor non dubitavit tunc Regulares ab onere eximere, quod alioquin valde necessarium ipsis arbitrabatur, procul dubio nec iisdem studia tunc cogitavit interdicere, utpote ad eas notiones habendas conducentia, quæ pertinent ad dicta ministeria; quamquam ipsis præcise ut Monachis illa permittere necesse non fuisset.

August. de oper. Monach. num. 24.

Respondebitur fortasse, propter dubia passim occurrentia Superiores ab ipsis esse tum consulendos. Verum cum plurima ultro se offerant, quæ ob inviolabilile Sacramenti Pœnitentiæ sigillum, nefas omnino est Superioribus aperire, qui fieri insuper poterit, ut circa ejusmodi dubia subditorum mentes a Superioribus illustrentur, si vel isti sufficienti ad id præstandum lumine careant? Undenam quæso id sibi comparare poterant, si nulla prorsus cura sit adhibita ad ipsos instruendos prius quam talia ministeria subirent? Nec quidquam suffragatur instantia, quæ fieri potest, nunquam scilicet Religioni defuturos sufficientis litteraturæ viros, quin aliquis saltem ad regendum inveniatur idoneus. Primo namque hoc est, quod nunc controvertitur. Secundo rectum Religionis regimen fortunæ, vel casui committi videretur, si nempe rei tam dubiæ prorsus esset fidendum.

Necessum ergo est, Monachos Presbyteratus charactere insignitos, Ecclesiasticis doctrinis imbui quo ad usque status proprii conditio, & Sacer ipsorum ordo id videntur exposcere. Cum autem doctrinæ istæ in notionibus Scripturarum Divinarum, item disciplinæ, & Traditionis Ecclesiasticæ, consistere maxime debeant: operæ ideo pretium erit, Monachos Sacerdotio initiatos, sufficientem horum omnium habere cognitionem, sicut etiam oportebit, ipsos præcise ut Monachos, eorum notitia præditos esse, quæ ad proprium statum unice spectant. Idipsum egregie confirmat Monachus quidam Abbatiæ Prumiensis, sub ditione, ac Diœcesi Trevirensi, qui zelo non minus, quam pietate affluens, vixit tempore Divi Bernardi, in opere in quinque libros distincto, de Domo Dei, quod legitur in Bibliotheca Patrum, ubi sic: „ Particularia præcepta, quæ cuilibet professioni specialiter sunt assignata, ab universalibus institutis in nullo discordare debent; nam particularia instituta si ab universalibus discreparent, vim suam amitterent, sicut ramus ab Arbore, rivus a Fonte præcisi, ariditate pereunt. Huc accedit, quod Monastica Professio, quæ particularia instituta ex quavis Regula Sanctorum Patrum servanda suscepit, ab universalibus institutis, quibus Canonica authoritas omnem Ecclesiasticum Ordinem instruit, nequaquam „ ex-

Poth. lib. 3.

„ excluditur ; nam Monasticus Ordo sic „ Regulæ suæ terminis contentus esse „ debet , ut etiam qualiter eum oporteat Sacris obedire Canonibus non „ ignoret ; sunt quippe in Monastica „ vita quamplurimi, qui simpliciter Monachi dicuntur, quia Sacris Ordinibus „ minime funguntur ; sunt qui Monachi „ simul , & Clerici vocantur ; isti nimirum & Regulæ suæ obedientiam , „ & Sacris Canonibus reverentiam exhibere debent ; habent enim ex Regula „ vivendi præcepta, quibus obtemperent, „ & habent ex Canonica traditione ritum ministrandi, quem servent ; sicque sunt Regulæ suæ debitores , ut „ & Sacrorum Canonum debeant esse „ observatores . Amplius igitur ex debito obligati sunt, qui & ex Regulæ „ custodia, & ex Canonum observantia „ reddituri sunt rationem . Quo contra „ illi desipiunt, nescientes quæ loquuntur, neque de quibus affirmant, qui „ cum sint in Sacris constituti, in sola „ tamen Regula gloriantes dicunt : Quid „ nobis cum Canonibus ? Habemus Regulam nostram, hac igitur contenti simus. Bene , & argute Regulæ prætendunt authoritatem . An non Regularum omnium magistra est Canonica authoritas? Nonne Romani Pontifices , qui in plenitudine potestatis „ Ecclesiæ præfuere , illis præferendi „ sunt, qui in partem solicitudinis vocati, particularia dumtaxat nonnullis „ instituta in suis Regulis edidere? San- Cap. 7. „ ctus quoque Pater Benedictus , quamvis spiritu omnium Justorum plenus , „ tamen in Regula , quam Monachis „ specialiter scripsit , testatur , non omnem justitiam esse constitutam ; Neque enim Regula ejusdem Sancti Patris, neque ullæ majorum traditiones, „ quæ morum correctionem docent, honestæque vitæ formam demonstrant , „ his, qui in Monasteriis degunt , imminuere , vel infirmare ullo modo „ possunt Sacrorum Canonum authoritatem , quorum videlicet observantia „ cum generaliter omnibus Ecclesiæ filiis indicta sit, Monachi soli non excipiuntur ; Nam Canones ad Monachos quoque pertinere , eosque Synodalibus Patrum decretis obedire debere, ex scriptis Magni Gregorii liquide nobis constat, qui in sua Synodica „ Sanctissima quatuor Concilia confirmat, dicens : Sicut Sancti Evangelii „ quatuor libros , sic quatuor Concilia „ suscipere, & venerari me fateor, Nicænum scilicet , in quo perversum „ Arii dogma destruitur ; Constantinopolitanum, in quo Eunomii, ac Macedonii error convincitur ; Ephesinum „ primum, in quo Nestorii impietas judicatur ; & Calcedonense, in quo Eutychetis, Dioscorique pravitas reprobatur, tota devotione amplector . Secus enim juste timeri potest , ne ipsi „ quoque sententiæ , ac punitioni Divinæ aliquando subjaceant , quam Sacerdotibus quibusque Deus per os Prophetæ minatur : Quia tu scientiam „ repulisti , repellam te , ne Sacerdotio „ fungaris mihi. Oseæ 4. 6.

En itaque qualis fuit Docti hujus , piique viri sententia circa obligationes Monachorum addiscendi Ecclesiæ Canones, cum pro Ecclesiasticis specialiter editi videantur. Huic etiam doctrinæ conformatur paræneticus sermo, quem Cassiodorus Monachis suis scripsit ; hos namque hortatur , ut Sacrorum Canonum collectionem legere non omittant , a Dionysio Abbate, cognomento Exiguo , congestam ; & subdit : *Ne videamini tam salutares Ecclesiasticas regulas culpabiliter ignorare*. Insuper ad vitandum quemlibet infaustum eventum , qui ex tali inscitia posset ipsis inopinato contingere , iisdem consulit , ut pariter Concilium Ephesinum primum, & Chalcedonense sæpe revolvant, una cum epistolis, quibus ambo fuere confirmata. Hortamenta autem hujusmodi ab ipso generaliter scripta sunt Monachis Vivariensibus, inter quos plerique sine dubio aderant, qui nullo prorsus ordine initiati erant ; ex quo etiam argumentum fortius urget respectu Monachorum, qui Sacerdotali charactere signantur. Quid quæso , inquit Trithemius Abbas Monachos suos alloques, miserabilius Sacerdote indocto, qui licet nullum prædicationis officium habeat, ratione tamen suscepti ordinis ad scientiam obligatur Scripturarum ? Quod idem est ac si adderet, & ad eorum omnium noti-

Cassiod. Divin. Instit. c. 23.

notitiam habendam, quæ præsertim Ecclesiasticos decent. Sic scribit Homil. 4. digna quidem, ut tota attente legatur.

Hæc item ratio fuit, quæ divum Fulgentium Episcopum Ruspensem impulit ad uniendum simul Clericos, & Monachos in Monasterio Rusparum in Africa, ita-ut utrorumque studia, orationes, ac victus communiter fierent: *erat quippe eis communis mensa, communis oratio simul, & lectio*. In alio item Cœnobio, in quo longe a laicorum, mundanorumque consortio, idem Sanctus aliquandiu vixit, Clerici educabantur, ut ad dignitates, & Ecclesiastica munia fierent apti: *Ecclesiasticis dignitatibus multos viros idoneos enutrientes*. Sic semper fuit etiam ab initio institutionis Monasticæ; siquidem Ammon, qui postea fuit ad Episcopatum assumptus, cum anno decimoseptimo ætatis suæ in Tabennæ solitudinem se recepisset, Sanctus Theodorus Abbas, qui jam certo prænoverat felicem juvenis indolem, ac exitum, ipsum Theodoro lectori, & Ausonio adolescentium magistro instruendum tradidit, ut per sanctarum intelligentiam Scripturarum tanto ministerio dignus evaderet; sic ipsemet narrat in epistola ad Theophilum Alexandrinum scripta.

Vita S. Fulgent. num. 43.

Ibid. n. 30.

Bolland. Tom. 4. Maji p. 349. col. 1.

Gregorius Turonensis nobis satis aperte demonstrat, Galliarum Cœnobia fuisse suo œvo tot veluti adolescentium collegia, in quibus scientiæ Ecclesiasticis apprime necessariæ tradebantur: Refert namque, Meroveum, cum in custodia a Patre suo Chilperico Primo Francorum Rege, retineretur, jussu ejusdem tonsuratum fuisse, mutataque veste, qua Clericis uti mos erat, Presbyterum fuisse initiatum, & ad Monasterium Cœnomannicum, quod Aninsula dicitur, seu etiam Sancti Carilephi, directum fuisse, ut ibi Sacerdotali regula erudiretur. Unde palam liquet, quod vel ex tunc Monachi Ecclesiasticam tradere scientiam in dictis Cœnobiis profitebantur; hacque de causa, sicut etiam ex aliis infra adducendis, factum est, ut complures eorum doctrinarum, eruditionumve culmine celebres, immortalem apud posteros sibi nominis famam vendicarint, ut clarius sequenti capite patebit.

Gregor. Turon. lib. 5. cap. 14.

CAPUT V.

Quod Viri egregii, qui inter Monachos effloruere, certo indicant, studia literarum impense ab ipsis exculta fuisse.

CUm regulariter loquendo contingere nequeat, quempiam virtutibus præditum fieri, absque diuturno earum experimento, & exercitatione, sic nunquam fiet, ut scientiæ perfecte acquirantur, absque jugi in studiis labore. Hinc procul dubio dicendum, isthæc a primis usque temporibus impense in Cœnobiis exculta fuisse, cum egregii in scientiis viri memorentur, qui non minus propriis doctrinis Ecclesiam illustrarunt, quam eidem mira sanctitate præfulserint.

Supervacaneum ergo, atque importunum omnino foret singulorum nomina exacte in præsentia conscribere, qui nimirum, tum scientia, tum pietate excelluere. Ut tamen præsentem materiam paululum adhuc expendamus, nonnulla superaddere, & animadvertere prosequor.

Primum, quod hic perpendendum occurrit, est, quod potior celebriorum, sapientumque virorum pars, qui propria sanctitate, ac Doctrina Ecclesiam illustrarunt, vel in Cœnobiis vitam jugiter degere, vel diu in iisdem fuerunt educati, ac nutriti, adeo ut majorem operum suorum partem ibidem lucubrarint. Ex quatuor enim Sanctis Doctoribus, quos Græca Ecclesia veneratur, duo quidem Monachi fuere, hoc est Sanctus Basilius, & Sanctus Joannes Chrysostomus, reticendo Divum Gregorium Nazianzenum, quem vitæ ipsius descriptor inquit, Monasticam potius, quam sæcularem duxisse vitam. Item Sanctus Athanasius aliquandiu inter Ægypti Monachos vixit, ad quos multoties etiam scribere dignatus est, & ipsorum gratia Sancti Antonii vitam concinnare, ut Synchronus auctor vitæ Sancti Pachomii nobis testatur. Tantumdem fere dici potest de Sanctis Doctoribus Ecclesiæ Latinæ, quoniam dempto Divo Ambrosio, qui Cœnobium ullum nusquam incoluisse legitur, reliqui tres, Sanctus nempe Hieronymus, Sanctus Augustinus, & Sanctus Gregorius Magnus, vi-

Greg. in Vita Gregorii Nazianz.

Vita S. Pachom. Bollan. num. 63.

vitam Monasticam procul dubio professi sunt, horumque singuli varia, & egregia in lucem ediderunt Opera, dum adhuc Monasticam degerent vitam, quam Divus Hieronymus tanto jugiter amore prosequutus est, ut neque Sacerdotalis character, quo velut invite initiatus fuerat, ipsum ab ea unquam dimovere potuerit.

Alterum, quod notare debemus, est pene innumerabilis Episcoporum series, qui tam de Orientalibus, quam de Occidentalibus Cœnobiis prodiere. Qui enim fieri potuit, ut tot Sancti Antistites prævias omnes conditiones ad digne fungendum proprio ministerio habuerint, nisi prius intra claustra degentes, scientiam consequuti fuerint ad id muneris necessariam? Numquid dici poterit, eos in sæculo jam scientiis imbutos, Monasticam subinde vitam amplexos fuisse? Id sane de illis omnibus objici saltem nequit, qui a teneris annis se Religioni, Deoque sacrarunt, ut nobis certo constat de Sancto Epiphanio, Salaminæ in Cypro Episcopo, de Sancto Attico Patriarcha Constantinopolitano, de Alexandro Episcopo Basinopolitano, de Palladio Episcopo Helenopolitano, deque aliis innumeris, tum Græcis, tum Latinis. Quod etiam æquali certitudine non ambigitur de Sancto Cæsario Episcopo Arelatensi, de Sancto Donato Episcopo Vesontiensi, de Sancto Bonifacio Germanorum Apostolo, deque aliis pluribus, qui brevitatis gratia reticentur. Plerique autem ipsorum claustralem tunc elegerant vitam, cum nequidem legere didicissent; nec ab ea unquam recessere, nisi cum Episcopi fuerunt renuntiati. Concludendum itaque restat, ipsos intra Cœnobia degentes, scientiis pro Episcopali munere instructos fuisse.

Tantumdem pariter asserere licet de iis, qui vota solemnia in Religione emisere aliquantulum adulti, vigesimo nempe, vel quinto supra vigesimum ætatis anno. Enim vero nec tunc fieri potuit, ut illas animi dotes examussim obtinerent, ad Episcopale munus requisitas, nisi easdem in progressu Religiosæ vitæ sibi comparassent. Cum autem innotescat, demptis iis, qui se impuberes Deo sacrarunt, reliquos ut plurimum præfata ætate Monasticum induisse cucullum; idcirco jure etiam inferimus, omnes, tum scientias, tum virtutes fuisse in Religione consecutos.

Insuper in dubium minime vertitur, quod vel a prima Monasticæ vitæ institutione plerique Monachorum fuerint ad Episcopatum assumpti; Dracontius siquidem Monachus ad dignitatem hanc promotus fuit a S. Athanasio; & quia nonnisi invitus promoventi videbatur acquiescere, continuo vir Sanctus ipsi exemplum attulit de aliis septem Monachis, qui a propria solitudine ad Ecclesias Episcopali ministerio moderandas fuerant evocati. Vivente pariter Sancto Pachomio, duo ex ejus discipulis ad eamdem dignitatem assumpti fuere. Præterea tantum abest, quod Summi Pontifices istam eligendi consuetudinem aliquando abrogarint, ut potius in suis Decretalibus eamdem sæpenumero confirmaverint; quod manifeste colligitur ex illis Syricii, Innocentii, Bonifacii, & Gelasii. Quinimmo Honorius Imperator idipsum consuluit, dicens: ex Monachorum numero rectius ordinabunt. *Codic. Theod.* Articulus insuper legitur in regula Sancti Aureliani, qui talem consuetudinem approbat. Tandem fructus, quem ex eorum electionibus Ecclesia jugiter consequuta est, satis indicat, eas fuisse a Deo peculiariter inspiratas. *Regula S. Aureliani c. 46.*

Sed quid de tot insignibus Scriptoribus effabimur, qui Ecclesiam, æque ac Rempublicam literariam propriis scriptis locupletarunt, deque tot aliis inclytis viris, qui licet nihil scriptis, aut prælo mandarint, non minus tamen præstitere sapientia, quam doctrina? Verum quidem est, quod isti non adeo nobis innotescunt, ut primi; nihilominus plurium ex ipsis clara apud posteros remansit cum laude notitia, ut Sancti Nili junioris, & aliorum, quorum dotes eximias infra recensebimus. Quantum vero ad Scriptores, tametsi nonnulla ipsorum opera ad nos usque minime devenerint, plura tamen alia affatim supersunt, ut manifeste arguatur, studia omni ævo in Cœnobiis exculta fuisse. Insuper dicere asseveranter possumus, inter Ecclesiasticos Scriptores, quamplures ex Monachorum numero inveniri, quorum major pars Bea-

istructione ex au

Pregoria quaro Prma

nos absolvent

nos patefit

n illud deli in pro

ioyi

Suesupere pdr

Juesupere patiam q

is in statutes de

torum albo adscripta censetur, itaut gratis oblatrari solum queat, eos in hoc Monasticæ conditionis puritati derogasse. Id autem nemo saltem suspicari potest de Sancto Ephrem Syro, de Sancto Isidoro Damiatensi, de S. Nilo seniori, Cassiano, Vincentio Lerinensi, Divo Maximo, Anastasio Synaita, Beda Venerabili, Theodoro Studita, Divo Anselmo, Divo Bernardo, deque aliis innumeris, quorum omnium doctrina, æque ac religiosæ pietatis splendor universim commendantur. Neque dixeris effectum istum fuisse divini dumtaxat, & supernaturalis auxilii, quod nimirum tot recensiti Doctores Monachi ad tam eminentem sciendi gradum pertigerint; oppositum enim potius asserendum est, videlicet ordinario studiorum cursui id tribuendum esse, quæ jam ab initio in Monachorum sodalitiis impense colebantur.

Porro ut veritas hæc magis illucescat, sat superque erit serio perpendere quam plures insignium virorum de Cœnobiis eodem fere tempore prodierint, ut ex Lerinensi, & ex eo Sancti Martini Turonensis, de quo Severus Sulpitius nobis asseveranter testatur, nullam tunc temporis Urbem extitisse, quin Episcopum de numero Alumnorum ejus concupierit sibi præsidere. Quis autem ambigat, an Præsules isti, doctrina non minus quam pietate affulserint? Quod si solum ex supernaturali quadam vocatione, & impulsu scientiis nomen dedissent, tantus sane non fuisset ipsorum numerus; quæ siquidem de extraordinaria tantum lege fiunt, raro contingunt; Deus quippe sic res conditas ut plurimum administrat, ut eas proprios motus agere sinat. Idipsum pariter de Lerinensi Abbatia dicimus, quæ sæculo quinto tot Sanctorum Episcoporum Ecclesiis Arelati, Fori Julii, Regii, aliarumque finitimarum urbium, distribuit, ut Sanctus Cæsarius, qui ex eodem Sacro Cœnobio ad Arelatensem Episcopatum assumptus fuerat, Insulam illam vere fortunatam appellarit, eo quod tam præclaros ediderit viros, tamque eximios singulis Galliarum Provinciis Pastores distribuerit. Quare de ipsa sic habet: *Hæc est, quæ eximios nutrit Monachos, & præstantissimos per omnes Provincias distribuit Sacerdotes.* Monasterium itaque Lerinense cæterorum omnium Galliæ Cœnobiorum exemplar fuit, & prototypon. Cum autem studia in ipso vel a propriæ fundationis tempore floruerint, in dubium non est vertendum, quin & reliqua ejusdem vestigia tenuerint.

Cæsarius hom. 15.

Animadvertere hic etiam possumus, quod si scientia repugnasset disciplinæ ordinariæ Cœnobiorum, quæ tali ævo omni studio, & cura regebantur, nec ulla prorsus laude digni habiti fuissent Monachi, qui tunc studiorum cupiditate præ cæteris magis flagrabant; sed potius ii majora meruissent encomia, qui dumtaxat intra genus Monastici instituti jugiter permansissent. Verum id Sanctorum Patrum testimonio palam contradicere comperimus; Quandoquidem Divus Augustinus Sanctorum Monachorum suo ævo viventium mores exacte describens, refert, quod ipsi totum vitæ suæ tempus orando, legendo, ac disputando insumerent: *Viventes in orationibus, in lectionibus, in disputationibus.* Item quod nedum morum sanctitate, sed & doctrinarum copia præcellerent; subdit enim: *Hi vero Patres non solum sanctissimi moribus, sed etiam Divina doctrina excellentissimi.*

Aug. de morib. Eccles. cap. 31.

Divus Fulgentius præfati Sancti Doctoris Alumnus, ac Monasticæ Disciplinæ, quam etiam diu professus fuerat, præstantissimus Magister, in hac pariter versabatur sententia; enim vero, ut refert quidam discipulorum ejus, qui ejusdem Sancti Patris vitam exaravit, inferioris longe æstimationis apud ipsum erant Monachi, qui operibus tantum manualibus vacabant, ac ii, qui corporeis viribus ad illa exercenda expertes, ad studia, lectionesque sedulo incumbebant. Laborantes Fratres (inquit descriptor vitæ ejus) & opera carnalia indefessis viribus exercentes, lectionis autem studium non habentes, minus diligebat, nec honore maximo dignos judicabat; in quo vero fuit scientiæ spiritalis affectus, etiamsi virtute corporis destitutus operari manibus nunquam posset, peculiariter dilectus habebatur, & gratus. Et ut nobis indicet, scientias, quas Sanctus Doctor plurimi faciebat, non ex vulgaribus, sed ex sublimioribus fuisse, subdit

quod

quod Divus Fulgentius tunc præsertim jucundabatur, cum in disputationibus, quas cum suis Monachis frequenter habebat, sibi ab horum aliquo dubia difficilia proponerentur, unde perspicacissimum, quo pollebat, exerceret ingenium. Amabat autem quando coram Fratribus disputabat, si quis ei quæstiones proposuisset acerrimas, in quibus excellentissimo laboraret ingenio. Denique addit, quod Sanctus Doctor proprio nunquam acquiescebat animo, usque dum omni prorsus difficultate explanata, ab ipsismet proponentibus certo comperisset de eorumdem solutione dubiorum plene fuisse satisfactum: Nec priusquam sibi satisfactum confiterentur, rationem reddere, victus tædio, vel labore, cessabat. Quod si hinc sufficienter non arguitur, studia, scientiasve in praxi, & æstimatione fuisse in Divi Fulgentii Cœnobio, nescio qua id ratione fortius evinci queat.

Alia insuper ad hoc probandum ratio notatu digna videtur, quam suggerit nobis Author idem Vitæ Sancti Fulgentii; quandoquidem nedum Sanctum Doctorem laudibus extollit, eo quod cum adhuc intra Claustra degeret, supra reliquos Confratres doctrinarum copia emineret, verum etiam quia omnium dissertissimus habebatur; inquit enim: Fulgentius fulget super cæteros scientia mirabili, eloquentia speciali. Non minori pariter encomio a Scriptoribus Ecclesiasticis celebratur Divus Gregorius, Agrigenti in Sicilia Episcopus, nec non Sanctus Plato Abbas, ut infra cap. 11. & part. 2. cap. 4. ostendemus. Unum tamen hic pro præsentis capitis coronide prætermittere nolo, celeberrimum nempe Elogium, quod Sidonius Apollinaris sapienti Monacho Mamerto Claudiano, Viennæ in Delphinatu Episcopo, pro sepulchrali Epitaphio inscripsit, in quo de eo sic habet: *Hoc dat cespite membra Claudianus Mamertus, triplex Bibliotheca, quo Magistro, Romana, Attica, ac Christiana fulsit, quam totam Monachus virente in ævo secreta bibit institutione: Orator, Dialecticus, Poeta, Tractator, Geometra, Musicus, Doctus solvere vincla quæstionum, & verbi gladio secare sectas, si quæ Catholicam Fidem lacessunt, &c.* Quod totum nos manifeste docet, studia, scientiasque fuisse omni ævo a Cœnobiis, multo pietatis zelo præstantibus, semper exculta; tantumque abesse, ut sanctiores Episcopi illa improbaverint, ut potius summis jugiter laudibus commendarint.

Lib. 4, Ep. 11.

CAPUT VI.

Quod Cœnobiorum Bibliothecæ sunt etiam nobis studiorum argumenta, quæ ibi collebantur.

MUltifaria voluminum genera, quæ in Monasteriorum Bibliothecis antiquitus servabantur, validum etiam nobis argumentum præstant ad dignoscendum qualia fuerint studia, quæ ibi in dies fiebant. Incongruum namque omnino foret, Monachos de magno librorum apparatu gloriari, nihilque ex eorum lectione proficere: *Magnæ enim Verecundiæ pondus est, inquit Cassiodorus, habere quod legas, & ignorare quid doceas.* Jam supra notavimus, quod in singulis S. Pachomii Cœnobiis aderat Bibliotheca; in hac autem diligens cura adhibebatur in Codicibus distribuendis, & per quasdam tabellas distinguendis, juxta propriam singulorum classem. Quod quidem onus Œconomo, atque Secundo ipsi assignato incumbebat. Unde etiam arguitur, quam ingens ibi adesset librorum numerus: Libri similiter omnes, suis accurate loculis dispositi, ad duorum, quos dixi, spectabant curam. Singulis insuper Monachis imponebatur, ut specialem de Codicibus diligentiam haberent, ut liquet ex cap. 100 Regulæ Sancti Pachomii, in quo statuitur, quod instante hora proficiscendi, vel ad Sacram Chori synaxim, vel ad refectionem, nemo Monachorum audeat librum, quem præ manibus habet, apertum derelinquere, & quod in primis ad Secundum spectet singulo quoque die ad Vesperam eos singillatim recognoscere, & loco deponere pro usualibus libris specialiter deputato. Porro cum multus admodum esset in S. Pachomii Monasteriis Ascetarum numerus, singulæ quippe Domus, ex quibus ea constabat, quadraginta ad minus capiebant Monachos, & singula Monasteria ex triginta, aut qua-

Divin. Institut. cap. 1

Vitæ n. 38.

dra-

draginta domibus coalescebant, si inquam singulis Codex legendus distribuebatur, & plurimi adhuc supererant ad Bibliothecam construendam necessarii, merito inde poterit inferri, ingentem admodum fuisse eorum numerum.

Si autem hoc de primævis Cœnobiis sine dubio comprobatur, idipsum potiori jure dici poterit de iis, quæ postmodum fuere fundata. Quod sane ex solerti potissimum, assiduoque studio confirmari a nobis poterit (cui navabant operam præclariores ipsorum Monachi) transcribendi nimirum libros nimia vetustate corrosos. Hic quippe unicus erat labor in Monasterio Divi Martini Turonensis Episcopi usitatior: *Ars ibi, exceptis Scriptoribus, nulla habebatur*. Laudatur insuper Sanctus Fulgentius eo quod hanc artem excellentissime exercuerit: *Fulgentius Scriptoris arte laudabiliter utebatur*. Simili etiam encomio extolluntur Sancti Monachi Lucianus, Philoromus & Marcellus, aliique plures, quorum nomina hic reticemus. Hujus item laudabilis occupationis indicia habemus ex Regula Isaiæ Abbatis, qui ægre ferebat, Monachum ostentationem ullam affectare in superfluo voluminum, quæ exscriberet, ornatu: *Si feceris librum, ne exornes illum, hoc quippe affectum tuum ostendit*. Hoc idem pariter usitatum erat in Italia ab eo usque tempore, quo Sanctus Pater Benedictus suum instituit Ordinem; quoniam cum Defensor quidam Julianus nomine, ad Monasterium Sancti Equitii Abbatis in Provincia Valeriæ perrexisset, quamplures ibi Monachorum invenit Voluminum transcriptores: *Antiquarios scribentes reperit*.

Sulp. in Vita S. Mart. c. 7.

Hist. Monast. Orient. p. 295. 441. 517. &c.

Isa. Reg. cap. 23.

Greg. l. 1. Dial. cap. 4.

Verum hujuscemodi exercitium nil nobis evidentius confirmat, quam quod Cassiodorus cap. 30. Institut. Divin. scribit: Monachos enim proprii Monasterii Vivariensis ibidem alloquens insignis hic Doctor, sic habet: Ego tamen fateor votum meum, quæcumque possunt inter vos corporeo labore compleri, Antiquariorum mihi studia (si tamen veraciter scribant) non immerito forsitan plus placere, quod & mentem suam relegendo Scripturas Divinas salubriter instruant, & Domini præcepta scribendo longe, lateque disseminent. Felix intentio, laudanda sedulitas, manu hominibus prædicare, digitis linguas aperire, salutem mortalibus tacitam dare, & contra Diaboli surreptiones illicitas, calamo, atramentoque, pugnare. Tot enim vulnera Satanas accipit, quot Antiquarius Domini verba describit. Uno itaque loco situs, operis sui disseminatione per diversas Provincias vadit. In locis Sanctis legitur labor ipsius, audiunt populi, unde se a prava voluntate convertant, & Domino pura mente deserviant. *Operatur absens de corpore suo*. Hæc ille. Petrus item venerabilis ad Reclusum quemdam scribens, Gislebertum nomine, iisdem fere utitur verbis ad tam fructuosi laboris commendationem; sicut etiam venerabilis Guigo, quintus Carthusianorum Minister Generalis, ut liquet ex peculiaribus decretis ab ipso emanatis. Denique ex Monacho Jona habemus, quod Sanctus Eustasius Luxoviensis Monasterii Abbas, nullatenus suæ Dignitati incongruum reputaret antiquos Codices plerumque transcribere. Quod etiam legimus de S. Stephano juniori.

Pet. Venerab. l. 1. ep. 20.

Opponet fortasse aliquis, quod libri, qui tunc transcribebantur, non continebant, nisi Scripturam Divinam, vel ea tantum, quæ ad Monasticum statum spectabant. Verumtamen facillimum est huic objectioni occurrere, asserendo Doctrinam, quam Cassiodorus præfatus in duobus Divinarum Institutionum libris nobis reliquit, & in gratia suorum Monachorum elucubravit. Tametsi enim eximii istius viri principale intentum foret, ut ii notitia Scripturarum Sanctarum tantummodo imbuerentur, nihilominus certo etiam autumavit, neutiquam id absque aliis multis præviis cognitionibus ipsos affecutus esse. Quapropter nedum voluit ea omnia congerere volumina, in quibus Sacra Scriptura contineretur, quemadmodum sunt illa veteris, novique Testamenti, una cum suis Commentariis; sed insuper totus fuit in inquirendis omnibus iis, quæ existimavit legentis animum ad præfatam intelligentiam posse conducere. Quamobrem non modicis sumptibus universa emit Sanctorum Patrum opera, Cypriani, Hilarii, Ambrosii, Hieronymi, & Augustini; item hujus S. Doctoris operum omnium Σύνοψιν

editam ab Abbate Eugipio, reticendo PP. Græcos, quorum etiam lectionem Atticam linguam callentibus summopere commendabat. Insuper quoscumque Historicos, quos invenire potuit, collegit, tractantes præsertim de rebus populi Dei, & Ecclesiæ, ut sunt Josephus, Eusebius, Orosius, Marcellinus, Prosper; Libros item Sanctorum Hieronymi, & Gennadii, in quibus agitur de Scriptoribus Ecclesiasticis; Item Historias Ecclesiasticas Socratis, Sozomeni, & Theodoreti, quæ etiam, ipso suadente, ab Epiphanio Scholastico Latine versæ, atque in unum corpus redactæ, Historiæ, quam nunc tripartitam dicimus, nomen dedere. Tandem arbitratus est, operæ pretium esse a Monachis perlegi Libros de Cosmographia, ac Geographia tractantes; Authores item Rhetoricorum, & qui de Orthographia scripsere; istorum namque omnium lectio videbatur ipsi ad exactam sacræ paginæ intelligentiam valde opportuna. Addito, quod cum optaret singularum materiarum generibus Bibliothecam abundare, rariores quoque Medicinæ Authores hinc inde selegit, ut iis, ad quos ægrotantium cura pertineret, inservirent, unde possent, agnita qualitate morborum, eorumdem saluti opportune consulere.

Postquam autem omnium harum materiarum seriem redegit, unde etiam proprii Monasterii Vivariensis Bibliothecam ample ditaverat, devotam ad Deum Orationem habet, ut Monachorum suorum mentem illustrare dignetur ad plenam Sacræ Scripturæ intelligentiam; & prope ejusdem orationis finem discipulos suos alloquitur, eos excitando ad fructum hauriendum ex tam opportuna occasione studendi, quam ipsis præbuerat, ut in lectione Divinarum Scripturarum magis, magisque proficerent: Eja nunc, Fratres charissimi, festinate in Scripturis Sacris proficere, quando me cognoscitis pro doctrinæ vestræ copia, adjutorio Dominicæ gratiæ, tanta vobis, & talia congregasse.

Lib. 1. de Bisco- po n. 6. & 11. Beda item venerabilis tradit, Divum Benedictum Biscopum, fundatorem, primumque sui Monasterii Abbatem, multum operis impendisse, ut amplam ibi Bibliothecam construeret, variisque itineribus, quæ Romam versus peregit, toties inde innumerabilem librorum omnis generis copiam asportasse; & tandem in mortis agone constitutum Discipulis commendasse, ut omni sednlitate incumberent ad ejusdem copiosæ Bibliothecæ conservationem, omnique studio caverent, ne propria negligentia quidquam in ipsa perditum iri contingeret.

Difficile rursum non esset hic ostendere idipsum alibi in praxi fuisse, & quidem in Cœnobiis, ubi major regularis disciplinæ fervor vigebat, in quibus tum libri omnis generis in dies colligebantur, tum etiam multi aderant Antiquarii, voluminum scilicet transcriptores. Exploratum quippe nobis id etiamnum reddunt tot celebres Bibliothecæ, videlicet Lerinensis Majoris Monasterii prope, & extra Turones, Montis-Casini, S. Germani de Pratis, Bobiensis, Luxoviensis, Floriacensis, illæ utriusque Corbejæ, S. Remigii Rhemensis, Fuldensis, S. Galli, S. Emmerani, Ratisponensis, B. Virginis Eremitarum, pleræque aliæ antiquiores. Universa item literatorum Respublica consentit, multum Monachis deberi, eo quod proprio studio nobis huc usque servaverint veterum Scriptorum Volumina; nam nihil propemodum, vel valde parum de Antiquitate, sive sacra, sive profana, superstes haberetur, sine ipsorum peculiari industria, & labore. Et ut paucis quoad hoc me expediam, Abbatia Corbejæ novæ in Saxonia ea fuit, quæ nobis quinque primos libros Annalium Taciti conservavit, teste Meibomio in Prœmio ad tertiam editionem Witixindi. Item sublata omni spe amplius recuperandi, pretiosissimum Lactantii Monumentum super interitu persecutorum prorsus amisissemus, quod paullo ab hinc tempore diligenti cura eruditissimi Baluzii fuit in lucem editum, nisi inter Reliquias Bibliothecæ Abbatiæ Moissacensis in Cadurcis servatum hastenus fuisset.

Sed quod majorem adhuc admirationem ingerit, nedum Monachos, verum & Moniales piis hujusmodi exercitiis operam dedisse legimus. Enim vero Diva Melania junior, secundum quod refert Auctor vitæ ejus, mirum in modum perfecte scribendi artem exercebat. Scribebat quippe celeriter, pulchre, & citra erro-

errorem. Item Moniales Monasterii S. Cesariæ, Sororis S. Cesarii Archiepiscopi Arelatensis, suæ S. Abbatissæ exemplum sectantes, sacros jugiter libros transcribebant; sicut etiam Beatæ Harnildis, & Renildis Abbatissæ cujusdam Monasterii nostri Ordinis in Belgio. Divus quoque Bonifacius Germanorum Apostolus rogat Abbatissam quandam, ut sibi aureo charactere transcribat Divi Petri Apostolorum Principis epistolas. Istis porro pleræque aliæ Sanctimoniales possent adjici, quæ nedum Antiquariorum more volumina transcribebant, sive ut hæc in pauperum subsidium venditarent, quemadmodum de S. Melania legitur, sive ut essent aliorum usui, verum etiam ut sibi inservirent. Quinimmo Monachorum sequendo vestigia, plurimæ ipsarum scientiis vacabant, ut in Proœmio in tertium sæculum Benedictinum jam satis tradidimus.

Bonifac. Epist. 28.

CAPUT VII.

Quod a Divo Patre Benedicto stabilita fuerint Studia in suis etiam Cœnobiis.

POstquam in Superioribus demonstratum est, studia, scientiasve in antiquioribus Cœnobiis a Monachis fuisse exculta, superest nunc idem ostendere etiam in Monasteriis a Divo Benedicto fundatis, & investigare num Sanctissimus hic Monachorum Occidentis Patriarcha eumdem spiritum, ac fervorem prædecessorum suorum quoad hoc fuerit æmulatus. Quod ut nobis liquido constet, Monasticam dumtaxat disciplinam, quam in sua Regula ipse præscripsit, attente considerabimus, ex quo subinde quænam in hoc fuerit S. Patris mens facile dignoscemus, num scilicet absque ullo studiorum adminiculo eam subsistere voluerit.

Divus itaque Pater Benedictus in Abbatis ordinatione duo potissimum præcepit attendenda esse, vitæ scilicet meritum, atque doctrinam; inquit enim cap. 64. Vitæ autem merito, & sapientiæ doctrina eligatur. Declarans vero in quo consistere debeat talis doctrina, subdit: Oportet ergo eum esse doctum Lege Divina, ut sciat unde proferat nova, & vetera. Quare hujusmodi doctrinam non in alio sitam esse fas erit, quam in plena divinarum legum intelligentia, ex Scripturarum Sanctarum promptuario, tum veteris, tum novi Testamenti, desumpta; adeo ut Abbas sit sufficienter idoneus ad eas, quandocumque se prodet occasio, Monachis, quibus præerit, explanandum. Idipsum S. Patriarcha exigit omnino a Monasterii Decanis; præcipit namque Abbatibus, quatenus in eorum electione non tantum spectent locum professionis, quem tenent, sed potius bonum testimonium sanctæ, ac doctæ conversationis; inquit enim: Et non eligantur per ordinem, sed secundum vitæ meritum, & sapientiæ doctrinam. Sub hac item lege Præpositus procul dubio comprehenditur, sive Monasterii Prior, qui nimirum post Abbatem primus est super omnes Decanos; ait namque Sanctus Pater cap. 21. Et de Præposito eadem constituimus. Insuper Magister Novitiorum, qui ut cap. 58. eligi debet senior, prudentia præditus, aptus ad lucrandas animas; & tandem Monasterii Cellerarius, sive Œconomus, qui ut cap. 31. eligi debet de congregatione sapiens, & maturus moribus. En igitur quales Sanctus Benedictus promoveri jubeat ad principaliora pro recto Cœnobiorum regimine ministeria subeunda.

Singulorum porro Monachorum exercitia in primis redigebantur ad horarum Canonicarum recitationem, ad lectionem, & ad opera manualia; & qualibet die post Primam cunctis binarum horarum spatium concedebatur, ut lectioni privatæ vacarent; trium vero tempore Quadragesimali a mane scilicet, usque ad tertiam plenam, & singulis tunc distribuebatur legendus Codex juxta uniuscujusque exigentiam, qui de Bibliotheca extrahebatur. Hyberno vero tempore totum etiam legendo insumebatur intervallum, quod erat inter Matutinum, & Laudes; & a Mense Octobris usque ad Quadragesimam totum quod inter prandium, & Vesperas, reticendo insuper pomeridianas horas in Æstate ad id pariter destinatas, sicut & dies Dominicos, in quibus completa Sacra Synaxi, & Oratione, toto quod supererat tempore ad hoc ipsum incum- Reg. c. 4.

bebatur. Qualibet insuper Anni tempestate Monasterii Abbas summopere satagebat quatenus lectio præscriptis horis indeclinabiliter fieret; Quinimmo cujuslibet ante ostium Cellæ parva quædam tabella, hinc inde facile mobilis, appendebatur, ut unus, vel duo seniores, qui Monasterium identidem circumibant, comperirent num vere singuli essent lectioni intenti; si quis autem aliquando ita negligens, aut desidiosus iuveniebatur, ut nec legendo, nec meditando occuparetur, aliud ei opus continuo injungebatur, ne otio, malorum omnium sentina, tabesceret.

Quantum vero ad libros attinet, facile erit eos scire, quorum videlicet lectio tunc Monachis permittebatur, siquidem postquam Divus Benedictus propria ductus humilitate asseruit, Regulam a se compositam non esse, nisi quoddam Christianæ, ac Religiosæ perfectionis specimen; subdit cap. 73. Cæterum ad perfectionem conversationis qui festinant, sunt doctrinæ Sanctorum Patrum, quarum observatio perducit hominem ad celsitudinem perfectionis: quæ enim pagina, aut quis sermo divinæ authoritatis veteris, ac novi Testamenti, non est rectissima norma humanæ vitæ? Aut quis liber Sanctorum Catholicorum Patrum hoc non resonat, ut recto cursu perveniamus ad Creatorem nostrum? Adsunt etiam collationes, & institutiones Cassiani, nec non & Regula S. Basilii, quæ non aliud indigitant nisi bene viventium, ac obedientium Monachorum exempla, atque instrumenta virtutum. En igitur quales sint Codices, quorum lectionem Divus Pater Benedictus Monachis valde commendat, præter Sanctorum Patrum expositiones, & commentaria in sacram paginam, quæ in Matutina legebantur Synaxi, præsertim diebus Dominicis.

Insuper si præter Regulam, Sanctissimi Patriarchæ vitam sedulo inspiciamus, intelligemus ipsum Casinensi in Monte commorantem circumquaque Infidelium multitudinem prædicatione continua ad fidem vocasse, qui inter cimmerias Idololatriæ tenebras cæcutiebant. Verum forte quis dixerit, hoc totum extraordinariæ, ac supernaturali S. Patris inspirationi tribuendum esse, vel etiam, necessitate charitatis urgente, ipsum tunc præfato charitatis munere fungi debuisse. Attamen Gregorius Magnus, qui l. 2. Dialog. totam vitæ ejus scripsit historiam, haud meminit id patratum fuisse ex peculiari, vel extraordinaria tantum vocatione, ut enim cap. 36. ait: Sanctus vir nullo modo potuit aliter in sua Regula docere, quam vixit. Unde jure etiam dici potest, ipsius vitam non aliud fuisse, quam vivum ejusdem Regulæ a se conscriptæ exemplar, proindeque Monachis ab ipso institutis licere ejusdem in cunctis vestigia sequi, quæve in sua Regula S. Pater non interdixit, executioni mandare.

Gregor. l. 2. Dial. c. 8.

Hæc autem non ex simplici ducti conjectura audemus asserere, sed ex firmissima ratione, quam ex ipsomet Divo Gregorio colligimus. Enim vero S. hic Pontifex narrat, quod noster Beatissimus Pater ad oppidum quoddam, non longe a Casini Monte distans, aliquot Monachorum suorum sæpenumero mittere solitus erat, tum ut plures loci incolas, quos ad fidem noviter ipse converterat, necessaria doctrina imbuerent, tum etiam ut Sanctimoniales inibi commorantes instruerentur. *Crebro isthuc pro exhortandis animabus, Fratres suos mittere Benedictus Dei famulus curabat.* Dici ne ergo hinc poterit, occupationem istam Divi Benedicti spiritui adversari, nec licitum esse Discipulis ejus eamdem amplecti, nisi ex speciali vocatione divinitus excitentur, cum Vir Dei nedum se solo talem Provinciam susciperet, verum etiam indifferenter, ac identidem Monachis suis illam committeret? Quidni igitur asseveranter dici poterit Sancti hujus Patriarchæ, Discipulorumque ejus exemplum veluti rectam normam iis omnibus proponi, qui eorumdem vestigia sectari impense æmulantur?

Gregor. c. 19.

Cum itaque res ita se habeat, imperceptibile prorsus videtur, potuisse in Cœnobiis Monachos inveniri, qui Sancti Patris Regulam exacte profiterentur, quæque hactenus innuimus examussim persolverent, quin studia, scientiasve ibidem aliquo modo excoluerint. Quandoquidem ubinam gentium divinis in Scripturis versatus Abbas nobis occurret,

qui-

quique jugiter, sive ad exhortandos Monachos, sive etiam ad ipsos instruendos sit aptus, absque ullo scientiarum munimine? Quomodo Priores, Decani, ac Novitiorum Magistri talibus præditi dotibus, quas Divus Benedictus in ipsis prærequiri mandat? Rursus qua ratione lectiones cum fructu, & quidem binis, aut ternis saltem horis in dies haberi poterant, sacram nimirum revolvendo paginam, sensumque percipiendo, Sanctorumque Patrum opera, absque ulla prævia studiorum dispositione? Quomodo autem hanc assequi potuissent, nisi prius instruerentur? Demum qui fieri poterat, ut ipsi nedum ad pueros erudiendos forent idonei, qui nimirum quinquennes, vel septennes intra Claustra, tunc temporis recipiebantur, sed etiam ad Neophytorum multitudine frequenti doctrina in fide solidandam? Imaginari sane nemo potest, hæc ita se habuisse, quin autumet, Ascetas illos scientiis diu fuisse præmunitos, ut ad præfata munia subeunda fierent apti; arduum namque est, ne impossibile dixerim, sensum Scripturarum intime scrutari, medullitusque enucleare, absque ullius viva voce Magistri, quemadmodum olim etiam Eunuchum Reginæ Candacis ad Philippum Diaconum respondisse legimus. Difficilius subinde videbitur cæteros iisdem scientiis imbuere, quin prius ad id rite præstandum sufficiens fuerit comparata notitia per studium, sive publicum, sive privatum; Quod sane paucis datur consequi absque ullo docentis adminiculo, admissa vel hypothesi, quod qui tunc Monasticum induebant habitum, humaniores in sæculo literas jam antea didicissent.

Aug. lib. 9. Confess.

Confirmari hoc totum potest ex regula Magistri, quæ revera non est, nisi quoddam veluti commentarium Benedictinæ, Author enim hic, qui uno vix sæculo post Divum Benedictum vixit, decernit statis horis ad legendum juniores Monachos ab idoneo Magistro instruendos esse; sic enim ait: *Ab uno literato literas meditentur.* Insuper statuit, quod qui provectioris erant ætatis, literarum studio usque ad annum quinquagesimum vacarent: Ad quinquagenariam ætatem literas meditari. Hujusmodi autem studium præcipue consistebat in humanarum scientiarum acquisitione, nec non Psalmorum intelligentia, qui cum sint principalior scopus, ad quem collimare debet exercitium diurnæ, ac nocturnæ Psalmodiæ Monachorum, propterea respiciebantur ab ipsis ut potissima ratio Monasticæ applicationis, & hinc est, quod Divus Benedictus stabilierit, ut singulis diebus temporis hyemalis, totum quod inter nocturnas vigilias superat, & matutinas laudes, a Fratribus qui Psalterii, vel lectionum aliquid indigent, meditationi inserviatur. Vult insuper præfatus Author, incumbentibus Monachis ad opera manualia, alicujus libri lectionem ab aliquo literato faciendam esse. Rursus ex eodem tenebantur deni, & deni in unum congregati, totum temporis intervallum inter Nonam & Vesperas, vel legendo, vel docendo insumere: Alii literas discant, & doceant. Singulorum præterea onus erat eorum omnium rationem Abbati reddere, quæ memoriæ mandaverant. Eædem quoque leges in Sanctorum Aureliani, Ferreoli, & Isidori regulis præscribuntur, præsertim vero in illa Eremitarum cap. 20. ubi Grimlaicus vult, Monachos exacte scire debere Divinas Scripturas, fidei dogmata, Ecclesiasticam disciplinam, Sacrorumque Canonum institutiones, ut non modo eos pudeat alienam sibi in his doctrinam emendicare, verum etiam ut cæterorum possint esse Magistri.

Regula Mag. c. 50.

Regul. c. 8.

Nec in dubium verti potest, hujuscemodi rem fere semper ita se habuisse etiam in Cœnobiis, in quibus illo ævo disciplinæ regularis rigor magis vigebat: etenim, quæ jam supra retulimus de Cassiodori Monachis hic reticendo, Divus Gregorius, quem procul dubio non latebat in quo consisteret puritas, ac perfectio vitæ Monasticæ, cum hanc ipsemet aliquando professus fuerit, vehementer, inquam, in epistola ad quemdam Abbatem conqueritur, tamquam de absurdo intolerabili, eo quod Fratres, sub istius regimine constituti, nullatenus lectioni vacarent: *In ipsis autem Fratribus Monasterii tui, quos video, non invenio eos ad lectionem vacare.* Divus quoque Joannes Chrysostomus consimili fere ratione

Gregor. libr. 1 epist. 3.

Stagiram redarguit, quatenus ante infortunium, quod ipsi evenerat, lectionem, librosve penitus negligeret. Licet autem Divus Gregorius ejusmodi lectiones ad id solummodo redigere videatur, quod nempe divinas respicit leges; attamen dici etiam potest, quod nec aliud legendi genus ab Ecclesiastico viro exigeret, cum Episcopum ibi profanos auctores lectitantem condemnet. *Lib. 9. ep. 48.*

Et sane ex insignium virorum copia, qui ex istius Santi Doctoris Cœnobio prodiere, liquido constat, studium, scientiasve primum inibi inter cœtera locum tenuisse. Quandoquidem præter plures Episcopos, quos ad multarum regimina Ecclesiarum inde extraxit, inter quos fuere Maximianus ab ipso creatus Syracusarum Antistes, & Marinianus Ravennæ, plures etiam Sancti Monachi recensentur ab ipso in Angliam directi, ut nationis illius conversioni, quæ adhuc inter densissimas Idololatriæ caligines versabatur, operam darent. Nec ulli dubitatio suboriri potest, num in præfato Monasterio Monachi dicti scientias prius comparassent, quæ ad ejusmodi missiones laudabiliter explendas necessario prærequirebantur. Enim vero Sancti Dei Famuli eodem tempore, quo catholicam fidem apud Anglos stabilierant, varia etiam Monasteria ibidem ædificari curarunt, in quibus eamdem prorsus vivendi disciplinam, quam Romæ sub S. Gregorii regimine apprehenderant, observari mandarunt. Porro quod scientiæ sub hac vivendi norma ab ipsis fuerint inter cætera maxime comprehensæ, fusius infra patebit.

CAPUT VIII.

Quod inter causas ruinæ status Monastici hæc pariter recensenda sit, defectus nempe studiorum, & amoris literarum.

QUemadmodum recta regularis disciplinæ norma in ordine aliquo, sicut & in Cœnobiis, ex quibus is coalescit, varia observantiæ capita comprehendit, totidem pariter causæ notantur ad plenam ejusdem relationem, ruinamque confluere. Solitudo, silentium, abdicatio sui rerumque temporalium, amor item, ac desiderium unice adhærendi Deo, una cum tribus votis substantialibus, ad egregiam illam vivendi normam stabiliendam maxime conferunt, quam in Cœnobiis optime dispositis, vigere conspicimus. Quamquam autem dici queat in primo nascentis ordinis fervore hæc omnia comparari potuisse, & aliquandiu ad praxim redigi, absque ullo studiorum, aut scientiarum apparatu, præsertim si primus Religionis, vel Congregationis fundator vir fuerit non minus doctrina, quam pietate insignis; attamen indubitanter etiam licet asserere, præfatam vivendi normam modicum subsituram, absque ulla saltem privata ad studia, scientiasve applicatione, tam de superioribus, quam de inferioribus respective loquendo.

Rectæ illæ dispositiones, quas Deus per sanctas intellectus illustrationes, piasve voluntatis affectiones, nonnunquam nostris cordibus ingerit, variis alterationibus, ac vicissitudinibus subduntur. Eas Deus plerumque interrumpit, nostramque subinde cooperationem exigit, ut quantum valemus, tantumdem impendamus ad earum sustentationem, & incrementum, solitudinis nempe, ac silentii cultu, utilique librorum lectione, ac oratione. Non eo inficias, gratiam spiritalis unctionis posse interdum nobis sufficere. Verum ea nec semper nobis inhæret; nec singulis universim conceditur. Quamobrem opus erit naturales eas leges sæpissime amplecti; quæ nobis a Deo fuere præordinatæ, ut supra annuimus.

Qui ergo fieri possit, ut diu quis maneat in cella reclusus, vitamque solitariam penitus degat, necnon silentium servet, absque ullo studiorum subsidio? Orationi, vel comtemplationi jugiter vacare specialissimum Dei munus est, quod proinde non omnibus conceditur. Quinimmo oratio ipsa, aut contemplatio piis identidem cogitationibus poscit enutriri, devotisque affectionibus, quas lectio parit, indiget sustentari. Sunt enim hæc (inquit Tertullianus) fomenta fidei de Scripturarum interlectione. Hoc sublato adminiculo, orationem arescere, languere, at tædere, silentium, ac solitudinem pene intolerabilia reddi contingit; & hinc postmodum fit, ut ea plerumque a Monacho quærantur exterius oblectamenta, quæ vel ex *Lib. 2 ad Uxorem.*

vanis

Trithem. Orat. 5. in Capit.

vanis occupationibus, vel ex materialibus objectis hauriuntur, cum ſpiritualibus interius priventur, quæ Deus iis tantum elargitur, qui ad ſe ipſum in cunctis operibus unice intuentur.

Forte dixeris, manualem laborem ſtudiorum vices poſſe ſupplere; Verum hujuſmodi etiam exercitium, ut religioſe expleatur, ſpiritalis indiget unctionis; corpore laborare abſque ullo pietatis affectu, modicum juvat: pietas autem vix poteſt ſuſibſtere abſque ſpiritualis lectionis munimine. Præterea lectio ipſa ſpirituum capacitati, ac intellectuum menſuræ adæquari debet; quoniam ex libris ſpiritualibus ſunt qui mediocri ingenio, ac intelligendi acumine præditis, abunde ſufficiunt; qui vero perſpicaciori pollent mente, altioris quoque doctrinæ pabulo poſcunt enutriri; & ſi juxta horum intelligendi vires materiæ, quæ leguntur, haud conformentur, paulatim eorumdem ſpiritus langueſcent, facileque proſternentur. Quare opus omnino erit, ut in ſuo naturali ſtatu conſiſtant, ſublimiores ipſis legendos Auctores impertire, ut ſtudium pietati copulatum, ſpiritale, quod optant, pariat emolumentum.

Ubi primum in Cœnobiis ſtudia elanguerunt, omnis quoque diſciplinæ regularis honeſtas ad nihilum redacta eſt, rerumque temporalium cura illico ſubſecuta, cum mundo, & vanitatibus ejus initum eſt ſtricto fœdere conſortium, ex quo ſubinde prodiit totius Monaſticæ perfectionis deſolatio. Hoc eſt, quod ſeduIo notarunt plerique eorum, qui de Benedictini Ordinis ruina ſcripſere. Duo in primis, ait Trithemius, Ordinis noſtri gloriæ, atque ſplendori incrementum dedere, ſanctitas ſcilicet, necnon divinarum Scripturarum intelligentia; ſed hæc ubi neglecta ſunt, mox eumdem ad ima deduxere. In hoc procelloſo, ac tempeſtatibus expoſito mari, in quo quaquaverſum ex ſibilantibus tentationum ventis impetimur, ſubdit præclarus is Doctor, ſacrarum Scripturarum ſcientia, tamquam unica, & ſecuta ratis nobis inſervit; Quicumque vero hac uti contempſerit, in profundum quamprimum rapietur aquarum. Per ſcripturarum autem ſcientiam, præfatus Author nedum ſacram intelligit paginam, verum & alias quaſcumque notiones, quæ ad plenam ejus perceptionem conducunt.

Orat. 2. & 3 in Cap.

Claudius Eſpencæus in hoc plane Trithemio adhæſit, quem ad verbum etiam tranſcripſit. Item Cardinalis Turrecremata duodecim grandia abſurda recenſet, ex ſtudiorum defectu intra Clauſtra ut plurimum contigentia. Jacobus Faber Stapulenſis in Epiſtola in Pſalterium a ſe quintuplici verſione editum, certos nos reddit, quod ubi in Cœnobiis divinarum Scripturarum ſcientia defecit, ipſa in deſolationem prorſus abjere; omnis quippe devotio Monaſtica in ipſis extincta eſt, item religio, pietas, & ſanctæ converſationis zelus corruerunt; Monachi demum ſpiritualium affectum in temporalia, & cœleſtium in terrena miſerrime mutavere. Guillelmus Malmesburienſis Anglus longe pejores exinde caſus contigiſſe refert: quandoquidem ignaviæ, Monachorumve torpori vaſtationes, ac expoliationes adſcribit, a Danis in Anglia patratas, præſertim vero in ipſorum Cœnobiis; cujus ruinæ cauſam non aliam affert, præter eorumdem Monachorum inſcitiam, ac literarum oblivionem. In hac pariter ſententia verſatur Evagrius Monachus, cujus dogmata in Regularum Codice collecta habentur, ubi inquit unicum totius Monaſticæ diſciplinæ propugnaculum eſſe ipſas ſcientias, quo ſemel ſublato, ex templo in hoſtium ſuorum manus miſere traditur, qui ceu latrones eam ſubinde depopulantur: *Converſationem Monachi cuſtodit ſcientia; qui autem ab ea diſcedit, incidit in latrones.* Plurium adhuc celebrium Auctorum, Patrumque teſtimonia poſſent impræſentiarum afferri, idipſum nobiſcum plane ſentientium; Verum hactenus dicta ſufficiant pro concluſione præſentis capitis; nonnulla ſiquidem ad majorem veritatis hujus confirmationem in ſequenti trademus.

Epiſt. ad Trit. p. 12.

In Regul. S. Bened.

Lib. 1. de Reg. Ang. cap. 3.

Cod. Regul. Append. p. 36

CAPUT IX.

Quod inter varias Ordinis Benedictini reformationes, diligens ſemper cura adhibita fuit pro ſtudiorum reſtauratione.

IN ſuperioribus ſat liquido a nobis monſtratum eſt, qualiter in Angliæ, ac Italiæ Cœnobiis literarum ſtudia ſub re-

regulari disciplinæ honestate fuerint comprehensa. Operæ nunc pretium est eorumdem cultum probare in Monasteriis Galliæ, præsertim post Monasticæ disciplinæ restaurationem Caroli Magni ævo factam, tum maximo piissimi hujus Imperatoris zelo, tum etiam summo fervore S. Benedicti Anianæ Abbatis. Pro hujus autem veritatis testimonio sat superque reor hic circularem afferre epistolam, quam maximus is Princeps, vel minima Imperii negotia accurate considerans, scripsit tam ad Episcopos, quam ad totius suæ ditionis Abbates, quemadmodum per extensum legitur in Tomo secundo Conciliorum Galliæ ad Abbatem Fuldensem expresse directa: „ Consideramus (inquit „ piissimus Imperator) utile esse, ut Episcopia, & Monasteria nobis, Christo „ propitio, ad gubernandum commissa, „ præter regularis vitæ ordinem, atque „ sanctæ Religionis conversationem, etiam „ in literarum meditationibus, eis, qui „ donante Domino, discere possunt, se„ cundum uniuscujusque capacitatem, do„ cendi studium debeant impendere. “ Duas autem præsentis Constitutionis rationes inibi affert, quarum prima est: „ Qualiter sicut regularis norma honesta„ tem morum, ita quoque docendi, ac „ discendi instantia ordinet, & ornet se„ riem verborum, ut qui Deo placere „ appetunt recte vivendo, ei etiam pla„ cere non negligant recte loquendo. “ Altera vero, quæ Imperatorem impulit ad hoc ipsum edictum promulgandum, fuit quatenus ex variis epistolis ineleganter compositis, quæ ex plerisque Monasteriis ad ipsum pervenerant, compererat, studia literarum in iisdem fuisse prorsus neglecta, super quo propterea subdit: „ Unde factum est, ut timere incipere„ mus, ne forte sicut minor erat in scri„ bendo prudentia, ita quoque & multo „ minor esset, quam recte esse debuisset, „ in Sacrarum Scripturarum ad intelli„ gendum sapientia. Et bene novimus „ omnes, quia quamvis periculosi sint er„ rores verborum, multo tamen pericu„ losiores sunt errores sensuum. “ Tandem Epistolam concludit hortando non minus Abbates, quam Episcopos, ne humaniorum literarum studia ullatenus negligant, quatenus ii queis præesse contigerit, ad exactam sacræ paginæ notitiam hac ratione pertingere valeant; Quod examussim assequi absque isto adminiculo, nemini datur, tum propter troporum, figurarumve varietatem, tum etiam ob peculiares quasdam exprimendi methodos, quarum captus ex Rhetoricis pendet, ut fortassis ex Divi Augustini Libris de Doctrina Christiana ipse didicerat.

Tomo 2. Concil. pag. 121.

En igitur quid compendiarie contineat præfati Imperatoris Epistola, super qua multa hic possemus perpendere; sed sat sit animadvertere, ipsam non minus ad Monasteriorum Abbates, quam ad Episcopos dirigi, proindeque Imperatorem nostrum non modo a Canonicis, & Cathedralium Ecclesiarum Clero, verum & a Monachis ipsis literarum studia vehementer expostulasse. Unde etiam infertur tantum abesse, quod studia ipsa eorumdem disciplinæ regulari, atque honestati tunc derogarent, ut potius oppositum omnino evincatur, ea videlicet maximæ fuisse necessitatis ad reparandum, conservandumque intra claustra honestiorum morum candorem, ac vitæ Religiosæ perfectionem.

Porro ex hujus Imperialis edicti emanatione factum est, ut intra Episcopia, ac Monasteria Gymnasia reflorescerent. In Cœnobiis tamen duo distincta frequentabantur, unum scilicet magis intra claustra reconditum, quod Monachis tantum patebat; alterum vero exterius situm, pro sæculari Episcoporum Clero, ne hic cum illis immisceretur. Quapropter Theodulphus Aurelianorum Antistes decrevit, ut suæ Diœceseos Clerici literas apprehenderent, sive in scholis propriæ Cathedralis, sive in illis Magduni, vel denique in lyceis Benedictinis Cœnobii Floriacensis, quod etiamnum insignis est Abbatia Ordinis nostri in eadem Diœcesi.

Forte respondebitur, hujusmodi sensa nobis efficaciora probari, utpote de unius Imperatoris ore prodeuntia; qui tamen super hoc nihil revera præter politicæ vim gubernationis præfigere sibi videbatur; cum siquidem ut par est Monasticæ conditionis puritatem minime intelligeret, idcirco intra Cœnobitica Claustra studia, scientiasve indixit, non quia per ista eorum vellet in primis utilitati consulere, sed ut in bonum publicum potissimum redundarent. Cæterum qui veriores Monasticarum rerum gerebant ideas, oppositum proculdubio super hoc intus sentire videbantur.

Ut

Ut ut tamen fuerit, fieri quidem potuit, ut Carolus Magnus in præfati edicti promulgatione nonnihil vel ad politiam respexerit; verum aliunde nobis etiam compertum est, ipsius mentem quoad hoc peculiari, tum Monasteriorum, tum Monachorum emolumento intentam fuisse, quorum reformationi præcipue operam dabat; de qua veritate ut planius vincamur, nil aliud nobis agendum extat, nisi rationes singulas serio perpendere, queis Cæsar innititur, quæve ad constitutionem dictam ipsum impulere; supervacaneum namque reor quidquam super hoc in præsenti superaddere.

Ut vero palam innotescat, eos, qui majori lumine, ac pietatis fervore prædi- ti erant in cunctis, quæ ad Religiosæ vitæ perfectionem attinent, in eadem quoque fuisse sententia de studiorum nempe necessitate, sufficit attente considerare vitam S. Benedicti Anianensis Abbatis, qui universo Religiosorum cætui a nobis proponitur velut inter primos, sanctoque zelo plenos, nostri Ordinis in Gallia reformatores. Nemo sane ibit inficias, dignissimum hunc Præsulem fuisse optime instructum veriori illa, ac puriori perfectione, quæ Monasticum statum maxime decet; quandoquidem huic tribuitur omnium antiquiorum regularum, quæ apud nos sunt, compilatio, quarum præterea concordiam, & præcipue cum illa S. Patris nostri Benedicti, egregie demonstravit. Ejus insuper vita, & mores ad unguem exprimebant quidquid majorem sanctitatem in priscis Monachis redoluit, ut facile nobis innotescere potest ex ejusdem vitæ lectione a Smaragdo discipulo ejus conscriptæ. Vestigemus igitur quæso quamnam ideam intra se præstantissimus hic Præsul de studiorum necessitate formaverit: Dedit autem cor suum (inquit Author vitæ ejus) ad inquirendum qualiter fuerint Monachorum veterum mores, normamque utilem, & Monasteriorum salubres consuetudines didicit, suisque eas tradidit Monachis observandas, in cunctis nimirum Cœnobiis Imperii Caroli Magni, quorum tamquam generalis Reformator fuit ab ipso constitutus: Instituit in iis Cantores, docuit Lectores, habuit Grammaticos, & scientiæ Scripturarum peritos, de quibus etiam quidam post fuerunt Episcopi, aggregavit; librorum multitudinem congregavit. Quam itidem normam receperunt illo ævo cætera Galliarum Cœnobia, ut cap. 11. ostendemus.

Sanctus Berno, sicut & S. Odo, sequenti sæculo post Divum Benedictum Anianæ Abbatem, juxta Sancti Antistitis consimiles omnino ideas, ac normas, Cluniacensium stabilierunt reformationem; certumque videtur, istum Eutitii illius nomine indigitari, de quo fit sermo in vita S. Odonis, ubi legitur, quod ejus discipuli veluti primi Institutores extiterint ejusdem tunc nascentis Congregationis. Petrus Pictaviensis notavit, Abbates, qui eam rexerunt, literas omni ævo multum commendasse: scribendi studium (refert hic Author) speciali prærogativa Cluniacenses Abbates temporibus antiquis obtinuerunt. Nec ullus est ambigendi locus, num Abbates hi easdem normas Monachis suis servandas tradiderint, facillimum quippe esset hoc demonstrare. Notatu autem id dignum est, quod licet Cistercienses propriæ reformationis initio multa adversum Cluniacenses objecerint, quos a Monasticæ perfectionis candore, necnon ab exactæ regulæ constitutione recessisse arbitrabantur; nunquam tamen contra studiorum consuetudinem, quæ in tota Congregatione tunc enixe colebantur, vel minimum mussitarunt. Sat erit Apologiam legere a Divo Bernardo exaratam super variis controversiis ex tunc vertentibus inter ambas hasce Congregationes; sicut etiam Petri Venerabilis Epistolas, quibus Cisterciensium objectiones valide enervat; indubitanter enim autumo, nihil inde in favorem istius adversariorum conatus inveniri.

CAPUT X.

Continuatio ejusdem materiæ, ubi fit sermo de Cisterciensium reformatione, necnon de institutione Abbatiæ Beccensis, Carthusianorum.

Cistercienses tamen redarguere abstinebant Monachos Cluniacenses circa literarum studia, cum nec ipsi ea proscriberent, tametsi Monasticæ Disciplinæ candorem in pristinum tunc redigere, regulam ad literam observando, satagerent. Quia vero hoc ad rei nostræ confirmationem oppido juvat, ideo in præsenti fusiori nonnihil calamo de ipso disseremus.

Ut

Ut autem manifeste pateat quanti facerent Cistercienses ab ipso suæ Congregationis exordio studia, & scientias, sat superque puto primum mente revolvere, quod propriæ fundationis initio veterum Monachorum consuetudinem renovare studuerint, quæ in antiquaria arte versabatur; certum quippe est in singulis hujusce ordinis Cœnobiis Codices transcribendi laborem ad praxim fuisse continuo redactum. Id tantum legere sufficit, quod in epistola 25. scripsit Nicolaus Clarævallensis, qui Divo Bernardo a secretis erat, ubi cellulam suam, quam & scriptoriolum vocat, describit, in qua etiam volumina transcribere solitus erat. Hujusmodi autem cellula prope Clarævallensem Bibliothecam sita erat, quæ omni librorum genere abundabat, & a Monachis illis jugiter frequentabatur, sub castigata disciplina codices singillatim aperientibus, non quidem ut sciendi vanitatem mere ostentarent, sed ut sese ad compunctionem, & ad pietatis opera excitarent: Non ut eventilent thesauros scientiæ suæ, sed ut dilectionem, compunctionemque eliciant, ac devotionem. Plerasque dictarum cellularum etiamnum Cistertii conspicimus, in quibus antiquarii, librorumque compaginatores operabantur; ingensque voluminum copia, quæ ad hæc usque tempora in insignioribus ejusdem Ordinis Cœnobiis in Gallia servantur; præsertim vero in illis Cistertii Claræ-vallis, Pontiniaci, Longi Pontis, Vallis Lucentis, totum hoc nobis cumulate testatur. Reperiebantur, sicut etiam nunc temporis adsunt, in hisce Bibliothecis omnium librorum genera, & præcipue universa Sanctorum Patrum opera, tum quæ dogmata continent, tum quæ speciatim de morum honestate pertractant; Nosque non latet, nonnisi ex Bibliotheca Claræ-vallensi P. Vignierium opus perfectum Divi Augustini contra Julianum extraxisse, in quo profecto polemica controversiarum dogmata, nedum pietatis opera legebant Monachi præfati Asceterii incolæ, sed quarumlibet scientiarum Codices indiscriminatim tunc revolvebant, solumque Poeseos Authores ipsis interdicebantur, ut ex epistola 15. prædicti Nicolai Claræ-vallensis colligitur, ubi ait: *Nos nihil recipimus, quod metricis legibus continetur*.

Hujus insuper rei gratia addi potest Epistola 29. ab eodem Nicolao Prioris sui nomine exarata ad Philippum Ecclesiæ Coloniensis Præpositum, necnon Imperatoris Cancellarium, qui Crucis vexillum assumpserat, quod Hierosolymam ire proposuisset, hunc inquam hortandi gratia, ut Monachis Claræ-vallensibus pretiosum Bibliothecæ suæ thesaurum relinqueret, quam mirabiliter, & incomparabiliter ex omni librorum genere congesserat, claustralibus proinde paupertatem profitentibus minime congruam, sed potius illustriori personæ Ecclesiasticæ, quæ in sæculo viveret.

Neque dixeris, eos, qui jam sufficienti literatura præditi erant, potuisse quidem libros doctrina, ac eruditione refertos privatim legere, verumtamen in scholis neminem tunc scientias professum fuisse; Respondetur enim quatenus ad rem nostram spectat, parum, nihilve referre, quod scientias, sive privato, sive publico studio didicerint, dummodo concedatur, applicationem ad illas, præsertim vero quæ Ecclesiasticos, ac Regulares decent, neutiquam ipsis interdictam fuisse.

Rursus qua fronte huic veritati refragari quis valeat, cum nos non fugiat, permissum fuisse juveni Principi Othoni, Leopoldi Ducis Austriæ filio, ubi primum professionem suam Morimundi Anno 1127. emisit, in ipsis nempe Cisterciensis Ordinis primordiis, ad Universitatem Parisiensem pergere, operam navandi causa, nedum humanioribus literis, verum & Philosophicis, ac Theologicis scientiis? In quibus adeo excelluit, ut inde illustrior non minus propriis scriptis, dignitateque Episcopali Frisingæ, quam generis nobilitate evaserit. Verum quidem est, id ante ipsum in praxi nullatenus fuisse, attamen negari haud poterit, quin hoc Superiorum etiam regularium permissu aliquando contigerit. Nec legimus cæteros hujusce ordinis Præsules, imo nec ipsummet Divum Bernardum, qui plura scripsit adversus Arnoldi Abbatis Morimundi irregularem praxim, contra istud Othonis exemplum nonnunquam reclamasse; Quamquam hic parum amice nonnulla de eodem Sancto in sua Historia exaravit.

Manriq. Annal. ad Annum 1127. c. 2. num. 8.

Bernard. Epist. 2. & 3q.

Silentio hic præterimus fundationes Collegiorum Lutetiæ, Tholosæ, & aliorum,

quæ

quæ dehinc data opera condita fuere, ut ejusdem Ordinis Monachis inservirent, ad Universitates illas studiorum causa adventantibus; Quandoquidem nonnisi secundo sæculo ab ordinis exordio ejusmodi Collegia erecta fuere, atque fundata, ac proinde tali ævo, quo Cistercensibus aliqua potuisset nota inuri de recessu a primæva regularis disciplinæ institutione: & sane non sine acri Patrum oppositione, Parisiense Collegium incepit.

Saltem tamen denegari nequit, quin in præfati Ordinis exordio facultas concessa fuerit sufficienti ingenio, ac doctrina præditis libros concinnandi, eosque in lucem edendi; & licet ad hoc specialis Superiorum licentia requireretur, secus tamen quoad studia privata, quibus ad Codices elucubrandos fierent idonei. Nos non latet super hoc admirabile exemplum Guerrici Abbatis Juniacensis; cum siquidem hic Dei famulus morti proximus esset, diligentique examine scrutaretur quidquid propriam tunc conscientiam macularet, & præcipue num contra debitum pastoralis sui muneris deliquisset, meminit a se compositum, ac publicatum fuisse quendam sermonum librum, quos, etsi pietate, sanctoque zelo ubique affluentes, attamen in publicum prodire siverat absque expressa generalis Capituli permissione, quæ ad id præstandum omnino requirebatur: *Recordatus est libelli sermonum, quem fecerat, simulque memoriæ occurrit, Patres statuisse, nullum absque Capituli Generalis licentia libros facere debere. Super quo cum in se ipsum nonnihil præ dolore excanduisset, coram omnibus, tamquam de ingenti contra obedientiam culpa, se accusavit, adstantesque precatus est, ut continuo præfatus sermonum libellus flammis donaretur, quippe qui ab ipso tamquam propriæ inobedienciæ partus respiceretur; Quod sine mora fuit executioni mandatum.* At cum alia ejusdem superessent exemplaria, propterea digna hæc Sancti Præsulis elucubratio ad nos usque feliciter pervenit.

Exord. Mag. Cisterc. lib. 3. cap. 8.

Conjici item potest seria applicatio, quam ad sacras literas primi hujusce Ordinis Patres habuere, ex eo, quod peregit S. Stephanus tertius Cistercensium Abbas ab Anno 1109. decimo dumtaxat a fundatione primi Cœnobii ejusdem Ordinis, ex diligenti nimirum studio ab ipsomet adhibito super Bibliorum emendatione, quorum Authographum ad hæc usque tempora Cistertii accurate servatur. Enim vero cum pleraque Bibliorum manuscripta collegisset, simulque comperisset unum inter exemplaria, quæ apud se habebat, a cæteris valde differre, non modo quantum ad versionem, sed ob varias additiunculas, quæ in aliis haud legebantur, statim operam impendit, ut plures Hebræi oppido periti illo accederent, emendandi causa quidquid ad vetus Testamentum pertineret; & cum singula hisce in libris contenta sedulo ponderasset, statuit obliteranda esse additamenta, quæ in libris Regum speciatim reperiebantur; insuper ut qui deinceps præfata Bibliorum volumina trascriberent, illa penitus omittere deberent. Quod statutum etiamnum legitur sub initium dicti primi Bibliorum exemplaris, quod Cistertii asservatur, & impressum modo est in calce primi voluminis operum Divi Bernardi postremæ editionis. Liquet igitur id genus viros, qui Ordinis unius nascentis exordio ad sacri Textus emendationem solerti labore incumbunt; Hebræos convocant, ut majori lumine, atque cautione id præstent, non inquam, litterarum studiis plane abrenunciasse, iisque in primis, quæ doctrinam, & sacram redolent eruditionem. Quapropter nec aliud testimonium emendicandum foret ad hoc magis evincendum, ac redarguendum adversarios, præter allatum exemplum Venerabilis Stephani supradicti, qui veluti primus inclyti ejus Ordinis Fundator dici potest, cui etiam faustissime contigit Divum Bernardum Cistertii recipere.

Ne tandem fusiorem de hac re sermonem protrahere videar, ipsemet Divus Bernardus in studiorum commendationem propriam nobis sententiam aperit in quodam ex suis sermonibus in Cantica: Etenim postquam initio sermonis 36. ostendit, quamplures Sanctos, & præsertim Apostolos, multa quidem, & admiranda patrasse absque ullo humanarum scientiarum præsidio: „ Non in sublimitate sermonis, aut in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed sicut placuit Deo &c. „ subdit: Videar fortasse nimius in suggillatione scientiæ, & quasi reprehendere

„ dere doctos, ac prohibere studia litera-
„ rum. Absit. Non enim ignoro quan-
„ tum Ecclesiæ profuerint, & prosint li-
„ terati sui, sive ad refellendos eos, qui
„ ex adverso sunt, sive ad simplices in-
„ struendos; legitur enim: Quia tu re-
„ pulisti scientiam, repellam & ego te,
„ ut non fungaris mihi Sacerdotio; & ali-
„ bi: Qui docti fuerint fulgebunt quasi
„ splendor firmamenti, & qui ad justi-
„ tiam erudiunt multos, quasi stellæ in
„ perpetuas æternitates. Idipsum fere repetit sermone sequenti; inquit enim, se nullatenus præsumere literarum studia vituperare, dummodo ad hunc unicum scopum colliment, charitatem nempe erga Deum, atque humilitatem propriam discentis, ut non modo sui ipsius illustrationi, sed & aliorum eruditioni vacare intendat: Non tamen dico contemnendam, aut negligendam scientiam literarum, quæ ornat animam, & erudit eam, & facit ut possit etiam alios erudire; sed duo illa oportet ut præcedant, in quibus summa salutis constituitur.

Nulla autem ratio hinc superest ad respondendum, Mellifluum scilicet hic non loqui de peculiaribus suorum Monachorum studiis, sed de iis tantum indifferenter, ac indefinite; quoniam a nemine controvertitur, prædictos sermones ab ipso tunc fuisse elucubratos in gratiam eorumdem Monachorum, coram quibus eos identidem recitabat. Rursus si scientias ipsis inhibere voluisset, eos procul dubio a reliquis Ecclesiasticis quo ad hoc excepisset: At quia veras ibi tantum studendi metas significare intendit, ut studiorum fructum inde emergentem ad animæ præsertim salutem reportemus, merito proinde concluditur, ea ab ipso neutiquam reprobata fuisse, tum respectu Monachorum, tum quorumpiam Ecclesiasticorum.

Gillebertus de Hollandia Abbas Svinsetinensis, qui valde de vicino spiritum, pietatem, ac stylum Divi Bernardi insecutus est in continuatione sermonum super Cantica, ex eo nimirum loco, quo is fuit morte præventus, variis in ejusdem operis paragraphis se declarat in studiorum favorem, & ignorantiam maxime in Prælatis condemnat; multoties enim conqueritur de quibusdam Superioribus, quod admodum de rebus spiritualibus negligant frequenter, omnique fervore differre, magisque se ex ceant ad negotia sæcularia, quam Christi; Tract. 6. studiumque Scripturarum Sanctarum adeo p. 1. n. 6. parvipendant, ut nati, & edocti videantur non apud Monachatum, sed apud mercatum, in quo sensu tantum abundant; satis tenuiter, exiliter, & sicce de Christo sapientes. Item quosdam Abbates alibi redarguit, qui nihil validum, nihil sublime, sed infirmum, & humile sentientes, præter simplicem radicem fidei, sublimioris, ac Divinæ vix aliquid attingunt sapientiæ. Et Serm. 16. licet Paulus dicat: Fructificantes, & cre- num. 4. scentes in scientia Dei: isti e contra propria non contenti inscitia, contemnunt aliorum scientiam, & invidi æstimatores, sapientiæ studia stoliditatem interpretantur, sobriam subtilitatem insaniæ, vel jactantiæ denigrant nota, operantes ipsi cibum, qui perit, non qui permanet in vitam æternam.

Summopere etiam idem hic Author eorum laborem commendat, qui proprias scriptis cogitationes mandabant, necnon collationes, in quibus de Scripturarum Sacrarum captu agebatur; inquit enim: Bonus aquæ motus disputatio, & exagitatio sacræ paginæ: tametsi & ipse statutum sui Ordinis multum approbet, nullum scilicet opus a Monacho quocumque elucubrandum, nisi de expressa Capituli generalis licentia; unde subdit præcautionem istam, quam ipse vocat (Surabondante) utiliter omnino fuisse ordinatam; quoniam etsi nonnulli generali tantum permissione laudabiliter usi fuissent, contra tamen potuissent alii etiam inutiliter ad praxim eamdem redigere, dum proprii instituti munia omittentes, ad alia sibi non imposita arbitrario incumberent; propterea sequitur: *Ne aliquibus indulta licentia utiliter, aliis temerariæ præsumptionis scandalum fiat: Simul ne quis dum in onere sibi non imposito occupatur, otietur ab imposito.* Præfatus itaque Author jam non intendit istud Cisterciensis Ordinis decretum Monachis fuisse absolute necessarium, sed tantummodo ut retraherentur ab omni abusu, qui forte in aliquibus fuisset, si semel ad hoc generalis dumtaxat facultas concessa fuisset. En igitur quantum ex Cisterciensium reformatione prout ad rem nostram colligitur.

Prætermitti hoc loco non debet insigne Archisterium Beccense in Normannia, a

S. Her-

S. Herluino Abbate fundatum, unde etiam tot Monachi pietate non minus, quam doctrina celebres prodiere, quales fuerunt Lanfrancus, & Divus Anselmus, ambo dein Archiepiscopi Cantuariæ, qui nil minus in dicto Cœnobio literarum cultui, quam Monasticæ perfectioni incrementum dare studuerunt, cujus potissimum substentaculum eas esse autumarunt. Hæc porro disciplina diffusa est per reliqua Normannorum Cœnobia, præsertim S. Stephani Cadomi sub Lanfranco, S Ebrulphi in Sylva Uticensi, Montis S. Michaelis, Fescamni, Troarni ad Divam, Sancti Leuthfredi, sive Crucis S. Audoeni, in quorum ultimis duobus educati fuere Durandus, & Guimundus Cardinalis, qui adversus Berengarium egregie scripsere de veritate Corporis, & Sanguinis Jesu Christi. Quamobrem liquet hinc manifeste, humaniores etiam literas, ac scientias sublimiores in hisce Monasteriis non modicum fuisse excultas. Quod præterea ex quadam Epistola a D. Anselmo scripta ad Mauritium discipulum suum, & Monachum confirmatur, ubi eidem consulit, Virgilium, Authoresve profanos libere posse legere, iis tamen demptis, in quibus nonnulla reperiuntur puritati, ac honestati contraria. En igitur quantum fructum viri, ac Doctores isti præclari sibi persuaserint ex humaniorum litterarum studiis Monachis obvenire.

Ansel.l.1. ep. 55.

In hac pariter sententia fuerunt Reformatores singuli Monasteriorum Angliæ decimo sæculo; cum enim ex Floriacensi Cœnobio veram exactamque regulæ normam hausissent, Venerabilem Abbonem insignis hujusce Abbatiæ Ascetam propria auctoritate compulere, ut in Angliam se conferret ad restauranda ibi scientiarum, ac literarum studia.

Denique tantum abest, quod Reformatores Disciplinæ Monasticæ, qui tunc eximio Sanctitatis zelo affluebant, aliquando putarint, studia pietati, ac Monasticæ conversationi vel minimum derogare, ut etiam Carthusiani ipsi a primæva sui origine se iisdem plurimum dediderint. Neutiquam in dubium verti potest, quin Venerabilis Guigo, qui primus almi hujusce Ordinis statuta calamo exaravit, Vir fuerit consimili fundatoris ejus pietate, ac zelo plenus; & tamen ex praxi regulari, quam tenuit, perspicuum est non modo multa fuisse sapientia præditum, verum etiam Monachos suos, prout singulorum conditio videbatur exigere, tum in scientia Patrum, tum in doctrina Ecclesiastica sæpius erudiisse. Visitur etiam num apud nos epistola quædam, ab ipso Carthusiæ Durbonis Monachis nuncupata, in qua serio examine dijudicat inter Epistolas Divi Hieronymi, legitimas nempe ab apocryphis discriminando; ibique statuit hujus censuræ notam in fronte exemplarium, in quibus S. Doctoris epistolæ transcribebantur, locandam esse, ne earundem lectores decipi umquam contingeret.

Ex epistola item, quam Petrus Venerabilis Abbas Cluniacensis ad ipsum mittit, clare colligitur, piissimum hunc virum ab eo petiisse, ut se participem faceret plurium Sanctorum Patrum operum, quatenus a suis eorumdem possent exemplaria conscribi. In hac autem epistola expressa fit mentio, nedum Vitæ S. Gregorii Nazianzeni, & S. Joannis Chrysostomi, sed etiam Codicis Divi Ambrosii adversum Præfectum Symmachum; item Commentariorum Sancti Hilarii in Psalmos, Operis S. Prosperi contra Cassianum, necnon Epistolarum SS. Augustini, & Hieronymi; unde infertur, hujusmodi Sanctos Viros non modo Sanctorum Patrum operum lectionem commendasse, in quibus ad pios honestosque mores attinentia exponebantur, verum & ad alios eorumdem libros animum intendisse, quos in Orthodoxæ Fidei, & Ecclesiasticæ Doctrinæ defensionem conscripserant.

Pet.Ven. l.1.ep.23.

Sed ut ad hujus Sancti Instituti primordia revertamur, Guibertus Abbas, qui ejusdem inspexit originem, eamque in primo libro vitæ suæ descripsit, testatur, quod licet primi Carthusianorum Patres religiosam paupertatem rigorose profiterentur, multum nihilominus studium impendebant in amplis, copiosisque Bibliothecis construendis: *Cum in omnimoda paupertate se deprimant, ditissimas tamen Bibliothecas congerunt; quo enim minus panis hujus copia materialis exuberant, tanto magis illo, qui non perit, sed in æternum permanet, cibo, opere insudant*. Et sane non ambigitur, insignes illas

Guibert. l.1.deVita sua c. 10.

Biblio-

Bibliothecas Codicum eminentioris Doctrinæ copia non minus abundasse, ac eorum, in quibus de rebus ad spiritum pertinentibus agitur, ut jam supra innuimus, ac proinde in utroque genere ad legendum Monachis illis distributa fuisse volumina.

Guillel. Episc. ad Frat. de Monte Dei. Si ergo religiosissimi hi Patres, qui, ut pius quidam, sapiensque illius ævi Author testatur, priscum fervorem, spiritumque admirabilium Anachoretarum Ægypti plane reviviscere in Occidente fecerunt, lectioni librorum eruditionis, ac scientiæ vacarunt. Quidni hoc ipsum æqui bonique fiet in Benedictinis alumnis, cum in qualibet hujusce Ordinis reformatione variis temporibus facta, nunquam prætermissa fuerit studiorum pariter restauratio, ut jam cumulate retulimus.

CAPUT XI.

Quod Academiæ, seu Collegia, quæ singulis temporibus in Cœnobiis Ordinis Benedictini floruere, aperte indicant continuam in ipsis studiorum approbationem.

PRæter eas rationes hactenus a nobis allatas, supervacaneum videtur alias emendicare ad majorem eorum confirmationem, de quibus in præseuti disserimus: Unam tamen, utpote convincentem, præterire nolumus, quæ, ut sic loquar, nonnihil attinget ipsas adversariorum pupillas. Et est: Quod Academiæ, sive Collegia, quæ omni ævo in Ordinis Benedictini Cœnobiis floruere, manifeste innuunt, studia, ac scientias jugiter in ipsis excultas fuisse.

Ratio autem hæc ex prædictis deduci a nobis facile potest; cum siquidem intra Ordinis nostri Cœnobia pueri minoris ætatis identidem reciperentur, tum qui a parentibus Deo offerebantur, & Religioni erant addicti, tum qui nonnisi ad tempus in iisdem morabantur, ut educarentur, virtutibusque imbuerentur; duo pariter aderant distincta Gymnasia, quorum unum pro Monachis interius dicebatur, alterum vero exterius pro sæcularibus & laicis. Pleraque istorum singillatim hic recensere oportet, ut rei hujus veritas ostendatur. Et ut a celeberrimo Montis Casini Archisterio exordiamur, licet nihil peculiare ante ipsius destructionem nobis occurrat, paucorum annorum decursu a Divi Benedicti obitu a Longobardis factam; haud ægre tamen conjici poterit, literarum studia illo etiam ævo a nostris exculta fuisse, tum ex generali argumento alibi adducto, tum ex aliis, quæ specialiora supersunt. Carmina, quæ Marcus, Sancti Patriarchæ discipulus, super ejus vita concinnavit, sunt quidem unicum studiorum illius temporis vestigium, quod usque modo ibi remanserit; quicumque tamen ea perlegere voluerit, facile inde dignoscet inter Poetas mediæ ætatis vix alium occurrere, qui meliora cecinerit. Paulus Diaconus, qui nongentis ab hinc annis Monasticam ibi vitam degebat, ea multum commendavit, & Petrus Diaconus asseveranter tradit, præfatum Marcum ex Divi Benedicti Alumnis extitisse. Utcumque tamen sit, procul dubio, ut ipsemet testatur, Casinatis Montis Monachus erat, quemadmodum a nemine ambigitur, Sanctos Maurum, ac Placidum ibidem a teneris annis, una cum cæteris nobilium Romanorum illustrioris generis, & conditionis filiis, a S. Patre Benedicto fuisse educatos. Post insignem vero ejusdem Abbatiæ restaurationem a Petronace Abbate factam, studia quoque ibidem restituta fuerunt; Paulus enim Diaconus, qui Desiderio, ultimo Longobardorum Regi, a Secretis fuerat, cum se in istud Cœnobium recepisset Monachus factus, humaniores literas confratres suos ibidem edocuit. Sat superque erit librum consulere, a Petro Diacono de Viris Illustribus Casinensibus editum, inde namque manifeste arguitur, literarum studia usque ad duodecimum sæculum nunquam fuisse interrupta.

Monachi a Magno Gregorio in Angliam missi, Monasteria ibi erexerunt, in quibus pietatem una cum scientiis edocuerunt. Benedictus Biscópus in Cœnobio S. Petri Cantuariæ Monasticam apprehendit disciplinam, quam deinde in duobus aliis a se fundatis instituit, ubi etiam Beda Venerabilis omne scientiarum genus adeptus, istas subinde, tum proprii Monasterii Fratribus, tum sæculari Ecclesiæ Eboracensis Clero impertivit, cujus Viri exemplum secuti sunt S. Adelmus, & alii plures.

Hæc eadem disciplina universim diffu-

sa

ſa eſt per cætera Anglorum Cœnobia, tum quæ jamdudum extabant, tum quæ deinde fundata fuere, ut ſunt: Claſconienſe, S. Albani, Malmesburienſe, Croylandiæ, aliaque plura, ex quibus unum extitit, in quo S. Bonifacius Germanorum Apoſtolus, a quinto ætatis anno educari cœpit, ubi ſcientias multas adeptus, has poſtea tradi impenſe ſategit in Monaſteriis Fuldenſi, ac Bogadienſi, quæ uua cum Herofeldenſi in Haſſia, in quo quinquaginta Monachi a prima ſui fundatione degebant, inter celebriores Germaniæ Academias annumerata ſunt. Eodem fere tempore floruerunt etiam Collegia S. Galli, Augiæ majoris intra lacum Venetum apud Coſtantiam, Prumienſe, in quo vixit Regino Abbas; & paulo poſt illud S. Albani Moguntiæ, S. Maximini, S. Matthiæ Trevirorum, Medelaci in Lotharingia, & Hirſaugienſe, Trithemius Abbas ſcientiarum profeſſores, qui literas in horum poſtremo edocuere, diſtincte recenſuit. Iſtis præterea Academiis ſuperadditur Schaffnaburgenſis, in qua multum excelluit Lambertus hujuſce Abbatiæ Monachus, & inſignis Chronographus.

Eodem quoque tempore, quo ſcientiæ, ac Religio apud Anglos invaleſcere cœperant, non deerant pariter in Gallia Academiæ, ac Collegia ſat Præclara; Quod nobis exploratum reddunt ea Fontanellæ in Territorio Rhotomagenſi ſub S. Wandregiſillo Fundatore, & S. Ansberto; Item Academia Floriacenſis ſub S. Mommoli Abbatis regimine, quæ deinde illuſtrata fuit ab Adrevaldo Aymonio, Abbone, & aliis; Laubienſis in confinio Hannoniæ, ſub S. Urcmaro, poſtmodum ſub Ratherio, Fulquino, Herigero, horumque ſucceſſoribus. Inſuper octavo, ac nono ſæculo, & ſequentibus, floruerunt eæ Anianæ extra muros Aurelianorum, & S. Cornelii Indani ſub Sancto Præſule Benedicto, nunc S. Gregorii in Alſatia, Corbejenſis in Gallia ſub Adhelardis, Walaſiis, Radbertis, Ratramnis, queis addi poteſt Corbejenſis in Saxonia, quæ nil minus jam recenſitis fuit præclara. Præterea ea Ferrariarum in Senonibus ſub Sapienti Abbate Lupo, S. Germani Antiſiodorenſis ſub Hernico Lotharii Junioris Caroli Calvi filii Magiſtro, & ſub Remigio, qui ſequenti Sæculo celebris Profeſſor evaſit; S. Michaelis in Lotharingia in Diœceſi Virodunenſi, ſub Smaragdo Abbate, tempore ſcilicet Ludovici Pii; Denique, plures alias retinendo, Gemblacenſis, Beccenſis, & Sancti Ebrulphi, ex quibus omnibus quamplures doctrina, & ſauctitate inſignes prodiere. Perlegi poſſunt ſuper hoc quæ accurate ſcripſere Dominus Launojus in Libro cui titulus: de Scholis; & Domiuus Jolius EccleſiæPariſienſis Canonicus, in ſuo Tractatu Des Eſcoles.

Singulæ autem hactenus relatæ Academiæ perſeverarunt, ac perpetuo durarunt in noſtris Cœnobiis, tamerſi variis viciſſitudinibus, ordiniſque alterationibus jugiter ſubjectæ; modo namque effloruerunt, modo pene aruerunt, modo demum repullularunt, juxta majorem nempe, vel minorem regularis Diſciplinæ vigorem. Celebris etiamnum durat apud Benedictinos Patres Univerſitas Salisburgenſis. Item publici ſcientiarum Ordinis ejuſdem Profeſſores non deſunt in Univerſitatibus Salmaticenſi, ac Duacenſi; ac tamdem ſeminaria plura in Congregatione S. Mauri in Gallia, & in ea S. Placidi in Belgio.

Præfatus Dominus Jolius ad rem noſtram valde appoſite ſcribit: „ Qu' il ſemble qu' une des premieres Vues que „ S. Benoiſt ait eue dans ſon Inſtitution, a eſté l'etude des lettres ſaintes, „ eſtimant qu' un tel exercice etoit la „ ſource & l'entretien de la pieté Chretienne. En quoy il ne fit que ſuivre „ & imiter les anciens Moines d'Orient, „ dont la pluſpart ſe retiroient du Monde dans la ſolitude, a fin d' avoir plus „ de loiſir de vacquer a l' erude de la „ Philoſophie Chretienne. Hoc eſt: Videri, quod inter primarios fines, quos ſibi in Regula præfixerit Divus Benedictus, hic unus fuerit, ſtudium ſcilicet Scripturarum ſanctarum, certo arbitrans hujuſmodi exercitium fontem eſſe, atque ſuſtentaculum totius Chriſtianæ pietatis: In quo adamuſſim veterum Orientis Monachorum videtur ſequutus fuiſſe exemplum, quorum potior pars de ſæculo, & mundo in ſolitudinem ſe recipiebat, nonniſi ut latiorem ibi campum inveniret Chriſtianæ Philoſophiæ ſtudio vacandi.

Julius Cap. 17.

Prætermittendo pro nunc tempora Sanctorum Gregorii Nazianzeni, Basilii, Joannis Chrysostomi, de quibus infra sermo recurret, sufficit, ut inveteratam studiorum consuetudinem demonstremus, unum hic breviter addere de Magistro S. Joannis Damasceni, nomine Cosmo, in Italia nato, qui cum intra Claustra Monasticam vitam duceret, omnemque naturalem Scientiam, Rhetoricam, Dialecticam, Arithmeticam, [Geometriam, Musicam, Philosophiam, Astronomiam, Theologiam sibi comparasset, vehementer dolebat, neminem in Syria, quo ipse captivus ductus fuerat, tunc temporis inveniri, quem harum omnium scientiarum participem faceret, ut in Vita S. Joannis Damasceni legitur, qui singulas earum ab ipso didicerat.

Tandem S. Gregorius, qui postea Episcopus Agrigenti in Sicilia renunciatus fuit, non alium in Grammatica, Poesi, Rhetorica, & Philosophia Magistrum habuisse gloriabatur, præter doctissimum quemdam Monachum, ad quem missus fuerat a Macario Patriarcha Constantinopolitano. Quare hinc liquet, Græcos, & Latinos Monachos literarum studia omni ævo impense coluisse, tum ad faciliorem Divinarum Scripturarum captum, tum ad virtutum animi incrementum.

Cum itaque generalis singulorum temporum praxis studia inter Monachos perseverasse testetur, dici etiam potest, eamdem ab effectu in Republica literaria comprobari, cum nonnisi per Monasticas Academias, & Cœnobiorum Collegia scientiæ tamdiu duraverint, & ad nos usque devenerint, ut facile hic esset ostendere, si id ab universo literatorum cœtu minime reciperetur. Nonnulla tamen super hoc in calce hujus primæ partis adjicere non omittam.

CAPUT XII.

Quod neque Concilia, neque summi Pontifices Monachis unquam interdixerint studia; Quinimo eosdem ad ipsa sæpe compulerint.

SI literarum studia spiritui, aut Monasticæ perfectioni vel minimum derogarent, vix potuisset fieri, quin consuetudinem, quæ singulis quibusque sæculis viguit post Asceticæ vitæ institutionem, aliquando fuisset reclamatum. Verum tantum abest, quod ipsi unquam fuerit contradictum, ut potius Patres omnes, ut hactenus vidimus, eamdem unanimi consensu approbarint. Pro hujus autem rei confirmatione impræsentiarum supperaddimus, Monachos vel a Conciliis ipsis, summisque Pontificibus ad studiorum cultum fuisse sæpenumero adstrictos.

Nos non fugit Canon quidam, editus prout ad rem præsentem facit, in Concilio Œcumenico Viennensi, celebrato Anno 1312. sub Pontificatu Clem. V. Verba autem Canonis, quæ ad literam etiam in Clementinis referuntur, sunt: *Rursus, ut in ipsis Monachis proficiendi in scientia via opportuna non desit, in singulis ipsorum Monasteriis, quibus ad hoc suppetunt facultates, idoneus teneatur Magister, qui eos in primitivis scientiis instruat diligenter.* Clemens, Lib. 3. tit. 11. § 8. Fundamentum, cui Constitutio initur, studium proculdubio est Scripturarum sanctarum; Quandoquidem Concilium rationabiliter existimans, hujusmodi scientiam Monachis esse necessariam, nec perfecte posse acquiri absque aliarum cognitionum prævio adminiculo, propterea statuit, in singulis Monasteriis Magistrum alendum esse, ut Monachos primitivas scientias edoceat, sine quibus divinæ Scripturæ, ut oportet, percipi nequeunt.

Benedictus XII. Statutum hoc Clem. V. dein confirmavit, & insuper declaravit quid suus prædecessor, sive Concilium Viennense, intelligere voluerit per dictas primitivas scientias; quoniam postquam innuit, se præcipere, Constitutionem dictam ad unguem omnino servandam esse, subdit, nedum in singulis quibusque Cœnobiis, verum etiam in iis, titulo tantum Prioratus gaudentibus, & quibus ad hoc sufficiunt redditus, Magistrum tenendum esse, ed erudiendos Fratres in primitivis scientiis idoneum, hoc est, ut paulo infra declarat: *In Grammatica, Logica, & Philosophia*; ita tamen ut laici, vel seculares discipuli una cum aliis Religiosis Alumnis non immisceantur, ne ex tali consortio mun-

di

di corruptela istorum cordibus paulatim ingeratur, unde Monasticæ perfectionis candor solet imminui. Rursus idemmet Pontifex decernit, ut, completo Philosophiæ studio, Regulares subinde instrui debeant Jure Divino, ac humano, idest sacrorum Canonum scientia, inter quę studia haud dubitandum, Theologicam etiam facultatem voluisse comprehendere.

Præterea Constitutio hæc Benedicti XII. renovata fuit in Concilio Basileensi Anno 1436. in quodam Capitulo, seu Comitiis generalibus ex pluribus Provinciis nostri Ordinis celebratis coram Eminentissimo Cardinali S. Angeli, & Episcopis Diniensi, & Lausannensi Benedictinis. Decreta autem hujus generalis congressus leguntur in quibusdam Bibliothecis, nominatim in manuscripto quodam Abbatiæ S. Vitoni, vulgo de S. Vanne, Viroduni.

Afferri etiam hic possent quamplures alii similes Canones Conciliorum, ac Pontificum, pro studiorum institutione inter Monachos; perspicuum namque est, pleraque hujusmodi statuta a Pontificibus edita fuisse; Sic in Ordine Cisterciensi, ut ex veteribus ejusdem Constitutionibus colligimus, in quibus decernitur, pro reverentia Domini Papæ, & Cardinalium, qui fuerunt studiorum nostrorum præcipui promotores, studia illa, quæ instituta fuere in Collegiis Parisiorum, Oxonii, Montis Pessulani, Stellæ, aliorumque locorum, perpetuo imposterum conservanda esse. Quod statutum non utique desumptum fuit ex ordinationibus Concilii Viennensis, cum isto sit multo antiquius; sed continetur in collectione quadam veterum Constitutionum Comitiorum generalium, edita Anno 1289. vigesimo tertio ante dictum Concilium. Hæc porro Collegia fundata fuerant in gratia Monachorum, qui ad ipsa mittebantur, ut in publicis Universitatibus studerent, in quibus sane multo majora absurda, quam in scholis privatis Cœnobiorum, contingere queunt. Quamvis enim Monachi in dictis Collegiis habitent a Laicorum consortio semoti, nihilominus quia multoties simul conversari coguntur, sive studiorum causa, sive cum ad gradus sunt promovendi, idcirco eo quandoque redigun-tur, ut vix possit fieri, quin infectum Mundi aerem identidem attrahant, Monasticam pietatem sensim sine sensu corrumpentem, quem proinde ut virus pestiferum fugere omnino tenentur.

Inter Epistolas a Divo Anselmo conscriptas, cum adhuc esset Monasterii Beccensis in Normannia Abbas, una legitur, in qua fit mentio cujusdam Monachi Burgi S. Petri ad Divam, qui Lutetiam missus fuerat, ut ibi ad literarum studia incumberet, quique propterea morabatur in Cœnobio S. Maglorii, ut ibidem refert S. Doctor: Qui propter scholas moratur apud Parisium, & conversatur in Monasterio S. Maglorii; Unde indubitanter arguitur, quod eatenus Frater is Parisios perrexerit, quatenus in publicis Universitatibus scientiis navaret operam, ita tamen, ut intra claustra habitaret. Quod nobis aperte demonstrat, inveteratam hanc fuisse consuetudinem etiam in nostro Ordine. *Ansel. l. 2. ep. 14.*

Idipsum novimus usitatum fuisse subsequentibus sæculis apud Monachos Cluniacenses, majoris Monasterii, Casæ Dei, & alibi, & inter alios Arnoldus de S. Asterio, Tutelæ in Lemovicibus Abbas, primus dein ejusdem Urbis Episcopus, in Constitutionibus a se emanatis Anno 1320. decrevit, quod ad decus, atque utilitatem propriæ Ecclesiæ, sex Viri religiosi ejusdem Capituli ad celebrem aliquam Universitatem mitterentur: Ad solemnia studia; ut ibi Theologiæ, vel Juri Canonico operam darent; sic quippe deprehendimus ex Historia ipsius perantiquæ Abbatiæ ab eruditissimo Baluzio elucubrata, a quo etiam speramus ipsam in lucem brevi editum iri.

Concilium Provinciale Coloniense, celebratum Anno 1536. nonnulla etiam perutilia in studiorum gratiam sancivit, quæ fieri a Monachis debent. Primum est: Quod in singulis Monasteriis adsit Doctor aliquis pius, ac sapiens, ad juniores in lege Divina imbuendos idoneus, & quod ab exercitiis vilioribus, & infimis occupationibus immunes declarentur ii potissimum, qui magis ad scientias, & ad speculandum apti dignoscuntur. Secundum est: quod in singulis quoque Monasteriis Concionator itidem prius, ac sapiens esse debeat, ad excitandos Mo-

Monachorum animos ad contemptum omnium temporalium, & perfectam alienationem a Mundo. Tertium: Quod ex junioribus Monachis ad publicas, atque catholicas Universitates mitti queant, qui nempe majori morum honestate fuerint prædīti, ut ibi sacræ Theologiæ studio incumbant; ita tamen ut habitare nequeant nisi intra regularium claustra coram propriis Magistris, ne studendi prætextu aliud meditentur: Ne bonis, ac rectis studiis destinati, mores minime Monasticos imbibant, & contrahant.

Ponderanti tamen postremum hunc articulum, Concilium terminis quibusdam uti videtur, qui non adeo efficaces, ac in reliquis, notantur. Enimvero cum in duobus præcedentibus absolute dixerit, oportere Magistrum, & Concionatorem Verbi Dei in Monasteriis reperiri, in hoc ait tantum: *Gratum futurum Concilio : Neque nobis displicuerit, si juniorum aliquot Religiosorum alicujus expectationis ad Universitates mittantur*; apertum namque discrimen colligitur inde velle Concilium innuere inter studia, quæ habentur intra claustra, & ea, quæ in publicis Universitatibus; hæc quippe nonnisi ex mera permissione, ea vero prorsus necessaria nobis ab ipso judicari videntur.

Inter Decreta de Reformatione a Sacro Concilio Tridentino emanata, unum est, in quo nonnulla de Monachorum studiis statuuntur, videlicet in ipsorum Cœnobiis, ubi commode fieri poterit, lectionem Sacræ Scripturæ omnino esse habendam; & si in hoc Abbates negligentes fuerint, ab Episcopis locorum, in hoc tamquam Sedis Apostolicæ Delegatis, ad id opportunis remediis esse compellendos. Ibi autem prævia alia studia Concilium haud inhibuisse legitur, queis Monachi ad sacræ paginæ intelligentiam redduntur idonei. Quemadmodum ergo ea studia vere permisit, quæ tunc in publicis Universitatibus a regularibus fiebant, dummodo in propriis Conventibus singuli degerent, pariter argui hinc potest, ipsum neutiquam arbitratum fuisse, studia quid minimum Monasticæ conditionis puritati, ac disciplinæ derogare, cum potius ejus instaurationem, ac reformationem sedulo procurarit.

Concil. Trid. sess. 5. c. 1.

Sess. 25. c. 4. De Reformat.

Ibid. c. 1.

En igitur potiores Constitutiones, ac normas, quæ identidem a Conciliis, summisque Pontificibus emanarunt circa studia Monachorum, inter quas nulla prorsus expresse dignoscitur, per quam ipsis eorumdem exercitium interdicatur, vel queat inferri Monasteriorum relaxationem applicationi ad scientias adscribendam esse. Legere sat erit quoad hoc multifarias Conciliorum Ordinationes, & Statuta, tum noni, tum decimi, tum etiam subsequentium sæculorum; inde namque facile innotescet, ejusmodi relaxationem a Conciliis ipsis tribui, modo bellorum infortuniis, atque defectui prævidendi infaustos eorum eventus, modo Abbatibus sæcularibus, & Commendatariis, modo denique pravis Monachorum inclinationibus, sive ex animi deliberatione, sive ex propria negligentia, aut socordia conceptis, ut expresse innuit Concilium Vernoliense Anno 844. congregatum: *Alios studio, nonnullos desidia*. Ubi obiter animadvertendum ly, studio, eatenus opponi vocabulo desidia, ut inde præcise notetur propositum deliberatum, affectata malitia, & prava intentio Monachorum, de quibus Concilium loquitur, quemadmodum vertit, ac exponit Dominus Lancellottus in secunda editione Tractatus de Hemina; non autem quod literarum studiis per illud intenderit Concilium derogare.

CAPUT XIII.

Ubi ponderantur absurda, quæ occurrere possunt in studiis Monachorum.

NOn præsumimus, Monachorum studia ita commendare, horumque utilitatem adeo extollere, quin etiam ex pravo ad ea incumbentium usu, pleraque absurda emergere valeant. Sed quænam facultas ab hac nota immunis? Quocumque vel optimo abuti possumus. Quidni vero potiori jure dicendum longe majora ex ignorantia gigni? Hoc est, quod in præsenti opus est investigare, & primo quænam sint, quæ ex studio timeri possint detrimenta virtuti?

Primum esse videtur; Quia scientia ex

ex diametro dicitur spiritui humilitatis, ac pœnitentiæ fervori opposita, in quibus duobus totius Monasticæ disciplinæ vigor consistit. Item quia scientia, juxta Apostolum, est elationis, ac superbiæ nutrix. Denique præter vanitatem, curiositatem parit, cavillationes, ac diffidia, quæ omnia sunt a Cœnobitis penitus amandanda.

Non eo inficias ex multo scientiarum apparatu cordis tumorem, elationemque posse consurgere; sic etenim plerumque evenire comperimus, tunc præsertim, cum eas jugis virtutum praxis, in primis vero charitatis, necnon Christianæ humilitatis, minime comitatur, ac fulcit. Quo circa necessum omnino est, antequam ipsis acquirendis Religiosi viri se dedant, ut diligens cura a Superioribus, ac Magistris sit adhibita ad eosdem in virtutibus, morumque honestate solidandum; quos propterea a studiis etiam oportebit aliquando retrahere, si istis abuti contigerit. Hinc tamen arbitrandum non est, omnes universim a cultu studiorum arcendos esse; quandoquidem liquido constat, ambitionem, atque jactantiam, non minus in indoctos, quam in sapientes sæpissime dominari; quinimmo raro evenit, hominem sufficienti lumine præditum in eos lapsare vanitatis excessus, queis multoties parum, aut nihil scientes subjici experimur: *Ignorantia plures habet superbos, quam humiles.* (Trithem. Orat. 5. in cap.) Verum enim vero data etiam hac hypothesi, quod nimirum scientiæ vanitati, ac elationi subdantur, numquid propterea vitandæ erunt? Quidni huic potius vitio opportune occurratur? Rursus si ita esset, operæ pretium foret, ut eas tamquam Scyllam cuncti declinare satagerent; singuli quippe fideles vanitatem fugere tenentur. Sed audiamus quæso Divum Augustinum, illum inquam admirabilem genuinæ scientiæ Doctorem, profundæque humilitatis prodigium: *Scientia, ait Apostolus, inflat; quid ergo? scientiam fugere debetis, & electuri estis nihil scire potius, quam inflari? Ut quid vobis loquimur, si melior est ignorantia, quam scientia?* (Augustin. Serm. 354. num. 2.)

Sed nihil meo videri magis ad rem super hoc adjici potest, quam quæ generatim scripsit Author continuationis speciminum moralium in Epistolam Dominicæ tertiæ post Pascha, de scientiæ talentis, & aliis similibus, quæ universim ab hominibus aliqua existimatione digna censentur. „ On pourroit peut-être dire, que personne ne se doit mettre „ en peine d'acquerir ces talens, parcequ'y ayant un bien certain à ne les „ avoir pas, & beaucoup de danger à „ les avoir, l'experience faisant voir que „ la pluspart du Monde en abuse, la „ condition de ceux qui ne les ont pas, „ est beaucoup meilleure que celle de ceux „ qui les ont; & l'on conclura de là, „ que ces maximes vont à introduire une „ paresse, & une ignorance generale „ parmi les hommes. Mais la conclusion seroit mal tirée, & tout ce que „ l'on en doit conclure, c'est que de „ soy-meme un homme se doit tenir „ plus heureux de n'avoir pas de talens „ que d'en avoir; & que s'il étoit à „ son choix, il devroit plutost prendre „ le parti de n'avoir rien qui luy attirat de la reputation dans le Monde, „ que d'avoir des talens éclattans, qui „ frappent l'esprit & les yeux des hommes. Mais la veritable Morale est, „ que les hommes ne doivent point croire que cela soit à leur choix. C'est „ Dieu qui donne le commencement des „ talens par les qualitez naturelles qu'il „ donne à chacun Celuy qui les a reçues, doit se croire obligé d'en user „ selon les regles de Dieu, puisq' il luy „ en doit rendre comte. Et pour en user de cette sorte, il ne faut pas s' „ en croire soy-meme, mais consulter „ des personnes desinteressees & des „ directeurs éclaires. Que si ces directeurs voyant d'une part l' extréme „ necessité de l' Eglise ou de l'Estat, „ & de l' autre les talens naturels de „ quelqu'un qui luy donnent moyen de „ rendre service à l' un & l'autre, luy „ conseillent de les cultiver: il est alors „ plus dangereux à cette personne de „ negliger ces talens, que de s'appliquer serieusement a les perfectionner.

„ Il faut encore considerer, que ce „ qui est plus sur en soy, ne l'est pas „ à l'égard de tout le Monde, parcequ' „ il y a des dispositions qui rendent certaines vertus comme impossibles. Il

„ est plus sur en soy de ne s' engageer „ point dans les emplois qui ont be- „ soin de ta lens : mais il y a des „ personnes à qui la vie particuliere est si „ dangereuse, qu' il vaut mieux pour eux „ de tacher d'acquerir les talens qui ren- „ dent capables des emplois, que de de- „ meurer dans une espece d' oisivete, qui „ est bien sovvent jointe à beaucoup de „ vices. Entres les inconveniens il faut „ choisir les moindres, & il y en a sovvent „ moins dans la vie laborieuse que l' on „ mene en travaillant à acquerir les qua- „ litez que le Monde estime, qu' à cou- „ vrir sa paresse naturelle par une fausse „ humilitè, qui donne souvent entrée à „ toutes sortes de vices. La privation „ humbles des talens qui ne déregle po- „ int l' ame, est peut-étre plus estimable „ que les talens memes: Mais il n' y a „ rien pire que cette meme privation, „ quand elle rend l' ambe brutale, & „ que sans l'humilier elle fait seulement „ qu' on se contente de vivre dans l' oisi- „ vetè, & la paresse. Quod latine sic: Forte dici possent, nemini satagendum esse pro horum talentorum acquisitione, quoniam cum certo bono fruamur quandiu eorum sumus expertes, imo noxium potius ea interdum possidere; experientia siquidem teste, ut plurimum abusui obnoxia redduntur; idcirco ipsis carentium conditio putatur quandoque felicior altera ea obtinentium. Hinc autem fortasse quis arguet, ex hujusmodi principiis otium, & ignorantiam universim inter homines introductum iri; sed illegitima forte isthæc illatio; totum quippe, quod inde inferri debet, est, quod homo ex se ipso beatiorem se credere debeat, si nullo talento fruatur quam cum aliquod habet; & quod si sibi daretur optio, potius eligere deberet quolibet carere, quod sibi gloriam in Mundo pareret, quam plurium talentorum splendore nitescere, quibus hominum mentes, aut oculi cogantur applaudere. Vera tamen disciplinæ moralis norma quoad hoc innuit, nemini existimandum, pleno id nostro dimitti arbitrio. Deus est, qui in nobis sine nobis prius talenta infundit, ex beneficio nempe creationis, quod singulis mortalium arbitraria mensura distribuit. Qui autem ab ipso ea recepit, sibi etiam onus incumbere noverit iisdem uti juxta Divinum præscriptum, quando quidem eorum rationem ipsi est redditurus. Verum ut hoc pacto ea redigantur ad praxim, non opus erit sibi fidere, sed sinceros, prudentesque viros consulere; quod si extremam, sive Ecclesiæ, sive publici status conditionem, hi ex una parte considerantes, & ex altera naturalium in aliquo talentorum copiam, quibus alterutri valeat aliquando prodesse, istum hortentur ad eorum cultum, ac negotiationem, tunc profecto plus ipsi noceret illa negligere, quam serio animum impendere ad eadem magis magisque perficiendum.

Animadvertendum insuper est, id, quod in se tutius aliquando videtur, revera non sic esse respectu omnium hominum; peculiares enim dispositiones, sive circumstantiæ nonnumquam concurrunt, quæ virtutes quasdam veluti moraliter impossibiles reddunt. Securius in se est negotiis haud se implicare, pro quibus rite absolvendis copia talentorum exigitur; at sunt nonnulli, quibus privata vita adeo officit, ut satius sit sibi talenta lucrari, quibus ad aliqua munia subeunda constituantur idonei, quam otio indulgere, quod sæpenumero plurium est sentina vitiorum. Ex duobus malis (ut dicitur) minus est eligendum; minora autem in laboriosa vita sæpe sæpius cernuntur, quæ studio adipiscendi eas qualitates exercetur, quas Mundus commendat, quam innatum torporem simulata humilitate occulere, quæ sæpissime omni vitiorum generi aditum præbet. Humilis talentorum privatio, unde animus non depravetur, majorem sibi fortassis æstimationem conciliat, quam ipsamet talentorum luculenta possessio; verum nihil ista privatione deterius, quotiescumque brutam reddit animam, hancque sine ullo veræ humilitatis indicio, in otio dumtaxat, ac inertia stertere cogit. Locus hic adeo mihi arridet, utpote rei, de qua nunc agitur, apprime consentaneus, ut nullatenus me cohibere potuerim, quin totum plane afferrem, lectoribus relinquens ejus applicationem, quæ haud ægre fieri poterit, prout ad Monachos attinet.

Hæc itidem erat Divi Augustini mens, cum ad Eudoxium Abbatem, ejusque Ascetas scribens, postquam istos mo-

monuit, ne unquam Monasticæ conversationis leges vel minimum transgrederentur, simul cavit, ne aliquando spiritu ambitionis ducti, Ecclesiastica munia appeterent, sed nec illa respuerent majoris quietis, solitudinisve prætextu quandocumque ad ea ipsos Deus vocaret, ipsorumque subsidio indigeret Ecclesia: *Nec elatione avida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis, sed miti corde obtemperetis Deo.*

August. Epist. 47.

Verum ut ad objectionem regrediamur, optimum quidem est curiositates, vanitates, cavillationes, & relaxationes a Claustris penitus amandare; verumtamen si studia rite exerceantur, effectus quoque absurdis dictis prorsus oppositi proculdubio producentur. Studium Monasticum sibi pro meta Sacrarum Scripturarum scientiam præfigere debet, item proficuam temporis distributionem, lectiones Claustralibus congruas, cognitionem, & exercitium virtutis, cordis rectitudinem, alienationem a Mundo, amorem solitudinis, atque silentii. Cætera vero, quæ ad hunc unicum recte studendi scopum non collimant, vel saltem non reducuntur, & præcipue ad intelligentiam Divinarum Scripturarum, sunt prorsus damnanda; sola enim Scripturarum scientia, si opere compleatur, potis est vitia quæcumque disperdere: *Ama scientias Scripturarum, & vitia carnis facile superabis.* Studiis ergo hoc modo peractis, cuncta curiositatum genera eliminantur, eo quia intra limites sistunt scientiæ Sanctorum, earum videlicet notionum, quæ nos ad Monasticam perfectionem conducunt. Proscribitur item applicatio ad vana, cum illa non alio tendant, nisi ad cor cœlestibus doctrinis replendum. Tandem ab hujusmodi studiis non prodeunt cavillationes, cum non alium finem respiciant, nisi veram cordis rectitudinem, amorem solitudinis, ac diuturni silentii.

Hieron. Epist. ad Rustic.

Sed forte objicies, totum hoc theorice quidem rite probari, secus vero prout ad praxim de facto redigitur; enimvero scientiæ ipsæ Philosophicæ, ac Theologicæ juxta methodum, qua nunc in Scholis communiter traduntur, non nisi curiositatem, dissipationem, cavillationesque exhibent; in jugibus siquidem disputationibus, vocumque obstrepentium fragore, majorum horum studiorum portio consistit.

Inficiari sane nequeo quod hujusmodi studiis penes se consideratis, & quo ad modum, quo ut plurimum hisce temporibus in Scholis traduntur, nullo habito respectu ad finem, quem Monachi ad ea incumbentes sibi debent præfigere, si totum vitæ tempus in iis insumendum esset, difficillime inquam possent præfata absurda vitari. At quid amabo nos cogit, Philosophicas, ac Theologicas scientias continuæ disceptationi, & contestationi tradere? Quidni possent positiva methodo, quæ mere necessaria cognoscimus, a nobis pertractari, singula dumtaxat principia, & potiora quæsita explanando, dubiaque occurrentia sine ulla cavillatione enodando? Quidni etiam Religiosis alumnis sat superque foret, scientificis fundamentis, iisque necessarioribus imbui, ut dein seipsis quodammodo possent in Scripturarum Sanctarum, & Operum Sanctorum Patrum lectione proficere? Quænam demum urget necessitas ad Syllogizandum jugiter (ut ajunt) in forma, & ad tot tantisque objectionibus acriter, & aspere respondendum, ut mos in Scholis invaluit?

Nos utique non fugit, Scholasticas facultates in Regularium Cœnobiis nostra hac tempestate taliter expendi; nec inficiamur, quin hæc studendi methodus propria gaudeat utilitate; unum tamen asserimus, eamdem aliqua posse moderatione leniri, ut fusius infra Part. 2. cap. 9. suadebimus. Et licet hoc impossibile foret, jam studia ista, ut novimus, ad extremam usque vitæ periodum minime protrahuntur; in ipsis namque adolescentes nostri nonnisi quadriennium, vel quinquennium ad summum, detinentur, postquam tantumdem temporis ad ea per virtutum exercitia dispositi fuerint; quibus tandem absolutis, eorum fructibus in solitudine, silentio, Scripturarum, & Patrum lectione frui poterunt.

Nihil ergo suffragatur dicere, Monachos ad alios instruendos nullatenus destinari, sed solum ad pœnitentiam, & compunctionem. Equidem fateor, quod finis primarius studii eorum propria est

est salus, & singulorum progressus, & si aliquando contigerit, eos, sive ab Ecclesia, sive a Dei providentia ad aliorum eruditionem vocari, hic tamen non est præcipuus eorum in studiis scopus, sed se ipsos erudire, ædificare, ac cœlestis doctrinæ pabulo enutrire, ut inde facilius Monasticæ vitæ onera sustinere discant, & in ea magis magisque proficere.

Exemplum de hoc satis egregium, inter alia plurima apud Bedam Venerabilem legimus. Quis etenim omni studiorum generi ipso magis incubuit, cæterorumque eruditioni? Ecquis interim pietatis, ac religionis operibus diutius intentus? Si eum vidisses orantem, arbitratus esses nunquam studentem; at si operum, quæ scripsit, numerum inspexeris, ipsum nunquam non studuisse autumabis. Et tamen quamvis in dies singulos nedum proprio studio, sed & confratrum suorum, imo & sæcularium instructioni esset addictus, præ aliis diligentior in explendis quæ Monasticæ conditionis erant, videbatur, adeout quemadmodum ipsemet scribit: Inter observantias disciplinæ regularis, & quotidianam in Ecclesia cantandi curam, vel (ut alibi inquit) innumera Monasticæ servitutis retiacula, semper aut discere, aut docere, aut scribere dulce habuerit. Oh utinam in nostris Cœnobiis etiamnum istorum aliquot literatorum adessent!

Beda in Ep. Hist. Angl. Idem in Accadem.

Novum insuper detrimentum opponunt, quod ex studio oriri censent, laboris nempe manualis suppressionem, quod tamen exercitium indispensabile, & Monastico instituto prorsus necessarium dicunt.

Detrimentum sane non parvi momenti hoc est, si ex studiorum cultu infallibiliter ducat originem. At numquid inevitabile? Equidem fateor, studio durante, arduum esse diu vacare labori, cum studiorum tempus, alterum, quod superest post Sacram Chori Synaxim, in qua multum quoque impenditur, pene exhauriat. Verum, ut innui, ejusmodi studia ad usque vitæ finem non protrahuntur, cum Monachis tantum scientiæ insit, ut sibimet sufficere valeant, ratio tunc suadet, ut statim manualia resumant opera, quæ urgente studiorum necessitate, vel diminuere, vel aliquandiu intermittere sunt coacti. Hoc exercitium valde utile est, disciplinæque Monasticæ oppido congruum, proindeque non prætermittendum. De re autem hac, utpote non parvi momenti, sequenti capite peculiarem habebo sermonem.

Sat mihi erit in præsentia innuere, quod Monachi, studiorum peculiarium prætextu, nequeunt semetipsos a præfato exercitio eximere, tametsi Superiores in quibusdam casibus cum eorum aliquot valeant dispensare, quos nempe ad aliorum instructionem, vel Reipublicæ commodum idoneos judicaverint, prout prudentia, & charitas interdum suadebunt. Verum cum rari appareant ingenti, assiduoque studio dediti, pauci quoque erunt, qui jure possint eximi, ne tædio tam gravi exponantur, unde animi depressio, & otium facile sequerentur.

Ponderatis hucusque absurdis, quæ ex studiorum cultu nascuntur, examinandum restat, num ex scientiæ, ac doctrinæ leviora consurgant defectu. Non eo inficias, ut etiam alibi innui, quod si semper nobis præessent, sive Abbates, sive Priores, pietatis zelo non minus quam doctrina fulgentes, utique supervacaneum foret, Monachos tam serio ad studia incumbere; sed hoc opus, hic labor; non enim absque speciali Dei miraculo videtur id posse contingere; cum siquidem Superiores nonnisi ex inferiorum cœtu eligantur, si semel inter istos scientiæ fuerint neglectæ, miraculose dumtaxat effici poterit, ut qui præesse debent, lumine doctrinæ præfulgeant. Quid vero hinc fiet? Profecto id tantum boni poterit inde obtineri, quod ex integra communitate, cimmeriis ignorantiæ tenebris involuta speratur, cujus caput, ac Dux, non minus ac ipsum sequentes, intellectuali lumine carent: Cæci sunt, duces cæcorum. Ex hujus autem privatione luminis in quemdam primo velut ingenii stuporem, intellectusque veternum communitates incident, a quo sive per valida majorum hortamenta, sive per quaslibet librorum lectiones ab inferioribus habitas, excitari minime poterunt. Hinc etiam indocilitas sequetur, unde Monachi, velut bruta animantia, prorsus inepti evadent ad per-

percipiendas practicas, sanctioresque Religionis veritates. Item obedientiæ, omnisque honestatis defectus, quæ sunt qualitates religiosæ societati, civilique consortio admodum utiles. Denique ex ignorantia non modicum gignetur tædium in diuturna recitatione Psalmorum, horum quippe sensus & significatio latebunt; item in lectione, quæ insuper tunc odio habebitur, & sic de singulis passim operibus, quæ absque isto fervoris spiritu velut exanimata languescent, cum omnino requiratur, ut ea persolventibus suaviora ac gratiora reddantur. Legantur Turrecrematæ commentaria in caput 48. Regulæ nostræ, ubi duodecim inconvenientia recenset, quæ in Cœnobiis ex studiorum defectu nascuntur.

Fateri nihilominus oportet, communitatem aliquam suæ institutionis initio, cum regularis disciplinæ fervor tunc maxime vigeat, posse (ut alibi innui) aliquandiu se conservare, & infaustos effectus jam recensitos in suis exordiis vitare absque studiorum adminiculo. Sed animadvertere fas est, hujusce fervoris spiritum non diu permansurum, nisi scientiarum, studiorumque pabulo identidem nutriatur, ac roboretur. Consimili quippe ratione de Religione, ut de Ecclesia quoad hoc, ratiocinandum videtur, quam sola propemodum virtus, ac pietas initio sustentarunt: At vero processu temporum operæ pretium fuit ipsi subvenire doctrinarum præsidio, ut contra adversariorum impetus resisteret, & adversum propriorum filiorum impietatem, dum multifaria objicientes hæresum monstra, eam sæpe dilacerare tentarunt.

CAPUT XIV.

An studium licite subsitui queat loco operis manualis.

§. I.

Ubi discutitur obligatio ad dictum laborem; rationesque perpenduntur, quæ adduci possunt pro ejusdem dispensatione.

SEmper in statu Monastico manualis labor reputatus est tamquam exercitium, nedum magni momenti, verum etiam a pluribus absolute necessarium. Plane non ambigitur, quin antiquiores Monachi inter præcipua regularis observantiæ capita id recensuerint; *Isaias Regul. c. 11.* Isaias enim Abbas tria potissimum in Regula Monachis suis commendat, jugem nempe orationem, psalmorum meditationem, & exercitium manuale.

Nos non latet, ab initio Monasticæ Institutionis extitisse quamdam Monachorum sectam, quos S. Epiphanius, & Theodoretus Messalianos appellant, alii Massalianos, sub Constantio anno 361. exortos, qui a Græcis Euchytæ dicebantur, idest Precatores (tantum enim sonat, Messaliani, Syriaca lingua) eo quod omnia bona opera negligentes, solis precibus insistendum dicerent, abutentes illo Pauli Apostoli: Indesinenter orate; Qui propterea precum prætextu, manuarias operas, quibus tum inter alia vacare Monachis solemne erat, omiserunt.

Hujusmodi autem secta, præsertim in Africa, multum propagata est; cujus rei occasione Divus Augustinus ad Aurelii Carthaginensis Episcopi preces, librum de opere Monachorum elucubravit, in quo præfati Apostoli auctoritate, & exemplo, Monachis onus omnino subeundum ostendit manualis laboris.

Eodem quoque tempore Isidorus Damiatensis adversus ingentem Monachorum multitudinem, sub quodam Paulo Archimandrita collectam, insurrexit, qui *Lib. 1. Ep. 49.* vitam quidem valde regularem servabant, manualia tamen opera prorsus omittebant. Isidorus itaque ipsis demonstrat, istam vivendi normam, tum Evangelicæ veritati, tum Apostoli exemplo adversari, seque nullatenus percipere, quomodo jus sibi vendicare possint ad se alendum Conventus Cibariis, dum proprio labore victum sibi comparare nolunt; nec tandem qua ratione interiori pace gaudere queant, propriarumque passionum turbines sedare. Quod etiam in alia *Ep. 298.* Epistola repetit super eadem re ad alium quemdam Superiorem exarata.

Legitur item super hoc elegans alia Epistola Divi Nili, cuidam Anachoretæ nomine Paulo, nuncupata, in qua ipsum redarguit, eo quod lectioni tantum-

modo deditus, cætera Monasticæ vitæ exercitia penitus negligeret: Non enim (inquit Nilus) sic se gessir Divus Antonius, celeberrimus totius Orientis Abbas, quandoquidem diuturnum laborem, ac orationem, doctrinæ copulabat; & subdit: Ita arduum esse, ad religiosæ perfectionis culmen dumtaxat legendo posse pertingere, ac sit impossibile integrum ædificium ex unico lapide construere.

Nilus l. 4. Epist. 60.

Sic itaque communiter sentiebant eximii illi viri, manuarium scilicet laborem Monasticæ institutioni apprime consentaneum; cujus rei causis, & rationibus ab Isidoro Pelusiota allatis, superadduntur eleemosinæ faciendæ, juxta hortamentum Apostoli, monentis, ut qui res alienas perperam consumpserunt, occupent se, manibus propriis laborando, ad alicujus emolumenti opera, ut aliquid inde lucri fiat ad alios egestate levandum.

Ephes. 4. 28.

Duæ tamen adhuc supersunt rationes, quæ mortales cunctos, nedum Monachos, ad dictum laborem adstringunt; Ad ipsum namque primo tenentur, ut pœnitentiam illam universalem expleant, hominum Protoparenti post ejus lapsum, posterisque omnibus a Deo injunctam, ut scilicet in sudore vultus sui pane vescerentur. Secundo ut otium vitent, tempusque utiliter conterant, quod nobis multifaciendum quandiu hic vivimus, brevi morituri.

En igitur primaria fundamenta, quibus arguitur quantum manuario labori debeamus impendere. Pœna hæc singulis est hominibus statuta, mediumque est a Deo prædefinitum, ne gratis pane alieno vescamur; item ut inde aliquid ad egenorum lucremur subsidium; ut otium animæ pestem declinemus, propriasque vincamus passiones; denique ut vera cordis tranquillitate fruamur.

Praxis hæc nedum præcitati Apostoli doctrina, verum & ejusdem confirmatur exemplo, & illo veterum Monachorum, qui asperis, diuturnisque laboribus suapte sponte se tradidere. *Laborabant* (inquit insignis quidam Author, loquens de Monachis Thebaidis) *Sancti hujus instituti ardentissimi æmulatores, in solitudine degentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat Mundus. Ipsi sibi cellulas ædificabant, in quibus eremiticæ frugalitatis deliciis affluentes locupletabant multos ipsi egentes: Quos quo nomine dignius appellem, nescio; Homines celestes, Angelos terrestres, in terris degentes, & conversationem in Cœlis habentes. Laborabant, inquam, manibus suis, & de labore suo pauperes pascebant, esurientes ipsi, de vastitate eremi Urbium carceres penitus alebant, & infirmos, necnon in quibuslibet necessitatibus positos sustentabant; Vivents de labore suo, & habitantes in labore manuum suarum.*

Epist. ad Fratres de Monte Dei.

Mirum etiam de hoc exemplum legitur in Historia Lausiaca, de vita S. Serapionis, qui Monachorum suorum industria, & labore quoslibet Alexandriæ pauperes alebat. Horum autem illustrium Anachoretarum exercitia ad duo potissime redigebantur, in quibus jugiter perseverabant, orationem scilicet, & laborem; quæ invicem adeo copulabant, ut quid ex quo penderet haud facile posset a quoquam discerni, idest utrum propter meditationem spiritalem incessabile manuum opus exercerent, an propter operis jugitatem tam præclarum profectum spiritus scientiæque lumen acquirerent.

Pallad. cap. 76.

Cassian. l. 2. cap. 14.

Sanctissimus Patriarcha Benedictus, qui in Regula sua ad unguem expressit admirabilium istorum Anachoretarum mores, ac gesta, sibi sat persuasus, quanti inter Monachos facienda sit pia hæc consuetudo, alumnos suos monet, quod tunc vere Monachi sunt appellandi, si de labore manuum suarum vivant, sicut & antiqui Patres nostri Monasticæ vitæ institutores, & ipsi Apostoli. Unde ut isti oneri plane satisfiat, statas horas præscribit, quibus occupari debent Fratres in labore manuum, & lectione divina: similique spiritus fervore præcipit, ut Fratres alternatim sic sibi invicem serviant, ut nullus excusetur a coquinæ officio; & quod, si necessitas loci, aut paupertas exigat, ad fruges colligendas per se occupentur, nec de hoc ullatenus contristentur.

Cap. 48.

His sic præsuppositis, inquiritur num labor manualis eo nos obliget, ut æquipollentibus aliis exercitiis omnino nequeat compensari; vel si hoc æque possit fieri, num studium laboris loco substitui licite queat.

Res-

Responderi generatim posset, onera, & exercitia, quæ singuli juxta propriam conditionem subire tenentur, laboris vices posse supplere; & si propriæ conditionis leges manualia in aliquibus non præscribant opera, quodammodo tamen universali illi pœnitentiæ, a Deo generi humano impositæ, satisfieri, si inquam fideliter, & examussim persolvantur, quæ iisdem legibus adimplenda statuuntur. Hinc tamen non relinquitur, quin & optimum foret, si tales exercitationes ad spiritum tantummodo pertinerent, aliquot corpori labores adjicere, singulorum conditioni respective consentaneos. Altissimus quippe rerum Conditor non minus, corporis, quam animæ absolutus est Dominus, proindeque ab utraque harum partium, ex quibus physice humana coalescit natura, jure aliquot exigit debitæ servitutis pensum.

Sed ut ad rem nostram regrediamur, quæ tota intra Monastici instituti genus concluditur, & ut difficultatem solvamus, quæ in præsenti proponitur, dicendum videtur, quod quemadmodum nedum priscorum Monachorum exempla, verum etiam singuli Regularum Codices, Monachos ad præfatum laborem adstringunt, ita nequaquam ab hoc eximere se poterunt, nisi justis de causis, quæ quidem ab iisdem Regulis fuerint rite approbatæ, vel ab eorum exemplo, qui sanctæ hujus professionis velut Coryphæi extitere.

Principio ergo dici potest hujusmodi exercitium Monachorum sodalitiis esse apprime necessarium, & universim loquendo, lectionem vel orationi annexam ad humanum cor in recto firmandum systemate nequaquam sufficere, adeoque operæ pretium esse, ut & manus ipsæ orationi, lectioni, ac studio quodammodo allaborent: secus namque applicationes istæ, alias sanctissimæ, paulatim langurescent, animique motus, cordisque passiones sedare non poterunt. Si laborem sustuleris, corruet pœnitentiæ fervor, cujus veluti basis est, in qua solidatur,
lib.2.c.14. & tamquam panis unde nutritur: „ Propterea, inquit Cassianus, exercentes „ ambas corporis, animæque virtutes, „ exterioris hominis stipendia cum emolumento interioris exæquant, lubricis „ motibus cordis, & fluctuationi cogitationum instabili, operum pondera „ veluti quamdam tenacem, atque immobilem anchoram præfigentes, cui „ volubilitas, ac pervagatio cordis innexa, intra cellæ claustra, velut in portu fidissimo valeat contineri; atque ita „ spiritali meditationi postmodum intenti, non modo ad consensum pravæ cujusque suggestionis pervigilem mentem „ corruere non sinent, verum etiam ab „ omni superflua, otiosaque cogitatione „ custodient. Opus etenim (ut Guerricus Abbas sanctissimus ait) onus est, quo sicuti pondus navibus, ita quies & gravitas inquietis additur cordibus. *Serm. 3. in Assumptione.*

Non eo tamen inficias, contingere aliquando, ut nonnulli ab hoc onere licite queant eximi. Divus Augustinus ad duos, vel tres casus id redigit, nimirum ad temporis defectum, ex copia nempe aliarum concurrentium occupationum plane indispensabilium; ad nimiam corporis imbecillitatem, vel ægritudinem; denique ad exilem quorumdam complexionem, qui ex proprii generis nobilitate multum claruissent in sæculo. Sed rationes istas singillatim perpendamus. *De Opere Monach. n.17.35.*

Temporis inopia ex aliarum concursu occupationum orta, potest utique pro sufficienti ratione adduci, ut quis a manuali labore declaretur immunis, dummodo tamen occupationes dictæ, proprii instituti limites neutiquam videantur excedere; & hoc procul dubio est ratio, propter quam Divus Aurelianus in sua Regula Abbates ad dictum laborem non obliget, præcipue in amplioribus Cœnobiis, ex aliorum nempe agendorum copia, quorum ex pastorali, quo funguntur munere, curam omnino gerere debent. S. Ferreolus, qui in sua Regula Abbatem ab isto pariter eximit onere, inquit, idem super hoc sic cautum fuisse, ne illi tempus deesset lectioni vacandi, ut sciat quid in dies singulos Monachos debeat docere. Nos tamen minime latet, Divum Patrem nostrum Benedictum labores manuum suarum jugiter manducasse, nec ab istis unquam se declarasse immunem: Sanctus quippe Hierarcha Gregorius rrefert, ipsum ad cujusdam rustici pre- *Regul. cap. 30.*

preces, filii defuncti corpus die quadam resuscitasse, qua ex agri opere una cum fratribus revertebatur. Hoc tamen non obstitit, quin prudentissimus Patriarcha, Cellarium, si major congregatio fuerit, ad officio coquinæ excusarit, necnon & alios quosdam Monachos, qui majoribus utilitatibus occupantur. Hoc eodem fundamento Divus Augustinus innixus, quamvis Episcopali fungeretur munere, coram Monachis excusare se voluit, eo quod labores occupationum suarum, & Ecclesiarum, quibus serviebat, tempus sibi adimerent ad ea etiam opera exercenda, ad quæ ipsos hortabatur; & Dominum Jesum, in cujus nomine hæc dicebat, testem invocabat super animam suam, quatenus scilicet, quantum attinebat ad suum commodum, multo maluisset per singulos dies certis horis, quantum in bene moderatis Monasteriis constitutum est, aliquid manibus operari, & horas alias habere ad legendum, orandum, aut aliquid de divinis litteris agendum, liberas, quam tumultuosissimas perplexitates alienarum causarum pati, de negotiis sæcularibus vel judicando dirimendis, vel interveniendo præcidendis.

Lib. 2. Dialog. cap. 36.

De Opere Monach. num. 37.

Corporearum item virium exilitas causa legitima esse potest præfatæ dispensationis, modo tamen non simuletur, sed vere, & in re habeatur. Et ob id Patres Cistercienses Divum Bernardum eximere sunt coacti a communi fratrum labore, utpote ipsius excedente imbecillitatem, ejus tamen loco eidem injunctum fuit, ut Fratres suos hortando, frequentiores imposterum sermones ad eos haberet, quam ex præscripta Ordinis consuetudine antea fierent: *Neque enim modo loquerer vobis* (inquit ipse) *si possem laborare vobiscum*. Fatetur tamen ibidem, sibi longe utilius fore, si posset tum ad confratrum suorum ædificationem, tum ad uberiorem proprii spiritus fructum, una cum cæteris labori indulgere, quam de rebus sanctis ipsis sermocinari.

Bernard. Serm. 10. in Psalm. 90. n. 6.

Cap. 28. S. Ferreolus in sua Regula statuit, quod qui non valet operi manuum insistere, det promptius operam lectioni, & quicumque agrum non excolit, Deum dupliciter, sive orando, sive majora pietatis opera exercendo, colat; & addit, hujusmodi impotentes saltem eximere se non posse a nonnullis aliis minus laboriosis operibus, qualia sunt, volumina transcribere, piscarias texere sagenas, & id genus alia, quæ Divus Hieronymus in Epistola ad Rusticum Monachum præscribit. Consimili spiritus fervore ductus Lanfrancus, cum adhuc junior in Beccensi Monasterio degeret, nec manuali posset labori operam dare, publicas scientiarum Academias in ejus supplementum inibi aperuit dum venerabilis Herluinus ejus loci Abbas, pistoris, ac olitoris operibus intentus erat.

VVillel. Malmesb. lib. 1. de Pont. Angl. cap. 1.

Liquet igitur, nedum ægrotos, verum & corpore imbecillos, proindeque ad laborem ineptos, jure ab hoc eximi posse. Quod si hujusmodi imbecillitas non omnino sincera, ac genuina fuerit, sed fictæ dumtaxat, ac simulatæ voluntatis effectus, si de falsitate a Superiore convinci nequeat, remittenda erit propriæ taliter simulantis conscientiæ, Deoque intimo cordium scrutatori, juxta egregiam Divi Augustini doctrinam: *Qui veram corporis ostendit infirmitatem, humane tractandus est. qui autem falsam prætendit, & convinci non potest, Deo dimittendus est*. Idipsum prorsus sentire videtur Sanctus Isidorus Hispalensis cap. 5. suæ Regulæ.

De Opere Monach. num. 22.

Tertium fundamentum, quod Divus Augustinus affert ad dispensandum cum aliquibus Monachis a manuario labore, est naturalis complexionis exilitas, eorum nempe, qui præclaris orti natalibus, multum caruissent in sæculo. *Solent enim* (inquit S. Doctor) *tales non melius, sicuti multi putant, sed* (*quod est verum*) *languidius educati, labores operum corporalium sustinere non posse*. Ut tamen hujusmodi dispensatio pro legitima habeatur, duo erunt attendenda: Primum, quod illam petentes, tali virium corporearum imbecillitate, & propriæ complexionis exilitate vere laborent; Quod quidem creditu facilius erit respectu nobilium, quam aliorum inferioris conditionis, ac obscurioris generis: & credenda est eorum infirmitas & ferenda. Secundum, quod licet præfata complexionis tenuitate vere afficiantur, nihilosecius conari debent, quoad fie-

Ibid. n. 32.

fieri potest, cæteris saltem ostendere, se una cum ipsis operandi cupiditate flagrare, si ad hoc præstandum sibi vires inessent, ne suo exemplo cœteris quoque petendæ dispensationis ansam tribuere videantur. Qnocirca S. Augustinus testatur, excellentius erga Deum charitatis opus ab ipsis exerceri, quam cum Monasticum induentes habitum, cuncta pauperibus distribuere: Tamen si & ipsi manibus operentur, ut pigris ex vita humiliore, & ob hoc exercitatiore, venientibus auferant excusationem, multo misericordius agunt, quam cum omnia sua indigentibus diviserunt. Quod si exemplum istud cœteris dare renuant, nec propterea cogendi erunt, dicente ipso: quod quidem si nolint, quis audeat cogere? id tamen de intensioribus operibus intelligendum est. Sanctus enim Præsul Augustinus paulo post subdit, istis tribuenda esse opera a corporali functione liberiora. Juxta quam methodum

Cap. 48. Divus quoque Pater Benedictus in Regula statuit, Fratribus infirmis, aut delicatis talia opera, aut artes injungi debere, quatenus nec otiosi sint, nec violentia laboris ita opprimantur, ut effugentur.

Ex hoc autem fundamento inferri debet cum eodem Augustino, quod qui in sæculo inferioris, ac servilis conditionis fuissent, corporeisque, ac necessariis laboribus fere semper addicti, ut sibi victum compararent, majorem etiam præ cæteris ad operandum obligationem in Religione habent; nefas enim erit, molliorem, delicatioremve vitam ipsos in Claustra ducere, quam in sæculo; Religio quippe, in qua nonnisi vera docenda, simulque apprehendenda est humilitas, omnem pariter superbiendi, ac luxuriandi ansam ipsi debet intercludere: *Neque enim propterea in militia*

August. num. 33. *Christiana ad pietatem divites humiliantur, ut pauperes ad superbiam extollantur; nullo modo enim decet, ut in ea vita, uubi fiunt Senatores laboriosi, ibi fiant Opifices otiosi, & quo veniunt, relictis delitiis suis, qui fuerant prædiorum Domini, ibi sint rustici delicati.*

Dum Sanctus Doctor hæc ibi animadverteret, aliud insuper addidit, quod imbecillis, ac delicatis ad laborem ineptis summopere cavendum est, videlicet quod ii, qui non operantur, illos saltem, qui operantur, sibi anteponendos esse non dubitent, quantumlibet ex generis nobilitate ipsos præcedant: propterea que manualem laborem tamquam vile, servileque opus non esse in Religione habendum, sed potius veluti quamdam specialis distinctionis notam, per quam Monachi supra eos non modicum extolluntur, queis titulo aliarum qualitatum sunt inferiores. & n. 37.

Argumentum, quod ex Divo Augustino jam supra tetigimus, totum hoc egregie confirmat: Monachum scilicet, qui alias in sæculo multis affluxisset divitiis, multo misericordius agere, si manibus, quantum potest, operari conetur, ut pigris ex vita humiliori venientibus excusationem auferat, quam is, qui omnia bona sua indigentibus dividit ante Religionis ingressum. Hoc ipsum pariter Divus Heronymus sentire videtur in epistola ad Virginem Demetriadem, ut infra videbimus. Quare hactenus dictis nil amplius adjiciendum restat, ut Monachorum merita magis demonstrentur, quibus ex diuturno manuum labore cumulantur.

Ne autem hujusmodi labor merito suo aliquando frustretur, quædam conditiones necessario requiruntur, quibus deficientibus, is prorsus inutilis foret, dicente Apostolo: *Corporalis exercitatio ad modicum valet*. Præcipuus modus, quo utilis ipse redditur, est, ut cum Oratione fiat, & cum animi ad Deum applicatione: per illam enim salvatur pietas, quam Divus Paulus ibi commendat inquiens: *Pietas autem ad omnia utilis est*; per hanc vero animatur labor, ut de corporali in spiritualem mutetur. Unde corpus nostrum vivens hostia, Deoque beneplacens efficitur, dum pœnitentiæ, & charitatis fervore ipsi offertur. Quare tempus frustra contereretur manualem exercendo laborem solatii tantum, aut relaxationis gratia. 1. Timot. 4. n. 8.

Præter pœnitentiæ, aut charitatis impulsem, alter esse potest, si nempe manualis suscipiatur labor tamquam medium efficax, quo spiritus promptior, & aptior ad opera spiritualia reddatur; ad

hoc

hoc quippe respicere unice debet quælibet nostra corporalis exercitatio. Quod si animus inde potius evagetur, ac dissipetur, quam componi videatur, neque ad Christianæ pietatis leges attendatur, plus sane detrimento ea nobis erit, quam fructui. Hæc autem spiritus dissipatio originem ducere potest, vel ex præviæ dispositionis defectu, quæ ad laborem requiritur, ut utilis evadat, vel etiam ex ipsius laboris natura, qui ob nimiam, ac immoderatam sui asperitatem, spiritus, cordisque operationes remoretur. Idcirco Patres Spirituales innuunt, quod si laboris species ad nostram pertineat electionem, pluris eam præ aliis facere debeamus, unde corporeæ vires non omnino exhauriantur, itaut harum aliquot supersint ad spiritus, cordisque applicationem in Deum. Hinc est, quod Divus Basilius loquens de variis exercitiis, aut artibus, quibus Monachi tenentur incumbere, expresse eas singulas occupationes excludit, quæ onerosiores videntur: vel etiam illas, quæ tametsi adeo violentæ, ac indiscretæ non sint, attamen non sine fragore, atque tumultu exercentur, unde mens postmodum cogitur a Deo evagari. Et revera Divus Augustinus ait, Sanctos Monachos sibi Synchronos manuario dedisse operam labori, ut victum quidem inde sibi compararent, sed neutiquam a Deo mens retraheretur. Operantur manibus ea, quibus & corpus pasci possit, & a Deo mens impediri non possit. Legatur cap. 5. Regulæ S. Isidori, & sermo 39. Divi Bernardi de diversis,

Hæc est etiam potissima ratio, ad quam respiciens Apostolus monet manualem laborem cum silentio fieri: *Cum silentio operantes*. Qui enim fieri possit ut animus, & cor in Deum impense ferantur, obstrepente hinc inde turba operantium? Quod si hujusmodi conditio singulis Christifidelium necessaria perhibetur, quanto magis Monachis, qui ex propria institutione taciturnitatem ubique servare tenentur? Et hinc est quod
Cap. 50. Regulæ antiquiores, ut illa Magistri &c. silentium præsertim in opere servandum
De opere Monach. num. 20. statuunt. S. Augustinus Psalmodiam opere pendente commendat, ut etiam moris fuit, inter alios, apud veteres Patres Cluniacenses, teste S. Udalrico de moribus insignis hujus Abbatiæ.

Altera insuper operis Monachorum conditio exigit, ut semper ad quid honestum, ac utile tendat, sive propter Deum, sive propter Proximum, aut propter te ipsum: non enim subdolas otii Syrtes declinare dicimur futilia dumtaxat operando; quanquidem, *Pro vitando otio, otiosa sectari ridiculum est*. Dummodo leges istæ serventur, nil subinde refert utcumque labori vacare, totum quippe æqui bonique fiet, si quid utile, honestumve spiritu charitatis, ac pœnitentiæ ducti, cum silentio operemur. Num. 14. & 33. Epist. ad Frat. de Monte Dei cap. 8.

§. II.

Applicatio præsentis doctrinæ ad argumentum Studiorum. Ubi etiam difficultates proponuntur, quæ possunt objici super dicta Monachorum ad manualem laborem obligatione.

Nonnihil fusiori calamo super hoc scribere duxi, quia res est alicujus momenti, nedum penes se inspecta, verum etiam quantum ad materiam attinet, de qua impræsentiarum agitur. Quandoquidem cum indubitatum sit, manuaria opera Monachis esse plane necessaria, jure etiam hinc potest argui, nonnisi extrema urgente necessitate, ab iisdem reddi posse immunes; unde concluditur, spontanea quæque studia non esse legitimam causam quemquam ab iis eximendi. Studia autem spontanea dico, quæ quis suapte sponte ad propriam eruditionem, atque ædificationem amplectitur. Quoniam, ut S. August. ait: *Si laudabile est quasdam horas in Studiis, ac oratione impendere, quid ni & modico tempore operi vacabimus, cum Sanctus Paulus Apostolus universo Christifidelium cœtui id tam serio commendaverit.*

In præsentia igitur a nobis solum controvertitur de Studiis quibusdam Scholasticis, diuturnæque applicationis, quæ quidem non arbitrario suscipimus, sed Superiorum jussu nobis expresse prædefiniuntur. Inter hæc autem Lectorum, seu Magistrorum in primis studia complector, qui nimirum aliorum eruditioni

rii sunt addicti; item discipulorum Philosophiæ, vel Theologiæ operam dantium; vel denique eorum, qui ex legitimo Superiorum imperio ad aliquid elucubrandum in Ecclesiæ, vel Reipublicæ utilitatem, aut ad sæpius concionandum destinantur: Si alicui sermo erogandus est. Quod Divus Augustinus ad illos pariter extendit, qui occupantur in disponendis collationibus cum Fratribus habendis, adeo ut vix pauxillum temporis ipsis ad laborem supersit.

Dixi: ex legitimo Superiorum imperio; quoniam a prædictorum serie excluduntur quicumque, ut se eximant a consueto Communitatis onere, quædam sibi studia præscribunt, quæ multum temporis postulant, ac dispensationis. Hujusmodi ergo privilegia tunc juridica tantum habentur, cum ex speciali quadam Dei providentia sic ordinantur. His igitur prætermissis, de primis tantum sermonem habebimus.

Equidem fateor valde laboriosum esse præfatis studiorum generibus, aliisve literariis occupationibus, quæ nequeunt in Congregatione omitti, corporales exercitationes annectere. Nihilominus utcumque hujusmodi studia in majorem Dei gloriam cedant, æquum erit, ut inquit S. Basilius, semetipsum quoad fieri potest, ad laborem aliquando compellere ἐκβιάζεσθαι ἑαυτὸν. Qui enim omnem conatum, animumque ad hoc explendum exhibuerit, sane non ambigitur quin aliquid Deo gratissimum egerit, cæterisque Confratribus impense proficuum; hoc siquidem exemplo eos ad manualem laborem magis excitabit, ipsisque ostendet, si ut cæteri non operetur, temporis inopiæ id unice tribuendum esse, nequaquam vero desidiæ, aut negligentiæ, qua a tam seria applicatione retrahatur. *Epist. 41.*

Hæ tamen exceptiones, peculiares solum personas spectant; non vero corpus integræ Communitatis; cui, ut moris est, consuetum laborem prosequi onus incumbit. Cum enim non omnes omnia possint, cur ad præfata exercitia inepti, privilegiis illis gaudere præsument, quæ nonnisi extrema urgente necessitate aliquibus conceduntur? Quemadmodum animadvertit S. Augustinus: Quando ergo non omnes possunt, cur sub hoc obtentu omnes vacare volunt? si vero de iis sit sermo, qui tum ex temporis inopia, tum ex virium imbecillitate, id omnino præstare nequeunt, necessum est, ut hoc ab ipsis humilitate compensetur, vel saltem laboris ipsius commendatione, & cum præfato Sancto Doctore fateantur sincero corde, se multo malle ad majorem sui spiritualem profectum per singulos dies statis horis, prout in bene morigeratis Monasteriis statutum est, aliquid manibus operari, & orationi, ac lectioni vacare, quam ad præfata studiorum genera adstringi; & quod si possent, sine Dei, & Superiorum transgressione imperii, ea absolute omittere, libentius sortem eorum eligerent, qui tempus partim laborando, partim alia pietatis opera exercendo distribuunt, quam ad illa occupari, quæ ut plurimum ariditatem quamdam ingerunt animæ, eamque ad orandum, ut oportet, ineptam quodammodo reddunt: Mallemus hæc agere, quæ ut agatis hortamur; quam ea, quæ nos agere cogimur. Quod si inclytus hic Præsul, qui tam seriis Ecclesiæ negotiis, populoque a Deo sibi tradito utilibus, jugiter vacabat, sic de se ipso sentiebat; quid amabo de simplicibus dicendum Monachis, qui privata Majorum dispensatione a communi ad laborem onere declarantur immunes, ad quem singuli ex proprio instituto tenentur? & hoc est, quod animo sæpe revolvens pius quidam Dei famulus nonnullis subinde Ascetis calamo exaravit inquiens: *Vescamur saltem secundum pœnam Adæ panem nostro: si non possumus in sudore laboris, saltem, in lacrymis doloris; si non possumus in sudore vultus nostri, in dolore cordis nostri. Magnam hanc jacturam professionis nostræ suppleat pietas, ac devotio conscientiæ humilis.* Ita scribit piissimus Author Epistolæ ad Fratres de Monte Dei. *De opere Monach. num. 21.* *Ibid. num. 37.* *Num. 41.*

Abs re autem hic non erit innuere, Authorem hunc non alium esse nisi Guillelmum S. Theodorici prope Rhemos Abbatem, intimum Divi Bernardi amicum, qui dictam Epistolam scripsit, cum esset simplex Monachus Abbatiæ Segnorum in Belgio, quo se receperat, abrenunciato proprii Archisterii regimine. Author iste de variis disserens laborum Monasticorum generibus, qui

qui Monachis congruere magis videntur, inquit, eos præ aliis eligendos esse, qui ad spiritualia exercitia propius accedunt, cujusmodi esset libros exarare: *Scribere quod legatur*. Hæc scribendi exercitatio valde in usu erat inter Monachos ante typographicæ artis inventum; nec ullatenus ambiguitur, quin in Cistercienſi Ordine, in quo ab ipso sui exordio ea multum viguit, laboris manualis locum tenuerit. Quod si res ita se habet, ut non ambigitur, arguitur inde, illorum laborem, qui vel elucubrandis, vel transcribendis Codicibus legitime occupantur manualis operis vices posse supplere: quod confirmatur exemplo Sanctorum Monachorum, sub Divi Martini regimine viventium, quorum aliquot, seniores nempe, continuis orationibus erant intenti; cæteris vero, idest junioribus, haud aliud incumbebat onus, præter quam volumina transcibere, ut jam alibi ex Sulpicio Severo supra notavimus. Hic pariter erat præcipuus veterum Carthusianorum labor, ut testatur Petrus Venerabilis, asseveranter affirmans, quod post silentii, lectionis, ac orationis horas, Antiquariorum artem jugiter exercebant, inquit enim: *Singulares cellas inhabitant, ubi silentio, lectioni, orationi, atque operi manuum, maxime in scribendis libris irrequieti existunt*.

Lib. 3. de Mirac. cap. 38.

Et sane si diligenter scrutemur quale onus sit nedum Codices mere transcribere, verum & alia ad publicam utilitatem in lucem edere, ut novas componere materias, revisere, a mendis purgare, Sanctorum Patrum, & Authorum Ecclesiasticorum opera conferre &c. Quis nostrum inficiabitur, horum singula manuarii laboris vices posse supplere, dummodo cum pietatis fervore, humilitatis, ac pœnitentiæ fiant, ad Dei tantum gloriam, spiritualemque Ecclesiæ, ac Proximi fructum? Hujusmodi namque occupationum genera non sine multo labore complentur. Hic est autem modus laudabilis panem sibi lucrandi, otium vitandi, eleemosynasque, non tantum spirituales, verum & corporales erogandi. Quinimmo hujuscemodi labor, qui in silentio, & quiete perficitur, optime etiam conferre poterit ad veram cordis tranquillitatem, interiorumque passionum compressionem; dummodo virtuti laboremus, non gloriæ.

Forte dixeris, vigilias, chameunias, jejunia, pluresque alias corporis voluntarias afflictationes, sat bene pro laboribus posse computari. Insuper cum major Monachorum pars nunc temporis Sacerdotio initietur, & ad statum Clericalem evehatur, propterea ab infimis manuum laboribus videntur immunes, non minus ac Clerici, qui in sæculo degunt.

Facile tamen est ambas objectiones solvere; quantum enim ad primam: Monasticæ Regulæ, quæ Monachis manualem præscripsere laborem, eosdem nec propter jejunia, nec vigilias, aut alias corporis castigationes, ab ipso reddidere immunes; quinimmo earum aliquot eo magis ad illum adstrinxerunt, quo austeriores fuerunt. Paulus Apostolus vitam proculdubio vel ipsi naturæ horridam agebat, quoniam præter vigilias, peregrinationes, prædicationem continuam, cæterasque Apostolicas curas, corpus vehementer affligebat: *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo*; his tamen non obstantibus, manualia non prætermisit opera, ut haberet unde & pauperibus distribueret, & ipse viveret; *Quoniam ad ea, quæ mihi opus erant, & his, qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ*.

De Act. Apost. cap. 20.

Quoad secundam vero de Clericali statu, dico id non sufficere, ut a præfato labore Monachi eximantur; quandoquidem ex antiquis Sacrorum Canonum statutis ad illum etiam obligantur Clerici ipsi sæculares, ut liquet ex Can. 52. Concilii Carthaginensis, ubi sic habetur: *Clericus victum, & vestimentum sibi artificiolo, vel agricultura absque officii sui dumtaxat detrimento præparet*. Item ex alio: *Omnes Clerici, qui ad operandum validi sunt & artificiola, & literas discant*. Ne autem quis arbitretur Canones istos solum pro inferioribus Clericis emanasse, nec ullatenus iisdem comprehendi studiis addictos, idem Concilium statuit, ut inter Clericos, vel sapentiores, sive in sacris literis doctiores, proprium victum quodammodo sibi lucrentur; sic Canone 51. *Clericus quantumvis verbo Dei eruditus, artificio victum quærat*. Status itaque Clericalis

non est ratio sufficiens, ut Monachus a labore eximatur.

Sed quantumvis verum esset, Clericos saeculares ab eo esse immunes; privilegium tamen hoc Monachis sacri tantum ratione characteris competere nequit. Cum siquidem duplicatum onus ipsis incumbat, partes nimirum Clerici, & Monachi simul persolvere, & cum opus manuale sit debitum pensum Monasticae professionis, ut jam alibi dictum; ipsum propterea non minus ac quamlibet aliam regularem occupationem subire tenentur, nisi forte curis aliis impliciti cum eo prorsus incompossibilibus, merito exigant dispensari, ut dudum innui; haecque est ratio, propter quam in Regula Magistri sancitum est, quod si contingat, Sa-
Cap. 83. cerdotes aliquos saeculares ad Religionem transire, hosque manualem dedignari laborem, ad proprias actutum Ecclesias remittantur; quandoquidem tantum abest, quod ex Sacerdotali charactere ab eo eximantur, ut potius ex hoc reliquis teneantur esse exemplo, implendo scilicet in semetipsis praeceptum illud, quod & coeteros edocere tenentur, videlicet: *Qui non laborat, nec panem ad manducandum habeat.*

Fortius tamen posset objici, quod scribit S. Augustinus, Monachos nempe sibi temere arrogare a manuario labore dispensationem, exemplo Apostolorum, aut virorum Apostolicorum ductos, qui Evangelicae praedicationi jugiter incumbunt. Si enim contingeret, ipsos vel in eodem Apostolico munere, vel Altaris ministerio occupari, tunc merito eamdem possent sibi vendicare. En verba
De Opere Monach. num. 24. Sancti Doctoris: *Isti autem Fratres nostri temere sibi arrogant, quantum existimo, quod ejusmodi habeant potestatem; si Evangelistae sunt, fateor, habent; si ministri Altaris, dispensatores Sacramentorum, bene sibi istam non arrogant, sed plane vendicant potestatem.* Ex quo inferri potest Monachos, cum fere quotidie nunc temporis Altaribus inserviant, saltem juxta S. Augustini doctrinam, jus aliquod ad praefatam dispensationem habere.

Verum ex universo Divi Augustini Tractatu de Monachorum opere sat liquido constat, mentem ipsius quantum ad hoc esse: quod si in praefatis muneribus Ecclesiasticis tempus ita absumatur ut nihil prorsus ad laborem supersit, ut revera Apostolis contingebat (Monachi namque a S. Doctore ibi confutati eorum adducebant exemplum) tunc sane vel ipsi possunt immunes a labore declarari; quemadmodum Sanctis iis Monachis fortassis obtigit, quos S. Joannes Chrysostomus in Phoeniciam misit ad infidelium conversionem. At vero respectu eorum, qui statis dumtaxat horis, vel Altari serviunt, vel ad Ecclesiastica munia occupantur: *Propter Ecclesiasticas occupationes*; Divus Augustinus utique vult eo tempore manualem posse intermitti laborem, non autem eumdem absolute negligi: Caeterum perspicuum est, Sanctum Legislatorem nostrum Benedictum numquam cum Monasteriorum Sacerdotibus ab illo dispensasse; de iis namque in Regula habet: *Scientes, se* Cap. 62.
multo magis disciplinae regulari subditos, nec enim occasione Sacerdotii oblivisci debenr regulae obedientiam, & disciplinam, sed magis, ac magis in Deum proficere.

Nonnullae insuper difficultates contra laborandi opus proponuntur. Prima est: Quia Divus Pater Benedictus non alia ratione manualia videtur opera praescripsisse, nisi ad vitandum otinm, quod studio plane fugatur; sicut etiam sentiunt Pater Heftenus, & Pater Thomassinus De Disciplina Ecclesiastica, aliique Viri celebres, Divum scilicet Benedictum eo tantum in Regula sua respexisse, exercitium manuale praescribendo.

Opinio ista ponderatione alia firmatur, unde nova consurgit difficultas, videlicet, laborem existimatum fuisse Monachis necessarium in prima tantum ipsorum origine; cum siquidem tunc parum, nihilve haberent, unde viverent, propterea manuum suarum labore victum sibi comparare cogebantur, ne Reipublicae omnino essent oneri; verum nunc temporis, cum annuis sustententur redditibus, a manuario etiam opere videntur immunes, dummodo orationi, ac studio jugiter vacent.

Postremo additur, quod cum Sacra Cho-

Chori Synaxis, cui diu, noctuque Monachi intersunt, eo augmenti nostra hac tempestate devenerit, ut pene videatur intolerabilis; & cum potior Monachorum pars Sacerdotali sit insignita charactere, proindeque inevitabili addicta oneri Missam frequenter, ne dicam quotidie celebrandi, ipsis propterea modicum vix temporis superest, quo manuario se dedant operi, si pauxillum saltem ad legendum iisdem concedere velimus.

Quamquam difficultates istæ jam a nobis supra enodatæ sunt, nonnulla tamen hic adjiciam, ut liquidius resolutæ remaneant. Principio itaque constat, Divum Benedictum eatenus præfatum laborem in regula præscripsisse, quatenus otium, omnium sentinam malorum, per eum vitaretur; sed quod ipse autumarit, ob lectionem, aut studium tantum, quemquam posse ab eo declarari immunem, nullibi legitur. Ponderemus quæso ejus verba: *Otiositas*, inquit, *inimica est animæ; & ideo certis temporibus occupari debent Fratres in labore manuum, certis iterum horis in lectione Divina*. Iisdem fere terminis utitur Sanctus Augustinus hanc materiam pertractando. Si igitur Divus Benedictus arbitratus fuisset, laborem, aut lectionem singillatim sumpta, ad otium amandandum sufficere, proculdubio id alternatim intelligendum declarasset; sed ut liquet, non utrumlibet, sed utrumque collective sumpsit. Quocirca statuit ad omnigenam otii fugam, Fratres in lectione, atque labore occupandos esse. Insuper ratione idipsum evincitur. Cum siquidem homo ex corpore, & spiritu (ut innui) physice coalescat, nedum ad alterutrum, sed ad utrumque ex dictis tenetur incumbere. Si enim corpus tantummodo exerceatur, spiritus otio tabescit; si vero spiritus solum occupetur, corpus torpori, ac inertiæ sensim immergitur; experientia quippe docemur, ex diuturno studio corpora paulatim languescere, animumque ex isto languore adeo prosterni, ut ad orandum socors, & ad Divinorum contemplationem habes efficiatur. Jejuniis, vigiliis, & chameuniis corporis quidem vitia emendantur sed exercitationis locum in eo non habent. Si ergo lectioni, ac studio corporalis quoque labor jungatur, & utrumque oratione animetur, mira fiet dispositio, & promptitudo in corpore, vividior item spiritus, ac expeditior erit, adeo ut libere in Deum ferre se queat. Tandem juxta Sanctorum Augustini, & Isidori Hispalensis mentem, lectioni ipsi contumeliam irrogamus, nisi laborem ab ipsa commendatum, superaddamus.

Cap. 48.

De Opere Monach. num. 37.

De opere Monach. num. 20.

Perspicuum igitur est ex dictis, quod sola primorum Cœnobiorum egestas, quæ a S. Patte Benedicto fundata sunt, haud ipsum induxit ad laborem Monachis præscribendum; sed potissimum ejus intentum fuisse, ut corporis otium ab istis arceret, ne spiritus inde torpesceret, aut accediosus evaderet. Non inficior tamen ab eodem mox subdi: *Quod si necessitas loci, aut paupertas exegerit, ut ad fruges colligendas per se occupentur, non contristentur &c.* Verum hoc tantum videtur innuere, quod extra paupertatis, vel urgentis necessitatis casum, ab hujusmodi queant operibus eximi, & quod sæcularibus operiis possit istorum cura dimitti; quare, ut patet, ibi non agitur nisi de singulari specie laboris. Et sane plerique ex Sanctis Patribus autumarunt, opera, quæ fiunt extra Cœnobiorum Claustra, non omnino Monachis congruere; ex ipsis enim plerumque sequitur mentis evagatio, occasione nimirum sæcularis consortii. Exemplum notatu dignum super hoc legitur in Dialogis Divi Gregorii. Dum enim quadam die in Monasterio Montis-Soractis vetus oleum deesset, jamque colligendæ olivæ tempus incumberet, sed fructus in oleis nullus appareret, visum Abbati fuerat, ut circumquaque Fratres in colligendis olivis ad exhibenda extraneis opera pergerent, quatenus ex mercede sui operis aliquantulum Monasterio oleum deportarent. Sed Vir Domini Nonnosus ejusdem loci Prior, hoc fieri cum magna humilitate prohibuit, ne exeuntes Fratres de Monasterio, dum lucra olei quærerent, animarum damna paterentur. Et ob istam rationem S. Isidorus agrorum opera rusticis laicis vult esse magis consentanea, quam Monachis, quibus non aliud pro manuali labore commendat, nisi communis viridarii

Lib. 1. Dialog. cap. 7.

Cap. 5.

darii cultum, & quidquid ad proprium spectat alimentum.

Sed ut ad rem nostram regrediamur: In Monasteriis Ægypti nemini, juxta Divi Hieronymi traditionem, permittebatur Religionis ingressus, quin esset ad laborem idoneus, nedum ad comparanda sibi victui necessaria, verum ut inde facilior Monachis ad salutem haberetur accessus; sic quippe prava quæcumque cogitatio radicitus amputabatur, quæ præsertim ex otio nascitur, atque laboris de- *Hierony. Epist. ad Rustic.* fectu: *Erat in primordio Monastici status ista consuetudo Monachorum, ut nullum sine labore admitterent in sui consortium, non tam propter victus necessitatem, quam propter animæ salutem, ne vagaretur perniciosis cogitationibus mens &c.* Notandum tamen est, quod Doctor paulo post subdit, seipsum nempe a præfatis molestis tentationibus intensa animi applicatione ad studia liberasse, addiscendo inter alia Hebraicam linguam, sub cujusdam Judæi disciplina, ad fidem conversi. Porro idem Sanctus in Epistola ad Demetriadem Virginem inquit: ipsam a manuali labore neutiquam posse se reddere immunem, nullius licet rei indigam, sed magis ad illum teneri, ut hac ratione omnis ejus cogitatio in Deum feratur: *Nec idcirco tibi ab opere cessandum est, quia Deo propitio nulla re indiges, sed ideo cum omnibus laborandum est, ut per occasionem operis nil aliud cogites, quam quod ad Domini pertinet servitutem;* & cum *Homil. 7.* Divo Augustino subdit, ipsam in hoc longe magis Deo placituram, quam si pauperibus cuncta bona sua distribueret. Trithemius Abbas idipsum sentit respectu Monachorum; quod ut efficacius suadeat, iisdem utitur Divi Hieronymi verbis in Epistola ad Rusticum Monachum. Quamobrem non inficior, ex minori, qua hoc ævo egestate laborant Cœnobia, non adeo ad manuale opus, ut alias, Monachos adstringi; Verumtamen ipsum subire identidem debent, tum ut corporis naturalem torporem eliminent, perduelles doment passiones, tum ut regularis disciplinæ, ac Monasticæ conditionis servetur integritas; item ut indigentibus necessaria suppeditent, & ut Confratribus suis, mundo, & posteris ædificationem præstent.

Ex hactenus dictis sequitur, a Monachis census licet reddituſque habentibus, manuales non recusandos esse labores non minus quam ab aliis iisdem omnino carentibus; Monachorum namque omnium proprium est sine intermissione pœnitentiam agere; quod si ex pia fidelium devotione, & charitate aliquot Cœnobiis impertitæ sint facultates, hoc ideo factum est, ut ipsorum laboribus suppleretur, quia cum spiritualibus exercitiis in primis vacare tenerentur, nullum ipsis tempus supererat, ut victui necessaria proprio manum labore sibi compararent. A Divo Augustino præfata piorum subsidia, Cœnobiis in eleemosynam *De Opere Monach. n. 19.* tradita, satis commendantur: *propter infirmitates corporales aliquorum, & propter Ecclesiasticas occupationes, vel eruditionem doctrinæ salutaris.* Ubi notatu dignum est, talia fidelium supplementa a S. Doctore approbari, etiam facta in gratiam eorum, qui studiis se dedunt: *Propter eruditionem doctrinæ salutaris.* Quod insuper paulo infra confirmat, unicam hanc rationem afferens pro eorumdem subsidiorum comprobatione: *Ad hoc enim & illa bona opera fidelium subsidio supplendorum necessariorum, deesse non debent,* ut horæ, quibus AD ERUDIENDUM ANIMUM ita vacatur, ut illa opera corporalia geri non possint, non opprimant egestate. *Num. 19.* Legi etiam poterit super hoc epistola ad Fratres de Monte Dei c. 8. Verum quamvis ratione hac nonnihil suadeatur, manuum laborem interdum minui, vel intermitti, nihilominus perperam inde arguitur, eumdem penitus abrenunciari posse.

Scio utique, P. Thomassinum post Hæftenum, nonnullosque alios sentire, opus manuarium a S. P. Benedicto propositum fuisse, ut ablegandis potius otii vitiis inserviat, quam vel necessitati parandi victus, vel Monasticæ professionis explendæ; *Discipl. tom. 1. pag. 89.* & quod per Sanctum Legislatorem non stabat, quin tam opima esset omnium Monachorum dos, ut nunquam necesse esset eorum penuriæ recreandæ accedere doti manuum laborem. Quod totum inquit se manifeste colligere ex verbis Regulæ, quæ jam supra perpendimus. At puncti hujus decisionem prudentum relinquo lectorum judicio, cum mihi sit satis proposuisse fun-

fundamenta, ut oppositam fulcirem sententiam.

Quamquam autem nullam redargutionis notam cæteris argumentis inurere intendo, quæ a docto isto Viro congeruntur, ut probet, quod etiamsi manualis labor in quibusdam Cœnobiis veluti lex inviolabilis indictus fuerit, hæc tamen universalis non erat, cum Sanctus Papa Gregorius, aliique plures, Monachos a dicto labore absolute exemerint; me tamen cohibere nequeo quin addam, omnibus pene rationibus, quæ ab ipso afferuntur, dumtaxat suaderi, quod qui ad laborem erant inepti ab hoc declarabantur immunes ratione propriæ imbecillitatis; & quod complurium Monachorum potior exercitatio in transcribendis Libris consistebat. Utrumque sane fateri cogor; & ex iis, quæ supra innui, sat liquido constat, quod qui ex corporearum virium, sive reali, sive affectata imbecillitate, se excusabant ab opere, ad hoc non multum premebantur: hæc quippe, ut alias notavi, fuit etiam Divi Augustini mens, operæ nimirum pretium tunc esse illorum conscientiæ hoc totum dimittere.

S. Isidorus Hispalensis inquit, quod qui ob infirmitatem corporis operari non possunt, humanius, clementiusque tractandi sunt; qui vero sani sunt, & fallunt, proculdubio dolendi, atque lugendi sunt, cum spiritu, non corpore laborent; continuo tamen adjicit, quod si constet eos in hoc hallucinari, ad laborem prorsus sunt compellendi. Quoad illos vero, qui sunt revera inepti, proprii cordis intima eos coram Deo scrutari oportet, & si inveniant suamet culpa talem impotentiam iniisse, ut molliusculе viverent, tunc serio ingemiscant, eo quod operari non valeant, cum appetunt, cum jam sponte noluerint cum possent, ut egregie scribit Guillelmus Abbas S. Theodorici in Epistola ad Fratres de Monte Dei cap. 13. *Reg. c. 5.*

Cæterum non ambigitur, quin attenta qualitate laboris, juxta singulorum vires fas sit hunc moderari. Priscis temporibus nullum opus manuale Monachos magis decebat, quam sacræ lectionis libros scribere, & scribentibus aliis necessaria præparare. Jam supra meminimus quantum hoc operis genus super omnia Cassiodorus commendet. Trithemius idipsum sentit Homil. 7. & in Opusculo speciatim a se elucubrato de laude Scriptorum manualium. Et revera hæc inter cæteras, sic referente Palladio, erat exercitatio Discipulorum S. Pachomii. Item Divus Hieronymus inter Monachorum opera hoc quoque recenset: *Scribantur libri, ut & manus operetur cibum, & animus lectione saturetur.* S. Ferreolus in Regula præcipit, quod paginam pingat digito, qui terram non proscindit aratro; & subdit, inter cætera Monachorum opera istud esse præcipuum. Sanctus quoque Nilus Junior, ut capite sequenti videbimus, huic tantum vacabat operi; sicut & Monachi S. Martini. Pius item Author libri de Imitatione, non aliud, præter scribendi opus, Regularibus præscribit, dicens: *Scribe, lege, ora &c.* Denique Gregorius Turonensis scribens de Sancto quodam Recluso suæ Diœceseos inquit: *eidem labori operam navasse, ut se a noxiis cogitationibus discuteret.* *Cap. 39.* *Epist. ad Rustic.* *Cap. 28.* *Lib. 3. c. 47. De Vita PP.*

Postremo non inficior, Sacram Chori Synaxim ab ultimo elapsis sæculis multum accrevisse, Quamplures Sancti Viri super hoc conquesti sunt; & præ aliis Venerabilis Potho, a nobis cap. 4 supra relatus, non modicum in hanc introductam consuetudinem invehitur, quam veluti totius Regularis disciplinæ, vitæque interioris enervationem indigitat: Cantandi usus cum sit apud nos continuus, & vix aliquando ad momentum intermitti soleat, cætera vitæ spiritualis exercitia, hoc est legendi, meditandi, & operandi studia, quibus & corpus exerceri, & mens multum proficere posset, nobis quasi interdicta esse videntur. Petrus item Venerabilis hanc ipsam Psalmodiæ, & Choralium functionum prolixitatem affert, ut occurrat reprehensionis notæ, quam Cluniacensibus Monachis Cistercienses inurebant, eo quod manualia opera viderentur ex toto negligere. Quamvis autem nostro hoc ævo horæ Canonicæ non adeo, ut olim, apud nos protrahantur; nihilosecius tempus illud inde nobis adimitur, quod ad operandum S. Benedictus præscribit in Regula. Manifestum tamen est, sapientem *Sub fin. l. 3.*

hunc,

hunc, discretumque Legislatorem statas horas in opere absumendas haud prædefiniisse per modum legis inviolabilis, sed eas solummodo indicare voluisse veluti dispositionem quamdam, ac normam, quam rationabilem omnino arbitrabatur: *Credimus, relinquendo in Abbatis potestate, quatenus præfatum tempus juxta prudentiæ, ac discretionis leges, valeat moderari, & opera, quæ injungit, tali ratione temperet, ut & fortes sint, qui cupiant, & infirmi non refugiant.*

In Congregatione S. Mauri, manualis singulorum dierum labor ad horæ unius spatium redactus est, præter communis mensæ ministerium, ad quod singuli alternatim tenentur, aliasque peculiares Monachorum occupationes. Qui autem hujusmodi explent fideliter opera, proprii etiam instituti, necnon Regulæ, quam profitentur, oneri valent hoc modo satisfacere; ea namque taliter expensa ipsorum corpori, ac spiritui non modicum conferunt emolumentum.

Verum utcumque intersit manualis Monachorum labor, adhuc tamen non tanti penditur, ac cætera pietatis exercitia, in quorum gratiam assumendus est: quinimmo si contingeret, alterutrum ex his, laborem nempe, vel lectionem, aut studium omitti debere, illum potius præ hoc dimittendum esse consulerem. Sic inter alios sentit Divus Fulgentius, qui, ut cap. 5. sup. notavimus, longe minori æstimatione dignos Monachos reputabat, labori magis, quam studio vacantes, ac illos, qui ad laborem inepti, operam sedulo impendebant lectioni, ac scientiæ Scripturarum Sanctarum. S. Joannes Chrysostomus, ante citatum Doctorem, jam satis aperte se idipsum sentire significaverat; in opere quippe de Providentia a se edito, Stagiræ Monacho, in cujus gratiam illud elucubravit, testatur, se neutiquam approbasse præteritam vitæ ejus normam, eo quod studium, lectionemve negligens, totu conatu, intensaque animi applicatione, sui tantum viridarii arborum cultui jugiter intentus fuisset.

V. Epist. Ad Frat. de Monte Dei n. 22. & n. 32.

Lib. 1. Cap. 10.

CAPUT XV.

Traditio studiorum intra Cœnobia, & potissimum Orientis.

QUamvis a nobis hactenus scripta manifeste demonstrent usum, ac praxim Studiorum Monasticorum a prima institutione Cœnobiticæ vitæ usque ad hæc ultima sæcula, non abs re tamen erit eamdem praxim hic magis ostendere per explicitam sæculorum seriem, in quibus ea floruere, incipiendo primum a Græcis, quibus ipsa Monasticæ vitæ primordia debemus. Nolo tamen hic exactam insignium virorum seriem singillatim recensere, qui propria doctrina celebres in Monasteriis evaserunt; longum quippe nimis esset hoc agere; sed præclariores dumtaxat referam, quos huic stabiliendæ traditioni opportuniores arbitrabor.

Exordiar itaque ab illustri Martyre S. Luciano, qui, ut ex actibus suæ vitæ nobis compertum est, ab adolescentia Monasticum institutum amplexus, adeo pietati scientiam copulavit, ut a propria solitudine extractus, Sacerdotio Antiochiæ initiatus fuerit, ubi etiam Sacram paginam explanavit, cujus prima rudimenta a Machario Edessæ commorante didicerat. Sanctus iste Monachus Lucianus totus erat in transcribendis libris, ex cujus laboris emolumento victitabat, & indigentibus erogabat, quæ sibi supererant. Martyr occubuit sub Maximino Anno 312.

Cum Divus Athanasius Epistolam Dracontio Monacho scripsit, qui Episcopatus munere fungi renuebat, ad quem Vir Dei ipsum destinarat, jam plures aderant Episcopi ex Monachorum Cœtu selecti, ex quibus septem in dicta Epistola ab Athanasio numerantur, qui Episcopatus tempore easdem prorsus disciplinæ regularis leges, & austeritates servabant, quas in propriis Cœnobiis multo ante subierant. Inter hos erat Serapion Thmuitensis Episcopus, qui Divinitatis Jesu Christi propugnator acerrimus extitit, & ob rarum ingenium, eminentemque doctrinam Scholasticus appellatus. Hunc au-

Hieronym de Script. cap. 99.

tem tanti faciebat Athanasius, ut propria scripta ejus censuræ libentissime traderet. Sanctus quoque hic Doctor Monasticum institutum plurimum commendans, cum inter Monachos communem vitam degentes se recepisset, quando ad Arianorum furorem declinandum, Alexandria fugere compulsus fuit, una cum illis aliquandiu pietatis operibus, cæterisque humilitatis exercitiis se dedit, iisdemque quam plura documenta salutaria reliquit. Insuper alios Thebaidis invisit Anachoretas. Præter recensitos Episcopos, duo alii leguntur, qui una cum S. Pachomio, cujus discipuli fuerant, cuidam Synodo interfuere.

Pachom. Vita. 72.

Theodor. lib. 2. Hist. c. 20. lib. 5. c. 24.

Flavianus, ac Diodorus, Monachi Antiocheni, Orthodoxæ Fidei dogmata viriliter eodem tempore propugnarunt; restiterunt Leontio Ariano, feliciqne eventu pacem inter Catholicos solicite procurarunt. Diodorus Athenis scientias didicerat, Tarsique Antistes dein creatus est. In defensionem Fidei fortiter adeo, strenueque se gessit, ut Juliani Apostatæ odium sibi compararit. Duos tractatus, quos adversum Hæreticos edidit, ad Sanctum Basilium misit, quorum unus adeo placuit, ut ejusdem exemplar pro se confici jusserit; alterum vero, utpote rhetoricis fucatum coloribus cincinnisque phaleratum, unde sermonis puritas nonnihil lædi videbatur, nulla facta transcriptione remisit.

Basil. epist. 107.

Pach. Vita n. 77. apud Bolland. Ibid. pag. 349. col. 1.

Sanctus Pachomius, qui vernaculum dumtaxat Idioma, Syriacum nempe, callebat, Atticum etiam didicit, ut Græcos sub sui disciplina positos erudiret. Ammon Episcopus de se testatur, quod cum Tabennam decimo septimo ætatis anno se recepisset, Theodorus Abbas, S. Pachomii discipulus, ipsum tradidit sub magisterio Theodori Alexandrini, & Ausonii, ut ad exactam Scripturæ Sacræ notitiam pertingeret. Orsiesius etiam ejusdem S. Pachomii alumnus, erat in isto sciendi genere versatissimus; ut refert Gennadius, a quo summopere commendatur quoddam ejus opusculum apud nos extans in Regularum Codice.

De Scriptor. c. 9.

Divus Basilius circa Annum 358. postquam Egypti, Asiæque Anachoretas invisit, in solitudinem quamdam Provinciæ Ponti se recepit, ubi Monasterium ædificavit, eoque S. Gregorium Nazianzenum sibi intimum, plerosque alios traxit, quibus tamquam Ducem, Rectoremque se præbuit. Sacerdotio dein initiatus, cum aliquandiu Cæsareæ concionatus fuisset, in Ponti solitudinem remeavit, cunctorumque illius regionis Cœnobiorum curam suscepit, composuitque in gratiam ipsorum fusiores, & breviores quasdam Regulas. Porro in hisce Monasteriis minoris ætatis pueri recipiebantur, unde is inter cætera statuit, ut ibi Præceptor, seu ludi magister adesset ad eos literis imbuendum, cum hoc tamen, ut neglectis omnino profanis Historiis, sacras tantummodo edocerentur; item quod exiguis quibusdam præmiis ἆθλα dictis allicerentur, quatenus a se lecta libentius memoriæ mandarent. Insuper ibidem præcipit, horum puerorum domicilium a Monachorum cellis segregandum esse, ne isti fragorem fastidirent, dietim faciendum in gymnastica illorum exercitatione. Præclarus iste Dei famulus in solitudine degens, totus fuit in scientia Scripturarum Sanctarum, necnon in operum quorundam elucubratione, tum ad Ecclesiæ, tum propriorum Monachorum spirituale emolumentum. Scripsit epistolam ad duos Monachos ex pluribus in Monte Oliveti commorantibus, inter quos nonnullæ disceptationes, contentionesque fuerant exortæ ob aliquot dubia ad ineffabile Incarnationis Mysterium pertinentia, ipsosque ad illorum decisionem a Nicæno Concilio factam ibidem remisit; pleraque item documenta iisdem misit quoad latriæ cultum Spiritui Sancto debitum. Ex quibus palam infertur, quod a Monachis istis jam tum præfata studia colebantur; & tamen Divus Basilius nullam super hoc reprehensionis notam ipsis inussit. Alia insuper rei hujus suppetit ratio, videlicet, quod Sanctus Gregorius Nazianzenus ad Cledonum Monachum duos direxit sermones, quos adversus Apollinaris hæresim concinnarat.

Regul. fusinter. rog. 15.

Circiter An. 372. vivente Imper. Valente,

lente, perfido Arianorum fautore, Monachi Ægypti varias ob Fidem Catholicam sustinuerunt persecutiones, solidisque argumentis Arianæ hæreseos fundamenta refutarunt. Inter istos SS. Confessores, undecim numerabantur Episcopi, Petrus Alexandrinus hoc ipsos elogio commendat: *Ubi primum pietatem cum lacte a Nutricibus propriis suxerunt, se ab ineunte ætate eremo sacrarunt, ut vitæ Monasticæ ibidem subirent onera, humilique exercitatione complerent.*

Biennio elapso S. Joannes Chrysostomus abiit in Montana Antiocheni Deserti, ubi quadriennium vixit, una cum cæteris Monachis inibi degentibus. Magistrum in Scripturis Sanctis Carterium habuerat, qui etiam is fuisse creditur, qui Exarchus fuit Cœnobiornm Antiochiæ. Sodales habuit in isto solitario recessu Germanum, ac Theodorum, qui postmodum Mopsuestiæ, Caramaniæ Urbis, Præsul fuit. Palladius Vitæ S. Joannis Chrysostomi Author tradit, hunc Dei famulum, consumpto quadriennio sub directione cujusdam Monachi, natione Syri, se solum in antro quodam occuluisse, ubi pene insomnis biennium vixit, totumque novum Testamentum memoriter didicit. In aspera quoque Montium istorum solitudine apologiam vitæ Monasticæ exaravit, primumque de compunctione librum in gratiam Demetrii Monachi, alterum de providentia reticendo, ab ipso paulo post scriptum in gratiam Stagiræ nobilis adolescentis, qui etiam in dicta eremo Monasticum induerat habitum, ubi S. Joannes Chrysostomus eum optime noverat.

Sozom. l. 3. c. 32. Eadem fere tempestate S. Epiphanius juvenili adhuc ætate se Religioni sacravit. Ad instantiam Acacii, & Pauli Abbatum in Syria opus de 80. Hæresibus composuit. Tractatum pariter de Fide, qui Anchoratus inscribitur, ad Sacerdotes quosdam direxit, quorum aliquot Religiosi erant; unde liquet quantum Monachi jam tum hujusmodi scientiis, materiisque vacarent. Effari solitus erat, quod ii, qui spirituales libros emere sibi poterant, id quam primum prestare deberent; sola quippe istorum lectio eos ad virtutem brevi trahere poterat.

Hoc ipso tempore dissidium ingens in Nitriæ Egypti Deserto ortum est, occasione Origenis operum. Contentionis hujus causa fuit Theophilus Patriarcha Alexandrinus, cui adhærentes cuncta Monasteria continuo occuparunt, Sanctorumque Monachorum cellas flammis tradidere, qui numero tercenti, alio inde transmigrare sunt coacti, inter quos aderant S. Isidorus Hospitalarius, in Scripturis Sacris versatissimus, qui a S. Athanasio Sacerdotio initiatus fuerat, & quatuor inclyti Fratres, Dioscorus, Ammonius, Eusebius, & Euthymius. Ammonius Scripturarum intelligentia eminebat, Operumque Origenis, Didymi, Pierii, & Stephani lectioni assidue deditus erat. Sat sit prout ad rem nostram, ista notasse, plura namque legenda occurrunt in Monachorum Orientis Historia, quæ ad istam traditionem texendam mihi summopere profuit. Hoc unum subdam, hinc nempe argui, præfatos Monachos universim fuisse Origenianis libris valde applicitos, quorum etiam lectionem, aliquot tantum errorum prætextu, cuilibet interdicendam negabant.

Palladius Galata, ex Monacho ad Episcopatum Helenopolitanum evectus, se pariter in Nitriæ solitudinem vigesimo ætatis anno recepit, ibique sub Dorothei disciplina aliquandiu vixit, ad quem a S. Isidoro Hospitalario missus fuit. Hic ille est Palladius Author Historiæ Lausiacæ, sic dictæ, eo quod nuncupata fuit Præfecto cuidam, nomine Lauso. Sed utrum is vitæ S. Joannis Chrysostomi sit etiam Author, adhuc ambigitur.

Evagrius Ponticus eamdem quoque Nitriæ Eremum diu incoluit. Perfecte scribendi artem callebat, & ut victum sibi compararet, voluminum transcriptioni operam dedit. A quibusdam creditur Author secundi libri vitæ Patrum Deserti, & quod istum Rufinus tantummodo traduxerit. Verum quidquid sit de hoc, Socrates plurium aliorum operum seriem ei adscribit, spiritualium quidem, at doctrinam, eruditionemque variam continentium. Dominus Bigotus post Divi Joannis Chrysostomi vitam, tractatum edidit præfati Authoris, qui fuit Origenista. *Lib. 4. c. 23.*

S. Ephrem Syrus, nedum sanctitate, sed & doctrina, literariisque operibus insignior, præ aliis etiam magis commendatur. Cæsaream data opera se contulit, ut S. Basilium inviseret, a quo summo honore, ac humanitate fuit exceptus. Cum Edessam rediisset, eximio zelo populos illos in fide imbuit, sed ne minimum quidem solitudinis, ac Monasticæ conversationis rigorem intermisit. Propriæ doctrinæ, virtutumque splendore, talem sibi nominis gloriam comparavit, ut jam sub finem quarti sæculi in quibusdam Ecclesiis (sic testante Hieronymo) publice ipsius legerentur Opera, post Sacræ Paginæ lectionem. Sanctus hic Diaconus Homil. 47. multifaria Monachorum sui ævi exercitia recenset, quorum aliquot volumina transcribebant, alii textoriam exercebant artem, alii calathos, alii demum membranas murice tinctas extendebant, in quibus aureo, vel argenteo charactere scribere consueverant. Ibidem quoque Librarios monet, quatenus adamussim sacra transcribant volumina, eaque, quæ in propriis cellis ex communi Bibliotheca detinent, omni studio curent, ne vel minimam jacturam patiantur, quinimmo tamquam res sacræ attrectentur.

Quarto huic sæculo finem imponam, Sanctos dumtaxat Episcopos referendo, Porphyrium videlicet Gazæ, Petrum Sebastæ, S. Basilii Fratrem, & Ascolum Thessalonicæ, ab eodem S. Basilio præcellenti in honore habitum, sicut & a S. Ambrosio, & S. Damaso Pontifice Maximo. Sancti, Petrus, & Ascolus a teneris annis Monasticum amplexi sunt institutum, & ann. 381. astiterunt Œcumenicæ Synodo Constantinopolitanæ.

Quintum sæculum aggrediar, Sanctorumque illorum Monachorum missionem primo indicabo, quos Sanctus Joannes Chrysostomus in Phœniciam misit ad fidem orthodoxam illis gentibus promulgandam; quod faustissimo persolverunt exitu; propriis enim exemplis, & doctrinis Idololatras illos converterunt; super quo Sanctus is Doctor summis eos laudibus extollit.

Sat superque foret Divum Hieronymum in testem adducere, ut evincatur, Monachos licite posse studia literarum excolere. Quot enim ipse revolvit volumina, quot suscepit, sustulitve labores, ut Ecclesiam egregiis illustraret doctrinis! Alexandriæ Didymo Magistro operam dedit, quem Monachum fuisse Palladius scribit. Commentaria in Jeremiam Prophetam, & S. Matthæum, nuncupavit Eusebio Cremonensi Presbytero, & Bethleemitici Cœnobii Monacho, in quo etiam S. Doctor aliquandiu vixit. Cætera vero ab ipso edita in Malachiam Prophetam, Minervæ, & Alexandro Monachis Tholosanis. Pleraque item alia Sanctimonialibus dicavit. Inter multos, qui e Galliis in Palæstinam, ipsum invisendi causa, transmigrarunt, duo in primis memorantur, Posthumianus nempe, qui sex menses apud ipsum fuit; indeque Ægyptum perlustravit, ut Sanctorum ibi degentium Anachoretarum colloquiis frueretur; & Rusticus Monachus, cui in quadam epistola exactam totius vitæ Monasticæ normam expressit. Monachos hortatur, ut jugiter librum aliquem manibus gestent: *Nunquam de manu, & oculis recedat liber*. Item ipsos monet, ut ad scribendum non tam citò prosiliant, sed multo tempore prius discant, quod doceant. Inter cæteras Monachorum exercitationes Antiquariorum artem summopere commendat. Quamobrem perspicue colligitur, quam gratis adversum nos S. hic Doctor objiciatur, quod Monachorum studiis obstiterit; plus namque nos quoad hoc ejus movent exempla, quam verba, & si hæc nobis palam contradicerent. Perlegi potest Horstii explanatio, in notis editis in epistolam 89. Divi Bernardi; Item in Monastica Orientis Historia pag. 273.

Una cum Divo Hieronymo a nobis proponitur Rufinus Monachus, Presbyter Aquilejensis, cujus studia generatim sumpta (quibus mirum in modum impendit operam) non obstantibus plerisque inter ipsum Sanctumque Doctorem literariis colluctationibus, neutiquam ab ipso reprehensa legimus. Librum Vitæ Patrum composuit, sic flagitantibus Monachis Montis Oliveti, in quo Theonis Abbatis mentionem facit, Latinæ, Græcæ, ac Ægyptiæ linguæ peritissimi.

Homiliæ Nestorii delatæ in Ægypti solitudinem, pacem inter illos Monachos plane turbarunt; Plerique namque ipsorum cæperunt invicem controvertere, num inhærendo principiis Catholicæ Fidei, jure posset Beata Virgo Maria veræ Dei Genitricis titulum sibi vendicare? Quod subinde Cyrillum Patriarcham Alexandrinum impulit ad Epistolam ipsis exarandam, quæ Presbyteris, Diaconibus, Religiosis Patribus, & quibuscumque solitariam cum istis vitam degentibus fuit nuncupata.

Hoc ipso ævo Cassianus, & Germanus ejus socius, egressi sunt de Bethleemitico Archisterio, ut præfatos Monachos inviserent, quorum collationes is retulit, ex quibus profecto liquet, quantum pietate, Divinarumque Scripturarum scientia pollerent. Cassianus ipse excellenti fuit ingenio præditus, & Magistrum habuit Sanctum Joannem Chrysostomum, a quo etiam Diaconus ordinatus fuit. Tractatum de Incarnatione expresse contra Nestorium edidit, sic instante Leone, tunc S. R. E. Archidiacono, & ad Summum Pontificatum postmodum evecto.

S. Isidorus Damiatensis, & S. Nilus senior adeo propriis scriptis, virtutumque cumulo ubique gentium celebrantur, ut authentica horum attestatio prorsus sufficeret ad literarum studia in Monasteriis sibi Synchronis efficaciter suadendum. Inter reliqua, quæ S. Isidorus hortamenta præbet, cuidam Monacho cavet, ne unquam profanorum Authorum opera perlegat; Quod pariter a S. Nilo animadvertitur. Hic cum antea fuisset matrimonio copulatus, annuente uxore una cum Filio Theodulo in Montem Sinai recessit. Extant apud nos variæ ejusdem Epistolæ, compendiariæ quidem, sed oppido elegantes, pluresque Tractatus ascetici. Scribens cuidem Monacho adolescenti, ipsum hortatur ad assiduam novi Testamenti lectionem, Actuum Sanctorum Martyrum, & Tractatus de Vocabulis Antiquorum, & nonnisi in solitudine omnibus hisce insudavit operibus.

Lib. 1. Epist. 63.

Nil. l. 3. epist. 301. & l. 2. epist. 49.

Marcus, dictus solitarius, discipulus erat Sancti Joannis Chrysostomi, sicut & S. Nilus, teste Nicephoro, qui ejus operam meminit, & ante ipsum Photius. Nedum plerosque Asceticorum libros elucubravit, verum & alios contra hæreticos. Ejus opera Ascetica impressa leguntur in Bibliotheca Patrum; secus vero alia adversum hæreticos Melchisedecianos, quornm Photius in sua Bibliotheca mentionem facit.

Lib. 14. cap. 45. cod. 200.

Jobius Monachus novem quoque libros contra Severum hæreticum composuit, quorum Photius idem prolixa nobis servavit fragmenta. Est autem Jobius procul dubio Presbyter is, & Archimandrita, cui Theodoretus epistolam suam 127. nuncupavit, in qua ipsum multopere commendat, eo quod in senectute sua juniores quosque zelo, ac pietate antecelleret in propugnatione Doctrinæ Evangelicæ, atque Orthodoxæ Fidei. Item Epistola sequenti idem Pater Candidum Presbyterum, & Archimandritam ob eamdem causam condigno extollit elogio; Quod etiam præstat Epist. 131. erga Longinum pariter Archimandritam, ubi eminentem ejus doctrinam, ac gesta, necnon & Monachorum ejus omnibus aperit; Epistola item 141. zelum Apostolicum Marcelli Accemetensium Archimandritæ celebrat. Tandem Epistola 143. plurimis illustrata encomiis sinceritate fidei Andreæ Monachi Constantinopolitani, cujus & Epistolas etiam atque etiam ibidem optare fatetur; alteram, nimirum 145. valde diffusam ejusdem Urbis Monachis mittit, in qua plurium Hæreticorum errores detegit, & labores adversus eosdem a se susceptos refert. Quæ omnia palam ostendunt, præfatos Monachos neutiquam mersos fuisse ignorantiæ tenebris, & jam tum seriis Ecclesiæ negotiis fuisse utiliter addictos.

Cod. 222.

Omittendo hic plures alios præclaros hujusce sæculi Viros, sat erit animadvertere potiorem insignium Præsulum numerum, qui tunc in Oriente floruere, Monasticæ disciplinæ institutum fuisse amplexatum. Sanctus Atticus E. G. Divi Joannis Chrysostomi successor, a prima sua ætate fuit educatus in Cœnobio quodam Armeniæ, ubi vigebat Eustatii Sebastensis secta, cui subinde penitus abrenunciavit. Alexander Patriarcha Antiochenus, qui vivum in se Divi Joannis Chrysostomi expressit exemplar; scientiis pariter, ac vir-

tutibus præterquamquod in Claustris fuit instructus.

Biblioth. Cod. 203. Joannes Episcopus Hierosolymitanus, Theodoretus Episcopus Cyri in Syria, cujus opera, præsertim Commentaria in Sacram Paginam, ut ait Photius, valde commendantur. Dalmatius Episcopus Cyzicenus, quem cum S. Dalmatio Archimandrita confundere non debemus, qui Constantinopoli viriliter adeo restitit Nestorianæ hæresi, dum S. Dalmatius Præsul in Concilio Ephesino eamdem condemnaret. Maximianus Nestorii successor, & S. Flavianus Patriarcha Constantinopolitanus ex Monachorum cœtu item prodiere, sicut & Timotheus Catholicus Patriarcha Alexandrinus, & Joannes Tabennensis ejus successor. Tandem cum ex una parte execrandus Abbas Eutyches, una cum sectatoribus, propriam propugnaret hæresim, non defuerunt ex altera complures Monachi, pietatis zelo non minus quam doctrina præstantes, qui fortiter pugnarunt in defensionem Fidei, totiusque Chalcedonensis Concilii. Unde liquet, eos præfatis scientiis multam sane jamdudum operam navasse.

Perstringamus breviter sequentia sæcula, & sat sit pro sexto Sanctum Sabbam innuere, qui pro Fide Catholica per quam strenue se gessit; item Abbatem Dorotheum, qui in Tractatu quodam spirituali a se concinnato eximiis effert laudibus S. Dositheum discipulum suum; Paulum, & Gregorium Patriarchas Antiochenos, & Sanctum Eulogium Alexandrinum. Gregorius inter Claustrales ab adolescentia educatus fuerat. Pro septimo habemus Joannem Moschum, Auctorem Prati Spiritualis sociumque ejus S. Sophronium, qui postmodum Patriarcha Hierosolymitanus fuit renunciatus; S. Joannem Climacum, qui sexto decimo ætatis anno Monasticum subiit institutum, Anastasium Synaitam Scriptorem egregium, S. Maximum Abbatem, acerrimum inquam illum adversum Monothelitas Fidei defensorem, qui cum humaniores literas, Philosophiam, aliasque naturales scientias didicisset in sæculo, in quo Heraclio etiam Imperatori diu a secretis extitit, Theologiæ intra Claustra studuit, potioremque operum a se elucubratorum partem Monachis nuncupavit. Illustrissimus hic Martyr Magistrum habuit alterum Anastasium Monachum, cui collationem scripsit a se factam cum Patriarcha Hæretico erga Festum Pentecostes. Pleraque alia possent adjici de Sancti hujus Viri gestis, qui Monastici Ordinis, & septimi sæculi lumen fuit. Pro octavo habemus S. Joannem Damascenum, & Cosmum Monachum, ejus Magistrum, de quibus jam cap. 11. Et Anastasium Monasterii S. Euthymii Abbatem. Pro nono Sanctissimum Abbatem Theophanem, qui Chronica scripsit, & alia quædam Historiæ Miscellaneæ; S. Platonem Abbatem Montis Olympi, & doctissimum Abbatem Theodorum Studitam. Denique pro decimo sat erit referre conspicuum Abbatem S. Nilum juniorem, cujus vitam, & gesta hic compendiario describo; adeo namque illa legentes ædificantur, ut pro recta operandi norma singulis valeant inservire.

S. Nilus, Rosciano in Calabria oriundus, priusquam Monasticum institutum profiteretur, Matrimonio junctus fuerat. Monasterium ingressus, extemplo Monachum quemdam, honestissimis moribus, multaque sapientia præditum summa sibi necessitudine intimum reddidit, cum quo etiam sæpenumero, cæteris adstantibus, plura conferebat ad sacram doctrinam spectantia. Horum Abbas, Joannes nomine, Gregorii Nazianzeni operum lectioni intentus jugiter erat, cujus & exemplum Nilus æmulabatur. Sanctus hic ternas singulorum dierum horas in voluminum transcriptione transigere solitus erat. Optime, celeriterque scribebat, adeo ut singulis diebus quaterniorem minutissimo charactere exararet. Contigit aliquando, ut tria integra Psalteria intra duodecimum diem scribendo persolveret, quatenus scutorum trium debitum extingueret. Huic autem operi vacabat a Prima usque ad Tertiam, binisque in Psalmodia, & Oratione insumptis horis, Divinæ Scripturæ, Sanctorumque Patrum lectioni a Sexta usque ad Nonam operam dabat. Post Vesperas paululum relaxationis gratia ambulabat, nec tamen mentem suam tunc penitus otiari sinebat, sed memori-

ter selectiora quædam S. Gregorii Nazianzeni, aliorumque Patrum apopthegmata repetebat. Post Solis occasum parcissimo se cibo reficere consueverat. Iter Romam arripuit, tum devotionis ergo, tum etiam ut libros sibi compararet; & tunc fuit, cum proprium Monasterium a Saracenis vastatum incredibili animi mœrore respexit, dolens in primis de copiosæ Bibliothecæ jactura, quam ibi paulatim congesserat.

Studiorum Monasticorum traditionem inter Græcos haud felicius concludere poteram, quam compendiaria præfati Viri notitia, ex qua manifeste liquet, quanti præclarus hic Doctor studia, scientiasque pependerit. Id etiam comprobat ab ipso facta Procli selectio, ut loco sui Monachos regeret; Abbas enim hic fuit humaniorum literarum peritissimus, & tamquam vivens vastæ eruditionis, tum sacræ, tum profanæ Historiæ, Bibliotheca dicebatur, ut ex ejusdem S. Nili Vita colligimus. Cæterum hic calamum pono, cum cæptum sequenti sæculo Schisma plura alia reticere nos cogat.

CAPUT XVI.

Continuatio ejusdem traditionis apud Occidentales.

OCcidentalis Ecclesiæ Cœnobia ipsa Orientalium vestigia prorsus æmulata sunt. Integrum hic volumen exarandum nobis foret, si cunctos sapientes, eruditosque Viros enumerare vellemus, qui ex illis prodiere, quorum potior pars doctrinæ pietatem, virtutemque copulavit

Ex quo Monachi in Italia, & Romæ esse cœperunt, complures fuerunt doctrina, & sapientia celebres: *Nunc multi Monachi sapientes*, ut testatur Divus Hieronymus ad Pammachium scribens, qui Romanorum illustri sanguine ortus, *Monachorum primus inter Monachos in prima Urbe fuit*. Hos inter sapientes anumerantur Rufinus Presbyter Aquilejensis, una cum discipulis suis, qui, juxta Gennadium, non fuit minima pars Doctorum Ecclesiæ. S. Eugyppius Abbas sat conspicuus, tum ex operum a se elucubratorum copia, tum etiam ex consortio diu habito cum S. Fulgentio, & præclarioribus ejus temporis Viris; Petrus Abbas Tripolitanus quem nobis describit Cassiodorus, referens adnotationes varias, ex operibus Divi Augustini ab ipso selectas, Divi Pauli Epistolis magis cohærentes. Nec intra istorum seriem comprehendere vereor Bacchiarium, qui a S. Gennadio appellatur *Vir Christianæ Philosophiæ*; hoc est Mouasticæ professioni, ac regulari observantiæ impense addictus, quam Philosophiæ Christianæ nomine Veteres indigitare consneverunt; Sicut etiam Ursinum Monachum, qui scripsit contra Baptisma refutantes ab Hæreticis collatum; Item Vigilium Diaconum, Regulæ cujusdam Monasticæ Authorem. His omnibus adjici possunt Dionysius Abbas, cognomento Exiguus, Vir propriis scriptis celeberrimus, juxta Elogium a Cassiodoro super ipso concinnatum; Item Monachi, quos Cassiodorus ipse sanctarum literarum notitia imbuit in Vivariensi Monasterio.

Epist. 26.

V. Part. 2. cap. 3.

Cap. 24. 27. & 51.

Institut. cap. 23.

Monachi Adrumeti in Africa tempore Divi Augustini, mira sciendi cupiditate flagrarunt, ut liquet ex lib. de Grat. & lib. arbitr. cap. 4. de correptione & gratia, & quos S. Doctor ipsis nuncupavit. Res autem notatu digna est, quod mittens illis primum ex dictis Tractatibus, adjecit in calce pleraque Concilia, contra Pelagii hæresim dudum celebrata. Epistola, quam eximius hic Doctor Eudoxio Abbati Insulæ Caprariæ scripsit, in qua sapientem hunc Præsulem, & Monachos sub ejus regimine existentes, hortatur ad assiduam Regularis disciplinæ observantiam; cum hoc tamen, ut si quandoque ipsorum ope egeret Ecclesia, non privaretur hæc tali subdio; ea inquam nobis satis indicat, Monachos dicti Monasterii ad Ecclesiastica munia non parum idoneos fuisse.

Lib. 4. cap. 21.

Julianum Pomerum ex Africa oriundum, scimus Authorem esse trium librorum de vita contemplativa, seu de Virtutibus, & Vitiis, quos, ut ipse testatur, in Eremo, in quam recesserat postquam Episcopatu sese ultro abdicarat, composuit. Verisimile est, locum hujus recessus in Gallia fuisse, unde fortassis S. Isi-

S. Isidorus ansam scribendi habuit, ipsum fuisse natione Gallum.

Leporio majora debentur encomia ex retractatione perversorum dogmatum, quæ super ineffabili Incarnationis Mysterio ediderat, quam ex propria, qua fulsit, doctrina. Scripta tamen egregia, & exempla S. Fulgentii, ac discipulorum, potissimum eminent.

Sed quid de Galliarum Regno dicemus, in quo Monachismus adeo floruit, nedum ex incremento virtutum, verum & scientiarum splendore? Tot Sancti Episcopi e discipulorum S. Martini Turonis Antistitis numero desumpti; item tot inclyta Cœnobia, in quibus jugiter viguit, una cum morum honestate incredibilis sciendi ardor, rem hanc adeo perspicuam reddunt, ut nullus ambigendi locus supersit. Ex solo Lerinensi Archisterio, facile cæterorum Galliæ Prototypo, tot celebres quinto sæculo prodiere viri, virtutum splendore, sapientia, & eloquentia præstantes, ut pene sint innumerabiles. Tales extitere S. Honoratus, S. Hilarius Arelatensis, Maximus, & Faustus, Regienses, Doctus Vincentius Lerinensis, S. Aucherius, una cum duobus filiis (priusquam enim Religiosum indueret habitum, Uxorem habuit) Veranius, & Salonius, ambo dein Episcopi, quorum postremus decennis tantum erat, cum a Genitore in inclyto isto Cœnobio Deo fuit sacratus. Tales tamdem fuere Valerius Cemelensis, seu potius Nicæensis Antistes, & S. Cæsarius Episcopus Arelatensis, qui decimo octavo ætatis anno Monachatum est amplexus. Universa insignium horum Virorum scripta plane studiorum cultum in Monasteriis evincunt, ut efficaciora ad hoc suadendum argumenta nobis præbeant, quam quidquid ex propriis ipsorum exemplis possemus mente perpendere.

Idipsum in praxi erat apud Massilienses, sub disciplina Beati Cassiani; & apud Condatenses sub SS. Abbatibus Romano, & Lupicino, ubi S. Eugendus, alias S. Oyanus septennis a Parentibus Religioni dicatus, Atticam, & Latinam linguam didicit, quod sane tunc temporis plurimi æstimabatur.

Nec ulli pariter dubium suboriri debet, num scientiæ, ac studia tunc quoque florescerent in Cœnobio Insulæ Barbaræ, cum Archiepiscopi Lugdunenses ejus loci Abbates in Pœnitentiarios, & totius Diœceseos Generales Vicarios sibi deligerent, ut scribit Archiepiscopus Leidradus, qui eamdem potestatem tribuit S. Benedicto Anianæ Præsuli: *Cui etiam Abbati* (inquit ipse in Epistola ad Carolum Maguum) *tradidimus potestatem ligandi, atque solvendi, uti habuerunt prædecessores sui, scilicet Ambrosius, Maximus, Licinius, viri clarissimi, qui ipsum locum rexerunt: Quos Eucherius, Lupus, atque Genesius, cæterique Episcopi Lugdunenses, ubi ipsi deerant, mittebant cognituros, utrum Catholica Fides recte crederetur, ne fraus hæretica pullularet.*

Mamertus Claudianus, Abbas ille sapientissimus Viennæ in Delphinatu, eadem fere munia exercuit sub fratre suo ejusdem Urbis Antistite, sic testante Sidonio Apollinari, qui in tribus Epistolis eum multis effert encomiis, præsertim in ea, in qua Epitaphium ipsi inscribit, quandoquidem triplicem ibi viventem Bibliothecam eum indigitat, Romana nempe, Attica, & Christiana eruditione refertam. Insuper tres libros ab eodem Authore de statu Animæ compositos valde commendat. *Lib. 4. ep. 3. & 11. & lib. 4. epist. 2.*

Quod tamen majorem nobis admirationem parit est: in Insulis etiam Septentrionalibus magnæ Britanniæ literarum studia intra Cœnobia vehementer exculta fuisse. Exemplum de hoc, tametsi Ecclesiæ Orthodoxæ funestum, haud dubium tamen, nobis est Pelagius; item Rhiocarus sanctissimus Præsul, & Monachus, quem Sidonius scribit Fausti Regiensis opera transcripsisse, ut secum in Angliam ea deferret, unde etiam refert, Faustum ipsum sapientia præditum prodiisse: *Britannis tuis pro te reportat.* Gildas denique cognomento sapiens, Abbas Anglus, nobis tum nominis celebritate, tum operum suorum, quæ apud nos extant, satis indicat, se non modo scientiarum copia, verum & zelo puritatis Catholicæ Fidei, ac Religionis admodum præstitisse. *lib. 9. ep. 9.*

Deveniendum tandem nobis est ad S. Patrem Benedictum, qui nonnisi antiquo-

quorum Patrum tum Orientis, tum Occidentis, plane studuit pias consuetudines, & exempla æmulari. Circa quod jam supra cap. 7. innuimus, quod regularis, quæ ab ipso in Monasteriis instituta fuit disciplina, studia, scientiasque necessario comprehendit. Poeta Marcus, qui ejus vitam, & gesta metrice descripsit, Sanctissimi ejusdem Patriarchæ Discipulus extitit, ut testatur Petrus Diaconus in libro, quem de Viris Illustribus sacri Casinensis Cœnobii conscripsit. Proculdubio Romanæ Urbis Patritii, & Senatoria dignitate conspicui, proprios natos ne quidem cogitassent Divo Benedicto offerre, nisi scientiis eos imbutum iri, non minus ac morum honestate, certo autumassent.

Quot dein fuere in variis Provinciis fundata Cœnobia, sub ejusdem S. Patris Regula militantia, tot Collegia, sapientumque Præsulum, ac Monachorum, seminaria fuisse comperies. Recolantur ea, de quibus supra cap. 11. meminimus.

Veritas tamen hæc neutiquam magis comprobatur, quam Divi Gregorii Magni exemplo, hic enim intra septa tantum proprii Monasterii, non vero cum esset Romanæ Præfecturæ negotiis implicitus, aliisque sæcularibus curis distentus, admirabile illud scientiarum lumen acquisivit, quo deinde universæ illuxit Ecclesiæ, & tot præclaros effecit alumnos, Claudium nempe Abbatem, Maximianum Syracusanum Antistitem, Marinianum Ravennatem, Augustinum Angliæ Apostolum, una cum sociis, & alios plures.

Non solum autem hic S. Pontifex doctrinæ suæ radios per totam dispersit Italiam, verum etiam per reliquas Europæ Regiones, & præsertim Hispaniarum Regna. S. Leander, cui Moralium libros in Job ipse nuncupavit, in quodam Cœnobio educatus fuerat. Item Agaliense Monasterium complures Sanctos Archiepiscopos impertivit Toletanæ Ecclesiæ, inter quos Helladius, Justus, & Ildefonsus. Istorum pariter ævo enituit S. Fructuosus Bracharæ in Lusitania Episcopus, ubi etiam regularis disciplinæ fervor summopere viguit, ut ex Dialogis Pauli Diaconi Emeritensis colligimus.

Sed iterum in Galliam remeemus, & perpendamus quot inclyti Viri, sapientia, virtutibusque præstantes, ex Abbatia Luxoviensi, & Bobiensi sub Sancti Columbani regimine prodierint, cujus scripta, in primis Epistolæ, tametsi stylo nonnihil inculto exaratæ, sunt tamen Apostolico zelo, doctrinæque fervore coonfertæ. Ex hac autem schola plures Sancti Episcopi fuere renunciati, Donatus Vesontiensis, Chagnoaldus Laudunensis, Achardus Noviodunensis, Omerus Tarvanensis, Ragnacarius Augustæ Rauricorum prope Basileam, præter complures alios SS. Abbates, ac Monachos, qui Abbatiam illam celeberrimam reddidere. Sanctus Donatus inter alios, septennis tantum erat cum Deo sacratus fuit in Monasterio S. Columbani. Compertum nobis est ex vita S. Frodoberti Abbatis Cellensis prope Trecas, quod tunc consuetudo invaluerat mittendi studiorum causa ad Luxoviense Cœnobium aliquot cæterorum Galliæ Monasteriorum Monachos. Nondum certo scimus, num Marculfus, de quo fit mentio in vita S. Columbani num. 14. is sit, cujus duo formularum libri apud nos extant; quorum unus Chartas Regales, alter vero Pagenses continet.

Nec minus præclara est Abbatia Fontanellæ, nunc S. Wandregisili in Normannia, quæ de ingenti pariter Episcoporum numero in multis Galliarum Ecclesiis gloriatur. Ex Laubiensi quoque in Belgio quamplures docti, celebresque viri numerantur; & studia ibi jugiter floruerunt ab annis suæ fundationis, usque ad undecimum sæculum. Omnibus tamen istis Corbejensis in Picardia adhuc videtur excellere.

Sed prius quam ulterius progrediamur, operæ pretium est Angliam iterato invisere, ibique venerabilem Bedam intueri publicum in Scholis Professorem, cujus etiam Alumni per varias Galliæ, & Germaniæ Provincias dispertiti fuere. S. Bonifacius Germanorum Apostolus, cum in Anglia Monachus degeret, juvenili adhuc ætate scientias ibi didicerat, hoc est Gramaticam, Poeticam, Rhetoricam, Historicam, & præcipue Sacram Paginam. Mirum autem est, ut testatur S. Willebaldus, primus ejus Vitæ Autographus, ipsum, hoc non obstante, quotidianum manuum opus per-

sol-

solvisse, quod S. Benedictus in Regula præscribit. His porro studiis rite absolutis, ad Magisterium assumptus est, quæve ipse perceperat alios edocere cæpit. Cum inde in Germaniam transmigrasset, totus fuit, nedum in Orthodoxæ Fidei ampliatione, verum & in scientiarum Academiis erigendis, præsertim in Abbatia Fuldensi, & Bogadiensi, quarum etiam primus Fundator extitit; Quæ duo subinde præclara Cœnobia regularis disciplinæ normam cæteris quibuscumque dedere, quæ vastis in illis Regionibus dein fundata sunt, ut alias innui.

Alcuinus cum ex majori Britannia in Galliam se contulisset, Magister omnium pene Virorum, doctrina, ac pietate insignium fuit, qui postmodum ibidem claruere. Rabanus Maurus de Fuldensi Archisterio ad Turonensem Urbem consulto transmeavit, ur sub tanti Doctoris magisterio proficeret. Lupus item Servatius de Regia Ferrariarum Abbatia ad Fuldensem transiit, ut Rabani esset Auditor, qui deinde plures in proprio Cœnobio effecit scientiarum candidatos, inter quos maxime fulsit Henricus S. Germani Antissiodorensis Monachus, qui etiam Præceptorem habuit Haymonem Halberstadiensem. Remigius item Antissiodorensis, & Lotharius Caroli Calvi filius, ab Henrico instructi fuere. Remigius nedum in proprio Cœnobio scientias diu edocuit, verum etiam in Ecclesia Cathedrali Rhemensi, quo a Fulcone Archiepiscopo, una cum Hucbaldo S. Amandi Monacho accitus fuerat. Gerbertus, quem literariæ elucubrationes, non minus ac varia, quæ fortitus est munera, celebrem reddunt, etiam post Remigium publice docuit in scholis Cathedralis Ecclesiæ Rhemensis, antequam inclytæ hujus Urbis Archiepiscopus foret; discipulos habuit Regem Robertum, & Imperatorem Othonem III. & Fulbertum, qui dein egregius Doctor evasit, & Carnutensis Antistes. Ratherius Monachus Laubiensis, post modum Veronæ Episcopus, jam pridem ab Othone Magno vocatus fuerat, ut Brunonem Fratrem literis imbueret, qui deinde Coloniensis Archiepiscopus fuit renunciatus. En igitur primum fontem, unde scientiæ, ac literarum studia per Galliam, atque Germaniam, nono, decimoque sæculo emanarunt.

Alter vero, cui studiorum cultus, ac redintegratio adscribitur, est S. Benedictus Anianæ Abbas. Carolus ipsum elegit ad reformationem omnium fere Monasteriorum proprii Imperii, tam in Gallia, quam in Italia, ac Germania. Præsul iste multo semper pietatis, doctrinæque zelo fervens, non minus scientias ubique reparare studuit, quam virtutes animi, morumque honestatem. Quæ de ipso jam cap. 9. retuli, hic repetam. Abs re tamen quis uon dixerit cum Theodulpho Aurelianensi Antistite, talem ipsum fuisse in Gallia, qui fuit S. Patriarcha Benedictus in Italia.

> Quod fuit Ausoniis Benedictus rector in arvis,
> Hoc modo es in nostris, o Benedicte, locis.

Smaragdus Abbas Monasterii S. Michaelis in Diœcesi Virodunensi, hujus inclyti Viri vestigia secutus est; diu namque scientias docuit in proprio Cœnobio. Scripsit Commentaria in Regulam S. Benedicti, & alia in Rhetoricorum libros, nondum typis edita; item Tractatum de Vitiis, ac Virtutibus, & alia pleraque in Sacram Paginam.

S. Berno, & S. Odo, Abbates Cluniacenses, eadem prorsus vestigia Eutitii, idest Benedicti Anianensis sunt æmulati, ut supra tetigimus; & Joannes S. Odonis discipulus, qui etiam Sancti hujus Viri Vitam exaravit, testatur, quod cum S. Berno hunc in Balmensi Asceterio recepisset, post emissam professionem, continuo adolescentum Ludimagistrum destinavit, eo quod humaniorum literarum esset peritissimus: *Patri Odoni, quia erat Vir Scholasticus, laboriosum Scholæ imposuerunt Magisterium.* Idipsum S. Odo in Monasterio Cluniacensi, cum esset ibi Abbas, observari jussit, & in cæteris Cœnobiis, quæ sub suo fuere constituta regimine; & ex istius Sancti Præsulis Alumnis per totam pene Europam scientiæ dein emanarunt. Tres insuper Summi Pontifices, unus fere immediate post alterum, ex

deadm

eadem Shola prodiere, præter ingentem Cardinalium, Episcoporum, & Abbatum numerum, qui non tantum scientiis, quam morum integritate fulserunt.

Abbatia Corbejensis in Gallia inter eas quoque potissime recensetur, unde tot celebres Viri per universam Ecclesiam dimanarunt, ut sunt: S. Adelhardus, venerabilis Wala ejus frater, Wariuus, S. Paschasius, Radbertus, Ratramnus, S. Anscarius Regnorum Sepsentrionalium Apostolus, & tandem Archiepiscopus Bremensis. Adelhardus iu Saxoniam Monachorum copiam misit, ut gentes illas Aquilonares efferatas, ac barbaras ad Orthodoxam Fidem converterent. Anscarius illo pariter destinatus fuit a Ludovico Pio, & missionem hanc tanto spirirus fervore, ac prudentia persolvit, ut Svetiæ, Daniæque Regna Jesu Christo pepererit. Corbeja nova (sic ut a Corbeja Gallica distingueretur, hanc Westphaliæ Urbeculam Saxones indigitarunt) veluti Seminarium, ac commune Sanctis hisce Missionariis receptaculum extitit, quorum doctrina, virtutumque splendore Germania universa illustrata fuit. Monasterium Hirsaugiense, & S. Albani, reticendo quæ jam alibi de Fuldensi notavimus, ipsorum pariter exemplum secuta sunt, non minus ac illud Sancti Maximini Trevirorum, Prumiense, Stabulaense in finibus Tungrorum, & Gorziense in Comitatu Scarponnensi.

In plerisque ex præfatis Cœnobiis, in quibus aderant literariæ Accademiæ, gymnasia etiam partim interiora a Monachis, partim exteriora ab extraneis frequentabantur, ut jam cap. 11. ostendi; sub quorum numero nominatim recensentur Floriacensis Abbatia, Laubiensis, Sangallensis, Augiæ majoris &c. Floriacensis, alias S. Benedicti ad Ligerim in Diœcesi Aurelianensi erat nono sæculo celeberrima; sed Venerabilis Abbo eam decimo sæculo adhuc illustriorem effecit. Transmeavit e Gallis in Angliam, ipsum sic flagitantibus Monachis qui reformationem subierant, cura, & zelo Regis Edgardi, & Sanctorum Dunstani, & Odonis Benedictinorum, Cantuariæ Archiepiscoporum; & Gallia ejusdem ope par pari tunc Angliæ reddidit propter ea, quæ Alcuinus in se beneficia contulerat. Haimonius ejus auditor, tanti Magistri gesta examussim imitatus est, & in lucem edidit in libro a se conscripto de ejus vita, una cum Historia Gallica. Porro scientiæ in Anglia magis, ac magis in dies viguere, ut nobis testantur Ingulphus Abbas, Guillelmus Malmesburiensis, Matthæus Pariensis, aliique plures Benedictini Scriptores, qui post undecimum sæculum floruere. Soli fere Monachorum studio, Anglici Regni, aliarumque Regiouum Historias debemus.

Abbatia Sancti Benigni Diviorensis hoc eodem sæculo reformata fuit, studio, & cura Venerabilis Abbatis Guillelmi, ex Congregatione Cluniacensi, a quo etiam restautata sunt, una cum disciplina Monastica, literarum studia in pluribusItaliæ, & Franciæ Cœnobiis: Eaque Fescamini in Normannia in primis extitit, cui impensius insudavit, in qua tandem multis gloriosus meritis pretiosa morte quievit.

Beatus Abbas Herluinus illius vestigia sectatus est in fundatione Abbatiæ Beccensis, quæ dein præclarissima evasit; isque certo autumavit pro recta disciplinæ regularis norma, scientias ab honestis, piisque Viris, morum sanctitate fulgentibus, nullatenus esse amandadas. Ex quo subinde optimum duxit literariam Academiam proprio in Asceterio aperire sub Magisterio Lanfranci ad Cantuariensem Episcopatum postmodum assumpti, cui etiam in utroque munere successit Anselmus. Universo autem Orbi notum est, quantam nominis gloriam isti duo inclyti viri sibi compararverint, quotve præclaris alumnis Ecclesiam locupletarint. Durandus Monachus Troarni ad Divam, & Guimundns S. Leutfredi, seu Crucis S. Audoeni, Atellanus dein Antistes, & Cardinalis, de hoc sat superque testantur. Nonnulla videor jam alibi tacta in præsentiarum repetere; id tamen omnino vitare non potui, sic exigente rei hujus Historia.

Ex hactenus dictis, & ex multis aliis argumen-

gumentis, quæ facile possent afferri, colligitur, Benedictinorum Ordinem, fere se solo studia, scientiasque, plurium sæculorum decursu in tota Europa sustentasse. Monachi tantum tunc scientiarum professores erant, ac Magistri in nostris Cœnobiis; quinimmo ex ipsis quam plures Cathedrales Ecclesiæ Doctores pro se emendicabant. Circa finem decimi, & sub initium undecimi sæculi Clerici sæculares in Scholis edocere cœperunt. Fulbertus, quem Monachum nonnulli fuisse sentiunt, Carnutensis Antistes, ingentem discipulorum numerum habuit. Berengarius Archidiaconus Andegavensi ipsi operam dedit, & Turonis Magistri munus exercuit, sicut & S. Bruno Rhemis, Guillelmus Campanus idipsum præstitit Lutetiæ, & Anselmus Lauduni; Petrus Lombardus Novaria, Longobardiæ Oppido oriundus, & Episcopus Parisiensis, multifaria Sanctorum Patrum dogmata in unum congessit, & in quatuor libros sententiarum titulo inscriptos, distribuit, unde etiam Magister Sententiarum cognominatus est. Petrus Pictaviensis, & Robertus Pullus consimiles collectiones elucubrarunt; at Petrus Lombardus eos longe antecelluit. Hoc ipso ævo præclarissimus Doctor Gratianus, Monachus Bononiensis, Juris Canonici conditor, Pontificum Romanorum decreta primus compilavit atque in unum volumen redegit.

Cum Ecclesiastici sæculares librorum inopia ut plurimum laborarent, & insigniores Bibliothecæ intra Monasteriorum septa tantummodo reperirentur, vel in quibusdam Cathedralibus Ecclesiis; idcirco nonnisi difficillime poterant plerique ipsorum studiis vacare. Opus Magistri sententiarum, & Gratiani Decretum, una cum sacra pagina, cæteris libris plane carentibus materiam studendi, ac speculandi abunde suppeditarunt; istorum quippe trium voluminum ope, una cum Aristotelicis a Divo Thoma Aquinate superadditis, plerique Doctores nonnullas Summas Theologicas componere cœperunt; indeque aliquot institutis Universitatibus, ad majorem scientiarum cultum allecti subinde fuere adolescentes variis ad Doctoralem Lauream gradibus, quos paulatim juxta suorum studiorum progressus assequebantur. Satis autem tunc temporis erat, ut quis sapiens haberetur, alicui ex dictis summis nonnihil insudasse. Unde etiam factum est, ut consuetudo, quæ jam invaluerat, mittendi nempe adolescentes ad studia literarum, quæ intra Cœnobia impense colebantur, prorsus obsoleverit, nec deinceps Monachi apud se minoris ætatis instruendos pueros recipere voluerunt, atque adeo eorumdem gymnasia discipulorum frequentia in dies destituta, & ad sæculares sensim transferri cœperunt. Nos tamen inde lætitia potius afficimur quod ita contigerit, & quod Ecclesiastici sæculares, quibus præcipue ad aliorum eruditionem onus incumbit, modum tandem adinvenerint semetipsos primo scientiis imbuendi. Cæterum nobis sat est merito gloriari posse, septem, vel octo sæculorum curriculo operam jugiter dedisse librorum, literarum, studiorumve conservationi, usque dum multifariæ temporum calamitates, & identidem occurrentia infortunia potuerunt a nostris eludi. Ex Typographicæ tandem artis industria, ultimis hisce sæculis ad Moguntiam inventæ, cum multa in dies volumina in lucem prodierint, propterea difficultas ea sibi comparandi studiosæ juventuti penitus sublata est, majus enim studendi commodum inde obvenit. Hinc etiam est, ut communi totius literariæ Reipublicæ gaudio plurimi inter Ecclesiasticos, pietate non minus, quam sapientia præditi, in præsentia conspiciantur.

Postremis tandem sæculis istis literarum studia in Ordinis nostri Cœnobiis assidue plus, minusve durarunt, sed iisdem fere vicissitudinibus, queis disciplina regularis, ipsa pariter succubuere; modo namque, juxta varias dispositiones temporum, elanguerunt, modo refloruerunt, Summi Pontifices, & Concilia postquam studiorum necessitatem sedulo ponderarunt, Canones identidem ediderunt pro eorumdem redintegratione & conservatione. Quinimmo vix ulla Regularium reformatio ultimis hisce sæculis habita legitur, in qua de studiorum progressu, non minus quam de Monasticæ Disciplinæ restauratione, expressa mentio non fiat, ut liquet ex plurium

nostri Ordinis Congregationum Constitutionibus, Burszfeldensis nempe in Germania, Sanctæ Justinæ Patavii in Italia, Vallisoleti in Hispania, Casalis Benedicti, S. Vitoni, & S. Mauri in Gallia.

Circiter finem sæculi XV. Doctor quidam Parisiensis ex Congregatione Cœlestinorum, Cladius Rapina nomine, exiguum quemdam Tractatum latino sermone edidit, *De Studiis Monachorum*, in quo aperte demonstrat, Monachos ad literarum studia omnino incumbere debere. Item in alio Tractatu, quem de Vita contemplativa composuit, Monachos nonnullos redarguit, qui sub simulatæ humilitatis umbra a tam seria occupatione, cunctis solitarie degentibus, præsertim vero Superioribus necessaria, se eximunt. Neutiquam approbat, peculiare, ac determinatum studendi genus ingeniis præscribere, sed juxta singulorum talenta in applicatione docet habendam esse rationem. De hoc Auctore non sine encomio meminit Joannes Mauburnus Bruxellensis, in Opere, quod Rosetum spirituale inscribitur, nuper in lucem edito. Obiit autem is simplex Monachus anno 1493. postquam Superioris partes in suo Ordine laudabiliter absolvit, & in Italiam ad Cœnobiorum reformationem fuit accitus, quemadmodum ex Patre Becqueto, Collegii Parisiensis Bibliothecario, comperi, qui etiam cæterorum operum seriem præfati Rapinæ mihi indicavit, quæ adhuc imprimenda supersunt. Porro in calce dicti Tractatus de Studiis Monachorum Deo gratias agit, eo quod, ipso opitulante, ad amorem librorum, studii, ac veritatis jugiter excitatus fuerit, ac tantundem ab exteris, sæcularibusque negotiis, & curis abhorruerit. Fatetur insuper gratissimos inde fructus in senectute sua excerpere, ac tandem juvenes hortatur, ut suimet vestigia sectantes, simile quoque faciant experimentum.

Quamplures, præter recensitos Monachos, hic possemus adjicere, qui hoc pariter testantur se revera expertos fuisse; sic quippe Trithemius Abbas tanto erga Divinarum Scripturarum intelligentiam amore flagrabat, ut dicere solitus esset: *Si alterum e duobus oporteat, Abbatiam malo dimittere, quam sancto Scripturarum studio renunciare.* Homil. 3. Sic etiam sensit Venerabililis Ludovicus Blosius, cujus opera ob miram, quam continent, eruditionem, atque pietatem, universim commendatur: Item Beata Gertrudis Virgo, quæ in suo Monasterio humaniores literas, Philosophiamque didicit.

Silentio hic præteriri non debent duo ex celebrioribus XV. sæculi viris, Ambrosius nimirum Camaldulensis, & Petrus Delphinus, inclyti hujus Ordinis Generales; quorum primus de re literaria fuit optime meritus, nedum ex plurium Patrum Græcorum versionibus, sed etiam ex propriis, quæ lucubravit Operibus, præcipue vero ex publici Interpretis munere; quo erga Latinos, & Græcos Patres egregie functus est in Concilio Florentino. Alterius autem, tametsi nonnullæ tantum Epistolæ apud nos extent, tanta tamen sunt eruditione, ac doctrina refertæ, ut ejus meritum, ac pietatem inde possimus arguere, & quantum sui ævi historias perfecte calluerit. Hic interim calamum pono; sat enim persuasum habeo, majoris ponderis fore allata exempla ad evincendam in Monachorum Cœnobiis studiorum praxim, quam præstent quævis emendicatæ apologiæ.

FINIS PRIMÆ PARTIS.

TRACTATUS DE STUDIIS MONASTICIS PARS SECUNDA

Ubi inquiritur quænam Studiorum genera Monachos magis deceant.

CAPUT PRIMUM.

Quod eadem studia, quæ Ecclesiasticos decent, Monachis possunt permitti.

Uamquam perspicuum est, ut supra satis ostendimus, studia Monachis esse necessaria, animadvertere tamen oportet, arduum valde hic esse ea singillatim recensere, quæ ipsorum singulos maxime deceant: Quandoquidem si singulorum talenta, vel ingenia mutuo conferantur, cum non modicum inter hæc discriminis adsit, operæ etiam pretium erit nonnullis ea studia præscribere, quæ aliis erunt prorsus incongrua.

Insuper si varia Cœnobiorum, Monasticarumve Communitatum conditio perpendatur, opus item erit multifariam de iis loqui, prout nimirum plus minusve sæculari Clero, & Laicis intermiscentur. Non enim jus videtur exigere, ut solitariam prorsus vitam degentes, quemadmodum Carthusiani, iisdem omnino studiis se dedant, queis ex. gr. Benedictini, quorum Cœnobia populorum consortio sunt magis exposita, unde fit, ut sive superiores, sive inferiores Monachi, ad publicas quasdam actiones sæpenumero compellantur. Aliquot jura, & prærogativæ ab ipsis in Ecclesia possidentur; necessum igitur est, plures ipsorum idoneos esse, ut quoad hæc munere suo rite fungantur, nisi forte nedum privilegiis, verum & Abbatiis ipsis cedere velint.

Sane non abnuo, summopere cavendum esse, ne facile ejusmodi commercia permittantur; Sed utcumque omni studio isthæc vitare satagamus, attamen non omnis penitus occasio deerit, qua urgente sit opus talium præsidio scientiarum, quæ jure ad Ecclesiasticos spectant. Cæterum novum videri non debet, pleraque Monachorum Cœnobia ad illa passim astringi; horum siquidem plura a temporibus usque almi Patris Benedicti etiamnum vigent, nec ullum indicium adest, quod eadem aliquando inhibuerit; nonnulla namque Monasteria, ipso annuente, partim prope Urbes condita fuere.

Ponderandum insuper est, prout ad rem nostram, discrimen, quod intercedere debet inter ea studia, integras quasdam Communitates decentia, & alia, quæ privatis dumtaxat Monachis permitti licite queunt; non enim fas est singulas communitates ad eorum quælibet indiscriminatim adstringi, aut singulis Monachorum in uno tantum genere illa præscribi; sunt quippe Monachorum Cœnobia, in quibus mediocris sciendi ratio videtur sufficere; quæ tamen in aliis ad rem non esset, ob ampliores occupationes, atque Ecclesiastica munia, quæ gerunt. Quod idem de singulis Monachorum analogice debet intelligi; cum etenim impari talentorum numero ex benefi-

neficio creationis a Deo donentur, ideo nulla ratio postulat, ut paria omnino studia sequantur. Quamobrem Superiorum erit illa tali prudentia disponere, ut vel juxta singulorum capacitatem, vel Cœnobiorum, in quibus degunt, exigentiam, opportune distribuantur.

Regula tamen universalior quoad hoc servanda, esse videtur, quod scilicet omni ævo eadem prorsus studia Regularibus permissa fuerint, quæ cuique pio, & Ecclesiastico Viro possunt congruere; & propterea in Oratione quadam parænetica ad Monachos habita, quæ inter Divi Athanasii opera legitur, monentur ad omnium eorum lectionem, ac studium, quæ in Canonicis monumentis continentur, hoc est in Codicibus Scripturarum Sacrarum, Sanctorum Patrum &c. etiam cum ampla facultate legendi apocrypha scripta. Quare cum olim unicum fere Ecclesiasticorum studium ad Sacræ Paginæ intelligentiam, Sanctorum Patrum, ac Conciliorum lectionem redigeretur, idcirco Monachi totius viribus materiis istis quotidie insudarunt, ut ex operibus liquet ab ipsis editis. Verum cum ad istas superiores scientias non statim habeatur accessus, absque prævio aliarum inferiorum adminiculo, istis ideo prius navarunt operam quamdiu necessum fuit, ut ad exactam illarum notitiam pervenirent.

Unicus tamen, ut alias sæpenumero innui, hic non erat Monachorum scopus, ad quem propria ipsorum studia collimarent; quandoquidem scientiis, bonisque artibus non ideo nomen dabant, ut sapientes tantum evaderent, sed ut in primis ad religiosarum virtutum exercitium expeditiores, aptioresque redderentur. Superiores autem, qui singulorum inclinationes quoad hoc sedulo perpendebant, etiam plus minusve circumspecti erant in eorum studiorum distributione, quæ inferioribus permittebantur. Nonnulli namque manualem laborem scientiis anteponebant, autumantes, majus inde, tum corpori, tum spiritui emolumentum fore; alii vero secus opinantes, orationi potissime vacandum arbitrabantur, ut in Monasteriis S. Martini Turonensis Episcopi; alii denique superiores scientias plurimi facientes, nullam ex licitis, honestisve suis subditis interdicebant. Talis extitit Cassiodorus, qui multorum a se congesta voluminum copia in Monasterii Vivariensis Bibliotheca, ad cunctarum studium scientiarum Monachos suos hortatur, quibus præsertim ad Sacrarum Scripturarum notitiam viam sibi parari compererint.

Pleraque Monastica sodalitia, Sanctorumque Monachorum innumerabilis pene multitudo, istorum pariter adhæsere consiliis; inter quos præcipue Beda Venerabilis, qui scientiis universis indiscriminatim incubuit, ut quæ in lucem edidit opera testantur. Nec quidquam suffragatur asserere, eas in sæculo didicisse, quoniam nonnisi septennis erat, cum intra Claustra se recepit; nec quod ex peculiari quadam vocatione divinitus habita id tantummodo præstiterit; easdem quippe scientias sodalibus suis eousque impertire non destitit, donec expleri potuit innata eorum sciendi cupiditas: nec tandem potest objici, tepescente tunc temporis Monasticæ disciplinæ fervore, id obtigisse; etenim id fuit a prima Cœnobii fundatione a S. Benedicto Biscopo facta, in quo totius observantiæ regularis normam hic præordinarat. Porrò hujusmodi praxis in aliis etiam optime morigeratis Galliæ, Angliæ, ac Germaniæ Monasteriis diu viguit, ut cap. 9. 10. & 11. primæ partis præsentis Tractatus satis ostendimus.

Nunc igitur operæ pretium est ea singillatim studia innuere, quæ Monachis opportuniora videntur, eamque simul methodum tradere, qua facile iisdem potiri, utiliterque frui valeant. Me autem non latet, quam arduum sit istam suscipere provinciam; nonnihil enim temeritatis redolet leges aliquas, ac normas in re adeo seria, & vasta velle præscribere. Aliqua tamen spe nitor, meæ ignoscendum audaciæ, si animadvertatur me neutiquam præsumere in hoc Didascali vices gerere, infallibilesque leges, ac methodos ad sapientiam assequendam conscribere. Hæc quippe mere consulendo, vel si quid amplius, simpliciter monendo, Monasticæ juventuti scribo, ut ad scientias illas adipiscendas quodammodo diri-

dirigatur, ad quas magis se propendere cognoverit, vel ob peculiarem talentorum copiam beneficio creationis habitam, vel ex Superiorum impulsu, illis præ aliis incumbendum esse jubentium. Poterunt itaque studiosi adolescentes methodum hanc aliquo saltem tentare experimento, & ad praxim redigere, dummodo Superiores, & ipsimet sibi emolumento futuram arbitrentur; secus vero eam pro libito respuent, modo tamen Confratris hæc scribentis affectum saltem æqui bonique fecerint, dum laborem istum in ipsorum gratiam libentissime subiit.

CAPUT II.

De Studio Scripturarum Sanctarum.

§ I.

Ubi primo discutitur, an Monachis permitti indiscriminatim debeat lectio quorumvis Librorum Sacræ Paginæ.

SUpervacaneum videtur in præsentia suadere, studium Scripturarum Sanctarum Monachis potissimum esse consentaneum; communis namque hæc fuit Sanctorum Patrum, ac Doctorum sententia, quæ vivente S. Joanne Chrysostomo adeo invaluit, ut laici, ac sæculares, quos S. Doctor ad Divinarum Scripturarum lectionem tunc hortabatur, communiter asseveraverint, id potius ad Anachoretas pertinere, qui spretis Mundi illecebris, antra Deserti, abruptasque Montium crepidines incolebant, quam ad seipsos, sæcularibus plerumque curis distentos, proindeque opportuno ad id præstandum tempore carentes. Quare siquid in hoc explanandum adhuc superest, ad quorumdam librorum dubitationem tantummodo redigitur, quorum lectione plerique autumant nullatenus Monachos quoslibet indiscriminatim decere. *Homil. 3. de Lazaro*

Nihil utilius in hujusce studii gratiam dicendum nobis occurrit iis, quæ in epistolis suis passim Sanctus Hieronymus exaravit. Enimverò Monacho cuidam scribens, ipsi certo spondet, ex Scripturarum Sanctarum studio inordinatos carnis affectus facillime suffocatum iri. *Ama scientiam Scripturarum, & carnis vitia non amabis.* Item alium erudiens Monachum inquit: *Divinas Scripturas sæpius lege, imo nunquam de manibus tuis sacra lectio deponatur.* Et alibi Nepotianum laudans ait: *Lectioneque assidua, & meditatione diuturna pectus suum fecerat Bibliothecam Christi.* In alia quoque Epistola ad S. Paulinum, ut Monastici instituti, quod amplexatus fuerat, normam ipsi tribueret, inter alia summopere cavet, ne studium Divinarum Scripturarum in extima tantum superficie, aut perfunctorie attingatur, sed usque ad interiora medullæ penetretur: *Dulcius quippe in medulla est; Qui edere vult nucleum frangat nucem.* Tandem subdit ibidem modum, quo Monachus Scripturas debet addiscere, ut scilicet & alios instruere, eosque, qui contradicunt, arguere valeat: *Disce, quod doceas, obtine eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem ut possis exhortari in doctrina sana, & contradicentes revincere.* *Epist. ad Rustic.* *Epist. ad Nepotian.* *In Epitaphiis Nepotianis*

En igitur quid Divus Hieronymus sentit circa Divinarum Scripturarum studium, quod licite colere queunt, immo tenentur Monachi. Sancto autem Doctori indubia prorsus fides in hoc habenda est, quandoquidem jam aliunde satis compertum est quam severo examine ponderet quidquid ad Monastici instituti rationem potest conducere.

Neutiquam tamen inficior, nonnullos inter Sacræ Paginæ libros reperiri, quorum lectio, ac meditatio a Monachis præ aliis frequentari debet. Quo circa Divus Basilius novum testamentum veteri anteponere non timuit, hujus quippe lectionem plerisque detrimento potius fuisse testatur, non quidem penes se inspectam, singuli namque Scripturæ Sacræ libri pietatem ubique, ac sanctitatem redolent; sed ex pravo lectorum affectu; quemadmodum panis, qui, prout in se, comedentem quidem nutrit, stomacho vero morbosa qualitate infecto tantumdem officit. *Epist. ad Chilon.*

Divus Nilus singulas nobis dotes, quæ Monachis inesse debent, examussim indicat ad hujusmodi lectionem requisitas. Siquidem Palladio Monacho scribens, eam ipsi non interdicit, dummodo inordinato quocumque affectu, & præsertim

Cœ-

Cenodoxiæ careat; & subdit, quod si quis hac animi peste laboret, Sacræ Scripturæ Codices nequidem tangere licite potest.

Quoad eos Libros, quorum lectio Monachis iis prodesse creditur, qui nimirum prædictis ornantur dotibus, idipsum sentit, quod Sanctus Basilius, sic quippe ad quemdam ex discipulis scribit: *Si veram cordis compunctionem habere cupis, cave, ne profanorum Authorum libros, sive Historicos, sive Oratorios perlegas; quinimmo nec ipsum vetus Testamentum, sed novum sæpe numero revolve, sicut etiam Acta Sanctorum Martyrum, Vitas, & exempla Priscorum Patrum. Hinc tamen non est* (subdit Sanctus hic Doctor) *quod velim Librorum Veteris Testamenti lectionem tibi penitus inhibere, quandoquidem, utpote a Spiritu Sancto divinitus inspiratos, eos universim recipi non ignoramus, nec non in propugnationem Fidei, atque Ecclesiæ Orthodoxæ sustentationem esse apprime necessarios; Verumtamen ad excitandum in cordibus nostris compunctionis spiritum mihi non videntur exacte conducere.*

Nil. l. 4. Lib. 1.

Sanctus hic Doctor sub istorum numero Psalterium, & Sapientiales libros proculdubio comprehendere noluit, quorum utique lectio ad spiritualem profectum maxime confert. Quocirca veteres Patres adeo sibi conscii de Psalmorum utilitate fuere, ut præter diurnam Divini Officii recitationem, quod ex ipsis totum fere concinnarunt, statuerunt eosdem memoriæ esse mandandos, ut ad quemdam Ascetam Divus Hieronymus scribit: *Discatur Psalterium ad verbum.* Quod etiamnum apud Carthusianos viget. Præterea idem S. Doctor testatur, Sanctum Hilarionem memoriter totam Sacram Paginam didicisse, quam etiam coram Deo, Psalmodia, ac Oratione peractis, devote recitare consueverat.

Epist. ad Rustic.

Isidorus Pelusiota, Divo Nilo Synchronus, Divinarum Scripturarum lectionem, ad quam tenentur Monachi, ad ampliora extendit. Scribens namque Cyro Monacho sic ait: *Sacrosancta volumina, quæ Divinarum Scripturarum testimonium habent, scalæ quædam sunt, quibus ad Deum ascenditur; Quamobrem ea omnia, quæ in Ecclesia proponuntur, tamquam probum aurum excipe, ut quæ Divinæ veritatis spiritu, velut igne, purgata sint: Quæ autem extra hoc volumen circumferuntur, etiam si quippiam habeant, quod ad gravitatem, vitæque honestatem queat allicere, iis, qui a tuis certaminibus remoti sunt, investiganda, & observanda relinque, iis nempe, qui verborum pompæ potius student*, &c. In hac pariter sententia versatur Cassianus collat. 14. ubi addit, ut hujuscemodi studium rite absolvatur, exactam Divinarum legum observantiam, cordis puritatem, humilitatemque omnino prærequiri.

Lib. 1. epist. 1.

Nec ulli dubitatio suboriri potest, num Divus Benedictus idem senserit, suisque alumnis omnium librorum, tum veteris, tum novi Testamenti lectionem ample permiserit; quoniam in Regula præscribit, in nocturnis horis utrosque legendos esse: *Codices autem legantur in Vigiliis, divinæ auctoritatis, tam veteris Testamenti, quam novi.* Et quamvis ante Completorium, nec Heptaticum veteris Testamenti; nec Regum libros legendos suadeat, quia ut inquit ipse: *Infirmis intellectibus non erit utile illa hora hanc Scripturam audire*, eorumdem tamen lectionem alio tempore non interdicit; protinus enim subdit: *Aliis vero horis legantur.*

Perlegi potest, prout ad rem hanc, Epistola Sancti Basilii Magni, Divo Gregorio Nazianzeno exarata, in qua vivendi methodum tangit, quam in solitudine sequi oportet; ibi namque plane ostendit, Monachorum esse singulos Bibliorum libros sedulo meditari, ut eruditiones quaslibet, & exempla inde percipiant; sanctisque operibus ea in semetipsis studeant æmulari. Ut tandem ex hujusmodi contemplatione ac studio fructus, quem speramus, emergat, subdit orationem Deo passim adjiciendam esse.

Ex iis, quæ ex Sanctis Patribus quoad Scripturarum lectionem hucusque retulimus, colligere possumus, arduum omnino esse universales quasdam leges innuere ad peculiarem singulorum Monachorum directionem. Cum etenim ingeniorum vires, dispositiones cordium, ætates, locorum, temporum, ac personarum circumstantiæ multifariæ sint, propterea necessum est, ut a perspicacis

Superioris, aut directoris prudentia inferiores regantur, quibus Sacram Paginam, prout congruere plus minusve respective dignoverit, accurate distribuat. Judaei antiquitus nullatenus a suis *Cantica Canticorum*, ut prima Geneseos capita legi permittebant, praeterquam ab attingentibus trigesimum aetatis annum. Quicumque a Deo per intus excitantem, & adjuvantem gratiam ad cordis compunctionem, & ad contemplativam vitam peculiariter alliciuntur, possunt lectioni, ac meditationi librorum moralium Sacrae Paginae potissime vacare, licet in caeteris quamplura etiam loca ponderatione digna supersint; at vero qui majori intelligendi acie pollent, ac proinde Scripturarum sensum intimius rimari queunt, jam non debent intra moralium dumtaxat librorum limites se cohibere, sed tum ad propriam, tum etiam ad sodalium suorum eruditionem, reconditiores Scripturarum sensus, ac Mysteria detegere, ὑψηλὰς θεωρίας, ut effatur Divus Nilus. Haec autem doctrina plurium Sanctorum Monachorum exemplis, quorum abunde jam supra meminimus, comprobari potest, eaque Sanctorum Basilii, Nili, Isidori, quorum auctoritates nuper citavimus, satis quoad hoc esse videntur.

Regul. brev. interog. 235. S. Basilius Monachis suis poscentibus, num expediat plurima in Sacra Pagina addiscere novam regulam tribuit, respondet enim, quod ii, qui aliis praesunt, eorumque curam gerunt, nil prorsus divinae scientiae ignorare debent, ut ad plenam eorum eruditionem sint apti, qui proprio subjiciuntur regimini; at vero respectu inferiorum inquit fas esse, ut intra quosdam sciendi limites sese compescant, juxta nempe talentorum mensuram, quae ipsis Deus impertit; & quod regulariter loquendo, peculiaribus quibusdam notionibus acquiescere debent, proprium institutum spectantibus, quae singulorum ad emendandos defectus, ad cordis puritatem, verbo demum ad uniuscujusque perfectionem recta dirigere valeant. Alibi praeterea innuit, opus esse quoad id Superiorum adhaerere consiliis.

Interrog. 96. Potest igitur apposite ad rem hanc afferri, quod olim Caesareae incolis in quadam Homilia scripsit idem S. Doctor, ubi sic habet: *Reminiscamini quaeso earum, quae sunt in Psalmis, monitionum; Proverbialia praecepta, Historiae pulchritudinem, exemplaque sedulo investigate; his addite Apostolica mandata. In omnibus vero tamquam Coronidem, perfectionemve, verba Evangelica conjungite, ut ex omnibus utilitatem capientes, ad id demum contendatis, ac revertamini, ad quod quisque jucunde est affectus, & ad quod obeundum gratiam a Spiritu Sancto recepit; nam sic omnino in multifaria Ecclesiae facie quot sunt hominum differentiae, totidem existunt sententiae, quot item aetatum, & Ordinum varietates, totidem & Peccatorum curandorum genera.* *Homil. 21. in aliquot Script. locos*

Negligendum pariter hic nobis non est, quod super hoc Cassiodorus in Procemio ad institutionem divinarum literarum monet, de seipso enim loquens ait: *Sed quamvis omnis Scriptura Divina superna luce resplendeat, & in ea virtus Spiritus Sancti evidenter irradiet, Psalterio tamen & Prophetis, & Epistolis Apostolorum studium maximum debet impendi; quoniam mihi visi sunt profundiores in se difficultatum abyssos claudere, & quasi arcem totius Scripturae Divinae, atque altitudinem gloriosissimam continere.* Caeterum quantum ad Psalmos peculiariter attinet, legere opus est egregiam Epistolam a S. Athanasio ad Marcellinum scriptam, in qua perspicue ostendit, universam in ipsis Scripturarum doctrinam compendiario contineri. *Epist. 1. ad Gre.*

Hinc tamen non est, quod peculiaris applicatio ad quosdam Sacrae Scripturae libros, caeterorum dein lectionem compati nequeat, in quibus, teste S. Basilio, nedum omnium virtutum genera vivide adumbrantur, verum etiam quorumvis spiritualium morborum, quibus identidem premimur, remedia conspicimus; ubique namque locorum haud mediocris est, tum meditandi, tum se compungendi occasio. Et sane quid mirabilius, scituque dignius, quae in Geneseos libris leguntur, de lapsu nempe, ac poena primorum Parentum, de justitia Noe, & totius humani generis per Cataclysmum interitu, de Abrahae mira obedientia, bonorumque promissione ipsi a Deo in retributionem facta, de Sodomorum punitione; denique de spe-

speciali Dei providentia in Patriarcham Joseph. Quod si ad Exodum nos transferamus, mirabilia pariter a Deo in gratiam Israelitici populi patrata videbimus, Pharaonis duritiem, Divinamque erga oblatrantes, atque Idololatras in Deserto ultionem. In Levitico, & Numeris sedulitatem, quam Deus exigit in ministeriis, proprium sui cultum respicientibus. In Deuteronomio Divinarum Legum sanctitatem; in libris Josue promissionum supernarum adimpletionem; In libro Judicum Sampsonis fortitudinem, atque imbecillitatem; In eo Ruth æquitatem, rectamque fidem Booz; In libris Regum sanctitatem Samuelis, Eliæ, Elisæi, aliorumque Prophetarum, reprobationem Saul, lapsum, ac pœnitentiam David, ejusque clementiam, atque patientiam; sapientiam, & peccatum Salomonis, pietatem Exechiæ, & Josiæ. In Esdra zelum divinæ legis; In Tobia sanctæ familiæ regimen; In Judith vim gratiæ; In Esther prudentiam; denique in Job mirabilis patientiæ prodigium. In Prophetis nedum promissio, verum & venturi Messiæ dotes exprimuntur; item comminationes in impios, infortuniorum prædictiones, quæ Judæis, ac plerisque aliis nationibus imminebant. Unico demum verbo, universa, quæ in sacra pagina continentur, sanctitatem, majestatem, ac utilitatem quamdam redolent, dummodo pia cordis affectione legantur.

§. II.

De Methodo a Monachis servanda in lectione Sacræ Paginæ.

NOn est hic mei meta consilii exactam aliquam methodum ad legendum tradere pro intelligentia Scripturarum Sanctarum. Quamplures namque docti viri jam de hoc luculenter scripsere; quamquam nonnulla eorumdem elucubrationibus forte superaddi possunt. Vasta nimis, & ampla est præsens materia, proindeque brevi hoc tractatu eam comprehendere nequeo, tametsi ad id præstandum mihi vires abunde sufficerent. Sat igitur hic erit normam quamdam leviter adumbrare, quam religiosis alumnis magis prodesse crediderim, qui nimirum Sacros Codices ordine aliquo perlegere cupiunt; non quidem ut inde sapientes penitus fiant, sed ut ipsorum mentes quadantenus illustrentur, & singulorum corda cœlestibus veritatibus imbuantur.

Possent itaque meo videri Bibliorum figuras, Israelitarum mores, & Christianorum, primo perlegere, Authore Domino Abbate Florio; tres siquidem isti libelli, una cum historia Bibliorum Domini de Andeliaco, quamdam Sacræ Paginæ ideam ipsis præbebunt, eosque ad ejusdem lectionem disponent, quam perficere cupiunt.

Porro hujusmodi lectionem exordientur a novo Testamento per totum, sine interruptione; id enim est scopus, ad quem ea quæcumque collimant, quæ in veteri conscripta leguntur. Nonnulli arbitrantur, optimum fore idem continuo absque notis, ac commentariis legere, lectoremque iis præcise contentum esse debere, quæ tunc aliquatenus intelliget, absque eo quod occurrentes difficultates medullitus penetrare contendat; quam veluti generalem normam refert S. Joannes Chrysostomus de modo legendi sacram paginam Homil. 3. in Lazarum, quæ regula ad praxim redigi saltem posset quoad Evangelia, & historica gesta. ac proinde captu faciliora, quam sint Epistolæ Divi Pauli, quas prima vice arduum omnino erit percipere absque ullo notarum, ac commentariorum adminiculo, aut saltem alicujus expositionis, sive paraphrasis. Cum vero novum Testamentum secundo legere paraveris, simplicis textus lectioni altera tum poterit superaddi brevium notarum, sive commentariorum; ad quod præstandum utiles admodum erunt interpretationes Holdeni in totum Testamentum novum; item commentarii Jansenii Iprensis in Evangelia, & Gagnæi in Epistolas Divi Pauli, sicut & Analysis Patris Mauduit Congregat. Orat. recens impressa, quæ eruditissimi in dictas Epistolas commentarii locum jure sibi vendicat. Legi insuper a Tyronibus poterunt paraphrases, olim super iis editæ a Domino Godeau. Illis autem, qui nonnihil in hoc sciendi genere se jam profecisse noverint, utilis erit lectio Fromondi in Acta, & Epistolas ejusdem Apostoli, faciliorem namque, minusque sterilem

reor, ac sit altera Estii, qui tamen eruditioribus viris legendus proponitur.

Postquam semel, iterumque, nec interrupte, perlecta fuerint quator Evangelia, optimum erit alicujus concordiæ adminiculo singula invicem conferre. Hujusmodi autem opera a plerisque Doctoribus edita, concordiæ titulo inscribuntur, quatenus in ipsis eorum omnium consensio ostenditur, quæ singuli Evangelistarum scripsere. Legatur ea, quam Doctor quidam Parisiensis latino sermone nuper edidit, cujus titulus est: Historia, & Concordia Evangelica.

Post harum notionum acquisitionem legi poterit Concordia Jansenii Gandavensis, item S. Augustinus de Consensu Evangelistarum, de Religione, de Moribus Ecclesiæ, & de Sermone Domini in Monte. Maldonatus etiam in Evangelia utilis erit, tametsi nonnihil audacter de Sanctis Patribus eloqui videatur.

Operæ pretium est Divi Pauli Epistolas pluries evolvere, in quibus almæ Religionis nostræ veritates examussim indicantur, quæ ut plurimum nude, ac simpliciter in Evangeliis nobis proponuntur. Et quia hujusmodi lectio totum exquirit hominem, ideo non obiter, aut perfunctorie ipsi incumbendum erit, difficillimum quippe est, quemadmodum ex veteribus Scriptoribus nonnulli animadvertunt, intimum Apostoli sensum vel semel in iis attingere, absque jugi earumdem lectione, profundaque meditatione. Ponderationes insuper in dictas Epistolas a quibusdam Authoribus editæ, ad hanc ipsam meditationem rite absolvendam multum conferre poterunt. Commentarii tamen S. Joannis Chrysostomi, & Sermones Divi Augustini de Verbis Apostoli, quæve scripsit Estius, potissimum juvabunt ad ejusdem Apostoli sensum intimius penetrandum. Non modicum pariter, quæ in istas exaravit Epistolas Theodoretus, legere proderit; sunt enim veluti purior Commentariorum succus, quos edidit S. Joannes Chrysostomus. Horum plura Gallico sermone commentaria in lucem nuper prodiere, quorum lectio utilis erit.

Guillel. ad Fratr. de Monte Dei.

Novi insuper Testamenti lectioni altera librorum sapientialium poterit superaddi, una cum brevibus commentariis, quales sunt editi a Jansenio Iprensi. Confert insuper non modicum persæpe evolvere versiones Domini de Sacy cum suis expositionibus; item ponderationes in Sapientiæ libros Patris Bouteau Jesuitæ; in quibus operibus præcellentes Regulæ legentibus occurrent pro omni statu, ac humanæ vitæ conditione, juxta varias vicissitudines, queis nos subesse contingit.

Expedit etiam Religiosis Alumnis Psalmorum sensus gnaviter investigare, cum singulis fere momentis in diurna, nocturnaque Synaxi resonent in ore psallentium. Bellarmini autem super his commentaria, exterarum præsertim linguarum notitia carentibus, legenda consulo; ea tamen Genebrardi, & Simeonis Muisii magis commendantur, nec, quæ Titelmannus edidit, spernenda opinor. Ad hoc quoque summopere conferent expositiones Domini de Sacy; versio item in Vulgatam, ac Textum Hebraicum, & alia quædam Versio, cum Epitome Sententiarum Divi Augustini, in tertia columna reposita; Paraphrasis Patris Megii, & alia Domini Abbatis de Cauciaco, & tandem latina versio Divi Hieronymi in Textum Hebraicum, quam Meldensis Episcopus Vulgatæ nuper inseruit, una cum notis, & Proœmio eruditissimo. Operæ etiam pretium erit titulos in primis, & argumenta singulorum Psalmorum animadvertere, sunt quippe veluti clavis sensuum in iis reconditorum.

Priusquam veteris Testamenti libri legantur (quod continuo præstare quis poterit post Philosophicum, ac Theologicum cursum) ad rem valde esset quatuor Divi Augustini libros perlegere de Doctrina Christiana, Sermones de catechizandis rudibus, & de Symbolo; item sermonem quemdam Gallico idiomate compositum in Pentathecum Moysi, & alium in præconceptas ideas Domini Paschalis, ad Religionem attinentem, & librum Grotii de hac ipsa materia tractantem, præter illum Divi Augustini jam recensitum. Enimvero hac ratione totius Œconomiæ nostræ Fidei idea quædam formabitur, earumque ani-

madve-

madverſionum, quæ in lectione Scripturarum Sanctarum fieri debent, tam quoad vetus, quam novum Teſtamentum; in his nimirum conſiderando humani generis lapſum, ac corruptelam, unius Salvatoris urgentem neceſſitatem, ejuſdem promiſſionem a Deo antiquis Patriarchis factam, Prophetarum vaticinia de Adventu Chriſti, argumenta ejus miſſionis, & tandem omnium divinarum promiſſionum in perſona Jeſu Chriſti adimpletionem. Legi dein poterit brevis Sulpitii Severi Hiſtoria, licet non eo exacta, quo ſtylo diſerto conſcripta.

Neceſſum quoque erit caſtigatam, tum veteris, tum novi Teſtamenti, Chronologiam comparare, qualis impreſſa legitur in fronte Bibliorum Antonii Vitrè; item generalem quamdam Dialectorum notitiam, ſive propriorum modorum loquendi ſacræ paginæ, Opuſculum etiam Topographicum, una cum ſuis tabulis Terræ Sanctæ, quemadmodum in lucem nuper edidere Adrichomius, & Lightfootus; epitomen quamdam Hiſtoriæ Sacræ, atque Tractatum de variis editionibus, ac verſionibus Sacræ Scripturæ; Waltoni Prolegomena, quæ ſub initium verſionis Polyglottæ, Londini dudum impreſſæ, habentur, quæque ſeparatim in Germania typis ſunt evulgata, non parvo erunt emolumento. Evolvi item poterunt Bibliotheca Sixti Senenſis, ac Bibliotheca ſelecta Poſſevini.

Prout autem ad Sacram ſpectat hiſtoriam, Joſephum de Antiquitate Judaica legere præſtat, una cum hiſtoria, & opere adverſus Appionem, ab ipſo concinnatis, tum diligenter notando, quæ Bibliorum textui ſuperaddidit, ut antiquitatum ſuarum gratior legenti foret narratio; tum pari ſedulitate animadvertendo, quæ ibi de Judæorum moribus retulit, in quo ſane Philoni anteponendus eſt de Judæorum Alexandrinorum ritibus differenti, qui erant illius ævo magnopere diſcrepantes. Hæc autem Joſephi Hiſtoria oppido juvat in ſupplementum Bibliorum, iis præſertim temporibus, quæ ab ipſis haud attinguntur, puta a Machabæis uſque ad Chriſtum Dominum. Et hinc eſt, ut praxis hujuſmodi facilior redderetur, Authores quoſdam hæc Joſephi ſupplementa in unum collegiſſe, ut inter alios nominatim egit Caſtalion, qui Bibliorum operi a ſe edito ea inſeruit. Demum Joſephus in libris contra Appionem nobis quampluríma hiſtoricorum Authorum ſervavit fragmenta, ut Beroſi, Manethonis, & aliorum, ad evincendum, Moyſen quolibet profano Legislatore fuiſſe longe antiquiorem.

Ex recentibus autem Scriptoribus non deſunt, qui operam feliciter impenderint in univerſa veteris Teſtamenti elucubranda Hiſtoria, juxta propriorum temporum ſeriem, ac diſtributionem, ut Salianus, Torniellus, Pater Alexander. Annales Uſſerii inoffenſo poſſumus pede percurrere, horum quippe Chronologia inter certiores habetur, cui tantum profanæ hiſtoriæ ipſe conſeruit, quantum ſat erat ad plenam Bibliorum notionem.

Porro quamquam non eſt opus, ut priuſquam veteris Teſtamenti lectionem quis exordiatur, præfata omnia perluſtret volumina; nihiloſecius maximopere confert quamdam ſaltem Chronologiæ ideam præhabere, atque alicujus Topographiæ, & Dialectorum Sacræ Paginæ, ſeu idiotiſmorum, quos ſexaginta articulis Waltonus concluſit. Nec ægre quis tulerit, ſi aliquot etiam Proteſtantium Reformatorum inviſenda proponam volumina; quandoquidem Divus etiam Auguſtinus Tichonii, Donatiſtarum hæreſeos labe infecti, regulas nobis legendas obtulit, ut inde facilius ſacrarum literarum intelligentiam conſequeremur.

Apparatus item ad Biblia Sacra, per tabulas diſpoſitus, Authore Patre Lamy, Congregat. Orat. Tyronibus perquam utilis erit; hiſce namque in tabulis compendiario exprimuntur Hebræorum origo, eorumque potiora geſta, regiones, regimina varia, Religio, Cæremoniæ, ſolemnitates, ſectæ diverſæ, quæ ipſos inter vigebant, pondera, & menſuræ, quibus utebantur, mores, rituſve potiſſime ad ipſorum Religionem attinentes; item diviſio librorum, ex quibus Sacra Biblia coaleſcunt, idiomata varia, quibus exarata fuere, & multifariæ ipſorum verſiones. Ultimo dein loco nonnullæ regulæ ad faciliorem Scripturarum captum, & explanationem traduntur. Quod ſi quis intimius ſcire

oportet, legat Sigonium de Republica Hebræorum, & Waltoni Prolegomena.

Præviis hisce habitis dispositionibus, perlegi mox poterunt veteris Testamenti libri, una cum nonnullis brevibus commentariis pro expositione sensus literalis, qui est veluti basis, ac fundamentum Religionis; inde namque tempus, ac circumstantiæ dignoscuntur, in quibus librorum singuli fuere conscripti. Utile etiam foret lectionem Prophetarum adjicere, Regumque historiam, sub quibus eorum singuli vixere; vel potius Regum libros identidem invisere, quamdiu lectioni Prophetarum opera navabitur.

Singillatim hic non recenseo ea omnia, quæ legi possunt commentaria. Vatablus in universam Sacram Paginam propter laconicum, quo utitur, stylum oppido confert ad sensus literalis notionem; tuta autem conscientia legi potest post emendationem nuper a Salmanticensibus Doctoribus editam, nonnulla siquidem loca ejusdem obliterarunt, quæ a suspectis Authoribus addita existimantur. Præter dictos adjici poterit Menochius, qui sane non erit inutilis, cum brevitate potissimum gaudeat; insuper Jacobus Tirinus, Gordonius, & Emmanuel Sa. Dionysius Carthusianus spernendus non est. Cardinalis Cajetanus valde commendatur quoad sensum literalem. Quidquid Theodoreti in Sacram Paginam habemus, optimum est; varias resolvit quæstiones in difficiliora loco Pentateuchi, Josue, Ruth, Regum, Paralipomenon, quæ non inutiliter leguntur; sicut etiam Estius in difficiliora Scripturæ loca. Cornelius a Lapide ad rem etiam erit; sed quia aliquantum prolixus, omitti proinde in ipso poterit quidquid ad literalem sensum non necessario conducit.

Jansenius Iprensis in Pentateuchum sufficere poterit. Non opus est multis commentariis pro historicorum librorum intelligentia; secus vero pro illis Job, & Prophetarum. Philippus Codurchus novam quandam versionem in Job edidit, cum Scholiis, quæ proderunt legenti. Post ipsum Pater Vavassorius in eumdem Job scripsit, & Pater Senaltius, qui hujusce libri Paraphrasim elucubravit.

Divus Hieronymus in Prophetas multum commendatur, præsertim quoad sensum literalem, quem profecto accurate ponderavit, invicem conferendo multifarias ejus versiones Verum pro Tyronibus ad rem esse plane non videtur. Maldonatus in Ezechielem, & in aliquot Prophetarum utilior erat. Eruditissimum est etiam opus Willalpandi super descriptione Templi ab Ezechiele tradita; verumtamen illis forte gratum ominino non erit, qui spiritum dumtaxat in Scripturarum lectione dirigere optant; Quocirca nihil optabilius super hac materia, quam quæ Ligtfootus exaravit.

Biblia magna Patris de la Haye in universam Sacram Paginam magis commendantur, quam ejusdem Biblia maxima; prima namque collectio ex variis Estii adnotationibus concinnatur, Emmanuelis Sà, Menochii, Tirini, & Gagnæi. Supervacaneum videtur hic proponere versionem, atque explanationem Domini de Sacy in singulos Bibliorum libros; sunt enim veluti eruditissima commentaria, ab iis præsertim legenda, qui nonnisi proprii spiritus ædificationem affectant.

Plura super hoc non addam; quæque hactenus innui, Monachis abunde sufficere reor, qui sacram tantum paginam evolvere intendunt ad propriam ædificationem, atque ut aliquam sensus literalis notitiam assequantur, non autem ut plusquam oportet, sapiant, aut quidquam curiose investigent. In calce libri a Bellarmino compositi de Scriptoribus Ecclesiasticis, catalogus quidam adicitur eorum omnium Authorum, tum veterum, tum recentiorum, qui in singulos Bibliorum Libros edidere commentaria. Catalogus tamen Crovæi, Londini in 8. impressus, adhuc absolutior existimatur.

Servata in lectione Sacræ Paginæ semel, & iterum, tali methodo, tum lector Operam Commentariis impendere poterit; neutiquam tamen ipsi negotium facesset eamdem tertio attente perlegere, servatis conditionibus, infra notandis; & cum in hacce lectione se aliquandiu exer-

euerit, facile tum poterit sibi componere Commentarios, jugiter eidem, ac impense vacando: hinc enim fiet, ut quæ secundo, vel tertio adhuc obscura visa fuerint, magis ac magis elucidentur in progressu, & unius loci explanatio ad alterius intellectum conducat.

Ad hoc tamen assequendum necessum absolute non erit, Atticam, aut Hebraicam callere linguam, hujusmodi namque studium iis potissime ineundum erit, quos Deus ad altiorem sciendi gradum advocat, qui proinde comparare sibi debebunt Biblia Polyglotta, aliquam Crisim, seu potius Synopsim Criticorum, exercitationes Biblicas Patris Morini, catenas varias, tum Græcas, tum Latinas, [quales sunt Procopii a Gaza &c. Collectio Sacrorum Criticorum, ex adnotationibus tredecim recentium Commentatorum, omnium pene Protestantium, coalescit; & quia plures in tali opere repetitiones extant, Matthæus Paulus aliam concinnavit sub titulo: *Synopsis Criticorum*, in qua repetitiones dictas penitus omisit, novosque congessit Authores ad declarationem plurium locorum, quæ parum explanata videbantur. Plerique tamen sapientum talem collectionem arbitrantur nondum omnibus suis numeris absolutam, tum quia nonnihil confusa conspicitur, tum etiam, quia præfato Compilatori necessaria deest linguarum peritia, quarum ibi versiones referre conatur.

Quamquam autem, ut recens innui, prefata linguarum notitia non est iis absolute necessaria, qui pietatem tantum, propriique spiritus compunctionem in Sacrorum Codicum lectione affectant; poterit nihilominus ipsis valde conferre ad faciliorem sensus literalis captum, in quo veræ nititur pietatis fundamentum. Divus Hieronymus in Elogio super Diva Paula a se edito, laudibus ipsam extollit, filiamque ejus Eustochiam, eo quod Hebraicam linguam didicerint, ut majori cum gaudio, ac fructu sacras literas evolverent. Cæterum quantum ad illos, qui earumdem exactius potiendi cupiditate flagrant, plura infra adjiciam cap. 19. hujus secundæ Patris.

Ad rem etiam erit aliquid hic innuere de nonnullis Protestantibus minus suspectis, quæ Sacræ Scripturæ felici quodam exitu insudarunt. Drusius inter eos recenseri potest, qui in universa propemodum Biblia notas elucubrarunt. Sunt autem istæ non modicum legentibus utiles, ob exactam Hebraicæ linguæ notitiam, qua præditum se fuisse talis Author ostendit. Verum enimvero si intimius istius opus perpendatur, Grammaticam potius redolet, quam veram scientiam, aut sermonis profunditatem. Quare notarum ab ipso editarum lectio gratior, utiliorque foret, si meliori ordine, doctrinæque digestione eæ fuissent impressæ.

Negligendi non sunt Commentarii, quos in Sacram Paginam edidit Loduvicus de Dieu; consulto siquidem studuit eas quascumque præterire silentio difficultates, jam ab aliis satis eventilatas, statisque locis pulchra, & curiosa in tali opere leguntur. Si quis ægre non tolerit volumen perlegere, quod Masius in librum Josue contexuit, utiles notas inveniet pro singulis Bibliorum libris. Joannes Mercerus in Job, & in libros Sapientiales videtur valde prolixus, sed fructui legentibus erit, ipsumque utiliter consulere præsertim poterunt quoad difficiliora Scripturæ loca.

Porro a me hucusque recensitis Authoribus sat pro nunc erit Grotium addere, cujus notæ, atque in singulos pene Bibliorum libros Commentaria universorum manibus teruntur. Verumtamen quamvis Author iste nonnihil in scribendo moderatus appareat, ipsum nihilominus cautissime legendum arbitror. Ejus in vetus Testamentum notæ, quæ oppido breves sunt, profanis eruditionibus passim texuntur. Quod prophetias vero perniciosissimo nititur fundamento, videlicet, quod earum singulæ ad literam fuerint in quodam alio homine adimpletæ, qui erat figura Jesu Christi venturi; & ideo caput 53. Isaiæ ad Jeremiam refert, ex quo liquet summopere imminui vim earumdem Prophetiarum, ac sensum. Similiter quoad novum Testamentum, Jesu Christi Divinitatis argumenta enervat, & Pelagianismo adhærens, germanum S. Joannis sensum, prout ad gratiam attinet, passim adulterat; mordicusque defendere nititur, ne ver-

verbum quidem de hisce veritatibus fieri in Epistola ad Romanos. Quapropter non est ambigendi locus, ex hujus Authoris lectione aliquot Catholicorum mentes gravem subiisse jacturam, ejusque dubitationes in rebus fidei non mediocri legentibus fuisse detrimento. Hoc tamen non obstante, fateor eamdem quodammodo proficuam fore, dummodo, ut nuper innui, caute exerceatur; quandoquidem Grotius, licet dubiæ, ac variæ Religionis, vir tamen erat recti judicii, ac ponderatæ rationis, linguarumque tum Græcæ, tum Hebraicæ peritissimus, non minus quam profanorum Authorum scientissimus, ex quibus quidquid ad historiam, & mores spectat, collegit, ut Prophetias illustraret, Hebræorumque consuetudines indicaret.

§. III.

Quænam prærequirantur dispositiones ad utiliter legendam Sacram Scripturam.

Lib. 1. c. 5. Piissimus Author librorum de Imitatione egregias plane regulas nobis præscribit, quatenus cum fructu Sacram legamus Scripturam; ex his autem aliæ sunt generales, peculiares aliæ. Inter primas una hæc ab ipso traditur, nimirum quod universa Sacra Scriptura eo a nobis spiritu legatur, quo facta est, hoc est juxta finem, ac propositum Dei eam nobis revelantis; atqui Deus quoad hoc nil aliud plane intendit, nisi suimet, propriæque veritatis manifestationem, & viatoribus semitam ostendere ad semetipsum tamdiu investigandum, donec inveniant; & ideo spiritalis fervor, quo Divina Scriptura legenda est, eo præsertim tendere debet, ut Deum ipsum in terris agnoscamus, fideique nostræ mysteria, & nosmeptipsos; indeque modum discamus recte ad eum proficiscendi, rebusque creatis æque utendi; demum quod in hujusmodi lectione simplicem tantum veritatem, ac justitiam inquiramus per charitatis, cæterarumque virtutum exercitium.

Alterius vero generis conditiones sunt, puritas cordis, humilitas, simplicitas, abdicatio curiositatis, ac nimiæ festinationis; hoc est, ut digne hæc lectio habeatur, & spiritualis inde profectus hauriatur, operæ pretium erit cor mundum servare, illamque humiliter, simpliciter, fideliterque exercere, non curiose, ac festinanter.

I.

Nonnisi in Scripturis Sanctis, proprie loquendo, veritatem aliquam detegere possumus, ex iis nempe, quibus merito totis nisibus insudandum est. Quæcumque aliæ veritates tenebris offuscantur, nostraque mens adeo per peccatum obtenebratur, ut incredibili labore opus sit, & sæpenumero incassum, ad alias veritates rite penetrandas, præter eas, quæ sacris in codicibus observantur.

Hujusmodi autem veritates vel theoricæ sunt, vel practicæ; illæ ad imbuendum nos Dei, nostrumque notitia conducunt, istæ vero proprios dirigendi mores nobis ipsis normam suppeditant. Aliæ rursus supersunt veritates, historicæ dictæ, quæ ad alterutras earum redigi possunt.

In inquisitione speculabilium veritatum nullus unquam committi potest excessus, dummodo in sedula nostrum meditatione sistamus, qua nosmetipsos Christiano quodam odio jugiter prosequamur, Deumque magis, ac magis cognoscamus, quatenus intimo cordis affectu ipsum, ut par est, diligamus. Si vero præfatis veritatibus, tum speculabilibus, tum practicis, operam demus, eas animo dumtaxat penetrandi, non autem iis utendi ad mores regulandos, talis inquam cognitio plus sane nocebit, quam quidquam prodesse valeat; siquidem ipsamet scientia, quam de rebus vel ad salutem nostram spectantibus habere aliquando credimus, inscitiæ potius nomen merebitur, nisi continuo ad praxim redigatur. Multum profecto hallucinamur autumantes, ex solo oblectamento, quod legendo, aut percipiendo Sacrarum Scripturarum sensus in nobis sæpenumero experimur, nos eas, quas inde edocemur veritates, perfecte diligere. Ut plurimum quod nos mere delectat, amore tantum prosequimur, & non id, unde sani efficimur; sic etiam lumine, ac nitore veritatis plerumque allicimur, sed ut intellectus per eam tantummodo illustretur, non vero ut inflammetur voluntas ad opus.

Ta-

Tametsi oporteat ad salutem consequendam haud ignorare veritatem, illa tamen in hoc solum minime nititur. Ipse veritatis amor non prodest quidquam, nisi efficax fuerit, quamobrem obedientiam, virtutumque exercitium operæ pretium est ipsi superaddere; hoc quippe neglecto in scientiarum comparatione, jure aliquid semper suspicandum restat, quandoquidem ut plurimum inflant. Præterea hocce omisso, aliquid in litera nusquam non metuendum erit, quoniam ipsa occidit. Addamus insuper cum S. Augustino, quod si scientia fuerit charitate major, jam non ædificat, sed inflat. Ostendemus itaque in progressu qua ratione hujusmodi conditio expleri queat, ut ad praxim universa lectio, seu studium Scripturarum sanctarum redigatur.

Serm. in Psal. 18.

Hæc porro erat ratio, propter quam Diva Paula, ut refert S. Hieronymus, & si plurimum commendaret, ut debebat, literalem gestorum historicorum sensum, tamquam primum ipsius veritatis fundamentum, in hoc tamen prorsus non quiescebat, sed ad sui ædificationem, ad mysticum, ac spiritalem inde se erigebat. Unde etiam Patres in Homiliis, quas identidem ad populum habebant, & in Commentariis in Sacram Paginam, ut inter alios liquet apud Sanctum Hilarium, ad mysticum, & allegoricum sensum sæpe confugere. Quare nedum talis non est proscribenda methodus, ut nonnulli mordicus oblatrare videntur, verum potius æstimatione digna censenda. Legi interim poterit, prout ad rem hanc laudatissimum Domini Hamonis Proœmium, quod est in fronte Tertii Voluminis Tractatuum spiritualium ab ipso concinnatorum; Item quæ super hoc scripsit Abbas Gilbertus in Cantica, sunt enim huic loco apprime consentanea: *Semper*, inquit, *nova reperiri possunt in Christo, semperque ad nova potest in scripturis penetrari; multi sunt in illo recessus, thesauri sapientia innumerabiles; non est uno contentus vellere; sæpius tonderi potest*. Bona vellera, sunt sensus mystici, sacrati affectus; talibus abundat Jesus; nudari, & expoliari non potest. *Lætabor*, inquit, *super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa. His ergo te vesti spoliis, involve velleribus, ut calefiant* (sicut scriptum est) *latera tua*.

V. Admonit. comment. in Matth. novæ editionis Serm. 14. num. 1.

II.

Altera dispositio, quæ ab ista sequitur, est puritas cordis; ita enim se gerit veritas, ut Deus ipse, qui nonnisi cor mundum habentibus se manifestat. *Impuris non se ostendit veritas*, inquit Mellifluus, *non se credit sapientia; Superbo oculo ea non videtur, sincero patet; nec enim est quod veritas se deneget intuendam puro cordi, sicuti nec eloquendam*. Theodorus Abbas apud Cassianum scribit: *Impossibile est, immundam animam, quantalibet desudarit lectionis instantia, adipisci scientiam spiritalem; nemo namque in vas fœtidum, atque corruptum unguentum aliquod nobile, aut mel optimum, aut pretiosi quidquam liquoris infundit; facilius quippe, quamvis odoratissimum, merum semel horrendis imbuta fœtoribus testa contaminat, quam ut aliquid ex eo suavitatis, aut gratiæ ipsa concipiat: quia multo citius munda corrumpuntur, quam corrupta emundentur*. Ita igitur & vas pectoris nostri, nisi prius fuerit ab omni fœda vitiorum contagione purgatum, non merebitur suscipere benedictionis unguentum, nec illam scientiam spiritalem, & eloquia Scripturarum, quæ dulciora sunt super mel, & favum, impolluta servabit. Innumerabilia pene sunt eloquia Dei, quæ humano intellectu non attinguntur, id enim vetat mortalis cupiditas, densissimas excitando tenebras quibus illa obumbrantur, cum alioquin ex se sint meridiana luce clariora. Unde aperta in nobis necessitas evincitur ab omni prorsus labe corda nostra tergendi; secus namque potiorem eorum partem, quæ nobis Deus in Scripturis revelat, neutiquam possumus mente complecti.

Bernard. serm. 62. in Cant.

Cassian. collat. 14 cap. 13.

Verum in quonam hujuscemodi puritas cordis sita esse debebit? Non in alio plane præterquam in omnium inordinatarum passionum oppressione. Divus Basilius puritatem istam eo usque adducit, ut

ut afferat, Monacho cavendum omnino esse, tamquam a voti castitatis violatione, a quibusvis inordinatis motibus cujuscumque excogitabilis passionis, unde vel minimum queat proprii spiritus candor labefactari.

Serm. de instit. Monach.

Cum autem ista cordis puritas difficile acquiratur, oportet ad eam obtinendam nedum sedulo, ut passiones singulæ opprimantur, satagere, verum & orationi serio insistere; unde brevi, quod petimus, accipimus, si exactæ divinarum legum custodiæ ea copuletur; Nonnisi quippe Oratione, & charitatis ope veritas ipsa cordibus nostris reseratur, quemadmodum per solam puritatem in iisdem mansionem facit, ibique manendo palam se manifestat.

Non adeo captu facilis est Scriptura, ut perperam a quibusdam perhibetur; enimvero utcumque sublimi quis pollere arbitretur ingenio, id tamen sæpissime tardum, hebesque experietur in sacrorum librorum intelligentia. Quæ unquam mens acutior, sublimiusque ingenium eo Divi Augustini? & tamen Isaiæ Prophetæ sensum penetrare non valuit, cujus lectionem Divus Ambrosius sub ejus conversionis initium ipsi præscripserat; unde etiam coactus fuit eamdem ad opportunus tempus differre, cum scilicet ex diuturna in Scripturis Sanctis exercitatione intensiori comparato lumine, ipsam potuit subtilius intelligendo perficere: *Ego primam hujus lectionem non intelligens*, inquit ipse, *totumque talem arbitrans, distuli, repetendum exercitatiori in dominico eloquio*.

August. lib. 9. Conf. num. 13.

Neque putandum est, id ita esse quoad aliquos tantum Scripturæ libros, ad quorum captum opus dumtaxat sit Cœlesti lumine; quoniam ad eos etiam qui scitu faciliores videntur, ipsum persæpe requiritur, quorum exactam intelligentiam in nobis plerumque inordinati remorantur affectus. Quare jugis oratio ad lumen dictum consequendum necessario exquiritur, qua neglecta, nedum reconditiores Scripturarum sensus nusquam assequemur, verum nec quæ captu faciliora.

III.

Præter remotas hasce dispositiones, quas Author librorum de Imitatione iis præfinivit, qui operam navare cupiunt studio Scripturarum Sanctarum, tres insuper alias proximiores notat in actuali earumdem lectione exercendas, nimirum quod eæ legantur humiliter, simpliciter, atque fideliter.

Deus nonnisi humilibus sua detegit arcana, hæcque celat superbis. *Quis cum timore, ac tremore non se humiliaverit* (inquit pius quidam, nobisque Synchronus Author) *nonnihil meditando quomodo dignetur Deus per semetipsum Scripturis Sanctis nos imbuere, in quibus, teste Chrysostomo, quidquid admirabilius elucet, nonnisi quamdam veluti demissionem Omnipotentis redolet, ut in Verbi Divini Incarnatione apparet, quæ maximam Christi humilitatem ostendit?* Hanc igitur & nos virtutem habere oportet, eo quod Deus ipse statuerit veritatem suam nostræ accommodare infirmitati, ut inde disceremus humiles esse, ut ad semeptipsum nos aliquando exaltaret. Contremiscamus ergo & nos in conspectu illius veritatis, a qua judicabimur, nobisque certo persuadeamus, ne vestigium quidem in nobis meriti reperiri, unde Scripturæ per ipsam revelatæ vel minimum participes reddamur; hoc quippe privilegium nedum olim universo denegavit Orbi, sed & nostro hoc ævo potiori ejusdem parti recusat.

IV.

Necessum itaque omnino est, nedum sacros humiliter libros evolvere, quamlibet abdicando ambitionem tum gloriæ, tum propriæ æstimationis, qua quis sapiens, aut esse, aut dici velit; Sed insuper ejusmodi lectionem simplici corde peragere, iis acquiescendo illustrationibus, quas luminum Pater nobis impertiri dignabitur, non plus ultra scrutando, præterquamquod aliter expedire contigerit. *Curiositas nostra* (ait præfatus librorum de Imitat. Author) *sæpe nos impedit in lectione scripturarum, cum volumus intelligere, & discutere, ubi* Lib. 1. c. 5. n. 1.

ubi simpliciter esset transeundum. Quare tunc fides sola nobis sufficere poterit.

Id autem nobis fides ipsa præstabit, ut tantumdem veritatem, ubilibet nos latere contigerit, veneremur, quantum ubi manifesta patebit. Hac ratione Divus Petrus profunda veneratione raptus erga quodcumque Jesu Christi effatum, non fuit scandalizatus, ut Capharnaitæ, Serm. 54. ob apparentem duritiam sermonum ejus; sed potius asseveranter credidit ea esse verba vitæ æternæ: *Numquid jam Petrus* (inquit Augustinus) *intelligebat secretum illius sermonis Domini? Nondum intelligebat sed bona esse verba, quæ non intelligebat, pie credebat. Si ergo durus est sermo* (subdit Sanctus Doctor) *& nondum intellectus est, durus sit impio, tibi autem pietate molliatur, quia quandoque solvetur, & fiet tibi oleum, & usque ad ossa penetrabit. Proinde jacta in Dominum curam tuam, & ipse te enutriet. Parvulus es, nondum intelligis secreta verborum; forte tibi panis latet, & adhuc lacte nutriendus es. Noli itaque irasci uberibus, quæ te nutriunt, ipsa enim te idoneum reddent ad mensam, cui modo minus idoneus es.*

V.

Postremo dein loco aliæ duæ imperfectiones occurrunt, omnino vitandæ, queis ut plurimum scripturam lectitando succumbimus, curiositas nempe, nimiaque festinatio. Hæc autem ex illa sequitur; eatenus enim festinanter legimus, quatenus nova semper sciendi curiositate trahimur, unde etiam plerumque magis allicimur, quam a veritate, cum hanc ideo amore prosequamur, propter novitatem, quam in ipsa affectamus. Et hoc novitatis desiderium est, unde veritas nobis inutilis sæpissime redditur: *Si veritatem tantum inquirere contenti essemus* (scribit pius quidam Doctor) *eam ex integro possemus nancisci in unica roris hujus Cœlestis stilla; At quia aliud quodcumque, præter eam, inquirimus, per vastum ideo Divinarum Scripturarum pelagus ut plurimum mente vagamur, nullibi nobis ipsa occurrente*. Quandocumque festinanter scripturam legimus, formidandum nobis est, ne aliud præter charitatem, & veritatem in ea vestigemus. Id porro unde sæpenumero hallucinamur, est. Quia legendo alimentum nobis illico in promptu esse putamus, quod tamen aliter evenire conspicimus. Quocirca nostra ipsorum interest illud primo apte disponere. Plane non ambigitur, quin ibi adsit triticum optimum; at non sine palea. Vel si panis aliquando jam sit, vel concoqui magis indigebit, vel forte nobis intempestivus erit. Spiritus Sancti igne nobis est opus ad ipsum concoquendum; oratio est, quæ ipsum inflammat. Cur igitur tanta aviditate cibum vix semicoctum vorare paratis? Ne tam cito properetis, ipsum concoqui finite; legendi, ac orandi haud impari cupiditate flagrate, ut quod legitis prodesse valeat. Scientia inflat, litera occidit. Palea non nutrit, nec glumæ, sed stomachum deglutientis dumtaxat onerant. Meditatione, atque oratione lectio animetur; inde namque spiritum, vires, omnemque possibilem motum ipsa mutuabitur. Absque meditatione, ac oratione lectio cadaver fit fœtidum, unde & nos pariter infici, atque corrumpi contingit.

§. IV.

Quomodo proficiendum sit ex lectione Sacræ Scripturæ.

CUM principalis scopus, ad quem Scripturarum Divinarum lectio collimare debet, sit sanctarum veritatum praxis in iis contentarum; necessum ideo erit has ipsas veritates diligenter perpendere, & ad proprios mores dirigendos earum singulas sibi passim proponere. Verum quia impar legentibus inest intelligendi acies ad eas intime penetrandas, idcirco fructus etiam ex tali lectione emergens multifariam distinguitur, juxta singulorum captum, ac dispositionem. Licet autem inter sacras veritates quædam sint universo hominum cœtui valde perspicuæ, aliæ tamen non desunt, quæ a perspicacioribus tantum attinguntur. Item in ipsis, quæ singulis patent, nonnullæ aliæ latent, quæ nonnisi a multo ingenio præditis dignoscuntur.

Sic

Sic inquam Theodorus Abbas apud Cassianum scribit, præceptum nempe hominibus a Deo traditum, vitandi impuritatis actum, a multis diversimode intelligi, variatimque juxta diversas hominum affectiones explicari. Quidam enim illud ad literam rigorose explanandum autumant; alii vero subtilius indagantes arbitrantur tali mandato hominibus a Deo universim inhiberi quidquid vel paululum cordis munditiem labefactare valet.

In brevioribus Divi Basilii regulis legenti patebit praxis, ad quam Scripturæ Sacræ lectionem a Monachis suis redigi jubebat eximius is Monasticæ vitæ Corypheus. Hæ siquidem Regulæ ex variis tantum quæsitis, ac postulatis ferme ubique coalescunt, quæ S. Doctor super quorumdam textuum explanatione ibi proponit, qui in novo Testamento occurrunt. Ex responsis autem, quibus hujusmodi quæsita resolvit, pleraque leguntur facile intelligibilia: alia vero quibus percipiendis non modico est opus ingenii acumine. Nonnulla istorum hic exempla notabo, ur brevem quamdam, facilemque methodum innuam tyronibus imitandam.

Quærit igitur Divus Basilius articulo 48. in quonam proprie consistat avaritia, & quandonam quis hujus peccati reum fateri se debeat? Respondet, eum tunc in hoc vitio esse judicandum, quotiescumque de se ipso, magis quam de Proximo est sollicitus; scriptum est enim: *Diliges Proximum tuum sicut te ipsum*. Solutio ista ferme singularis, actutum admirationem parit: verum non adeo extraordinaria videbitur, si quæ de charitate nobis a Divo Paulo adumbrantur, sedulo animadvertamus, dicente, proprium ipsius esse sua quæque negligere: *Non quærit, quæ sua sunt*.

Item articulo 56. petit, quisnam elatus, aut superbus vere sit censendus? Respondet: *Elatus autem est, qui non ambulat in sancitis institutis, neque illud exequitur, quod est apud Apostolum, ut scilicet in eadem regula ambulemus, & idem sentiamus; potiusque propriam suam quamdam justitiæ, ac pietatis viam comminiscitur.* Proh dolor! Quantus erit, juxta magni hujus viri sententiam, superborum numerus! Quandoquidem pene innumeri adsunt, peculiares sibi vivendi normas effingentes, majoribus nostris prorsus invisas. Quærit insuper articulo 232. *Si quis injuria affectus ab aliquo, tenendæ animi sui lenitatis causa, patientiæque, ea de re cum nemine loquatur atque hoc modo existimet, se reddere judicium Deo, numquid, inquam, hic faciat secundum Deum?* Respondet, tantum abesse, quod talis actus virtuti adscribatur, ut potius duplicis peccati reum efficiat, eo quod correctionis fraternæ præceptum neutiquam adimpleatur. Quare sic ait: *Si vero in hoc negligens fuerit, & tenendæ patientiæ suæ causa id dissimulanter tulerit, dupliciter peccatum incurrit, & quod præcepto illi non paret: Castigatione castigabis fratrem tuum, & non sumes propter eum peccatum: & insuper, quia taciturnitate illa, peccantis particeps efficitur, eo quod quem castigationibus lucrari potuerat, sicut Dominus præcipit, in malo eum patitur perire.* Fatendum tamen est, multa opus esse prudentia, ut ejusmodi correctio rite exerceatur. Unde idem S. Doctor alibi cavet, ne juniores Monachi cæteros aliquando redarguere audeant; inquit enim, non omnibus hoc datum esse.

Denique articulo 285. inquirit, numquid, in mutuis inter diversas fratrum familias contractibus, rei, de qua fit contractio, pretium exiliter ad calculum liceat revocari? Respondet: *Utrumne permittat doctrina Christiana venditionem, emptionemve inter Fratres exerceri, prorsus quid dicam compertum non habeo, si quidem communicare inter nos aliis alii admonemur, res potissimum ad necessitatem vitæ pertinentes, sicut scriptum est: Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, ut fiat æqualitas.* Verum si omnino aliquando necessitas hujusmodi contingat, majorem adhibere curam debet qui emit, ne in persolvendo, de pretio aliquid detrahat, quam in accipiendo qui vendit, ne plus accipiat, quam quanti res sit, simulque illud in memoria habeant utrique: *Damnum inferre justo non est bonum.* En igitur tibi justa procul dubio, in-

insonsque negotiatio; unde nihil fere humana fovetur cupiditas, quæve experimento probari nequit absque seria Evangelicæ doctrinæ meditatione.

Plerasque alias possem casuum resolutiones ex S. Doctore afferre, quæ utique a nostris docendi principiis oppido elongantur, quæ nunc temporis in scholis traduntur; hæ tamen sufficere poterunt, ut in nobis aliqua saltem eorum formetur idea, quæ in scripturis nanciscemur, si impense studeremus quas continent veritates operibus comprobare, illarumque sensum accurate investigare. Unum tamen summopere animadvertendum reor, quod pariter innuit quidam ex priscis Patribus, ut videlicet caveat lector bonus, ne suo sensui scripturas obtemperet, sed scripturis sanctis obtemperet sensum suum.

Sed pauci fortassis erunt ab subtiles hasce, atque ingeniosas meditationes idonei in Sacram Paginam habendas: propereaque satius erit alia uti methodo, quam idem S. Basilius alibi innuit, seligendi nempe ex Sacra Scriptura nonnullas regulas ad propriorum morum directionem, eas ad quædam capita redigendo, quemadmodum ipse in quodam opusculo gessit, sub titulo: *Morales*. Sanctus hic Doctor asseruit hujusmodi collectionem sufficere posse, divina opitulante gratia, ad eliminandos pravos quoscumque habitus, ex philautiæ vi facile intrusos, & ad gratuitas hominum traditiones penitus abolendas, quas inscitia solum, atque introducta consuetudo authenticas effecere. Porro hujusmodi collectio, quæ in septuagintanovem regulis consistit, tamquam exemplar iis inservire poterit, qui consimiles texere voluerint, juxta propriam uniuscujusque indigentiam, ac dispositionem. Divus Augustinus alteram huic conformem edidit, *Speculum*, inscriptam. Sed longe ante utrumque Divus Cyprianus in tribus libris varios Scripturæ textus congesserat, quatenus in primo ostenderet, Hebræos jam a vera Religione defecisse, eorumque loco Christi fideles fuisse subrogatos; in secundo, Dominum nostrum Jesum Christum, verum, & unicum esse illum Messiam, in veteri Testamento promissum. In tertio vero epitomen quamdam Ethicæ Christianæ comprehendit. Opus istud collectaneum cuidam nomine Quirino, fuit a Sancto Doctore nuncupatum, ut præcipuis Catholicæ Fidei fundamentis imbueretur, ut in primis duobus libris liquido constat, ubi habetur: *Ad prima fidei lineamenta formanda*; cui etiam asseveranter testatur, quod si Fidei Orthodoxæ clypeo, se ipsum munire voluerit, nil aptius præstare poterit, quam Cœlestes ad has scatebras identidem confugere, quibus abunde animæ suæ famem explete, sitimque extinguere poterit. De tertio item libro loquens, inquit, breve, facileque compendium totius Chistianæ perfectionis esse: *Dum in breviarium pauca digesta, & velociter perleguntur, & frequenter iterantur*. S. Clemens Alexandrinus consimile Opusculum concinnavit in secundo & tertio sui Pædagogi libro, hoc tantum discrimine, quod adeo scripturæ loca ibi contexuit, ut continuus inde sermo formetur.

Inter Opera Divi Athanasii epitome quædam librorum omnium Sacræ Paginæ visitur, quæ maxime confert, ut eorumdem universalis saltem idea habeatur. Hæc autem methodus non est proculdubio minus utilis, ac sint prædictæ, quarum una quidquid moralitatis in sacris libris continetur, ad loca quædam communia redegit, quomodo S. Cyprianus, & S. Basilius præstitere; Altera omnium horum librorum compilationem affert, juxta Bibliorum seriem, quemadmodum legitur apud S. Augustinum in Speculo a se composito. At vero in præsenti Author ideam quamdam, puram, & compendiariam singulorum Scripturæ librorum tribuit, exordiendo ab illis Geneseos, usque ad novissimum novi Tementi.

Quod si viri adeo egregii tantæ utilitatis esse autumarunt ejusmodi collectanea construere, ipsorum sane possumus in hoc vestigia sequi; & licet quamplures Authores, tum veteres, tum recentiores, pleraque iis similia ediderint; nihilominus quæ unusquisque ex proprio genio, & opportunitate cogeret, longe utiliora ipsi erunt, quam aliena. Interim utramque dudum recensitam methodum poterit ad praxim quis tuto redigere, singulos Scripturæ libros modo di-

cto

cto compilando, perque loca quædam topica disponendo, sive etiam continuato ordine, juxta Divi Augustini exemplum referendo quidquid ad mores spectans in Bibliis legendum occurrit. Hac porro ratione Monachi in Scripturarum Sanctarum lectione castas, spiritualesque suorum cordium delicias luculenter invenient, quas cum semel delibaverint, experientur re ipsa cum Regio Propheta, quam longissime præstent cunctis Mundi divitiis, quodque aliud animæ oblectamentum, in comparatione cœlestis hujus dulcedinis, non adsit, qua illorum spiritus inebriantur, qui totis nisibus præfatæ lectioni incumbunt. Hoc dumtaxat studio universa priscorum Patrum scientia, ac Theologia nitebatur, unde etiam ideas, ac fundamenta solidæ illius pietatis hausere, qua vere Sancti, & grati in conspectu Dei sunt facti, cæterorumque hominum Duces, atque Didascali.

Verum omnes istæ ponderationes Scripturarumque compilationes, nil fere nobis proderunt, nisi ipsis ita insudemus, quatenus inde corda nostra justitiæ amore incendantur; adeo ut nosmetipsos ad patientiam disponentes, promissionum tamdem divinarum consolatione recreemur; hic quippe, teste Apostolo ad Rom. 15. unicus est scopus omnium Scripturarum Sanctarum.

CAPUT III.

De lectione, ac studio Sanctorum Patrum.

SI Scripturarum Divinarum lectio Monachis est necessaria, ut hactenus ostendi, nil minus ea erit Operum Sanctorum Patrum, qui earum veriores interpretes fuere. Et revera compertum nobis est, Monachos omni ævo hinc studio operam navasse, neque nos latet, Divum Augustinum, aliosque Patres, propria, quæ elucubrarut, opera Monachis plerumque nuncupasse.

Ad evincendum autem, hujusmodi studium olim inter Monachos maxime viguisse, nobis impræsentiarum sat esset collectiones varias Operum Sanctorum Patrum recensere, a plerisque illorum concinnatas. Ea, quam Eugipius Abbas sub initium sexti sæculi ex S. Augustini codicibus compilavit, una est ex præclarioribus, quæ nobis post tot sæculorum decursum superfuerit. Erat Eugipius cujusdam Monasterii Abbas, in Campania Neapolitana siti; scituque dignum est, præfatam collectionem ipsum aggressum fuisse efflagitatu Marini Abbatis, & Monachorum ejus, ut ipsemet in Proœmio testatur, quod postmodum Probæ Virgini misit, quæ dictæ compilationis exemplar ab ipso petierat. Ut autem eamdem, quoad fieri poterat, exactiorem redderet, universa Divi Augustini opera sedulo investigavit, diligenterque perlegit. Ad quod præstandum duo potissimum ipsum impulere: Primum ut qui aliquibus S. Doctoris operibus carebant, vel ista plane habentes, ad omnia tamen penitus perlustranda, vel non erant idonei, vel temporis laborabant inopia, possent istius compilationis ope tales supplere defectus; facilius quippe est unicum, aut invenire, aut perlegere volumen, quam plura sibi comparare, atque evolvere. Alterum fuit, ut inde cæteros ingenio præditos viros excitaret ad aliquid in hoc scribendi genere perfectius elucubrandum. Distribuitur dicta Compilatio sub peculiaribus quibusdam titulis; consistitque juxta Cassiodorum in 338. articulis, seu prout typis evulgantur in 352. in quorum primo, ac postremo de charitate agitur, utpote quæ principium, & finis quorumlibet studiorum, quæ Christifideles, præsertim vero Regulares, suscipiunt, esse debeat. Cassiodorus, qui præfatum Authorem optime noverat, discipulis suis ejusdem operis lectionem maxime commendat; *quandoquidem occurrunt*, inquit, *in hac collectione, quæ vix in amplius, luculentisve Bibliothecis reperire contingit*. Porro Eugipius is est, cui S. Fulgentius elegantem illam de charitate, ac dilectione epistolam nuncupavit, quintum inter ejus opera locum obtinentem.

Idem Cassiodorus mentionem facit cujusdam viri, nomine Petri Abbatis Tripolitani, qui in Divi Pauli epistolas quosdam scripserat commentarios, Divi Augustini doctrina taliter contextos, ut facile quisque crediderit S. Doctorem eorumdem Authorem extitisse. Idipsum præstitit Beda Venerabilis, reticendo hic

Flo-

Florum, Lugdunensis Ecclesiæ Diaconum, qui horum exempla pariter est æmulatus.

Quamplures alii Ascetæ hujusmodi Opusculis insudarunt, & præ aliis Defensor Monachus, qui sub initium octavi sæculi in Monasterio Ligugensi Pictavorum Provinciæ degebat, ubi collectionem quamdam edidit dogmatum moralium, ex omnibus fere antiquis Patribus depromptorum.

Quis autem enarrare valeat (inquit Theodorus Studita in funereo elogio S. Platonis) multifarios eximii hujus Archimandritæ labores in isto scribendi genere, quot libros compilationesque Operum Sanctorum Patrum concinnarit, ex quibus Monachi incredibile nunc hauriunt emolumentum?

Quæ cum ita sint, perpendendum restat, num Monachi ad omnium materiarum studia indiscriminatim teneantur incumbere, quas Sancti Patres pertractarunt? Rursus quosnam ex his peculiarius seligere, & quanam methodo perlegere debeant?

I.

Quodquid in Operibus Sanctorum Patrum nobis legendum occurrit, ad quinque potissimum capita redigi potest, videlicet: Interpretationem Scripturarum, Dogmata fidei, Christianos mores, Disciplinam Ecclesiasticam, & Disciplinam Monasticam.

Facile hic esset ostendere, priscos Monachos neutiquam existimasse, singulis hisce Capitibus quidquam inesse, cujus intelligentia, ac studium Monasticæ sint conversationi contraria. Jam nuper innuimus, multifarias Sanctorum Patrum collectiones ab iis fuisse contextas, ad Sacram Paginam attinentes; unicusque hic erat scopus, ob quem Cassiodorus, studium Sanctorum Patrum ab Alumnis suis fieri præcipiebat, quocirca catalogum quemdam accurare composuit eorum omnium, qui Commentarios jam pridem ante ipsum in Sacram Scripturam ediderant.

Opus a Cassiano exaratum super ineffabili Incarnationis Mysterio, palam ostendit, quod is Patres lectitabat, ut inde dogmata erueret; Sanctorum enim Doctorum testimonia ibi passim recenset, ad ejusdem probationem Mysterii pertinentia. Sanctus Anselmus, & Sanctus Bernardus, qui consimiles pertractarunt materias, nil minus erant in tali lectione versati; & notatu dignum est, quomodo Mellifluus Tractatum suum de Gratia, totum plane dogmaticum, cuidam Ordinis nostri Abbati nuncuparit, Guillelmo nempe Sancti Theodorici, qui cum in Cœnobio Signiacensi, Cisterciensis Ordinis, privatam degeret vitam, scripsit contra Petrum Abailardum super controversiis, ubi passim citat SS. Patres. Alios plerosque Monachos infra recensebo, qui etiam polemicis materiis insudarunt.

Sed ut rem hanc antiquioribus illustremus monumentis, nos non fugit, S. Augustinum librum de Correptione, & Gratia exarasse in gratiam nonnullorum Monachorum Africæ, qui ejusdem de Gratia doctrinam, ut par est, haud percipientes, perperam etiam arbitrabantur, ex ipsius principiis sequi, correptionem ipsam inanem prorsus reputari. Libros itaque versabant, quos S. Doctor ea de re in lucem edebat, nec propterea ipsos ab eo redargutos aliquando fuisse novimus, eo quod Monasticæ conditioni quidquam derogare viderentur; quinimmo opus alterum de Gratia, & libero arbitrio iisdem nuncupavit.

Tantumdem possumus de S. Fulgentio ejus discipulo enunciare, qui nedum de Charitate ad Abbatem Eugipium scripsit, verum tres, quos ejusdem flagitatu elucubraverat de Prædestinatione libros, ad ipsum misit, & nonnullorum Dogmatum Opuscula, sic instante Monimo. Idem S. Pater tres etiam libros de Veritate Prædestinationis, & gratiæ, duobus inclytis Monachis nuncupavit, Joanni nempe, ac Venerio, quorum primus Joannes ille Archimandrita, alter vero Venerius Diaconus esse perhibetur, quibus Africani Præsules in exilium missi, respondent, nonnulla resolvendo dubia ad materiam de Gratia spectantia. Denique hic ille est Joannes, qui una cum Leontio Monacho, & Petro Diacono, ex Africa Romam missi

fuere, ut ibi difficultatum aliquot de Incarnatione, & Gratia, decisiones intelligerent; & tantum abest, ut Sancti illi Præsules parvipendant, aut vituperent cupiditatem, qua præfati Monachi Theologicis doctrinis imbui flagrabant, ut potius eosdem multis ob id laudibus extollant. Plura interim super hoc addere omittam; sat enim, superque persuasum habeo, insignium horum virorum exempla sufficere in studiorum commendationem, quæ possunt a Monachis fieri, perlegendo Dogmatica Sanctorum Patrum opera; quam praxim nominatim servarunt Beda Venerabilis, Rabanus Maurus, S. Paschasius Radbertus, S. Anselmus, S. Bernardus, aliique pene innumeri sanctitate, ac doctrina conspicui.

Prout vero ad moralem doctrinam attinet, sat est Christiano censeri nomine, ut inde necessitas, vel saltem libera potestas arguatur evolvendi Patres, propriæ eruditionis gratia. Quod si universo Christifidelium cœtui libere permittitur eorum sensa percipere in rivulis inde manantibus, hoc est in libris spiritualibus, quis ibit inficias utilius adhuc fore, eadem proprio in fonte libare, si ad hoc præstandum quis inveniatur idoneus? quinimmo deplorandi potius sunt nonnulli, religiosam vitam degentes, arbitrantes ethicen Christianam sua ipsorum minime interesse, sed tantum Christifidelium universitati conducere; cæterum oportere, ut ejusmodi doctrina a Monachis præsupponatur, virtutesque illas unice comparare sibi studeant, quæ Monasticæ conversationi peculiariter debentur, quod perinde est, ac si Monachorum conditio quid aliud omnino videatur innuere, præter perfectionem Christianam, & valeat quis religionem adamussim profiteri, sine exacta moralis disciplinæ cognitione. Multum igitur refert muneris nostri partes in Patribus ipsis diligentissime investigare; quandoquidem Deus Didascalos, ac Magistros eos nobis destinavit; non negligendo tamen recentiores alios Authores, qui majoris charitatis ergo germana super ipsis edidere commentaria.

Forte non deerit, qui disciplinæ Ecclesiasticæ studium Monachis vix necessarium existimet; sed sufficere si quæ nunc temporis in praxi habentur quoad Sacramentorum administrationem, non ignorent, quin ulterius priscas scire consuetudines teneantur, quæ variis olim, sive locis, sive temporibus, vigebant. Verumtamen licet revera Monachis par non incumbat onus isthæc intelligere, ut cæteris Ecclesiasticis, nihilominus ejusmodi studium supervacaneum ipsis non fore reor; arduum quippe est scire, quomodo in aliquibus circumstantiis quis se gerere debeat, si primitivorum Ecclesiæ sæculorum praxis penitus lateat; prætere ista deficiente notitia, nonnulli plerumque temere proscribuntur usus alioquin in se sanctissimi, tametsi vel nostro hoc ævo, vel in iis, quas incolimus Regionibus, obsoleverint. Ex hac porro veteris disciplinæ inscitia ortum duxit ea recentis cujusdam Scriptoris hallucinatio, qui in Historia Ethiopiæ inter Abyssinorum errores consuetudiuem jejunandi recenset usque in Vesperam. Insuper valde difficile est quamplurium rituum antiquioris disciplinæ Monasticæ reddere rationem, queis utique fas est Monachos instrui, præter alios plures ad Ecclesiam attinentes, cui Monasteria in ipso potissimum propriæ fundationis exordio continuo se conformarunt, præsertim in materia Sacramentorum; & revera veteres cæremonias, sacrasque ritus ipsa diu servarunt, quamvis fuerint ab Ecclesia mox immutati; sic exempl. grat. in antiquis Ritualibus Monasticis legimus, sicut etiam in Vitis Sanctorum Monachorum, quod Sanctissimum Viaticum nonnisi peracta extrema unctione ægrotis impertiebatur; item quod hæc ipsa unctio fiebat incipiente ægritudine, pluriumque Presbyterorum manibus administrabatur, dierum aliquot fluxu continuo; hæc enim tunc erat in Ecclesia consuetudo.

Ex his autem, pluribusque aliis, quæ hic reticentur, exemplis, satis liquet, Disciplinæ Ecclesiasticæ studium Monachis valde conferre ad exacte sciendam Monasticam Disciplinam, cujus notionem nil minus, quam moralis Asceticæ, sibi comparare tenentur, ac sedulo investigare in ipsis Patrum operibus, quorum pulcherrima nobis reliquit Collectanea Pa-

ter Thomassinus in suo Opere de Disciplina. Addi ulterius potest, præter rationes hactenus allatas, Disciplinam Ecclesiasticam necessariam cum Ascetica & morali contignationem habere; enimvero a Patribus, atque Conciliis eatenus illa stabilita fuit, quatenus inde illibata servaretur merum integritas, pietatisque Christianæ, ac Evangelicæ fervor. Propterea cum teneantur Monachi Ethicen Christianam haud ignorare, operam pariter ipsos navare oportet Ecclesiasticæ Disciplinæ, cui illa prorsus innititur.

II.

Nunc vero perpendendum restat, quinam sint Patres, quibus legendis Monachi potissimum occupari debeant; Quandoquidem ad rem nullatenus esse videtur, quemlibet ipsorum indiscriminatim evolvere, nec unusquisque nostrum tantam materiarum amplitudinem proprio valet intellectu metiri; temporisque brevitas, quod, peractis reliquis Monasticæ vitæ exercitiis, superest, idipsum Monachis impossibile reddit, licet alioquin essent ad id præstandum idonei. Fateor utique illorum neminem a Divo Benedicto in Regula excipi, immo singulos cum fructu perlegi posse: *Quis liber Sanctorum Catholicorum Patrum* (inquit S. Patriarcha) *hoc non resonat, ut recto cursu perveniamus ad Salvatorem nostrum?* Verum hoc non sine quibusdam limitibus intelligitur, itaut ex Patribus ii in primis sint seligendi, qui legentibus queant majori esse emolumento.

Cap. 73.

Exordiri ergo, meo quidem judicio, quis poterit a lectione Cassiani, quam etiam S. Legislator nobis in Regula expresse commendat. Hæc lectio perquam utilis erit ad dignoscendum priscum Monachicæ conditionis fervorem; & quia facili procedit methodo, gestis namque, ac exemplis passim, jucundeque intermiscetur, tyronum ideo captui erit accommodatior: præterquamquod Collationes hujusce Authoris, dialogorum ad instar sunt distinctæ. Porro Gazei Commentaria ad obscuriora ejusdem loca declaranda legentibus inservient, unde etiam ea omnia facile poterunt animadvertere, aliquibus subjecta censuris.

Legere subinde oportebit Theodoreti Philotheum, Opera Sancti Ephrem, Scalam S. Joannis Climaci, S. Dorotheum, Vitasque Patrum a Rosweido impressas.

Post istas lectiones captu faciliores, perlegi mox poterunt Regulæ S. Basilii, incipiendo a brevioribus, usque ad fusiores; quibus superaddendus erit sermo quidam ab eodem S. Doctore editus super Monasticis institutionibus, ac Disciplina morali Monachorum, una cum Epistola ad Chilonem Monachum, & duabus, tribusve aliis, in quibus agitur de nonnullorum Anachoretarum lapsu.

Huic lectioni altera Codicis Regularum antiquarum annectenda erit: vel etiam Concordiæ Regularum, cum notis Patris Menardi: deinde tomorum quinque Asceticorum, quos Patres Congregat. Sancti Mauri typis mandarunt in gratiam Religiosæ juventutis, cui difficile est integra distribuere volumina, in quibus Sanctorum Patrum continentur opera, quibus præfati tomi undequaque abundant. Ista compilatio summæ est utilitatis, potiorique amodo esse debet commendatione digna, quam hucusque fuerit, ex eo solum, quia tertium volumen negotium legentibus alicubi facessere videatur. Operæ insuper pretium erit, S. Augustini tractatibus, qui tomo quinto hujusce Compilationis leguntur, reliquos adjicere de Opere Monachorum, de Mendacio ad Consentium, de Agone Christiano, de Fide, & Operibus, una cum libris Confessionum; item Epistolas paræneticas Sancti Nili, & Epistolas S. Isidori Damiatensis, in quibus luculenta, & egregia ad Ascetas monita leguntur.

Præter nonnullas S. Hieronymi Epistolas, quæ in quarto leguntur Asceticorum Tomo, de quibus hactenus memini, perlegi universim poterunt singulæ ejusdem Epistolæ, atque Tractatus, & in Prophetas Commentaria; item libri de Sacerdotio, & Homiliæ S. Joannis Chrysostomi in Matthæum, & Paulum, una cum iis, quas coram Populo Antiocheno concionando declamavit, Catecheses S. Cyrilli Hierosolymitani; libri Salviani de Providentia; Libri Moralium, & Dialogo-

logorum S. Gregorii ; ejusdem liber Pastoralis, una cum iis, quæ in Ezechielem scripsit ; Opuscula Petri Damiani, potiorque ejusdem Epistolarum pars, una cum iis Petri Venerabilis.

Ad studium Ecclesiasticæ disciplinæ non modicum conferet Apologetica attente perlegere, quæ Christianæ Religionis gratia emanarunt, in quibus Disciplina, & mores vivide adumbrantur ; quibus præterea veterum Patrum Epistolæ sunt superaddendæ, præcipue S. Ignatii Martyris, & S. Cypriani ; item Epistolæ Canonicæ S. Dionysii Alexandrini, S. Gregorii Nysseni, & S. Basilii, una cum Commentariis a Balsamone, & Zonara editis. Epistolæ Divi Gregorii Magni ad rem valde erunt pro intelligentia Ecclesiasticæ, ac Cœnobiticæ disciplinæ. Legi subinde poterunt eæ Ivonis Carnutensis, Petri Blesensis, una cum libris Divi Bernardi de Consideratione. Ut tamen perfectior Ecclesiasticæ Disciplinæ notitia habeatur, necessum erit, præter recensitos Authores, Summorum Pontificum, & Conciliorum Decretales epistolas complecti, de quibus infra sermonem habebimus. Pars insuper notabilis veteris disciplinæ in unum collecta inveniri potest apud Espencæum in Epistolam ad Timotheum, & in reliquis ejus Tractatibus ; item apud Hugonem Menardum in Sacramentarium, seu librum Sacramentorum Divi Gregorii, apud Patrem Morinum de Pœnitentia, & Ordinationibus ; denique in libris de Disciplina Ecclesiæ Ludovici Thomassini.

Verum ex omnibus libris, quos possunt, aut debent Monachi evolvere, nullus post sacra Volumina superest, qui majori queat ipsis esse emolumento, quemque præ manibus magis habere teneantur, quàm Opera Divi Bernardi ; hoc enim pabulo proprias oportebit ut nutriant animas omni vitæ suæ tempore, nec ipsis unquam licebit eximii hujus Monachorum Magistri lectionem interponere, nisi ut eamdem quamprimum jucundius, & avidius reassumant ; in hanc quippe mixta fluunt, quæcumque alibi dispersa occurrent, nimirum soliditas, venustas, varietas, proprietas, brevitas, fervor, & energia sermonis ; quinimmo asserere ausim, vix alterum inventum iri, quem Deus ad Ascetarum mores reformandos peculiarius delegerit, quique felicius muneris hujus partes absolverit viro isto præstantissimo.

En igitur potiores Patrum lectiones, quæ meo videri possunt a Monachis fieri, non quidem, ut inde sapientes prorsus evadant, sed ut quantum sat est, quæ ad regulam morum, disciplinamve, tum Christianam, tum Monasticam spectant, non ignorent. Cæterum arbitrandnm hic non est, operæ pretium esse quæcumque a me hucusque recensita Authorum Opera evolvere, vel præfatam seriem omnino servandam esse ; proprio namque quoad hoc poterit unusquisque ingenio, geniove consulere, vel etiam sapientis, peritique Viri se judicio committere.

Quoad illos vero qui acriori pollebunt ingenio, majorique spiritus fervore flagrabunt ad ampliorem in hoc provinciam capessandam, verbo demum, magis idonei fuerint ad intimius percipiendum quidquid ad traditionem Ecclesiasticam spectat, poterunt utiliter evolvere exiguum Tractatum de lectione Patrum Ecclesiæ: *Petit Traitè de la Lecture des Peres de l'Eglise, ou la Methode pour les lire utilement*, *Parisiis impressum apud Couterotum*, *& Guerinum anno* 1688. Cujus Libri Author, ut ex plerisque ratum habui, est P. D. Bonaventura Argonnensis, Carthusiæ S. Juliani Rhotomagi Vicarius. Abs re non erit aliquam ejusdem notitiam hic breviter innuere.

Author iste jure existimat, ut utiliter legantur Patrum Opera, opus esse ea proprio, quo sunt edita, idiomate perlegere, proindeque præter latinam, Atticam quoque linguam addiscendam esse. Insuper præter Sacram Paginam, cui hujuscemodi studium in primis innititur, necessum esse vult Historiam Ecclesiasticam, Scholasticam, profanorum etiam Authorum Scripta, Criticamque prænoscere. Item quod hujusmodi Crisis prudenter, discrete, ac moderate fiat, cavendo nempe a nimia severitate, & acrimonia, ne, dum nimium expungere quis audet, totum alteret, aut destruat. Præ-

terea

terea, quod eadem Crisis versetur præcipue in sedula indagatione Authorum Ecclesiasticorum, proprias scilicet eorum qualitates, ac dotes investigando, legitimas ipsorum elucubrationes ab apocryphis, ac supposititiis secernendo, melioresque editiones distinguendo a cæteris inferioris notæ.

Postquam conditiones istas in genere Author recensuit, alias peculiares affert, multifarias proponendo methodos ad præfatam Patrum lectionem attinentes. Non nulli siquidem autumant, ipsos juxta temporum, quibus vixerunt, seriem, perlegi posse. Alii vero arbitrantur, lectionem Græcorum Patrum alteri Latinorum intermiscendam esse, ut utrorumque sensus simul retineantur. Alii denique sentiunt, aliquem ex Patribus seligendum esse, sive Græcum, sive Latinum, istiusque potissimum lectioni vacandum, ita tamen, ut cum opus fuerit, cæteri quoque libere perlegi queant. Item ad selectionem hanc faciendam oportere, ut unusquisque proprias consulat intelligendi vires, geniumque sequatur; & ut Authores, qui seliguntur, instituto nostro, ac muneri conformentur. Tandem quod hujusmodi selectio fiat ex decem, aut duodecim celebrioribus Patribus. Exactius tamen loquendo, cum juxta Authoris hujus sententiam singuli Patres Græci ad S. Joannem Chrysostomum unice redigi queant, omnes pariter Latini ad solum Divum Augustinum poterunt plane restringi.

Hic idem Author unum, quod apposite ad rem præsentem, gravis est momenti, animadvertit, inquiens: „ Il „ y a des esprits de peu d'étendue, qui „ se doivent borner à peu de choses; „ & d'autres si vastes, qu'ils peuvent „ tout embrasser. Quand ceux là s'ou„ bliant eux memes veulent s'elever au „ rang de ceux ci, ils s'eblouissent, & „ perdent par leur vanité la place, „ qu'ils auroient remplie dignement „ dans un état mediocre, s'ils avoient „ eu assez de moderation pour s'y fi„ xer. D'ailleurs les grands esprits ne „ connoissant pas tout ce qu'ils peu„ vent, se perdent en manquant de „ courage pour se porter où leur meri„ te les appelle. D'ou vient quil arrive, „ que l'attachement qu'ils ont aux pe„ tites choses, les rend à la fin incapa„ bles des grandes, pour les quelles la „ nature les avoit formez „. Adsunt ingenia, inquit ipse, modicæ capacitatis, quæ propterea intra certos limites necessario sistere debent; alia vero tantæ vastitatis, ut universa queant facile complecti. Quotiescumque illa propriæ conditionis oblita, ad horum gradum se audent extollere, hallucinantur, & ex propria ambitione eo loco decidunt, quem alioquin in gradu inferiori digne implere potuissent, si, moderatione utentes, in ipso mansissent. E contrario eximio pollentes ingenio, non tamen attingentes, quæ aliquando possent propria facultate metiri, misere torpent, animoque cadunt, ne ulterius progrediantur, quo propriæ vires conducerent; unde mox fit, ut dum jugiter in rebus parvi momenti occupantur, inepti tandem ad majora reddantur, ad quæ natura ipsos destinaverat.

Hinc tamen non arguitur (subdit ingeniosissime hic Author) sublimiora ingenia identidem non debere ad inferiora etiam intelligenda descendere; nec ea, quæ mediocris sunt perspicaciæ, supra propriam, atque ordinariam cognoscendi vim posse aliquoties transcendere; quandoquidem ex una parte indubitatum est, nihil prorsus negligendum esse, & ex altera utile esse, ingenium ad ulteriora interdum extollere. Verum tali moderatione id præstandum erit, ut inde nec contemptus de rebus utilius sciendis, nec tædium, aut molestia gignatur.

Præter hæc monita, quæ quidem serio sunt animadvertenda, pleraque alia supersunt sane non spernenda.

Primum est, quod antequam alicujus Patris lectionem quis exordiatur, ad rem valde erit ejusdem vitam, ac gesta accurate invisere, ut inde ingenium ejus, genium, scribendi methodum, & tempus, quo vixit, comperiat.

Secundum (quod etiam alias innui) est: Diligenter distinguenda esse ejusdem opera vera, ac legitima ab apocryphis ac suppositiis. Quod si non præcaveatur, in varios ingentesque errores poterit lector facile labi, nec totum illum.

quem ex tali lectione spectabat, fructum exhauriet. Quapropter meliores editiones fas erit inquirere, & novam Bibliothecam evolvere Domini Du-Pin.

Tertium: Operæ pretium esse tempora accurate distinguere, quibus singula eorum opera elucubrata fuere.

Quartum: Quod si quis ex Patribus varie de re aliqua scripsit, postremæ ejusdem potius, quam primæ oportebit adhærere sententiæ.

Quintum: De alicujus Patris doctrina judicandum esse, ex locis potius, in quibus materiam aliquam data opera eventilarit, quam ex aliis, in quibus de ipsa obiter tantum, aut perfunctorie disseruerit.

Sextum: Non ita adhærendum esse iis omnibus, quæ aliquoties a nonnullis Patribus fervore scribendi amplificata fuerint, ut indiscriminatim, & inconsiderate singula eorumdem effata velut axiomata putentur.

Septimum: Quotiescumque Pater aliquis quidquam sentire dignoscitur cæterorum opinioni dissonum, integram ipsi fidem adhibendam non esse, nisi forte Ecclesiæ Orthodoxæ authoritas ejusdem arrideat sententiæ. Cæterum si quis aliquando ab insignium istorum virorum sententia cogatur recedere, id reverenter, ac circumspecte præstabit, ne temere quidquam aliquando condemnet, quod forte nondum intellectu complectitur; duo vero anceps inter extrema constitutus, benigne, ac pie superabundare mallem, Quintiliani consilium simili in casu secutus, favorabiliter nempe ipsorum opiniones exponendo (quemadmodum etiam a Divo Thoma peractum sæpenumero legimus) quam iis vel minimam censuræ notam unquam inurere: *Si necesse est in alterutram errare partem, omnia eorum legentibus placere, quam multa displicere maluerim.* Quod etiam S. Hilarius pulcherrime innuit: *Ne damnemus*, inquit, *Patres, ne animemus Hæreticos, ne dum hæresim expellimus, hæresim nutriamus.* Quod in primis servandum erit, ipsis in aliquo unanimiter consentientibus; quoniam tunc præsumptio sane intolerabilis foret, ut inquit S. Basilius, ab ipsorum sententia, propriam præferendo, recedere.

Lib. 10. Cap. 1.

In fine Libri de Synodis. Ep. 390. init.

Octavum: In Polemicis operibus finem, quem sibi præfixerunt, maxime attendendum esse; nec iis semper eousque assentiendum, quo nonnisi ex disceptationis fervore ipsorum ratiocinia plerumque pertigerunt; Qua monitione utendi erit occasio in lectione præsertim Tertulliani, & aliquoties in ea Divi Hieronymi, ac Petri Damiani.

Nonum: Quod utiliter Analysis fieri poterit cujuscumque Tractatus Patrum juxta methodum nobis a Photio in sua Bibliotheca traditam, vel etiam juxta illam Sculteti quoad Patres primorum quatuor sæculorum; quocirca perlegenda est tota plane Bibliotheca Photii; multumque præstabit Scultetum etiam evolvere, considerando ejus methodum, indeque arguere num saltem ex parte ipsam liceat imitari; neutiquam tamen approbando singula istius Protestantis Dogmata, utpote passim erronea, ac noxia.

Alia insuper possem monita adjicere, puta: sedulo perpendere expressiones, vel dialectos quasdam, priscis Patribus communes, vel etiam singulis proprias, earumque sensum percipere juxta usum, suo, non nostro ævo, familiarem. Verum alibi de hujuscemodi studio plura distinctius addam, cap. scilicet 20. istius secundæ Partis. Interim finem paræneticis hisce adnotationibus impono, eos qui huic studio navant operam, hortando, ut longe magis ad cordis puritatem, morumque directionem respiciant, quam ad meram contemplationem, atque doctrinam, vel saltem quoad fieri potest, utrumque studeant copulare; secus enim nusquam, ut par est, Sanctorum Patrum verba, sensumque percipient, ut optime S. Athanasius sub finem lib. de Incarnatione docet.

CAPUT IV.

Continuatio ejusdem Argumenti; ubi fit sermo de Sanctorum Patrum lectione, prout ad Theologiam confert.

Quæ potissimum in Sanctorum Patrum lectione a nobis debent inquiri, sunt: scientia dogmatum fidei, & divinarum explanatio scripturarum, quæ

quæ omnia sub Theologiæ positivæ nomine solent comprehendi.

Studium hoc in duas partes dividi potest; in prima de fidei dogmatibus agitur, prout ad Orthodoxos spectat, & hæc proprie loquendo est Theologia Patrum: In altera vero prout ad Ethnicos, Judæos, & Hæreticos, hæcque Controversiarum nomine indigitatur.

Ad rem erit a prima exordiri, nisi forte quis velit utramque simul intermiscendo complecti. Et quantum ad hoc plurimum juvat primo evolvere tertium, quartum, & quintum librum S. Irenæi, præsertim vero tertium; Item librum a Tertulliano compactum de præscriptione adversus Hæreticos; Deinde commonitorium Vincentii Lerinensis, qui libellus eodem potest insigniri elogio, quo a Tullio alter cujusdam Academici commendabatur hi verbis: *Est non magnus, verum aureolus, & ad verbum ediscendus libellus.*

Perlegendi mox erunt quinque Tomi Dogmatici Dionysii Petavii, ad explorandas potiores difficultates in Patrum operibus occurrentes, ac peculiares exprimendi modos sciendos, juxta methodum, atque praxim eorum temporum. Tria etiam volumina, ad hoc ipsum pertinentia, legi poterunt a Ludovico Thomassino in lucem nuper edita.

Perlectis hisce, vel saltem perlustratis Codicibus, Sanctorum Patrum studio incumbendum erit, vel per continuatam ipsorum seriem, vel materiarum ordinem. Prima methodus prolixa nimis videtur; altera vero brevior, proindeque fortassis utilior.

Porro si ad rem quis arbitretur dogmata seorsim addiscere, ea scilicet non ordinando ad Controversias, juvat studium hocce a lectione Patrum exordiri, ex quibus universalis quædam Religionis idea formari queat, ut sunt Libri S. Augustini de Catechizandis rudibus, illi de Doctrina Christiana, Tractatus de vera Religione, de Moribus Ecclesiæ, denique ejusdem Enchiridion. Item Eusebius de præparatione, ac demonstratione Evangelica &c. Liber Sancti Fulgentii de fide ad Petrum, ubi egregias quadraginta regulas tradit, ad fidem attinentes.

Quoad Tractatum de Trinitate, legantur S. Athanasius super explanatione vocis, Ὁμοούσιον; quinque Orationes S. Gregorii Nazianzeni ad Theologiam spectantes, hoc est trigesima tertia, cum quatuor sequentibus; libri decem S. Hilarii; S. Basilius contra Eunomium; Divus Augustinus contra Maximinum Arianum, & primi ejusdem libri de Trinitate; denique liber super eadem a S. Fulgentio concinnatus.

Quoad Incarnationis Mysterium, legantur epistola S. Athanasii ad Epictetum; ea S. Augustini ad Volusianum; ejusdem Tractatus de perseverantia, ubi sub finem explicat Jesu Christi prædestinationem; item Epistolæ S. Cyrilli Alexandrini, lectæ in Concilio Ephesino, & illa, quam super reconciliatione cum Orientalibus exaravit; Epistola S. Leonis ad Flavianum; Definitio Concilii Calcedonensis; Anathematismi Quinti Concilii; Definitio sexti Concilii; Sanctus Fulgentius; Epistola 190. Divi Bernardi ad Innocentium II. adversus Petrum Abaillardum super satisfactione Jesu Christi, ejusque Redemptione.

Quoad Spiritum Sanctum, libri Divi Basilii, & illi Didymi, inter Opera S. Hieronymi ejus traductoris, ac Discipuli, typis editi.

Prout vero ad materiam de Gratia, legantur octo Canones Concilii Milevitani; liber S. Augustini de spiritu, & litera; illi de Gratia & libero arbitrio; de Correptione, & Gratia; de Prædestinatione Sanctorum; de Dono perseverantiæ; Responsiones S. Prosperi ad objectiones Vincentianas, & contra Collatorem; Concilium Arausicanum secundum; Sessio sexta Concilii Tridentini; Epistola S. Cœlestini Papæ ad Gallos; S. Prosper, & S. Fulgentius.

Quoad Sacramenta, legantur libri septem S. Augustini, ad Baptismum spectantes, contra Donatistas; ejusdem libri adversus Parmenianum, in quibus de efficacia Sacramentorum in genere agitur; S. Justinus de Baptismo, & Liturgia; Catecheses S. Cyrilli Hierosolymitani de Sacramento Eucharistico; Tractatus S. Ambrosii de initiandis; Tractatus de Sacramentis, qui inter ejus opera visitur; Homilia 83. S. Joannis

Chrysostomi in Matthæum; Catecheses Sancti Gaudentii. Horum fere omnium Patrum Compendia adsunt in Officio de Sacramento Eucharistico per singulas totius anni Hebdomadas distributo. Pro Sacramento Baptismi, & Eucharistico, Epistola S. Fulgentii ad Ferrandum, ubi agitur de Baptismate cujusdam Æthiopis, in mortis articulo constituti. Pro Sacramento pœnitentiæ, Tertullianus de pœnitentia; Epistolæ S. Cypriani; ejus Tractatus de lapsis; Epistola S. Paciani ad Sempronianum contra Novatianos; S. Ambrosius de pœnitentia; postrema ex 50. Homiliis S. Augustini; ejus Sermo 32. de verbis Apostoli; S. Fulgentius de Remissione peccatorum. Circa modum orandi pro defunctis, liber S. Augustini de cura pro mortuis agenda, ejusque Enchiridion.

De Natura Animæ, perlegi poterit liber decimus ejusdem Sancti Augustini de Trinitate.

Pro materiis ad Ecclesiam spectantibus, videatur S. Cyprianus de Unitate Ecclesiæ; ejus Epistola ad Antonianum; liber S. Augustini de Unitate Ecclesiæ; plures ejusdem Epistolæ contra Donatistas; quibus adjiciendus est liber Domini Nicole de Unitate Ecclesiæ; Epistolæ Sancti Ignatii super potestate Episcopali, una cum Apologia Pearsonis; item fere omnes Epistolæ S. Cypriani ad hoc ipsum spectantes, & pro Ecclesiastico regimine, eæ potissimum, quas Divo Cornelio Papæ, Florentio, Puppieno, & aliis scripsit.

Super Authentico Apostolorum testimonio legi poterunt S. Irenæus; Sancti Joannis Chrysostomi Homilia prima in Matthæum, primæ duæ in Joannem; Quarta, & Quinta in epistolam primam ad Corinth. cap. 1. versic. 26. in ea verba: *Non multi nobiles*.

Super Traditione, & authoritate Decisionum Ecclesiæ, S. Irenæus, lib. 3. adversus hæreses; Tertullianus de præscriptionibus, &c. 3. ejus libri de corona militis, una cum cap. 27. libri Sancti Basilii de Spiritu Sancto, & Commonitorium Vincentii Lerinensis.

Quoad formulas judiciorum Ecclesiasticorum, Acta primi Concilii Chalcedonensis; Acta Conciliorum quinti, sexti, & septimi. En igitur ea omnia, quæ potiori ex parte ad dogmata sive in genere sive in specie, referuntur.

Prout vero ad secundam partem spectat, quæ nimirum Controversias, seu polemicas materias respicit, legere oportet omnes Apologias, quæ in favorem Christifidelium contra Ethnicos emanarunt; illas scilicet Tertulliani, Origenis contra Celsum, S. Justini, ejusque Dialogos cum Tryphone, Athenagora, Minutii Felicis, Institutiones Lactantii, &c. Item antiquas professiones fidei, præter Symbola, ut est illa Episcoporum Africæ in Tertio Libro Victoris Vitensis; item eas Hæreticorum, quarum aliquot in adnotationibus Patris Garnierii in Marium Mercatorem reperies; nec parum juvabit retractationes, & abjurationes Hæreticorum, aliorumve lectitare, qualis est ea Leporii Monachi, a Patre Sirmondo typis edita, &c.

Ad explicitam, ac distinctam singularum hæresum seriem cognoscendam, legendi sunt Sanctus Epiphanius; Sanctus Augustinus ad *Quodvult-Deum*; S. Irenæus; Leontius Monachus, cujus Opera Patrum Bibliothecæ sunt inserta; Theodoretus qui in quinque suis libris de fabulis Hæreticorum Epitomen S. Irenæi composuit; S. Ignatius, qui speciatim contra Simonem Magum, ejusque asseclas scripsit; S. Irenæus contra Valentinum; Tertullianus contra Valentinianos, & Marcionem; SS. Cyprianus, & Pacianus contra Novatianos; Sancti Athanasius, Hilarius, Ambrosius, Augustinus contra Arianos; idem S. Athanasius contra Sabellianos; SS. Basilius, & Gregorius Nazianzenus contra Eunomianos; SS. Augustinus, & Optatus contra Donatistas; S. Hieronymus contra Origenem, Jovinianum, Helvidium, Vigilantium, & Pelagium; S. Augustinus contra Manichæos, Pelagianos, & Jovinianistas; S. Cyrillus Alexandrinus contra Nestorianos, ejusdemque libri decem contra Julianum Apostatam; S. Leo contra Eutychianos, & Priscillianistas; S. Prosper contra Semipelagianos; Sancti Sophronius Hierosolymitanus, & Maximus contra Monothelitas; Sancti Joannes Damascenus, &

Theo-

Theodorus Studita contra Iconomachos, seu Iconoclastas; & Sanctus Anselmus contra Græcos.

Porro silentio præteriri non debent, quæ Sanctus Athanasius contra Ethnicos exaravit; item præparatio Evangelica Eusebii contra Gentes, nil minus ac ejusdem demonstratio contra Hebræos.

Monachos tamen hic cogere non intendo ad singulos recensitos Authores indiscriminatim evolvendos, id enim pluribus esset prorsus inutile. Verum allata series, cujus potior pars ex selectione Meldensis Episcopi deprompta est, iis poterit juxta exigentiam inservire, cum scilicet necessitate urgente vel temporis, vel loci, vel demum proprii muneris alios edocendi, semetipsos præfatis materiis cogentur imbuere.

Nec similiter necesse reor, priscarum hæresum habere notitiam, modo de iis alicubi non sit pertractandum. Eas Pelagianorum, Donatistarum, ac Jovinianistarum sat erit invisere; istorum siquidem deliramenta cum sectariorum præsentis ævi hæresibus, ac disceptationibus majorem habent affinitatem. Qui Sancti Epiphanii Opera perlegerit, reliquorum pariter ejus temporis Authorum lectionem non omittat, ut loca quædam hujus Patris emendare queat, quæ non omnino sunt veritati consentanea. Hinc tamen non relinquitur, quin ipsius lectio valde sit utilis.

Cæterum melior norma, in seligendis Patribus attendenda est: quod præferantur ii, quos Deus speciatim delegerit ad illustrandas peculiares quæstiones, aliis, qui eas perfunctorie tantum pertractarunt, tuncque potissimum, cum res ipsa nondum, vel eventilata, vel decisa esset ab Ecclesia. Item quod alicujus Patris scripta, in quibus data opera de stato puncto differitur, quibusdam locis anteponantur, in quibus idem Author obiter solum de eo est locutus. Hæcque ratio in primis extitit, propter quam Ecclesia Sanctum Augustinum cæteris quibusvis Patribus jugiter præposuerit in materia de Gratia, in iis nimirum Operibus, quæ contra Pelagianos absolvit.

Poterit insuper Sanctorum Patrum lectio ad Sancti Thomæ, aut Magistri Sententiarum methodum referri, quos ideo versare non modicum proderit, ut ad praxim ea rite redigatur. Verum hoc ad Collectiones potius, aut Compilationes attinet, de quibus in hujusce Tractatus progressu sermonem habebo.

En igitur, quæ maxime advertenda censui ad præfatam lectionem expendendam. Pleraque tamen alia legere quis poterit in libro nuper hac de re consulto elaborato, qui mihi admodum profuit ad prædictas adnotationes. Unusquisque autem in hoc genium proprium, propensionemve sequatur, peritumque, ac sapientem consulat Doctorem, ut lectiones istas rite disponat; sat enim persuasum habeo, quod, ut vastum, seriumque hoc studium feliciter absolvatur, tot methodos excogitari fas esset, quot studentium inclinationes. Quapropter quilibet juxta propriæ intelligentiæ rationem, & ex doctiorum virorum consilio, talem sibi notitiam comparare satager, qualem vel ex librorum copia, vel methodorum congerie, incassum sperabit.

Lecture des Peres. pag. 181.

CAPUT V.

De Studio Conciliorum, & juris tum Canonici, tum Civilis.

Studium Conciliorum ad Ecclesiasticam disciplinam, & dogmata scienda, nil minus requiritur, quam illud Sanctorum Patrum, cum ex unanimi istorum de aliqua re consensu, species quædam Concilii Generalis emergat, nunquam non in Ecclesia subsistentis. Quare compertum est, Monachos utrique prope æque operam navasse. Conciliorum Collectanea, a Dionysio, cognomento, Exiguo, nobis relicta; item illa Reginonis Abbatis Prumiensis, Abbonis Venerabilis, Abbatis Floriacensis, quorum Compilatio in Tomo secundo Analectorum, quæ nuper edidimus, reperitur; Gratiani Monachi Sancti Felicis Bononiæ, Blastaris Monachi Græci, & aliorum, id fortiter evincunt,

præ-

præter alia plura, Martini nempe Episcopi Bracarensis, Arsenii Patriarchæ Antiocheni, Anselmi Episcopi Lucensis, ac Deusdedit Cardinalis, qui proprias lucubrarunt Collectiones, postquam de Statu Monastico ad Ecclesiasticas dignitates fuerunt assumpti. Hinc merito Cassiodorus in suis Institutionibus, proprii Cœnobii Monachos hortatur ad lectionem assiduam Compilationis Sacrorum Canonum, quam Dionysius Exiguus suo

Cap. 23. ævo congesserat, & Conciliorum Ephesini, & Chalcedonensis, *ne* (ut ipse ait) *viderentur tam salutares Ecclesiasticas regulas culpabiliter ignorare*.

Et revera multi in Conciliis Canones habentur, Monachos potissime spectantes, quorum propterea ipsis expedit notitiam habere, non minus ac aliorum, qui Sacramenta respiciunt, statumque Clericalem, quo condecorantur. Sanctus Bernardus hujuscemodi studio neutiquam adversatur; quod si alicubi, ut Tractatum suum de Præcepto, ac Dispensatione Regulæ, breviorem redderet, inquit supervacaneum esse plerisque difficultatibus, aut quæsitis respondere, a Monachis S. Petri Carnutensis sibi propositis, super quibusdam Canonibus ad

S. Bern. de Præc. cap. 19. ipsorum Institutum nil fere attinentibus, statim tamen subdit, posse semetipsos, sacros invisendo Canones, pro eorum solutione instruere: *Quia in libris ipsi facile reperire potestis, si quærere non gravemini*. Quare non arbitrabatur studium istud Monachis simpliciter incongruum. Præterea indubium est, Sanctum Doctorem illud sibi lumen nullatenus comparare potuisse ad libros de Consideratione texendos maxime necessarium, absque prævia, & exacta Sacrorum Canonum, Conciliorumque notione.

Trifariam quoad hoc studium quis se gerere potest, vel scilicet Concilia integre perlegendo, una cum Decretis Summorum Pontificum, quæ ipsius sunt maxima portio, vel istorum dumtaxat Collectanea versando, vel demum epitomen aliquam evolvendo, ut est ea Cabassutii secundæ editionis in folio; & hic postremus modus, utpote brevior, atque facilior, plerisque sufficere poterit; tametsi parum a nonnullis commendetur.

Vetustiora Collectanea in compilationibus occurrunt, quas duobus in tomis Justellus concinnavit, quorum etiam Procemia legenda erunt, una cum dissertatione Domini de Marca super variis hisce Collectionibus, paulo hinc tempore inter ejus Opuscula a Domino Baluzio luci tradita. Gratianus postremus est inter Latinos, qui hujusmodi Collectiones congessere; ejusque Decretum (quo nomine indigitatur) amplius est quavis compilatione ab omnibus facta, qui eum præcessere. Ponderationes quasdam Canonibus ibi recensitis adjecit, quemadmodum Abbo, & Deusdedit longe ante ipsum præstitere.

Ut tamen utiliter, ac tute Decretum istud legatur, adnotationes, & emendationes oportet invisere, quas Antonius Augustinus in Gratiani opus contexuit; multumque debemus Domino Baluzio propter novam ejus editionem nuper nobis traditam, una cum aliis emendationibus ab ipso recens adjectis.

Nec ullatenus prætereunda est lectio eorum, quæ doctus is Præsul, Antonius nempe Augustinus, super antiquis Canonibus nobis reliquit, & si falsas etiam, & apocryphas decretales identidem recenseat; sicut & Collectionis Beveregii in Anglia nuper impressæ. Collectio ista, duobus amplis contenta Voluminibus, Canones Apostolorum complectitur, & Œcumenica Concilia ab Ecclesia Græca universim recepta, una cum Scholiis Balsamonis, Zonaræ, & Aristenis, denique Canonicas Epistolas Patrum Græcorum, Syllogem Blastaris cum doctissimis Beveregii notis, quibus totam dictam Collectionem illustravit.

Quoad secundum modum, Concilia nempe integre perlegendi, multifariam pariter quis se gerere poterit. Enimvero plerisque fortasse sat erit Concilia quinque, vel sex primorum sæculorum, perlustrare, quibus nimirum Ecclesiastica disciplina majori sua simplicitate, ac puritate gaudebat; dummodo & illa subsequentium sæculorum nullatenus negligant. Alii vero autumabunt, omnia generalia Concilia perlegenda esse, ut vult Pater Lupus Augustinianus in quinque volu-

voluminibus a se luci traditis, complectendo etiam Concilia, quæ generalia putabat, una cum notis super ipsis editis. Alii huic studio illud quoque Conciliorum superaddendum sentient propriarum nationum, ac Regionum; Sic inquam Galli Gallica, Hispani Hispanica, Angli Anglica, Germani Germanica, omnino legenda esse sustinebunt, quorum peculiares Collectiones seorsim factæ, apud nos extant; utcumque autem sit, certe Africana præteriri nullatenus debent, cum alias pluribus Ecclesiis normam disciplinæ præstiterint. Nec pariter veteres Pontificum Decretales Epistolæ omittendæ erunt, quæ in unum collectæ, & in tres tomos redactæ fuere; istarum tamen primæ, usque ad illas Syricii Papæ, relinqui poterunt, cum impræsentiarum a doctioribus Viris velut apocryphæ, ac suppositıtiæ compertæ fuerint, præcipue vero postquam Blondellus præ aliis hoc ipsum demonstravit. Alii tamdem existimabunt, opus esse Concilia quælibet, sive Provincialia, sive Œcumenica perlegere, ut inde maturior Ecclesiasticæ disciplinæ notitia habeatur,

Prout vero ad methodum Conciliis studendi attinet: Primo universalis quædam eorum idea formari debet, quæ ibi notanda occurrunt. Quocitca ad rem multum erit dudum legisse duos ponderationum libros Domini Albaspinæi, neutiquam tamen statuendo, quid circa dubia, ab ipso inibi proposita, ultimo sit resolvendum, usquedum singula in ipsis contenta, probe, diligenterque fuerint perpensa. Cabassutius etiam quantum ad hoc non parum juvabit. Qui tamen Concordiæ Domini de Marca studuerint, librisque Ludovici Thomassini de Disciplina, & Patris Quesnelii, magis etiam in Conciliorum studio proficient. Legi item possunt Richerius, & Jacobatius, cujus Opus velut Isagoge ad istam lectionem inservit. In calce hujus Tractatus potiorum difficultatum Elenchum invenies, quem idcirco tradidit, ut inde Autographorum studium facilius redderem.

Secundo cujuslibet Concilii historiam adamussim scire oportet, videlicet quidnam ad ipsorum celebrationem ansam præbuerit; quæ fuerint in ipso hæreses percussæ anathemate; quinam celebres viri ipsi interfuerint; & quæ inde evenerint.

Tertio, si quæ fuerint in Conciliis legendis notatu digna, calamo exaranda erunt, vel quoad dogmata, vel quoad Ecclesiasticam disciplinam. Istæ autem adnotationes integre, & per extensum scribi poterunt, breviter solum innuendo in margine causas, aut materias singularum, ut paulo infra, cum de Collectionibus, luculenter exponam.

II.

Juris Canonici studium parum, aut fere nihil differt a præfato Conciliorum; & bifariam dividi potest; pars siquidem una Jus antiquum comprehendit, hoc est Decretum Gratiani; altera vero Jus novum, quod Summorum Pontificum Epistolas Decretales complectitur, quæ post Gratianum emanarunt, dum medium sub duodecimi sæculi viveret, ex utroque autem totum, quod Juris Canonici corpus dicitur, coalescit.

Decretum Gratiani ex Sacræ Scripturæ testibus compingitur, ex regulis Conciliorum, antiquorum Pontificum Rescriptionibus, & Sanctorum Patrum Authoritatibus; tresque in partes est distributum. Prima dicitur de Distinctionibus, & unam supra centum distinctiones claudit. Secunda, quæ De Causis inscribitur, ex triginta sex causis contexitur, quarum trigesima tertia distinctiones septem complectitur, in quibus de Pœnitentia agitur. Tertia quinque distinctiones continet, quæ de Consecratione appellantur, ut a prima parte distinguantur, eo quod in præsenti ab Ecclesiarum consecratione Gratianus revera exordiatur.

In prima itaque parte de primis Juris principiis agitur, hoc est Juris tum Divini, tum humani, in primis nempe vicenis distinctionibus; in reliquis vero de Ordinationibus, & Ecclesiarum Ministris, de Prælatis, & Inferioribus, & de Prærogativis, ac dotibus, quibus insigniri debent.

In

In secunda de judiciis Ecclesiasticis tum civilibus, tum criminalibus, pertractatur, deque materia, supra quam cadunt, tam in exteriori, quam interiori foro; & propterea hac in parte de Matrimonio, ac de Pœnitentia luculenter agitur, quæ plerisque ex dictis judiciis materiam præbent.

In tertia demum Gratianus de cæteris Sacramentis disserit, de quibus nullus in præcedentibus sermo est habitus, videlicet de Baptismate, Confirmatione, & Eucharistia, Extremum Chrisma reticendo; & cum Eucharisticum Sacramentum sit cæterorum longe præstantissimum, idcirco de ipso ibi primo pertractat, incipiendo ab Ecclesiarum, & Altarium consecratione, quæ eidem Augustissimo Sacramento debent inservire.

In singulis porro istarum partium Gratianus studet varios concordare Canones, super quavis materia occurrentes; unde creditur opus istud ab ipso sic fuisse inscriptum; *Concordia discordantium Canonum*. In his tamen conciliandis aliquoties hallucinatus est, sicut etiam citando authoritates, quas refert, ut ex iis argui potest, quæ parte secunda de Confessione recenset; quamquam ibidem possumus ipsum favorabiliter interpretari, ut videre est in Tractatu de Confessione Patris de Sancta Martha, Monachi Benedictini Congregationis Sancti Mauri.

Cæterum, quantum ad falsas Gratiani citationes, Romani Correctores sub Pontificatu Pii IV. & Pii V. ipsis prospicere curarunt, singula nempe propriis tribuendo Authoribus, quæ Gratianus, post Burchardum, & Ivonem Carnutensem, aliis ascripserat. Antonius Augustinus, Archiepiscopus Tarraconensis, consimile opus eodem tempore susceperat, totumque pene consummaverat, cum ecce intellexit, novam Decreti Gratianæi editionem a Romanis Revisoribus prodiisse, una cum ejusdem emendationibus. Quocirca Doctus is Præsul coactus fuit eas sedulo perpendere, perque nova quædam additamenta, Dialogis, ex quibus duo ejus libri componuntur, inserta referre. Hoc tamen opus, postquam Author naturæ concesserat, quod anno 1586. contigit, solummodo fuit luci traditum; & quia impressa exemplaria fere ubique defecerant, Dominus Baluzius, ut nova fieret editio, oppido utilis, & castigata, operam dedit, cui etiam scitu dignas correctiones superaddidit, ut alias innui.

Licet autem istud Gratiani Decretum haud fuerit publica ex authoritate compositum, hinc tamen non obstitit, quin fuerit in jurisprudentiæ palæstris summopere commendatum ante Decretalium compilationem, quæ postmodum facta est. Quinimmo ex tunc etiam jugi in existimatione fuit, tametsi ejus authoritas ex Doctorum, quos inibi passim recenset, testimonio in primis firmetur.

Porro jus novum in quinque collectionibus, sive Decretalium compilationibus consistit, quæ post Gratiani obitum a Summis Pontificibus emanarunt. Hæ autem Collectiones sunt: Decretales Epistolæ a Gregorio IX. compilatæ, Sextus, Clementinæ, Extravagantes Joannis XXII. & Extravagantes Communes.

Ante Gregorium IX. quamplures earumdem Decretalium Sylloges texere attentaverant; & præ aliis Innocentius III. & Honorius III. istam nonnullis provinciam demandaverant; sed tandem Gregorius Nonus Honorii successor, qui vixit in Pontificatu ab anno 1237. usque ad 1241. collectionem fieri jussit, quæ nunc temporis Canonico juri inseritur; quamvis pleræque ex hisce Decretalibus haud sint in Gallia receptæ, & præsertim eæ Sexti, quæ ex Lugdunensi Concilio non fuerunt deprompta. Præterea harum aliquot abrogatæ fuere, sive a Concilio Tridentino, ut sunt quæ Clandestina approbabant Matrimonia, sive ex contraria consuetudine.

Collectio hæc Gregorii IX. coalescit nedum ex Summorum Pontificum Decretalibus, qui vixerunt post Eugenium III. cujus sub Pontificatu vivebat Gratianus, verum etiam ex Divinarum Scripturarum, Conciliorum, Patrumve testimoniis, quemadmodum & Gratiani Decretum. Porro in quinque libros isthæc distribuitur; in primo agitur de Judicibus, nimirum de Prælatis; in secundo de Judiciis Civilibus; in tertio

de

de rebus Ecclesiasticis, ad Clericos, Laicosque spectantibus; quæ etiam præfatis Judiciis materiam suppeditant; in quarto de Matrimonio; in quinto demum de criminibus, & Judiciis criminalibus; Quorum omnes librorum materias quinque sequentis carminis vocabula complectuntur.

Judex, Judicium, Clerus, connubia, crimen.

Bonifacius VIII. huic compilationi sextum quemdam librum adjecit qui propterea Sextus appellatur, Epistolas Decretales complectens, quæ post Gregorium IX. usque ad Bonifacium ipsum emanarunt, una cum Canonibus duorum Conciliorum Generalium Lugdunensium anni 1245. sub Innocentio IV. & 1274. sub Gregorio X. Sextus quoque dividitur in quinque libros, sicut & compilatio Gregorii IX. & sequentes.

Clementinæ continent Canones Concilii Generalis Viennensis, sub Clemente V. celebrati, una cum hujusce Pontificis Decretalibus, unde etiam hujusmodi collectio Clementinarum nomen sortita est.

Joannes XXII. collectionem istam publicavit; simulque confirmavit, novamque subinde edidit, proprias Decretales complectentem, quæ Extravagantes nominantur, eo quod corpori Juris sunt adjectæ, quod jam erit in praxi.

Extravagantibus istis Joannis XXII. nonnulli privata industria Pontificis hujus Decretales, quæ ejusdem collectioni deerant, adjecere, easque successorum; quæ ut ab illis Joannis dicti secernerentur, Extravagantes Communes dicuntur.

Nomen hoc, Extravagantes, jam pridem Decretalium collectionibus, post Decretum Gratiani concinnatis, impositum fuerat; mox tamen primas duas dumtaxat ejusdem vocis syllabas retinere satius visum est; nimirum: Extrav. vel cum majori abbreviatione: Ext. in citationibus compilationum Gregorii IX. & Sexti. Cæterum titulo, Extravag. Decretales tantum Joannis XXIII. Et extravagantes communes inscribuntur.

Ad dignoscendas autem Juris Canonici citationes meminisse fas est, Decretum Gratiani distributum esse in distinctiones, & causas; causas in controversias, utrasque vero in Canones. Item animadvertendum est, in secunda parte hujus Decreti, quæ est de causis, agi de Pœnitentia in trigesima tertia, & hunc Tractatum in septem distinctiones dividi. En igitur quomodo citatur Prima pars Decreti:

Can. vel cap. Erit autem 2. dist. 4.

Quod innuit, locum hunc reperiri in Canone, sive capite, incipiente per hæc verba: *Erit autem*, qui textus est secundus quartæ distinctionis.

Citatur Secunda Pars hoc modo:

Can. Quoties 9. 1. (supple causa) quæst. 7.

Verum cum notandæ sunt Glossæ, seu Commentaria Gratiani, utimur nota paragraphica: §. Sed hoc de peccatore ad finem Can. Sicut Christus 7. 1. quæst. 1.

Prout ad Tractatum spectat de Pœnitentia, qui septem distinctiones complectitur in causa 33. hic est citandi modus:

Can. perfecta; 16. dist. de Pœnit.

§. Illud autem Gregorii post Can. Quærat hic aliquis dist. 4. de Pœnit.

Praxis denique citandi Tertiam Partem hæc est:

Can. Nemo 9. distinct. 1. de Consecrat.

Quod denotat canonem, sive caput, quod incipit: *Nemo*, quod est nonum in prima distinctione de consecratione, idest tertiæ partis.

Quantum vero ad quinque Decretalium libros a Gregorio IX. compilatarum, singuli eorum distribuuntur per titulos, tituli per capita, hæcque, cum nimis prolixa, per paragraphos. Post capita, & paragraphos, si adsint, opponitur particula, Extra, vel abbreviando; Ext. videlicet, C. cum in cunctis 7. §. Inferiora Ext. de elect.

Quoniam in citationibus hujusce collectionis numerus libri reticetur, ut etiam in citationibus Decreti; operæ ideo pretium est quidquid in singulis librorum continetur prænoscere, sicut & ipsorum seriem, ut is rite distinguatur, qui ut materia citationis refertur. Sic in citatione modo allata, liber de elect. primus est quinque eorum, ex quibus Gregorii IX. compilatio componitur; Quotiescumque autem sub uno, ac eodem titu-

titulo capita recensentur simili vocabulo incipientia, additur: el secundo, ut secundum indicetur.

Quoad Sexti citationes, additur in calce cujuslibet citationis, in 6. & in Clem. pro Clementinis, & Extravag. pro Extravagantibus, superaddendo: Jo: 22. pro iis Joannis XXII. Denique Extravag. Comm. pro Communibus.

Plerique Authores nonnulla Canonici Juris edidere compendia, & alii methodos quasdam, ut minus laboriosum Sacrorum Canonum studium redderent. Quocirca præ aliis legi poterunt Corvini Epitome, Institutiones Juris Canonici cum commentariis Lancellotti, Œconomia Juris Canonici Cabassutii, Prænotionum Canonicarum libri V. Domini Doujat, in quorum calce Elenchus adest Conciliorum, omnium Patriarcharum Orientis, Summorumque Pontificum, Les Institutions au Droit Ecclesiastique par Monsieur l' Abbé Fleury, Institutiones in Jus Ecclesiasticum Domini Abbatis Florii; Opus Domini Du Bois Advocati in Conventu juridico, seu Parlamento Parisiensi, tandem libellus quidam anonymus, Lugduni anno 1690. excusus, sub hoc titulo: Abregè historique Du-Droit canon, contenant des remarques sur le Dectet de Gratien, avec des Dissertations sur les plus importantes matieres de la Discipline de l' Eglise, & de la Morale Chrétienne. Compendium historicum Juris Canonici, Adnotationes continens in Decretum Gratiani, una cum Dissertationibus in potiores materias Disciplinæ Ecclesiasticæ, atque Ethicæ Christianæ.

Prius quam Juris Canonici studium quis exordiatur, oportet ut generalem quamdam legum notitiam, vel saltem ideam præhabeat; inde namque compilationem suam Gratianus revera incæpit. Divus Thomas de legibus egit prima secundæ. Sunt qui consulant, haud prætermittendum Dominicum Soto De Justitia, & Jure; sed nimis amplum Volumen videtur, doctrinis quidem variis refertum, & ut consulatur opportunum, ast eo prolixum, ut non parum negotii perlegenti facessat. Ut autem aliqua saltem juris civilis iddea formetur, Tractatus quidam legi poterit Gallico sermone a Domino Domadio elucubratus, velut præambulum ad alterum ab ipso pariter nuper excusum, in quo juris civilis leges eleganti disponit ordine, quæ in Codice, ac Digesto perquam confuse traduntur.

Multum deinde confert Gratianum, ac Decretales accurate perpendere, unde hodiernum Juris Canonici corpus constituitur. Qui tamen Canonico Juri noluerint operam adeo impense navare, ea saltem perlegere satagent, quæ institutum proprium, & Sacramenta respiciunt. Quæ materiæ sub propriis titulis distinctæ legentibus occurrent. Qui vero Canonici Juris pleniorem habere notitiam optaverit, quosdam insuper Commentarios evolvet, ut puta a Prospero Fagnano dudum editos, qui præstantiores habentur; ad rem quoque valde erit istorum aliquot sibi comparare, Gallico idiomate compositos, ut peculiares Galliarum consuetudines, ac municipales leges innotescant; Quocirca opus præfati Abbatis Florii maxime proderit.

III.

Jus Civile Archetypum fuit jus Canonicum condendi. Consistit autem in quatuor præcipue collectionibus, quæ sunt: Institutiones, Digestum, alias Pandectæ Codex, & Novellæ. Decretum Gratiani cum digesto, Prima Decretalium compilatio cum Codice, reliquæ vero cum Novellis, multum affinitatis habent.

Institutiones quatuor libris absolvuntur, in quibus agitut de Justitia, & Jure. Personæ, res, obligationes, & actiones in ipsis potissime pertractantur.

Digestum priscorum Jurisconsultorum decisiones continet, & partitur in Digestum vetus Infortiatum, & novum, quorum singula in plures libros distribuuntur. Usitatum est in citationibus duplici ff. Digestum innuere.

Codex nil aliud est, nisi veterum legum Imperialium Collectio. Quinque autem enumerantur, idest Codex Justinianæus, Gregorianus, Hermogenianus, Theodosianus, & Basilicæ. Codex Justinianæus, statuta, sanctiones, & præcepta Imperatorum complectitur, ab Adria-

no,

no, usque ad Justinianum, qui collectionem hanc fieri jussit. Gregorianus, & Hermogenianus a duobus præclaris Jurisconsultis, Gregorio nempe, & Hermogene, conditi sunt, ex quibus collectiones istæ nomen derivarunt. Theodosianus codex, Theodosii Magni, & nonnullorum Imperatorum constitutiones claudit. Tandem Basilicæ nil aliud sunt, proprie loquendo, quam Justinianæ Codicis epitome, cujus Authoritas cæteris quibusve aliorum Codicum præfertur.

Novellæ, solas Justiniani Imperatoris constitutiones continet, quibus earum Appendix adjuncta fuit, quæ authenticæ non habentur.

Ulteriora non recensebo prout ad jus civile, quandoquidem Monachos parum decet hujusmodi studium; Præterea ipsis a S. Basilio interdicitur in Epistola ad Sanctum Gregorium; sicut etiam ab Alexandro Tertio Pontif. Max. præter alios, qui omittuntur; quod tamen de iis videtur intelligendum, qui id expresse profitentur; secus vero respectu illorum, qui legum, vel Institutionum universalem dumtaxat ideam sibi comparare cupiunt, ut inde ad jus canonicum percipiendum facilius se introducere valeant, vel etiam ut ad recte judicandum de variis, quæ contingunt actionibus, disponantur ingenia; quod apposite Petrus Blesensis animadvertit, inquiens: Bonum est scire leges, sed non ad quæstum, non ad iniquum juris compendium, sed ad inquisitionem veritatis, & judicii æquitatem. Plurima etiam in Theodosii, ac Justiniani Codicibus extant, quorum scientia Superiores maxime decet. Domini Gothofredi notæ in Theodosianum Codicem, eruditionum copia undique scatent.

Insuper in Novellis Justinanæis legi potest constitutio quarta tota per extensum; item articulus 42. constitutionis octavæ; & in aliis, quæ sequuntur, constitutionibus, articuli 410. 411. & 480. & sequentes legendi erunt; in istis namque pleraque, & egregia documenta, ad Monachos attinentia, fiant legentibus obvia.

Non desunt tamen vel in Jure Cæsareo multa Ecclesiasticis valde consentanea; Quid namque præstantius eo, quod Leo, & Anthemius Imperatores, pro Episcoporum eligendorum norma, ad Armasium Prætorio-Præfectum scribunt? *Nec pretio, nec precibus ordinetur Antistes: tantum enim ab ambitu debet esse sepositus, ut quæratur cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat: sola illi suffragetur excusandi necessitas; Profecto enim indignus est Sacedotio, nisi fuerit ordinatus invitus.* Haud ægre arguere hinc poteris (ut ajunt) ex ungue Leonem, & ex isto brevi Doctrinæ vestigio, nedum præfatæ, sed cæterarum constitutionum vim inferre, quæ occurrunt in Justinianæo Codice, in Regio Luparæ Palatio nuper excuso, una cum Notis Domini Pithœi. Inest nobis eximia quædam compilatio Regularum, ac juridicorum dogmatum: quæ Petrus Pithœus congesserat, deinde Dominus Jolius imprimi curavit, una cum Opusculis Domini Oyselii.

Codex Justin. Lib. 1. Tit. 3. Cap. 31.

Qui generalem quamdam juris civilis notitiam habere cupit, Epitomen Corvini legere poterit, Justiniani Institutiones; item Arnoldum Vinnium in Institutiones, plane utilem, cæterumque forte præstantissimum: *L' Origine du Droit François par Monsieur l' Abbè Fleury*, Gallici Juris originem a Domino Abbate Florio, duobus parvis voluminibus nuper vulgatam. Non abs re fortassis erit Juris Canonici studium, ex hac Juris Cæsarei præconcepta idea exordiri, siquidem velut Isagoge ad ipsum inservire poterit. Claudii Colombeti Paratitla in Digestum, eaque Jacobi Cujacii in novem Codicis libros, multum sane eruditionis continentia, ad istam ideam brevi formandam oppido conferent.

Quamplures insignium Jurisconsultorum autumant, utiliorem Juris studendi methodum fore, si nude, absque Glossa, aut commentariis legatur; saltem ita sentiebant Domini Pithæi, Viri de Jurisprudentia optime meriti, quorum proinde authoritas taliter opinantiam sententiam valde commendat. Legitur hoc in Vita Petri Pithœi, una cum Opusculis Domini Loysel in lucem edita, cura, & studio Domini Joly, Canonici, atque Cantoris Ecclesiæ Cathedralis Parisiensis.

CA-

CAPUT VI.

De Theologia positiva, & Scholastica.

DIscrimen hoc Scholasticam inter, ac positivam intercedit Theologiam, quod hæc Scripturis Sanctis, Conciliorum, Patrumque Traditionibus mere innititur; illa vero latiorem sibi vendicando campum, humanæ etiam rationis, Philosophiæ, cæterarumque superaddit scientiarum adminicula.

Quoad positivam Theologiam non est cur hic fusiori me extendam calamo; quæ siquidem de Scripturarum, Patrum, ac Conciliorum lectione superius innui, ad id videntur ample sufficere, præter ea, quæ mox adjiciam de Scholastica Theologia. Nihil autem super hoc jucundius, ac opportunius legendum nobis occurrit, quam quod monet S. Hilarius lib. I. de Trinitate, ubi inquit: *De Deo tractare volentem, meminisse oportet terrenarum mentium infirmas, atque imbecilles opiniones esse abjiciendas, omnes imperfectæ sententiæ angustias religiosa dicendi expectatione laxandas. Novis enim regenerati ingenii sensibus opus est, ut unumquemque conscientia sua secundum Cœlestis originis munus illuminet. Standum itaque per fidem ante est in substantia Dei, ut sensum ad ea, quæ Dei substantiæ sint digna, moderetur; moderetur autem non aliquo modo intelligendi, sed infinitate.* „ Quin etiam conscius „ sibi divinæ se naturæ participem effe- „ ctum fuisse, Dei naturam, non naturæ suæ legibus metiatur, sed Divinas „ professiones secundum magnificentiam „ Divinæ de se protestationis expendat. „ Optimus enim lector est, qui dictorum intelligentiam expectet ex dictis „ potius, quam imponat, neque cogat „ id videri dictis contineri, quod ante „ lectionem præsumpserit intelligendum. „ Cum itaque de rebus Dei erit sermo, „ concedamus cognitionem sui Deo, dictisque ejus pia veneratione famulemur; idoneus enim sibi testis est, qui „ nisi per se cognitus est. Si qua vero, „ de natura Dei tractando, comparationum exempla afferantur, nemo ea existimet in se rationis perfectionem continere: comparatio enim terrenorum „ ad Deum nulla est, sed infirmitas „ dumtaxat nostræ intelligentiæ cogit „ species quasdam ex inferioribus, tamquam superiorum indices, quærere, „ ut rerum familiarium consuetudine admonente, ex sensus nostri conscientia „ ad insoliti sensus opinionem educamur. „ Omnis igitur comparatio homini utilis potius habeatur, quam Deo apta „ . . . . protestans & infirmitati se humanæ necessariam, & ab invidia esse „ liberam non satisfacientis exempli. „ Nam id, quod ultra humani sensus „ intelligentiam Dominus de se professus „ est, quantis potest potentiæ exemplis, ad „ intelligentiæ fidem coaptat, innuens, „ ut quod ab homine per naturam hebetem non capitur, id fides tamen „ rationabili scientia consequatur; quia „ neque non credendum de se Deo est, „ neque opinandum extra rationem fidei „ esse intelligentiæ potestatem.

Nonnulli ob id Scholasticam scientiam tamquam cujusdam corruptelæ fontem spectant, quæ sensim in Theologiam irrepserit; Hincque ægre ferunt, vel ratione humana, vel Philosophica scientia, quædam in ipsa resolvi rationem ipsam omnino transcendentia. Revera fateri cogimur, excessum aliquem in hoc posse contingere, quinimmo multoties in Theologiam irrepere; verum si moderatio servetur, nec non ineptus rationis emendetur usus, haud quaquam improbandum est, quod alioquin liquet in se esse valde proficuum. Scholastica ergo facultas perquam utilis est ad recte disserendum de rebus ad materiam religionis spectantibus; ad stabiliendas sententias, quibus nitendum est, ad decidendas novas controversias, quæ passim insurgunt; ad enodandas æquivocationes, Paralogismos, & Hæreticorum sophismata, ad conciliandos demum veterum exprimendi modos cum iis, qui nunc in Ecclesia usurpantur.

Duplex ratiocinandi genus in Theologia notatur, unum nempe in veritatibus revelatis, in Scripturis, ac Traditionibus fundatum; alterum vero, illis præsuppositis, ex naturali, ac philosophica ratione emergens, ut inde per comparationes quasdam, & paradigmata, præ-

fatæ

fatæ veritates magis illustrentur, creditaque faciliores reddantur.

Hic autem rationis usus neutiquam dedecet, quamdiu certos limites, modosve minime transcenderit. Ast ubi primum excesserit, ita ut nedum veritates revelatæ illustrentur, sed ad futiles, chimericasque Quæstiones digrediamur, tunc transit in Theologicæ facultatis abusum, non quidem ex nobilissimæ hujus scientiæ defectu, sed hacce perperam utentium. Humana ratio plerumque inquies est, ac indomita, nec nisi ægre patitur legibus ullis, aut limitibus circumscribi; Quo circa fides ipsam inter theologizandum compescere debet, quotiescumque supergredi noverit. Oportet igitur, ut fides rationem dirigat, & vicissim quod intra illius veritates, vel saltem ipsarum inquisitionem, ac intelligentiam, hæc coerceatur: *Bonus quidem rationis circuitus* (egregie scribit pius quidam Author) *sed quando ratio ipsa intra fidei regulas se continet, ejusque terminos non excedit de fide ad fidem, vel ad fide ad intelligentiam pertingens.... Bonus iste circuitus, in quo mens rationis ductu pervestigando procedit, sed a fide non recedit; instructa a fide, restricta ad fidem.*

Gillelb. serm. 4. in Cant. n. 2.

Quamdiu methodus ista servabitur, haudquaquam rationis usus vitio vertetur. Nec secus ista usi sunt prisci Patres, sive veræ Religionis cultum Ethnicis suadendo, sive eamdem contra Adversarios viriliter propugnando. Sic pariter se gesserunt primi Christianæ Religionis Apologistæ, Catholicorumque dogmatum defensores.

Equidem fateor non modicum esse discriminis inter nostratem, ac ipsorum Theologiam; horum quippe ratiocinia diserte adeo sunt, eleganterque disposita, ut jucunditatem, ac energiam juxta Christianæ eloquentiæ methodos, ubique redoleant. E contrario vero Scholastica Theologia prorsus arida, sterilisque videtur; per argumenta enim, ac Dialectica ratiocinia fere semper interrupte procedit, ut plerumque legenti negotium facessat. Nisi tamen quorumdam Neotericorum Theologiæ mille futiles Quæstiones fuissent insertæ, methodus ista nonnihil adhuc esset commendabilis, cum revera propriis non careat emolumentis. Verum nedum frivolis quæsitis eam plerique deturparunt, sed & Theologicos discursus pene omiserunt, alios eorum loco subrogantes sæpe numero irridendos, utpote pueriles, nugatorios, & almæ Religionis, quam profitemur, majestati incongruos. Insuper a traditione ipsa, ex nimia philosophandi libidine, multoties declinarunt, quam tamen ex veterum Patrum studio, a se jugiter neglecto, haurire facile potuissent. Inter ipsos autem celebriori censebantur nomine, qui sophistica invicem cavillandi arte præstabant, ut ex Sic, & Non, Petri Abailardi liquet. Verum enimvero quis excogitare queat in quot demum hujus farinæ Theologi proruperint deliramenta? Arguere id luculenter possumus ex iis, quæ Guillelmus, ac Stephanus, Parisiorum Antistites, ac Sorbonensis Universitas identidem damnarunt, reticendo etiam pro nunc improbum, tum docendi, tum discendi laborem, qui eo ex tempore in quorumdam scholis misere invaluit, adjectis innumeris latinæ linguæ barbarismis.

Abusus iste elapsis quidem sæculis apprime viguerat; verum nostro hoc ævo ipsi quadantenus prospectum est; siquidem nedum Scholasticam Theologiam puriorem conspicimus, sed longe dignius, ac olim, gymnasticis in palæstris pertractatis pluris enim in præsentia authoritatem facimus, quam rationem; ipsa Scriptura, Conciliorum, Patrumque sententiæ proprio in fonte leguntur, non vero in apocryphis, dubiisque scriptis, quæ olim scholastici sibi vicissim communicantes, contra legitimum Autographorum sensum iis sæpiissime utebantur, eo quod istos in fonte noluerint aliquando consulere. Cæterum optandum nobis est, ut diu, quæ nunc in scholis viget, servetur methodus, simulque cavendum, ne quis imposterum fidenter acquiescat nonnullis, sive exemplaribus, sive Collectionibus Patrum, Conciliorum, & Ecclesiasticæ Historiæ a quibusdam vel viris doctis proprio usui concinnatis; quandoquidem ea in nobis renovaretur confusio, quam hucusque in præteritorum temporum scholasticis improbavimus.

Tayonus, Cæsaraugustæ Antistes, ex primis fuit, qui Theologicam summam congesserit. Vixit sub medium septimi sæculi, & in quinque libros sub peculiaribus titulis redegit quidquid ad Theologiam spectans in Divi Gregorii Operibus nactus est, nullum ibi intermiscendo sermonem, neque aliorum Patrum testimonia, præter aliquod Divi Augustini. In primo hujus compilationis libro, nondum typis edito, agit de Deo, ejusque Attributis; In secundo de Incarnatione, de Prædicatione Evangelica, de Ecclesiarum Pastoribus, eorumque gregibus; in tertio de variis Ecclesiæ Ordinibus, de Virtutibus, & Vitiis; In quarto de Dei Judiciis, de tentationibus, ac peccatis; In quinto demum de Reprobis, de Judicio Universali, de Mortuorum Resurrectione.

Sanctus Joannes Damascenus primus inter Græcos extitit, qui Summam ediderit Theologicam, quæ in quatuor libros distribuitur, & inscribitur: *De Fide Orthodoxa*. In primo agit de Deo, ejusque attributis; in secundo de Creatione, de Creaturis, & de Prædestinatione; In tertio, & quarto de Incarnatione, de variis mysteriis, quorum postremum est de Resurrectione Mortuorum. Regula, quam sibi in hac Summa potissime præscribit, hæc est: Nil aliud in Theologia investigandum esse, præter ea, quæ nobis in lege per Prophetas, Apostolos, ac Evangelistas sunt revelata; item subtrahendas esse inanes quasdam, futilesve quæstiones, quæ possunt ab humana intelligendi acie configi circa Divinam essentiam, vel circa modum ejus immensæ existentiæ; quomodo Verbum, & Spiritus-Sanctus procedant; qualiter Verbum sit Incarnatum, &c. Cum hæc, & id genus alia quæsita nobis in Scripturis haud explanentur.

Damasc. Lib. 1. Cap. 1. & 2.

Primus vero inter Latinos, qui Theologicas Quæstiones Scholastica pertractarit methodo fuit S. Anselmus in variis quos elucubravit Tractatibus. Ejus stylus, nec prorsus ad Oratorium, nec ad Dialecticum vergit, sed videtur nonnihil de utroque participans; Laconicus tamen potius est, ac metaphysicam redolens. Guillelmus de Campellis, Petrus Abaillardus, Anselmus Laudunensis, aliique plures eum sunt imitati.

Postremi horum Theologorum Theologiam in sententias redegere; ea namque Guillelmi de Campellis, in quodam Manuscripro Ecclesiæ Parisiensis hoc titulo legitur: *Sententiæ Theologicæ Magistri Guillelmi Catalaunensis Episcopi*. Petrus Abaillardus Præceptoris sui exemplum in hoc tenuit, sicut & Robertus Pullus, ac Petrus Pictaviensis; sub quo etiam titulo S. Bernardus Abaillardi Theologia citat. Sed tandem Petrus Lombardus Episcopus Parisiensis omnibus aliis longium antecelluit, & Theologica Patrum dogmata in quatuor sententiarum libros redegit; hæcque est illa methodus, quæ universo fere Scholasticorum Cœtui, qui post ipsum fuere, magis arrisit, usquedum Angelicus Doctor, qui eadem pariter usus est, novam in sua Summa concinnavit, quam subinde Scholastici cæteris quibuscumque præposuerunt.

Non modicum tamen post Divum Thomam Theologicæ facultati a Neotericis derogatum est; futiles namque speculationes, seu potius nugatorias cavillationes in ipsam eo usque congesserunt, ut a gravitate illa, ac theologizandi majestate, in Christifidelium lyceis omnino servanda, multum recesserit. Quocirca pius quidam, sapiensque Præsul se cohibere non potuit, quin scriberet: *Plusieurs Scolastiques modernes, plus subtils, que solides, voulant encherir Sur S. Thomas, ont embrouillè les veritez qu'ils pretendent eclaircir, ruinè l'etude de l'ecriture, der Saints Peres, & des Conciles, dèbauchè les esprits, & èteint peu à peu dans les ames l'esprit de pietè par leur maniere seche de s'espliquer; ce qui est un grand mal.* Plerique recentiorum Scholasticorum, vanam potius speculationem, ac ratiociniorum acumen ostentantes, quam doctrinarum gravitatem, & supra Divum Thomam meliori forte nomine censeri præsumentes, veritates, dum magis illustrare intendunt, potius implicuerunt; insuper Scripturarum Divinarum, Sanctorum Patrum, ac Conciliorum studia everterunt, perverterunt ingenia, sensimque veræ pietatis fervorem in animabus suffoca-

Godeau Hist. de l'Eglise.

foca-

scearunt ob asperam, spinosamve a se confictam docendi methodum, quod sane Reipublicæ literari ingenti est detrimento. chior Canus in hunc abusum maximopere invehitur; merito tamen sustinet, Scolasticam Theologiam ob id minime spernendam esse, cum non in ipsam, sed in quorumdam dumtaxat Theologorum ineptiam, quidquid indecorum est, sit refundendum.

Oportet igitur, ut qui in Theologica facultate brevi proficere cupiunt, hujusmodi syrtes sedulo declinent, hoc est Theologicum studium in litigiosas palæstras minime convertant, neque frivolis controversiis operam impendant, materia, quam pertractant, prorsus indignis; denique, ut tantam argumentorum, ratiociniorumque farraginem moderentur, quæ vel in rebus sacris Auditorum animis negotium potius facessunt, quam ad ipsas suadendum, aut magis propugnandum conducant.

Quocirca ipsis operæ pretium erit veterum scholasticorum vestigia sequi, puta S. Joannis Damasceni, S. Anselmi, præsertim vero Magistri Sententiarum, cujus Summa pro methodo inservire poterit, tum ratione brevitatis, tum selectiorum materiarum, tum denique ex modo istas demonstrandi, authoritate Patrum, ac Scripturarum. Quibus alia subinde Patrum testimonia poterunt superaddi, quæ opportuniora videbuntur, una cum iis Conciliorum, quæ inibi multoties desiderantur; authoritates mature ponderando identidem afferendas, ut quod quis probare nititur, efficaciter evincere queat.

Can. Lib. ... c. 3. Si vero materiarum seriem, ordinemve spectemus, Melchior Canus Divi Thomæ Summam cæteris quibuslibet merito præfert, tametsi nonnihil prolixam, cujus proinde lectio, & studium multum temporis poscunt, quod ab aliquibus brevius se expedire cupientibus in evolvendis Scripturis, Patribus, & Conciliis posset insumi. Theologiæ tamen Professoribus necessum omnino erit exactam totius Summæ prædictæ ideam gerere, potioresque ejusdem Controversias ad Moralem in primis spectantes, rite perpendere. Grotius in Epistola, cuidam Galliarum Regis Oratori exarata, qui methodum quamdam exacte studendi ab ipso popo-scerat, ei consuluit lectionem secundæ secundæ Divi Thomæ ad Moralis Doctrinæ consecutionem. Quamobrem qui opportunæ librorum copia caruerint, vel ad Patres, aut Concilia proprio in fonte scrutanda defecerint animo, intra Summæ istius limites continere se poterunt; vel si malint, Estium in Magistrum Sententiarum evolvere, utpote breviorem, potioresque dumtaxat, resectis inutilibus, Theologiæ Quæstiones pertractantem.

Plura hic non adjiciam ad demonstrandum Theologicum studium Monachis plane congruere. Exemplum Cassiani, Jobii Monachi Græci, qui, referente Photio, novem de Incarnatione libros quinto sæculo edidit, a Theodoreto Epist. 127. ad ipsum scripta, satis commendatos; reticendo Niciam, & Theodosium, quorum opera passim citat idem Photius. Istorum, inquam, Doctorum exemplum, sicut & S. Joannis Damasceni, S. Anselmi, Franconis Abbatis Monasterii Affligeniensis in Belgio, qui libros quinque de Gratia composuit; Fulgentii Abbatis Montis Angelorum in Helvetiis, qui sæculo duodecimo in universam Theologiam scripsit, aliis pene innumeris omissis, id sat superque confirmat. Nunc vero, ut innui, exoptandum restat, ut Scholasticam Theologiam nostri homines quadantenus moderentur, ut inde Religiosis Alumnis utilior fiat, eorumque instituto magis consentanea. Jam id a nonnullis cum fructu cœptum est, speve optima nitimur majoris imposterum progressus. Esto autem mihi certo persuadere non audeam, opusculum hoc ad id multum posse conferre, nullum tamen inde detrimentum evenire crediderim; quinimmo generatim hactenus dicta nonnihil studiosæ juventuti profutura confido. Interim abs re minime erit nonnulla hic hortamenta subdere, de quibus nondum hucusque sermonem habui.

Photius c. 222.

I. Exordiri quis poterit a lectione Melchioris Cani: *De Locis Theologicis*; sunt enim universæ Theologiæ veluti basis, ac fundamentum. Præter istius operis materiam, legenti jucundam æque ac necessariam, opportuna valde erit ejus lectio ad sciendum modum, quo Controversiæ in Scholis utiliter sint pertractandæ, recedendo nempe ab asperi-

peritate, seu duritie quorumdam Scholasticorum Neotericorum, quorum termini, resque pertractandi methodus, videntur pene intolerabiles. Photius in sua Bibliotheca animadvertit, Opera S. Justini, alioquin egregia, & soliditatem sermonis ubique habentia, venustate tamen, optabilique jucunditate carere, eo quod Sanctus Martyr eloquentiæ *Phot. Cod. 125. & 240.* regulas pro debita styli elegantia neglexit. At vero ex opposito inquit, Sanctum Athanasium veterum Philosophorum vestigia æmulatum, dialectico vigori rethoricæ facultatis ornatum copulasse, asperam, & elumbem dicendi methodum declinando, & barbara vitando vocabula, queis Neoterici passim abundant. Melchiorem Canum tamquam exemplar poterit unusquisque sibi proponere, ad emendationem istius Scholasticorum defectus; & sane vix aliud in isto scribendi genere opus adeo opportunum legendum repereris. Perlegi item poterit apposite ad rem hanc Theologia Joannis Baptistæ Du-Hamel, quæ nil minus styli venustate gaudet, quam ejusdem Philosophia.

II. Ad rem pariter erit quatuor S. Joannis Damasceni libros de Fide Orthodoxa invisere; item Tractatus Theologicos S. Anselmi, Quatuor libros Magistri Sententiarum, necnon præcipuas Quæstiones Summæ Divi Thomæ.

III. Legi etiam poterunt Tractatus Patrum, quos supra innui, pro singulis Theologiæ materiis, una cum Opere, quod inscribitur: *Trias Patrum, ad materiam de Gratia pertinente*. In hac porro lectione potiora argumenta seligentur, & loca, quæ ad stabiliendas, aut illustrandas præfatas materias, quas pertractare, vel addiscere quis voluerit, magis videbuntur idonea.

IV. Oportebit insuper ideam quamdam præhabere Historiæ Ecclesiasticæ, Conciliorumque saltem generalium, ad quod Historia Patris Alexandri, Notitia Conciliorum Cabassutii, Bibliotheca Domini Du-Pin sufficere poterunt, donec favorabilis se prodat occasio materias ipsas meditandi in Authographorum fonte.

V. Subtrahendæ sunt quævis Disceptationes inutiles, quales, ut plurimum sunt circa, Quomodo, versantes; Vel si quis eas penitus omittere nolit, majori saltem, quoad fieri poterit, brevitate illas expendet. Nihil super hoc legendum opportunius occurrit, quam quod S. Basilius Homil. 25. tom. 1. quæ est de Christi Domini Nativitate, scribit; ibi namque præcipit, perpetuo prætereundas esse silentio in Ecclesia singulas eas Quæstiones, quæ vix ullam redolent utilitatem. Item quod cuncta, quæ nobis credenda proponuntur, quantum possumus illustrare conemur, & quidquid silendum est, omnino supprimere debeamus: σιγάσθω τὰ περιττὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ; δοξαζέσθω τὰ πεπιστευμένα, μὴ περιεργαζέσθω τὰ σιωπώμενα. Verbo demum quidquid parum, aut nihil prodest, sive ad fidei Orthodoxæ sustentationem, sive ad mores dirigendos, resecandum erit: *Tradantur optima, idque, quantum libet, compendio; resecentur supervacanea*, inquit Erasmus in Notis in Epistolam primam ad Timotheum cap. 1. ubi quamplures inutiles recenset Quæstiones, quibus plerique Neotericorum Theologiam ultra modum amplificarunt.

VI. Quidquam non est asseveranter affirmandum, nisi juxta certitudinis gradum, quo nobis innotescit; nec ulla opinabilis sententia, tamquam indubitatus fidei articulus enunciabitur, quin prius ut talis fuerit ab Ecclesia definita. Proœmium a P. Thomassino præpositum monimentis de Gratia, a se elucubratis, apposite ad rem hanc legendum moneo.

VII. Vitanda est quæcumque altercatio, aut excandescentia, quæ inter disputandum sæpenumero excitatur, & interdum eousque pertingit, ut variis contumeliis arguentes, ac respondentes sese vicissim afficere audeant: *Pro fide pugna sit* (inquit Melchior Canus) *Pro his vero, quæ non sunt fidei, sit pugna, sed incruenta*. Legi possunt super hoc Regulæ egregiæ a S. Gregorio Nazianzeno in suis sermonibus propositæ, in primis serm. 26. & 32. in istis quippe illos potissimum redarguit, qui contra Hæreticos disceptantes, ipsos probris, ac conviciis identidem onerant, hac forte ratione putantes suorum argumentorum ineptiæ quidquam posse suffragari; & tandem

-dem concludit, hanc Controversiarum Professoribus præscribendo methodum, videlicet: Adversariorum quidem animi nulla verborum acrimonia lacessiri debent; sed nec multum iis indulgendum, ne fiant impudentiores.

VIII. Fugiendæ item sunt sophisticæ cavillationes vel in Quæstionibus necessariis, in quibus plerumque totum difficultatis pondus ad terminos mere æquivocos redigitur; unde fit, ut verbosæ dumtaxat protrahantur in circulis disputationes, absque ulla prorsus scientificæ veritatis consecutione.

IX. Novis, ac inauditis vocabulis non utendum, sed iis tantum, quæ vel Ecclesiæ consuetudine, vel communi Theologorum praxi, pietate non minus quam doctrina præstantium, magis approbantur; & super hoc oppido confert Epistolam 410. Basilii Magni invisere, sermonemque 26. Sancti Gregorii Nazianzeni. Præsertim vero nova vitanda sunt systemata, utcumque speciosa, aut plausibilia videantur. Quoniam licet possint revera esse fidei, & rationi consentanea; semper tamen ambigendi locus, ne inde tumultus, aut animorum diffidia nascantur, vel saltem simpliciores turbentur, suspicantes, illa Universali Ecclesiæ Doctrinæ opponi. Verbo demum, prout ad Theologiam attinet, quævis novitas pro suspecta habenda erit, proindeque in iis sistendum, quæ jam dudum veteres Patres calculo suo approbarunt, & per continuam traditionem ad nos devenere.

Addi etiam posset, non videri adeo necessarium Theologicas Quæstiones Dialectica tantum argumentandi methodo expendere, sed altera expeditiori, quemadmodum post Magistrum Sententiarum, & Angelicum Doctorem Melchior Canus se gessit; quia vero praxis in oppositum communiter invaluit, & hodierna, quæ in Scholis traditur methodus, revera utilior, & ad tyrones imbuendos facilior universim creditur, propterea nec ipsi refragari præsumam. Quantumvis enim primus modus nobilior, atque præstantior existimetur; cum tamen alter longe majori sit emolumento, neutiquam prætermittendum reor. Sed de hoc fusius infra cap. 10.

Unum tamen hic animadvertere non omittam, utilius nimirum fore plerosque adolescentes, qui vel Scholasticæ disciplinæ parum videntur idonei, vel ad ipsam nihil ferme inclinant, nullatenus cogere ad integrum Theologiæ cursum absolvendum, sed attenta ipsorum in Philosophicis modica, tum propensione, tum aptitudine ad scholasticas scientias, sat superque fore simplicem quamdam, ac compendiariam Theologiam iis tradere, vel potius Tridentini Concilii Catechismum ipsis explanare, quo minus tempus in cassum terant in conscribendis amplis speculabilium scientiarum tractatibus, quos plerumque nec legunt, nec intelligunt.

Nonnulla de Controversiis dicenda supersunt, ex quibus Scholastica Theologia vel ex parte coalescit; circa quod indubitatum est, hujusmodi studium, quandocumque necessitas, aut Ecclesiæ indigentia exposcit, Monastico instituto neutiquam repugnare. Quicumque Christiano censentur nomine, eo ipso tenentur causæ communis Ecclesiæ patrocinari. Exemplo sint Sancti illi Anachoretæ Antonius, & Afratus, qui e propriis antris egredi non dubitarunt, ut eam adversus Arianos strenue propugnarent; nos insuper minime latet, a S. Epiphanio opus de Hæresibus, quorumdam Monachorum efflagitatu fuisse compactum; item a Leontio Byzantino, Monacho Lauræ S. Sabæ pleraque non modo fuisse conscripta de diversis Hæreticorum sectis, juxta doctrinam Theodori Abbatis sui; verum etiam tres libros contra Nestorianos, Eutychianos, & Apollinaristas. Quis porro zelum, ab admirabili Simeone Stilita exhibitum, æque commendare valeat, quo Ethnicos, Judæos, ac Hæreticos, Theodoreto testante, partim exhortando partim scribendo, ad Christum convertit? Sanctus quoque Maximus Abbas, vir sane egregius, adversum Monothelitas viriliter se gessit; quemadmodum etiam S. Joannes Damascenus contra Iconoclastas, Lanfrancus, Algerius, Gnimundus, & Durandus Troarnensis Abbas contra Berengarianos, Sanctus Bernardus, & Petrus Venerabilis, plurimis aliis omissis, contra Sectarios sibi Synchronos.

Verum enimvero cum horum agendorum cccasio raro contingat, & prætera hocce ſtudium a dogmatica ſcientia parum, nihilve diſſideat; idcirco hactenus dicta ſufficere arbitror. Cæterum qui plura id genus ſciendi cupiditate flagrarit, Doctores Controverſiarum conſulere poterit. Cardinalis Bellarmini ſuper hoc exarata Volumina, *Reſponſe du Cardinal Perron au Roy de la Grande Bretagne*, Reſponſio Cardinalis Perronii ad Regem Magnæ Britanniæ; *Controverſes du Cardinal de Richelieu*, Controverſiarum Opus ſub nomine Cardinalis Richelæi excuſum; *Variations des Heretiques par Mr. de Meaux*, Variationes Hæreticorum per Epiſcopum Meldenſem; Tractatus de Controverſiis Fidei Adriani, & Petri de Wallemburch; *Methode des Controverſes pars Francois Veron* Methodus Controverſiarum Franciſci Veronii; *La perpetuitè de la Foy touchante l'Euchariſtie*, Perpetuitas fidei circa Euchariſticum Sacramentum; *Traitè de l'Unite de l'Egliſe*, Libellus quidam continens tractatum de Unitate Eccleſiæ; *Prejugez contre les Calviniſtes*, pluraque id genus alia, univerſim adeo commendantur, ut ſupervacaneum videatur de iſtis in præſentia meminiſſe. Quæ pariter Gregorius Caſſander ſcripſit pro reconciliatione Proteſtantium cum Catholicis legenda erunt. Quondam Dominus Franciſcus Pithœus teſtatus eſt Patri Sirmondo, Catholicam Religionem ſe fuiſſe amplexatum evolvendo Veteres Eccleſiæ Patres, & præſertim Vincentium Lerinenſem adverſus Hæreſes, cum adhuc Genevæ, ac Heidelbergæ moraretur, & ſolitum fuiſſe reliquis Religionis Proteſtantium Sectariis cæcitatem, ac pervicaciam exprobrare, ipſis objiciendo præfatum Vincentii Lerinenſis Opuſculum. Ita exploratum habemus ex Vita Petri Pithœi, de quo jam præcedenti Capite.

CAPUT VII.

De Doctoribus Theologiæ Moralis.

PErnicioſior Scholaſticæ facultatis uſus multiplicatio fuit Doctorum Theologiæ Moralis. Sub initium tantum tertii decimi ſæculi cœpit hæc ſchola floroſcere; in primitiva ſiquidem Eccleſia ſola puritas, & cordis rectitudo; quæ inter Paſtores, atque fideles apprime vigebat, Doctrina item Evangelica, Patrum Dogmata, & Epiſcoporum Deciſiones, neceſſarium lumen abunde ſuppeditabant ad dubia, identidem occurrentia, reſolvenda. Hinc etiam ſingulas Eccleſias proprios Pœnitentiales libellos habuiſſe legimus, in quibus pœnitentiæ diſtributæ erant, pro variis peccatorum generibus, juxta Sacros Canones injungendæ. Poſt S. Dionyſium Alexandrinum, & Sanctum Gregorium Thaumaturgum, quorum ſinguli Canonicam Epiſtolam exararunt, pœnitentias in ipſis diſtinguentes, quibuſdam in caſibus imponendas, S. Baſilius Magnus tres alias nobis reliquit, Amphilochio, Iconii Antiſtiti, ſcriptas, ſumma ponderatione dignas. Extat inſuper apud nos Pœnitentiale Romanum, quod Halithgarius, Epiſcopus Cameracenſis, nono ſæculo, alteri a ſe compacto inſeruit; Illius vero, a Theodoro Archiepiſcopo Cantuarienſi compoſiti, aliquot tantum nobis fragmenta ſuperſunt. Dominus Abbas Petit pleraque alia edidit; nonnulla etiam Domnus Lucas Acherius tomo nono ſui Spicilegii, quæ tutiora habentur; Illud Bedæ Venerabilis inter ejus Opera legitur. Alterum quod in calce primi Tomi Muſæi Italici viſitur, eſt antiquiſſimum. Pleraque alia in libris de pœnitentia occurrunt, a Patre Morino in lucem editis.

Tunc itaque moralis doctrina purius, ac ſincerius expendebatur, nec tot, tantiſque dubiis Metaphyſicis, ut nunc, erat obnoxia. Verum eo ex tempore ad tot ſpeculationes deventum eſt, ut ex nimio, ac immoderato ratiocinandi acumine nonnumquam vel ipſa ratio deficerit; Quinimmo non ſine animi noſtri mœrore compertum eſt, Ethnicorum Ethicem quorumdam Theologorum ſummis aliquando fuiſſe pudori. Eccleſia tamen animarum pignus, gregemque ſibi a Chriſto Domino commendatum, jugiter, fideliterque cuſtodiens, quidquid Chriſtianæ Philoſophiæ candorem, ac rectitudinem vel minimum labefactare poterat, perpetuo anathemate perculit; nec

nec quidquam sanctius in ipsa admiramur, quam quæ identidem super hoc ordinavit.

Hujus veritatis vestigium exploratum habemus in Conciliis Turonis, & Cabilloni ad Ararim, quæ sub initium noni sæculi celebrata fuere; cum enim horum Sacrorum Cœtuum Patres comperissent, Pœnitentiales libros supra modum multiplicari, nec ullam amplius apud Confessarios certam vigere, atque uniformem Regulam debitas Pœnitentibus injungendi satisfactiones, ac pœnas, sancitum fuit, ut a Prælatis unanimi consensu Pœnitentiale stabiliretur deinceps omnino servandum, ut abusus, qui imponendis satisfactionibus in quorumdam Confessariorum mentes sensim irrepserant, radicitus amputentur. Canon hic est tertii Concilii Turonensis cap. 22. sed alter Concilii Cabilonensis hoc ipsum magis confirmat; quandoquidem libellos quoslibet Pœnitentiales anonymos proscribit, quorum errores indubitati erant: Sic enim habet: *Repudiatis, ac penitus eliminatis libellis, quos Pœnitentiales vocant, quorum sunt certi errores, incerti Authores.* Item Confessarios omnes negligentiæ, atque inscitiæ efficaciter ibi condemnat, qui pro enormibus sceleribus leves dumtaxat pœnitentias injungebant contra communem Ecclesiæ praxim: *Pro peccatis gravibus leves quosdam, & inusitatos imponunt pœnitentiæ modos:* Unde funesta hac lenitate sceleſtissimos quosvis peccatores dimittentes, speciem quamdam falsæ securitatis iis procurabant, ex qua propriæ ipsorum salutis sequebatur interitus. Verum absurdum istud minimum erat in comparatione alterius, quod temporis progressu nonnulli Casuum Conscientiæ Doctores addidere.

Concil. Cabil. 2. Cap. 38.

Sanctus Raymundus Frat. Ord. Prædicat. XIII. sæculo, ex primis fuit, qui Summam de Peccatis elucubrarit; Angelicus Doctor paulo ante ipsum, & forte sub idem tempus, principia ad hoc ipsum pertinentia parte secunda suæ Summæ tradiderat. Quod si plerique Neotericorum ab iis non recessissent, nec esset cur de ipsorum Doctrina in præsentia conqueremur. At vero postquam plurimi liberum sibi campum vendicarunt, de humanis actibus, & peccatis differendi, etiam inconsultis Sacris Ecclesiæ Canonibus, eo devenit moralium opinionum relaxatio, ut nullum pene ex criminibus censeatur, quin aliquo indulgenti colore calamistretur.

Tantum igitur abest, ut istorum Summistarum studium ad Christianæ Philosophiæ consecutionem quadantenus dirigat, quod potius ex libera ipsos legendi facultate non modicum sequatur detrimentum. Quare nisi utiles a noxiis sedulo secernantur, periculum imminet spiritualis ruinæ. Fructus longe major ex Ciceronis de Officiis lectione hauritur, quam nonnullorum Summistarum, qui præter amplam doctrinarum, ac ratiociniorum farraginem, nil aliud sæpe sæpius ingerunt, præterquam molestas legentibus tricas, unde difficillime subinde emergunt. Numquid rectior norma, ad probabilitatem attinens, in istorum Summis apparet, ea Tullii præfati, in qua præscribit, ab iis universim nobis cavendum esse, quæ licita necne sint quodammodo dubitamus? *Quo circa bene præcipiunt* (inquit) *qui vetant quidquam agere, quod dubites æquum sit, an iniquum. ÆQUITAS enim lucet ipsa per se; dubitatio autem cogitationem significat injuriæ.* Quot Conscientiæ Casus, inquit egregius quidam Scholiastes, ex isto solum principio liquido resolverentur, si Christifideles hoc ipsum serio vellent animadvertere!

Cic. lib. De Off. num. 30.

Quia tamen Monasticam vitam degentes, raro ad animarum curam destinantur, non videtur ideo necesse, quod multum temporis impendant in Moralium scientia; & si eorum aliquot, vel occasione loci, vel ex charitatis munere (quibus deficientibus neutiquam debent conscientiarum regimen sponte suscipere) animarum saluti prospicere cogantur, quæ scienda, & agenda sunt, condiscere poterunt absque tot Summistarum lectionibus. Moralis doctrina in Scripturis Sacris sedulo perpensa, & ad praxim redacta, Pædagogus S. Clementis Alexandrini, Liber Moralium Divi Gregorii, Rituales libri singularum Ecclesiarum, secunda secundæ Divi Thomæ, *Les Instructions de Saint Charles aux Confesseurs*, Sancti Caroli Instructiones

ad Confessarios; *La Morale de Greuoble*, Doctrina Moralis Grationopolitana; *Les Conferences de Lucon, & de la Rochelle*, Collationes Lucionensium, & Rupellensium; Et si Summistarum aliquot velis adjicere, Cardinalis Toletus, Navarrus, Summa Christiana Boni Merbesii, & Resolutiones Domini de Sainte-Beuve, satis superque esse poterunt, una cum rectæ Rationis, & Conscientiæ dictamine, ad principia opportune tradenda pro decisione casuum conscientiæ, tum in jure naturali; tum positivo; cujus vel ampliorem notitiam comparare quis poterit, Summorum Pontificum Decretales consulendo, & præclarum aliquem istarum Scholiasten, puta Fagnanum.

Quantum vero ad dubia, quæ possunt insurgere quoad vota, & alia Monasticæ Professionis onera, Divus Thomas secunda secundæ de iis luculenter agit. Utiliter etiam super hoc legi poterit Homo Religiosus Patris Saint-jure; Item Obligationes Monasticæ vitæ, & potissimum liber S. Bernardi de Præcepto, ac dispensatione. Verum ex opposito tantumdem cavendum est ab iis, quæ Joannes Caramuel, præ aliis, licentius quam par est, scripsit in suis Commentariis in Divi Benedicti Regulam, quæ una cum aliis ejusdem Doctrinæ Moralis Operibus utinam nusquam fuissent luci tradita. Cæterum opus non est plura super hac materia recensere, fusius namque, quam par sit, protraheretur sermo.

Silentio tamen hic præterire nolo, quæ scribit pius, ac sapiens Episcopus Vinciensis, Epistola ad Fideles, posita in fronte Versionis novi Testamenti, ab ipso concinnatæ, ubi vehementer optat, sacrum istum librum ipsis esse loco Doctoris, ad rectam morum, vitæque rationem: „ Les Chretiens durant plusieurs siecles (dit' il) n' en ont point „ eu d'autre; & ils s' en trouvoient si „ bien, que leurs moeurs estoient aussy „ saintes que leur créance, & que sans „ parler, leur innocence estoit une preuve de la veritè de leur Religion. „ Maintenant, ajoute ce prelat, les „ Chretiens sont infiniment eloignez de „ cette puretè. Les Docteurs se sont „ multipliez, & la bonne doctrine s' est „ presque toute perdue. On a traitè „ exactement des cas de conscience: On „ a tout examinè, on a tout reglè; & „ l'on a perdu la conscience. Christifideles (inquit) plurium sæculorum decursu, hand alium præ manibus habuerunt, adeoque ex ipso proficiebant, ut non minor in moribus sanctitas, quam in fide elucerct, itaut mere silendo, ipsorum Innocentia veræ Religionis, quam profitebantur, esset argumentum. Nunc vero (subdit is Præsul) ab ejusmodi candore Christifideles quam longissime distant, crevit Doctorum numerus, ac Doctrinarum soliditas propemodum evanuit. Exacte quidem de conscientiæ casibus tractatum est, singula rite perpensa, cuncta accurate disposita; verumtamen conscientia ipsa interiit. Cætera funestæ hujus adumbrationis, & alia, quæ idem Præsul in Operis dicti Proœmio refert, omitto; Ex hoc quippe solo vestigio facile erit reliqua conjicere. Exoptandum modo esset, ut ab Ecclesia sanciretur (quemadmodum jam proposuerat in tertio Concilio Cabilonensi ad Ararim) earum regularum præscriptio, quas Confessarii omnino servare debeant in Pœnitentiæ foro. Nonnulli Episcoporum in propriis Diœcesibus id jam feliciter præstitere; sed vereor ne irritus sit iste labor, cum singulæ harum Regularum jugiter pleno Confessariorum dimittantur arbitrio. Quocirca nihil aliud superest, nisi pios, prudentes, cordatosque Ecclesiæ Ministros a Deo exposcere, qui sanctis institutionibus, solidisque doctrinis conscientias regere valeant, ac moderari citra quemlibet relaxationis, aut rigoris excessum; hic, inquam, unicus videtur superesse modus ad istum saltem, præ tot aliis, defectum eliminandum.

CAPUT VIII.

De Studio Sacræ, ac Profanæ Historiæ.

Licet ad historicum studium plus plerumque curiositas, quam fructus aut necessitas ulla compellat, fateri nihilominus oportet, longe majus in nos emolumentum inde derivari, quam universim credatur, oppidoque urgentes rationes esse eidem vacandi, & præsertim Eccle-

Ecclesiasticæ Historiæ. Indubitatum enim est, absque studii hujus adminiculo nec Patrum exactam notitiam obtentum iri, nec Theologicæ scientiæ, cum inde non modo quæ ad mores dirigendos conferunt, innumeris ab exemplis addiscantur, sed etiam cuncta nostræ Religionis dogmata. Quapropter Melchior Canus apposite scribit, Theologorum quemquam Historiæ ignarum, Theologi nomine immerito gloriari; & Dominus Godeau inquit, quamplures scholasticorum, ob Historiarum inscitiam, in maximos lapsos fuisse errores, adeo ut adversarii, homines malæ fidei, & insipientes eos nominarint; & Dominus Valesius in Eusebium asserit, scientiam istam ad convincendos Hæreticos apprime conducere. Et sane ex inclyto quodam hujus sæculi viro, qui jam a crepundiis hæretica fuerat labe infectus, excepi, quod præter Ecclesiasticæ lectionem Historiæ, nihil magis ad proprii cognitionem erroris, quo detinebatur, ipsum induxerit.

Lib. II. Cap. 2.

Insuper his omnibus addi potest, ex historiarum peritia peculiarem quamdam prudentiæ rationem in nobis gigni, ob diuturnam nempe præteritorum eventuum meditationem; ibi enim tamquam in speculo humanarum rerum vicissitudines, atque Providentiæ Divinæ prodigia contemplamur, tam in universi regimine, quam Ecclesiæ suæ moderatione.

Quod si eos minime improbamus, qui sacræ vacant Veteris Testamenti Historiæ, qui fieri potest, ut Ecclesiasticæ Historiæ studium vituperetur, cum nostra Mater Ecclesia, immaculati Agni Sponsa, haud minorem cultum, ac venerationem mereatur, ac olim prisca Synagoga?

Quamquam autem nulli dubitatio suboriri debet, quod hujuscemodi studium præsertim Ecclesiasticos deceat, forte tamen ambigendi locus erit, num Monachis congruat; Videtur namque id studii genus multam spiritui dissipationem ingerere, intimæ illi cordis compunctioni infensam, quæ sanctæ Monachorum conversationi est apprime consentanea. Præterea cum ea, quæ in sæculo passim eveniunt, curiose investigare ipsis inhibeatur, tantumdem etiam omnem præteritorum ideam arcere coguntur.

Inficias tamen ire nemo potest, exactarum jam in antiquitate rerum lectionem, aut recitationem, lectoris animum minus movere, altera, quæ identidem in sæculo contingentia recenset, cum siquidem isthæc humanos affectus proximius excitent, facilius etiam ad eorum auditum alliciuntur homines; Et quia inter colloquendum sæpissime refricantur, vix ideo fieri potest, quin & nos de ipsis sermocinemur. Non sic autem de jam transactis, de quibus cum nihil amplius hominum intersit, quilibet etiam super ipsis animorum motus plane sedantur, unde pauci ea investigare satagunt, vel invicem de ipsis confabulari; Hinc est, ut istorum lectione modicum delectetur animus, cum unus aut alter vix nobis obviet, qui cum de iis liceat habere sermonem.

Verum istas prætermittendo rationes, asserere possumus, abs re non esse si in sæculo contingentium, ad Ecclesiam spectantium, lectioni Monachi quandoque vacaverint; enimvero quid incongrui posset eis objici, si quæ de Missionariis, exempli gratia, scribuntur, ad statum, vel Catholicæ Religionis incrementum pertinentia, ex America, vel Sinarum Imperio perlegerent, aut piorum aliquot hominum adhuc viventium gesta intelligerent? Ex istis autem, vel fere similibus, vetus Historia Ecclesiastica coalescit; quorum proinde lectio nusquam Ascetis interdicta conspicitur. Quinimmo universa literatorum Respublica fateri cogitur, quidquid apud nos extat historiarum superstes, Monachorum dumtaxat solertiæ deberi, qui eas Antiquariorum manu sæpenumero repararunt. Præterea multas ipsorum aliquot proprio Marte concinnarunt, ut sunt: Beda Venerabilis, Marianus Scotus, Aimonius, Lambertus Scafnaburgensis, Hugo Flavinius, Sigebertus, Ordericus Vitalis, Ingulphus Abbas, Willhelmus Malmesburiensis, Matthæus Parisiensis, Matthæus Westmonasteriensis, aliique plurimi. Unde quidam ex Angliæ Protestantibus, de re literaria optime meritus, scripsit, quod absque Antiquariorum Monachorum ope, Anglici Regni Historia nos plane lateret.

Marsham. in Propyh. Monastici Anglic.

Quod-

Quoddam super hoc scitu dignissimum legimus in Procemio Historiæ Matthæi Parisiensis, in Anglia videlicet istam jamdudum invaluisse consuetudinem, ut in quolibet nostri Ordinis regio Cœnobio idoneus, solersque deputaretur Monachus, cui onus speciatim incumberet singillatim describere quidquid in toto Regno notabiliter eveniret; quæ mox exarata monimenta, post singulorum Regum obitum, ad totius Ordinis generalia Comitia deferebantur, ut in corpus historicum redigerentur, in Tabulariorum pluteis ad posterorum eruditionem diligentissime asservandum. Hinc est Anglici Regni Historiam alia quacumque longe puriorem, ac luculentiorem esse, quamquam vix ulla revera legitur, quin impenso Monachorum labori, ac studio tribuatur; quibus proinde jus illud immerito contenderetur, quod in Historiis componendis jamdiu sibi compararunt.

Nobis saltem concedendum est, Monachis valde congruere, ut Monastici instituti, quod profitentur, Historiam non ignorent. Quinimmo Historicorum studium hinc primo exordiri tenentur. Quocirca ipsis versanda erit Monastica Orientis Historia, Gallico nuper idiomate excusa, una cum Epitome nostri Ordinis Historiæ ex uno & eodem Authore, cujus duo prima tantum Volumina apud nos extant; & utinam quæ desunt ex eodem haberemus, quandoquidem gloriari aliquando liceret, non modo Epitomen, verum exactam totius Ordinis Benedictini historiam possidere. Legi pariter poterunt vitæ Patrum per Rosweidum, & earumdem versio per Dominum de Andeliaco; Item Franciscus Bivarius de Monachatu Orientis; sed in primis Cassianus, & universim omnes Historiæ Monasticæ Scriptores, tam Orientis, quam Occidentis, una cum Sanctorum Monachorum Vita. Ad rem quoque erit peculiares Monasteriorum Historias invisere, ut Antiquitates Fuldenses Christofori Broweri, Historiam Einsidlensem Sacræ Eremi Virginis Deiparæ apud Helvetios ex Christophoro Hartmanno, & illam Beatæ Virginis Suessionum, per Domnum Michaelem Germanum.

Ubi primum quis legerit, & Monasticam perceperit Historiam, si ad Ecclesiasticam ulterius inclinet, huic etiam operam navare poterit. Et si mediocrem tantum ipsius notitiam habere cupiat, Epitomen aliquam ipsi sat erit evolvere, cujusmodi sunt eæ Henrici Spondani, Domini Godeau, Philippi Brietii Jesuitæ, Horatii Tursellini, & aliorum. Rationarium Dionysii Petavii est quidem opus egregium, sed nimis compendiarium pro iis, qui Historiam brevi cupiunt per Epitomen expendere; arduum enim est tot memoriæ gesta mandare, quæ interrupte, & sine ulla circumstantiarum colligatione notantur. Verumtamen opus istud ab iis potissimum lectitari præstat, qui Ecclesiasticam Historiam examussim callere peroptant, vel passim reminisci volunt, quæ jam didicere.

Plurimum item juvabit Acta primorum Martyrum perlustrare, selecta per Domnum Theodericum Ruinart; Item Acta Sanctorum Martyrum Africanorum Victoris Vitensis, Vitam S. Pachomii apud Joannem Bollandum, die 14. Maii, & alteram S. Fulgentii Ruspensis Episcopi, quæ sunt celebres, ac Monasticis eruditionibus refertæ, Vitas Sanctorum quatuor Doctorum Ecclesiæ Grecæ, & illam S. Ambrosii ex Hermantio; Vitam Theodosii Magni per Dominum Flechierium, illam Divi Bernardi per Magistrum, & S. Ludovici per Dominum de la Chaize, vel, ut aliis libet, per Abbatem de Cauciaco. Denique illam Domini Bartholomæi de Martyribus &c. una cum Bibliotheca Ecclesiastica Domini Du-Pin.

Si quis vero historiam exactius scire voluerit, operæ pretium ipsi erit Authographos legere, puta Josephum de Antiquitate Judaica, ejusque Historiam de Bello Judaico, & responsum ad Appionem; Historiam Eusebii, illas Socratis, Sozomeni, Theodoreti, Theodori Lectoris, Philostorgii, Evagrii, Theophanis, Photii Bibliothecam Byzantinam pro Authoribus Græcis, quibus adjiciendus est Zonaras, cujus lectio solum post Costantinum Magnum est utilis. Pro Latinis vero Gregorium Turonensem, Bedam Venerabilem, S. Bertini Annales, S. Eulogium Cordubensem, Flo-

doar-

doardum Luithprandum Diaconum Papiensem, Dithmarum Lambertum Scafnaburgensem, Hugonem Abbatem Flaviniacensem; Sigebertum, Ordericum Vitalem, Willhelmum Malmesburiensem, Matthæum Parisiensem, Annales Cæsaris Baronii, & continuationem Odorici Rainaldi ad finem Concilii Tridentini, quos saltem ante, vel post Authographorum lectiones fas erit evolvere. Abs re item non erit nonnulla capita invisere, quæ in Spicilegio repeNriuntur, & in Miscellaneis Stephani Baluzii, & in Monumentis Græcis Cotelerii, una cum Bibliotheca nova Labbeana.

Plura impræsentiarum Historicorum Opera recensere nolo, ne videar legentibus negotium facessere; Qui tamen Authores dictos, vel in totum, vel ex parte, perlegerint, ex ipsis poterunt cæteros Scriptores conjicere juxta singulorum dispositionem, aut propensionem legendos. Sed de his redibit sermo c. 20. hujus secundæ partis. Gerardus Vossius de singulis hisce Authoribus, tum Græcis, tum Latinis, duobus in tomis disseruit. His porro superaddenda sunt S. Hieronymi, & Gennadii Opera, cæterorumque Authorum, qui de Ecclesiasticis Scriptoribus pertractarunt, a Miræo in unum corpus collecta. Multum præterea confert brevem catalogum invisere a P. Philippo Labbe editum de Scriptoribus Ecclesiasticis.

Consulenda insuper sunt Critica varia in Historiam Ecclesiasticam, ut Bellarminus de Scriptoribus Ecclesiasticis cum Notis Philippi præfati, Critica Pat. Antonii Pagi, Monimenta Domini Tillemontii, satis egregia, & castigata; Opera Pat. Henrici Noris, nunc Purpuratorum albo conscripti, præter Bibliothecam Domini Du-Pin de qua supra. Postremo necessum erit Critica quædam proprio sibi Marte componere, collatione prius facta præfatorum Authorum cum Authographis.

Quia vero Ecclesiastica Historia adeo profanæ miscetur, ut impossibile sit alterutram tantum perfecte assequi; optimum ideo erit ideam quamdam gerere etiam Romanæ Historiæ, Cæsarum, & Historiæ generalis illius Regionis, aut Regni, in quo quis resident, utputa Galliarum pro Gallis, Hispaniarum pro Hispanis, & sic de singulis. Ob istam rationem Cæsar Baronius utramque Historiam simul commiscuit; sicut etiam P. Carolus Cointius in suis Annalibus Galliæ. Hoc idem præstat mira solertia Tillementius in suis Monumentis. Legendæ quoque erunt peculiares Historiæ aliarum Regionum, sive Civiles fuerint, sive Ecclesiasticæ, præcipue vero ab ipsarum incolis, ut Annales Trevirenses Christophori Broweri, Historia Metropoleos Remensis Guillelmi Marlot Benedictini, ea Lutetiæ Parisiorum per Patrem Du-Bois Congregat. Orat. & tandem illa Archiepiscoporum Rhotomagensium per Patrem Franciscum Pommeraye, nostræ Congregat. Monachum.

Historia Romana est omni alia opportunior ad exactam Historiæ Ecclesiasticæ intelligentiam. In duas autem partes distribui potest; Unam nempe ab Urbe condita usque ad Adventum Christi Domini; Alteram vero ab ipsius Incarnatione usque ad exitium Orientalis Imperii. Prima pars complectens septem Regum, ac Reipublicæ regimina, non videtur adeo utilis, ac secunda, ab Augusto nempe exordiens, usque ad XV. sæculum, cum scilicet a Turcis expugnata fuit Constantinopolis. Secunda hæc pars complectitur etiam Imperium Occidentis, a Carolo Magno fundatum, cujus etiamnum vestigia vigent in Germania.

Prout ad priorem partem attinet, legere sat erit Titum Livium Patavinum, Vitas Romuli, & Numæ, aliorumque apud Plutarchum, quibus insuper addi possunt Historiæ Polybii, Appiani, una cum exiguo Floro, qui est velut Epitome istius primæ partis.

Quoad secundam vero, continuatio Titi Livii, Tacitus, Dion, Svetonius, Scriptores quoque Historiæ Augustæ, & Vitæ Galbæ, ac Othonis apud Plutarchum, hanc Historiæ partem ad Constantinum usque conducent. Nicolaus Coeffetau hos omnes Authores in unam seriem redegit, quod opus oblectamento, & fructui legentibus erit. Monimenta Domini Tillemontii sat superque erunt ad illustrandas præfatorum Cæsarum Vitas. Quoad reliqua vero legi potest Carolus Sigonius de Regno Italiæ, & de Imperio Occidentali.

Præ-

Prætereo hic priſcam Græcorum Hiſtoriam, quam cernere eſt apud Herodotum, Xenophontem, Thucydidem, Polybium, Plutarchum, cujus lectio impenſe juvat, & alios Atticos Authores. Qui tamen Hiſtoriæ nomen dare noluerit, vel Hiſtoriographi haud fungi munere, iſtorum aliquot, inter quos Plutarchum, tautummodo ſeliget. Hujuſmodi autem ſtudium ad ſæculares potius ſpectare videtur, qui multam eruditionum copiam cogere, atque oſtentare ſatagunt; Prout vero Monachorum intereſt, ut etiam alias innui, parcius ipſi incumbent; horum quippe præcipuus, vel forte unicus ſcopus in eo ſiſtere debet, ut propriæ cognitioni præſertim vacent, utpote utiliori, immo difficiliori, quam ſit notitia cujuſquam mundanæ hiſtoriæ.

Hinc tamen non infertur, quominus ex præfatis Hiſtoriis nonnihil ſaltem proficere poſſimus, ut ex Univerſali Hiſtoria Meldenſis Epiſcopi conjici poteſt. Præterea S. Auguſtinus teſtatur, profanam Hiſtoriam ad Sacræ Scripturæ intelligentiam valde conferre. Studium tamen adeo amplum rite abſolvere paucis datur; Præterea aliæ plures lectiones Monachis ſunt utiliores, iis in primis, qui hæc in eruditionum genere parum ferunt; Præter Univerſalem Hiſtoriam paulo ante dictam, haud pigeat libellum quemdam Anonymum legere; *De l'Uſage de l'Hiſtoire*, de uſu Hiſtoriæ, Pariſiis excuſum apud Barbinum, & Michalletim, anno 1671. ex hoc enim libello percipi facile poteſt, nil forte tam vanum, quam Hiſtoricum ſtudium, ſi nimirum modus attendatur, quo a quibuſdam perperam colitur; ex oppoſito vero nil magis proficuum fore, ſi ut par eſt, abſolvatur. Parum eſt memoriæ conglobatam Annorum, Sæculorum, Olympiadum, & Epocharum ſeriem, vel etiam innumera pene nomina Cæſarum, Regum, Conciliorum, & Hæreſum, pluresque tragicos eventus, vel heroica geſta condiſcere. Modus iſte prædicta memoriter tantum diſcendi, ne quidem ipſum Hiſtoricæ ſcientiæ nomen meretur: Quandoquidem ſcire, eſt res per proprias cauſas, & principia cognoſcere; ſic igitur Hiſtoriam ſcire eſt, homines, materiam ipſi ſuppeditantes, dignoſcere, ac de ipſorum qualitatibus prudenter judicare, Hiſtoriæ ſtudere eſt, cauſas, opiniones, pathemata, hoc eſt varios animi affectus, in hominibus accurate perpendere, adeo ut inde comperiamus omnem rationem, ac modum, quo mens hallucinatur, & humanum cor allicitur; verbo demum eſt, ſemetipſum ex aliorum cognitione metiri, eſt in Sanctis, virtuteque præditis viris propriam ſui ædificationem nanciſci, & in flagitioſis, ac impiis quidquid vitandum eſt, ſedulo cavere; tandem eſt intelligere, quomodo, ſive in proſperis, ſive in adverſis, noſmet gerere debeamus.

His autem deficientibus diſpoſitionibus, jam non amplius ex Hiſtoria verus fructus emerget, videlicet exacta morum regula per prudentes reflexiones, ac ponderationes habenda, ſed vana dumtaxat, futiliſve ſcientia, per quam plura ſcire hallucinabimur, revera prorſus indocti; unde ex cauſa, alioquin utili, ac honeſta, noxius, ac pravus prodibit effectus.

I. Primum, quod nobis ſummopere animadvertendum occurrit in hiſtorico ſtudio, eſt, ut eos omnes arceamus defectus, in quos facile labimur, falſum nimirum pro vero ſupponendo, & peculiaribus Hiſtoricorum affectionibus obſecundando. In primis itaque operæ pretium eſt Authoris dotes ſedulo perpendere, num ſcilicet idoneus ſit, ac ſincerus; quo fine, & ratione, ad ſcribendum ductus fuerit; an aliquorum factioni, aut ſectæ adhæreat, quemadmodum Euſebius Arianis, Socrates, ac Sozomenus Novatianis, Theodoretus Theodoro Mopſueſteno. Id namque præcavendo, mirum ſubinde non erit, cur præfati Authores Sectariis ſuis paſſim arrideant. Præterea Græcis, minus præ aliis, fidendum eſt; res etenim in ſui favorem ſoliti ſunt vehementer amplificare.

II. Inveſtigandum eſt, num Author, quem legimus, Synchronus ſit; num Authographus, an Amanuenſis; num prudens in ſuis aſſertis, an conjecturis tantum nitatur; enimvero, ſi cætera ſint paria, pluris facienda eſt coævi Authoris opinio, qnam alterius recentioris. Dixi: Si cætera ſint paria; Quoniam fieri poteſt, immo quandoque contingit,

Authorem haud Synchronon Historiam exarasse, feriis monumentis, rationibusque innixum, omnique maturitate, ac prudentia, secus vero contemporaneum, ut pote negligentem, rerumque inscium, vel etiam assentatione aliqua, aut proprii commodi fœnore illectum.

III. Hinc propterea fit, nimis fidendum non esse iis, quæ Scriptores, vel absolute, vel ferme contemporanei, silentio prætereunt; contingere siquidem potest, ut Author vel tempore remotior, selecta quædam monumenta perlegerit, in secretis, cum res evenerunt, habita, seu etiam Scriptores Synchronos, vel ferme Synchronos inviserit, quorum opera mox evanuerint. At vero si nec ejusmodi Scriptores, nec qui unius, aut duplicis sæculi intervallo successere, gestum aliquod innuant, & nihilosecius Historiographus aliquis recentior, nullo testimonio, vel authoritate innixus, id temere asseverare audet, tunc quidem parvipendendus erit; secus enim ampla ad errandum, aliosque fallendum via sterneretur.

IV. Summopere cavendum est, ne a nonnullis suppositittiis nostræ hujus tempestatis Authoribus decipiamur, ut sunt Chronica falsi Maximi, Lucii Dexteri, ac Luithprandi; Item historiæ Manethonis, Berosi, & aliæ ab Annio Viterbiensi, & id genus aliis impostoribus confictæ, tametsi contemporaneorum Authorum nomina referant. Rursus prudenter nonnunquam suspicandum est etiam circa quasdam alias historiæ partes, quarum suppositio non omnino firma perhibetur, ut sunt Acta S. Andreæ Apostoli, Achajæ Presbyterorum nomine inscripta, de quibus tamen Scriptorum neminem ante octavum sæculum meminisse novimus; quamquam videtur Missalis Gothici Author ante annos mille ea legisse, ac notasse festa die ejusdem Sancti Apostoli.

V. Nec vice versa absolute proscribendus erit Author aliquis, ob aliquot hallucinationis, vel passionis defectus, ob styli asperitatem, aut alium quemdam naturalem defectum, dummodo sincerus, solersque in reliquis comperiatur. Argumento sint Josephus Hebræus, qui egregios inter Historicos annumeratur, quamvis identidem calamo inter scribendum cespitarit; & Herodotus Halicarnassæus, Ciceroni parens historiæ, & Historicorum Princeps, licet in ipso quam plurima commentitia inveniri testetur; super quibus tamen aliqui eum excusare conantur. *Quid obstat* (apposite ad rem hanc inquit Photius) *quæ utiliora videntur seligere, cæteris posthabitis?* sed multo, non inficior, ad hoc præstandum opus erit ingenio. *De Leg. num. 12.* *Bib.c.97.*

VI. Nec despectui esse debent Antiquarii, Historiarum contractores, ac compilatores; siquidem fieri potest, quemadmodum recentior quidam optime notat, quod vel transcriptor in melius emendarit, vel Autographum magis illustraverit, vel quod Compilator Authores super quibusdam discrepantes conciliaverit, vel quod Epitome facilius, quam Autographum percipiatur, vel demum quod illa hujus loco substituatur, eo quod vel istud ex toto evanuerit, vel ex parte truncatum, aut mutilatum. Hincque est, magni fieri Justinum Epitomatorem historiæ, quæ periit, Trogi Pompeii, & Epitomen Dionis Cassii, a Xiphilino contextam. *Lecture des Peres pag. 99.*

VII. Inter relationum varietates cavendum est, ne ab uberiori dumtaxat Authorum copia alliciamur, sed potius ab ipsorum merito, & gravitate; multoties enim fit, ut gravis, periti, atque sinceri Scriptoris Authoritas, centum aliorum minoris fidei testimonio sit præferenda, qui nimirum absque matura discussione, ac diligenti rerum examine, sibi succedentes subscripsere. Isthæc tamen Authorum discretio ex matura ponderatione, ingeniique præstantia pendet, seu etiam ex optimo Lectorum genio, ac dispositione, qui diuturna fuerint exercitatione, atque experimento probati, vel ex prudentis, versatique viri consortio instructi.

VIII. Hac etiam de causa non multum insistendum est innumeris propemodum narratiunculis, quas plerique recentiorum congerunt in descriptione Vitæ quorumdam Sanctorum; ut præ aliis cernere est in quodam Legendario Gallico idiomate nuper excuso, cujus lectio interdicenda esset, ut Lectores eorum, quæ veri-

veritatis assequendæ gratia rejicienda sunt, subinde oblivisci cogantur. Cæterum hæc innuens vehementer angor, dolenterque addere compellor, longe accuratiores fuisse profanos Authores, Ethnicorum Vitas describendo, ac fuerint quamplures Christifidelium in descriptione Vitæ Sanctorum; quod etiam asseverare nullatenus metuit Melchior Canus de Diogene Laertio Philosophorum Vitas recensente, & de Svetonio super duodecim Cæsarum gestis. Et sane mirum est, quantum credulitate, vulgique simplicitate nonnulli abutantur, aliquot Sanctorum Acta enarrare præsumentes, quorum corpora ex Cryptis fuere extracta, ut S. Ovidii, & S. Felicissimi. Qui enim fieri potest, ut horum Sanctorum gesta a prudenti Lectore approbentur, cum vel propria ipsorum nomina usque modo nos lateant?

Lib. II. cap. 6.

IX. Verum, ut fusius infra notabo, cautissime in his censuris procedendum est; & quidem satius est sapienter dubitare, quam nimis credule falso aliquando subscribere; quare ambo hæc extrema æque vitanda sunt: Nil scilicet, nisi difficillime, credere, vel singulis facillime assentiri. Porro Lectoris prudentia non modo in eo sita esse debet, ut meliores commendet, ac sequatur Authores, verum etiam ut in inferioribus utiliora discernat, & quidquid ad illustrandam veritatem confert, in ipsis rimetur.

X. Huc spectat ea triplex regula, quam Melchior Canus ibidem tradit, ad dijudicandum inter Historicos, ut meliores a cæteris secernentur. Prima est ingenua quædam probitas, ex qua illi impotentes fiunt ad homines aliquando sponte fallendum, asseverando nempe, gestum aliquod se vidisse, vel intellexisse, quod tamen ipsosmet penitus lateat. Quæ virtus non modo in Sanctis, piisque viris emicat, verum, & in cunctis, qui cordis sinceritatem, animique candorem jugiter profiteri gloriantur, ex quibus plerique etiam Ethnicorum fuere, tametsi ingentium vitiorum labe infecti. Inter hos speciatim possunt recenseri Julius Cæsar, Svetonius, Cornelius Tacitus, &c.

Secunda regula, quam affert Melchior Canus, est: Authores potiori lumine, ingeniique maturitate præditos, iis omnibus præferendos esse, in quibus dotes istæ desiderantur; enimvero satis non est nolle mentiri, sed insuper maturo judicio, & exacta prudentia opus est, ut adamussim res ponderentur, ne unquam decipi contingat: neve levi corde credatur, aut calamo exaretur quidquid semel exauditum in mentem venerit, quemadmodum, ut sentit Melchior Canus, se gesserunt Vincentius Bellovacensis, & S. Antoninus.

Tertia regula est: Iis Authoribus fidem omnino habendam esse, quos Ecclesia semel approbarit; E contrario vero eos omnes proscribendos, quos ipsa rejecerit, cujusmodi sunt, qui referuntur in Decreto Concilii Romani sub Gelasio Papa, quorum aliquot tamquam Hæretici absolute inhibentur; alii vero ut apocryphi declarantur, utpote quavis legitima authoritate destituti, tametsi eorumdem lectio non fuerit ibi expresse interdicta. Penes vero illos, qui Romano in Indice notantur, cum plerumque contingat, Authores talibus censuris affici ob quædam dumtaxat loca peculiaria, hinc tamen non licet semper arguere, quæ in ipsis supersunt nullius ponderis, vel authoritatis esse. En tibi, Lector, quantum opus est ad Authores discernendos. Perlegi interim poterunt quartum, & quintum Caput Methodi Joannis Bodini pro notitia Historica, quantumvis a falsis, & commentitiis Annii Viterbiensis Historiis se fuisse deceptum non animadverterit.

XI. Ponderationes, quæ in Historico studio fieri possunt, ad regulandos mores potissimum dirigi debent, non vero ad politiam assequendam; Politicæ namque reflexiones Ascetas neutiquam decent, quibus omnem Mundi sagacitatem declinare prorsus congruit, spiritumque compunctionis Christiana simplicitate affectum habere, a quolibet artificio, occultave simulatione remotum. Quinimmo in sæculo ipso vix ullum repereris, cui competat ex historica lectione politicas hasce reflexiones eruere; præterquamquod enim ad ipsas pauci sunt apti, nihil fere emolumenti afferunt Universo. Quocirca gravis, prudensque quidam Au-

thor ad rem istam perquam apposite scribit: „ Il n'est point de plus visible effect de la mauvaise gloire, dont la „ plus part des hommes sont entachez, „ que la vanité qu'ils tirent de la connoissance de la Politique. Cette disposition d'esprit est sans doute la plus „ grande marque de l'admiration secrete qu'ils ont pour les grandeurs, & „ l'un des plus grands obstacles à la „ veritable sagesse. Cette sotte vanité „ de s'occuper de grandes affaires, pervertit l'esprit, & ruine de fond en „ comble le bon sens. Et cela ne vient „ que de ce qu'on veut connoitre les „ Princes, avant que de connoitres les „ hommes: au lieu qu'il faut connoitre les hommes, pour pouvoir connoitre les Princes, puisque les Princes „ sont des hommes. Mais cet ordre si „ naturel est renversé par le plaisir ridicule, que la plupart des gens se font, „ d'avoir l'imagination remplie d'objets „ magnifiques, & la memoire pleine de „ grands noms. Ils se consolent ainsi „ de leur bassesse effective par ces importantes chimeres, & charmez de l' „ harmonie imaginaire qu'ils se representent dans les Etats, ils negligent „ de travailler à établir dans eux memes l'harmonie effective, qui y pourroit etre entre leur esprit & la verité, entre leurs desirs & leur pouvoir. Semblables à ce Tailleur celebre dans l'histoire, qui ayant composé un livre de reglements, & le presentant à Henry IV. donna sujet à „ ce Roy de dire: Qu'on luy allat chercher le Chancélier pour prendre la „ mesure d'un habit. Mon sentiment „ est donc, ajoute cet Auteur, que les „ Grands ne doivent etre considerez par „ le commun du Monde dans l'histoire, que comme dans la tragedie, c' „ est à dire que par les choses, qui „ leur sont communes avec la Vulgaire, leurs passions, leurs foiblesses, & „ leurs erreurs; & non par les choses, „ qui leur sont propres, & particulieres „ en qualité de Grands, qui sont celles que la Politique considere. " Nullus effectus ex cenodoxia, qua singuli fere hominum afficiuntur, liquidius demonstratur emergere, ac sit vanitas illa, quam ex Politicis speculationibus hauriunt. Hæc animi affectio proculdubio signum potissimum est internæ illius admirationis, qua erga Dominantes continue occupantur, & unum ex præcipuis veræ prudentiæ offendiculis. Stulta hæc cura, Magnatum nempe discutiendi negotia, spiritum dissipat, veramque animi tranquillitatem funditus evertit. Id autem aliunde non oritur, quam ex eo, quod Principes studiose ponderare cupimus, antequam hominum naturam percalleamus, cum alioquin hanc prius nosse oporteat, ut Principes ipsi rite dignoscantur; hi namque vere sunt homines. Verum naturalis hic ordo prorsus invertitur ex inani gloria, ac voluptatis blandimento, quo plurimi alliciuntur ad jugiter imaginandum heroica gesta, ac magnifica objecta, necnon splendida potentum nomina memorandum. Propriam interim, & revera miseram conditionem parvipendentes, semetipsos tantummodo recreant ingentes hasce chimæras contemplando; & imaginaria quadam Regnorum, ac Dominantium harmonia, quam sibi fingunt, prorsus allecti, alteram in semetipsis stabilire negligunt, quæ inter proprium spiritum, & veritatem, inter propria vota, & vires posset intercedere; Sartori illi, in Historia celebri, per omnia similes, qui cum librum quemdam politicarum Instructionum, a se elucubratum, Henrico IV. obtulisset, huic ansam sic dicendi præbuit: Advocate Cancellarium, ut vestem mihi concinnet. Meum igitur consilium est, subdit is Author, modo plane consimili Magnates, Mundique Dynastas a vulgo in Historiis considerandos esse, quemadmodum in Tragœdia evenit, hoc est, ea dumtaxat in ipsis animadvertendo, quæ vulgaribus communia videntur, ut puta eorum affectiones, animi pathemata, imbecillitates, ac lapsus; neutiquam vero quæ ipsos ut Principes speciatim spectant, ut Politici meditantur.

Usage de l'Histoire pag. 210.

XII. Hic idem Author notat, vitia, quæ in historiis referuntur, præcipue ponderanda esse, secus enim cum minimus honestarum actionum in ipsis numerus comperiatur, in longum nimis abiret lectio nihil utiliter meditando, nisi

nisi forte se ipsum fallere sponte quis vellet perperam inter acta dijudicando, & inter egregia enumerando quæcumque ut talia sibi repente objiciuntur. Verum pessima hæc foret Historiarum praxis, si nimirum laudibus ea jugiter extollantur, nullo prorsus digna encomio.

Verumenimvero, utcumque idonei simus ad illas secernendas actiones, quæ revera laudabiles, honestæque videntur, satius adhuc est, ut innuit idem Author, iis præsertim insistere, quæ pravæ dignoscuntur. Hoc autem veluti paradoxum derepente putabitur; nihilominus si serio perpendatur, nulla erit admirandi ratio. Si singuli hominum sincero amore veritatem ipsam prosequerentur, nec unquam rationi subesse renuerent; si ut par est veram perciperent animi celsitudinem, sola utique Heroum exempla sufficerent, ut cuncti honestatem amplecterentur; virtutis siquidem nativa speciositas universos ad bonum potis esset allicere; quia tamen paucorum est ista magnanimitas, cum pene omnes philautiæ vitio quodammodo laborent; ideo non modico pudore afficiuntur propria reminiscendo flagitia, veritates ipsas, unde manifeste redarguuntur, odio acerrimo habentes. Quare prædictorum exemplorum meditatio nihil fere ipsis prodest, ea quippe respiciunt, Quintiliano teste, veluti suorum criminum exprobrationem.
Lib. 3. c. 3. Nihil itaque utilius ipsis esse poterit, quam propriorum vitiorum speciem in Historia, tamquam in speculo contemplari; cum etenim nequeant ea intime detestari quin prius cognoverint nec adeo expediti sint ut eadem libere in se ipsis meditentur quantum opus est, ut inde quodammodo proficere valeant, arduum ipsis non erit in aliis saltem ipsa paulatim detegere, animoque versare, absque ullo vanitatis offendiculo.

At vero de honestis, probisque viris loquendo, cum jam virtutis amore, in cordis penetralibus cælato, afficiantur, egregia pariter exempla eorum animis mire imprimuntur. Mala autem eosdem potius excitant ad majorem vitiorum detestationem.

XIII. Præsens Caput absolvo, id postremo monendo, quod primum esse debet, nimirum ut Historiæ nomen dare cupientes exactam Epitomen seligant, serioque lectitent, priusquam Autographorum lectioni se dedant. Quia tamen hujusmodi compendia, si continue, & non interrupte legantur, aliquam memoriæ confusionem possunt ingerere; abs re ideo non erit sæculum integrum, vel dimidium saltem singillatim invisere, moxque apud historicos in fonte suse revolvere; postea multum juvabit eamdem Epitomen iterato perlegere, vel potius aliam, quam Lector proprio sibi studio juxta sæculorum seriem concinnarit, ut inde facilius, quæ lecta sunt memoriæ insideant. Quocirca ad rem valde erit Epitomen versare Henrici Spondani, vel etiam Philippi Brietii, Rationarium Dionysii Petavii, Chronologiam Philippi Labbe, sex parvis contentam voluminibus, quæ oppido conferet ad errata Chronologica corrigenda præfati Spondani, una cum parva methodo Chronologica ejusdem Authoris; quibus addi possunt Opera P. Antonii Pagi, nec non fastus Consulares ab Henrico Noris emendati. Cæterum supervacaneum reor in præsentia repetere Chronologicas, ac Geographicas Tabulas ob oculos passim habendas esse.

Operæ etiam pretium est perfunctorie saltem præcipuas Epochas invisere, quales sunt Julianæ periodi, Creationis Mundi, Universalis Cataclysmi, Olympiadum, Urbis conditæ, Belli Pharsalici, Incarnationis Christi, Eræ Hispanicæ, Conversionis Constantini, Primi Concilii Nicæni, Fundationis Monarchiæ Gallicæ, Egyræ Arabicæ, & Mahometanorum, Imperii Occidentis a Carolo Magno fundati. Hæ autem omnes Epochæ, una cum Indictionibus, & id genus alia, ex præfatis Authoribus colligi poterunt.

CAPUT IX.

De Studio Philosophiæ.

PHilosophia, inspecta rei veritate, plurimum juvat, nedum ad ratiocinandum, ac judicandum, verum & ad rerum universales ideas habendas, moralem facultatem addiscendam, & ad fidem orthodoxam propugnandam adversus para-

paralogismos, & captiosas sophistarum argumentationes.

Socrates, ut refert Tullius, universam Philosophiam ad Ethicam redegerat. Plato vero eamdem in tres partes distribuit, quarum prima Ethicam, secunda Physicam, Tertia Dialecticam complectebatur; quibus Aristoteles Metaphysicam adjecit.

Ethicæ studium a Doctoribus Catholicis multum contractum est, ultimum hominis finem nobis explicite determinando & media ad ipsum conducentia; quæ tamen dubia Ethnicis Philosophis multam disceptandi materiam suppeditarunt, ut colligere est ex scriptis Ciceronis, aliorumque Philosophorum.

Quoad reliquas Philosophiæ partes, eædem ferme ut olim esse videntur; & post tot, ac tantas disceptationes, quid revera sentiendum sit adhuc ignoratur; sed quod pejus est, meliorem sciendi frugem ex humanis controversiis frustra speramus, quandoquidem materiæ plerumque implicantur, potius quam illustrentur. Æternum disputabitur, semperque iidem remanebunt homines, videlicet dubii, atque incerti in suis decisionibus, quandocumque fides ipsos non dirigat, vel intensus veritatis amor, unde ab omni ambage demum liberentur. Enimvero qui fieri possit, ut veritatem ipsam intime diligentes, totoque corde affectantes, tandem non assequantur? Quod si ad penetrandam rerum quidditatem sors aliquando non arriserit, saltem, cum oportuerit, de ipsis æque poterit dubitari; quod alteri sapientiæ gradui adscribitur.

Ne autem quempiam inopinato falli contingat, ubi primum quis studuerit quælibet a se arcere offendicula, natalium, educationis, sensuum, affectionum animi, & communis hominum existimationis, satagendum erit, ne unquam quidquam asseveranter affirmare audeat, quin prius claram ejus, distinctamque notitiam habuerit; enimvero, ut inquit Cicero, Quid tam temerarium, tamque indignum Sapientis gravitate, atque constantia, quam aut falsum sentire, aut quod NON SATIS EXPLORATE PERCEPTUM SIT ET COGNITUM sine ulla dubitatione defendere? Insuper

Cic.lib.I. de Natura Deorum.I.

nec multum præsumptæ propriorum conceptuum evidentiæ fidendum erit, ne quod probabile tantum est, pro certo, ac evidenti credatur. Quapropter ad Deum preces identidem erunt effundendæ, ut omnis vitetur error, præsertim in Moralibus, in quibus erratum quodlibet maximum potest detrimentum parere. Declinare quoque oportebit scopulum illum in Metaphysicis, ubi nimium speculando, ac subtilia meditando, sæpe sæpius insistitur; facillimum quippe est a recto veritatis tramite deflectere, inferendo ex principio aliquo nonnullas illationes, quarum falsitas eo plus nocet, quo inconcussis principiis innixæ putantur; immo ad eum certitudinis gradum qua gaudent fidei Divinæ Mysteria, interdum etiam evehuntur. Quare necessum omnino erit illationibus hujusmodi minime fidere; cavendumque, ne cujusvis systematis inventum, quod nobis perfectum, egregieque in mente expressum videtur, novas quasdam nobis ipsis opiniones ingerat, ex simplici potius imaginatione ortas, quam ex distincto, ac perspicuo intelligendi lumine.

Insuper præcisiones, aut abstractiones mentales, in metaphysicis passim occurrentes, quæque ad enucleandam veritatem plurimum juvant, aliquoties multis scatent erroribus, cum nempe rebus, diversorum respectuum, seu, ut ajunt, connotatorum, multitudo gratis appingitur, sub quibus una, eademque res consideratur. Innumera pene de iis exempla in vulgari Philosophia habentur; cæterum nihil majori detrimento esse convincitur immoderata subtilitate, tantum enim abest, quod veritatem illustret, ut ipsam sæpissime potius obumbret. *Infesta veritati*.

Seneca Epist. 88.

Illa difficultas, quæ ex uno capite viget ad veritatem ipsam in rebus physicis detegendam, & ex altero nonnullorum contemptus, vel modica earum veritatum existimatio, quas nullatenus pertingunt, unum inquam ambo hæc efficiunt, ut ipsi arbitrentur, liberum unicuique esse quamlibet opinionem, sive sententiam in Philosophicis sequi, vel singulas problematice propugnare, proindeque supervacaneum esse sibi caput, ut ajunt, obtundere in indaganda ulterius verita-

te, ubi penitus latet. At quis ignoret, hanc eorum esse meram excusationem, ad ignaviam, propriamque desidiam occultandam, exilemque affectum, quo veritate ipsa prosequuntur? Non minus Deus naturalium veritatum est Author, ac sit supernaturalium; propterea in cunctis ipsius veritas, inquirenda est, & ubique colenda. Quod si eam assequi aliquoties non detur, ipsam saltem investigasse, vel prope eamdem accessisse, laudi erit, & gloriæ; & insuper de rebus ipsis aliqua saltem ratione quis poterit prudenter dubitare, nec unquam propriam temere, ut ajunt, præcipitare sententiam. Physicæ quoque veritates vestigandæ sunt, ut veluti gradus sint nobis ad supernaturales, ad quas impossibile est, tam otio, quam errore, aut falsitate pertingere. Mens nostra naturæ speculando arcana, cætera, quæ vilia, & infima sunt, paulatim discit habere despectui; se namque ad eorum contemplationem, quæ sunt materiæ expertia, sæpissime gaudet attollere, mirumque in modum oblectatur recondita, & excelsa scrutari; nec laborem istum infructuosum autumat, tum præsertim, cum licet veritatem ipsam non assequatur, verosimilia saltem sibi videtur attingere.

„ C'est donc une grande entreprise, „ comme dit fort judicieusement Mr. „ l'Abbé Flenry, quede former un „ veritable Philosophe, c'est à dire un „ homme qui raisonne droit, qui soit „ toujours en garde contre toutes les cau„ ses de l'erreur, qui ne suive dans „ toute la conduite de sa vie que la „ raison, & la vertu; & qui cherche „ a connoistre en chaque chose la verité, „ & a remonter jusqu'aux premieres „ causes. Il est vray que la plupart des „ hommes en seroient capables, s'ils „ usoient bien de leur raison, & si ne „ précipitoient point leur jugement: „ mais il est bien rare d'en trouver „ qui ayent une volonté assez droite, & „ une assez grande force pour resister à „ leurs passions. Operosum igitur negotium est (ut ingeniosissime inquit Dominus Abbas Florius) verum, exactumque Philosophum perficere, hominem nempe recte ratiocinantem, qui adversum quaslibet errorum causas jugiter sit circumspectus, qui toto vitæ suæ tempore rationi, ac virtuti tantum indulgeat, qui veritatem in cunctis inquirere satagat, & prima principia indemonstrabilia attingere. Non inficior, quamplures hominum hæc omnia consequi posse, si rectus in ipsis vigeat rationis usus, nec propriam velint sententiam præcipitare. Verumenimvero arduum est aliquot invenire, qui recto sensu, ac voluntate polleant, propriasque passiones, quantum sat est, reprimere valeant. Et hoc potissimum est, quod intensa animi applicatione in Philosophico studio discendum videtur, Christiana pietate suffulto; unde postmodum dignoscimus, quousque humanum queat ingenium pertingere, rimando veritatem, sive per terminorum notionem, quam nobis præbet, sive per rectas rerum ideas, quas nobis ingerit, vel definiendo, vel ex magis noto, ac certo, aliud minus notum, aut incertum inferendo.

Studium hoc, quod in cultu rationis impenditur, est in ordine naturali inter cætera præcipuum, & primum Dialecticæ, ac Metaphysicæ munus; illa enim veras nostrarum cognitionum ideas impertit; ista vero potiora luminis naturalis principia scrutatur, quibus humana omnia ratiocinia, ac cognitiones quæcumque innituntur.

I.

Eo igitur Dialectica collimat, ut veri, falsi, affirmationis, negationis, erroris, ac dubii ideas intra nos gignat, in primis autem ideam illationis, & consequentiæ, unde scilicet percipimus determinatam aliquam enunciationem ex alia sequi, item syllogismum aliquem apte concludere, secus vero alium. Hæ inquam sunt ideæ, quibus humana ratio, & intellectus potissime perficiuntur; cæterum quælibet alia Logicalis Controversia huc non spectans supprimenda est, veluti futilis, & supervacua; enimvero quid prodest exempl. gr. tam acriter, ac fuse de Logicæ objecto disputare? Quid inquirere utrum illud sint entia rationis, an termini, qui sunt eorum notæ, ac signa, eo quod de utrisque Dialectica pertractet? Rursus quid scire juvat,

juvat, num Universale fiat dependenter ab intellectu; an Universale genericum, vel saltem specificum revera existat ex natura rei? An dentur entia rationis? An Deus sit sub prædicamento substantiæ? Pluraque id genus alia, in æquivocis plerumque tantum consistentia, quæve paucis verbis possent expendi, æquivoca explanando, vel rationes hinc inde mere innuendo, si forte id etiam fieri expediat. Satius quidem foret aliquod aliud argumentum resolvendo proponere, si discipulorum ingenia Lectores, ac Magistri exercere velint, ut puta num aliquid vere sciri queat; super quo quatuor Academicorum libros Tullius composuit. Quamquam, ut verum fatear, multæ quoque in tota ista controversia æquivocationes, ac tergiversationes intersunt.

Hinc propterea summopere cavendum est, ne Dialectica, per se alioquin utilis, in rixandi, aut cavillandi artem vertatur, de quavis nimirum re gratis disceptando, neve ad juge dissidium redigatur inanium tantummodo Quæstionum: *Ibi cavenda est libido rixandi* (inquit Augustinus) *& puerilis quædam ostentatio decipiendi adversarium, id quippe neminem decet, multo minus vero Claustrales, quorum spiritus cujuslibet sit oportet altercationis expers.* Divus etiam Gregorius Nazianzenus, prout ad rem istam, perquam apposite scribit, vel in minimis istiusmodi abusus vitandos esse, ne hinc ad ulteriores majoris momenti extendantur.

Lib. 2. Doctr. Christ. Cap. 32. Orat. 26.

Egregiam hujusce moderationis methodum legimus apud S. Maximum Abbatem, illum inquam accerrimum Monothelitarum hostem; qui cum Philosophiæ operam daret, ut ex ejus vita colligimus, quidquid, vel minimum, sophisma, paralogismum, aut cavillationem saperet, penitus abdicabat, solida dumtaxat approbando ratiocinia, aut decisiones, quæ sibi perpetuum stabiles videbantur, certo namque autumabat, tantum abesse, quod ex rixandi libidine fructus aliquis scientiis obveniat, ut potius inde vilescant, & depraventur.

Solertissime ergo id absurdi cavendum est; quinimmo satius esset Monachorum spiritui suadere, ut potius vinci se permittant, veritati cedendo, quam dissidia, contentionesve consulere; ut ex Concilio quodam monemur: *Neque ad contentiosas altercationes declinetis: sed sciatis bene potius vinci, quam culpabiliter vincere.* Et sane hæc vera victoria: pro veritate vinci.

Concil. VIII. c. En. act. 3.

Logica igitur utendum est, ut ad recte concipiendum, ac ratiocinandum exerceamur, & ut inde dirigatur noster intellectus, non vero ut vitietur, quemadmodum iis evenire solet, qui solum ipsi dant operam, ut in forma syllogistica in publicis disputationibus arguere discant, hoc est: Ad contendendum. In Opere de Arte cogitandi legi potest modus, quo ad praxim Dialectica redigenda est; & in primis operæ pretium est duos sermones, inibi sub initium occurrentes, ponderare, in quibus ideæ, ac normæ exprimuntur, ad recte judicandum omnino servandæ.

II.

Metaphysica Logicæ multum est affinis, & prima rerum principia pro suo objecto respicit, quæ omnium fere nostrarum cognitionum sunt bases, & fundamenta. Sunt autem hæc simplices rerum ideæ in abstracto sumptarum, ut entis, substantiæ, accidentis, cognitionis, voluntatis, extensionis, numeri, motus, corporis, subsistentiæ, suppositi, personæ, modi, figuræ, coloris, saporis, aliarumque qualitatum, & universim eorum omnium, de quibus in sua Metaphysica agit Petrus Cailly, quam universalis scientiæ nomine indigitat, in qua proponit, & ad unguem explanat prima nostrarum cognitionum principia, juxta veterum, & Neotericorum Philosophandi rationem.

III.

In Ethica pariter quamplura alicujus momenti pertractari possunt, ut idea boni, ultimi nostri finis, & beatitudinis; non tamen multum hic immorando ut plerumque fit in illa Disputatione: An essentia beatitudinis formalis in aliquo actu intellectus, an voluntatis præcise consistat. Agitur in Ethica potissimum

de Actibus humanis, eorumque principiis, sive internis, sive externis, de conscientia, de variis animi affectionibus, earumque causis, & affectibus; de pravis, rectisque habitibus; de virtutibus, & vitiis; de legibus in genere; de universalibus principiis, ex quibus potissimum prudentia dependet, moresque componuntur, ut puta: Num semper honestum utili, ac delectabili præponendum sit; num bonum aliquod adsit, cujusvis honestatis expers: Super quibus Tullius de Officiis elegantissime scripsit; Num in dubio, quod actio aliqua prava sit, nihilosecius operari possimus; de quo pariter ex eodem Authore, quantumvis Ethnico, decisionem adeo egregiam supra retulimus; Item quod nefas sit propriam conscientiam regere ex opinione tantum communi; Quod vita privata sit publica, & civili longe præstantior; pluraque id genus alia, quæ eo tendunt, ut falsas quasdam suppositiones nostras prorsus eliminent, contra regulas, & dictamen veræ scientiæ moralis militantes.

Ad rem quoque valde erit regulas quasdam explanare, ad socialem vitam conducentes, quæ in sodalitatibus præcipue viget, ut puta: Quod urbanitas, alternaque honestas sunt apprime necessariæ; quod hæc ex quodam velut interioris modestiæ promptuario manet oportet. Item quænam sint media ad pacis conservationem in sodalitiis opportuniora; Qua ratione suspiciones corrigendæ sint, & amandanda temeraria judicia, illi prorsus adversa. Forte dixeris hæc omnia minutatim, & exacte ex spiritualibus libris colligi posse, proindeque non expedire tot Philosophicos Tractatus; verum isthæc quantum sat est pertractari aliquando vix possunt, utpote magni momenti, innumerisque propemodum transgressionibus obnoxia. Cæterum hic proprie de ipsis agitur, nec ampli de eisdem Tractatus exiguntur. Perlegi possunt super hoc peculiares aliquot Tractatus a plerisque recentioribus editi, præcipue vero ab Authore speciminum Moralium. Proculdubio locuples ex moralium doctrinarum lectione fructus obveniet, si primum nosmeptisos nosse didicerimus, non utique pro ea tantum conditione, ad quam misere ex peccato devenimus, verum & pro altera naturæ, cui nempe ex propria constitutione nostra succumbimus, juxta naturalem scilicet legem, qua corporis, spiritusque nostri operationes poscunt exerceri.

IV.

Physica huic etiam scientiæ oppido confert; quandoquidem præcipuum ejus munus in particularium corporum contemplatione consistit, principiorum naturam perscrutando, ex quibus coalescunt. Legi potest super hoc methodus Domini Cailly. Abs re non esset meo videri exiguum etiam de Sphæra Tractatum superaddere. Quantum vero ad Physica experimenta, nonnulla ex principalibus supponi poterunt, quæ jam ad praxim redacta leguntur. Verumtamen non expedit, ut Monachi hisce curiositatum generibus operam navent, tametsi nonnihil utilitatis inde obvenire queat. Hanc etiam ob causam incongruum ipsis credimus Matheseos studium; inde namque nimium distrahuntur, & libera spiritui facultas surripitur ad iis vacandum, quæ sunt Monasticæ conversationi magis consentanea. Rursus tempus quod superest post exercitia communia, satis non esset ad explendam cupiditatem majora semper indagandi in istis scientiarum generibus. Præterea multa ad hoc instrumenta, non sine magnis sumptibus requiruntur; pluraque fieri debent experimenta, queis valde distorquentur animi, ac proinde Ascetas minime decent. Proderit nihilominus Geometriæ saltem principia haud ignorare, & quatuor præcipuas Arithmeticæ Regulas; reliqua vero Monachis non videntur adeo necessaria.

Tantumdem de arte Medicinæ asserendum est, Clericis, Monachisve jamdudum per Sacros Canones interdicta; exempla vero, quæ in oppositum afferri queunt, praxim in contrarium evincere nequeunt, utpote Religiosæ honestati derogantem. Quod si nonnulla anatomice sciantur circa humani corporis structuram, id neutiquam improbo, dummodo tamen honesti fines non transcendantur; pote-

rit: enim talis notitia proprii individui intelligentiæ, corporisve saluti inservire, quæ nobis curæ quodammodo esse debet. At vero distinctam morborum seriem, necnon varia pharmacorum genera peculiari indagine velle discutere, hoc, inquam, Monachis nullatenus dicimus permittendum. Quod si contingat, aliquos jam pridem in sæculo id genus scientias didicisse, poterunt, Superiore annuente, 67. 68. iis tantum uti in sodalium ægrotantium commodum, secus vero aliorum. Legantur super hoc duæ Epistolæ Divi Bernardi ad Monachos S. Germeri.

Cum dixi, salutem corporis quadantenus nobis curæ esse debere, id non est intelligendum de solicitis, ac importunis quibusdam præcautionibus; fœminis potius, aut delicatis viris familiaribus, qui ex jugi ægrotandi metu fere semper ægrotant; nec minimum, ac levissimum capitis, stomachique dolorem sustinere queunt, quin continuo pharmaca sumant. Sermo igitur tantum est de prudenti quadam animadversione, quæ singulis inesse debet, ut proprium corpus in eo systemate naturali conservent, quod sibi ad aliquid recte operandum expedit. Hujusmodi autem vivendi ratio potius in sobrietate quadam, & moderata corporis exercitatione sistere debet, quam in frequenti medicinalium usu, aut nimis scrupuloso ciborum delectu. Mundities insuper ad hoc plurimum confert; quæ præterea humano consortio, ac sodalitati est necessaria, ne aliis tædio simus.

Plura hic singillatim non recensebo circa Philosophiæ partes; & forte prout ad Monachos attinet, fusius quam par est de iis hucusque disserui; simplex namque terminorum explanatio, ac notio, una cum recte ratiocinandi regulis, Monachis videtur abunde sufficere, ut ad Scripturarum intelligentiam, Patrum lectionem, verbo demum, ad Theologicum studium, dirigantur, ac disponantur. Sunt enim ista præcipuus scopus, ad quem scientia Philosophica collimare debet; hincque videtur dubitandi locus, an propterea Divus Joannes Damascenus per brevem dumtaxat Categoriarum tractatum, ad Philosophicas materias spectantem, nobis reliquerit; quemadmodum etiam ex Divo Anselmo super iisdem perpauca habemus, ut est de Veritate Tractatus mere Philosophicus; item Tractatus de libero arbitrio; & alius ab ipso inscriptus: De Grammatico. Ejus tamen liber Gueniloni nuncupatus, in quo de Dei essentia agit, potius ad metaphysicam spectat; hicque est liber ille, in quo ideam propugnat, quam de Dei essentia in Proslogio jam tradiderat, nimirum: Deum vere nihil aliud esse, nisi id, quo majus cogitari non potest. Plerique tamen Antiquorum, ac recentiorum Philosophorum ideam hanc non omnino receperunt; Verum alteri similis est, a Divo Augustino traditæ, dicente: *Cum ille unus cogitatur Deorum Deus, ita cogitatur, ut aliquid, quo nihil melius atque sublimius ulla cogitatio conetur attingere.* Sed non est hic locus de istis materiis pertractandi. Ex hactenus tamen dictis liquet, priscos Monachos Philosophiæ nomen dedisse. Quocirca prædicta duo exempla, & illud Bedæ Venerabilis ad hoc evincendum sint satis, ne tempus frustra conteratur alia recensendo.

August. Lib. de Doctr. Christ. Cap. 7.

V.

Difficultas tamen major in præsentia urget circa modum, ac peculiares personas, hoc est: num singuli indiscriminatim Monachi præfato studio operam navare debeant; quo supposito, num publicis concertationibus id sit necessario agendum, an privatim.

Nulla videtur necessitas cogere, ut singuli indiscriminatim Monachi studio Philosophiæ occupentur; in primis enim qui ipsi in sæculo, ante Monastici susceptionem habitus, operam sedulo dedissent, utique possent ab illo fieri immunes. Enimvero si vel modica ejusdem cognitio adhuc in ipsis vigeat, sat superque generatim loquendo esse poterit ad terminorum Philosophicorum, ac Theologicorum captum; necnon ad scientifice, & juxta regulas ratiocinandum, quin denuo id studii cogantur repetere, quod tardius, aut citius a memoria delebitur; & hæc est etiam ratio pro-

propter quam Grammaticæ Regulæ illis iterato discendæ neutiquam proponuntur, qui ubi semel eas didicerint, ipsarum ideam retinent quantum exigitur ad librorum intelligentiam, item ad loquendum, aut aliqua componendum, quantumvis Joannis Despauterii carmina minime reminiscantur. Tempus itaque frustra conteritur, si adolescentes ad contentiones Philosophicas iterato compellantur, quandocumque mediocrem, sufficientemque earum ideam retinent; cum in aliis majoris momenti dies, utiliusque consumere valeant. Ipsis ergo sat esset unius saltem, vel alterius mensis spatium concedere, ut potiores Quæstiones, ad Theologiam dirigentes, mente revolverent. Si enim ad scientias adipiscendas fuerint naturaliter apti, modicum id tempus ad hoc præstandum ipsis sufficiet; Si vero ingenio hebetes, ac prorsus inepti, iniquum profecto erit improbo eos labori occupare, adeo ut tempus incassum terant, quod in alia, sive spiritus, sive corporis, exercitatione, utilius posset insumi, juxta propriam singulorum habitudinem, ac dispositionem.

Secundo: Qui numquam Philosophiæ studuere, eidem occupari possent, ut inde eorum ad reliquas scientias aptitudo, ac dispositio arguatur; Quandoquidem si aliqui ante id experimenti ab illa removeantur, tristari, & conqueri jure poterunt quandocumque ad eamdem sibi viam penitus intercludi cognoscerent. Si qui vero dispensari suapte sponte efflagitent, ne distractioni, aut aliis succumbant incommodis, quæ id genus studia parere plerumque conspicimus, prudentis Superioris erit excusationes hasce matura ponderatione discutere; siquidem ex volatili, ac juvenili fervore possent fortassis erumpere, & temporis progressu dolorem, ac tædium ipsis ingerere. Ubi tamen revera compertum fuerit, Monachos quosdam, vel esse ad hæc scientiarum genera prorsus ineptos, vel dispensatione, aut privilegiis abuti, quæ ad earum assecutionem Religio permittit, æquum tum omnino erit, ut hi penitus excludantur; illi vero ad faciliora applicentur, ut puta ad studium Catechismi Romani, aut Tridentini Concilii, quod propterea ipsis erit explanandum, vel etiam brevis cujusdam Theologiæ, seu potius summæ Theologicæ, quarumvis altercationum, aut scholasticarum methodorum expertis, ex qua brevi queant intelligere quidquid necessario attinet ad Catholicæ Religionis substantiam, ac mysteriorum fidei, & præsertim in materia Sacramentorum. Id autem unius, vel alterius anni spatio plane absolvi poterit, plures ejusdem Classis aggregando sub Didascali cujusdam disciplina, qui Authores aliquot typis editos ipsis identidem explicet, vel etiam scripta oppido brevia tradat, juxta illam fere Theologiæ methodum, quam nuper excudit Pater Amelot Congregat. Orat. vel Dominus Abely in sua Medulla Theologica.

CAPUT X.

Continuatio ejusdem Argumenti; ubi etiam de Scriptis, ac Disputationibus Philosophicis disseritur.

Ex hactenus dictis supponitur, publicas Philosophiæ concertationes Monachis sub Didascali disciplina permitti; Et revera qui fieri possit, ut sine Magistro eam adamussim comparent, cum raro contingat, satis ingenii, & acuminis tyronibus inesse ad eam privatim addiscendam? Quod si ex iis fuerint, qui Philosophicum cursum in sæculo jam absolverint, istis, ut supra innui, satis fiet, si paululum temporis concedatur, quo Philosophiæ principia perfunctorie saltem valeant mente revolvere, priusquam ad Theologicum studium occupentur. At vero de aliis loquendo, operæ pretium erit, eos continuato quodam cursu Philosophiam edoceri, sub sapientis, virtuteque præditi viri disciplina, qui nimirum non minus virtutes, morumque honestatem studeat ipsorum animis ingerere, quam menti præfatam scientiam infigere.

Publicarum autem concertationum nomine eas intelligo, quæ in Cœnobiis habentur sub disciplina Præceptorum Monasticam vitam degentium; neutiquam vero, quæ in Universitatibus celebrantur, aut in publicis Collegiis, quo nul-

latenus decet Monachos mitti; Tentationibus quippe ferme invincibilibus exponerentur contra propriam ipsorum vocationem; Et vix fieri posset, quin, juvenes, debilesve cum sint (quemadmodum sæpenumero eliguntur) in virtutum exercitatione, in eas quamprimum animi relaxationes relaberentur, quas mundo obrenunciantes vitare optarunt. Hinc merito Concilia, Summique Pontifices id genus studia olim cautissime Regularibus concessere, ut parte 1. cap. 12. diximus. Et licet alias publica Gymnasia intra Cœnobiorum nostrorum Claustra florerent; attamen in ea, quæ interiora dicebantur, Monachisve erant peculiariter addicta, nullatenus sæculares intromittebantur, sed tantum in exteriora.

His ita suppositis, inquirendum restat, quinam aptior modus foret Philosophiam, ac Theologiam Ordinis nostri Alumnos edocendi; num scilicet expediat scripta ipsis dictare, & quænam isthæc esse debeant; num oporteat eos publicis concertationibus exerceri juxta ordinariam Universitatum methodum; denique num opus sit peculiarem alicujus Authoris Doctrinam, ac opiniones ipsis universim tradere, an potius Magistris liberum esse debeat quamcumque pro libito seligere; Meum interim super his consilium exponam, prudentiorum, sapientiorumqoe judicio decisionem relinquens.

I.

Primo igitur ad rem omnino esse videtur, quod Magistri Tyronibus sub sui disciplina existentibus, scripta dictent. Enimvero ex uno capite cuilibet Magistro negotium plerumque facessit Authoris Scholastici, prælo editi, opiniones mere explanare; difficillimum quippe est, quod in cunctis sibi plane arrideat. Præterea parum existimationis, authoritatisve apud Discipulos suos sibi conciliat, nisi scripta proprio marte composita iisdem tradiderit. Insuper Magister, qui sapiens, prudensque habetur, multo melius propria scripta discipulorum suorum ingenio poterit conformare, quam si librum impressum iisdem explicet. Rursus scientiæ vividius discipulorum mentibus imprimuntur si calamo exarentur, quam si pure legantur; possunt siquidem animo distrahi dum a Magistro explicatur Author; at vero dum scribunt, se cohibere nequeunt, quin aliqua ratione attentos eidem se præbeant Auditores, præsertim vero cum Scriptorum explanatio continuo subsequitur. Tandem universalis omnium fere temporum praxis jugiter extitit, scripta adolescentibus tradere; unde etiam palam evincitur modus hic longe utilior. Forte tamen satius foret, si Magister primum Philosophiæ cursum edocendo, Authorem aliquem typis excusum explanaret, seu etiam alterius professoris scripta dictaret; in sequenti dein scripta a se concinnata exponeret; Vix enim fieri potest, ut cursum Philosophicum ex se statim elucubrare queat.

Quantum ad scripta pertinet, non abnuo eorum brevitati valde consulendum, ne improbo labore juvenes inutiliter defatigentur in exarandis prolixis Tractatibus. Proficuum item fore mihi videtur, si cursu durante, selecti cujusdam, sive Gallici, sive Latini Authoris lectio intermisceatur, ad materias illustrandas, quæ actu agitantur. Sic exemp. grat. in Philosophis nonnulla legi possent de arte cogitandi, ut sunt duo illi sermones, in quibus ideæ, ac normæ traduntur judicium recte formandi; Item breves Tractatus Domini de Cordemoy, & nonnulla Domini Rohault in Philosophiam Cartesianam, ut hujus saltem principia innotescant, tametsi Lectores ista sequi noluerint; Brevis item Tractatus, seu potius Censura Philosophiæ Cartesianæ, a Petro Daniele Huetio, latino sermone edita, una cum Responsione, Gallico idiomate, nuper prælo tradita a Domino Regis; Aliquot Tractatus Philosophici Domini Joannis Baptistæ Du-Hamel, ac præfati Regis; pleraque loca selecta ex Tractatu de inquirenda veritate Patris Malbranche; Exiguus Tractatus Patris Pardies de anima Brutorum, una cum responsione dudum edita; Demum alii plures, qui nostro hoc ævo in lucem prodiere. Abs re item forte non erit alia quædam selectio-

ctiora, atque utiliora veterum Philosophorum invisere, ut Ciceronis Quæstiones Tusculanas ad Dialecticam, & Academicorum libros, eosque de Finibus ad Ethicam spectantes; Philosophicos Senecæ Tractatus; item de Providentia, de Vita Beata, de Tranquillitate Animi; Divum Ambrosium de Officiis; Divi Augustini Ethicam, & Dialecticam, pluraque id genus alia. Varia hujuscemodi lectio, Sacræ Paginæ intermixta, multam discipulis attentionem conciliaret, non modico iisdem foret oblectamento, nec ullum denique ipsorum animis negotium philosophica lectio facesseret; secus vero si molesto, improboque labore scriptis solis obstringantur, quæ aliquoties sunt parvi momenti.

Prout vero ad Theologiam spectat, aliquot pariter Tractatus Sanctorum Patrum perlegi possent, & quidem breviores, præstantioresque pro singulis materiis occurrentibus, quorum plures jam supra cap. 5. part. 2. retulimus, ut liber Tertulliani de præscriptione, alter S. Cypriani de Unitate Ecclesiæ; Liber Sancti Augustini de vera Religione; Opusculum Vicentii Lerinensis, Tractatus Theologici S. Anselmi, Magister Sententiarum; nonnulla loca Estii in Sententias, Utiliora Conciliorum Dogmata, vel etiam Decretalium Summorum Pontificum, aliquot insuper Patris Petavii, & Patris Thomassini, Melchior Canus de locis Theologicis; nonnullæ demum Quæstiones Theologicæ Joannis Baptistæ Du-Hamel.

Ut autem hujusmodi lectio studentibus prodesse valeat, fas erit utiliora loca serio a Magistro prævideri, eaque discipulis notanda præcipi, ne eadem lectio sterilis omnino sit, atque importuna; secus enim parum inde emolumenti haberetur, cum ipsimet possent eamdem privatim absolvere. Me non latet, hanc fuisse peculiarem insignis cujusdam viri methodum, dum Theologiam edocet, hacque ratione metam a se intentam feliciter attigisse. Neque suspicandum erit, varietatem dictam discipulis aliquando futuram oneri; quinimmo eorum animos adeo cum fructu recreabit, ut numquam ab incœptis me minimum quidem recedere meditentur; cum vice versa simplicem, nudamque Theologiam graviter admodum ac moleste ferant.

II.

Secundo perpendendum superest, num expediat, vel sit omnino necesse publicis concertationibus, & argumentis Dialectica methodo discipulos exerceri, quemadmodum in scholis consuetudo invaluit, an vero potius juvet, quod ab ipsis simplices difficultates extra formam proponantur, hoc est citra logicum syllogizandi rigorem.

Priusquam dubium hoc resolvatur, rationes investigare juvat, quæ ad istam praxim stabiliendam impulere. Videtur autem id potissimum fuisse, ut Geometrarum methodum tyrones imitarentur, qui de propositione in propositionem pergunt, unam ex altera inferendo. Id etiam proculdubio fuit, ut inde juvenes, tum arguentes, tum respondentes magis, ac magis exercerentur, ad praxim redigendo præcepta, quæ ex Dialectica didicere circa ratiocinandi modum. Præterea ex eo etiam id ortum ducere potuit, ut nimirum respondentibus tantillum temporis superesset, quatenus argumentorum sibi propositorum solutionem nanciscerentur; hæcque profecto est ratio, cur bis argumentum cogantur repetere, ut scilicet de responsione cogitare interim queant. Insuper arbitror, hac ideo argumentandi lege scholasticos obstringi, ut dubium semel propositum invicem prosequantur, ne ex uno ad aliud digredientes, nullius exactam solutionem inveniant, vel potius ingerant confusionem, quemadmodum non servata, aut neglecta severa argumentandi methodo, sæpe contingit. Quamobrem directe probare quod negatur, compelluntur, ut inde ejusdem difficultatis filum recta jugiter prosequantur. Postremo ad facilius retundendam Sectariorum pervicaciam id utiliter inventum fuisse videtur, contra quos hac disputandi lege Scholasticis in palæstris tyrones identidem præliantur.

Improbare igitur hic non ausim istud exercitationis genus, quod ex tot præclaris, peritisque viris, de re scholastica opti-

optime meritis, multam sibi vendicat auctoritatem. Verum aliqua in hoc moderatione opus esse crediderim. I. Discipulis præscribendo, ne frivolas unquam subtilesve difficultates proponant, unde ad invicem rixandum, aut cavillandum sensim excitentur; sed serias, solidasque, necnon resolutione dignas. II. Ipsis cavendo, ne, ut argumentum protrahant, ipsum remotissime exordiantur; sed quamprimum potissimum difficultatis nervum exponere satagant. III. Quod recta inter arguendum semper procedant, nec unquam medium terminum in unius extensione difficultatis mutare audeant. IV. Cum quidquam meræ exercitationis gratia, contra fidei orthodoxæ principia objicere parant, id cautissime, multoque cum moderamine præstent; adeo ut inde dignoscatur, vel solius exercitii, vel majoris dumtaxat claritatis ergo, dubium illud in tali materia proponi; neutiquam vero tamquam rationem, & multo minus ut opinionem, quam serio efficaciterque velint evincere. Cicero, quantumvis Ethnicus, modum istum contra Deum disputandi, velut impium absolute reprobavit; sive data opera, sive simulate fiat; ait enim: *Mala, & impia consuetudo est contra Deos disputandi, sive animo id fit, sive simulate.*

Cicero in fine Libri 2. de Nat.

Postremum ex his monitis mihi videtur, nedum Regularibus omnibus, verum & Christicolis universim necessarium. Quantum autem ad tria antecedentia me utique non fugit, aliquid tyronibus indulgendum esse, præsertim exili præditis intelligendi acie. Quocirca Magistri tum munus erit eos prudenter, patienterque instruere, nec unquam ipsorum quempiam habere despectui; eaque demum sensa eorum cordibus indere, quæ proprium singulorum institutum maxime decent.

Singulis tamen rite perpensis, satius forsitan esset, quod Monachi proprias difficultates, citra disceptationis fervorem, atque severam argumentandi methodum, proponerent; quemadmodum nunc temporis quibusdam in Academiis, & privatis circulis usitatur. Ut vero Dialecticæ legibus quodammodo exerceantur, sufficeret si scholastica methodo probationes, vel objectiones tantum proponerent, sibi a Magistris in scriptis traditas. Quæ norma solidior fortassis esset, alteraque utilior, minoribusve absurdis obnoxia; Quinimmo honestior, ac tyronum ingenio accommodatior; indubium namque est, mitiorem saltem, tranquilliorемque fore, nec tot dissidiis, & cavillationibus obstrictam, quæ ut plurimum inter disceptandum vigent. At pleniorem rei hujus discussionem me in scholastica facultate peritioribus relinquo.

Silentio tamen hic præterire nolo quæ ad rem istam apposite scribit Dominus Abbas Florius in suo Tractatu de studiis, pag. 324. & 325. sic: „ La Logique de Socrate, que nous voyons „ dans Platon, & dans Xenophon, „ estoit l'art de chercher serieusement „ la verité, & il la nommoit Dialectique: parceque cette recherche ne „ se peut bien faire qu'en conversation „ particuliere entre deux hommes attentifs à bien raisonner. Cet art consistoit donc à répondre juste sur chaque question, à faire des divisions „ exactes, à bien définir les mots, & „ les choses, & à peser attentivement „ chaque consequence, avant que de l' „ accorder, sans se presser, sans craindre de revenir sur ses pas, & d'avouer ses erreurs; sans vouloir qu'une „ proposition fut vraye plutot qu'une „ autre. Ainsi dans cette logique il y „ entroit de la morale. Il y entroit aussi „ de l'éloquence. Car comme les hommes sont d'ordinaire passionnez ou prévenus de quelque erreur, il faut commencer par calmer leurs passions, & „ lever leur préjugez, avant que de leur „ proposer la verité, qui sans cette préparation ne feroit que les choquer. „ Telle estoit la Dialectique chez les „ Grecs; l'art de trouver la verité, „ autant qu'il est possible naturellement.

„ Nos Philosophes semblent n'avoir „ consideré que les veritez en elles mémes, & l'ordre qu'elles ont entr'elles indépendemment de nous...; Il ne „ paroist pas qu'ils ayent eu assez d' „ égard aux dispositions de leurs disciples. Ils ont appliqué à toute sorte de „ sujets la méthode seche des Geometres; & com-

„ & comme les primiers avoient à faire „ à des disciples fort grossiers, (car on „ sçait quelle estoit la politesse en Fran- „ ce il y à cinq cens ans) ils prirent „ grand soin de separer toutes leurs pro- „ positions, de mettre tous leurs argu- „ mens en forme, & de distinguer tou- „ jours la conclusion, les prevues, & les „ objections: en sorte qu'il fut impossi- „ ble méme aux plus stupides, de s'y „ méprendre: Ils croyoient abreger beau- „ coup en retranchant tous les ornemens „ du discours, & toutes les figures de „ Retorique: Mais peut étre ne consi- „ deroient il pas, que ces figures qui „ rendent le discours vif & animé, ne „ sont que des suites naturelles de l'ef- „ fort que nous faisons pour persuader „ les autres. D'ailleurs ces figures abre- „ gent fort le discours. Souvent on ecarte „ une objection d'un seul mot: souvent „ on prouve mieux par un tour delicat, „ que par un argument en forme: & „ toujours on evite les repetitions ennu- „ yeuses des termes de l'art. Que l'on „ en fasse l'experience: Une page de „ discours scolastique se reduira au quart, „ si on le change en un discours ordinai- „ re, & naturel. Et toutefois ceux qui „ y sont accoutumez, croyent que les „ discours figurez ne contiennent que des „ paroles, & ne reconnoissent plus les „ raisonnemens, s'ils ne sont distinguez „ par articles, & intitulez: Je sçay bien „ qu'il est quelque fois necessaire d'ar- „ gumenter en forme, ou d'user des „ termes de l'art, & nommer la Ma- „ jeure, ou la Mineure, pour mettre „ en evidence une raison importante: „ Mais il ne s'ensuit pas qu'il faille en „ user toujours ainsi... Il faut laisser à „ faire quelque chose au disciple, & ne „ luy pas faire l'injure de croire qu'il „ ne puisse reconnoitre une raison, si on „ ne la luy montre au doigt. " Socratis Logica, quam apud Platonem, & Xenophontem legimus, ars erat serio inquirendi veritatem; & Dialecticæ nomine illam indigitabat; enimverò hujusmodi indago rite nequit expleri, nisi privatim inter duos, recto ratiocinio enixe intentos. Hæc igitur ars in eo potissimum sita erat, ut categorica singulis quæsitis daretur responsio, exactæ divisiones, ac distinctiones fierent, res & nomina proprie definirentur, ad trutinam redigerentur singulæ conclusiones, priusquam prorsus ut veræ haberentur, absque solicitudine, citraque metum canendi palinodiam, aut proprios errores confitendi; & tandem ut singulæ enunciationes æqua veritatis lance firmarentur. Quare huic Logicæ, ut cernis, Ethicæ portio inserebatur, necnon artis bene dicendi; cum siquidem homines ut plurimum peculiaribus sint affectibus impliciti, vel aliquo errore præventi; perversos ideo, ac incordinatos eorum animi motus principio sedare oportet, ac quævis arcere offendicula, antequam veritas, qualiscumque sit, ipsis proponatur, quæ mehercle sine hac prævia dispositione eorumdem potius exasperaret animos. Hæc inquam erat Dialectica Græcorum, seu ars indagandi veritatem, quantum humanitus permittebatur.

Hujus vero nostræ tempestatis Philosophi veritates ipsas penes se pure pute ponderasse videntur, earumque ordinem, quem vicissim tenent, independenter a nobis....; neque ullatenus constat, ad discipulorum indolem, & aptitudinem eos aliquando respexisse. Satis asperam Geometrarum methodum singulis materiis aptare voluerunt; & cum oppido rudes Discipulos primi essent edocturi (nos quippe non fugit qualis a quingentis annis extiterit in Galliis scientiarum nitor) impense studuerunt singulas ab invicem propositiones secernere, & argumenta ad syllogisticam formam redigere, conclusionem quoque jugiter distinguere, sicut & probationes, atque objectiones; adeo ut difficillimum foret, ipsos vel ingenio hebetiores errare. Arbitrabantur se brevitati valde consulere, subtrahendo cunctos eloquentiæ ornatus, omnesque Rethoricæ tropos; sed forte non animadvertebant, hasce discendi figuras, unde noster sermo animatur, nil aliud esse, nisi innatos quosdam animi nostri conatus, queis veritatem cæteris magis persuadere nitimur. Præterea figuris istis sermo persæpe contrahitur; integra namque objectio unico verbo multoties expenditur; plerumque etiam orationis venustate, ac lepore dicendi aliqua fortius evincuntur, quam simplici argumento, ut

ajunt,

ajunt, in forma. Denique tot importunæ vitantur terminorum artis repetitiones; quod utinam experimento comprobetur, liquido enim constabit, integram paginam scholastici sermonis triplo majorem fore naturali, ac ordinario, si nempe is ad hunc redigatur; & tamen scholastici autumant, Rhetoricos discursus nonnisi verba concludere; neque aliud omnino ratiocinium norunt, præter ea, quæ articulis, aut sectionibus distinguuntur. Utique non inficior, necesse plerumque esse scholasticam argumentando servare methodum, necnon artificialibus Dialecticæ terminis uti, majorem scilicet, ac minorem explicite enunciando, ut alicujus momenti ratio palam demonstretur. Hinc tamen gratis infertur, id semper usurpandum esse... Expedit nonnunquam tyronum ingenia probare, nec eo semper ipsis diffidere, ut credamus rationis ullius vim neutiquam posse percipere, quin digito iis indicetur. Hanc sapientis, egregiique viri doctrinam satis fuse afferre volui, ut a nostræ hujus tempestatis Professoribus sedulo ponderetur.

Nonnullorum tamen Magistrorum praxis præfatæ veterum Philosophorum methodo valde affinis esse videtur; discipulos nimirum super scriptis interrogando, horumque ab ipsis exigendo rationem. Hoc autem pacto exercentur, adeo ut res æque concipiant, propriosque conceptus exprimere facile discant. Cæteri propterea auditores ad hæc animo incumbunt, propositæque solutionem difficultatis invenire interim satagunt, verentes, ne Magister, jam interrogati responsum velut ineptum improbans, hoc idem ab ipsis subinde exquirat. Quare tum respondentes, tum audientes ex hac docendi methodo valde proficiunt. Hujuscemodi autem praxim frequentiorem reddi velim, atque universaliorem. Interdum etiam Magister imperabit, ut prædictæ responsiones Dialectico artificio a tyronibus exponantur, quatenus inde logicum non dediscant ratiocinandi modum. Cavendum tamen erit absurdum quoddam huic methodo perquam familiare, Respondentis nimirum solutioni nolle acquiescere, quandocumque ab iis terminis tantillum recesserit, sibi a Magistro in scriptis traditis; Id inquam penitus vitandum est; quid ni enim discipulum categorice respondisse dixeris, cum ex ejus responsione compereris rem fuisse medullitus penetratam? Re intellecta, in verborum usu faciles esse debemus. Hinc tamen non relinquitur, quominus tyrones ad exacte respondendum teneantur, propriis nempe, distinctisque terminis, quibus rerum idea mente concepta ad unguem exprimatur. Peculiares itaque voces ipsis neutiquam præscribendæ erunt, cum aliis plane æquipollentibus, verum, ac proprium doctrinæ sensum valeant enunciare.

III.

Postremo inquirendum restat, num peculiarem sectam expediat in Philosophico cursu deligere. Quocirca plerique Regularium multifariam se gerunt; & variæ hinc inde rationes afferuntur.

Fundamenta, quibus aliqui innituntur, ut in Philosophicis peculiari Authori adhæreant, sunt: I. Quia Magistris inde via penitus intercluditur falsam in scholis, & arbitrariam tradendi doctrinam. II. Quia non omnibus datum est integrum Philosophiæ cursum proprio sibi marte componere, & prudenti animadversione, ac maturo judicio illum in cunctis absolvere, tum præsertim, cum sufficienti ad hoc carent experimento. III. Quia longe major fides doctrinæ universim fere receptæ habetur, quam alteri privati cujusdam Doctoris, cujus arbitrario nutui multo cum discrimine tyronum subduntur ingenia, quotiescumque ipsi permittitur libere quocumque vagari.

Verum enimvero nec argumenta in oppositum desunt, præcipue quantum ad Philosophiam. Ecce quænam plus minusve. I. Quod non ideo rerum scientia acquiritur, statim ac Authoris innotescit opinio, quacumque aliter sentiendi, aut scribendi præclusa facultate. II. Quod sæpe sæpius temporis multum frustra transigitur, germanum vestigando proprii Authoris sensum, speciatim in aliquibus controversiis, quas ipse subobscure resolvit. III. Hinc ea penitus non declinari, quæ timentur absurda, hoc est circa opinandi libertatem; Magister enim nonnihil acutus, Authorem quempiam ad proprium

sensum jugiter potest exponendo trahere, itaut in cunctis sibi patrocinari videatur. IV. Quod in Philosophicis liberum unicuique esse debeat suopte nutu de rerum natura sentire, & quod scrutandæ veritati plurimum obest ita jurare in verba Doctorum, ut horum authoritati haud quaquam liceat refragari. V. Quod isto potissimum loco Divi Augustini normam sequi oportet, asserentis, quantavis authoritate, ac sanctitate fulgeat aliquis Author, ipsi tamen indubitatum, firmumque assensum eo solum esse præbendum, quo rationes illum a nobis extorquent. VI. Tandem Deum unice esse, cujus authoritati, utpote omnino infallibili, sit cæce fidendum.

Et sane quemnam ex his in Philosophia tamquam Ducem potius deligeres? Platonem an Aristotelem? S. Augustinus, & fere omnes Patres antiquiores præferunt primum. At vero Divus Thomas secundum; huncque a quingentis tantum circiter annis nonnulli sequi cœperunt. Legatur super hoc liber a Domino Launojo editus; De varia Aristotelis fortuna; Item comparatio Platonis cum Aristotele Patris Rapini, una cum Tractatu Philosophico Patris Thomassini lib. 1. cap. 17. & Tractatus Studiorum Abbatis Florii; cui curiosum, egregiumque sermonem inserit de Platone, ejusque doctrina, pag. 22. & seq. omnino legendum. Cæterum, ut gravissime scribit Melchior Canus: Æquum non est, ut apud Christifideles tantum Ethnici unius authoritas possit, ut etiam sine ratione vincat. Qui Philosophi nomine vere gloriatur, nullius unquam authoritati, doctrinæque despondet, sed tamdiu suopte ingenio meditatur, donec luminis naturalis, & inconcussæ veritatis principium nancifcatur, de quo non amplius queat ambigere. Quæ tamen usque modo dixi, supponunt amplam, ac liberam potestatem alterutrum ex istis eligendi, videlicet se mancipandi, vel non, alicui Authori; Secus enim iis legibus standum, quæ jam legitime fuerint alicui sodalitati præscriptæ.

Loquendo vero de Theologica facultate, major utique ratio apparet adhærendi authoritati etiam privati Authoris, postquam materiam, de qua agitur, is accurate perpenderit. Et quia hujusmodi scientia authoritati præsertim innititur, æquum est non modo Sacræ Paginæ, vero & Patrum testimonio absolute fidere, qui traditionem nobis explanarunt, quique ab Ecclesia, sive ex toto, sive ex parte, peculiari approbatione præ cæteris commendantur. Hinc propterea nullum erit errandi discrimen, si Divo Augustino subscribas in materia de Gratia; quandoquidem ipsum Ecclesia velut excellentissimum Divinæ Gratiæ Doctorem jugiter habuit, præcipue in eorum decisione, super quibus acriter Pelagiani contendebant, ut liquet ex Responsis Cœlestini I. ad Episcopos Galliæ.

Fieri ergo nullatenus potest, quin Patrum Authoritas peculiari debeat esse venerationi, cum potissimum aliquid ab ipsis unanimi consensu docetur; tunc quippe veluti Κανὼν eorum doctrina a nobis est habenda. Quinimo si forte contigerit, ab alicujus sententia recedendum esse, circumspecte multum, ac modeste id semper fiat oportet. Quocirca hic in primis Quintiliani sententiæ meminisse fas erit: *Modeste, & circumspecto judicio de tantis viris pronuntiandum est, ne (quod plerisque accidit) damnent quæ non intelligunt.* Quintil. l. 10. c. 1. Prout vero ad Philosophos spectat, præsertim Ethnicos, horum inquam authoritati non omnino fidendum erit, maxime ubi de Religione agitur; quoniam revera fateri cogimur, ipsorum Philosophiam lusum puerilem esse, si Christianismo comparetur, ut inter alios egregie ostendit Divus Joannes Chrysostomus in Proœmio Commentariorum, quos in Matth. edidit. Quocirca pulcherrimum Sancti Augustini effatum hic reminiscor, asserentis veritatem in Christifidelium fide contentam longe venustiorem esse Helena Ethnicorum: *Incomparabiliter pulchrior est veritas Christianorum, quam Helena Græcorum.* Epist. 10. Hinc tamen non obstat, quin vel utiliter Ethnicorum Philosophorum opera perlegi queant, ut lib. 1. suorum Strom. Clem. Alexand. ostendit.

FINIS TOMI PRIMI.

TRACTATUS
DE STUDIIS
MONASTICIS

TOMUS SECUNDUS.

LATINE VERSUS

A D. JOSEPHO PORTA

ASTENSI

In Collegio Anselmo-Benedictino Romæ
Sac. Theolog. Lectore.

INDEX CAPITUM

Tractatus de Studiis Monasticis.

TOMUS SECUNDUS.

PARS

PARS TERTIA.

Finis Indicis secundi Tomi.

Conti-

CONTINUATIO SECUNDÆ PARTIS.

CAPUT XI.

De Studio Humaniorum Literarum.

Umaniorum Literarum nomine communiter comprehenduntur Grammatica, Rhetorica, linguarum genera; item Authores profani, tam Oratores, quam Poetæ, Historici, atque Philosophi. Sub initium Orthodoxæ Fidei vertebatur in dubium, num istiusmodi lectionibus Christifideles licite vacare possent; autumabatur enim, unicam ipsorum occupationem in Sanctarum Scripturarum lectione sistere debere, Ethnicorumque volumina veneno esse undequaque referta, cum nonnisi Idololatriam, & ad placitum vivendi libertatem, sapere viderentur; adeo ut ea ipsa, quæ minus infecta censebantur, quidquam tamen adhuc redolerent, Christianæ simplicitati prorsus infensum. Hincque arguebatur, fieri neutiquam posse, ut diu Scripturarum, Divinorumque oblectatio in Christifidelium cordibus perseveret, quandocumque a Gentilium operum lectione vel minimum alliciuntur; consimili fere ratione, qua lumen, ac tenebræ sibi invicem adversantur, vel Cœlestium, ac Terrenorum oblectamenta simul esse detrectant.

Origenes post S. Clementem Alexandrinum Magistrum suum, ex primis inter Christifideles extitit, qui profanos Authores evolverit, ut eosdem propriis ipsorum armis confoderet. Oportuit tamen, ut id jure a se factum ostenderet, cum æque inauditum, fideique orthodoxæ candori contrarium tunc videretur. *Euseb. l. 6. c.* Id tamen studii genus rarissime deinde excultum fuit; quinimmo ii ipsi, qui ex Oratorum, aut Philosophorum numero Catholicæ Religioni adhærebant, quemlibet ethnicæ eloquentiæ fructum penitus negligebant, certo arbitrantes, longe debiliorem illam esse simplici, nudoque Scripturarum textu. *V. Sozom. l. 1. c. 18.* Tales fuisse perhibentur Sancti Cyprianus, & Justinus, tametsi aliquoties Gentilium libros, ut eos confutarent, ambo perlegerint.

Id tamen non obstitit, quominus primis iis sæculis præfatorum Authorum lectio identidem permitteretur, ad tyrones in scholis erudiendos. Quocirca Julianus Apostata emolumentum plane comperiens, quod contra Paganismum, ex humaniorum literarum cultu, Catholici hauriebant, hunc ipsis prorsus inhibuit, ne inde eorum sermo adversum Ethnicos argutus nimis, atque disertus evaderet. *Socr. lib. 1. c. 12.* Sategerunt inde nonnulli ex doctioribus Fidelibus, in præfatorum librorum supplementum, alios quosdam de morum honestate tractantes edere. *Ib. c. 16.* Verum post Juliani obitum consueta methodus iterato invaluit; & S. Gregorius Nazianzenus tantum abest, quod Ethnicorum operum lectionem reprobarit, ut potius asserere non sit veritus stultum quid sapere illam velle omnino interdicere, cum vix ulla vel mediocris rerum intelligentia haberi queat, absque exacta ejusdem notione. *Orat. 20.* Et revera id studii genus animum affabre exornat, argumentorum rationes animat, venustatem Orationi conciliat, & intelligendi acumen auget. Præterea quodammodo est necessarium ad percipiendos Patres, methodumque suppeditat fidei orthodoxæ veritates adversus Infideles propugnandi, quod ex simplici scripturæ textu non attingimus, cum inde materiam dumtaxat habeamus. Et cum hinc etiam nonnulli hæreticorum earum deliramenta sectarum egregie refutarint, quæ sibi adversari agnoscebant, utiliter quoque ad rem nostram hæc ipsorum ratiocinia adhibemus; quemadmodum etiam Divus Paulus Poetarum Gentilium authoritate interdum usus fuit, ad earum ostensionem veritatum, quæ inhæsitanter a nobis creduntur. Consimili quoque ratione Stoicorum scripta cum fructu perlegi poterunt, ut inde

Supremi Numinis Providentia contra Epicureos evincatur. Propterea antiqui Patres Platonem Aristoteli præferebant, quandoquidem manifeste dignoscebant, illum de Providentia Divina, & Animæ immortalitate solidius, & efficacius Aristotele scripsisse, cujus Logica ipsis valde confusa videbatur, quemadmodum Ethica nimis naturalis, ac humana, ut testatur S. Gregorius Nazianzenus. Legi poterunt super hoc Eusebius libro, quem edidit de Præparatione, & Pater Thomassinus in suo Tractatu Philosophico. Nihil tamen opportunius, utiliusve legendum occurrit iis, quæ S. Basilius in quodam Sermone scribit super hoc expresse composito, ubi hæc stabilit principia, videlicet: Quod quævis rerum cognitio, nihil profutura saluti, respuenda est: Quod ad hanc sacra volumina per recondita mysteria sat superque nos instruunt, quorum sensus altitudinem, quia ob ætatem, in qua versamur, attingere non admodum facile est, Authores ideo profani perlegi identidem poterunt, ut inde exornetur Animus, & ad Sacræ Paginæ lectionem quodammodo disponatur. Cavendum tamen est, subdit S. Doctor, ab iis locis, in quibus extolluntur vitia, virtutesque deprimuntur, apprime autem ubi de Diis ab ipsis differitur; hæc quippe vitare omnino fas erit, eisdemque aures, nihilo secius ac Ulysses ad Syrenum cantus, obstruere; pravis siquidem assuescere sermonibus via quædam est ad rem ipsam: ἡ γὰρ πρὸς τοὺς φαύλους τῶν λόγων συνήθεια ὁδός τις ἐστὶν ἐπὶ τὰ πράγματα. Denique quod sicut apes ex floribus mel noverunt excerpere, sic & qui diligentes in legendo sunt, oportet ut non solum quod dulce, jucundumque fuerit, in eorum libris persequantur, sed quamdam ex eis utilitatem animo referre contendant. Præ aliis autem Homerum ibi commendat; ut enim ex viro gravi, qui maxime Poetarum sensus tenebat, se accepisse testatur, constat, inquit, quod omnis Homeri Poesis virtutis est laus, ejusque omnia ad hunc finem referuntur. Plura subinde congerit exempla insignium Ethnicorum, qui si non integre, ex parte saltem virtutem sectando, Christianismum sunt imitati, ut illud Cliniæ Pythagorici; huic namque, cum per juramentum, trium talentorum mulctam vitare liceret, injuriam pati maluit, quam jurare, idque cum non esset falso juraturus. En igitur quid sentiat Vir iste egregius circa profanorum Authorum lectionem, & quomodo ex iis proficiendum consulat.

Orat. 33. Euseb. de Preparat. lib. 15. c. 3 & 4. Thom. l. 1 c. 27. Basil. t. 1. Homil. 24.

Hujusmodi tamen studium, quod a Christifidelibus in profanorum operum lectione tunc impendebatur, in sola fere tyronum eruditione sistebat, præsertim autem inter Ecclesiasticos, qui aliter non sine scandalo eidem poterant operam dare; super quo jam alias satis ostendimus quid Divo Gregorio Nysseno acciderit. Insuper neminem latet quid super hoc scripserit S. Gregorius Magnus ad Desiderium Episcopum Viennensem, juxta Decretum Quarti Concilii Carthaginensis, a quo Gentilium librorum lectio Episcopis inhibetur, quos Grammaticæ nomine Sanctus is Doctor indigitat. In primis autem Ecclesiasticis Poetæ interdicebantur, propter obscœnitates, queis passim abundant; & S. Hieronymus ista sub inhibitione Virgilium quoque comprehendit; doletque vehementer, quod Sacerdotes aliqui Plauti, ac Terentii comœdias legere affectantes, necnon Virgilii Bucolica, culpæ rei fierent, a qua sola necessitas pueros reddit immunes. Sanctus tamen is Doctor profanorum voluminum lectionem non omittebat, adeo ut ipsemet apologiam quamdam super hoc edere compulsus fuetit in Epistola, quam Magno, Romano Oratori, exaravit.

Part. 1. Cap. 1.

Hierony. ad Damasum de Filio Prodigo.

Hinc porro facile arguitur, id studii genus potiori jure Monachis tunc fuisse interdictum; quod etiam aperte colligitur ex Epistolis a S. Nilo, & Sancto Isidoro Pelusiota hac de re conscriptis; hic etenim scribens Thalelæo Monaco, Græcorum scripta versanti, sic ipsum redarguit. *Quis te comicis salibus non perstringat? Quis te non commiseretur, qui cum in Philosophiæ discipulorum Domini tranquillitate sedeas, Gentilium historicorum, & Poetarum tumultum, atque æstum tecum trahis? Quid enim, dic quæso, apud illos est, quod Religioni nostræ sit præferendum? Quid non mendacio, ac risu scatet, ex iis, quæ magno studio consectantur? Quamobrem ipsam*

Isidorus Pelusiota l. 1. epist. 53.

sam quoque fœditatis, & obscœnitatis lectionem fuge; nam ea miram ad aperienda vulnera, jam cicatrice obducta, vim habet: ne alioquin vehementiori cum impetu spiritus improbus revertatur, & deteriorem, ac perniciosiorem tibi priori ignorantia, aut negligentia cladem inferat.

Lib. 2. ep. 41. Consimili fere modo Alexandrum, factum ex Grammatico Monachum, increpat S. Nilus his verbis: *Absurdissimum sane est, nos, qui ad montem excelsæ, & Christianæ Philosophiæ ascendimus, post Gentilium ejuratas præstigias, eorumque tumidum dicendi genus exsibilatum, rursus ad inanis gloriæ, vanique studii tenebricosissimam convallem protrudi, & prudentia jam perfectos, denuo repuerascere, & instar infantulorum, carmina, jambosve maximi æstimare, quibus nullus indiguit, neque Apollo Alexandræus disertus, potum Christi discipulis exhibens, neque Clemens Romanus Philosophus, neque innumeri alii Magistri virtutis, & Grammatistæ, Apostolorum successores, ne metris, & carminibus crucem Domini evacuarent, & contra Divinam legem mel super altare offerre deprehenderentur. Ne itaque numeris attendas, licet in eos animo propensiori sis, nimisque illis addictus, ne Divinum Apostolorum characterem abolens, quem antea nimis avide exprimere elegeras, in extremam deformitatem incidas, atque innotescas parum tibi curæ esse salutem tuam propter studium carminum; præjudicium vero, & typus, & laqueus aliis fias, qui immorigerati, viles, segnesque cum sint, nullam virtutis rationem habent, sed omnibus vitæ suæ diebus circa hæc ineptiunt propter execrandam, vanam, & inanem* Epist. 73. *gloriam.* Comasium pariter, ex Rhetore Monachum, idem Sanctus ita redarguit: *Coluviem, & cinerem, immanesque Gentilium librorum sordes, qui tibi tam sedulo, postquam illis abrenunciasti, sine ullo commodo, immo tam noxie, in Monasterio congeris? O vanissimæ, & miserrimæ fatuitatis floride collector.*

Nunc igitur expendendum restat, num humaniorum literarum studium Monachis sit absolute interdicendum; an vero ipsum ita moderari possimus, ut Monasticum neutiquam dedeceat institutum. Suppono autem, quod qui jam religiosum susceperunt habitum, Grammaticæ saltem, ac Humanitatis rudimentis imbuti fuerint, proindeque ad summum non egeant, nisi breviter, ac perfunctorie, ea denuo mente complecti, ut inde redintegrentur species, quatenus ad superiorum scientiarum consecutionem sese disponere valeant. Ad hæc autem præsens quæstio redigi potest. I. Quomodo, & quandonam hujuscemodi studium sit repetendum, & quinam ob id Authores legendi sint. II. Num præter hunc casum Monachis quodammodo permitti queat Ethnicorum librorum lectio. III. Denique an quoslibet indiscriminatim legere valeant.

I. Qui Monasticum induunt cucullum, nec latinam linguam satis callent, possunt eamdem aliquamdiu edoceri ante Philosophicum studium, ut proprios facilius, ac rectius possint conceptus enunciare. Ad hoc porro sat ipsis erit ex Ciceronis operibus faciliora perlegere, puta ejus Orationes, Epistolas Familiares, & Officia. Item Epistolas Divi Hieronymi, Erasmi Colloquia, tertiæ editionis, a D. Mercierio novissime castigata, & id genus alia. Insuper aliquot Historicos versare poterunt, ut brevem Historiam Sulpitii Severi, una cum Traductione Domini Giry; sicut etiam Julii Cæsaris Commentarios, Sallustium, Titum Livium, Justinum, Q. Curtium. Necessum tamen minime crediderim, ut Poetas perlegant, exceptis Phædro, & nonnullis Virgilii, ac Senecæ Tragici Carminibus. Cæterorum vero Poetarum loco legere ipsis liceat Juvenci, Prudentii, Boetii, S. Paulini, & Sedulii poemata; Item ea Patris Vavassoris in Job, P. Rapini, P. Commire, P. De la Rue, Domini de Santeuil, Patris Beverini, &c. V. Petr. Blesens. ep. 101.

II. De iis vero loquendo, qui vel ad scientias viderentur aptiores, vel ad aliorum eruditionem deligi possent, vel demum Reipublicæ literariæ prodesse, his inquam satius foret humaniorum literarum studium post Theologicum cursum differre; Tuncque celebriores possent Authores invisere, quales inter Ecclesiasticos censentur Lactantius, S. Cyprianus, quem cæterorum Patrum disertissimum Erasmus autumat; Item Epistolas S. Hieronymi, & aliquot priscorum temporum profanos Au-

thores, locis iis omissis obscœna continentibus, Monachis ceu lethale animæ virus apprime cavenda. Et hinc est, quod pii aliquot viri Horatium, atque Terentii Comedias expurgare studuerint, nonnullasque Plauti resecuerint, & antiquiora delegerint Epigrammata sub titulo, *Epigrammatum Delectus*.

II. Non desunt tamen Authores aliqui, quorum vel ipso dumtaxat nomine rubore suffundimur. Horum itaque lectio, quocumque colore, aut prætextu excogitabili, neutiquam permittenda est, iis præsertim, qui vel minimum pudicitiam, animæ salutem, amore prosequuntur.

Præter recensitos humaniorum literarum Authores, recentiores etiam aliqui legi possunt, qui eruditionum notas super antiquioribus edidere, ut Turnebus, Lectiones variæ Petri Victorii, & Mureti, Annotationes Scioppi in linguam latinam, eæque Cardinalis Hadriani, & P. Vavassoris.

Si vero ad linguarum notitiam idoneus quis inveniatur, Græcam in primis, & Hebraicam discat oportet; nec interim omittenda erit celebriorum operum, Gallico idiomate nuper editorum, lectio, ut Historiæ Academiæ Gallicæ D. Pellissonii, una cum ejusdem collectionibus, in lucem identidem traditis; Item lectio Speciminum Moralium, & Versionum Domini de Andeliaco, & Domini de Sacy; Traductionum Epistolarum, Confessionum, nonnullorumque Tractatuum Divi Augustini, & Officiorum Ciceronis, quas omnes typis mandavit Dominus Du-Bois; Quibus addi poterunt Theophrasti Characteres, Dialogi Mortuorum, Traductio Epistolarum ad Atticum, & Vitæ Imperatoris Antonini, Annotationes Vaugelasii, P. Bouhours, Domini Menagii, &c.

In hoc tamen studiorum genere nonnulla adhuc offendicula sedulo declinare oportet, neutiquam sane spernenda. Sunt autem:

1. Diligentius, & accuratius, quam par est præfatorum Authorum lectioni, studioque vacare; ipsis siquidem tamdiu solum incumbendum erit, quantum satis fuerit, ut inde totum id emolumenti hauriatur, quod ad Sacræ Paginæ, Sanctorum Patrum, veterumque monumentorum notitiam conferat, unde rerum exprimendarum methodus talis habeatur, quæ nec quidquam subtrahat veritati, ne ullatenus eamdem enervet. Enimvero Christifidelium aliquot gravi vertitur vitio (quod Monachis utique foret intolerabile) potiorem nempe vitæ cursum transigere in studiis Attici tantum, Latinive sermonis, Authores quoslibet ob id evolvendo, ut unius, vel alterius dumtaxat linguæ minutissima scrutentur; vel etiam ut Ethnicos Oratores, aut Poetas intelligant, difficiliora ipsorum loca jugiter contemplari, iisque adeo insistere, ut non ulterius progrediantur, ad utiliorem scilicet scientiarum consecutionem. Quocirca summopere cavendum est, ne ob solam voluptatem, ostentationem, cenodoxiam, aut quid aliud simile, Authores præfati legantur, sed tunc tantum cum vel se prodit occasio, vel aliqua urget necessitas; Monachus quippe temporis parcissimus omnino sit oportet, ac proinde ipsi cavendum, ne illud profanis studiis, futilibusve scientiis insumat.

2. Stato solum vitæ tempore, hoc est adolescentiæ, huic studio incumbendum erit, reliquo namque solidioribus scientiis indulgendum. Quare vana isthæc occupatio, qua plurimi valde hallucinantur, spernenda est, cum satius sit, Monachum aliquot prudenter ignorare, quam utiliora, atque opportuniora negligere; hæc quippe si nesciverit, simpliciter, & absolute indoctus censebitur, tametsi ea integre noverit, quæ revera non sunt nisi puerorum rudimenta. *Ii indocti*, inquit Tullius, *qui quæ pueros non didicisse turpe est, ea putant usque ad senectutem esse discenda*. Idipsum Seneca generatim asserit de iis artibus, quæ liberales dicuntur, obiter nimirum, ac veluti perfunctorie esse addiscendas, ut nempe ad superiores scientias disponatur animus, indeque nonnihil elevetur, ac roboretur ingenium; *tamdiu enim*, inquit, *istis immorandum est, quamdiu nihil animus agere majus potest*. Denique verbo concludit: *Non discere debemus ista, sed didicisse*.

Cicero in fine l. 1. de finibus.

Seneca epist. 88.

Verum a profanorum Authorum lectione tunc in primis erit abstinendum, cum Scripturarum Divinarum, & S. Spiritus in ipsis diffusa dulcedo delibata

fuerit, ne tantæ ſuavitatis recordatio quandoque depereat abſque ſpe illam denuo recuperandi. Quocirca Divus Auguſt. antequam Sacræ Paginæ lectioni operam daret, intime gaudebat, eo quod Platonicorum libros jamdudum legiſſet: *Si enim*, inquit, *primo Sanctis tuis literis informatus eſſem, & in earum familiaritate obdulcuiſſes mihi, & poſtea in illa volumina incidiſſem, fortaſſe aut abripuiſſent me a ſolidamento pietatis, aut ſi in affectu, quem ſalubrem imbiberam, perſtitiſſem, putarem etiam ex illis libris eum poſſe concipi, ſi eos ſolos quiſquam didiciſſet.*

Auguſtin. lib. 7. Confeſſ. n. 26.

Abs re tamen omnino haud erit, quod qui literariæ Reipubiicæ multum interſunt, tantillum temporis identidem ſuffurentur in veterum Authorum lectione, quatenus ex diuturno labore defatigatum ingenium recreent, vel etiam ut optimi in ſcribendo ſtyli reparent ideas; animumque quandantenus excitent, qui nonnunquam ex improbo labore languet, ac deficit. Sanctus Iſidorus Peluſiota, quem adverſum quoſdam Monachos ſupra retulimus, profanorum Authorum lectioni nimis aſſidue incumbentes, ipſemet, inquam, eoſdem paſſim Authores citat, exemplisque ex eorum libris ſelectis nititur, ut puta cum puerorum Perſarum jusjurandum refert, dum in adultorum numerum recipiebantur; quod eſt ſane notatu dignum.

Iſidorus Peluſ. lib. 4. ep. 198.

3. Quantum ad exterarum genera linguarum pertinet, difficillimum plane eſt earum plures ad unguem aſſequi; ſatiusque erit acriori præditis ingenio, proindeque ad plurium ex illis captum idoneo, præter vernaculam, utiliores tantummodo ſeligere, Græcam ſcilicet, Latinam, & Hebraicam, quarum hæc in primis ad exactam Sacrarum Scripturarum intelligentiam confert. Verumtamen in diuturna Rabbinorum lectione tempus perperam non erit inſumendum, quandoquidem plus detrimenti, quam fructus inde plerumque colligitur. Cavendum inſuper eſt, ne vana ſciendi ambitio, quæ cæteri ignorant, nos ipſos vitioſe diſtrahat: propterea in hoc ſtudiorum genere fructus tantum, & optimus uſus attendendi erunt.

4. Animadvertendum præterea eſt, ne ex eorum numero ſimus, qui Ethnicorum Opera eo admirantur, ut ipſorum Ethicam, atque eloquentiam nimium quam par eſt laudibus extollant; eorum ſiquidem qualiſcumque fuerit Moralis Doctrina, ſemper eſt longe inferior illa Chriſtianorum; ipſorumque virtutes, quæ vel excellentiores creduntur, non ſunt revera niſi futiles larvæ, ſi nimirum iis veterum Patriarcharum, Prophetarum, Apoſtolorum, ſingulorumque Sanctorum comparentur. Legantur ſuper hoc Tractatus Domini Eſprit de humanarum virtutum falſitate; & egregium Procemium Domini Du-Bois in Traductionem Officiorum Ciceronis nuper ab ipſo editam.

Prout vero ad eloquentiam ſpectat, ea Sacræ Paginæ, quamquam primo intuitu ſimplex videtur, illam tamen Gentilium longe traſcendit. Enimvero neminem latet, quam recte in Sacra Hiſtoria ſeligantur geſta, riteque diſponantur, quamque brevis ſit, ac compendiaria eorumdem narratio, propria, vividaque ſimul, atque perſpicua. Porro nec ſimplici huic ſcribendi methodo excelſum quid deeſt, ac ſublime, ut exemplo liquet, quod affert Longinus ex verbis illis, quibus utitur Moyſes, cum de creatione lucis. Neutiquam tamen inficior, noſtræ vulgatæ vocabula nonnunquam a latini ſermonis proprietate deflectere; verum defectus hujuſmodi, ſi quidem adſint, Traductori adſcribendi ſunt, qui exactam verborum fidelitatem ſtyli elegantiæ præferre maluit, quam ab illa recedere. Cæterum quantum acuminis in Sacris Divinorum Vatum meditationibus adeſt! Quanta in elocutionibus gratia! Quanta troporum, ac figurarum varietas! Quis non miretur in Moralium libris brevitatem, & apopthegmatum energiam? In Prophetis virtutis, ac vitii expreſſas ad vivum imagines, & objurgationum, minarumque pondera? In Apoſtolis demum ſpiritus libertatem, conſtantiam, zelumque firmiſſimum ad Evangelium Univerſo Mundo prædicandum.

Auguſt. lib. 4. de Doctrina Chriſtiana cap. 6. & Iſid. Peluſ. lib. 4. epiſt. 67. & 91.

Ultimo tandem vitioſus quorundam exceſſus prorſus eſt vitandus, qui adeo cæce Antiquitatem venerantur, ut nonnullis latinis vocibus uti ſcru-

pulose vereantur, quæ vel in Tullii operibus, vel in profanis aurei sæculi Authoribus minime leguntur. Quare vocabulorum quorundam usum temere proscribunt, quæ ut sacrosancta jamdudum tenet Christiana Religio; Et quod pejus est, alia eorum vice substituunt, impietatem potius, quam proprietatem redolentia. Sic inquam inter Catholicos aliqui, ut notavit Muretus, scribere malunt, Persuasio, quam fides; Quod in Abaillardi Operibus jam alias redarguit Divus Bernardus. Et nostræ tempestatis sectarii, qui castigate loqui gloriantur, ut Eucharisticum indicent Sacramentum, ipsum vocant: *Sanctificum Crustulum*. Vocibus item, *Genii*, & *Abluere*, uti malunt; quam *Angeli*, & *Baptizare*. Unde ob hanc rationem vox tantum, *Jupiter*, non vero *Christus*, scribenda esset, cum hæc nullibi in Tullio profecto legatur. Sed quod intolerabilius adhuc videtur, est, quod plerique Catholicorum sacro vocabulo, *Salvator*, uti renuunt, cujus loco, *Servator*, scribunt, eo quia illud inter Ethnicorum Opera nusquam occurrat. Verum nos minime fugit, quantum olim contra istud absurdum Magnus Augustinus invexerit, ut ex quodam sermone liquet, nova hac editione

August. serm. 299. num. 6. vulgato: *Blaterent, inquit, quidquid velint, Grammatici, Terminum videlicet, Salvator, haud latinum esse; Christifidelibus namque fit satis, si recte veritatem ipsam articuli, quem credunt, exprimat. Fateor quidem*, subdit S. Doctor, *quod salvare, & Salvator, non fuerunt Latina, antequam veniret Salvator; quando tamen ad Latinos venit, hæc & Latina fecit.* Discamus saltem ex ipsis Ethnicis Religionem, vocesque huic

Quintil. lib. 1. c. 6. Sacras impensius retinere; illas namque mutari vetat Religio, & consecratis utendum est. Discamus, inquam, ex ipsis, quod consuetudo est certissima loquendi Magistra, utendumque plane sermone ut nummo, cui publica forma est.

CAPUT XII.

Continuatio ejusdem materiæ, ubi agitur de Studio Manuscriptorum, Inscriptionum, & Numismatum.

QUÆ ex humaniorum literarum studio potiora queunt hauriri emolumenta, sunt: recte loqui, distincte proferre, & castigate scribere.

Ad recte loquendum opus est aptiores voces seligere, & sermonis, sive orationis syntaxim diligenter attendere, hoc est styli puritatem, cui nihil barbaræ fæcis immisceatur, aptam verborum distributionem, phrasis proprietatem, & moderatam cum his omnibus brevitatem. Hujusmodi autem puritas, seu styli elegantia, haud affectata, nec nimis vitiose quæsita sit oportet; plerumque enim fit, ut orationis sensus nonnihil alteretur, aut etiam enervetur, ob nimium cultum, cui operose insudatur; & satius est aliquando uti vocabulo minus inter Latinos plausibili, dummodo conceptum nostrum probe enunciet, præ alio communiter quidem magis recepto, sed vel obscurius, vel minus proprie rem exprimente.

Tutior via, qua ad recte loquendum ducimur est: multum legere, sæpiusque scribere; sic quippe jugiter nosmet exercentes, selectiores, & præsertim antiquiores dicendi methodos paulatim imitando assequimur. Proprium genium, ac dispositionem serio debet unusquisque consulere, illamque subinde scribendi normam sibi præfigere, ad quam plus propendet animus, Authores nempe lectitando propriæ magis inclinationi conformes. Porro insistendum nullatenus erit Recentiorum quorumdam futilibus, nulliusve pene momenti Rhetoricorum libris, unde vix aliquid discitur. Quocirca Aristotelis, & Quintilian Rhetorica præcepta cæteris quibusque antecellunt, quæ ab aliis vel de re literaria benemeritis viris possint nobis impertiri. Iis autem potest adjici Ciceronis liber, in quo instituitur futurus Orator, licet plus acuminis, quam artis præcepta, in se complecti videatur. Quamplurima tamen juxta gravis cujusdam Authoris sen- *Educat. d'un Prince.*

ten-

tentiam, etiam ex istorum Authorum Rhetoricis poterunt resecari; multa siquidem in primo Rhetoricorum Aristotelis capita superfluere cernimus; & apud Quintilianum quidquid legitur ad priscam Jurisconsultorum Rethoricem spectans, confusum valdè dignoscitur; quemadmodum etiam sunt totus fere septimus liber, caput de Statibus, & pene universa, quæ ad figurarum distinctionem, & argumentorum loca, ab ipso instituuntur, quorum omnium notio nihil propemodum confert. Moderata in scribendo brevitas in primis servanda est, quæ, inquam, nec materias mutilet, neque sensum obscuritate confundat. Proprium est limitati ingenii, & modici intellectus, quidquam nolle inter scribendum omittere; ejusque potius inopiæ, atque imbecillitati tribuitur, verbum, alioquin elegans, inopportunum tamen, nolle interdum spernere. Veteres in narratione gestorum breves admodum erant, apprime vero in Inscriptionibus. Nos autem, congesta sæpe vocum, ac sententiarum turba, iis vix tandem finem damus. Longe magis sæpissime præstat laconica, ac lapidaria Inscriptio, ut puta: *Hic jacet Sugerius Abbas*, altera prolixiori, quæ posset quidem in Codice perlegi, Viatori tamen esset importuna. Vitanda insuper est commatum, punctorumque turpis affectatio; item stylus vitiose periodicus, qui nempe stata, & certa quadam periodo identidem recurrit, & alius in quo nonnisi per aphorismos, & apophtegmata proceditur, sunt proscribendi.

Prout vero ad pronunciandi modum attinet, congruit omnino, ut quamcitius eumdem Monachi diuturna exercitatione discant; cum etenim plura in dies, tum Latino, tum Gallico sermone, recitare teneantur, sive ad horas Canonicas, sive ad communis mensæ lectionem, opus est, inquam, ut hujusmodi munia ad cæterorium Sodalium ædificationem, digne, ac laudabiliter persolvere satagant. Universim autem loquendo, distincta, gravisque sit oportet pronunciatio, singulas ponderando syllabas, iisque locis paululum quiescendo, ac respirando, prout Orationis sensus exquirit; quocirca Divus Hieronymus ait, quadam interposita morula duo illa verba Christi Domini pronuncianda esse, cum scilicet leprosum sanando dixit: *Volo, mundare*. Hac etiam de causa in responso ab Apostolis Christo dato, dum ab ipsis posceret quot panes haberent, neutiquam sine interruptione legendum est: *Dicunt ei septem*; verum post, *ei*, nonnihil immorandum; quemadmodum etiam alibi scribitur: *Dicunt ei, nihil*; ut scilicet in omnibus tollatur amphibologia. Innumera id genus alia in Scripturis, & Patribus habentur exempla. Legatur Sanctus Augustinus lib. 3. de Doctrina Christiana, cap. 3.

Dum cantu sacra celebratur Synaxis, nemo sibi potestatem faciat interrogationis puncta mutandi, eo quod passim occurrant, similiter nec alia, quæ in impressis Codicibus inveniuntur. Fateor quidem pleraque in istis errata contingere; verumtamen longe minus excusandi sunt, qui ea inter legendum corrigere negligunt. Si dum canitur, periodus adsit, quæ Hebraico claudatur vocabulo, sive indeclinabili, sive aliquo tantum casuum carente, tunc super ultimam syllabam cantus solummodo cadent; si vero hujusmodi voces integre declinentur, ut *Ezechias*, *Zacharias*, hæ inquam latinorum more usurpabuntur; Excipe tamen vocabulum, *Moyses*, & nominativum Salomon, cæteraque similia, quæ integra declinatione gaudent.

Sacerdotes Augustum Missæ Sacrificium celebrantes, studium, curasque omnes eo debent intendere, ut recte distincteque pronuncient; & nedum clara, intelligibilique voce tunc loqui tenentur, verum graviter, morose, ac devote, sonum vocis totaliter moderari, ut ab adstantibus, vel saltem a propinquioribus audiantur. Est hoc Sacrificium publicum, oblatum una cum Sacerdote a singulis fidelium; Qui ergo fieri possit, ut isti mentis, ac devotionis affectu celebranti copulentur, nisi audierint? Laudatur in eo Deus, simulque exoratur; item in ipso leguntur Epistola, & Evangelium, ut hinc exciteutur adstantes ad venerandi hujus contemplationem mysterii. Oportet igitur voce eousque intelligibili prædicta enunciare, ut quæ a Sacerdote leguntur, ipsi rite percipiant, ac spiritualiter inde proficiant. Verum enimvero

ro quot quæso sunt, qui si non debita gravitate, ac veneratione, decenter saltem id muneris quadantenus expleant? Præcipitantur, mutilantur, ac sæpe numero eo confunduntur verba, ut nec semeptisos, dum legunt, intelligant; & quod pejus est, vitium istud ita in aliquibus radicatur ex habitu, pravaque consuetudine, ut ferme impossibile sit eo unquam privari. Dicant quid velint aliqui; quantum enim ex me numquam profecto crediderim cordi Sacerdotis cultum Deo debitum inesse, quandocumque ipsum adeo irreverenter alloquitur, ut vel simplici Viro, consimili modo confabulando, foret despectui. Hinc autem fit, ut Deus ipse, sacrumque ipsius ministerium sacrilego ludibrio exponantur; unde adstantes nedum minime ædificantur, verum & spirituali ruinæ succumbunt. Tantumdem in præsentia dici posset de horarum Canonicarum recitatione, sed non est hic locus fusius super hoc differendi.

Quoad Gallicum idioma, expedit hujus pariter rectam pronunciationem addiscere, & quidem quamprimum fieri possit; quidni enim summopere pudeat exacta vernaculæ linguæ carere notitia? Errores autem, qui plerumque a nostris in ejus exercitatione fiunt, sunt: Confundere sonum vocalis, E, aperto ore proferendæ, cum altero ejusdem literæ, mute, presseque pronunciandæ. Item consonantem in fine alicujus voci nonnumquam inter loquendum supprimere, alia subsequente, quæ a vocali incipiat; unde perperam dixeris V. G. *incontinent après*, literam, T, subtrahendo, alterius dictionis loco: *incontinent après*; pariter, *Sainct ames*, non *Sainctes ames*. Loquendo tamen de litera, E, aperte proferenda, nulla videtur impræsentiarum admittenda excusatio; siquidem accentu signari solet; in libris præsertim qui prælo mandantur. Errant præterea ut plurimum alii ultimam ex vocalibus subticentes, cum duplici dictiones aliquæ terminantur; proindeque corrigendi sunt dicentes *vi*, pro *vie*, *enui* pro *enuie*, *renommé*, pro *renommèe*, *passè*, pro *passèe*, &c. Oportet enim primæ vocalis pronunciationem parumper sustinere, & ad sequentem nonnihil inflectere.

Protrahenda insuper est tertiæ personæ pronunciatio in plurali verborum, *ils alloient*, *ils venoient*; in singulari vero contrahenda, *il alloit*, *il venoit*. At in infinitum forte abirem, si singula vellem super istis nimis pendere, aut recensere. Solum ergo addiderim, aspirationem in, h, haud esse faciendam, præterquam in dictionibus Gallicis ex Latinis desumptis, quæ absque, h, scribuntur, ut sunt *hauteur*, *hazard*, *honteux*; Si vero in Latinis vocibus, h, reperiatur, tunc in Gallicis aspirandum non erit, ut in istis: *Homme*, *heritage*; &c. Hinc tamen excipias: *les heros*, & pleraque alia nomina, in quibus facienda erit aspiratio, tametsi a Latinis, ut alienus vitetur sensus, cum, h, scribantur; Contra vero in voce, *heureux*, reticetur, licet latine non aspiretur.

Tertius denique, qui ex humaniorum literarium studio fructus habetur, est: Castigate scribere, hoc est sine mendis, & barbarismis: item charactere intelligibili, regulas ortographicas, quæ in melioribus leguntur Codicibus, sedulo animadvertendo, nec non periodorum intersectiones per commata, & puncta, quæ a peritioribus traduntur Authoribus. Neglectui pariter esse non debent, quæ identidem ex humana societate scriptitare contingit, ut sunt Epistolæ, Schedulæ, Chirographa, &c. sic quippe ingenium, & scribentis manus in his, quæ assiduo sunt usui, non modicum perficiuntur. Potissimum vero communiorem Gallice scribendi methodum servare fas erit, non autem singularem arbitrario sibi confingere, quæ nondum in eruditiorum Academiis fuerit comprobata.

Quantum vero ad Characterum, seu literarum formationem attinet, ad rem maxime foret tyrones, recens professos, super hoc peculiariter instrui, quatenus scilicet rectam scribendi rationem adipiscantur. Quocirca præceptorem poterunt sibi deligere, a quo orthographiam, punctorum, commatumve interpositionem, aptam literarum, syllabarumque distinctionem; distinctam demum earumdem prolationem quamprimum doceantur. Porro Characteres, Cancellariis familiares, mihi videntur in praxi opportuniores. Cæterum quæ hactenus scripsi, pro

pro istorum nempe rudimentorum notitia, Lector benevolus contemptui non habeat, cum in gratiam Cœnobiticæ tantum nostræ juventutis ea notaverim.

Ad humaniorum literarum studium referri item poterit vetustorum manuscriptorum notio, quæ sane non modicum confert ad veteres Authores emendandum. De quo in præsentia fuse nobis differendum esset, cum sit potissimum studium, cui nunc temporis Congregatio nostra insudet ad totius Reipublicæ literariæ emolumentum. Quia tamen negotium istud ex praxi potius, atque exercitatione pendet, quam ex regularum præscriptione, pauca ideo super hoc solummodo innuam.

1. Manuscripta antiquiora sunt etiam ut plurimum præstantiora, præsertim vero si a solerti fuerint antiquario exarata. Cum siquidem fonti, unde manarunt, ea sint propiora, majorem pariter præ aliis puritatem servant, quæ per multas librariorum manus processere.

2. Manuscriptorum antiquitas ex characterum formatione, vel etiam ex ipsismet facile comperitur. Non quælibet antiqua manuscripta sunt quadrata; tabellæ namque consulares sunt oblongæ. Potior tamen quadratorum pars antiquitatem redolet. Prout vero ad characterum intellectionem pertinet, legi poterit Mabillon de re diplomatica, ubi multifaria plurium sæculorum scripta, propriis incisa laminis, in unum congessit.

3. Sola alicujus manuscripti antiquitas sat plerumque non est ad decisionem dubii textus alicujus Authoris. Ex vetustioribus nonnulla occurrunt supra modum mendosa, quibus proinde præferenda erunt plura etiam ex recentioribus, castigata manu exarata, hoc est a perito, ac diligenti Scriptore.

4. Quamvis unius dumtaxat manuscripti authoritas ad alicujus Authoris textum corrigendum quandoque sufficiat, satius tamen erit plura consulere, nec ea ipsa despicere, quæ vel aliquibus mendis scatere dignoscimus. Enimvero cum vel ex melioribus manuscriptis vix unum inveniri queat cujusque prorsus expers erroris, similiter ex pejoribus nullum aderit, quod serium quid, atque utile non comprehendat.

5. Authoris alicujus manuscripta, in cœnobiis unius, ac ejusdem Provinciæ conservata, sunt inter se sæpenumero conformia, si forte vel omnia simul a pluribus antiquariis conscripta fuerint sub uno tantum lectore dictante, vel unum ex altero fuerit successive transcriptum. Tunc autem ut unum fere omnia computantur.

6. Conjecturæ, quæ alicui manuscripto non innituntur, caute omnino, ac circumspecte sunt adhibendæ; Quinimmo ipsis haud utendum arbitror, nisi cum res ita liquido constiterint, ut merito in dubium verti nullatenus queant. Quamquam ut verum fatear, satius adhuc foret illis ipsis non assentiri, quæ vel proprio Authori indubiæ videntur; nihil enim tam facile, quam alicujus novitate sententiæ allici, unde multum hallucinemur. Sensus itaque conjecturalis poterit ut talis seorsim notari; secus enim ex simplici conjectura aliquid audacter enunciando, inevitabili propemodum corruptelæ Authores exponerentur.

7. Primum, quod discendum occurrit iis, qui manuscripta cum impressis voluminibus conferunt, est rite discernere multifarias veterum orthographias, literarum mutationes, modosque varios contrahendi voces, ac syllabas, ne secus confundant, exempli gratia, per, cum pro, qui, cum quam, vel quoniam, & id genus alia, in quibus plerumque fallitur experientiæ defectu. Quantum ad orthographiam legi possunt Cassiodorus, Dausquius, Vossius, Scioppius, & Pater Sirmondus in suis adnotationibus in columnam rostratam.

8. Alterum, quod item plurimum interest, proindeque serio animadvertendum, est: Quod pluribus simul Authorem aliquem, ex variis manuscriptis eventilantibus, necessum est, ut qui codicem impressum versat, clare, distincteque voces enunciet, nec non aspirationes, ac syllabas, præsertim si aliis fuerint quoad sonum aliqua ratione conformes, penes vero sensum omnino dissimiles; secus namque inter scribendum nonnumquam confundentur, V. G. indiga cum indigna, lumine cum limine, aure cum ore, homine, cum omine, & plura his similia. In hujusmodi autem er-

errores multoties lapsarunt ipsimet manuscriptorum librarii, dictantibus aliis, quæ calamo exarabant.

9. Qui manuscripta cnm aliquo ex impressis codicibus conferunt, ad majus eorum, qui ipsis utentur, commodum, paginæ, lineæque impressi numerum notabunt, in quibus emendatio, vel diversa lectio occurrit, & ne identidem lineas numerare cogantur, scalam papyraceam sibi parabunt, in qua earumdem numerum pari distantia, qua impressæ visuntur, distribuent, adeo ut ipsam singulis paginis admoventes, numerum lineæ momento videant, in qua erit facienda emendatio. Verum totum id negotii prætermitti poterit, cum voluminibus in folio uti contigerit, in quibus literæ A, B, C, D, inter columnas notari solent; quandoquidem sat tunc erit literam innuere, lineæque numerum ad ipsam sequentis.

10. Operæ insuper pretium est singulas manuscriptorum diversitates, ut fuerint, aptæ nempe, vel ineptæ, calamo notare, quas etiam aliquando peculiari studio ad calculum revocare fas erit, ut veriores a reliquis inferioris notæ secernantur.

11. Ut autem delectus iste sit utilis, diversitates singulæ accurate perpendentur, eaque subinde præferenda, quæ Authoris sententiæ magis videbitur consentanea. Quo si vel minimum res in ambiguo versetur, ejusmodi diversitas seorsim notabitur. Verbo demum, multo in primis opus erit ingenio in hac selectione facienda; ipsi namque totum id emolumenti innititur; quod ex veterum Autographorum speratur examine.

Cæterum laborem istum subeuntibus neutiquam suspicandum erit, in ipso tempus inanitet conteri, vel modicum inde fructum hauriri; siquidem nihil fortasse ad illustrandam Ecclesiam æque conducit. Quinimmo hujuscemodi studio operam impense navantes, eo majorem laudem, ac meritum apud Deum sibi conciliant; quo minorem apud homines gloriam consequuntur. Hincque præterea diutius solitudini incumbunt, qua nihil ipsorum cordibus esse debet antiquius. Fateor quidem, hunc oppido molestum esse, atque injucundum laborem; verumtamen adhuc longe minus negotium facessit, quam libros transcribere, quod prisci nostri Ordinis Patres ingenti cum fructu præstitere. Qui manuscripta conferunt, bonum inde emergens universis palam ostendunt, quod secus non lateret, ceu thesaurus absconditus. Eximii doctrina viri laborem istum, alioquin improbum, non sunt dedignati; & Muretus præ aliis testatur, numquam se pœnituisse, quod manuscripta, utcumque mendosa, contulerit, cum inde non modicum jugiter se profecisse compererit.

Manuscriptorum studio alterum quoque veterum inscriptionum adjici poterit, quarum egregia quædam Collectio, a Grutero edita, apud nos extat, una cum tabulis Scaligeri, quæ primas facile tenent in hoc eruditionum genere. Juxta istarum exemplar, collectiones alias vulgarunt Reinesius, doctusque Dominus Du Cange in Glossario ad Scriptores mediæ, & infimæ latinitatis. Consimiles pariter alii plures viri celebres concinnarunt, novamque ab eruditissimo Raphaele Fabretto quamprimum iu lucem editum iri speramus. Ex istis autem Collectionibus priscorum acumen in suis inscriptionibus comperimus, unde etiam nostras emendare possumus, quarum potior pars ab earum artificio quam longissime distat, & quum earumdem studium peculiariter amplecti nostrum nemo cogatur, ipsas tamen, cum res postulaverit, licebit invisere. Harum interim praxim hic libet innuere exemplo egregiæ cujusdam inscriptionis, a præfato Fabretto nuper mihi transmissæ, quæ barbarum licet stylum aliquatenus redoleat, est tamen notatu oppido digna.

NA-

NATU SEVERI NOMINE PASCASIUS
DIES PASCALES PRID. NOV. APRIL. N
DIE JOBIS IL CONSTANTINO
ET RUFO V V C C CONSS. QUI VIXIT
ANNOR. VI. PERCEPIT
XI. KAL. MAIAS ET ALBAS SUAS
OCTABAS PASCAE AD SEPULCRUM
DEPOSUIT D. IIII. KAL. MAI. FL.
BASILIO V C CONS.

Ex hac Paſchali inſcriptione, cui vix alteram ſimilem legeris, colligere eſt:

1. Conſulatum Conſtantini, & Rufi ad annum 457. reſpondere, quo Sanctum Paſcha in diem incidit 31. Martii, cum dies Jovis infra Octavam ejuſdem, qui fuit Natalitius Paſchaſii, fuerit quartus Aprilis. Porro ſub iſto Conſtantini, & Rufi Conſulatu Victorium Aquitanum, Hilario Papa hortante, novum Cyclum Paſchalem condidiſſe legimus.

2. Quod Baſilius Conſulatu ſolus fungebatur anno 463. in Paſchate, quod per id tempus 21. die ejuſdem menſis Aprilis contigerat, qua etiam ejuſdemmet Paſchaſii baptiſma celebratum fuit, cujus obitus Octava ſubſequenti evenit, in qua propterea album depoſuit indumentum in baptiſmate receptum.

3. Quod hujuſce pueruli baptiſmus ad ſextum ejuſdem ætatis annum dilatus fuerit. Notandum inſuper, literam N, quæ in calce ſecundæ lineæ viſitur, appoſitam fuiſſe in emendationem alterius perperam inciſæ in dictione NOV. Spero interim fore ut lectores parvam iſtam digreſſionem non dedignentur.

Veterum Numiſmatum ſcientia, quæ nunc temporis maxime viget, Inſcriptionum alteri eſt valde affinis. Plurimum autem juvat, tum ad exactam Cronologiæ intelligentiam, tum etiam ad evincenda priſcorum Cæſarum geſta, quæ inverſæ Numiſmatum parti inſculpta plerumque conſpicimus. Inſuper ex hujuſmodi ſtudio, Regum, & Urbium Epochas plane conjicimus, ut liquet tum ex collectione Patris Hardovini, tum ex aliis nuper editis a Patre Henrico Noris (nunc Purpuratorum in albo) & a D. Vaillant, quorum ille ſuper Epochis Urbium Syriæ eruditiſſime ſcripſit; Alter vero ſuper Epochis ejuſdem Provinciæ Regum. Sed cum univerſim loquendo, iſthæc tum rei numariæ, tum reliquiarum antiquitatis Muſæa, raro in Monachorum Cœnobiis reperiantur, immunes ideo ab hiſce ſtudiorum generibus erunt, quæ rurſum nimium curioſitatis ſæpiſſime excitant, unde facile poſſent ab utilioribus diſtrahi, proprio inſtituto apprime conſentaneis. Hinc tamen non eſt, quod hujuſmodi ſtudium parum prodeſſe autumem, quamquam ſæculares magis, quam Cœnobitas, decere mihi videtur; Quocirca noviſſimas eruditorum Collectiones, hac de re typis editas, lat ipſis erit inviſere.

CAPUT XIII.

De Critica, & Regulis in ipſa ſervandis.

Nihil noſtra hac tempeſtate celebrius quam aliorum cenſuræ vacare; idque univerſim adeo invaluit, ut vel ipſis Mulierculis hanc artem profiteri ſit nihil antiquius. Inficiari ſane non anſim, plurimum inde hauriri emolumentum, ſecus namque veritatem ſimul atque mendacium perperam confundi ſæpe contingeret, niſi ab invicem per Critices normam dijudicarentur. Verum plerique adeo impudenter iſta abutuntur, ut haud minus, quam ex errore, ac ignorantia, detrimentum mens inde patiatur. Temerario auſu materias ſuapte ſponte definiunt ſine prævio earum examine; & ne dum in eorum diſcuſſione, de quibus in humanis, ac naturalibus ſcientiis communiter agitur, talem ſibi uſurpant poteſtatem, verum etiam in iis, quæ ſpectant ad orthodoxæ fidei dogmata, ſuper his enim arbitrario plura iden-

identidem afferunt, majori fane fiducia, quam fi eadem Œcumenicum enunciaret Concilium. Er hic forte tot inter morbos unus effe deprehenditur, queis præfens fæculum mifere laborat; quandoquidem fi præcedentibus fæculis noxiæ fimplicitatis, nimiæque credulitatis vitium adfcribitur, noftro hoc ævo nil fere ab iis, qui acriori fe præditos ingenio jactitant, recipitur, quin prius ipforummet cenfuræ plane fubdatur.

Quare in duplicem Critica diftinguenda erit, aptam fcilicet, & ineptam, quarum prima lumen eft perquam utile, unde nedum Authoris mens valde illuftratur, verum & illa opportune utentium. Altera vero noxium virus, quod ubi primum intellectum, ac rationem ipfam exercentis contaminavit, ad alios etiam veneficam qualitatem diffundit, & ad ipforum opera. Abs re igitur non erit aliquid de ambabus fpeciatim innuere, ut optime inter utramque dijudicemus.

Sed in primis operæ pretium videtur exactam Critices notitiam tradere, quæ fic definiri poteft: Scientia conjecturalis, docens modum recte judicandi de quibufdam operibus, præfertim Authorum, eorumque fcriptis.

Ut quis fcientiam hanc plane affequatur, multo in primis opus eft ingenio, mentifque acumine, multa item animi maturitate, atque prudentia, qua nimirum talis fervetur methodus, ut fingula fuo quæque ordine difponantur, ac illuftrentur, ita ut lumen fibi invicem mutuent. Porro præter iftas naturales difpofitiones, quæ fane in pluribus defiderantur, peculiares aliæ fuperaddun-tur.

Ut enim crifis aliqua legitima fit, ac recta, eædem fere in ipfa præcautiones funt habendæ, ac in ferendo judicio; oportet namque 1. rem, de qua judicium fieri debet, Judici competentem effe. 2. Quod Judex curam omnem ftudiumque impendat, ut punctum, quod controvertitur, examuffim intelligat. 3. Quod non ferat fententiam, nifi convincentibus urgeatur rationibus. 4. Denique quod fit indifferens, & non opinionum acceptor. Facile hinc eft omnes iftas conditiones Criticæ aptare, cum revera non fit nifi judicium, quo veritas in re dubia, ac controverfa defenfatur.

1. Neceffum itaque eft primo, ut rectus alicujus operis cenfor eas materias optime calleat, fuper quibus crifin exercere parat. Quapropter Grammaticus, qui, ut perfæpe contingit, puncta quædam Theologica decidere tentat, in fua Crifi floccipendendus erit, ut pote nullius ponderis, ac momenti, cum hujufmodi controverfiæ penitus fint extra fphæram earum materiarum, in quibus verfatur. Grammatici (ut fapientiffime ait inclytus quidam Præful) intra fuum genus fiftere debent, neutiquam vero Sacrarum Scripturarum ingredi Sanctuarium, aut Ecclefiafticorum Authorum, adeo ut fuper eos veluti fublimius quoddam dictaturæ faftigium occupent, aut mutilando, aut addendo quidquid libuerit, aur etiam proprias decifiones, feu potius deliramenta adjiciendo, quibus tanquam oraculis nullus audeat refragari. Hac pefte quamplures potiffimum Sectariorum elapfi fæculi laborarunt; quod totum Gallice fic apud eumdem legitur: *La Grammaire, dit il, doit s' arrefter dans fes bornes, & n' entrer pas dans le Sanctuaire des Ecritures Saintes, & des Auteurs Ecclefiaftiques, pour y exercer une dictature fouveraine, pour y retrancher ou y ajouter ce qu' il luy plaift, & pour donner fes conjectures, & quelque fois fes reveries comme des oracles que tous les autres doivent fuivre. C' eft ce qui eft arrivè à plufieurs heretiques du fiecle paffè.*

Mr. Godeau dan. fon Hiftoire.

Hujus etiam farinæ funt nonnulli fcioli, vel femidocti, qui falfa eruditionis opinione intumefcentes, Cenforis munus arbitrario fibi vendicant, earum notionum penitus expertes, quæ ad ipfum rite obeundum requiruntur; proindeque tantum abeft, ut authorum opera, cæteroquin egregia, mendis expurgent, ut eadem potius vitient, ac deteriora reddant. Quamplures de re literaria optime meriti fuper iftorum temerario aufu valde conquefti funt, horumque audaciam tandem aliquando infringi exoptarunt, ut pote literariæ Reipublicæ oppido infeftam. Quocirca Juftus Lipfius confulebat, ut fingulis citra vigefimum quin-

quintum ætatis annum Correctoris munus prorsus inhiberetur, & transgressores velut intrusi haberentur, eorumque emendationes nullatenus in acta publica redigerentur. Verum hanc legem præscribere quis valeat? Non enim semper in hoc ætas attendenda est, sed hominum potius ingenia. Præterea quis in hoc Judex erit? Respublica literaria status amplæ libertatis perhibetur esse, in quo unusquisque patritium jus habere præsumit.

2. Satis non est generalem quandam illius materiæ notitiam gerere, unde dubium, quod controvertitur, resolvendum erit; sed insuper puncto, quod agitatur, peculiariter studuisse oportet. Ut egregius Theologus quis censeatur, singula, quæ facultas Theologica complectitur, ad unguem intellexisse necessum est; multa enim vel a doctioribus plerumque ignorari contingit. Quare priusquam circa difficultatem aliquam peremptoria feratur decisio, operæ pretium est eam in fonte, hoc est apud Authores de ipsa speciatim agentes, serio, & exacte perpendere.

Godan. Histo.

3. His graviter expensis, rationes ad trutinam redigendæ erunt, ut quid ultimo sentiendum sit innotescat. Quod si nulla earum efficax comperiatur, suspendendum est judicium, & simplici conjectura utendum. Summa quippe moderatione, atque animadversione est opus, tum præsertim, cum propriam sententiam in lucem edere cogimur, cui multi facile mox possunt subscribere. Cautissime pariter procedendum est dubia proponendo in materiis, quæ sunt alicujus momenti; quandoquidem dubium vel a vulgari Authore propositum, complures alios facile trahere potest ad absolutam ejusdem decisionem.

Verum si aliquando summa moderatione utendum, in rebus potissimum ad orthodoxam fidem spectantibus ea servanda erit. Meminisse jugiter oportet, Catholicam Religionem non artem aliquam, aut naturalem scientiam esse, in qua singulis arbitratio liceat investigare, fingere, mutilare, vel quidquam adjicere. Quamobrem colligere sat erit, fideliterque conservare Sacrum traditionis depositum, quod in Ecclesiasticis monumentis nobis passim occurrit. Cæterum ad Ecclesiam attinet proponere, ac definire, nostrumque est ejusdem decisiones humiliter, ac reverenter amplecti, neutiquam vero ipsa sophisticæ censuræ subjicere. Sacra fidei velamina maximæ nobis venerationi esse debent, nec licet ad ipsa, nisi tremebunde accedere, & si aliquando quis manum admoverit, ut ea tantillum aperiat, id reverenter omnino præstabit, ne velut audax Majestatis scrutator, opprimatur a gloria. Impudentes isti irruptores (quemadmodum ipsos S. Bernardus indigitat) tantum abest ut veritatem semel assequantur, ut potius ab ea longe arceantur, & in Cimmerias illas caligines misere relabantur, in quibus nihil ipsorum mentibus, præter falsitatem, atque mendacium occurrit. Postremo nil citius ad divinæ fidei amissionem conducit, quam ipsam curiose nimis, criticeque velle discutere. Hujuscemodi farinæ viros ad unguem expressit S. Hilarius Pictavorum Antistes, cum dixit: *Dum in verbi pugna est, dum in novitatibus quæstio est, dum de ambiguis occasio est, dum de Authoribus querela est, dum de studiis certamen est, dum in consensu difficultas est, dum alter alteri anathema esse cœpit, prope jam nemo Christi est; incerto namque doctrinarum vento vagamur, & aut dum docemus perturbamus, aut dum docemur erramus.*

S. Bern. in Cant. serm. 62. num. 5.

Lib. 2. ad Constantium n. 5.

Secus autem contingit prudenti, modesto, verecundoque Censori, qui nimirum, præter sui eruditionem, vix aliud affectat, qui haud minori sollicitudine proprium cor Sanctis, honestisque virtutibus ornare satagit, quam scientiis animum imbuere, qui novitati non studet, sed cogitationes, aut locutiones suas Patrum doctrinæ conformat; hac inquam ratione criticen exercens, in cunctis proficit, spiritualem fructum ubique nanciscitur, & ipsum novo semper lumine Deus illustrare gaudet.

Sed ut istam perfectionis metam assequamur, operæ pretium est, ut nullus mentis oculos livor obducat, isque potissimum, unde ad aliorum censuram facile trahimur; Quo morbo juniores quosdam plerumque laborare conspicimus, qui cæteris sapientiores in cunctis esse arbitrantes, vel minimam mendam, ut imaginariam, ægre ferunt, temereque expun-

expungunt, ne dum in vulgaribus Authoribus, sed & in Patribus ipsis, veneratione his debita plane neglecta. Aliorum opera censuræ subjicere critices dumtaxat affectu, quamdam animi imbecillitatem arguit, seu potius genii pravitatem. Illa ergo solum est exercenda ob majorem in scientiis profectum, vel ut ad istas faciliores pateant aditus. Accedit insuper, subtilius, aut scrupulosius, quam par est, nihil in Authoribus investigandum, ne totum vitiari potius, quam emendari contingat.

Præter tres conditiones jam recensitas, valde refert, criticæ operam dantes negativo argumento tempestive, & apposite uti, rectus namque istius usus aliquoties plurimum juvat, præsertim vero ad eludendum commenta, ab impostoribus, ut nos decipiant, sæpenumero conficta, quæ licet negativo tantum argumento confutari queant, cavendum tamen est, ne hac argumentandi ratione quis abutatur, si nimirum in ipsa modum non servet.

Quod ut plane intelligatur, animadvertendum est, duplex argumenti negativi genus posse distingui, quædam enim sunt pure negativa, alia vero positivum quid mixtum habentia. Argumentum mere negativum est, si exempli gratia dicatur: Vocabulum Extremæ Unctionis nullum apud Authorem legitur ante duodecimum sæculum; ergo Prudentii Episcopi Trecensis Textus in Vita S. Mauri, ubi ejusmodi dictio habetur, procul dubio adulterinus erit.

Argumentum vero negativum cum positivo mixtum erit, si dicatur: Nullus Author ante Martinum Polonum meminisse legitur Joannæ Papissæ, omnesque Authores Synchroni, & qui ad ipsam sequuti sunt, usque ad dictum Martinum, immediate post Leonem IV. ponunt Benedictum III. neutiquam vero Joannam; ergo hæc præsumpta Papissa merum est commentum a præfato Martino confictum. Quod negativum in isto argumento videtur, est: Nullum Authorem ante Martinum, præsumptæ istius Papissæ meminisse; quod vero positivum, est: A cæteris quibusve Authoribus Benedictum III. proprio suo loco censeri immediate post Leonem IV. facilius autem est ex primo, quam ex secundo argumentandi genere, in paralogismum incidere. Quare ne in praxi argumenti mere negativi fallamur, necessum est nedum singulos evolvisse Scriptores, ex quorum silentio tale argumentum eruitur, sed insuper nullatenus ambigere, num aliqui nobis desint, qui fuerint ipsis contemporanei; contingere namque potest, quod Author, cujus scripta ad nos usque minime devenerint, rei alicujus mentionem fecerit, quæ tamen a cæteris fuerit prætermissa. Præterea manifesta quadam ratione certi simus oportet, quod nihil de iis, quæ evenerunt, in materia de qua agitur, Scriptorum illius ævi, qui nobis supersunt, solertia præterierit. At vero loquendo de altera negative argumentandi ratione, minus inde paralogismos suspicabimur; enimvero ex positivo, quod cum isto argumentationis genere nectitur, quidquid negativum est, valde roboratur.

Cæterum sæpissime evenit, quosdam primam negative argumentandi rationem vehementi adeo, furiosoque impetu prosequi, ut firmiores etiam, atque inconcussas veritates ex hujusmodi ratiocinii abusu condemnet. Sic exempli gratia, Author dissertationis de Hemina in secunda editione sui Operis, ut ostendat, Sanctum Benedictum de Communione Eucharistica neutiquam loqui, cum nempe cap. 38. suæ Regulæ Mixtum lectori concedit propter Communionem Sanctam, unum superaddit tamquam indubitatum, animadversionem scilicet non expuendi aliquamdiu post Sacram Communionem, prorsus inauditam fuisse Divi Patris Benedicti ævo, sæculisque ante ipsum elapsis. En argumentum mere negativum; Ad quod confutandum, ut revera factum est, sat erat præcautionem dictam propriis expressam terminis in Regula Magistri indicare, qui septimo vivebat sæculo, immediate post illud S. Benedicti; item in Commentariis Abbatis Smaragdi, qui vivebat nono; & in aliis pluribus, qui post ipsum fuere. Verum cum hisce Authoribus plena fides ab Adversariis non habeatur, aliud super hoc testimonium exigunt ante Sanctum Patriarcham dictum, vel

vel ipſi ſaltem contemporaneum; quod tamen inveniri poſſe abſolute negant. Sed opitulante Deo, unum opportune occurrit in Vita S. Joannis Chryſoſtomi, a Palladio Græce conſcripta, quod quidem fuit ſilentio præteritum in novæ iſtius opinionis confutatione; in hac quippe vita, juxta verſionem Domini Bigotti, cui editionem iſtam omnino debemus, ſic legimus: Admonebat, ut omnes poſt Communionem, aquam, aut paſtillum deguſtarent, ne cum ſaliva, aut pituita aliquid e Symbolo Sacramenti præter voluntatem expuerent: ἵνα μὴ ἀκουσίως τῷ σιέλῳ, ἤτῳ φλεγματι συνεκπτυσω σὶ τι τȣ̃ συμβόλȣ.

Hinc autem facile unicuique compertum eſſe poterit, S. Patrem Benedictum id ipſum præcavere potuiſſe pro Hebdomadario lectore, juxta Magiſtri, & Smaragdi expoſitionem, nec gratuito germanum præfati textus Regulæ ſenſum a me in præſentia propugnari adverſum noviſſimam nonnullorum interpretationem, prædicto argumento mere negativo, cujus falſitas ex ipſis Palladii verbis palam evincitur, innixam.

Multum igitur intereſt prudenter, ac circumſpecte uti argumento mere negativo, præſertim vero in materiis, quæ ſunt alicujus ponderis, ac momenti; facillimum quippe eſt inde hallucinari, ex nimia videlicet fiducia, qua cuncta legiſſe, atque notaſſe aliquando præſumitur. Hinc tamen non obſtat, quin in ſimilibus caſibus liceat prudenter dubitare, uſque dum novum aliquod lumen menti obveniat vel ad conceptum dubium proponendum, vel ad ipſum affirmative, aut negative ultimo reſolvendum. Legi poteſt, prout ad rem hanc liber a doctiſſimo Thiertio editus, in quo agit de valore, & authoritate argumenti negativi.

Opus nunc eſſet ad ſingulares materiarum differentias deſcendere, & regulas innuere ad rectam de ipſis criſim habendam. Verum quia de hoc jam alibi, cum de Patribus, & Hiſtoriis actum eſt, idcirco plura hic non recenſebo.

Hoc tantum adjiciam, tribus videlicet, aut quatuor modis comperiri poſſe, num opus aliquod hujus ſit potius, quam alterius Authoris; nimirum ex manuſcriptis, ex uniformitate, aut diverſitate ſtyli, præſertim vero doctrinæ, ac opinionum; ex cæterorum Authorum teſtimonio, a quibus dictum opus identidem citatur; tandem ex geſtis, quæ in ipſo enarrantur. Si enim quatuor iſtæ conditiones ſimul occurrant, vix fieri poteſt, quin ex ipſis dubium omnino reſolvatur. Sic exempl. grat. ſi aliqua manuſcripta exiſtimatione digna, eaque in primis, quæ magis Authori coæva videntur, in fronte, vel etiam in calce Operis, nomen ejuſdem gerant; ſi ſtylus fuerit ubique conformis alteri cæterorum Authoris Operum, ſicut & principia, ac opiniones; Si Scriptores, ſive Synchroni, ſive pene Synchroni, ejuſmodi opus eidem Authori certo adſcribant; ſi denique nihil geſtum in hoc opere legatur, quin cum hiſtoria ſui ævi concordet, tunc inquam extra omnem dubitandi rationem abſolute dici poterit, opus iſtud ad Authorem talem pertinere; ſecus vero ſi aliqua harum conditionum ipſi defuerit, tunc etenim quædam ſaltem foret ſuſpicandi ratio.

Non inficior tamen multum ſæpenumero contendi ſuper uniformitate, aut diverſitate ſtyli. Et ſane mirum videtur, tot ferme ſuper hoc hominum eſſe ſententias, quot capita, tum potiſſimum, cum ex diſputationis fervore animus diſceptantium rapitur ad reclamandum proprio Authori opus, de quo agitur.

Multifarius iſte Doctorum ſenſus multiplici poſſet exemplo demonſtrari. Unum itaque, vel alterum referam. Primum liquet ex oppoſita duorum ſapientum ſententia circa Homilias, quæ apud nos extant, in Apoſtolorum Acta, Divi Joannis Chryſoſtomi nomine inſcriptas. Deſiderius Eraſmus, & Jacobus Billius, Græce quidem, ac Latine docti ambo erant, ſtylique elegantioris apprime ſtudioſi; & tamen ſi fides Eraſmo habeatur, nullum ex S. Doctoris Operibus ignobilius legitur, quam ejuſdem Homiliæ. At vero ſi Abbatem Billium conſulamus, nihil ejuſdem S. Patris ſtylo videtur conformius. Proprius iſtorum Authorum ſenſus ex ſingulorum

in

in dicendo energia unice liquet. Erasmum itaque audiamus in Epistola ad Tonstallum: *Ex Chrysostomo in Acta verteram Homilias tres: cujus operæ me pœnituit, cum nihil hic viderem Chrysostomi. Tuo tamen hortatu recepi codicem in manum; sed nihil unquam legi indoctius. Ebrius, ac stertens scriberem meliora. Habet frigidos sensiculos, nec eos commode potest explicare.* Quid unquam acrius scribi poterat? Verum quidem est, quod alibi de ipso circumspectius effatur; hinc tamen non relinquitur, quin hæc Erasmus ibi loquatur. At vere Abbas Billius, etsi minori verborum copia, haud dissimili tamen efficacia sic sentit oppositum: *Græco codice*, inquit, *nihil fingi potest elegantius, nihil quod Chrysostomi phrasin melius referat*. En duo asserta sibi invicem manifeste contraria. Et licet Henricus Savilius autumet, Abbatem nostrum ex peculiari quodam affectu, ac propensione loqui; attamen credibile non est, tantum virum hinc adeo cæcutiisse, ut semetipsum in hoc plane neglexerit. Præterea huic sententiæ favet etiam Cassiodorus, qui præfatas Homilias Sancto Joanni Chrysostomo indubitanter adjudicat.

stitut. ap. 9.

Præclarum insuper de hac extravaganti hominum opinione circa Authorum stylum, exemplum habemus ex eodem Erasmo, & Domino Rigaltio, quorum primus citra omnem dubitandi rationem arbitrabatur, Tertulliani librum de pœnitentia huic gratis prorsus adscribi, ob manifestam styli diversitatem. Quod etiam Beato Rhenano persuasit. Verum ex opposito D. Rigaltius tuetur, quempiam in Africani hujus Doctoris lectione paululum versatum, neutiquam posse styli uniformitatem ignorare, quam prædictum opus una cum cæteris ejusdem Authoris servat. En tibi duas ex diametro quidem oppositas sententias de una, eademque re, a præfatis Doctoribus propugnatas.

Quinimo vel ipsa venerabilior antiquitas ab isto non fuit defectu prorsus immunis; ex illustrioribus quippe Authoribus, de quibus jure ipsa gloriatur, Origenem, Juliumque Africanum novit super Susannæ Historia plane oppositum inter se fuisse opinatos; Africanus siquidem inter apocryphas, ac suppostitias illam recensebat, eo quod ejus stylus alteri Danielis Prophetiæ videretur omnino dissimilis. Ex opposito vero Origenes nullum penitus discrimen ibi intercedere asseveranter sentiebat. Quis porro subinde mirabitur, si hac etiam tempestate plerique de re literaria longe meritissimi, super stylo Bertramni de Sacramento Eucharistico, & altero de vocatione gentium, adeo contenderint, ut nonnulli Sancto Leoni, alii vero Sancto Prospero, utrumque adjudicarint?

Verum enimvero omni seposito livore, & cujusvis pathematis sublato velamine, unius etiam, & ejusdem Authoris stylus multifarius quandoque dignoscitur; in aliquo namque interdum opere, qua elegantior, quave neglectior apparet; quemadmodum in Patrum homiliis sæpe notatur. Præterea unus, idemque Author jam ætate confectus, videtur sibi ipsi, cum adhuc junior esset, plerumque dissimilis. Quinimo magna e contrario in Authorum stylo uniformitas sæpenumero cernitur, qui sibi Synchroni extitere; quod tamen nisi maturo quis fuerit ingenio præditus, Scriptorumque peritissimus, ægre comperiet. Denique Didascalorum stylum Discipulos ad unguem fuisse aliquando imitatos minime latet, ut liquet in Nicolao Claravallensi, qui illum Doctoris Mellifluí plane est assecutus.

Hinc itaque arguitur, non semper styli uniformitatem, aut diversitatem, argumento nobis esse ineluctabili ad judicandum de legitimo alicujus Operis Authore, nisi conditiones reliquæ, ac conjecturæ intersint jam recensitæ.

Sed in primis nihil magis in Criticæ usu cavendum erit, quam pathematum, seu affectuum quorumcumque illusio, unde multoties aliquid aut inficiari, aut in dubium vertere cogimur, quod alioquin in se est plane perspicuum. Ut autem qua ratione id fiat intelligatur, Virum doctissimum id egregie explanantem audiamus: „La passion ne fait „ pas juger positivement que ce qui est „ évidemment vray soit faux, ce n'est „ pas la maniere dont elle s'y prend: „ Mais elle favorise tous les doutes pour

peu

„ peu raisonnables qu'ils soient: Si elle „ n'a pas des Sujets particuliers de douter „ des veritez qu'elle n'aime pas, elle „ fait valoir certaines raisons generales, „ qui portent à douter de tout. Il y a „ bien des choses, dit'on, qui paroif- „ sent miraculeuses, & qui ne le sont „ pas. On se trompe tressouvent en „ matiere de Miracles. Qui sçait tou- „ tes les fins que Dieu peut avoir en „ les operant par les hommes? Sur ces „ raisons generales elle met le point, „ dont il s'agit, au rang des choses „ douteuses: & sur cela elle met à „ part ces veritez, comme n'etant pas „ suffisamment prouvées. Elle s'arréte „ à sa prevention, en évitant d'envi- „ sager les raisons qui luy en pourro- „ ient faire voir la faussetè, & s'oc- „ cupe uniquement de celles qui la fa- „ vorisent. Ainsi en augmentant d'une „ part toutes les raisons de doute, en „ se cachant toutes les preuves de la „ veritè, en s'appliquant fortement „ aux lumieres trompeuses favorables à la „ faussetè, on vient à rejetter des veritez „ très evidentes par elles memes, & l'on „ demeure attaché à des faussetez claires „ & certaines. C'est ainsi que les Here- „ tiques agissent, en preferant des sectes „ destituées de raisons solides à l'EgliseCa- „ tholique, quelque environée qu'elle soit „ de preuves & de lumieres. C'est en- „ fin de cette maniere que se prennent „ tous les faux partis, où l'on se porte „ par le poids de passion. Humanæ mentis livor non quidem ad afferendum inclinat, falsum absolute esse, quod verum ab omnibus palam cognoscitur. Hæc inquam ejus neutiquam est operandi praxis; sed cuilibet vix apparenti dubio statim patrocinari gaudet. Si aliquando de veritatibus, quæ ipsi sunt odio, peculiaris non adest dubitandi ratio, alias quasdam universales approbat, quæ ad ambigendum de omnibus paulatim conducunt. Quamplura, inquit, miraculosa videntur, quæ tamen naturæ universalis limites non excedunt; Nosque sæpissime fallimur dijudicando miracula. Quis universas mente rationes comprehendere valeat, quæ Deo inesse possunt illa per homines patranti? Hujuscemodi inquam generalibus fundamentis innitendo punctum ipsum, quod controvertitur, in rerum incertarum atque imperceptibilium serie reponit, ac proinde prædictas etiam veritates a reliquis segregat, velut insufficienter demonstratas. Opinioni propriæ adeo indulget, ut rationes in oppositum, unde illius falsitas evinci facile posset, nullatenus exaudire velit, easque dumtaxat celebret, quæ sibi ex genio magis arrident. Sic ergo quaslibet suspicandi rationes in unum congerendo, omnesque veritatis demonstrationes occultando, denique paralogismis, unde falsitas mage roboratur, mordicus adhærendo, veritates, cæteroquin in se manifestissimæ, temere proscribuntur, & aperta mendacia pervicaciter defensantur. Istam potissimum methodum servant etiamnum Hæretici, proprias sectas, solidis carentes rationibus, Ecclesiæ orthodoxæ, omni quaqua versum demonstrationum lumine circumfusæ, præferendo. Postremo hinc est, cur falsis opinionibus plerique acerrime patrocinentur, eo quod propriæ mentis oculos livor misere obducat.

Me utique non fugit, defectum dictum præcipue in Moralium discussione dubiorum occurrere; hinc tamen non relinquitur, quin & in speculabilium scientiarum materiis persæpe contingat, tum præsertim, cum ex disputationis fervore opinionem aliquam, cui jam se obstrinxit, quis sustinere cogitur; vel etiam cum ex alicujus novitate systematis, ingeniose a nobis præconcepti, philautia assentante, hallucinamur. Innumera id genus alia subdola blandimenta supersunt, quibus ad paralogizandum sæpenumero trahimur, ut videre est in libro de arte cogitandi, parte 3. cap. 19. ubi singillatim traduntur.

CAPUT XIV.

De Collectionibus, sive Compilationibus.

CUm humana memoria angustissimis sit conclusa limitibus, necessum omnino est, eos, qui nonnihil in studiis proficere cupiunt, collectionum ope huic defectui occurrere. Quinimo vel ipsi, qui ea eximie pollent, a collectionibus concinnandis neutiquam debent esse immunes; futurum enim est tandem, ut vel inviti illa priventur, & ingens earum idearum copia depereat, quas

olim mente conceperant. Paucos profecto novimus, qui annorum circiter octoginta ætatem attingentes, possint de memoriæ indemnitate gloriari, quemadmodum eruditissimo cuidam viro dudum feliciter evenisse legimus; ut plurimum enim senescente vita, illa quoque nobiscum intercidit.

Operæ igitur pretium est collectiones aliquot conficere, ut quæ digna notatu inter legendum occurrunt, in iis exarentur, ne aliquando eorumdem penitus oblivisci cogamur, si nempe labili, fluctuantique memoriæ solum commendentur. Ne dum vero quæ a nobis leguntur, passim delet oblivio; quorum tamen denuo meminisse possumus, si eorumdem Authorum lectio identidem repetatur; sed etiam propriæ, ac spontaneæ meditationes memoria interdum excidunt; quas dein incassum sæpe reminisci nitimur, ubi semel eas calamo notare neglximus. Impræsentiarum ergo inquiritur qua ratione collectiones istæ sint elucubrandæ, & quænam materiæ debeant in ipsis comprehendi.

Multifariam collectiones fieri possunt; sed opportuniorem, utilioremve ipsarum methodum præscribere valde operosum est; suus enim unicuique modus inest, ac dispositio. Quamobrem sat erit duas, aut tres earum rationes, modosque innuere in præsenti, ita tamen ut singulis liberum sit aptiorem sibi visam deligere.

Prima methodus, quæ apprime utilis, atque expedita videtur, est: Quidquid notatu dignum in alicujus lectione Authoris occurrit, continuata serie in quaternionibus exarare, titulum aliquem innuendo, exemp. grat. Ex lib. Tertulliani de pudicitia; sub quo deinde dogmata selectiora, in Codice inventa, scribentur, aliquid in margine breviter adjiciendo, indicans cujusvis annotationis finem, ut mox in ictu oculi singularum paginarum materiæ innotescant, absque eo quod singula per extensum relegere oporteat.

Peracta dein alicujus Tractatus compilatione, analysis quædam, vel epitome fieri poterit, indicando Authoris scopum in tali Tractatu intentum, puncta item præcipua, de quibus agit, una cum rationibus quibus innititur, ut ea sustineat; quam methodum tenuit Photius in sua Bibliotheca, nullo, vel temporis, vel materiarum, ordine servato, in 280. Authorum compilatione, quorum compendium refert.

Modus hic pluribus scatet emolumentis, quorum primum est: quia minus inde occupatur animus, ac in aliis, in quibus annotationes proprias opus est ad varia loca referre. Secundum, quia si Tractatum jam lectum quis iterato velit invisere, id momento præstare poterit, cum materiæ non interrupta serie notentur. Tertium, quia non videtur inde necesse ad istarum collectionum lucubrationem ingentem papyri molem absumere, eo quod folia, vel quaterniones quaquaversum non interrupte scribantur. Abs re tamen non erit plures in promptu quaterniones habere, cum nimirum varia eodem tempore leguntur volumina, sive diversorum Authorum Tractatus, ne singulorum Collectiones, quæ identidem fient, intercesentur, aut confundantur.

Ad rem insuper erit quaternionem seorsim habere, in quo lectionum, quæ obiter, atque extemporanee fient, compendia miscellanee scribantur, variæque ponderationes, seu meditationes, extra lectionem menti obvenientes.

Unnm tamen est, quod in istius methodi praxi negotium facessit, nimirum, quod si aliqua super materia componendum sit, paginas singulas perlustrare oporteat ad explorandum, num aliquid fortasse collectionibus insit, menti elucubrantis oportunum. Verum id incommodi vitari facile poterit, si vel paulatim materiæ ad loca quædam topica redigantur, vel alphabeticus index istarum collectionum exaretur, vel denique si in calce singularum annotationum locus indicetur, quo alia ejusdem materiæ deinceps notabuntur. Sic exempli gratia, si pagina prima effatum aliquod circa pœnitentiam contineat, & alibi pagina verbi gratia quarta, aliud super eadem materia notatu item dignum occurrat, in calce primi alterum paginæ quartæ sic indicabitur: Vide pag. 4. & sic de cæteris.

Secunda methodus erit, si Codex seorsim præparetur, in quo singulæ syllabæ ordine alphabetico distribuantur in paginarum apicibus, ita ut in binis, aut ter-

ternis, juxta ipsarum numerum, eadem syllaba repetatur. In hoc inquam codice annotationes singulæ, ordine alphabetico servato, disponi poterunt; ut puta: Si sub hac voce, Abbas aliquid notandum occurrat, sub syllaba, Ab, scribatur, librum indicando, unde desumptum fuerit, & vocem, Abbas, in margine.

Tertia demum methodus est, si ordine alphabetico distribuantur in aliquo codice nonnulla vocabula generalia, ut puta: Abstinentia, Baptismus, Continentia &c. sub quibus cuncta juxta proprias materias singillatim scribantur.

Ne autem passim, annotationes scriptitando, lectio, quæ fiet, interrumpatur, exigua madidæ papyri frustula statis locis impressi voluminis appingi poterunt, vel etiam plumbeo stylo, si libri sint proprii, quæ fuerint exscribenda, asterisco notari, ut completa dein lectione, singula propriis locis disponantur. Quod si libri, qui leguntur, communes fuerint, & cum libuerit facile obtineri queant, sat erit ea loca tunc breviter notare, innuendo principium, medium, aut finem paginæ in qua sunt, ut cum se prodet occasio, præsto esse possint legenti. Secus vero si rari, aut in nostra non fuerint potestate: tunc siquidem satius erit singula omnino scriptis tradere. Hanc collectionum concinnandarum normam ad praxim egregie redactam, cernere est apud Patrem Crespetum Cœlestinum Parisiensem, sub titulo: De Summa Fidei Catholicæ, impressam Lugduni apud Joannem Pillehotum, anno 1598. studio, & cura Patris Caroli Champigny, pariter Cœlestini Parisiensis, qui postmodum Congregationis S. Mauri institutum amplexus, in eadem naturæ concessit.

Sunt nonnulli viri celebres, qui postquam proprias annotationes haud interrupte scripserunt, juxta primam methodum, de qua supra, Collectiones suas eo ordine disponunt, quo composita est Summa Doctoris Angelici, vel Decretum Gratiani. Modum hunc adamussim servasse videtur Pater Hieronymus Torrensis Jesuita in sua Confessione Augustiniana, quam ex operibus S. Augustini deprompsit, & in corpus Theologicum redegit. Est autem hujuscemodi opus perquam egregium, longeque utilius, quam milleloquium S. Augustini; licet hoc modico non sit emolumento.

Ex Antiquis Eugipius Abbas, ut jam alibi vidimus, Collectiones ex Sancto Augustino congessit ad Christianas virtutes attinentes. Beda Venerabilis idipsum præstitit, referendo ad Divi Pauli Epistolas. Denique Paterius speciem quamdam continuati Commentarii edidit in universam Sacram Paginam, verbis Sancti Gregorii Magni ubique contexti. Cap. 3. par. 2.

Quantum ad ea, quæ colligere magis congruit, unusquisque proprium institutum, animique propensionem debet apprime consulere. Verum cum hæc ad Monachorum profectum potissime scribam, ad quatuor capita universæ collectiones redigi ab ipsis poterunt, hoc est: ad fidei dogmata, ad Ethicen Christianam, ad disciplinam, & ad Historiam, sive Ecclesiasticam, sive Monasticam. Hinc tamen non est, quod singuli universas hasce materias simul complecti debeant; unusquisque enim juxta propriam indigentiam, atque dispositionem, uni, vel pluribus earum operam navare poterit. Monachis tamen, quibus onus incumbit frequenter de rebus moralibus publice loqui, studium, & operam in dictis materiis maxime debent impendere; imo etiam ex aliis, si libuerit, fuerintque idonei, poterunt plura depromere. Idipsum de iis dicendum videtur, qui ad pietatem peculiariter inclinant; ea namque colligere satagent, ex quibus divina in propriis cordibus Charitas unice nutriatur, neglecto cujuscumque alterius materiæ alimento.

Forte postulaveris, num junioribus expediat collectanea conscribere ante studiorum suorum consummationem; cum siquidem sufficienti adhuc non sint literatura præditi, nec ingenii maturitate polleant, collectiones, quas fecerint, ipsismet inutiles proculdubio videbuntur, cum ætate provectiores, ingenioque maturiores evaserint. Nonnullorum tamen oppositum sustinentium pace, arbitror vel a tyronibus Collectiones aliquas esse elucubrandas; quandoquidem licet ipsis diu prodesse nequeant, in id tamen conducent, ut præstantiora dignoscere, mentique vividius imprimere sensim assuescant. Quinimo exercitatione conti-

nua dietim crescet in ipsis delectatio, adeo ut ex suis laborum primitiis perfecte tandem colligendi modum nanciscantur. Latinæ linguæ Didascali tyrones suos, tametsi artis bene dicendi, ac præceptorum eloquentiæ adhuc ignaros, aliqua passim componere docent, Themata namque, seu argumenta solent ipsis principio tradere, quæ postmodum licet ætate provectioribus nulli sint usui, adolescentes tamen eo paulatim dirigunt, ut tandem elegantioris styli methodum assequantur.

Ne autem adolescentes tempus in suis collectionibus incassum terant, præstat, eos modum aliquem principio edoceri, quo velut apes argumentosæ paulatim sciant ex Authoribus utiliora seligere. Quocirca non quidquid primo intuitu singulare ipsis, egregiumque videbitur, propriis Collectaneis debebunt inserere; cum enim maturo intellectu careant, facile etiam a pluribus, quæ in præclaris lectitabunt Authoribus, allici poterunt, præsertim vero a nonnullis salibus, facetiis, & argutiis meram venustatem redolentibus, quibus tamen, & id genus aliis, nihil fere debebunt insistere; sed potius graviora præfatorum Authorum apophtegmata serio ponderare.

Hinc tamen non est arguendum, loca quædam vividius, acutius, elegantiusque expressa, prorsus negligenda esse. In Authorum, præsertim vero Patrum operibus, laconica quædam effata leguntur, quæ graves, altosque sensus sæpe concludunt; item reconditiores exprimendi modi, ac politioris eloquentiæ veneres, quarum delectus fieri poterit. Pleraque id genus occurrunt apud Tertullianum, S. Cyprianum, Sanctum Augustinum, S. Hieronymum, Sanctum Bernardum, aliosque plures, qui omittuntur. Et sane quantam redolet energiam, quod Sanctus Cyprianus in Epistola ad Donatum scribit: Exempli gratia cum de spectaculis loquens ait: *In tam impiis spectaculis, tamque diris, & funestis, esse se non putant oculis parricidas*. Et illud: *Exempla fiunt, quæ jam esse facinora desliterunt*; ut nimirum indicet, flagitia, ubi primum in publicum prodierint, cæteris subinde ad imitandum proponi. Item in libro Confessionum S. Augustini verbula illa: *Amicitiæ procellosæ*, &, *flumen moris humani*; una cum aliis, quæ sequuntur ad horum explanationem. Item illa, quibus ita Deum alloquitur. *Te nemo amittit, nisi qui dimittit*. Præterea lib. 4. de Doctrina Christiana, ut ostendat quam modicum sæpissime profit valde elaboratus Concionatorum stylus, inquit: Grande genus plerumque pondere suo voces premit, sed lacrymas non exprimit. Et alibi, ut innuat Concionatorem Divini Verbi, rhetoricæ artis ignarum, propriorum morum candore, vitæque innocentia huic posse supplere defectui, ait: *Sit ei quasi copia dicendi, forma vivendi*. Quid elegantius Elogio, quod in Divæ Marcellæ laudem S. Hieronymus concinnavit? *In Urbe turbida*, inquit, *invenit Eremum Monachorum. Nihil illius severitate jucundius, nihil jucunditate severius, nihil suavitate tristius, nihil tristitia suavius. Ita pallor in facie est, ut cum continentiam indicet, non redoleat ostentationem. Sermo silens, & silentium loquens: neglecta mundities, & in culta veste cultus ipse sine cultu*. Innumera id genus alia possent afferri exempla, in quibus elegantia styli, ac sententiarum soliditas mire copulantur, qua sublata, sola supersunt verborum lenocinia, quæ revera nil aliud sunt, quam inanis aeris sonus, attentione nostra penitus indignus.

Sed in primis ingeniosis quibusdam loquendi artificiis utiliter insistendum erit, quibus res, alioquin vulgares, sublimi quadam ratione exprimuntur. Sic exempli causa dicendi artificium, quo Doctor Mellifluus Incarnationem Verbi describit sermone 1. de Adventu Domini, & primo de Annunciatione. Item disputatio auditu digna a Sancto Isidoro Pelusiota habita cum Sophista quodam Græco, ac Ethnico, quem, licet apud multos maximam eloquentiæ gloriam obtinuisset, secum tamen de rebus fidei differentem, & Catholicos irridentem, eo quod Deum Crucifixum adorent, paucis ita confutavit, ut mutire non amplius ausus fuerit. Cum etenim ille proferret Christi Passionem, & Crucem, & in risum super his solveretur. *Isidor. l. 4. ep. 31.*

S. Isi-

S. Isidorus ipsi modeste, ac mansuete in hæc verba respondit: *Unde autem demonstrare potes, Christum esse crucifixum?* Omnibus vero, qui hæc audiebant, admiratione perculsis, & cogitantibus, quidnam intendens Sanctus conficere, id dixisset, respondit ille, quasi victoriam absque labore jam reportaturus esset: *In Evangeliis scriptum est*: Cui Isidorus: *at in iisdem*, inquit, *hoc quoque quod resurrexerit, & in Cœlos redierit, scriptum habetur. Si ergo credis Evangeliis, tam hoc, quam illud affirmantibus fidem habeto; sin minus, rem facis absurdissimam, dum alterum quidem amplecteris, alterum vero repudias; nunquid enim ad contumelias, ac probra patulas habebis aures, ad splendida autem illa, atque divina obturatas? maxime cum commentiti tui Dii, a Crucifixo superati, manus jam dederint. Si ergo Christus Crucifixus est, certum est etiam ad Cœlos eundem ascendisse.* Responsum aliud simillimum a Divo Antonio Abbate nonnullis Gentilibus datum legitur in ejus Vita, Sancto Athanasio testante.

Idem Sanctus Isidorus valde apposite alibi docet, quod ubicumque styli elegantia a veritate non sejungitur, plurimi facienda est; secus vero despectui habenda: sola quippe veritas eloquentiæ, & humanioribus literis pretium addit; & si semel fuerint veritatis expertes, in minimis habentur.

Ex Authoribus, quibus minus fidendum videtur, Senecam Philosophum dixerim, cujus stylus leporem quemdam, ac venustatem redolet, ut junioribus præsertim admirationem conciliet. Quocirca Quintilianus Authorem istum ceu scopulum infestum juvenibus indigitat; quoniam, ut ipse ait, abundat dulcibus vitiis. Legatur Critica in aliquot Philosophi istius loca, in Tractatu de Principis educatione, libro speciminum moralium inserto. Cum eodem tamen Quintiliano fateamur oportet, pleraque in dicto Authore gravia, & admiranda reperiri, unde lectorum mentes recreari, & languescentia excitari facile possunt ingenia. Quare maturiori præditi intellectu ipsum non sine fructu legere identidem poterunt; verum ipsum plane imitari nullatenus expedit, stylum nempe acuminibus, & apophtegmatis undique contextum sectando; hæc siquidem scimus eo gratiora, ac jucundiora videri, quo rarius, ac naturalius usurpantur, seu ut idem Quintilianus inquit: *Non captata, sed velut oblata, tunc præsertim, cum sententiarum soliditas acrimoniæ in dicendo respondet*. Pauca hujusmodi apud Tullium legimus, & si qua sunt, præfatas omnes conditiones habent; exempli gratia quod adversus Pisonem scribit: Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil præter colorem.

Sed ut ad rem nostram regrediamur, ne tyrones, quibus nova propemodum universa videntur, inanibus compilationibus vacent, abs re non erit 1. Si non ubi primum notandum aliquid occurrat, calamo exarent, sed postridie, vel etiam perendie differant, ut postquam diu id mente revolverint, sibique magis, magisque arridere compererint, tum certo existiment illud revera notatu dignum esse, vel saltem quandoque profuturum. 2. Quod si ea, quæ legunt, in longum nimis abeant, non omnia integre scribant, sed potiora tantum notent. 3. Quod nulla identidem loca memoriter discere assuescant, ut hinc tantumdem imminuatur scribendarum Collectionum codex. 4. Demum, quod propria interdum collectanea cum sapientioribus conferant, ut istorum consilio magis proficiant. Cæterum ipsis ab initio satis erit Collectiones juxta primam methodum, utpote faciliorem, expeditioremque, sibi conficere, & cum ut plurimum adolescentes multa polleant memoria, illas lectitare non omittent, sic quippe menti easdem imprimendo, nullo tunc indice opus erit, quem in illa, ceu prima Isagoge, prætermittere poterunt.

Nedum autem junioribus proprias expedit sæpe collectiones invisere, verum & ætate provectioribus id necessarium videtur, ne suorum laborum fructu aliquando priventur. Eas igitur oportet ut singuli passim reminiscantur, secumque conferant: & non modo selectiora vocabula, Authorumque apophtegmata, verum etiam substantiam, doctrinæque ipsorum fundamenta operæ pretium est sæpe sæ-

sæpius memorari, ut cum opus fuerit, eas sibi unusquisque aptare queat.

CAPUT XV.

De Compositione, & Traductione.

NAturalis sciendi, atque studendi scopus in eo sistere debet, ut comparatis scientiis, cæterorum inde utilitati consulamus. Scientia prototypon suum, sapientiam videlicet, imitatur, quæ universis communicari maxime gaudet; unde Ecclesiastici 20. dicitur: *Sapientia abscon sa, & thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque?* Cum itaque Monachi scientiis omni ævo nomen dederint, in lucem quoque innumera pene ediderunt opera, quorum plurima nobis supersunt; tantumque abest, quod unquam super hoc objurgati fuerint, ut potius eosdem Ecclesia valde commendarit, multique sanctitate celebres plerosque ascetarum ad varia lucubranda volumina suaserint, quos nimirum ad id muneris magis idoneos autumabant. Neminem latet quantum propriis scriptis Divus Hieronymus orthodoxæ Ecclesiæ profuerit, quorum pleraque Summorum Pontificum, & Sancti Augustini hortatu fuerunt ab ipso concinnata.

Liquet insuper, instante S. Leone S. R. E. Archidiacono, & ad Summum Pontificatum dein evecto, Cassianum de Incarnatione contra Nestorium scripsisse. Item S. Accæ Episcopi precibus Bedam Venerabilem quamplures in Sacram Paginam edidisse Commentarios; & tandem, ut paucis me expediam, Divum Bernardum nonnisi multiplici Sanctorum Præsulum, ac illustrium Virorum suasione, atque consilio, ad plura elucubranda fuisse compulsum.

Et sane, Gilleberto Abbate testante, tantum interesse videtur lucubrationes proprias aliorum utilitati conscribere, quantum eas concionando juvat palam enunciare: *Bonum est*, inquit, ipse, *si dicantur verba, sed nihil minus bonum est, si scribantur; volat enim irrevocabile verbum, nisi scripto mandetur. Scriptura verbum & stabile facit, & visibile; mandatum paginæ reposcetur cum voles. Bonus depositarius est liber, integre quod acceperit resignans.* (*Gilleb. in Cantica serm. 47. n. 2.*) Quicumque autem id exequi renuit, tum sibi, tum posteris officit, quos tanto privat emolumento. Subdit tamen idem Author, valde laudabilem fuisse veterum Patrum Cisterciensium cautelam, prohibentium, ne Monachi quidquam audeant in lucem edere, nisi cum de Superiorum licentia alicui hoc opus permittitur, vel magis cum ab eo exigitur.

Aliud præterea serio monet S. Hieronymus, Monachis videlicet summopere cavendum, ne ullo cenodoxiæ affectu, quo ut plurimum urgentur adolescentes, citius quam par est, ad scribendum ducantur: *Ne ad scribendum cito prosilias*, inquit Sanctus Doctor, *aut levi ducaris insania: Multo tempore disce quod doceas.* Legatur ejus Epistola ad Rusticum Monachum, in qua rite vivendi normam, juxta proprium singulorum institutum, Monachis præscribit. Idipsum pariter novo cuidam eloquentiæ Candidato servandum præcipit Quintilianus: *Ante recte discet dicere, quam cito.*

Tertio potest adjici, nihil a Cœnobitis in lucem edendum esse, quin vel Ecclesiæ, vel Reipublicæ, vel saltem cæteris Sodalibus sit profuturum. (*Lib. 2. cap. 4.*) Studia, & Opera inutilia universim quidem ab omnibus vitanda sunt, specialtim vero a Monachis; quare quidquid ad fidei augmentum, morum rectitudinem, Ecclesiæ, Reipublicæ, ac Monasticæ vitæ bonum, scientiarum demum incrementum, minime contulerit, floccipendendum erit.

Artes præterea, scientiasve exciperem, curiositatem potius, ac voluptatem, quam fructum gignentes, Poeticen nempe, Musicen, Opticam, Astronomiam, Orientales quoque linguas, Hebræa dempta, ut pote ad Sacrarum Scripturarum captum quodammodo conducente; a fortiori autem Chimicam, Lapidem Philosophorum, Artem Raymundi Lulli, quæ merum est commentum, Astrologiam judiciariam, Chiromantiam, & alia divinationum genera, quæ revera nil aliud sunt, nisi Paganismi reliquiæ. Tempus profecto inutiliter transigunt, quod nobis a Deo ad pœnitendum conceditur, nec non a proprio instituto longe recedunt,

dunt, quicumque ejusmodi scientiis incumbunt.

Quosdam præterea, sive Philosophicos, sive Theologicos Tractatus componere, qui ut plurimum non sunt, nisi verborum congeries, linguas perpetuum discere, nullo cum onere quemquam edocendi, nec ad alia intelligenda eas ordinare, Itineraria, & Historias jugiter legere, solum percipiendæ voluptatis gratia, quid inquam sunt nisi labores irriti, pretiosique temporis jactura?

Satius reor indulgendum otio, quam Poemata texere, quæ multum non excellant; præsertim vero cum diu in Poetarum lectione ad illorum compositionem immorandum est. Hinc tamen perperam argues, vanum omnino esse Poeseos leges addiscere, Poetasque scire, aut etiam carmina interdum concinnare. Exploratum quippe habemus, vel a priscis Monachis aliquot fuisse compacta, ut a Marco S. Patris Benedicti Alumno, qui ejusdem Vitam metrice exaravit; item a Paulo Diacono, & aliis. Suo non caret fructu Poesis, ea præcipue utentibus, quatenus speciosiores, vividioresque veritates, quæ majoris sunt momenti, adumbrentur, virtutes illustrentur, vitiorumque horror egregiis imaginibus, figuris, vocibus, & periodis exprimatur; inquit enim Tullius primo Tuscul. *O præclaram emendatricem vitæ Poeticam!* Verum hoc opus, hic labor est; adeo enim pauci in hoc metam attingunt, ut satius sit ad aliquid gravius, solidiusque incumbere, quam diu Poesi vacare, ineptique Poetæ nomen tandem sortiri, qualis revera censetur quisquis Poetices in arte non excellit.

Tempus demum inaniter conterit, qui cuncta scire, aut legere satagit; vano siquidem labore hinc potius vires deprimuntur animi, longeque majora negliguntur, quæ utique forent proprio instituto magis consentanea. Quocirca Quintilianus ait: *Persequi quidem quod quisque unquam vel contemptissimorum hominum dixerit, aut nimiæ miseriæ, aut inanis jactantiæ est, & detinet, atque obruit ingenia melius aliis vacatura.*

Quintil. lib. 1. cap. 8.

Verum ad assumptum nostrum redeamus, dicamusque quarto, Regulares suapte sponte operibus vacantes, in primis quæ parum opportuna videntur, id exequi debere, ut tamen cætera minime negligant, ad quæ ex proprio instituto tenentur. Quamobrem veteres Patres Cistercienses merito suis inhibuerunt ut supra: *Ne scilicet quis, dum in onere sibi non imposito occupatur, otietur ab imposito.*

Quinimo ipsimet, qui vel ex majorum suorum imperio serii, diuturnisque operibus addicuntur, communibus cæterorum sodalium oneribus minus quoad poterunt immunes se reddere debent, Bedæ Venerabilis, priscorumque Patrum nostrorum exemplo. Propterea certo ab ipsis jugiter existimandum est, utcumque propria studia sibi, vel aliis sint profutura, nihil tamen ad spiritualem profectum magis conducere, quam proprii instituti partes rite persolvere; modicum enim ipsis proderit in tremendo judicio egregia lucubrasse volumina, nisi religiose vixerint, majoraque pietatis operа cumularint. Equidem fateor operosum valde esse, ne impossibile dixerim, laboriosis, diuturnisque insudare operibus, absque ulla prorsus immunitate; attamen qui eximitur, veluti coacte, atque invite immunis cæteris saltem videatur oportet, ita ut opera, quibus addicitur, libentius omitteret, quam quidquam vel minimum de communioribus cæterorum sodalium oneribus intermittere.

Hinc porro Regularium Prælatis summopere cavendum est, ne ad id genus munia unquam occupent, præterquam pios, & humiles corde viros, qui nimirum proprii spiritus ariditatem, elationem, vel denique imminentem animi dissipationem declinare valeant, quæ in hoc studiorum genere, præsertim vero inter componendum, ægerrime vitantur. Quapropter qui suapte sponte provinciam hanc suscipiunt, eo ipso ad id muneris parum videntur idonei. Qui enim fieri possit, ut disciplinæ regularis fervor, & humilitatis virtus in ipsis vigeant, cum ideo a Monasticis se subtrahant ministeriis, ut non virtuti, sed gloriæ laborent? Et hac de causa a Cisterciensibus Patribus vetitum fuit, nihil sine expressa majorum facultate elucubrandum esse: *Ne ali-*

aliquibus utiliter indulta licentia, aliis præsumptionis temerariæ scandalum fiat.

Operæ nunc pretium foret materias investigare, super quibus utilius componendum est; atqui laboriosum est eas singillatim recensere; id namque non modo ex singulorum aptitudine, ac dispositione pendet, verum ex occasionum, ac opportunitatum eventu. Operum Sanctorum Patrum revisio, ac emendatio, paucis ab hinc annis in Congregatione nostra a majoribus statuta, procul dubio est ex præcipuis atque utilioribus studiis, quæ a Monachis suscipi queant. Tantumdem de veterum manuscriptorum compilationibus, a nonnullis Monachis congestis, dici potest, quæ in Bibliothecarum, ac Tabulariorum pluteis semisepultæ jacebant.

Maxime item conferret syllogen ponderationum edere in textus, & obscuriora loca Conciliorum, Patrum, cæterorumque Authorum Ecclesiasticorum, quemadmodum plures jam viri celebres præstitere, inter quos Antonius Augustinus in Decretum Gratiani, Gronovius in Scriptores Ecclesiasticos, Muretus in profanos Authores, &c.

Cæterum quoad alia compositionum genera, nonnulla adjiciam monita serio animadvertenda.

1. Nolim ab ullo quidquam elucubratum iri, quin prius multum didicerit, nedum quæ generatim scienda sunt, aut quæ stylo debentur, sed in primis quæ proprium intentum peculiariter spectant. Enimvero nonnulla obiter, ac perfunctorie tantummodo discere, ut quamprimum voluminum editioni des operam, quid amabo est aliud, quam certo literatorum exponi ludibrio? *Multo tempore disce quod doceas*, inquit supra S. Hieronymus; sed de hoc in calce præsentis Tractatus sermo recurret.

2. Necessum est, ut quæ in animo habentur opera, vires ingenii non excedant, hoc est proprium captum, & aptitudinem. Velle historica gesta conscribere, vel de humanioribus literis agere, absque prævia, & sufficienti horum notitia, quid aliud est, nisi literariæ Reipublicæ illudere, & incassum laborare? Legi possunt quoad hoc quæ scripsit Horatius de Arto Poetica, & Vossii Tractatus: De cognitione sui.

3. Ut rem tutius aggrediamur, optimum est nobis intimum, versatumque virum consulere, quem nostræ modulus intelligentiæ non lateat; vel operi intento tamdiu supersedere, donec majoris facta comparatione doctrinæ, ipsum securius prosequamur.

4. Præfinita operis elucubrandi idea, diligenter isthæc expendenda erit, & in singulas suas partes distribuenda. Item argumenta fas erit ita disponere, ut cum opus fuerit, ad praxim redigi facile queant, & jam constructa Collectanea iterato invisere, ut cum se prodet occasio, materiæ propositæ inserviant.

5. Stylus seligendus erit materiæ pertractandæ apprime consentaneus; stylus namque alius eloquentiæ debetur, Historiæ vero alius plane dissimilis; Item alius prout ad dissertationes, & alius prout ad notas. Jamdudum tamen stylum exercuisse oportebit, quo quis ex destinato uti cogitat, & egregios versasse Authores, qui de hujuscemodi styli proprietate tractarint. Legere non pigeat, prout ad Oratorium stylum, Procemium præclari cujusdam Academici, qui paucis ab hinc aannis Oratorem Ciceronis Gallice vertit. At vero pro stylo historico legatur Procemium ejusdem Authoris in versionem Sallustii, & Scioppius de stylo historico; & pro Dissertationibus, ac notis, Notæ, Dissertationesque Patris Sirmondi, & Lectiones variæ Mureti.

6. Quoad styli qualitatem, claritas, proprietas verborum, ordo; brevitas, ut Quintilianus docet, summopere sunt attendenda. De rebus tamen seriis, ut idem ait, magis quam de concinnitate vocum, oportet esse solicitum: *Curam ergo verborum, rerum volo esse solicitudinem.* *Lib. 8. cap. 2.* *Idem in Proœm. lib. 8.*

7. Oportet ut operis inscriptio ipsi sit propria, planeque consentanea; dilucidis, distinctis, & non metaphoricis terminis, quoad fieri potest, expressa, unde paucis verbis Authoris mens innotescat, & non integrum librum titulus se solo efficiat, ut lepide refert Photius de illo cujusdam Authoris, de quo meminit in sua Bibliotheca. Insuper inter componendum in primis expedit libri titu- *Cap. 108.*

titulum identidem revisere, seduloque animadvertere ne alio digrediamur, quædam nempe pertractando illi prorsus incongrua.

8. Expleta operis lucubratione, eorum censuræ, quos ad illud examinandum idoneos Majores delegerint, exponendum erit, ipsorumque monita non gravate, ut inquit Tullius, sed benigne, ac humiliter excipienda. Operi dein aliquandiu supersedendum erit, ut maturius inde de ipso judicetur, temperato nempe jam primæ imaginationis fervore, seu, ut Quintilianus, inter artis Oratoriæ Didascalos facile princeps, docet: *Refrigerato inventionis ardore*. Ut autem præfatum judicium prudenter habeatur, serio perpendas oportet totius ideam Operis, ejusque exequutionem, hoc est, num ad aliquid tendat Ecclesiæ, Reipublicæ, Religioni, Patriæ, ac scientificis disciplinis proficuum; item an rite ea fuerit mente concepta, nec non ad praxin æque redacta, debita nimirum servata metodo, diserte, ac erudite, quantum scilicet exigitur ab opere; postremo num validis evincatur argumentis, rationibus fulciatur, & inconcussis nitatur principiis; tunc siquidem certo arbitrabere, opus illud gratum fore, ac literariæ Reipublicæ profuturum; secus vero si prædictis conditionibus ipsum carere compereris; tunc enim aut emendandum, aut integre supprimendum erit.

In Prologo.

Præter Opera Spiritualia, Patrum revisionem, & Collectanea, quæ ex veteribus Scriptoribus fieri possunt, potissimum studium, cui vacare queant Monachi, versio est Patrum, sive de Græca in Latinam, sive de Latina in Gallicam Linguam; vel etiam versiones jam ab aliis editas emendare.

Ut autem versio aliqua rite absolvatur, duo universim omnino requiruntur, videlicet perfecta utriusque linguæ cognitio, ejus nempe, quam continet Author, & alterius, in quam vertitur; & insuper exacta eorum intelligentia, quæ ab Authore ipso pertractantur. Alias præterea ad recte transferendum conditiones legere quis poterit in libro, quem doctissimus Huetius, nuper ad Abrincarum Episcopatum vocatus, paucis ab hinc annis edidit sub titulo; De optimo genere interpretandi. Quicumque veterum Scriptorum opera cupit traducere, librum istum sæpe sæpius evolvet, ejus enim lectio amœna simul, & utilis comperitur.

Thesaurus Linguæ Græcæ Henrici Stephani in quatuor volumina distributus, iis necessarius omnino videtur, qui Græcos Patres vertere optant. Legendi pariter sunt quoad hoc libri duo observationum Sacrarum in Patres Græcos, a Jacobo Billio editi, & Gregorio XIII. dicati, quibus S. Isidori Pelusiotæ Epistolas doctissimus is Abbas nuper adjecit. Negligendus item non erit ejusdem Authoris libellus, selectiora Patrum Græcorum loca complectens, sub titulo: Locutionum Græcarum Volumen. Sed nihil ad Græcorum Patrum intelligentiam, ac versiones eorum concinnandas præstat, quam Lexicon Constantini, Glossarium item Græcum eruditissimi Domini Du Cange, & Thesaurus Ecclesiasticus Joannis Gasparis Sviceri, e Patribus Græcis ordine alphabetico instar Dissertationum compactus, Amstelodami duobus Voluminibus in folio impressus apud Henricum Westenium 1682. Vir quidam egregius dudum mihi testabatur, quod ut Græci Patres exacte intelligantur, legisse accurate oportet septuaginta Interpretes, item Demosthenem, & Homerum, quorum stylum Patres ipsi summopere imitari studuerunt. Quæ hactenus de versionibus istis innui, solum sunt attendenda, data hypothesi, quod de Græco in Latinum sermonem fiant; quod si de Græco in Gallicum lucubrentur, perlegi poterunt celebriores versiones ad hoc genus attinentes, ut pura illa Josephi, Authore Domino De Andilly, item eæ Historicorum ab Illustrissimo Præside Cousin editæ, &c.

Si quis vero Gallicarum versionum regulas examussim sciri peroptet, librum hac de re, a Domino Lestango compositum, opus erit invíscere, Parisiis, anno 1660. excusum, novem siquidem ab isto Authore in Procemio conditione numerantur, ad recte vertendum requisitæ, quas hic breviter innuere abs re non erit.

Ex præcipuis ea est, quod ambo idio-

mata

mata perfecte sciantur, & insuper materiæ, quæ in illo, quod vertitur, opere continentur. Deinde operæ pretium est ab Authoris mente, vel methodo neutiquam declinare, curamque omnem impendere, ut quoad fieri potest, non modo ejus conceptus, ac ideæ, verum & ipsamet verba fideliter referantur, in primis si alicujus fuerint momenti; (licet alioquin necesse minime sit jugiter ad literam rigorose alligari) quaslibet (ut linguam nostram maxime decet) honestatis, & uniformitatis leges adamussim ubique servando, itaut sales oratorii totidem salibus, & figuræ figuris compensentur, tum potissimum cum ad literam illæ Authoris exprimi nequeunt; Insuper nec nimis Asiatica, nec prorsus Laconica utendum erit periodo, sed prolixior quæ videbitur, contrahenda, breviorque nonnihil amplianda. Demum omni Orationis elegantiæ, styli puritati, sermonisque nitori dabitur opera. Legatur istarum Regularum praxis in Opere præfati Lestangi, ubi etiam selectiorum refert interpretum exempla.

CAPUT XVI.

De Collationibus Monasticis.

Collationes, in quibus spirituales materiæ pertractantur, maximo sunt nobis emolumento, earumque praxis in Monachorum sodalitiis jugiter invaluit. Duplex est istarum genus, aliæ quippe in sermonibus, quos ad subditos suos Superiores habent, consistunt; aliæ verò in Collocutionibus Sanctis, quas identidem Regulares exercent mutuo. Mentio de primis fit in Regula S. Pachomii, in qua sic legitur: *Disputatio autem a Domorum Præpositis per singulas Hebdomades habeatur, & tertio fiat*: Quo nomine Sanctus Hieronymus in versione ejusdem Regulæ a se peracta, ipsas Collationes indigitat, quod dein ab aliis in hoc pariter sensu fuit usurpatum. Monachis insuper libere permittebatur propria dubia super iis proponere, de quibus Præpositus antea disseruerat, ut alibi ex ejusdem Sancti Pachomii vita notavimus; quod item de Sancto Fulgentio legimus, qui eamdem subditis suis potestatem faciebat, dum super sacra pagina ipsos alloquebatur, ut alias etiam innui.

Cap. 22.

Par. 1. c. 2. & 5.

S. Isidorus, Hispalensis Antistes, S. Pachomii vestigia in hoc est æmulatus, voluit enim, dictas Collationes post Tertiam, ter in Hebdomada fieri, seu, quod in idem recidit, tertio quoque die. Hanc autem horam Sanctus Præsul ad conferendum selegerat, ut Monachi dum adhuc jejuni erant, ipsis interessent, ne secus inutiles forte confabulatiooes admiscerentur, si nimirum pomeridianis horis suissent habitæ. Theodorus item Studita, præfatæ Veterum Patrum consuetudini adhærens, in suo testamento statuit, ut Superior ter in hebdomada cum propriis subditis conferret, & in deficientis locum, alterum substitui curaret.

Isidor. de Offi. Eccl. cap. 15.

Consimili prorsus ratione a Cœnobitis Ægypti Collationes singulis quibusque diebus ante prandium, & post Nonam fiebant, ut refert Divus Hieronymus ad Eustochium scribens: *Post horam nonam in commune concurritur, psalmi resonant, Scripturæ recitantur ex more, & completis orationibus, cunctisque residentibus, medius, quem Patrem vocant, incipit disputare, quo loquente tantum silentium fit, ut nemo alium respicere, nemo audeat excreare. Dicentis laus in fletu est audientium, tacitæ volvuntur per ora lacrymæ, & ne in singultus quidem erumpit dolor. Cum vero de Regno Christi, & de futura beatitudine, & de gloria cœperit annunciare ventura, videas cunctos moderato suspirio, & oculis ad Cœlum levatis intra se dicere: Quis dabit nobis pennas sicut Columbæ, & volabimus, & quiescemus?* S. Isidorus in Regula Collationes præcipue fieri mandat ad vitiorum emendationem, ac morum rectitudinem, easque universim ad cuncta extendit, quæ ad Cœnobiorum possent emolumenta conferre.

Epist. 22. ad Eustochium.

Alterius item generis Collationum praxis, quæ in mutuis Monachorum colloquiis consistebat, nil minus ac prima jugiter invaluit. Exemplum de hac nobis legendum datur apud S. Basilium, ut ex prima Epistolarum liquet, quas S. Gregorio Nazianzeno misit, & ex veterum

terum Monachorum Historia. Viginti quatuor collationum syllogen Cassianus nobis reliquit, quas una cum socio suo Germano in Ægypti Eremis habuerat cum Sanctis iis Anachoretis, ex quibus facile conijcitur qualis esset cæterarum ratio. Consuetudo erat hos inter Anachoretas, hospite aliquo, ipsos invisuro, adventante, de Deo tantum habere sermonem, & de mediis ad ipsum conducentibus. Jam certo arbitrabantur, & quidem merito, non alia de causa ad eos accedendum, nec ullatenus de transitoriis, ac caducis secum confabulandum. Ut plurimum eos invisentes, dubia proponebant, super quibus differendum erat; ipsi vero illa plane Cœlesti sapientia exuberantes, quam ex mundanorum despectu, & perfecta in Deum charitate sibi comparaverant, mira hospitibus dabant responsa, modo brevia, modo prolixa, prout nempe exigebat dubium propositum, & proponentis captus, ac dispositio, quem alloquebantur. Id ipsum præstabant alii Eremi incolæ se mutuo visitantes, inter quos sanctæ revera collationes fiebant. Divus Augustinus in libro de Opere Monachorum num. 2. hujuscemodi sermones memorat, quos nimirum cum hospitibus adventantibus Anachoretæ habebant, testaturque ipsorum colloquia fuisse vel divinas lectiones exponere, vel de aliquibus Quæstionibus salubriter disputare. Sanctus quoque hic Doctor de primo conferendi genere alias meminit dicens: *Conveniunt autem diei tempore extremo de suis quisque habitaculis, dum adhuc jejuni sunt, ad audiendum illum Patrem, & conveniunt ad singulos Patres terna ut minimum hominum millia; nam etiam multo numerosiores sub uno interdum agunt. Audiunt autem incredibili studio, summo silentio affectiones animorum suorum, prout eos pepulerit differentis oratio, vel gemitu, vel fletu, sed modesto, & clamore vacuo gaudium significantes.*

August. lib. 1. de moribus Ecclesiæ cap. 31.

S. Basilius de tertia quadam Collationum specie mentionem facit, a cæteris diversas ex solo potius conferentium cœtu, quam ex conferendi modo. Sapiens hic Legislator ad rem esse autumavit, quod Præpositi variorum Conventuum vicissim de iis, quæ ipsos concernebant, conferre inter se deberent. Quare in Regula sic inquit: *Operæ pretium est, si statis interdum temporibus, certisque locis, consessus celebretur eorum, qui Fratrum Conventibus præsunt, in quibus videlicet, tum de rebus iis, quæ sibi præter rationem acciderint, tum de difficilibus etiam ad tractandum naturis, aut moribus, & quomodo in singulis moderandis se gesserint, vicissim inter se communicent, & conferant, quo videlicet si aliquando minus recte ab aliquo factum fuerit, id adhibita locuplete multorum sententia, majori cum authoritate quod in medium adductum est quale sit judicetur; contraque si quid recte gestum, multorum similiter testimonio comprobetur.*

Regul. fus. c. 54.

Reguæl c. 53. & cap. 42.

Divus Benedictus in Regula, nec speciem, nec tempus Collationum in Cœnobiis habendarum distinxit; Enimverò pro hospitibus Sacræ Scripturæ lectionem Collationum loco substituit, dicens: *Legatur coram hospite lex divina, ut ædificetur.* Quatenus vero ad cæteros Confratres pertinet, statuit, *omni tempore ante Completorium ipsis legendas esse Collationes, vel Vitas Patrum, aut certe aliquid, quod ædificet audientes, & quod nemo audeat abesse, sed si quis forte in assignato sibi onere fuerit occupatus, statim occurrat.* Ambigendum præterea non est, quin ipsemet viva voce sermones aliquos Collationum loco identidem habuerit, tametsi conferendi onus explicite non innuat. Quod etiam ex capite: *Qualis debeat esse Abbas* satis arguitur, ubi eum monet, ut in doctrina sua viriliter arguat, & increpet, durius quidem indisciplinatos, & inquietos; mites vero, & patientes obsecret, ut in melius proficiant. Cæterum quantum ad Monachorum Colloquia præcipit, ut propter taciturnitatis gravitatem rara ipsis concedatur colloquendi licentia, etiam de bonis, & sanctis ædificationum eloquiis. Dum vero legitur ad mensam, prohibet, ne quis præsumat de ipsa lectione ab alio quidquam requirere, ne, ut inquit ipse, detur occasio, nisi forte Prior pro ædificatione voluerit aliquid breviter dicere. Hoc inquam totum est, quod in Regula legimus ad Collationes ipsas quadantenus spectans.

Concil. Clovesh. cap. 14.

Concilium Cloveshoviense, celebratum

Concil. Clovesh. cap. 14.

in

in Anglia anno 747. statuit, ut qualibet die Dominica paræneticum sermonem Abbates ad Monachos habeant. Clemens item VIII. idem fere sancivit; quandoquidem inter alia, quæ pro Cœnobiorum reformatione ab ipso emanarunt, inquit, congruum omnino esse, ut in quolibet Regularium Conventu singulis Hebdomadis sermo habeatur super Monastica Disciplina, & regulari observantia. Legantur quoad hoc Ritus antiqui Monachorum Patris Edmundi Martene lib. 2. cap. 9.

Ex historia Sangallensis Abbatiæ in Helvetiis exploratum habemus, tres ex insignioribus Monachis, qui sæculo nono in ipsa effloruere, singulis diebus, Præposito sic permittente, mutuo contulisse super Scripturis Sacris inter matutinam Synaxin, & Laudes, cum ex propriis, diuturnisque occupationibus nullum aliud ipsis tempus superesset. Horum autem primus fuit Sanctus Notkerus, doctrina non minus, & pietate, quam regularium legum custodia celebris. Secundus fuit Tutilo, concionandi munere præstans. Tertius Ratpertus, qui ab adolescentia præclaræ illius Universitatis curam gessit, nec extra Monasterii septa, nisi rarissime egrediebatur, solitus Monachorum mortem excursus nominare; Et licet exemplum istud plane non approbem, hic tamen haud omittendum duxi.

Eckehard. cap. 3. S. Odo sub idem fere tempus Collationes quasdam composuit, quas tamen in libros, non in sermones distribuit, sic instante quodam Episcopo. Monachi pariter Cistercienses, qui regulam ad pristinam puritatem redigere studuere, primum Collationum genus in propriis Cœnobiis renovarunt. Nos præterea minime latet ex Divo Bernardo, ipsas ut plurimum ante Missam Majorem fuisse factas, tametsi etiam ante Vesperas plerumque habitæ fuerint. Sanctus iste Abbas singulis fere diebus iis operam dabat vice manuarii laboris, a quo Superiores, ob naturalem corporis imbecillitatem, ipsum exemerant. In generalibus tamen Comitiis mox statutum fuit, ut diebus tantum solemnioribus fierent, qui propterea temporis progressu Festa sermonum sunt appellati.

Collationes, quæ a Superioribus continuo sermone fiunt, apud nos etiamnum vigent; Tyronibus enim, recensque Professis aliquot quotidie in Congregatione nostra persolvuntur; cæteris vero sodalibus singulis diebus Dominicis, atque festivis. Item Superior completa Oratione, Monachum aliquem interrogare incipit super meditatione facta, quod ipsi mox sermocinandi ansam præbet. Forte tamen satius foret a prædicto Monacho petere, quid super peculiari, ac determinato puncto soleat meditari, ne secus tentationis periculo exponatur, nimis utique tunc imminente; vel nimirum cogitandi, dum meditatur, quid dumtaxat Priori respondere debeat, si peractæ meditationis rationem palam exquirat, vel etiam aliud omnino diversum effingendi ab eo, quod fuerit revera meditatus.

Collationes vero, quæ fiunt per mutua Colloquia extra relaxationis horas, in quibus vel de seriis nonnunquam salubriter disputatur, fere penitus in Conventibus obsoleverunt. In pristinum tamen utiliter redigi possent, fortassis non minori fructu ac illæ, quæ a Superioribus fiunt, si nempe ad ipsarum instaurationem isti vellent incumbere; certamque normam pro earum frequenti exercitatione tradere. Jam id aliquando tentatum est, sed citra exitum, qui erat in votis, sive ex majorum incuria, vel potius modico zelo, sive ex inferiorum inertia, quibus id multum videtur negotii facessere, aut ferme nihil prodesse. Silentio tamen meam hic sententiam præterire nolo, ut in nobis tam sancta reparetur conversatio; bifariam enim, vel trifariam taliter conferendi rationem proponam, ut quæ aptior visa fuerit, ad praxin, si libeat, redigatur.

Primus itaque conferendi modus esset, una cum cæteris sodalibus præcipuæ cujusdam materiæ, puta Conciliorum, vel Ecclesiasticæ Historiæ lectionem exordiri, itaut singulis liberum foret dubia identidem proponere in ea sibi occurrentia. Hanc methodum multis ab hinc annis servant nonnulli, mutuo conferentes in Domo præclari cujusdam Prætoris Parisiensis, quam hic abs re non erit innuere: Quidam ex sociis privatim Concilium legit, cujus lectio in futuro

con-

consessu habenda est, & compendiario scribit Concilii occasionem, potioraque dubia, quæ offeruntur; hæc porro scripta, convenientibus omnibus, clara voce leguntur, deinde Concilium, postmodum a singulis difficultates, si quæ sunt, objiciuntur, & enodantur; denique illius scripta, qui lectionem prævidit, in ipsa congressus aula asservantur, ut cum opus fuerit, ea unusquisque possit invisere.

Eadem igitur, vel similis lectio posset juxta præfatam methodum a nostris suscipi; singuli namque unam, eamdemque lectionem, exempli gratia, in Conciliorum tomo prævidere possent, qui propterea asservandus esset in communi cubiculo, moxque propriam in Academico congressu sententiam aperire, exponente aliquo breviter, exordii loco, finem, & occasionem Concilii. Proposita dein dubia, & horum solutiones calamo exaranda essent, & inibi reponenda, ut ea denuo unusquisque posset invisere. Quod si eorum aliquot non fuissent in consessu plane soluta, deligendus esset aliquis, cui onus incumberet intensiori studio, animique applicatione rei veritatem indagare, eamque in futuro patefacere. Ne autem Collationes hujusmodi negotium ulli facesserent, unicuique liberum esse deberet, presertim invite convenientibus, iis abrenunciare.

Operæ insuper pretium foret, virum quemdam consessui interesse, merito, doctrinaque conspicuum, non modo ut illi præsideret, verum ut difficiliora loca explanaret, dubiaque cuncta plane resolveret. Postremo Bibliotheca satis locuples non deerit, ut codices necessarii inde suppeditentur. Cæterum mihi supervacaneum videtur hic animadvertere, opus esse quod singuli, præfato conferentium cœtui adscripti, propria studia rite persolverint.

Secundus conferendi modus esset, puncta quædam discutienda proponere, vel cujuslibet anni initio pro toto ejus decursu, vel in singulis quibusque congressibus pro sequentibus. Viget nunc temporis hæc praxis in Diœcesi Parisiensi, in qua singularum Parœciarum Præpositi, quolibet mense in unum convenientes, vicissim conferunt super iis, quæ sub uniuscujusque anni initium in quodam folio impressa ad se mittuntur. Inter hæc autem nonnulla, exempli gratia de Decalogo, tractanda proponuntur, & singulis in congressibus unum dumtaxat præceptum expenditur. Porro qui præfatum folium imprimi curat, universa in eo dubia recenset, quæ super dicto præcepto fieri possunt, ut eorumdem solutioni protinus singuli studeant, absque onere prius ipsa indagandi, aut sibi proponendi.

Quod si impressa folia, quæ in Diœcesi Parisiensi distribuuntur, difficile habere queant, operosum non erit similia texere, juxta methodum collationum Lucionensium, Rupellensium, Petrogoricensium & aliarum, quæ universorum manibus teruntur. Hæc autem proculdubio methodus extitit, quam Franciscani Patres Provinciæ Gallicæ amplectentes, Collationes quasdam edidere, ut ex foliis, anno 1673. impressis, liquet, in quibus binæ per singulas Hebdomadas collationes notantur.

Tertius conferendi modus, pariter utilis, foret, si Monachus aliquis multa eruditione præstans, materiam quamdam pertractaret, & quolibet in congressu de ea sermocinaretur, difficultates enodando, quæ sibi identidem objicerentur. Methodum hanc jugiter servant Patres Congregationis Oratorii Parisiis in Seminario S. Maglorii, ubi hujusmodi Collationes fiunt, modo super Sacra Pagina, modo super disciplina, vel Ecclesiastica historia.

Ne hic cohibere nequeo, quin quartum quemdam conferendi modum adjiciam, quamquam Monachorum sodalitiis parum opportunum. Hic autem ille est, qui in celebrioribus iis conferentiis jugiter serbabatur, quas Parisiorum Antistes in Archiepiscopali suo Palatio, plurium annorum curiculo, multo cum plausu, celebrari constituit. Unaquæque disputatio ex tribus coalescebat sermonibus circa eamdem materiam, jam in præcedenti consessu præfinitam. Qui primo sermocinabatur, materiam inibi discutiendam ample extendebat, suum distribuendo sermonem in tot capita, & articulos, quantum illa exigebat, & singulas propositiones firmissimis roborabat rationibus, & argumentis. Alter vero

du-

dubia proponebat adversum decisiones in primo sermone auditas, quibus dein respondebat, qui disputationi præluserat; quam demum Archiepiscopus Parisiensis tertio quodam sermone concludebat, tanta eruditionum copia, ut universi admirarentur, ac si nondum de tali materia quidquam fuisset pronunciatum.

En igitur singulas conferendi methodos, quæ in Monachorum Cœnobiis ad praxim redigi queunt. Nullatenus autem ambigo, quin plurimis valde acceptum foret, si eas majores nostri instituerent; mirum siquidem esset, quod homines extra Claustra degentes, & negotiis sæcularibus fere semper impliciti, conferendi tempus, & occasionem nanciscantur; secus vero Regulares, brevissimi temporis prætextu, quod post communia exercitia ipsis superesse videatur. Serio volenti multum temporis ratio sppeditat.

An autem nobis luculenter suppetant prædictarum Collationum materiæ, supervacaneum hic videtur innuere. Scriptura Sacra, Ethica Christiana, Concilia, & Patres, & Historia Ecclesiastica, & Ascetica, Tractatus de votis, & legibus Regularium, Dubia in Regulam, Jus Canonicum, pluraque id genus alia, latissimum conferendi campum præstant; quinimmo istorum singula affatim sufficere poterunt, præsertim si potiora dubia in ipsis latentia serio ponderentur, quorum pleraque super Veteris Testamenti historia, & Ecclesiastica, apud Patrem Alexandrum leguntur; alia vero de rebus Asceticis, in Historia Monachorum Orientis, & Occidentis. Dominus Du-Pin rudimenta quædam, ad legendum SS. Patres necessaria, vulgavit. Theodoretus, & Estius præcipuas difficultates innuunt in Sacram Paginam, S. Bernardus, Haeftenus, variique in Divi Benedicti Regulam Commentarii sat superque esse poterunt quoad difficultates, ad vota, legesque Monasticas attinentes. Pater Chesneau, Monachus Fontis Ebraldi, Tractatum quemdam, aliquot ab hinc annis, Gallice composuit: De obligatione ad Regularium legum custodiam: *Traitè de l'obligation aux observances Regulieres, à Paris* 1672 Ob hanc etiam causam in hujus calce Tractatus potiorum difficultatum Catalogum adjiciam, quæ possunt occurrere super doctrina, disciplina, & Historia Ecclesiastica.

Novum adhuc, forte facilius, utiliusque conferendi genus, silentio hic prætetire nolo, si nimirum tres, vel quatuor Monachi, magna sciendi cupiditate flagrantes, singillatim varia ejusdem materiæ versarent volumina, proprio captui, geniove magis consentanea; Mox, Superiore permittente, semel, aut bis in singulas hebdomades in unum convenirent, invicem conferendi gratia de iis, quæ singuli inter legendum notassent, vel circa dubia, quæ sibi obvenissent, ut sic se mutuo consulentes, ea mature resolverent. Hujuscemodi methodo uti possent potissimum in studio Sacrarum Scripturarum, seligentes singuli peculiaria Commentaria super uno, eodemque Scripturæ libro, ut de sibi occurrentibus dubiis, ac de aliis a se notatis, possent facilius conferre. Idipsum pariter præstare poterunt in lectione Sanctorum Patrum, quorum studio juxta sæculorum seriem incumbendum erit; unusquisque enim ejus Patris opera deligere poterit, quæ sibi magis arridere compererit. Abs re insuper non erit, si cæterorum sodalium annotationes inter legendum scriptæ, a singulis compilentur, aliisque a se jam peractis annectantur, ut hac ratione annotationum corpus in omnes Patres habeatur. Sed de hoc studendi genere fusius infra cap. 20.

Possent etiam hujusmodi annotationes utiliter fieri in historiis, nec non aliquæ ponderationes, dum leguntur, proprio instituto conformes; sic quippe moralis doctrina ex propriis meditationibus coalescens haberetur, quæ nobis tamquam plurium gerendorum norma in variis rerum eventis inserviret: Quandoquidem vix unum gestum historicum legitur, unde quadantenus profici nequeat. Quamobrem fas esset juvenes nonnunquam interrogare, quid de quibusdam Patrum gestis sentiant, quæ tametsi primo intuitu simplicitates videantur, sunt tamen plerumque Cœlestis sapientiæ, & admirabilis prudentiæ, scientiæ Sanctorum, partus. Libeat hic eorum aliquot exempla referre.

Unum hic notatu dignum apposite suppetit in Vita Sancti Marciani Anachoretæ, a Theodoreto descripta, ubi sic le-

legimus: " Alius item Monachus, Avi-
„ tus nomine, cum de Marciani virtu-
„ te, quæ ubique celebrabatur, au-
„ diisset, ratus talem, spectaculum esse
„ silentio, & quiete utilius, accurrit
„ studens videre eum, quem desiderabat.
„ Cum autem ejus adventum Magnus
„ scivisset Marcianus, ostio aperto, eum
„ ad se admisit. Admirabili autem præ-
„ cepit Eusebio, ut & legumen coque-
„ ret, & olus, si haberet. Postquam
„ vero mutuum inter se colloquendi ex-
„ plessent desiderium, & alter alterius
„ virtutem didicisset, Nonæ simul pere-
„ gerunt officium. Venit autem Euse-
„ bius mensam ferens, & panem affe-
„ rens: Magnus autem Marcianus divi-
„ no dixit Avito: Adesdum omnium
„ mihi amicissime, & hujus mensæ si-
„ mul simus participes. Ille vero, ne-
„ scio, inquit, me unquam cibum sum-
„ psisse ante Vesperam: Sæpe autem
„ duos, & tres dies simul maneo jeju-
„ nus. Magnus autem Marcianus: Mea
„ ergo, inquit, causa hodie mutetur
„ consuetudo, nam cum sim corpore im-
„ becillo, non possum expectare vespe-
„ ram. Postquam autem hæc dicens non
„ persuasit admirabili Avito, ingemuisse
„ dicitur, & dixisse: Ar ego, inquit,
„ animo angor, & valde crucior, quod
„ tanti itineris laborem ceperis, ut vi-
„ rum aliquem laboriosum videres, &
„ Philosophum, spe autem falsus, cau-
„ ponem videris aliquem profuse, & de-
„ licate viventum. Cum ex his autem
„ molestia esset affectus Avitus, & di-
„ xisset, se male vesci carnibus, quam
„ hæc audire, dixit tunc Magnus Mar-
„ cianus: Nos quoque, o Amice, eam-
„ dem, quam tu, vitam persequimur,
„ & amplectimur eamdem vivendi ratio-
„ nem, & quieti labores præferimus,
„ jejunium magis expetimus, quam ci-
„ bum, eumque nocte adveniente capi-
„ mus; sed etiam scimus, charitatem
„ esse jejunio præstantiorem; charitatis
„ enim opus a lege divina præcipitur,
„ jejunium autem est potestatis nostræ,
„ & arbitrii. „ Hac inquam ratione sapiens is, prudensque Anachoreta indicare voluit, tales nonnumquam occasiones contingere, in quibus ad evitandum inanem gloriam, & ad solidiores virtutes exercendas, quæ minoris aliquando videntur existimationis, necessum est quasdam, cæteroquin pias, religiosasque, consuetudines nonnihil intermittere, aut immutare. Quocirca etiam S. Patriarcha Benedictus in Regula permittere videtur, quod jejunium regulare a Priore frangatur, propter hospites.

Theodor. Philot. cap. 3.

Huic porro exemplo aliud Beati Zenonis pariter Anachoretæ adjiciam, cui consuetudo erat aquam ad potandum valde procul a tugurio, in quo degebat, haustum ire, propriisque manibus deferre; cum quis autem ipsum aliquando vidisset onus aquæ portantem, rogabat ut eum levaret labore; ille autem primo quidem resistebat, dicens se non posse in animum inducere, ut biberet aquam, quæ esset portata ab alio. Postquam tamen non persuasit, dedit urnas; ferebat enim duas ambabus manibus; sed postquam fuit intra portam atrii, cum aquam effudisset, ac dispersisset, rursus cucurrit ad fontem, re ipsa confirmans quæ dixerat. Nonnunquam, licet invite, aliorum placito indulgendum est, ne humanam societatem quodammodo lædere videamur; nec id vertendum vitio ullatenus metues, nisi forte plus æquo peteti permittas. Vereor autem, ne fusius, quam par est, isthæc descripserim; verum jam alias innui, me juniores dumtaxat monendo hæc exarare.

Ib. c. 12.

Sed ut cœptum de Collationibus sermonem prosequamur, nulli dubitatio suboriri debet, quin oppido utiles eæ sint futuræ, dummodo ipsis peractis, solitudinem, ac silentium apprime custodiamus, nec conferendi prætextu a communibus Monasticæ conditionis oneribus haud quaquam declinemus, cum potius inde ad exactam regularium legum custodiam unumquemque fas sit excitari; si autem contrarium inde sequatur, tantum abest ut collationum usus restaurandus sit, ut potius eumdem supprimere oporteat, ne unquam potiori Religionis sustentaculo derogari contingat. Me utique non fugit, honestam quidem, sed laxiorem quamdam Monachis facultatem concedendam esse, qui conferentium cœtui fuerint adscripti; verumtamen quælibet animi dissipatio penitus etiam arcenda erit.

Quo-

Quocirca eadem prorſus methodus ſervanda eſſet, quæ a Divo Baſilio Monachis ſuis ad conferendum præfinitur in prima Epiſtolarum ad S. Gregorium Nazianzenum ſcripta, ubi, ut alias etiam innui, modum, legesque in conſeſſibus ſervandas ita recenſet: " Atque in primis quidem magno ſtudio id comparandum erit, ſcite ut ſermocinari poſſimus, ut ſcilicet nec contentioſius percontemur, nec affectantius reſpondeamus, ut differentibus non obloquamur, nec interfari, aut interpellare geſtiamus abſurda oſtentatione, factumque præſeferente; ut modum teneamus, & ſermocinandi, & auſcultandi. Neque vero ad diſcendum verecundum eſſe oportebit, neque ad docendum malignum. Vocis porro intenſio mediocritate temperanda eſt, ut nec exilior fallat audientis aures, nec contentioſior odioſa radat offenſione. Expendendum inſuper erit prius quid dicturus ſit, atque ita demum edendum, ac promulgandum. In congreſſibus ipſis comiter appellare oportet, atque in conſuetudinem ſuavem ſe præbere, nec voluptatem facetis ſermonibus aucupari.

Tom. 1. pag. 18.

Nil tamen ad rem præſentem magis appoſitum videtur, norma, quam tenuit S. Dionyſius, Alexandriæ Antiſtes, cum nonnullis Presbyteris conferendo, qui in Chiliaſtarum, ſeu Millenariorum hæreſim lapſi fuerant. Cum ſiquidem Sanctus hic Præſul propriis ſcriptis ab ejuſmodi errore illos, ſed fruſtra, retrahere ſtuduiſſet, ex colloquio dein cum ipſis ſuper hac re habito, id aſſequi tentavit, votique compos tandem eſt factus. Quomodo autem id evenerit, ipſemet ſic enarrat: "Cum eſſem in loco quodam, qui Arſenoites dicitur, ubi, ut noſti, jam pridem hoc dogma in lucem prodiit, ſic ut non modo ſchiſmata naſcerentur, ſed integræ Eccleſiæ a fide deficerent, Presbyteros ejus ſectæ, qui fratribus in ſingulis pagis undique prædicabant verbum Dei, convocavi, eoſque magnopere cohortatus ſum, ut palam præſentibus Fratribus, audireque cupientibus, illorum doctrina exquiſite diſcuteretur. Atque cum librum, qui eis erat tamquam quoddam propugnaculum, & murus inexpugnabilis, ad me attuliſſent, confidens in uno loco cum ipſis toto triduo a primo mane uſque ad Veſperam, quæ in eo ſcripta erant ſtudioſe refutare conabar. Ibi tum quidem fratrum conſtantiam, ſtudium veritatis, facile obſequium, & prudentiam ideo ſupra modum admirabar, quod tam præclaro ordine, tantaque cum modeſtia rogabant, diſceptabant, nobiſque aſſentiebantur, atque etiam tam diligenter præcavebant, ne illis, quæ fuerant ante ab ipſis decreta, ſi quidquam in eis veritati repugnare videretur, mordicius adhærerent; quin etiam contrarias rationes minime omittebant nobis opponere, ſed quoad eorum fieri poterat, ea, quæ erant ab ipſis propoſita, munire, ac defendere tentabant; & contra ubi poſcebat ratio, ſententiam mutare, noſtroque aſſentiri judicio eos neutiquam omnino pudebat. Denique conſcientia integra, ſincera cognitione, & puris erga Deum, ac ſimplicibus animis, ea, quæ erant firmis rationibus, & teſtimoniis, a ſacris literis deprompṫis, confirmata, admodum approbabant. Ad extremum, hujus Doctrinæ Princeps, & Dux Coracion, omnibus fratribus, qui aderant, audientibus, palam confeſſus eſt, nobiſque teſtatus, neque ſe velle deinceps, (quandoquidem adverſariis rationibus ſe putabat ſatis abunde convictum) illi dogmati animum adhibere, neque de eo diſſerere, neque mentionem facere, nec aliquando illud uſquam docere; unde alii fratres, qui aderant, pro iſta diſputatione in publico Eccleſiæ Conventu habita, proque omnium conciliatione, & concordia, maximam animis lætitiam perceperunt." Quis autem mirari non ſinat, ſi mediis iſtis diſpoſitionibus proſpere omnino, & ex ſententia id negotii evenerit? Si conſimili modo ſinguli noſtrorum hominum inter conferendum ſe haberent, ipſis procul dubio ſummo id foret emolumento, Deique opitulantem gratiam haud ægre impetrarent ad veritatem medullitus aſſequendam, cæteriſque perſuadendam.

CAPUT XVII.

De Concionibus, & Catechismis.

NUllum in Ecclesia Orthodoxa dignius, majorisque ponderis munus arbitror, prædicatione Evangelica. Huic Christum adeo nomen dedisse legimus, ut ex quo cum hominibus palam conversari cœpit, totus in ipsa fere semper fuerit; quam subinde Apostolis maxime commendavit. Istud deinde sacrum ministerium Episcopis, Apostolorum Vicariis, ac successoribus fuit demandatum, a quibus reliquis etiam Ecclesiasticis magis idoneis impertitum fuit.

Ejusdem porro in partem solicitudinis etiam Monachi sunt vocati vel ab ipso Monasticæ institutionis exordio, teste Divo Joanne Chrysostomo, qui Monachos quosdam, doctrina, & sanctitate celebres, a se in Phœniciam missos, ut illius Provinciæ Ethnicorum conversioni insudarent, laudibus in Cœlum tollit, eo quod egregie negotium hoc expleverint propria prædicatione, & exemplo, quemadmodum ex variis ejusdem epistolis liquet, præsertim vero ex centesima vigesima tertia, Presbyteris, & Monachis Phœniciæ scripta, qui eas gentes in fide erudire satagebant. Meminerit impræsentiarum lector eorum, quæ de Sancto Pachomio, & aliis pluribus par. 2. cap. 1. innui.

Sanctus quoque Patriarcha Benedictus idem præstitit erga Idololatras qui sacrificiis sacrilegis prope Casinum Montem insudabant; horum enim, teste Gregorio Magno, commorantem circumquaque multitudinem prædicatione continua ad fidem vocabat, &, ut subdit idem Sanctus Doctor, Discipulos identidem mittebat ad Neophytorum instructionem. Eximii hujus viri exemplo plures cœnobitæ, charitatis zelo ferventes, Missionum onus libentissime subiere, adeo ut Anglia, Germania, Svecia, Dania, Pannonia, Bohemia, Polonia, Monachis nostri Ordinis propriam debeant conversionem.

Quare hinc liquet, concionandi munus neutiquam Monachis inhiberi, quandocumque ad ipsum rite persolvendum fuerint apti. Quocirca operæ pretium foret neminem ad istam Provinciam capessendam deligere, quin multum ædificationis, ac spiritualis proventus inde speretur; cum siquidem Monastico ex instituto ad hæc ostentosa munia non destinemur, sed potius ad solitudinem, silentium, fugam a Mundo, & jugem pœnitentiam, congruum pariter erit, nullum extra has leges ad ipsa deligere, quin prius innotescat, ad ea speciatim, divinitusque vocari. Et sane quotiescumque de solitudine, seu, ut sic loquar, de Eremi limitibus, quempiam egredi conspicimus, ut palam Mundo sermocinetur, prodigiosa dumtaxat audire universim speramus. Necessum itaque erit, ut Monachi tale onus subeuntes, multo zelo, pietate, humilitate, atque doctrina præstent; item quod jugiter sint orationi dediti, adeo ut ex inveterata religiose vivendi consuetudine, certa honestatis, solidæque virtutis indicia in ipsis appareant. Quandoquidem nullatenus existimandum, licitum esse sacrum hocce ministerium Monachis quibusdam inflatis, ac turbulentis committere, tametsi naturali loquendi promptitudine, & audacia præditis, ob id tantum ut eorum ingenia exerceantur, aut, ne otio torpescant, ad aliquid occupentur. Nefas profecto est divinum verbum, quo nihil in toto Terrarum Orbe præstantius, ideo prædicandum assumi, ut quis in aliquo dumtaxat occupetur onere, absque ullo spirituali animarum emolumento; quid enim est aliud nisi ipsum profanare, cum ad usum destinatur dignitati ejus, atque excellentiæ adeo incongruum?

Hinc porro fit, vel indecens esse hocce ministerium junioribus exercendum tradere, qui sufficientis maturitatis, atque prudentiæ defectu, facile tum sibi, tum cæteris detrimento esse queunt. Perquam familiaris stimulus hic Religiosis quibusdam adolescentibus videtur, qui novo veluti charitatis zelo intus correpti, neutiquam huic satisfactum iri autumant, præterquam concionandi munere, unde animarum conversionem, & salutem sibi certo spondent. Jam olim Divus Bernardus id animadvertit sermone 64. in Cantica, & ante ipsum S. Nilus lib. 2. epist. 103. ubi ait, hu-

jusce modi Monachos Dæmonum potius, & fortassis etiam hominum, ludibrio exponi.

Expedit igitur scientiis, ac virtutibus semetipsum plene imbuere, priusquam prædicationis munere aliorum eruditioni quis vacet; quinimo spiritualium Charismatum, pietatisque fontem inexhaustum, cor nostrum esse oportet, diuturnisque orationibus probe munitum, ne quantocyus in se ipso ariditatem pati contingat. His autem prævijs deficientibus dispositionibus, quid aliud quæso a Concionatoribus exaudire quis poterit, nisi vanas speculationes, cogitationes futiles ac inanes verborum apparatus, unde Auditorum animi præ spiritualis alimoniæ inopia languentes, misere ingemiscunt, & a recta sui conformatione recedunt?

Ex eo pariter pravum istum affectum oriri deprehendimus, quia scilicet concionatores, sapientes ut plurimum dici avent, eloquentesve auditoribus videri; unde proprium ingenium subinde ostentant, adeout sibimet tantum loqui revera videantur, neutiquam vero auditorum cœtui. Verum hoc modo concionantes, si rem velint accurate perpendere, nec sibi, nec aliis utiliter insudant; tunc siquidem sapientum magis vilescunt animis, quo plus in altum se conantur extollere. Id vitii genus serio animadvertit S. Gregorius Nazianzenus Oratione 27. ubi de nonnullis Ecclesiarum Ministris valde conqueritur, eo quod concionandi munere abuterentur, quia hominibus phalerata eloquentia placere maxime concupiscerent, atque forensem dicendi methodum in Ecclesiis ostentarent, & theatrales cothurnos ad Evangelicæ veritatis suggestum transferrent.

Quod si absurdum, ac turpe id vulgari concionatori censetur, quanto magis Monacho, qui propriis sermonibus, & exemplis, nihil aliud, præter humilitatem, ac modestiam, mundo tenetur indicere.

Primum itaque velim, Monachum prædicationis munus obiturum, nullatenus suapte sponte ipsi se dedere, sed tamdiu differendum, donec ad illud a Majoribus Congregationis destinetur. Item nonnisi cum tremore, & velut invite, cum delectus fuerit, tale onus ipsi subeundum, ne vel sine fructu illud exercere, vel ipso aliquando contingat abuti. Cum siquidem peculiares, ac extraordinariæ dotes requirantur, ut sacro isto ministerio quis digne, aut laudabiliter fungatur, Deum profecto tentaret, si eas sibi non defuturas præsumeret, quandocumque tale onus subiret. Si Monachus de se ipso humiliter senserit, ejusmodi munus sane non ambiet; sin autem, jam eo censendus prorsus indignus.

Secundo nedum virtutibus, verum & scientiis affatim præditum esse fas erit, & quidem comparatis, non modo ex scholasticis studiis, quæ modicum ad concionandum conferunt, sed ex Scripturarum Divinarum, Sanctorumque Patrum promptuariis; præsertim vero Sancti Joannis Chrysostomi, S. Augustini, S. Gregorii, & S. Bernardi, qui ceu quatuor concionatorum Doctores sunt habendi. Rursus Universa fidei, Catholicæque Religionis dogmata, nec non Ethica Christiana examussim sciri debent, quorum omnium notitia, tum ex Autographis ipsis, tum ex celebriorum Scriptorum voluminibus petenda est. In primis autem accurate a Concionatoribus libri omnes perlegendi erunt, quos Sanctus Augustinus de Doctrina Christiana concinnavit.

Tertio multum proderit, si sermocinantes punctum aliquod morale explicite, distincteque proponant; neutiquam vero acutas speculationes, antitheses, & argutias, unde nullus pene fructus eruitur. Sermones morales, qui paucis ab hinc annis in lucem prodiere, exactam super hoc methodum dabunt.

Quarto expedit, ut Concionatores, sermones suos dum texunt, corde non minus, quam intellectu, quæ aliis enunciaturi sunt, complectantur, seduloque considerent, num ipsimet pari compunctionis affectu ducantur, qualem auditoribus persuadere cogitant; secus enim qui fieri poterit, ut istorum animi efficaciter moveantur? *Si persuadere volueris*, inquit Mellifluus, *id tecum prius gemendo, quam declamando, studeas; tunc enim dabis voci tuæ vocem virtutis* — *Bernard. serm. 59. in Cant. num. 3.*

tis, si quod suades, prius tibi illud cognoveris persuasisse. Illius sane Doctoris libenter audio vocem, qui non sibi plausum, sed auditoribus planctum movet. Quamquam lacrymis, ut S. Augustinus monet, parum fidendum est, nisi vitiorum sequatur emendatio. Nimiæ eloquentiæ studium (ut recens scripsit Cordatus Author) pios, ac intimos cordis affectus valde moratur, & concionatoribus ipsis semper hinc aliquid demitur, nisi ex animarum lucro proprium reparent detrimentum.

Quinto satagendum est, ut sermo, qui componitur, auditorum captui, ac dispositioni congruat, adeout si ad plebem habeatur, vulgaris sit, pleneque intelligibilis, nihil tamen Divini Verbi dignitati derogando, cui plerumque, plus tribuitur ex simplicis, ac naturalis eloquii ratione, dummodo methodum quamdam, ac energiam servet, quam ex tot Rhetoricis floribus, atque cincinnis, qui nihil fere prosunt audientibus. Divinus itaque sermo nonnihil interdum dimittendus erit, dummodo nullatenus vilescat, aut sordibus subjiciatur, ea ratione, qua Verbum increatum pro nobis peccatoribus humiliari in carne dignatus est, nihil tamen proprii decoris, ac majestatis amittendo. Hanc methodum perquam egregie tenuit Divus Joannes Chrysostomus, qui, referente Photio, obscuriores, difficilioresque quæstiones identidem negligebat, ut alias solum expenderet auditorum animis magis opportunas. Verbo demum, id jugiter præferendum erit, quod ad eruditionem potius, quam ad delectationem confert; itaut rhetoricis dicendi artificiis divina semper præcedant oracula, spernendo quidquid vel minimum affectatam redolet eloquentiam, ut veritas ipsa purior, quoad fieri potest, elucescat, cordibusque audientium facilius inferatur. Quamobrem Sanctus Augustinus inquit: *Qui docet, vitet omnia verba, quæ non docent: & dum omnes instruantur, Grammatice non timeantur; quid enim prodest locutionis integritas, quam non sequitur intellectus audientis?* Et alibi: *Cur ergo pietatis Doctorem pigeat, imperitis loquentem, Ossum potius, quam Os, dicere, ne ista syllaba non ab eo, quod sunt ossa, sed ab eo quod sunt ora, intelligatur?* Plura alia ad Concionatores attinentia legi possunt in libris speciminum moralium; præcipue vero in calce tertii Voluminis; & in eorumdem continuatione in Evangelium Feriæ 3. Hebdomadæ quartæ Quadragesimæ.

Photius in Bibl. c. 174.

August. ep. 187. num. 14.

August. lib. 4. de Doct. Chr. cap. 10.

Velim præterea tantumdem Rusticorum, Agricolarumve eruditioni insuadandum, quantum coram nobilibus, & præcipuarum Urbium Magnatibus ut plurimum concionari satagitur. Plus namque sæpissime prodest diligens Catechesis, simplexve Evangelii expositio, quam elaboratus sermo, elegantissime concinnatus. Multo profecto, imo majori, quam credatur, studio est opus, ut proficua, & exacta fiat catechesis; hanc tamen si ut par est semel expenderis, incredibile est quantum spiritualis proventus inde sequatur; cunctæ namque Christifidelium, & potissimum Villicorum ineptiæ, ex eruditionis defectu nascuntur, nec nisi ægerrime tot ab ipsis absurda, vel delicta patrarentur, si doctrinam Christianam, & Evangelicam rite aliquando perciperent. Procemium super hoc opus est invisere in fronte Catechismi historici, nuper editi a Domino Abbate Florio, cujus methodum lectori multum profuturam reor. Huic porro superaddi poterit Catechismus Diœceseos Meldensis; sed in primis S. Augustini liber de catechizandis rudibus legendus erit.

Cæterum catechizandi, non minus quam concionandi praxis in Monachorum Cœnobiis semper invaluit; consuetudinem siquidem hanc in vita etiam S. Pachomii legimus, qui pagum quemdam cum cerneret, proprio Monasterio finitimum, Ecclesiasticorum Ministrorum penitus expertem, Episcopum suasit, rogavitque, ut sacram ædem inibi ædificari mandaret. Dum autem Presbyter quæreretur idoneus, qui eam regeret, ipsemet Sanctus Pachomius una cum aliquot Monachis illo identidem proficiscebantur, ut populum illum Sacrorum librorum lectione erudirent; tantumque opitulante Deo profecere, ut eorum Ethnicorum plurimi in Christum crediderint.

Præterea ex Theodori Epistola, ejusdem

L 2 San-

Sancti Pachomii Discipuli, exploratum habemus, quod in præfato Cœnobio erudiebantur quicumque Baptismum recipere cupiebant. Idipsum legimus de Monasterio Bethleemitico, teste Hieronymo in Epistola ad Pammachium, ubi conqueritur, quod Joannes Hierosolymorum Antistes Sacramentum Baptismatis competentibus suis conferre noluerit, hoc est Catechumenis iis, qui jam instructi Christianæ Religionis articulis ad Baptismum admitti postulabant, quique tali nomine indigitabantur, eo quod una simul hocce Sacramentum peterent. Compertum præterea nobis est ex vita S. Euthimii Abbatis, quamplures Saracenorum Neophytorum ab ipso in proprio Cœnobio catechizatos, & baptizatos fuisse. Legatur Philoteus Theodoreti cap. 52. & 54. ubi plura id genus alia memorantur exempla.

Verumenimvero si hujusmodi charitas in exteros, & alienigenas a nobis est exercenda, quanto magis erga subditos, Monasteriique incolas, ac ruricolas? Monet ideo Cassiodorus, de his multum nos debere esse sollicitos, curando nimirum, ut Cœnobium frequentent, quatenus salutaribus monitis, &
Cassiodor. Div. Instit. c. 32. exemplis ibidem imbuantur: *Frequenter ad Monasteria Sancta conveniant, & erubescant vestros se dici, & non de vestra institutione cognosci*. His accedit Monachorum pudori, & ignominiæ futurum, nisi proprios famulos, ac domesticos ita erudire satagant, ut a cæterorum fidelium cœtu consimili morum rectitudine, atque honestate respective distinguantur, qua Cœnobitæ ipsi cunctis prælucere ex proprio instituto tenentur.

Cum ex Fratribus, quos Laicos, sive Commissos appellamus, & inferioribus destinamus ministeriis, nonnulli sæpe sint, literarum penitus expertes, imo & legere ignorantes, illud quoad hos servandum foret, quod Sanctus Pachomius in
Pachom. Reg. cap. 139. & 140. Regula instituit, dicens: Qui rudis in Monasterium fuerit ingressus, si literas ignoravit, vadat ad eum, qui docere potest, & qui ei fuerit delegatus, & stabit ante eum, & discet studiosissime cum omni gratiarum actione. Postea scribantur ei elementa, syllabæ, verba, nomina, & etiam nolens, legere compellatur; & omnino nullus sit in Monasterio, qui non discat literas, & de scripturis aliquid non teneat, quod minimum est usque ad novum Testamentum, & Psalterium. Et revera in plerisque Cœnobiis misera istorum lugenda est Fratrum conditio, qui necessariæ cum sint educationis expertes, sibimetipsis plane dimittuntur, iisque omnibus exponuntur errandi periculis, queis ut plurimum subest vita mere servilis, atque mechanica, nulla lectione aut interiori spiritus compunctione, suffulta.

CAPUT XVIII.

Methodus, sive studiorum norma, exacto tyrocinio usque ad Theologicum cursum inclusive tenenda.

Jam jam secundæ Partis præsentis Tractatus, quæ tum difficilior, tum opportunior videbatur, finem attingimus; nunc siquidem tantum superest, ut unusquisque proprias metiendo vires, eam sibi studendi rationem ex hactenus recensitis deligat, proprio genio, atque inclinationi magis consentaneam. Ad quod præstandum abs re non erit, vel Superiores privatim consulere, vel virum aliquem sapientia æque, ac prudentia præditum, ut quid opportune sit eligendum agnoscatur. Quamdam propterea super hoc methodum saltem adumbrare conabor, multifarias lectiones innuendo, singulorum dispositioni, captui, & ætati respondentes, ut facilior studiorum praxis ostendatur, iis nempe, qui sufficienti ad id lumine caruerint. Nolim tamen in hoc tamquam Dux, vel antesignanus haberi, adeo ut si opus fuerit, norma ista, vel emendari, vel mutari neutiquam possit.

I.

Primus itaque probationis, seu tyrocinii annus, & duo immediata post professionem, in exacta Christianæ Religionis notitia, virtutum, & Monasticarum legum disquisitione integre insumendi erunt; proindeque eorum librorum comparatio fiet, ad id muneris solummodo pertinentium. Porro Codices

isti, quoad fieri poterit, sine mendis excusi omnino seligendi erunt, in primis autem pro Gallica Lingua; ex Latinis enim non decrunt quadantenus tolerabiles, tametsi vel horum pauci sat emendati occurrant. Satagendum est primis virtutum ideis juniores taliter imbui, ut eorum animis jucunde, suaviterque imprimantur, & quod ex librorum lectione æque illustretur intellectus, ac eorum inflammetur voluntas. Etsi namque quidam arbitrentur, intellectualibus hisce deliciis juvenes prorsus esse privandos, inconsultam tamen ejusmodi privationem censeo, cum inde spiritualium rerum eos sæpius tædere contingat, quam vel minimum ab iisdem allici. Non eo inficias, ob utilium in primis intelligentiam, neutiquam vero ob elegantiam, stylique venustatem, libros legendos esse; Verumtamen compertum quoque est, vel ipsa cupedia, gravia plerumque, & gustui importuna evadere, si debita conditione careant.

Ut igitur a Conventuum Tyronibus exordiamur, sequentes libri, utpote opportuniores, ab ipsis deligi poterunt: Scala S. Joannis Climaci, Confessiones S. Augustini Latine, & Gallice, Rodriguez novissimæ versionis, manuductio Peccatorum Ludovici Granatensis, Homo Spiritualis, & Homo Religiosus Patris Saint-Jure, Principia Vitæ Christianæ Joannis Bonæ Cardinalis, ejusdem manuductio ad Cœlum, & Via compendii ad Deum, cum versionibus Gallicis, Institutiones Ludovici Blosii, Pugna Spiritualis Castanizzæ, Thesaurus Spiritualis Patris Quarre, Specimina Moralia Domini Nicolai, horumque continuatio in Epistolas, & totius anni Evangelia, præsertim vero quartus eorumdem tomus de quatuor novissimis memorandis, Annus Christianus. Addi etiam posset Christianus interior, quamquam propositiones aliquot, seu potius expressiones, nonnihil temerariæ in eo continentur, adeo ut a Sancta Inquisitione Italica ejusdem versio in prohibitorum Indice recensita fuerit, sive quia fideliter, ac sincere in lucem non prodierit, sive quia nonnulla Quietistarum dogmata in ipsa fuerint detecta. Hanc item ob causam neutiquam permittenda est lectio libri Authoris cujusdam, nomine Royas, utpote ex primis ejusdem sectæ fautoribus. Præter Regulæ Codicem, & illum de Imitatione Christi, qui singulis Monachorum distribui solent, adjici etiam poterit libellus quidam meditationum Christianarum, piissima continens dogmata, planeque salutaria. Omittenda non erit Vita S. P. Benedicti, a S. Gregorio Magno descripta.

Quoad Sacræ Scripturæ libros, & de Religione tractantes, legi possunt ab iisdem Tyronibus Testamentum novum, Paraphrases D. Godeau in Epistolas Divi Pauli, Novissima quædam Psalmorum versio, duabus, vel tribus Columnis distincta, Paraphrasis Psalmorum Patris Megii, item ea Domini de Sacy, Figuræ Biblicæ, Israelitarum, & Christianorum mores Domini Abbatis Florii, ejusdem Catechismus historicus, Catechismus Concilii Tridentini, & Bellarmini Doctrina super eodem Concilio, Catechismi aliquot recentiores nuper editi, ut Parisiensis, Meldensis, Catechismus trium Episcoporum, hoc est Andegavensis, Rupellensis, & Lucionensis, vel demum ille Episcopi Lactoraciensis, qui est velut Epitome universæ Theologiæ; Homiliæ in præcepta Decalogi, duobus parvis Voluminibus contentæ.

II.

Iis vero, qui jam solemne Professionis votum emiserint, præter enumeratos Authores, sequentes distribui poterunt. S. Dorotheus nuperrimæ versionis, solitudo Christiana, Tractatus aliquot Divi Bernardi Gallice editi; ejusdem S. Doctoris vita in sex libris lingua item Gallica excusa; primus Cistercienſium fervor, Moralium S. Basilii versio per Dominum Hermantium, Joannis Cardinalis Bonæ divina Psalmodia, Cassianus Gallice, Homiliæ aliquot Sancti Joannis Chrysostomi Gallice, Primus, Secundus, & Quartus Asceticorum, ex Sanctorum Patrum Operibus eruti in gratiam Monachorum nostræ Congregationis. Tractatus aliqui spirituales Cardinalis Roberti Bellarmini: De gemitu Columbæ, De Ascensione mentis in Deum, De arte bene morien-

di, Paraphrasis in Psalmum: *Beati immaculati*, Latine, & Gallice, Opera Spiritualia Avilæ.

Quoad Scripturam vero, & libros de Religione: Proverbia, & Ecclesiastes, tum Latine, tum Gallice, cum notis; Concilia Sapientiæ Patris Bouteau, S. Augustini liber de Religione, isque de moribus Ecclesiæ nuper Gallice versus a Domino Du-Bois, Cura Clericalis, Latine, & Gallice, Catechismus Poeticus Domini Abbatis D'Heauville.

Prout autem ad Monasticam historiam primo adscribendam spectat: Compendium Historiæ Monasticæ Orientis, Epitome Historiæ Ordinis S. Benedicti, Vitæ Patrum Deserti. Item nonnulla in Regulam clariora commentaria, ut illa Patris Edmundi Martene, nec non ejusdem Ritus antiqui Monastici.

Aliquot etiam humaniorum literarum Authores ab iisdem legi velim, ut juvenilis identidem fervor exerceatur; sed statis dumtaxat horis, in quibus ad seria nullatenus sint occupandi. Quocirca a Superioribus poterunt iis permitti: Epistolæ familiares Ciceronis, eæ Divi Hieronymi, Parvus Phædrus, Paraphrasis Evangeliorum per Desiderium Erasmum, eaque Cornelii Jansenii, Justus Lipsius de Constantia in adversis, utpote moralis, ac emendatus, Introductio ad Sapientiam Ludovici Vives, Latine, & Gallice, Drexelius. Quod si Græcam Linguam calleant: novum Testamentum Græcum, Psalmi Patris Dionysii Petavii, Attica Lingua, & metrice concinnati, qui universim commendantur, Orationes aliquæ S. Joannis Chrysostomi, Dialogi selectiores Luciani, & alii similes, qui sint eorum captui conformes. Quamvis autem Congregatio nostra junioribus Professis humaniorum literarum studium minime permittat, super quo nullam impræsentiarum censuræ notam constitutionibus ejusdem inurere audeo; nihilominus aliis multis, qui nostris haud subduntur legibus, quæ hactenus innui, prodesse queunt. Istius interim biennii tempore a Ludimagistro docebuntur expedite legere apteque pronunciare, tum Latinum, tum Gallicum idioma, atque intelligibili charactere castigate scribere, leges scilicet orthographicas exacte servando. Congruum pariter esset Tractatum quemdam ab ipsis perlegi de Urbanitate Christiana, tomo secundo speciminum moralium insertum, ut religiosis, ac civilibus iis legibus rite imbuantur, quas inter sodales in primis servare tenentur, ob solam honestatis virtutem, non autem ut cæremonias quasdam affectent, seu potius novam quamdam hypocrisis speciem ostentent. „ Quand on a la foy (dit un pieux auteur) & que c'est elle qui nous fait „ agir, c'est a dire quand on regarde „ Jesus Christ dans son frere, au quel „ on rend honneur, une reverence de„ vient une action de pieté & de Reli„ gion; & oter son chapeau, en passant „ devant un étranger, est une priere: Cum nobis inest vivida fides (inquit pius quidam Author) & illa ad operandum unice dirigimur, hoc est, cum Jesum Christum in Fratribus, quos veneramur attendimus, tunc quilibet venerationis actus in Religionis, ac pietatis opus evadit; pileumque hoc modo deponere coram pertranseunte hospite, novum est genus orandi.

Priere Contin. pag. 456.

III.

Elapso professionis biennio, si Grammaticæ rudimenta sint denuo perlustranda, hoc quamprimum juvenes expedire satagent; interim vero perlegent Sanctorum Basilii, & Gregorii Nazianzeni vitas a Domino Hermantio exaratas, eamque D. Bartholomæi de Martyribus Archiepiscopi Bracharensis; item piissimi hujus Antistitis compendium Spiritualis Doctrinæ, Perfectionem Christianam Cardinalis Richelei, Librum de jejuniis, & alium de Festivitatibus Patris Ludovici Thomassini, ejusdemque Psalmodiam, & librum de Veritate; Regiam viam Sanctæ Crucis Benedicti Haefteni, aliquot Drexelii Tractatus, Characteres Passionum Domini de la Chambre, Usum passionum Patris Senalti.

Libri vero ad Religionem, & Scripturas attinentes, erunt: Libri Regum novissime editi, Ecclesiastici, & Sapientiæ; Catechismus Cardinalis Richelei, &c.

Authores humaniorum literarum: Cicero

cero de Oratore, nonnullæ ejusdem Orationes, ut pro M. Marcello, pro Rege Deiotaro, in Catilinam, secunda ex Philippicis, De Officiis, &c. una cum versione novissima D. Du-Bois, Sallustius, Titus Livius, Tacitus, Cæsar, Historiæ Sulpitii Severi, una cum Traductione Domini Giry, oppido eleganti, & emendata: Institutiones Lactantii, & de morte persequutorum, una cum versione Domini De Maucroix Canonici Rhemensis, Florus Gallicus, Epigrammatum delectus, Poemata Patris Rapini, Patris Commire, Patris de la Rue, Hymni Domini de Santevil Poetæ celebris, Poemata P. Beverini, Pia Hilaria, Pia Desideria, Comœdiæ Terentii traductæ, Colloquia Erasmi a Domino Mercierio expurgata, Horatius Tursellinus de Particulis, Enchiridion Grammaticorum, Epistolæ Ciceronis, Manutii, Cardinalis Sadoleti, & Bongarsii ad Epistolarem stylum addiscendum, Geographia Philippi Cluverii, Rationarium P. Dionysii Petavii, Chronologia P. Philippi Labbe, Compendium Chronologicum Strank, ubi de Chronologia exacte agitur.

IV.

Qui vero Philosophiæ operam dabunt, legere non omittent Tractatum de methodo christiane studendi, qui in calce secundi Voluminis Speciminum Moralium habetur, de quo plura infra par. 3. hujus Tractatus. Item Tractatum ejusdem Authoris de Oratione, Librum de cognitione, & Amore Dei, Patris Saint-Jure; Joannis Trithemii Homilias, Quintum Asceticorum tomum, Ludovicum Blosium, &c.

Prout ad Religionem, & Scripturas, legi ab ipsis poterunt; Catechismus Ludovici Granatensis, Missæ declaratio per Episcopum Meldensem, Collationes Lucionenses, & Rupellenses. Hugo Grotius de veritate Religionis Christianæ, item Veritas Religionis Marchionis Planitiarum, Geneseos liber nuperrimæ Versionis, Psalmi Episcopi Meldensis, Gagnæus in Divum Paulum.

Libri ad Philosophiam spectantes, erunt; Illi Ciceronis, hoc est: Quæstiones Tusculanæ, de Natura Deorum, de Divinatione, de Officiis, de Amicitia, de Senectute; Seneca de Providentia, de constantia Sapientis, de Vita beata, de Arte cogitandi, Passiones Patris Jacobi Malbranche, vel alius Authoris.

Quoad Sacram denique Histor am: Vita S. Joannis Chrysostomi, Acta primorum Martyrum, Selecta per Domnum Theodoricum Ruinart, Historia Nicolai Sanderi, Gallice versa a D. de Maucroix.

V.

Ab iis demum, qui Theologicæ facultati navabunt operam, legi poterunt: Doctrina Moralis in Orationem Dominicam, Amor pœnitens Joannis Episcopi Castoriensis, ejusdem de cultu Sanctorum, vel duorum ejus librorum versio nuper excusa; preces continuæ, & alii Tractatus Hamonis, Meditationes Domini Paschalis, ejusdem Sermo in easdem editus, & alius in libros Mosis; Typus pœnitentiæ D. Godeau, ejusdem Sermo in Sacros Ordines; S. Joannes Chrysostomus de Sacerdotio, Catecheses S. Cyrilli, Epistolæ S. Isidori Pelusiotæ, & Sancti Nili.

Controversiæ Cardinalis Richelei, libri Dabadiæ de Religione, Vera Religio Patris Vassorii; item Monumenta Domini de Choyseul Episcopi Tornacensis de Religione; ponderationes D. Pelissonii in controversias de Religione; Tractatus de Religione contra Atheos, Deistas, & novos Pyrrhonianos, Tractatus de confessione Sacramentali Patris de Sancta Marta, nostræ Congregat. Monachi, Moralis Doctrina Gratianopolitana, Estius in difficiliora loca Scripturæ, Prophetarum libri recens traducti.

Quantum ad Sacram Historiam: Dominus Godeau: Vitæ Sanctorum Athanasii, & Ambrosii per D. Hermantium. Vita Theodosii Magni a Domino Fleschierio descripta.

Theologici tandem libri erunt: Melchior Canus de Locis Theologicis, Contensoni Theologia, Estius in Sententias, Binsfeldius in Sacramenta, Cicero de Natura Deorum, Sermo de Dei existentia. & Animæ nostræ immor-

talitate, qui legitur tomo 2. Specminum Moralium.

VI.

Cum autem studiorum recollectio fiet, perlegi poterunt S. Cyprianus, S. Joannes Chrysostomus in Matthæum, & Paulum, una cum reliquis ejusdem Homiliis; S. Augustinus in Psalmos, in Joannem, De Opere Monachorum, ejusdem Epistolæ; Libri Moralium, & Dialogorum Magni Gregorii, & in Ezechielem: Sanctus Bernardus, Estius, vel Fromondus in Divum Paulum; Falsitas humanarum virtutum D. Esprit, ejusdem Epistolæ, Concilium Tridentinum, Joannis Bonæ Cardinalis Liturgia, Observationes Hugonis Menardi Benedictini in Sacramentarium Divi Gregorii, Petrus Arcudius in Sacramenta, Leo Allatius de perpetua consensione utriusque Ecclesiæ, Occidentalis, & Orientalis; Pater Joannes Morinus de pœnitentia, & Sacris Ordinationibus, Tractatus de Unitate Ecclesiæ; Rationes, & Argumenta legitima contra Calvinistas; Disquisitiones Benedicti Haefteni in Regulam, commentaria R. P. Abbatis de la Trappe, ejusdemque Obligationes Vitæ Monasticæ.

CAPUT XIX.

Continuatio ejusdem Materiæ, ubi studia singillatim recensentur, post Theologicum cursum absolvenda.

NOstrum nemo ibit inficias, opportunius studendi tempus post Philosophicum, ac Theologicum cursum, studiorumque recollectionem, contingere. Ut igitur ea hic studia saltem adumbrentur, queis tunc juvat incumbere, in tres classes Monachos distribuam: prima eorum est, qui piis dumtaxat operibus vacare optant; Altera eorum, qui mediocri sunt eruditione contenti; Tertia demum eos complectitur, qui vasto pollentes ingenio, a Majoribus Congregationis, vel ad scientiarum cultum destinantur, vel ad aliquid Ecclesiæ, aut Religioni proficuum.

Primi Divinarum in primis Scripturarum lectioni, ac meditationi operam dabunt. Hujusmodi lectio continua, & ponderationes, quæ identidem fient, ipsis commentariorum loco esse poterunt; quandoquidem literalem tantummodo sensum, ac moralem in ipsa inquirent; neutiquam vero chronologica, sive critica dubia, quæ scopo ab ipsis intento minime prodessent; præterea aliæ complures suppetent veritates quibus tum propriæ tum alienæ saluti, prospicere valeant. Poterunt nihilominus, si opus fuerit, versionibus, ac notis, nuper excusis, uti, vel nonnullis aliis brevibus commentariis.

Quantum vero ad Spiritualium Authorum volumina, unum dumtaxat, vel alterum illorum deligent, quem tamquam lucem, ac ducem sequentur. Quocirca eam sibi normam præscribere debent, in Epistola ad Fratres de Monte Dei relatam, videlicet: Ad spiritualem profectum certis ingeniis immorandum; quod ex Seneca depromptum est. Divi Bernardi lectio Monachis hisce ad pietatem propensis, sat superque sufficiet, qui etiam præfatam Epistolam ad Fratres de Monte Dei sæpenumero perlegent.

Secundi vero generis Monachi, vel sacram paginam versabunt, vel etiam nonnullorum Patrum, Conciliorum, aut Ecclesiasticæ historiæ lectioni simul incumbent. Meminerint quæ jam super hoc alias innui, propriamque mox studendi methodum unusquisque disponat. Legere interim non omittent concordiam Petri de Marca, disciplinam Ecclesiasticam Ludovici Thomassini, Opera Joannis Morini, Annalium Baronii Epitomen, Authore Henrico Spondano, vel Ecclesiasticam Historiam D. Godeau, & Concilia Generalia cum notis Christiani Lupi.

Tertio tandem Monachorum generi, qui nimirum ad ampliora studia aspirant, ut Ecclesiæ, aut Religionis publicæ utilitati prospiciant, sequens studendi Methodus, plus minusve, servanda proponitur: primo scilicet Sacram Scripturam medullitus vestigabunt, ut Christum Dominum inibi nanciscantur, in figuris quidem tantummodo præsignatum in veteri Testamento, at

vero

vero in novo palam detectum; quapropter utrumque accurate perpendent, veteres nempe Prophetias, & figuras, cum iis, quæ in novo completa sunt, completa sunt, comparando. Quod ut facilius assequantur, Demonstrationem Evangelicam Petri Danielis Huetii sæpius evolvent.

Postquam autem utriusque Testamenti harmoniam rite compererint, regulas, modosve disquirent reconditiores Scripturæ sensus penetrandi. Sanctus Augustinus lib. 3. de Doctrina Christiana Thyconii methodum apprime commendat; quamplures tamen aliæ legi possunt in Prologomenis Waltoni in Biblia Poliglotta Londinensia, & in fronte Librorum Cornelii a Lapide; denique in principio versionis Psalmorum apud Petit impressæ.

His porro diligenter inspectis, singulos Scripturæ libros peculiariter ponderare oportebit, hoc est singulorum veritatem primo intentam, potioresque difficultates; Ad quod assequendum, Critici Sacri, & Biblia Magna P. Joannis de la Haye oppido conferent; Item Concordia Librorum Regum, & Paralipomenon, Parisiis apud Desprez nuper edita; denique Joannis Lightfooti Harmonia quatuor Evangeliorum inter se, & cum veteri Testamento.

Secundo Patrum Doctrinæ studebunt; quocirca quæ supra innui reminiscentur. Proderit autem principio legisse, vel saltem perlustrasse Dogmata P. Dionysii Petavii, & Bibliothecam Ecclesiasticam D. Du-Pin, ut singulorum Patrum aliqua saltem idea præhabeatur, donec aliam, si velint, proprio studio, ac labore sibi comparare valeant; quod non ægre fieri poterit, si singulorum Patrum, quos legerint, analysim quandam forment.

Quoad Concilia ponderabuntur causæ, ac difficultates præcipuæ, præsertim autem Œcumenicorum, eorumque, quæ primis octo Sæculis celebrata fuere, & omnium Nationalium. De Historico vero studio jam satis alibi.

Operæ demum pretium erit, ab iis, quorum literarii labores ad bonum publicum destinantur, humaniores literas identidem coli, & linguam Latinam, & Gallicam accurate disci, quarum proinde elegantiam, elocutionem, stylique venustatem sedulo investigabunt. Duplex porro elocutionum genus apud Oratores, ac Poetas invenitur, ut egregie animadvertit Author Speciminum Moralium tom. 2. cum de norma studendi; primum in raris quibusdam & gravibus sententiis consistit, quibus Lectorum animus mirum in modum allicitur, quemadmodum in Tacito, & Seneca legimus; alterum vero in naturali quadam, simplicique dicendi methodo, ornata tamen, & amœna, ut in Terentio liquet, & Virgilio. Legantur quæ de hoc supra scripsi, præcipue cap. 11. de studio humaniorum literarum, una cum opere Domini Baillet, quod inscribitur: *Jugement des Sçavans*: Crisis Sapientum.

CAPUT XX.

Idea exactior earum lectionum, quibus possunt incumbere quicumque a Deo ad Studium Ecclesiasticæ Doctrinæ per Authographa excitantur.

QUamquam hactenus dicta satis esse queunt, ut generalis quædam studiorum idea habeatur, ab iis præsertim, quos Deus ad ampliorem, gravioremque doctrinam advocat; res tamen exigit, ut præsentem materiam iterato expendamus, distinctiusque pertractemus, quatenus inde ad præfati finis consecutionem planior via reddatur. Ad quod assequendum, saniorem doctrinam ex Authoribus primum congerere fas erit, horumque opiniones consulto deligere, quas Orthodoxæ Ecclesiæ magis arridere compereris. Secundo illas seorsim recensere, de quibus universim ambigitur, vel disceptatur. Postremo quaslibet alias cavere, quæ proscribendæ omnino videntur. Licet autem prima istius scientiæ rudimenta ex Scholastica Theologia petantur; hæc tamen facultas, tum præsidio Scripturarum munienda erit, quarum sensus literarius naviter ponderabitur, tum etiam Ecclesiasticæ Traditionis, quæ in Conciliis, & Patribus maxime continetur; quorum propterea opiniones, ac

sensa

sensa sedulo investiganda erunt, & simul, quoad fieri poterit, concilianda, itaut inde primitivæ Ecclesiæ dogmata iis præsentis ævi demonstrentur plane consentanea; Ex hoc quippe doctrinarum indissolubili nexu Traditio ipsa potissime roboratur, quæ una cum sacra pagina, cujus est fidelis interpres, fit nobis authentica norma credendi. Quamobrem necessum erit Divinarum Scripturarum, Conciliorum, Patrum, & Ecclesiasticæ Historiæ studia simul copulare, vel materiis hisce gradatim incumbendo, primo nempe Scripturis, postmodum Conciliis, deinde Patribus, ultimo tandem Ecclesiasticæ Historiæ, vel juxta sæculorum seriem singulas intermiscendo, quod forte utilius, atque jucundius legenti videbitur; hac etenim methodo solidiorem doctrinam poterit sibi quisque disponere, quam si seorsim prædicta perlustret.

Possent itaque meo videri primo perlegi Antiquitates Judaicæ Flavii Josephi, ejusque Responsio ad Appionem, una cum veteri Testamento; Item Annales utriusque Testamenti Jacobi Usserii, Rationarium temporum Patris Dionysii Petavii, tum ad utriusque Testamenti intelligentiam, tum etiam eorum, quæ sæculis sequentibus evenere; denique Novi Testamenti lectioni adjici poterit ea Philonis Hebræi, Josephi de Bello Judaico, & Hegesippi de excidio Jerosolymitano.

Quoad ea vero, quæ ad Ecclesiam pertinent, evolvenda erit Eusebii, Cæsariensis Historia Ecclesiastica, & ob oculos habenda, quæ Antonius Pagi edidit in Annales Baronii. Rationarium item præfatum Petavii, & compendium chronologicum P. Philippi Labbè, ad chronologicam seriem exacte sciendam impense juvant.

Prima, quæ nobis post sacram paginam suppetunt monumenta, sunt: Sancti Clementis Papæ Epistola ad Corinthios, Sancti Ignatii Martyris Epistolæ, cum notis Usserii, vel Vossii, vel demum Joannis Baptistæ Cotelerii. Usserii tamen editio videtur exactior, eo quod recentium Græcorum additamenta rubris characteribus in ea distinguantur. Joannes Pearson earumdem epistolarum vindicias contra Dallæum edidit, & Usserii falsitatem ostendit Epistolam S. Ignatii ad S. Polycarpum refutantis.

Postmodum S. Justini Martyris Apologetica pro Christi fide legentur, ejusdemque Dialogus cum Triphone, Quinque S. Irenæi libri adversus hæreses, præsertim vero primus, & primum tertii caput, una cum Athenagoræ Apologia; item liber Apostolicarum Constitutionum collectioni veterum Patrum primi Sæculi a Cotelerio insertus, & eruditissimis notis illustratus.

Tertulliani scripta primitivum Ecclesiæ orthodoxæ fervorem ostendunt, dogmata pariter, & Ecclesiasticam ejus ævi disciplinam. Universa hujusce Doctoris opera legere proderit; ipsius tamen de Anima Tractatus, quæque contra Valentinianos elucubravit, longe minorem exigunt ponderationem, ac reliqua ejusdem Opera; Quare ipsius Apologeticum iterato invisere proderit, libros item de præscriptionibus contra Hæreticos, de Pœnitentia, de Oratione, de Baptismo, de Jejunio, de Spectaculis. Inter cæteras autem Operum ejus editiones præcellit ea Rigaltii, duobus Voluminibus in fol. Lutesiæ Parisiorum 1641. cum notis, ex quibus tamen aliquot modum videntur excedere.

Pædagogus, & Stromata Clementis Alexandrini mira eruditione scatent. Ex ipsis intelligimus mores, & Christifidelium ejus ævi disciplinam. Doctoris istius Hypotiposes a Photio maxime redargu-untur, quarum nobis aliquot tantum supersunt fragmenta. *Bibl. Cod. 109.*

Cuncta Origenis Opera legenda sunt, præsertim vero octo ejus libri contra Celsum, Epistola ad Africanum, liber de Martyrio, Basileæ nuper impressus, una cum Epistola, & Dialogo contra Marcionitas, Libellus de prece, septem, vel octo ab hinc annis in Anglia excusus; ejusdem Commentaria in Evangelia per Petrum Danielem Huetium. Abs re pariter non erit quæ de ipso scribit Photius invisere, nec non fragmenta, quæ refert Apologiæ Origenianæ, in quinque libros distributæ, a Sancto Martyre Pamphilo concinnatæ, una cum Eusebio sibi intimo, qui post *Cod. 117. & 118.*

San-

Sancti Martyris obitum sextum librum adjecit.

S. Cypriani Opera semel, & iterum legere oportebit, exceptis duobus ejusdem libris de Testimoniis adversum Judæos, & alio ad mores spectante, quos semel lustrare sat erit. Proderit autem hujusce Sancti Patris lectionem ab ejusdem vita, & Martyrio exordiri, & Annales Cyprianicos præcipue consulere in fronte Operum ejus, ex recensione Joannis Oxoniensis Anno 1682. & Dissertationes Dodwelii.

Apud Theodorum Balsamonem legitur Epistola Canonica S. Dionysii Episcopi Alexandrini, eaque S. Gregorii Thaumaturgi, cujus Vita describitur a S. Gregorio Nysseno; Item Elogium S. Dionysii Alexandrini in Actis selectis primorum Martyrum, quæ item attente legentur.

Post Minutium Felicem, & Arnobium contra Gentes, legantur Apologiæ S. Athanasii Alexandrini Præsulis, ejusdemque Epistolæ; item libri Synodici contra Arium, & liber de Virginitate.

Ad Conciliorum lectionem hinc transmeandum erit, cujus exordium a Canonibus Apostolorum, & Apostolicis Constitutionibus, quæ S. Clementis nomine evulgantur, primo petendum erit; deinde a Concilio Illiberitano. In hac porro Conciliorum lectione tamdiu versaberis, quamdiu in altera SS. Patrum te proficere noveris. Summorum quoque Pontificum Epistolæ Decretales tunc temporis perlegi poterunt, incipiendo ab iis Papæ Syricii. In Sacrorum Canonum Pandectis Guillelmi Beveregii adsunt Canones Apostolorum, & primitivæ Ecclesiæ Concilia, item Epistolæ Canonicæ cum eruditissimis notis ejusdem Authoris. Antiquæ Canonum Collectiones Dionysii cognomento Exigui, quæ in Bibliotheca Juris Canonici Christophori Justelli leguntur, conferendæ erunt cum editione Conciliorum P. Philippi Labbè, in qua etiam occurrunt Pontificum Decretales, Romæ dein seorsim editæ triplici Volum. in folio. Concilia demum generalia Patris Christiani Lupi, cum notis, evolvenda erunt, quas tamen circumspecte legere oportebit; denique nova Collectio Conciliorum Baluziana, Observationesque Albaspinæi, Edmundi Richerii, & Patris Ludovici Thomassini.

Sed ut ad antiquos Ecclesiæ Patres regrediamur, perlegenda erit nova S. Hilarii Pictaviensis Episcopi editio ex recensione Monachorum Benedictinorum Congregat. S. Mauri; item ejusdem libri duodecim de Trinitate, Liber Synodicus, Galliæ, & Magnæ Britanniæ Episcopis nuncupatus; ejusdem Fragmenta, cum Præfatione Nicolai Fabri; denique liber contra Auxentium.

Perlecta Eusebii Cæsariensis Ecclesiastica Historia, legatur Constantini Vita ab eodem exarata; Lactantii Liber de morte Persecutorum, longe sane majoris æstimationis, quam ejus Institutiones; Brevis Historia Sulpitii Severi, & S. Martini Vita ab eodem descripta; Pauli Orosii Historia adversus Paganos, & antiquæ Panegyres; Historiæ dein Rufini Presbyteri, & Monachi Aquilejensis, Socratis, Sozomeni, Theodoreti, Evagrii, Theodori Lectoris, Philostorgii, & Procopii; meminisse pariter fas erit Eusebii Chronicon, cum notis Scaligeri, ejusdemque continuationem per Idacium, ex recensione Patris Jacobi Sirmondi; præterea Chronicon Prosperi Aquitanici, Victoris Tunnunensis, Joannis Biclariensis, & Breviarium Liberati, Causæ Nestorianorum, cum notis P. Gernerii ejusdem Correctoris.

Post S. Hilarii Opera, ad manum sint Catecheses S. Cyrilli Episcopi Jerosolymitani; universa S. Basilii scripta, & S. Optati Milevitani; Opera S. Gregorii Nazianzeni, ejusque Vita oppido satis jucunda: Libri S. Gregorii Nysseni contra Eunomium, in quibus propugnat S. Basilium; ejusdem Patris Epistolæ, Meletii panegyris, S. Epiphanii opus de octoginta hæresibus, ejusque Anchoratus, seu Epitome doctrinæ Catholicæ, ex editione P. Petavii; insuper Epistola Synodica S. Amphilochii, quæ impressa legitur tomo 2. Græcorum Monumentorum Cotelerii; Denique Synesii Epistolæ ex editione Petavii, quæ plerumque leguntur apud S. Cyrillum Hierosolymitanum; in primis autem Epistola egregia, quam Fratri suo Evoptio scri-

[illegible]ſit de Faſtigio Epiſcopali, ad quod is [illegible]rat aſſumptus.

Ad hæc ſequentur Epiſtolæ, ac Homiliæ Sancti Paciani Epiſcopi Barcinonenſis, Sancti Joannis Chryſoſtomi Opera per Patrem Frontonem, & Epiſtola ad Cæſarium ex editione P. Hardovini.

Ex Operibus Sancti Ambroſii, Sancti Hieronymi, & Sancti Auguſtini nonnulla ſunt, quæ majorem præ aliis attentionem, ac ponderationem exigunt; iſthæc autem facile comperies ex monitionibus in fronte ſingulorum poſitis a Monachis noſtræ Congregationis, in editione noviſſima Sanctorum Ambroſii, & Auguſtini; quod etiam præſtabunt in ea S. Hieronymi, cujus Epiſtolæ, Opuſcula, Commentaria in Prophetas, & liber de Scriptoribus Eccleſiaſticis, cæteris ejuſdem S. Doctoris Operibus præferenda videntur.

Quoad Sancti Ambroſii Opera, Epiſtolæ, peculiares Tractatus, ejuſque Orationes funebres, cæteris attentius perlegi debent; quibus mox ſuperaddes Homilias Sancti Maximi Epiſcopi Taurinenſis, Sancti Gaudentii Epiſcopi Brixienſis, & Ennodii Diaconi Ticinenſis Opera.

Ex iis vero S. Auguſtini ſemel iterumque legentur Epiſtolæ, Opera Polemica, Tractatus de Doctrina Chriſtiana, de Religione, de Cura pro Mortuis, de Fide, & Operibus, de Moribus Eccleſiæ, de Virginitate, de Opere Monachorum, ſinguli Tractatus de Gratia, de Nuptiis, & Concupiſcentia, Sermones de Verbis Domini, de Verbis Apoſtoli, quinquaginta Homiliæ, libri de Civitate Dei, & Confeſſionum, tandem in Sancti Joannis Apoſtoli epiſtolam commentaria. Ad rem inſuper erit in antiquis Canonum Collectionibus Dionyſii Exigui Africana lectitare Concilia, quorum pleriſque Sanctus Auguſtinus ipſe interfuit.

Quamplura etiam ex S. Cyrilli Alexandrini libris colligenda erunt, in primis autem ex ejus Epiſtolis, ex reſponſione ad Julianum Apoſtatam, & ex Homiliis Paſchalibus; Epiſtolæ Sancti Iſidori Damiatenſis, Sancti Nili, & Sancti Paulini Epiſcopi Nolani, ad ſpiritualem profectum plane conducunt.

Nihil omittendum eſt in Theodoreto, viro inter Græcos impenſe docto; potiſſimum vero ex editione Patris Jacobi Sirmondi, una cum ſupplemento P. Garnerii; ex cujus etiam recenſione ſunt Opera Marii Mercatoris, cum variis Diſſertationibus, denuo recuſa, & aucta per Stephanum Baluſium, præter Gerberonii noſtri editionem.

Palladii Hiſtoria Lauſiaca Theodoreti Philotheo eſt valde finitima, ſicut etiam Inſtitutiones, & collationes Joannis Caſſiani, cui adjiciendus erit Sanctus Proſper contra Collatorem; nec omittendum Concilium Arauſicanum, nonnullaque alia ad hoc ſpectantia utile erit inviſere, quæ in calce ultimi Voluminis Operum Sancti Auguſtini habentur; libri demum de Incarnatione Verbi, a præfato Caſſiano contexti, etſi parum ad præſentem materiam, legendi erunt.

Epiſtolæ atque Homiliæ Sancti Leonis Papæ, item eæ Sancti Maximi, Sancti Petri Chryſologi, & Sancti Baſilii Seleuciæ, multam eloquentiam redolent, ac venuſtatem, moreſque nobis indicant, ac diſciplinam ejus ævi.

Commonitorium Vincentii Lerinenſis inter egregia antiquitatis monumenta recenſetur, lectorique normam ſuppeditabit, una cum Tertulliani libro de præſcriptione Hæreticorum, ad oppugnandas Sectariorum hæreſes. Prætermittenda non erit lectio Elogii, a Sancto Hilario Arelatenſi Antiſtite concinnati in laudem Sancti Honorati ejus prædeceſſoris, ac præclariſſimi Lerinenſis Cœnobii fundatoris: item Homiliarum Sancti Cæſarii, Arelatenſis quoque Præſulis, ejuſdemque Vitæ, a Cypriano Telonenſi Epiſcopo conſcriptæ. Præter iſtius Sancti Patris Homilias, quæ jam pridem in Bibliotheca Patrum fuerant typis editæ, duodecim aliæ ex recenſione Clar. Baluzii adjiciuntur; & inſuper in Appendice tomi quinti Operum Sancti Auguſtini noviſſimæ editionis 102. habentur.

Ex Epiſtolis, & Tractatibus Salviani Maſſilienſis, Occaſum Romani Imperii, & perditiſſimos ejus tempeſtatis mores intelliges, unde duxit originem.

Trium celebrium Africanorum lectiones con-

connectendæ erunt, videlicet Victoris Vitensis, S. Fulgentii Episcopi Ruspensis, & Facundi Episcopi Hermianensis, qui duodecim exaravit libros pro trium capitulorum defensione, cura, & studio Patris Sirmondi nuper in lucem editos, una cum Optato Variorum, ubi etiam ejusdem Facundi epistola de eodem argumento legitur, a Domno Luca Acherio nostro, 3. tomo Spicilegii primum inserta. Facundus autem prædictus Schismaticus erat. Admirabilia sunt etiam Acta Martyrum Africanorum apud Victorem Vitensem, qui lib. 3. egregiam refert confessionem Africanorum Præsulum ejus temporis. Comparanda est postrema S. Fulgentii editio apud Guillelmum Desprez; nec omittenda erit vitæ hujus S. Doctoris lectio, quippe spiritui maxime proficua. Ex epistolis S. Fulgentii, nominatim ex sexta decima, quæ est Petri Diaconi, pag. 283. nuperrimæ editionis, insignis quædam Liturgiæ S. Basilii doctrina colligitur.

Evolvenda subinde erunt duo Concilia Carthaginensia, annorum 525. & 535. Item Gallicana, & Hispanica, sexto, ac septimo sæculo celebrata; insuper epistolæ Sidonii Apollinaris ex recensione Patris Sirmondi, eæque Aviti, S. Remigii, aliorumque Præsulum, qui fuere tunc sibi Synchroni, quæ in Conciliis Galliæ, & tomo primo Historiæ Franciæ Andreæ Chesnii habentur; denique disputatio coram Gondebaldo Burgundiæ Rege habita ab Alcimo Avito, Viennensi Episcopo, aliisque Regni Præsulibus, contra Arianismum, quæ tomo quinto Spicilegii impressa legitur; ex quibus, inquam, Operibus plurima scitu digna passim intelliges, illorumque temporum disciplinam plane dignosces.

Ad hoc pariter valde præstant epistolæ Magni Gregorii, cujus liber Pastoralis, Moralia in Job, Homiliæ in Ezechielem, & in Evangelia, Dialogorum denique libri, innumera pene Christianæ pietatis ac religionis dogmata complectuntur. Legatur liber Sacramentorum ejusdem S. Doctoris, cum notis P. Menardi.

Gregorii Turonensis Historia, nedum toti Galliæ, verum etiam Ecclesiæ universæ plurimum prodest. Eruditissimus Hadrianus Valesius varias emendationes, ac notas in eamdem edidit, ut videre est in Procemio primitivorum Franciæ Regum; juvabit ergo ipsum invisere, dum præfati Gregorii Historia lustrabitur, ex editione potissimum Andreæ Chesnii. In aliis porro ejusdem Gregorii libris, hoc est in iis de Gloria Martyrum, & Confessorum, legenti occurrent S. Martini, aliorumque Confessorum præclara miracula, & alia pleraque ad Ecclesiasticam Disciplinam spectantia.

Magni Aurelii Cassiodori epistolæ universim commendantur, ejusdemque divinarum Institutionum opus, ad Monachos attinens, in quibus non pauca ad spiritualem profectum conducentia continentur.

Quoad ea, quæ septimo respondent sæculo, epistolæ S. Columbani; & S. Maximi Abbatis & Martyris Opera, una cum Conciliis adversum Monothelitas celebratis, plane sufficient.

Ex Authoribus vero, qui subsequentibus floruere sæculis, ea solum depromenda erunt, quæ maxime videbuntur necessaria; plerique namque eorum nonnisi Collectanea ex antiquis Patribus lucubrarunt, ut legenti liquet Sanctum Isidorum Hispalensem, Bedam venerabilem, Alcuinum, Sanctum Paschasium Radbertum, Rabanum Maurum, & Hincmarum Archiepiscopum Remensem. Hinc tamen non est, quin plurima scitu digna ex ipsis percipi queant; satius nihilominus reor studiosorum mentes tanta voluminum copia nullatenus obrui, sed utiliora dumtaxat ab ipsis seligenda, cætera vero ceu perfunctorie perlustranda.

Quocirca apud S. Isidorum librum de Scriptoribus Ecclesiasticis ad rem erit evolvere, una cum additamentis S. Ildephonsi, & aliorum, itaut ex lectione S. Hieronymi, Gennadii, & S. Isidori, eorumdem Scriptorum haud interrupta series habeatur. Abs re item non erit ejusdem S. Doctoris Librum de Officiis invisere, & alium hac de re compositum a Rabano Mauro, inscriptum, de Institutione Clericorum; illum denique Walfridi Strabonis. Erratum corrigi in libro Scriptorum Ecclesiasticorum S. Isidori, ex edi-

editione tum Auberti Miræi, tum P. Jacobi Du-Brevil cap. 11. in quo mentio fit de Tonantio Episcopo, qui perperam ibi Conantius indigitatur.

Apud Bedam venerabilem perlege Anglorum Historiam, eamque Monasterii sui; item aliquot ejusdem epistolas, cum Institutione Egberti Episcopi Eboracensis, per Waræum; quibus insuper ejus ævi Conciliorum Angliæ lectionem adjicies. Ecclesiastica tamen præfati S. Doctoris Historia gentis Anglorum, Latine, & Saxonice, præ cæteris magis commendatur, & hæc est seorsim edita. Post hanc prætermittenda nullatenus erit Vita S. Wilfridi Eboracensis Antistitis, typis tradita in calce tomi quinti Historiæ Sanctorum nostri Ordinis, & fragmentum sub finem sexti superadditum.

Ex Epistolis S. Bonifacii Archiepiscopi Moguntini, eæ in primis seligendæ erunt, ab Othlono relatæ in ejus vitæ descriptione; istæ autem epistolæ illis Summorum Pontificum Gregorii II. & III. sunt valde affines.

Aliquot Sanctorum Vitæ huic sæculo respondent, quas omnino juvat invisere, ut ea S. Eligii Noviodunensis Præsulis, a S. Audoeno exarata, ex editione D. Lucæ Acherii tomo 5. Spicilegii; ea Sancti Wilfridi Episcopi Eboracensis, de quo supra; illaque demum S. Bonifacii, ab Othlono conscripta.

Marculphi Monachi libri duo formularum, quorum alter chartas Regales, alter Pagenses continet, cum notis eruditissimis Hieronymi Bignonii; & liber Diurnus Romanorum Pontificum, ex editione Patris Garnerii maxime conferent ad Ecclesiasticam Disciplinam, quæ tunc temporis vigebat, explorandam.

Ad exactam Iconoclasticæ Historiæ intelligentiam, legere opus erit, una cum Concilio generali septimo, librum Carolinum de Imaginibus, Concilium Francofurtanum, Jonam Episcopum Aurelianensem, Dungalum, aliosque Authores, qui materiam hanc adamussim pertractarunt, & Patrum Bibliothecæ inseruntur; quibus addendus est Agobardus Episcopus Lugdunensis, ex editione Baluzii. Legantur Epistolæ 19. & 83. Georgii Cassandri, ad Carolinos Libros attinentes.

Quoad Sacram, & Ecclesiasticam Historiam, Authores majoris momenti sunt, Chronicon Paschale, seu Alexandrinum, a Carolo Cangio emendatum, ac illustratum; Theophanis chronologia, quæ desinit nono sæculo; Vita Caroli Magni ex Eginhardo, eaque Ludovici Pii, & Walæ Abbatis Corbejensis, authore S. Paschasio Radberto, quæ tomo 5. Authorum Sanctorum Ordinis Benedictini inseritur; Teganus, Nithardus, Annales S. Bertini, ex quibus Metenses deprompti fuere; S. Eulogius Cordubensis pro nono sæculo; Chronicon, & Historia Flodoardi Abbatis S. Remigii Remensis; Historia Luitprandi Diaconi Ticinensis pro nono, & decimo sæculo, & plura id genus alia, de quibus paulo infra sermo recurret. In Chronico Paschali Collectanea quædam ex antiquioribus insunt, prorsus ponderanda; præ aliis autem Liturgia Græca sub annum quintum, & quartum decimum Heraclii Imperatoris, in quorum primo vera realisque præsentia, & adoratio Sacrosanctæ Eucharistiæ, ab Angelis, & hominibus præstita, expesse notantur.

Præter Authores octavi, & noni sæculi, jam a nobis recensitos, Libri Beati, Abbatis Hispani, & Paulini Patriarchæ Aquilejensis, adversus Felicem Episcopum Urgelitanum; item Alcuini contra Elipandum, necessario versandi sunt, pro explanatione eorum, quæ ad istorum Præsulum errorem, in Concilio Francofurtano condemnatum, spectare videntur.

Tractatus Rabani Mauri de Chorepiscopis, typis nuper traditus fuit, cura, & studio Domini Baluzii, in concordia Petri de Marca tertiæ editionis. Illustrissimus Præses Gilbertus Mauguin cuncta fere scripta imprimi curavit, ad causam Godescalchi Monachi Germani attinentia, de quo Hincmarus Archiepiscopus Remensis in suis Operibus luculenter egit, quæ proinde omnino legenda erunt, una cum Epistolis omnibus Lupi Abbatis Ferrariensis, viri impense docti, & ex sapientioribus ejus ævi, emendatis, ac illustratis cura Baluzii.

Silentio hic præteriri non debent Theophi Episcopi Aurelianensis capitula ad Presbyteros Parœciæ suæ, per Sirmondum, eaque Ahitonis Episcopi Basileensis,

sis, ex recensione Acherii, tomo 6. Spicilegii. Proderit subinde legere Opera Ratherii Veronæ Antistitis, item Opuscula Attonis Episcopi Vercellensis, licet decimo dumtaxat sæculo respondentia, ut Ecclesiasticæ idea disciplinæ ad ea usque tempora, continua sæculorum serie, habeatur. Ratherii Opera tomo secundo Spicilegii, Attonis vero octavo, inseruntur.

De iis, quæ ad Græcorum schisma pertinent a Photio incœptum, longe fusiori, ac feliciori, calamo scripsit Ratramnus Monachus Corbejensis, quam Æneas Episcopus Parisiensis, qui de eo nonnulla obiter tantum, ac compendiario retulit, ut nimirum Græcorum argumenta dilueret. Utriusque Opera, in primo, & septimo Spicilegii tomo habentur. Sermo fit de eodem schismate apud Photium, & in Conciliis noni sæculi, ipsiusque integra series visitur in Operibus Cardinalis Humberti, a Canisio relatis tomo sexto.

Post lectionem libri S. Paschasii Radberti de corpore, & sanguine Jesu Christi, legantur subinde Ratramnus, & Tractatus Haimonis Episcopi Halberstadiensis super eadem materia, impressus Tomo duodecimo Spicilegii, una cum Paschasii Opusculo de partu Virginis; collationes S. Odonis Abbatis, in quibus loca quædam ponderantur ad Eucharisticum Sacramentum spectantia; liber Herigeri Abbatis, in lucem productus, suppresso Authoris nomine, a Patre Celloto; primæ duæ Epistolarum Fulberti Episcopi Carnutensis; Dialogus Lanfranci Archiepiscopi Cantuariensis, contra Berengarium; item aliquot Epistolæ in fronte ejusdem Lanfranci Operum, cura, & studio Acherii nostri recusæ; Durandi Abbatis Troarnensis Opus de Eucharistia cum Lanfranco; Tractatus Guimundi, Cardinalis de veritate Corporis, & Sanguinis D. N. J. C. contra eumdem Berengarium; Algeri Leodinensis, & Petri Venerabilis Abbatis Cluniacensis, contra Petrum Bruisium; denique Fragmenta quædam ad hoc idem spectantia, primis tribus tomis meorum Analectorum impressa.

Dum decimi sæculi evolventur Concilia, meminisse juvabit Concilii Remensis in causa Depositionis Arnoldi Archiepiscopi, quod seorsim prælo traditum est; item Epistolarum Gerberti, ut Ecclesiasticam ejus tempestatis Historiam calleas, earumque Venerabilis Abbonis Abbatis Floriacensis, & vitæ ejus, una cum codice antiquo Ecclesiæ Romanæ, ex editione Regia, quam procurarunt Illustrissimus Dominus Claudius de Pelletier, Regni Administer, & Dominus Desmarets, in Juridico conventu Parisiensis Advocatus.

Celebriores porro Historici sunt: Witichindus, Ditmarus, Rudulphus Glaber Monachus Cluniacensis, Lambertus Scafnaburgensis, Hugo Flaviniacensis; item Authores, qui recensentur in libro inscripto: Gesta Dei per Francos; Sigebertus ex editione Miræi, Willhelmus Malmesburiensis, Ordericus Vitalis, Vita Guiberti Abbatis S. Mariæ de Novigento, quam ipsemet exaravit, ejusdem Tractatus de pignoribus Sanctorum.

Præter Authores allatos, addentur omnia S. Anselmi Opera, ex recensione Patris Gerberon, vitaque illius ab Eadmero, qui ipsi a secretis erat, descripta, Historia novorum ejusdem Authoris; Ivonis Episcopi Carnutensis, & Hildeberti Epistolæ; Universa Sancti Bernardi Opera, sed in primis ejus epistolæ, & opuscula; epistolæ Sugeri Abbatis S. Dionysii, ejusque liber Tractatum continens de proprio regimine; Epistolæ Petri Venerabilis Abbatis Cluniacensis, Petri Blesensis, & aliorum, tomo quinto Andreæ Duchenii; Tractatus de Sacramentis, & nonnulli alii Ugonis a S. Victore; Tractatus Pothoris Presbyteri, & Monachi Prumiensis, Patrum Bibliothecæ annexus; opus Hugonis Archiepiscopi Rotomagensis, de Hæresibus ejus ævi a Domno Luca Acherio in calce operum Guiberti vulgatum; Theologia dogmatica Vincentii Contenson; denique Theologia S. Anselmi, commentariis, & disputationibus, tum dogmaticis, tum scholasticis, ab Eminentissimo Cardinali Josepho Saenz de Aguirre, Benedictino, illustrata, nuncque Romæ tribus Voluminibus in fol. secundo edita, & aucta.

Supervacaneum insuper non erit aliquot epistolas, & Tractatus Joannis Sarisbe-

risberiensis invisere. Porro præfatis Authoribus addo Orientalem, & Occidentalem Historiam Jacobi Vitriacensis, in quarum altera plurima sane perpendenda insunt, ad Eucharisticum Sacramentum attinentia.

Celeberrimus Historicorum, sæculo tertiodecimo respondentium, est Matthæus Parisiensis, Chronicon pariter Guillelmi de Nangis negligendum non erit, quod legitur, in tomo undecimo Spicilegii, cujus etiam tomus tertius decimus integre lustrabitur, cum multa in eo sint ponderatione digna.

Quidquid præterea cura, & studio Jacobi Sirmondi in lucem prodiit, ejusdemque proœmia, ac notas oppido eruditas lectitare opus erit; novam idem Bibliothecam Patris Philippi Labbè, Miscellanea Baluzii; cuncta Leonis Allatii opera, & amplam Bollandi collectionem quadantenus saltem perlustrare.

Perlegendæ insuper erunt Vitæ Paparum, qui Avenione sederunt, a Domino Bosqueto cum notis primum editæ; nunc vero denuo auctæ, atque emendatæ cura Domini Baluzii; deinde Historia schismatis, sæculo 14. & 15. grassantis, authore Domino Du-Puy, ejusdemque Volumen inscriptum: status Ecclesiæ Gallicanæ tempore schismatis; item hujusce schismatis Histotia per Theodoricum de Niem; Historia Æneæ Sylvii, una cum Concilio Basileensi, & pragmatica sanctione Pinsoniana.

Postremo ad exactam eorum intelligentiam, quæ Martini Luteri, & Joannis Calvini hæreses comprehendunt, evolvendæ sunt historiæ, in quibus narrantur eæ Albigensium, Waldensium, Joannis Wiclefi, Joannis Hus, Hieronymi Pragensis, & Bohemorum, qui nempe veluti coryphæi, & Hæreticorum hujus temporis Antesignani extiterunt; quarum Hæresum mutationes egregie demonstravit Illustrissimus Episcopus Meldensis in præcellenti Opere de Variationibus, in quo Albigensium, & Waldensium hæreses speciatim memorat, atque distinguit.

Quoad Conciliorum lectionem unum superaddendum restat, videlicet; ad plenam eorum notitiam, quæ quintodecimo, ac sextodecimo sæculo in Ecclesiam evenerunt, operæ pretium esse post Basileense Concilium Florentinum subinde inspicere, celebratum anno 1438. ejusque historiam a Sguropolo conscriptam, ex editione Creyghtoni, cum proœmio, & notis, ab Allatio dein confutatis; insuper Concilium Lateranense sub Julio II. & Leone X. Concilium Tridentinum, cum Orationibus in eo habitis; ejusdem historiam per Paulum Suavem, & Pallavicinum Cardinalem, perque Odoricum Raynaldum in Annalibus; item monumenta Domini Du-Puis in idem concilium, Concilia demum Provincialia, celebrata quoad Tridentini executionem, atque statuti Blesensis, una cum historia Illustrifs. Præsidis de Thou, eaque Sanderi, & Apologia Domini le Grand, ex cujus editione Joannis Hus historiam propediem speramus.

Me utique non latet, præsens caput, & aliquot ex præcedentibus lecturos, exterritum iri, præ authorum, librorumque copia, a me in ipsis congesta, & studentibus proposita; verum ad hoc multifariam respondetur.

Primo quidem ad istam provinciam capessendam paucissimos idoneos reperiri, qui nempe sufficienti ingenio, & sanitate polleant, vel etiam spontanea inclinatione eo tendant, ut tam vastam, operosamque studiorum molem complecti queant; quandoquidem metam hanc ii dumtaxat attingere valent, queis speciatim Deus eximium sciendi lumen impertit, nec non præstantiora elargitur creationis beneficia; ex quo dein haud impossibile fit, ut si firmiter, ac perseveranter studendi laborem, alioquin improbum, sustinuerit, citius, faciliusque quam credatur, præfatum scopum assequantur.

Secundo respondetur, quod si præfatum studium Monachis, utpote ad alia plura, proprium ad institutum pertinentia, occupatis, incongruum videatur; alii tamen quamplures Ecclesiastici minime deerunt ad illud metiendum apti, si viriliter operam in eo velint impendere; quibus idcirco propositam methodum, cæteroquin simplicem, ac rudem, nonnihil profuturam spero.

Tertio denique respondetur, quod si ad tan-

tantam studiorum molem singuli Monachorum haude essent idonei, quinque, vel sex ut minimum, acriori pollentes ingenio, a Majoribus nostris deligi possent, qui simul statis diebus convenientes, illis incumberent; tunc autem sibi invicem lectiones possent distribuere, juxta sæculorum seriem habendas, ita ut inter legendum proprias quisque adnotationes, aur dubia identidem occurrentia exararet; deinde bis, terve in singulas hebdomadas in unum congregati, proprias mutuo difficultates, notasque conferrent, & in codice peculiari conscriberent. Hæc studendi methodus apud Benedictinos Patres Congregationis Sancti Vitoni jamdudum invaluit, præsertim vero in Cœnobio S. Michaelis Diœceseos Virodunensis, unde etiam plura in lucem prodiere opera egregia.

Ut autem hujuscemodi studium recte absolvatur, expedit ad ipsum delectos iis materiis principio instrui, ex quibus proprias debent annotationes eruere; quapropter potiora ut minimum dubia sciant oportet, quæ singulis quibusque sæculis Patres, Concilia, & Ecclesiasticam historiam versando, contingere queunt, ne quid notatu dignum silentio prætereant. Idcirco in calce præsentis Tractatus principaliorum difficultatum Elenchum addidi, quæ juxta singulorum sæculorum seriem erunt perpendendæ, ut disputandi, seu conferendi praxis facilior, utiliorque reddatur; hæc siquidem si sedulo expendatur, nedum præfatum laborem subeuntibus maxime proderit, verum & Ecclesiæ, ac Religioni.

CAPUT XXI.

De Lectionibus, quæ Superiores potissimum decent.

MUtilum sane videretur hoc opus, nec suis absolutum numeris, nisi lectiones, Monachorum Præpositis apprime consentaneas, in ipso referrem. Hinc tamen debitæ ipsis venerationi neutiquam derogatum iri præsumo; enimvero quidquid super hoc impræsentiarum scripsero, eorumdem exacto, prudentique examini, atque censuræ subjiciam.

Neminem latet, pastorali munere fungenti, Scripturarum scientiam, morumque integritatem ex asse congruere. Verumtamen si libera nobis daretur optio, satius foret Præsules ampliori doctrina, mediocri licet sanctitate, fulgentes, præ aliis minus doctis, licet sanctioribus, deligere. Eo autem Prælatorum scientia præsertim spectare debet, ut quam grave sit cæteris imperandi onus, quamque arduum, periculisque scatens animarum regimen, manifeste intelligant. Quis enim valeat id muneris digne subire, riteque persolvere, cum nonnisi extrema urgente necessitate, ac obtemperandi ratione, amplectendum videatur, nec nisi meticulose sustinendum? Multum profecto est subditorum saluti vel cum propriæ vitæ discrimine jugiter operam dare, nec semetipsum aliquando negligere; omnem totius Monasterii rem, sive intus, sive foris, dirigere, nec umquam ab interiori spiritus compunctione declinare; quidquid Mundus offert floccipendere, solius gloriæ Cœlestis intuitu; totis misericordiæ visceribus Fratrum, pauperumque egestati sedulo prospicere, absque ullius metu defectus; ex purissimis Scripturarum, ac Traditionum scatebris sapientiæ salutaris aquas continuo educere, queis tum sterilia fecundentur ingenia, tum identidem consulentium dubia diluantur; tanta charitate affluere, ut inferiorem neminem non attingat; adeo forti, ut nihil adversi reformidet; adeo fervida, ut numquam tepescat; denique tam sincera, ut quæ sua sunt nullatenus quærat; præterea singulorum ætates, affectionesque prudenter discernere, & ad ipsas studiose se conformare, tyrones nempe patienter, benigneque monendo, imbecilliores indulgentius tolerando, animo denique fortiores ad majora nunquam non excitando; quidquid vel minimum dominandi jactantiam redolet, ceu lethale virus penitus vitare; nihil unquam præcipere, quin prius ratione suadente, aut blanda exhortatione alliciantur subditorum animi; quemquam non redarguere, nisi ex charitatis zelo, vel saltem absque ulla cor-

dis amaritudine, cum alicujus pervicaciam opus erit infringere; neminem nisi invite punire; inferiorum benevolentiam eo solum captare, ut magis juventur; authoritatem propriam non adhibere, præterquam vel ob majoris boni incrementum, vel mali, sive vitandi, sive mulctandi, rationem; regularis observantiæ leges nunquam relaxare, nisi vel charitatis, vel magnæ necessitatis impulsu; tandem omnibus istis ad unguem expletis, se nihilominus tamquam servum inutilem dicere, & quoslibet inferiorum defectus proprii regiminis incuriæ adjudicare. Porro hactenus dicta nonnisi perbreve eorum sunt compendium, quæ in Sacra Pagina, & in almi Patris Benedicti Regula continentur.

Tametsi autem proposita idea Superiores quoslibet generatim attingat, nunquam tamen, ut par est, ad praxim redigi poterit, quin ex frequenti lectione jugiter ad ipsam reflectantur; & hinc est quod Divus Bernardus nonnullos de Consideratione libros composuit, in quorum primo aperte demonstrat, necessum omnino esse, ut Pontifex in mediis occupationibus constitutus, impositum sibi onus sæpenumero mente revolvat, & quod talis meditatio ad interiora cordis deducatur, ut singulas dein actiones per ipsam sanctissime moderetur; secus enim ex quo trahere ipsum cœperint tot occupationes maledictæ, si totum se ipsis dedit, nihil sui sibi relinquens, perdit tempus, & stulto labore consumitur. Meminisse proinde debet, qui aliis præest, interdum reddere se ipsum sibi, ne secus in cordis duritiem paulatim eat, quod postmodum nec compunctione scinditur, nec ulla pietate mollitur, nec demum semetipsum exhorret, cum nec Deum timeat, nec hominem; quæ doctrina a Cœnobiorum Præpositis, ac Ministris serio animadvertenda erit; quo etenim verior, eo terribilior.

Nonnullorum igitur Codicum lectio Monachorum Præsules maxime decet; in primis autem Scripturæ Sacræ, & S. Patris nostri Benedicti Regulæ; in his enim compendiario habetur quidquid attinet ad Prælatorum munus; quandoquidem nihil propemodum in ipsis legendum occurrit, unde Superiores nequeant, Deo opitulante, proprias mentes illustrare, & ad exactum inferiorum regimen erudiri. Rursus quamvis non omnia Scripturæ loca ad nostros homines, prout pastorali funguntur munere, spectare videantur; ipsis tamen tamquam privatis personis non modicum prodesse poterunt. Insuper sua ipsorum maxime interest dubia cuncta resolvere, quæ Monachis Sacram Paginam legentibus passim occurrunt. Præterea sunt nonnulla Bibliorum Capita Abbatibus frequentius meditanda, ut 34. Ezechielis; 10. Joannis, & Divi Pauli Epistolæ ad Titum, & ad Timotheum.

Tantumdem ferme dicendum est de Regula nostra, cum sit totius pene Sacræ Paginæ compendium. Prout tamen ad rem præsentem spectat, nihil attentius perlegendum iis erit, quæ S. Pater Benedictus cap. 2. & 64. scripsit; sunt etenim plane admirabilia, & ponderatione magis, quam Commentariis egent. Silentio tamen præteriri non debent, quæ in dictum Caput secundum Joannes Trithemius Abbas adjecit.

Quoad Patres vero nihil utilius legendum reor Apologetico Sancti Gregorii Nazianzeni, in quo rationem reddens, cur in Pontum propter Presbyterii ordinationem aufugerit, inter alia sic ait: „ Hominibus præesse, seu alios regendi „ ratio, quanto est sublimior, & majori dignitate prædita, tanto est periculosior, ei saltem, cui cor intelligendi inest. Cavere siquidem maxime debet, qui alios curare nititur, ne ipse ulceribus scateat. Quinimo etiamsi „ se quisque purum ab omnis generis „ peccato custodiat, dicere tamen non „ ausim hoc ipsi sufficere, si alios ad „ virtutem instituere debeat; haud enim „ illum, cui id muneris concreditur, „ malum dumtaxat non esse juvat (est „ enim illud etiam plebeiis, ac subditis „ turpissimum) sed & studio bonitatis „ cunctis debet antecellere; & non solum pravos typos ex animo delere, „ sed & meliores imprimere, sic ut magis virtute, quam dignitate subditis „ præstet. Rursus nec magni ducere debet, si plebem tantummodo excellat, „ sed summo pro detrimento habere, „ si dignitati suæ non responderit. In-

„ per esto sit aliquis non malus, & præ„ terea ad ipsum virtutis apicem ascen„ derit ; non video tamen quam scien„ tiam consecutus, aut qua potentia fre„ tus, ad Præposituræ gradum conniti „ debeat ; quandoquidem mihi revera ars „ artium, & scientia scientiarum esse „ videtur hominem regere, omnium „ animantium versutissimum, simul & „ moribus diversissimum. Poterit autem „ ex curandorum corporum ratione per „ collationem quis indagare, quæ sit „ animarum cura, & ubi quam sit illa „ operosa cognoverit, inde experimen„ tum sumere, quam sit hæc nostra „ majoris negotii, naturaque materiæ, „ virtute scientiæ, & fine efficaciæ pre„ tiosior. Etenim illa circa corpora cu„ randa, materiamque fragilem laborat, „ brevi dissolvendam ; hæc vero circa „ animam, quæ ex Deo est, atque Cœ„ lestis nobilitatis consors. Porro Me„ dici alia quidem suopte labore adin„ veniunt, alia vero aliunde accepta „ conferunt, & opus habentibus impen„ dunt, idque potissimum hominis ali„ cujus gratia, ut plusculos dies in ter„ ris vivat ; sed quantulum est omne id „ tempus, quo dein vivere poterit? „ Aut quid ex hac præsenti vita lucri„ facturus, cujus solutionem potius ap„ petere tutissimum bonum videtur? No„ bis vero, quibus curandum est, ne „ periclitetur salus animæ beandæ, & „ immortalis, & immortaliter vel pu„ niendæ propter malitiam, vel laudan„ dæ propter virtutem, quantum certa„ minis subeundum erit, aut quam sin„ gulari scientia opus est, ut eam rite „ curemus, & ad vitam transferamus æ„ ternam! Sed insuper quemadmodum „ in corporibus non eamdem curam, „ pariter & alimoniam, sed alii aliam „ ferunt, juxta quod vel bona, vel ma„ la sunt complexione affecti, ita & a„ nimas diversa ratione, & vivendi re„ gula curare debemus. Testes sunt hu„ jus curationis illi, quorum sunt & „ passiones ; horum quippe alii verbis „ ducuntur, alii vero exemplis in ordi„ nem rediguntur ; rursus alii opus ha„ bent punctionibus, alii fræno ; sunt „ enim illi segnes, & ad bonum motu „ difficiles ; isti vero spiritu ferventio„ res, quam moderatio ferat. Aliis in„ super prodest, si laudentur, aliis con„ ducit si vituperentur ; alios corrigit „ adhortatio, alios increpatio ; utraque „ rursus alios in communi redargutos, „ alios vero in occulto admonitos ; so„ lent namque alii privatas admonitio„ nes contemnere, & multitudinis casti„ gatione emendari ; alii autem liberta„ te reprehendendi ad impudentiam pro„ vocari, & secreta increpatione ad viam „ disciplinæ reduci, compassionique ad„ monentis obediendo respondere. " Doctrinam hanc, prout ad rem præsentem, ex celebrioribus illis antiquorum Patrum facile autumo, proindeque cunctis Cœnobiorum Præpositis omnino animadvertendam.

Consimili methodo Tractatum de Sacerdotio S. Joannes Chrysostomus lucubrasse videtur ; cujus ideo lectio nedum Majoribus nostris admodum proderit, verum & iis omnibus, qui Sacro Presbyteratus charactere decorantur.

Verum post sacram paginam, Codices alios ægre reperies, quos Abbates, vel alii Præsules attentius meditari teneantur, præter Sancti Gregorii Magni Opera, in quibus vix aliquid inest, quin ipsis potissime consentaneum videatur ; quandoquidem ejus Moralia præstantissimæ doctrinæ, ac spiritualium dogmatum copiam ; epistolæ multas Ecclesiasticæ, atque Monasticæ disciplinæ leges ; liber denique Pastoralis, animas regendi normam legentibus suppeditant.

Porro liber hic Episcopis adeo necessarius olim censebatur, ut pleraque Concilia statuerint, ab ipsis passim legendum, ut rectam gregis pascendi methodum inde cognoscerent ; qui propterea etiam manuductio, & Pastorum regula a nonnullis merito indigitatur, asserentibus veluti Enchiridion jugiter terendum manibus. Et revera olim Episcopis, dum initiabantur, una cum Evangeliorum libro, illum quoque tradi mos erat. Lutetiæ Parisiorum nuper impressus est exiguo volumine in 16. apud Leonardum. In quatuor autem partes Opusculum hocce distribuitur : in prima veri Pastoris dotes S. Doctor enumerat ; in secunda ejusdem onera (quam gravia, & multa) aperte demonstrat ; in tertia quomodo Pastores

gregem sibi commissum teneantur instruere, docet, qualiterve juxta varias singulorum affectiones, proprias debeant monitiones, increpationes, & hortamenta distinguere, ac moderari; in quarta demum ostendit singulis Pastoribus onus incumbere se identidem coram Deo prosternere, propriamque fateri imbecillitatem, ne elationis vento quandoque intumescentes, omnem laborum suorum fructum prorsum amittant.

Non desunt praeterea apud alios Sanctos Patres Epistolae, & Tractatus, quorum lectio perquam utilis erit, & Abbatibus maxime congrua; quemadmodum sunt: Quamplures Epistolae Sancti Isidori Damiatensis, & Sancti Nili; item Tractatus de onere Pastorali, Sancti Joannis Climaci Operibus insertus; apud Sanctum Petrum Damianum prima Epistolarum libri secundi, Quintadecima quarti, Septima, & nona quinti, praeter alia hujusce Sancti Patris Opuscula, in quibus agitur de onere vitae Monasticae. Apud Sanctum Anselmum Epistolae variae, ut quinquagesima tertia, & septuagesima secunda primi libri, item sexta decima, vigesima sexta, & vigesima nona tertii; apud Petrum Venerabilem omnes fere ipsius Epistolae, & duo miraculorum libri; Tractatus aliqui Hugonis a Sancto Victore, praesertim ille de medicina spirituali; denique apud Sanctum Bonaventuram liber de sex alis Seraphim; & alia id genus plura, quae brevitatis ergo silentio praetereo.

Ex omnibus autem SS. Patribus, Divi Bernardi lectio Praepositis nostris frequentior erit, ac usitatior; ejus namque opera quidquid ad pietatem, disciplinamque Monasticam confert, comprehendunt. Et licet nulla ex Sancti Doctoris Epistolis sit, quam semel iterumque legere non juvet, earum tamen aliquae, tum Monachis, tum Praelatis sunt adeo propriae, ut eas saepesaepius teneantur invisere, sicut ex Indice liquet, in earumdem Epistolarum fronte, nuper a nostris excuso in editione novissima Operum Sancti Doctoris. Ex libris de Consideratione colligitur quantum Pastoribus expediat impositum sibi onus saepissime mente revolvere, ut jam supra innui; & ideo eos lectitando plane comperient, quid Deo, sibimetipsis, aequalibus, & inferioribus debeant. Insuper ex Tractatu de praecepro, ac dispensatione intelligent, quousque propria ipsorum extendi possit Authoritas, tum penes ea quae subditis praecipere, tum quae iisdem ex charitate indulgere valeant. Sermones denique in Cantica, & universim alii ab eodem S. Doctore concinnati, una cum Epistolis, excellentem de Moribus, ac Claustrali disciplina, Doctrinam complectuntur.

His porro adjici poterunt Sermones, & Tractatus Gilberti, praefati Sancti Doctoris Alumni, una cum Epistola ad Fratres de Monte Dei, cujus quot periodi, tot ferme sunt sanctissima dogmata. Ex sermone 16. & Tractatu 7. Gilberti Praesules discent quanto studio satagere debeant, ut Pastorali munere digne fungantur.

Praeter Sanctorum Patrum Opera, perlegendae item sunt a Coenobiorum Praepositis Vitae primorum Patriarcharum, veterumque Sanctorum Monachorum, eae potissimum, ex quibus plurimum, tum aedificationis, tum eruditionis eruitur, quales sunt: Sancti Pachomii apud Bollandum die 14, Maii, Sancti Euthimii in Analectis Graecis, Sancti Patris Benedicti in Dialogis Magni Gregorii, Antiquiorum Praelatorum Wiremuthensium apud Bedam Venerabilem, Sancti Sturmii Abbatis Fuldensis, Sancti Guillelmi Abbatis Gellonensis, Sancti Adelhardi Abbatis Corbejensis, Walae fratris ejus, Sancti Benedicti Abbatis Anianae, Sancti Joannis Abbatis Gorziensis, Sancti Abbonis Abbatis Floriacensis, Quatuor primorum Sanctorum Abbatum Monasterii Cluniacensis, Sancti Romualdi, Sancti Anselmi, & aliorum in quibus multa pro recto regimine continentur.

Operae insuper pretium est, jus Canonicum a Superioribus quadatenus sciri; secus enim pleraque dubia, exempli gr. ad censuras, & irregularitates attinentia, resolvere ueutiquam poterunt, quorum explanatio ex juris Canonici scientia maxime pendet.

Aliquot demum recentiorum Authorum Opera negligenda non erunt, in quibus de

de Pastorali munere præsertim agitur, qualia sunt: Stimulus Pastorum Domini Bartholomæi de Martyribus, Archiepiscopi Bracharensis; libellus Patris Aquavivæ, inscriptus: Industriæ ad curandos animæ morbos; Homo Spiritualis, & Homo Religiosus Patris de Saint-Jure, Tomus Tertius Hamonis; item alius ejusdem de Oratione continua, in quo aperte demostrat, illos præ aliis orationi intentos esse debere, qui majoribus curis sunt impliciti.

Præterea Prælatorum est Authores accurate seligere, & Monachis legendos distribuere, juxta singulorum dispositionem, & captum; & quia hujuscemodi distributio non exigui videtur momenti, propterea consulto, ac prudenter, non casu facienda erit. Multo igitur studio Præpositis satagendum est, ut Inferioribus Codices abunde suppeditentur, ad spiritualem profectum apprime conducentes, quatenus hinc utilius quoad fieri potest, occupentur in solitudine; cibus enim iste est ipsis proculdubio æque opportunus, imo longe magis altero necessarius, qui ad solam corporis sustentationem exigitur. Quare ex primariis sumptibus in Cœnobio faciendis, unus hic erit, ad istorum scilicet librorum emptionem.

Homiliæ, & Opera Spiritualia Ludovici Blosii, & Abbatis Trithemii, meo pene exciderant animo; item Sermones ab isto in generalibus Comitiis propriæ Congregationibus habiti, qui una cum ejus Homiliis, in duos libros distributis, ad Præpositorum eruditionem in primis conferunt. In Epistola Joanni de Colenhausen, Abbati Selgenstatensi, a Trithemio nuncupata, quæ visitur in fronte secundi libri Exhortationum ad Monachos, plurimum dolet, quod occupatio rei familiaris, locique inopia, sæpius se ipsum a studio salutari retraherent, animumque contra voluntatis propositum aliorsum transponerent; item quod diebus tantummodo festis, atque Dominicis, sibi scribendum concederetur otium; quandoquidem in istis ob Dei reverentiam nullas solebat admittere Rusticorum causas, sed a mundialium negotiorum tumultu prorsus feriabatur; tandem quod interdum post decantatas ex consuetudine laudes matutinas, quod reliquum est noctis, etiam cum propriæ salutis discrimine, literarum sacrarum studio cogeretur impendere, ut aliquid pro Fratrum suorum institutione concinnaret, & quia tempus plerumque deerat a se scripta memoriæ mandandi, subdit, quod ea, quæ noctibus lucubraverat, solebat post Nonam loco regularis studii dicere, & coram Fratribus in Conventu ex chartula recitare. En egregiam sane normam cunctis, qui præsunt, ex Abbate tunc temporis adhuc adolescente, relictam, vix namque duos supra viginti ætatis annos attigerat, cum tam operosum, molestumque subiit onus.

Ministris autem, qui nempe rerum temporalium curam in Monasteriis gerunt, nihil salubrius, majorisque ædificationis legendum occurrit, iis, quæ de Sancto Joanne, Gorziensis Cœnobii Abbate, referuntur, cum adhuc Cellarii munere fungeretur. Ut enim Author vitæ ejus testatur, negotiorum multitudo nihil ipsi propemodum obstitit, quominus Sanctorum Anachoretarum vitas, Patrumque scripta quam sæpissime versaret. In his autem primum Moralia Beati Gregorii Magni jugiter percurrens, pene cunctas ex eo continentias sententiarum ita memoriæ mandaverat, ut in communibus exhortationum, sive locutionum confabulationibus, omnis ejus oratio ex iisdem libris decurrere videretur. Nec minor ei Sanctorum Augustini, Ambrosii, Hieronymi, & si quis antiquorum Patrum ad manus venisset, lectio erat. In primis vero Augustinum in Joannem, in Psalmos, & de Civitate Dei integre perlegit; postremo in libris ejusdem de Trinitate impense sudavit; in his enim cum de Dialecticis rationibus quædam offendisset, maxime ubi propter demonstrandam relationem Patris ad Filium, hujusque ac Patrem, & Spiritus Sancti ad utrumque, eam, quæ ab Aristotele dicitur, ad aliquid; Categoriam Sanctus Doctor introducit, Scholasticam mox super his sibi aperiendis expetens, ab ipsis introductionibus Isagogarum Porphyrii labore arripuit lectionis, in quo cum diu inge-

ingenita sibi vivacitate ingenii, &, ut in rebus cæteris, quas unquam arripuerat, indefatigato robore luctaretur, repente Abbas Einoldus medios ei præcidit conatus; is namque rerum earumdem jam olim studiosissimus, & quanto labore constarent expertus, tempus in his frustra eum nolens expendere, brevi prohibitione avertit, ut animum potius sacra lectione occuparet, ubi sat superque & scientiæ, & quod majus est, ædificationis, ei doctrina suppeteret. Ille autem, qui obedientiæ limites non transgredi semel juraverat, mox incœpto renunciat, & in divina, ut a principio, se totum transponit. Præterea Gregorium in Ezechielem multo usu detrivit, ut pene totum memoriæ commendasse videretur. Deinde hujusce S. Doctoris quæcumque essent, unice præter cætera amplexus est. Et quia de singulis prosequi operosum nimis esset, quorum nempe non minor eum scientia, vel imitatio assuefecerat, illud quidem miraculo omnibut erat, quod cum in iis tantum exercitii haberet, nihil tamen quæcumque in rebus exterioribus agenda essent, remittebat; quinimmo circa diversa discurrens, & singulis ordinandis præcepta constituens, omnem totius Monasterii, in tam multiplicibus artibus, vel Officiis, rem strenue procurabat. Cumque possessionum Monasterii universa in eum cura recumberet, rarus tamen illi ad eas processus; potiusque de ipso Monasterio quæque foris agenda essent, dictitabat, brevique sub tempore ministris evocatis, ut amplius, quod ipsi expletum referrent, edicebat. Ex isto autem diuturno studendi, & ministrandi conatu, tantum abest, ut ne quid unquam de pietate in Deum, cæterarumque virtutum zelo, fuerit in ipso imminutum, ut potius in iis magis magisque profecerit; quinimmo dicere ausim, paucorum vitas legi, in quibus illustriora virtutum referantur exempla, ac in ea viri hujus præstantissimi, etiam priusquam Abbas fuerit renunciatus. Utinam plures nunc temporis similes huic adessent in Cœnobiis Œconomi; longe namque majus in eis, tum temporalium, tum spiritualium rerum, incrementum foret.

Finis Secundæ Partis.

TRA-

TRACTATUS DE STUDIIS MONASTICIS

PARS TERTIA.

In qua finis, ac prævia dispositiones, Monachis ad recte studendi normam necessariæ, expenduntur.

CAPUT I.

De duplici scopo principali, ad quem Studia præsertim Monastica collimare debent, cognitione nempe veritatis, & charitate, seu amore justitiæ.

Atis profecto non est hactenus ostendisse, studiorum cultum Monachis plane congruere, easque scientias indigitasse, quibus licite possunt operam dare; sed insuper studendi modum tradere ipsis oportet, ut aliquem inde fructum exhauriant. Cum autem omnium agendorum finis, in iis potissimum, quæ ad mores attinent, principem sibi vendicet locum; scopum ideo fas erit in primis innuere, quem inter studendum sibi debet quisque præfigere. Enimvero plures duntaxat cognitiones congerere, scientiasve scientiis addere, satis haud est asserendum, quempiam vere studiis incumbere. Aliquem igitur finem sibi debet unusquisque studendo proponere, ut sciat cur, & unde id agat, seu potius agere teneatur.

Duplex autem operandi finis occurrit, unus quidem primarius, seu principalis, alter vero secundarius, sive accessorius. Primarius, ad quem Monachorum studia collimare debent, est cognitio veritatis, & amor justitiæ, vel brevius: Est spiritus interioris ædificatio, nedum a Religiosis viris, verum & a singulis Christifidelium, ob oculos mentis jugiter habenda.

Operæ igitur pretium est, quidquid studii nomine censetur, ad veritatis indaginem unice dirigi, in qua præcipua humanæ felicitatis portio consistit. Cum etenim mens sit optimum in homine, ea nunquam, inquit Tullius, beata erit quamdiu in errore versabitur. Et hinc est, quod omnes trahimur, & ducimur ad cognitionis, & scientiæ cupiditatem, in qua excellere pulchrum quidem putamus, labi autem, & errare, & nescire, & decipi, malum, & turpe ducimus. Mortalium ideo nemo est, quin propriæ ignorantiæ tenebras, sibi velut ingenitas, eliminare quodammodo satagat; Verum id pauci feliciter assequuntur; quinimmo ex corruptela quadam cunctis pene familiari, cimmeria propriæ mentis caligine quamplures sæpenumero gaudent involvi, præsertim cum interiori cordis pravitati illa respondet. Primarius itaque finis, quem sibi inter studendum Monachi debent præfigere, est mentem propriam iis veritatibus sedulo imbuere, quæ singulorum instituto videntur apprime consentaneæ, & ad rectam voluntatis, morumque normam maxime conducunt. Quid enim nobis plurima didicisse proderit, nisi ad meliorem frugem fuerimus inde redacti? Hic autem notiones illas universim intellige, quæ nimirum nedum ab huma-

Cic. lib. 1. de Offic. c. 1.

humanis, & naturalibus scientiis eruuntur, verum & ex iis, in quibus de divinis agitur, ut sunt Scriptura Sacra, & Scholastica Theologia. Porro reconditiora Sacræ Paginæ dubia resolvere, Genealogias exacte distinguere, abstrusiora, tum Historiæ, tum Chronologiæ loca mutuo consona reddere, literalem sensum optime nosse; hæc inquam omnia, aliaque id genus scire, jam non est Scripturas medullitus comprehendere; enimvero licet hæc omnia scire magnopere juvet, verumtamen, ut scribit vir quidam sapientissimus, proculdubio existimandum, Scripturarum intelligentiam non eatenus nobis commendari, quatenus intellectum nostrum tantummodo theorice recreet, sed ut cor practice nutriat, ædificet, ac inflammet. Quocirca passim evenit, plures, quos in sacris literis plane versatos arbitramur, easdem practice vix intelligere: & alios, quos rudes, & indoctos credimus, illas egregie possidere, eo quod ad spiritualem profectum ipsis utantur.

Scientiam, inquit S. Augustinus, *est tamquam machina quædam, per quam structura charitatis debet assurgere; Nisi ad hunc scopum dirigatur, nedum ad nihilum valet, verum habenti maxime nocet.* (*Epist. 55.*) Ingerantur itaque, quamdiu libuerit, nostris animis scientiæ, nisi tantundem augeatur charitas, nobis potius detrimento erunt, tum in hoc, tum in futuro sæculo perpetuæ condemnationis causa. Quamobrem a scientia, quæ charitati non copuletur, summopere cavendum est.

Sollicite igitur nobis satagendum erit, ut unica nostrorum studiorum meta sit charitas, in qua juxta Divum Paulum, & Augustinum, tota Scripturarum scientia consistit: *Ille siquidem tenet & quod patet, & quod latet, in Divinis Sermonibus, qui charitatem tenet in moribus;* (*August. in Psal. 77.*) hæc enim utilis est discendi ratio, veris Christifidelibus propria; cæteris autem Deo minus deditis, quantumlibet scientiæ proprio labore comparaverint, penitus abscondita, eo quod verum sacrarum literarum finem prorsus ignorent.

Verum si qui unquam scientias ad charitatem, justitiæque amorem dirigere tenentur, Monachi præsertim sunt, qui omni jam sæculi fastu, per solemne Professionis votum abrenunciato, cunctis miserabiliores essent hominibus, nisi studia, quibus insudant, in charitatem velut in scopum intenderent; quandoquidem Laicis, propriæ conditionis sortem, vel magis stabilire, vel augere cupientibus; nonnunquam licet, meo videri, partim ad vitæ necessaria, partim ad justitiæ, charitatisque leges, studendo, respicere; at vero Monachi, quorum conversatio in Cœlis spiritu, ac mente jugiter esse debet, sunt prorsus inexcusabiles, dum propria studia ad alia, præterquam ad charitatem, collimant.

Adde impossibile esse, veram scientiam sine charitate attingi; enimvero nisi Deus veritatis amorem nostris ingereret animis, nunquam eam ut par est assequeremur; propterea S. Augustinus inquit: *Non intratur in veritatem, nisi per charitatem*; quod in primis de veritatibus practicis, & ad mores attinentibus, est intelligendum, quæ nimirum pravis sensuum nostrorum, & naturæ affectionibus opponuntur. Charitas ergo cujuslibet nostræ cognitionis, & scientiæ principium sit oportet, ac finis.

CAPUT II.

Quinam sint obices præcipui duplici huic scopo adversantes.

Opus igitur est impræsentiarum obices illos animadvertere, duplicem præfatum scopum nos attingere remorantes, notionem videlicet veritatis, & charitatis consecutionem.

Neminem latet, inter præcipua, quæ nobis impedimento esse queunt ad veritatem assequendam, infirmas mentium nostrarum opiniones esse, quæ proinde, quoad fieri potest, omnino sunt propulsandæ, ut eam feliciter nanciscamur. Id autem inter legendum potissime cavendum est, ne scilicet nostrum potius, quam legitimum Authoris sensum, scriptis ejus appingamus; ad quod valde opposite Sanctus Hilarius inquit: *Optimus lector est, qui dictorum intelligentiam expectet ex dictis, potius quam imponat, & retulerit magis, quam attulerit: neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem præsumpserit intelligendum.* (*Hilar. lib. 1. de Trinit. n. 18.*) In primis itaque

que meminisse oportet, terrenarum mentium infirmas, atque imbecillas opiniones esse abjiciendas, & omnes imperfectæ sententiæ angustias religiosa discendi expectatione laxandas. Id autem omnes quidem unanimiter fatentur; paucissimi tamen sunt, qui obicem istum studeant declinare, qui nempe, aut vehementi veritatis cupiditate flagrent, aut ingenti præstent mentis rectitudine.

Cic. l. 1. de Offic. cap. 9. Celeberrimus quidam priscorum temporum Scriptor duo notat offendicula, a veritatis indagatoribus apprime vitanda: Unum, ne incognita pro cognitis habeamus, hisque aliquando temere assentiamur; quod vitium effugere; qui volet (omnes autem velle debent) adhibebit ad considerandas res & tempus, & diligentiam. Alterum est, quod quidam nimis magnum studium, multamque operam in res obscuras, atque difficiles conferunt, easdemque non necessarias, quod in rebus seriis, & merito sciendis tantum permittitur.

Tametsi autem omnium scientiarum finis sit veritas, nefas tamen erit obnixe adeo ipsis incumbere, ut inde Monasticæ disciplinæ leges, vel minimum a nobis negligantur. Tempus itaque tali ratione distribuendum est, ut cum studiorum cultu Monasticæ quoque vitæ pensa prorsus absolvantur. Quinimmo ea in primis exequi opus erit, in quibus actionis meritum, virtutisque pondus excellit; & si quid temporis Monacho dein superfuerit, studia subinde ipsi recolenda erunt, ut quæ identidem agenda sint intelligere queat. Scientiis itaque operam navare, nec unquam Monastici instituti onera intermittere, sed isthæc adamussim absolvere, & quæ supersunt momenta utiliter studendo insumere, laudabile tunc erit, præsertim si divini amoris utraque exequamur intuitu. Qui enim fieri possit, ut talis studendi norma rite a nobis servetur, quin & charitatis ratio quadantenus habeatur, quæ unica studiorum nostrorum meta sit oportet; eaque subinde scire tantummodo appetamus, quæ utiliora censentur? Tempus breve est, & expletis iis, quibus ex disciplinæ regularis onere dietim obstringimur, modicum adeo nobis superest, ut plane ridiculum, ac stultum foret in ludicris futilibusve scientiis illud conterere. Præterea lex eadem, quæ Monastico jugiter oneri intentos esse nos cogit, ad ea pariter serio attendenda nos adigit, quæ ad ipsius adimpletionem plane conducunt. Ambo igitur absurda vitando, a Tullio jam recensita, obices etiam cuncti declinantur prædicto duplici scopo adversantes, quem sibi inter studendum debet unusquisque proponere.

Verum enucleatius rem hanc expendere oportet, easque causas subtilius inquirere, scientiam cohibentes, ne in charitatem, velut in suum primarium scopum jugiter tendant. Tres autem illæ ut plurimum esse solent, nimirum cenodoxia, curiositas, & inconsiderantia; *Plures siquidem*, inquit Augustinus, & post ipsum Bernardus, *inanis tantum gloriæ cupidi, scientiis dant nomen: Quidam quærunt sapientiam, non ut fruantur, sed ut inflentur; proprias enim cogitiones, sive doctrinas sæpissime ostentant, quas licet ad aliorum eruditionem interdum adhibeant, cupiunt tamen ab hominibus libenter videri, libenter sciri, ac nominari, altamque rudibus, & indoctis sui admirationem ingerere.*

Nonnulli item sunt nimia curiositate affecti, qui licet semper addiscentes, nunquam tamen ad scientiam veritatis pertingunt; quandoquidem de notione in notionem, deque veritate in veritatem ocyssime transmigrant, novaque proprio intellectui jugiter objiciunt, itaut de objectorum varietate magis sint, quam de veritate soliciti. Ex multiplici autem capite ortum ducit ista curiositas, sed in primis ex voluptate, quam adolescentes ea dumtaxat lectitando percipiunt, quæ sibi jucundiora videntur. Quare in amœnis literaturæ campis libere spatiantes, modo literis humanioribus, modo mathesi, modo physicis experimentis, modo denique historiis, variisque itinerum Commentariis, pro libito incumbunt; Hæc autem, vel seorsim vel simul sumpta, eorumdem mentes adeo recreant, animumque alliciunt, ut vix queant ab ipsis aliquando intermitti; mirum namque est quantum Historiæ, exempli gr. egregie concinnatæ, eos delectent, præsertim si varios bellorum eventus, Urbium obsidiones,

nes, Militum clades, aliaque id genus complectantur. Eapropter vanis imaginibus, innumerisque ideis mentem consarcinantes, pietate neglecta, animoque virtutibus vacuo, rectam morum disciplinam, & honeste vivendi normam nunquam addiscunt; dumque ista studendi methodo, otium vitare hallucinantur, proprii spiritus languorem, cordisque duritiem inde emergentem, minime perpendunt.

Sed quid? numquid oblectatio, qua plures detegendo veritates afficimur, culpæ erit obnoxia? Absit. Innocens quidem ea censetur, si tamen modum servet, nec unquam cætera disciplinæ regularis opera remoretur; secus enim abdicanda est; etenim satius est modicum scire, virtutibusque Sanctis affluere, quam nosmet negligendo, innumera mente complecti. *Sumenti cibum*, inquit Mellifluus, *& non digerenti, perniciosum est ei*; „ Cibus siquidem indigestus, & qui bonam non habet concoctionem, malos gignit humores, corpus corrumpit, & non nutrit; sic & multa scientia ingesta stomacho animæ, qui est memoria, si decocta igne charitatis non fuerit, & sic per quosdam veluti artus animæ, mores scilicet, atque honestos actus transfusa, quatenus ipsa de bonis, quæ noverit, vita attestante, & moribus, bona efficiatur, nonne illa scientia reputabitur in peccatum, tamquam cibus conversus in pravos, noxiosque humores?

Bernard. in Cant. serm. 36.

Frustra ergo studere nititur, qui ea investigare negligit, ad rectam studendi normam conducentia. Quocirca duplex esse potest cognitionum genus, unum quidem ad eorum consummationem pertinens, quæ vel sunt humanæ vitæ necessaria, vel proprio uniuscujusque instituto: Alterum vero honeste quiescentibus utile, ut otium, malorum omnium sentina, inde vitetur. Primus discendi finis universim in eo sistere debet, ut in cunctis munerum nostrorum pensa rite solvamus: alter vero id exigit, ut iis expletis, quod superest vacationis tempus utiliter transigamus; valde namque periculosum est vel tunc minimum otiari, nec sedulo eas veritates inquirere, unde ad ulteriora pietatis opera simus magis idonei. Ad hoc autem assequendum satis utique non est diuturnæ, ac variæ librorum lectioni vacare, sed nactas veritates expedit in cordis sinu mature digerere, eas nimirum singillatim, ac serio ponderando; studia enim quælibet celeriter, & perfunctorie peracta, detrimento potius sunt, quam fructui; mentisque vexationem pariunt, non eruditionem.

Cum tantum mens in veritatis contemplatione occupatur, tædio confestim afficitur; objectorum siquidem varietate maxime gaudens, nova quamprimum intelligere parat, unde etiam præteritorum memoria in ipsa facile labitur. Cum vero concepta veritas ad interiora cordis illabitur, tunc animus ipsis firmius adhæret, nec unquam ab illa sejungitur; quinimmo eam si centies ruminetur, toties exhilaratur; quandoquidem valde jucundum est identidem reminisci quod multum diligitur. Hinc fertur, Principem quemdam, heroicis gestis, ac dignitate conspicuum, centies tredecies, dum viveret, novum Testamentum accurate, attenteque legisse.

Mr. le Duc de Montausier.

„ Quotiescumque ergo verba vitæ perlegeris, inquit Gillebertus in Cant. ea attente considera; non enim vitam legentibus tribuunt, nisi serio perpendantur: Tene quod tenes; tene, & attrecta morose ac diligenter. Revolve volumen vitæ, quod revolvit JESUS, imo quod est ipse JESUS. Ut quid adeo properas? Numquid ex veritatum copia vera salus animæ gignitur? Falleris; unicum siquidem vitæ verbum spiritualiter ædificat, si consulto, ac mature ponderetur, & in intimo cordis cubili recipiatur; inde namque ad reliquas extendi facile poterit animæ facultates, & singularem actibus indere sanctitatem.

Ser. 14.

Me utique non latet, liberum semper nobis non esse inter legendum, simplici, nudaque veritate oblectari; sanctioribus enim plerumque viris gravis multoties, atque molesta ea videtur. Nihilominus si sensuum imbecillitati fides opituletur, nostramque divino ejus lumine voluntatem illustremus, tunc mens veritatem contemplando minime defatigabitur,

nec

nec illam uspiam moleste feret. Praxin hanc si diu, fideliterque servemus, brevi sperare licebit consolationem a Domino, quam, ut fidei in nobis experimentum faceret, aliquando sustulerat. Quoad prævias dispositiones, ad Sacræ Paginæ lectionem requisitas, legatur caput secundum §. 3. secundæ partis; ibi enim de ipsis fuse, ac peculiariter egimus.

CAPUT III.

Qua ratione, absurda, de quibus hactenus disseruimus, impediri queant.

DIvus Bernardus serm. 35. in Cant. ubi de istis agit, fructum, & utilitatem scientiæ in modo sciendi constituit. Modus autem hic penes ipsum tria potissimum dicit, nimirum; ut sciamus, quo ordine, quo studio, quo fine aliquid nosse oporteat. Quo ordine, ut id prius quod maturius ad salutem; Quo studio, ut id ardentius, quod vehementius ad amorem; Quo fine, ut non ad inanem gloriam, aut curiositatem, sed tantum ad nostram, vel Proximi ædificationem. *Sunt enim*, inquit S. Doctor, *qui scire volunt, eo fine tantum, ut sciant, & turpis curiositas est; & sunt qui scire volunt, ut sciantur ipsi, & turpis vanitas est; & sunt qui scire volunt, ut scientiam suam vendant, vel pro honoribus, & turpis quæstus est; sed sunt qui scire volunt ut ædificent, & charitas est; & qui scire volunt ut ædificentur, & prudentia est*. Horum autem omnium solum ultimi duo non inveniuntur in abusione scientiæ, quippe qui ad hoc tantum volunt intelligere, ut bene agant.

Idipsum sentit Cassiodorus in præfatione ad librum Divinarum Institutionum, ubi talem studendi methodum Monachis suis præscribit dicens: *Moderamini ergo, studiosi Fratres, sapienter desideria vestra, per ordinem quæ sunt legenda discentes, imitantes scilicet eos, qui corpoream habere desiderant sospitatem; quemadmodum enim indigestus cibus comedentis stomacho nocet, sic quæ lectitantur, spiritibus obsunt, nisi mature perpendantur.*

Ut autem isthæc legendi norma, quæ ad excitandas pias cordis affectiones, & ad maturam doctrinarum ponderationem plurimum juvat, a nobis rite servetur, duo plane requiruntur, recta scilicet intentio, & opis divinæ imploratio. Cum etenim ad studendum quis optimo fine ducitur, quatenus nempe, vel semetipsum ædificet, vel Proximum juvet; brevius: Cum Deum tantum pro studiorum suorum meta quis sibi præfigit, pro quantulocumque sciendi modulo ab eo impertito, eidem grates libenti, ferventique animo refert. Insuper cum perspicuum sit, quamlibet lectionem absque opitulante Dei gratia minime prodesse; propterea Oratio, Doctoris Angelici exemplo, illi jugiter præponenda erit. Quinimo abs re nequaquam foret etiam inter legendum sæpe sæpius, corde saltem, orare; inde namque animatur lectio, mentique vividius imprimitur, Quocirca Gillebertus serm. 7. in Cant. inquit: *Advertite istud vos, qui in transitu oratis, & cum mora legitis, qui ad legendum fervetis, & in oratione tepetis: Debet lectio orationi servire, præparare affectum, non horas præripere, nec succidere moras.*

Id pariter serio commendat Guillelmus Sancti Theodorici Abbas, in Epistola celeberrima ad Fratres de Monte Dei, ubi sic habet: *Hauriendus est sæpe de lectionis serie affectus, & formanda oratio, quæ lectionem interrumpat, & non tam impediat interrumpendo, quam puriorem continuo animum ad intelligentiam lectioni restituat.*

Forte dixeris, hæc quidem in spiritualium lectione librorum servanda esse, secus vero cum de scientiis mere speculabilibus agitur, ut sunt Philosophia, Theologia, Mathesis, & id genus alia. Verum etsi non inficier, sacras, piasque lectiones ad Orationem, cordisque compunctionem magis conducere, quam præstent Scholasticæ scientiæ; nihilominus ex istis etiam humana mens identidem poterit ad Deum contemplandum assurgere, & voluntatem intime sibi annexam ad ejusdem amorem trahere; cum siquidem veritas quæcumque creata desursum sit, descendens a Patre luminum; quidni etiam in tantum Authorem intelligentias nostras, & affectus excitare valeat?

Hanc

Hanc item sane laudabilem studendi methodum egregie docet Vincentius Contenson, Ordinis Prædicatorum, in suo cursu Theologico, ubi Scholasticam asperitatem tanta Sanctorum Patrum, & Scripturarum eruditione lenivit, ut nullibi Theologicos sentes, sed miram in Deum pietatem ubique redoleat.

Præfatus insuper Abbas S. Theodorici hortatur, statis quibusdam diei horis peculiarium aliquot Authorum lectioni incumbendum esse; fortuita namque, inquit ipse, & varia lectio, & quasi casu reperta, non ædificat, sed animum reddit instabilem, & leviter admissa, levius a memoria recedit.

CAPUT IV.

De plerisque aliis, ad quæ intendi possunt studia Monachorum; & quibusdam monitis, ad ea rite explenda conducentibus.

PRæter duplicem finem primarium hactenus explanatum, veritatis nempe agnitionem, & charitatem, seu amorem justitiæ, alios præterea non minoris forte ponderis, ac fructus, inter studendum poterit quis sibi præfigere. Horum primus est: Tempus rite transigere; ea propter duplex studentium genus distinguendum videtur; nonnulli namque studiis sunt dediti, quia facultates aliquas, aut scientias, ex onere sibi a majoribus imposito, profitentur; alii vero, qui eo dumtaxat tempore in iis occupantur, quod ad proprii instituti functiones sibi superesse comperiunt. A singulis autem, præsertim primis, tempus utiliter est transigendum; non enim ut quid leve, vel mere indifferens, studium existimare debent, sed ut magni momenti opus, quod recte, aut perperam expletum, ad salutem, vel interitum ducere facile potest. Præsentis vitæ tempus ad æternam beatitudinem promerendam nobis tantummodo conceditur; quare si studium, in quo major ferme ætatis nostræ portio consumitur, utiliter non absolvatur, nedum anceps fit nostra salus, sed certus imminet interitus.

Alter studendi finis est: si laboris, vel pœnitentiæ loco studium ipsum subrogetur, ab iis potissimum, qui eam profitentur. Tunc tamen non cuilibet scientiarum generi indiscriminatim licebit incumbere, aut iis tantum, majori nos oblectamento afficientibus; cum siquidem pœnitentia ex pœnalibus coalescat, idcirco ut studium ejus locum teneat, laboriosum, & arduum sit oportet.

Quare summopere hallucinantur, qui studendi onus suave omnino, ac leve arbitrantur; est quippe cæterorum omnium gravissimum, modo, ut par est, fideliter nempe, exacte, ac perseveranter expleatur. Fideliter, inquam, si statis diei horis semper iisdem scientiis, quoad fieri potest, navemus operam, ut inde non tantum studiis ipsis, sed & certa eorumdem methodo honoretur Deus; & otium, malorum omnium sentina, vitetur, adeout nullum vel minimum temporis momentum inaniter transigatur. Exacte, si nimirum sedulo iis vacemus, jugiter meditantes, propter Deum hujusmodi laborem suscipi, proindeque gnaviter, & accurate persolvendum. Denique perseveranter, iisdem videlicet materiis tamdiu operam dando, quamdiu nobis expedire videbitur, itaut inde inconstantia, atque desidia prorsus eliminetur, ad quas ex insito philautiæ amore sumus natura propensiores; Amor enim sui, quo unusquisque jucundari naturaliter appetit, ad aliquam semper voluptatem tendit; & si ratione aliqua ipsam non assequitur, per aliam confestim obtinere satagit. Hinc est, quod cum libera invicem conferendi, vel disceptandi facultas, de iis potissimum, quæ intra Claustra lectitando didicerint, Monachis sæpissime interdicatur, actutum alia, vel curiose delectantur inquirere, vel tædio affecti, præfatum studendi laborem facillime interrumpunt; quem defectum nisi serio quis animadverterit, omnemque in oppositum adhibuerit conatum, vix unquam declinare poterit.

Tertius studendi finis est: Cor animumque cogitationibus sanctis, piisque affectionibus imbuere; quidquid enim legitur, intus suscipitur, tamquam spiritale animæ alimentum, & veluti semen,

men, unde cogitationes, atque appetitus prodeunt ipsi plane conformes. Quamobrem si quæ a nobis leguntur, pietatem, compunctionemque redoleant, sancta pariter desideria, piasque cordibus nostris affectiones ingenerant. Omnino igitur pretium erit eos dumtaxat Authores consulto deligere, quorum lectio studentes ædificet, & ad salutem juvet; quandoquidem alii sunt, in quibus mortiferum virus palam contineri dignoscitur; alii vero, in quibus id latitat velut anguis in herba. Illorum itaque lectio ceu lethale venenum prorsus erit abdicanda; istorum vero circumspecte habenda. Caute insuper Codices ipsi sana doctrina contexti, legendi erunt, ne forte vana intersit curiositas, unde etiam eorum lectio perniciosa reddatur. Ad hoc autem assequendum præstabit, & cor mundum jugiter custodire, & frequenter Deum exorare.

Imbecille nimis est intelligentiæ lumen, nobis naturæ viribus insitum, ad technas, syrtesque omnes detegendas, in Authorum Operibus latitantes; ideoque ne ullatenus inter legendum decipiamur, mens nostra divinitus illustranda est. Tantum igitur adminiculum a luminum Patre enixe rogabimus, lectiones, ac studia universa, solo ejus intuitu suscepta, ipsi humiliter offerendo. Ne autem irritæ nostræ sint preces, sinceræ omnino sint oportet, itaut revera propter Deum studeamus, quatenus ipsi in cunctis famulari, & placere semper optemus, atque ab ejus nutu dirigamur. Alius autem quicumque finis, utpote nobis incongruus, penitus erit omittendus, nec ulla lectio habenda, quin Monastici saltem instituti oneribus quodammodo sit consentanea, Deoque nostro, velut ultimo fini, plane respondens.

Hanc tamen studendi normam non ita solicite, ac religiose servandam reor, ut neutiquam studiis incumbere liceat, quin jugiter ad Deum, aut ad Monasticum onus recta colliment; si enim ad aliquod literarium emolumentum proxime tendant, ut puta exacte loqui, castigate scribere, historias intelligere, & id genus alia, minime renuo; sunt enim hæc singulis generatim necessaria, iisque potissimum, qui publica causa insudant, ac proinde honesto sciendi fini, & in Deum ultimate ordinabili, minime dissona.

Nec illud scrupulose condemnandum est gaudium, quod passim in nobis studendo experimur; id namque imbecillitati nostræ a Deo permittitur, ne mens improbo studiorum labore impense gravetur; unde etiam animi causa, nonnulla itineraria, Orationes elegantes, heroica Poemata, perfunctorie saltem, licebit invisere: hæc quippe, dummodo honestatis limites non transcendant, defatigatum adeo recreant animum, ut alacrius ad intermissum studiorum onus redire postmodum queat. Cavendum tamen erit, ne diu isthæc, quantumlibet honesta, protrahantur oblectamenta; secus enim ita allicerent animos, ut pristinas, seriasque lectiones repetere negotium subinde facesseret. Ea propter consulitur, nostri animi vires nullo inter studendum solatio restaurandas, quin prius pene defecisse videantur, eoque vix delibato, ad seria continuo remeandum.

Unum tamen, priusquam huic capiti finem imponam, noto, moralis doctrinæ studium præ aliis excolendum esse; cætera enim quæcumque sint, præter hoc tantum, possunt a nobis impune dimitti; huic ergo quamdiu vivitur omnino danda erit opera. Alia insuper quoad hoc monita legere proderit in Tractatu de Methodo pie studendi, a D. Nicolao nuper in lucem edito, ex quo summatim deprompsi quæ præsenti capite innui.

CAPUT V.

Num Monachi pro suorum meta Studiorum publicas Conciones, vel potius privatas elucubrationes sibi statuere valeant.

CONCLUSIO OPERIS.

PErspicuum per se videtur, nec ullis difficultatum involutum ambagibus, quod in hujus capitis titulo a me proponitur. Cum siquidem, teste Mellifluo, pro studiorum suorum meta, nedum

dum majorem Dei gloriam, propriique ſpiritus ædificationem, verum & ſpiritale proximi emolumentum, valeat quis ſibi præfigere; propterea hinc liquet, elucubrandi, & concionandi munera, quæ multum Chriſtifidelium juvant Rempublicam, Monachis valde congruere, & ad ea, tamquam ad legitimum ſcopum, poſſe eorumdem ſtudium collimare. Supereſt tamen in præſentia opportunius ipſis tempus innuere, quo id facilius, atque ullum citra diſcrimen, conſequantur; valde namque periculoſum reor, a junioribus Monachis concionandi provinciam ſuſcipi, quin prius ipſi ſcientiis affatim, virtutibuſque imbuantur, quas alios ſunt edocturi.

Noveaux Eſſais de Morale, pag. 134. Valde appoſite ad hoc ſpectat, quod ſcribit Author quidam recentior: „ Les „ hommes (inquit) ne ſe font pas „ Auteurs de deſſein prémeditè, comme „ ils ſe font marchands, ſoldats, &c. „ C'eſt un métier au quel on ſe pré„ pare, & dont on fait apprentiſſage „ ſans y penſer. Quand on a acquis une „ connoiſſance raiſonnable dans les ſcien„ ces, qu'on a etudié les meilleurs Au„ teurs en chaque genre de ſcience, & „ que par experience on a remarquè „ qu'il y a certaines matieres qui n'ont „ point eſté traitées, ou qui le pourro„ ient eſtre mieux qu'elles ne l'ont „ eſté; un homme s'eſſaye en particu„ lier ſur ces matieres, il compoſe quel„ que petit ouvrage, il le fait voir à ſes „ amis & aux connoiſſeurs: & ſi on „ juge que ce qu'il a fait ſoit capable „ d'inſtruire les autres de ce qu'ils ne „ ſcavoient pas, il le doit rendre pu„ blic. C'eſt ainſi que les hommes de„ viennent & doivent devenir Auteurs, „ & s'il y a des gens qui étudient à „ deſſein d'eſtre Auteurs, il ſont en grand „ danger de ne réuſſir jamais dans une „ ſi difficile entrepriſe: parce que ce „ deſſein formè de trop longue main, „ leur fera entreprendre des ouvrages, „ dont ils ne feront pas capables. „ Non ſic conſulto in conſcribendis Operibus Authores fiunt homines, quemadmodum Mercatores negotiando, militeſve bellando evadunt. Ars quædam ea eſt, quæ multum quidem laboris exigit, ſed præter ſpem quandoque comparatur. Cum quis ſufficientem acquiſivit ſcientiam, doctioreſque in omni ſcientiarum genere evolvit Authores, in quibus materias aliquas, vel penitus omiſſas revera compererit, vel quæ nervoſius poterant pertractari; quædam ſuper iſtis privatim tentat concinnare Opuſcula, hæcque Sapientum, & amicorum oculis ſubjicere non detrectat; quæ ſi arbitrentur aliorum eruditioni poſſe conducere, tunc in lucem omnino edenda erunt. Sic autem homines, haud aliter Authores fiunt in literaria Republica. Secus vero ſi qui vel ideo ſtudiis incumbant, ut aliquorum Operum Authores ex animo eſſe velint, incertum plane laboris exitum metuent, expectationi forte non reſponſurum; hoc ſiquidem immaturo conſilio ducti, opera quædam elucubrar tentabunt, quibus parum dignoſcentur idonei. Paragraphum hunc integre perlegere proderit, qui eſt de ingenii exercitatione, ac ſcientiarum uſu.

Forte dixeris, quæ aliorum gratia elucubramur, noſtrummet eruditioni, atque ædificationi conducere. Verum hoc ſi ſerio a nobis animadvertatur, perſpiciemus, ex iis, quæ concionandi gratia multo labore congerimus, vix ullum in noſmetipſos ſpiritualem fructum derivari; quandoquidem ubi primum veritates aliquas mente conceperimus, actutum eas publicis in concionibus effundere cogitamus; eaque dumtaxat ſenſa tunc revolvimus animo, quæ auditorum cordibis ingerere cupimus; ſicque jam e ſuggeſto veluti declamantes, omnem in dicendo energiam, verborum emphaſim, ac ſententiarum gravitatem ſedulo diſquirimus, quatenus inde auditores ad admirationem potius, quam ad compunctionem excitemus; quapropter hoc, aut ſimili fere modo tunc noſmetipſos alloquimur: En quantum proderit in hac, vel altera concionis parte, talem virtutem extollere, vitium illud exprobrare, geſtum aliquod deſcribere, aut amplificare, hac, vel alia ratione perorare, hunc ad plebem habere ſermonem, &c. Unde liquet, quod dum alienæ videmur ſaluti proſpicere, noſmet plane negligimus, cor remanet aridum, iiſque virtutibus vacuum, quas aliis perſuadere paramus.

Hoc

Hoc autem junioribus præcipue est valde familiare; cum etenim de iis, quæ proprio insident animo, vehementiora gerant phantasmata; ideo in scopum semel præfixum jugiter intendunt, maxime si aliquid ei insit, quod ipsos impense alliciat.

„ Il y a bien de la difference (subdit præfatus Author) entre un homme qui s'est rempli pour luy meme, & qui se trouvant plein, repand ensuite de sa plenitude sur les autres; & un homme qui ne se remplit que pour se répandre en aprés. Le premier est sollicité à ecrire par sa plenitude, comme une mere est pressée de donner à tetter à son enfant par l'abondance de son lait: & le second étant sollicité à ecrire par son ambition, se repand souvent avant d'etre rempli luy meme: ce qui fait que ses productions sont seches, foibles, & sans force, & comme un enfant dont la mere a peu de lait. " Multum sane discriminis duos inter homines inest, quorum unus se primum ingenti doctrinæ pabulo explet, idque in alios dein refundit; alter vero, qui scientias ideo comparat, ut cæteris continuo distribuat; ille namque nonnisi ex affluenti doctrinarum copia aliquid subinde elucubrari compellitur, veluti nutrix, quæ, exuberante lacte, infantem cogitur alere; hic autem cum cenodoxiæ dumtaxat, vel ambitionis impulsu, ad alicujus editionem operis adigatur, totum quod didicit, aliis persæpe immature dispertit, antequam scientiis ipsemet expleatur. Unde fit, ut languidos, enerves, atque intempestivos enitatur ingenio fœtus, quales nonnunquam pendent e Matrum uberibus præ lactis inopia. Hinc Divus Bernardus egregium Concionatorem assimilat exundanti fontis Conchæ, ex qua subinde copiosi erumpunt latices; Quare ait: *Prius te Concham exhibe, quam Canalem.*

Propter has ergo, similesve rationes, opus esse crediderim, ut juniores Monachi studendo, ac legendo, propriæ tantum saluti, ac spirituali animæ emolumento prospiciant, ut iis veritatibus, virtutibusque imbuantur, quas sibimet plus expedire cognoverint. Cæterum divinæ providentiæ, ac superiorum consilio, omnem sui curam, solicitudinemque committant; Si enim aliquando sacris doctrinis, & charitate in Deum, & proximum abunde repleti fuerint, atque in continua Cœlestium virtutum praxi solidati, tunc, Deo ita inspirante, poterunt vel ad publicum Ecclesiæ bonum, & Christifidelium salutem, propria studia dirigere, sensaque jamdudum in corde conclusa, aliis reserare.

Hinc vero non obstat, quominus sui causa studentes, præstantiora quædam Scripturarum, Sanctorumque Patrum loca annotare queant, ut eorum identidem reminiscantur. Res tamen omnino videtur exigere, ut sui ædificationem, propriique ornatum animi assidue spectent, ne immaturo zelo, & nimis propera charitate ducti, alio suapte sponte ferantur.

Qui concionandi, vel elucubrandi provinciam sponte suscipiunt, molestiis adeo, gravibusque tentationibus subduntur, ut contra eas nonnisi ægerrime se præmunire queant, tum potissimum, cum ad id muneris ex proprio instituto minime obstringuntur. Si animæ nostræ salus quam maxime nobis cordi esset, alienam pariter satis nobis esset oratione, & exemplo conquirere: hæc quippe efficaciora ut plurimum sunt ad salutem proximo impetrandam, quolibet verborum, ac rationum apparatu, præsertim cum præterquam necessitate urgente, Monacho haud liceat, concionandi prætextu, extra cœnobiticos lares evagari. Verum plerumque contingit, sub charitatis velamine inanem gloriam celari, qua libenter sciri, ac dici, nec non a cæteris distingui appetimus. Unde fit, raros nunc temporis Concionatores occurrere, qui plus virtuti laborent, quam gloriæ, talique pietate affluant, qualis ad istud digne subeundum onus exigitur.

„ Que faisons nous (inquit præfatus Author) par nostre assiduité à l'etude? Nous imitons les Lapidaires, qui usent les pierres precieuses pour leur donner de l'Eclat. Nous nous usons nous memes, nous nous dessechons, nous consumons notre vie & notre santé, les plus grands & les

„ plus

„ plus veritables biens que nous ayons „ sur la terre, pour repandre notre re- „ putation dans le Monde & dans les „ Siecles à venir. Mais si nous n'avons „ recherchè que ce bruit, que nous en „ arrivera t'il? Ce qui arriva au Roy „ Ezechias, dont Dieu punit la vanité, „ pour avoir mal à propos & par un „ esprit d'orgueil fait montre des tre- „ sors & des grandes richesses que Dieu „ luy avoit données. Quid agimus studiis operam jugiter navantes? Gemmarum mangonibus similes plane videmur, quas ideo scalpris expoliunt, ut emptorum oculis mox resplendeant. Nosmetipsos continuo absumimus, proprias extenuamus vires, pretiosioresque Mundi thesauros, salutem nempe, vitamque prodigimus, ut nostri celebritatem nominis a Posteris aucupemur, Væ tamen nobis si hæc tantum nostrorum fuerit meta studiorum; id enim, quod olim Ezechiæ Regi, nobis aliquando continget, cujus vanitatem Deus haud impune dimisit, eo quod regiam auri gazam, cunctaque, quæ habebat in thesauris suis, ab ipso universorum Domino impertita, superbe ostentasset.

Exarentur itaque ut ut libet, & elucubrentur opera, concionemur, & laboremus in vinea Domini: verumtamen cor nostrum prius charitate ferveat, Cœlestibusque doctrinis compungatur; secus namque irritus erit omnis labor, nostræque potius damnationis causa, quam salutis. Præter charitatem, quæ numquam excidit, universa prætereunt. Concludo elegantibus istis Sancti Hieronymi verbis: *Quotidie morimur, quotidie commutamur; & tamen æternos nos esse credimus. Hoc ipsum quod dicto, quod relego, quod emendo, de vita mea tollitur. Quot puncta Notarii, tot meorum damna sunt temporum. Scribimus, atque rescribimus: transeunt maria Epistolæ, & scindente sulcum carina, per singulos fluctus ætatis nostræ momenta minuuntur. Hoc solum habemus lucri, quod Christi nobis amore sociamur.* Hieronym. in Epitaph. Nepotiani.

MONI-

MONITIO
Ad Elenchum ſequentem pertinens.

Uia plurimum intereſt, priuſquam Autographorum legantur Opera, ad Eccleſiaſticam Doctrinam pertinentia, difficultates haud ignorare, quæ majoris adhuc explanationis egent; optimum ideo duxi, ut facilius hocce prolixum æque ac laborioſum ſtudium abſolvatur, potiorum difficultatum Elenchum, ſingulis quibuſque ſæculis occurrentium, adjicere, ut jam cap. 20. ſecundæ partis hujus Tractatus ſpoponderam. Ut igitur promiſſa impleam, Elenchum dictum hic ſuperaddo, Authores aliquot paſſim indicando, a quibus pleræque earumdem difficultatum enodatæ fuere. Ad omnium autem fere explanationem univerſim legi poſſunt Natalis Alexander, Bibliotheca Domini Du-Pin, in qua potiſſimum de Eccleſiaſticorum Authorum Operibus agitur; Abraham Scultetus de primorum trium Sæculorum Patribus; Dominus Richerius, Chriſtianus Lupus, Philippus Labbe in Concilia; denique Benedictinorum Patrum Congregationis S. Vitoni ponderationes in præfati Du-Pin Bibliothecam.

Præter Elenchum dictum, ſelectiorum etiam Librorum Catalogum, ad Eccleſiaſticam Bibliothecam comparandam, infra adjiciam, quem cum in prima hujuſce Operis editione vix adumbraverim, in præſenti omnino abſolvere ſtudui, ut multorum expectationi ſatisfacerem, qui primum ejuſdem ſpecimen nonnihil commendarunt. Cæterum ipſum in primis in noſtrorum gratiam Sodalitiorum elucubravi, quæ nimirum abſolutis Bibliothecis carentia, Authorum ſubinde nomina, librorumque emendorum qualitates ſæpe ſæpius ignorant.

ELENCHUS

Potiorum difficultatum, in lectione Conciliorum, Patrum, & Ecclesiasticæ Historiæ occurrentium, juxta Sæculorum seriem.

SÆCULUM I.

QUonam Anno Urbis conditæ, & Imperii Augusti Dominus Noster JESUS CHRISTUS de Virgine nasci dignatus est? Quonam ætatis suæ anno Evangelium prædicare cœpit, & mortuus est? Vide Petavium de Doctrina temporum, Langum de Annis Christi in 4. Usserium, &c.

Quid de die, & aliis circumstantiis ultimi Paschatis Jesu Christi, sentiendum? Vide Casaubonum in Confutatione Baronii, Maldonatum in Evangelia, Capellam in exiguo quodam Tractatu, ab aliis ejus Operibus sejuncto; Joannem Ligthfootum in suis Horis Hebraicis; Joannem Schmidt de Paschate; Patrem Lamy in sua discordia.

Testimonium Josephi de Christo Domino, vere ne est hujus Authoris, an potius ejus Historiæ de antiquitate Judaica lib. 18 cap. 8. superadditum? Vide pro sententia negantium, Fabrum tom. I. Epistolarum Criticarum; pro sententia vero affirmantium, vide Franciscum de Roye, qui confutavit Fabrum prædictum peculiari dissertatione; Huetium in Demonstratione Evangelica, Valesium in Eusebium, Vossium de Sibyllinis Oraculis cap. 11. Isidorum Pelusiotam lib. 4. epist. 225.

Epistola sub Jesu Christi Nomine ad Regem Abagarum, est ne vera, an apocrypha? Vide Valesium ad cap. 13. lib. 1. Hist. Eccl. Eusebii Pamphili.

Numquid ab Ecclesia semper creditum fuit, Beatissimam Virginem Corpore, & Anima in Cœlum fuisse assumptam? Vide pro parte affirmativa Dissertationes Advocati, & Jacobum Gaudinum contra Jolium; pro negativa vero Jolium dictum, & Launoium.

Est ne discrimen aliquod inter Mariam Magdalenam, Mariam sororem Lazari, & Mulierem Peccatricem? Vide Tractatus elapso sæculo hac de re potissimum editos a Jacobo Fabro Stapulensi, & a Joanne Fischero; Item dubia Evangelica Friderici Spanhemii, & Concordiam Patris Lamy.

Quænam fuit sors illa, qua Sanctus Mathias electus fuit Apostolus? Licetne eadem uti in electionibus Ecclesiasticis? Vide tom. 1. Patris Alexandri. Lugdunensis Ecclesia utebatur ne olim tali sorte, quemadmodum legitur in Vita S. Eucherii, ejusdem Urbis Archiepiscopi? Nonne per Sacros Codices fuit sors illa, qua electus est S. Martinus contra Defensorem? Vide S. Augustinum epist. 37. ubi de sortibus agit ex paginis Evangelicis, & epistolam 30. Petri Blesensis, cum notis, tam antiquis, quam novis.

Quo jure olim populi ad Episcoporum electiones concurrebant? Vide Petrum de Marca in sua Concordia, licet quoad hoc variet lib. 6. & lib. 8. Ludovicum Thomassinum in sua Disciplina veteris, & novæ Ecclesiæ, &c.

Decretum se abstinendi a sanguine, & suffocato, ab Apostolis editum, fuit ne diu ab Ecclesia observatum? In quonam consistebat ejus obligatio? Vide Curcelleum Diatriba de Sanguinis usu, & Joannis Spenceri Dissertat. in Act. XV. 20.

Quid sentiendum de reprehensione a S. Paulo Divo Petro facta? Vide Epistolas SS. Augustini, & Hieronymi.

Apostoli numquid baptizaverunt in nomine Christi? Potest ne hujusmodi forma sufficere? Vide S. Basilium in Tractatu de Spiritu Sancto cap. 12. Estium in Sententias, Vossium de Baptismo, Patrem Harduinum de triplici Baptismo &c.

Cum Apostolorum aliquot missi fuere in Samariam, ideo ne fuit ut administrarent Sacramentum Confirmationis? An non, præterquam ab Episcopo, Sacramen-

mentum istud conferri potest? In hoc Sacramento adhibendum ne semper fuit Chrisma? Vide Patrem Sirmondum in Concilium Arausicanum, Petrum Aurelium, Jacobum de Sainte-Beuve adversus Dallæum de Confirmat. Holstennium de hac re, Arcudium, &c.

Diaconi instituti ne fuere pro sacra, an solum pro communi mensa, ut voluere nonnulli Episcoporum in Concilio Quinisexto? Nicolaus, unus ex septem Diaconis, fuitne Author sectæ Nicolaitarum? Diaconi celebrarunt ne olim Missam? Vide Patrem Morinum de Sacr. Ordin. Thomassinum in sua Disciplina, Patrem Harduinum in Embolo primo post Epistolam ad Cæsarium.

Sanctus Jacobus Apostolus fuit ne vere in Hispania? Vide Tractatum Joannis Marianæ, Antonium Caracciolum in sua Biga illustrium Controversiarum. Sanctus Jacobus Minor est ne, qui dictus fuit frater Domini, quique Jerosolymorum Antistes? Vide Bollandum Kalendis Maii.

Est ne indubitatum, Sanctum Petrum fuisse Romæ, ibique Martyrem occubuisse? Quamdiu ibi mansit? Vide Dissertationes posthumas Joannis Pearson. In quonam consistit primatus Divi Petri? Vide Agricolam de Primatu Petri, & Pontific. Roman. Quousque antiquitus extendebatur Patriarchatus Romanus? Vide Concordiam Petri de Marca lib. 1. Patrem Thomassinum. Quid intelligendum est per Suburbicarios? Vide P. Sirmondum, Salmasium &c.

Acta passionis S. Andreæ scripta ne fuere a Presbyteris, & Diaconis Achaiæ? Vide secundam partem hujus Tract. cap. 8. num. 4.

Sanctus Paulus fuit ne in Hispania? Hoc asserunt Sanctus Athanasius Epistola ad Dracontium, Sanctus Cyrillus Hierosolymitanus Cathec. 17. Sanctus Epiphanius hær. 7. S. Joannes Chrysostomus Præfat. in epist. ad Heb. S. Hieronymus in Isa. cap. 11. Theodoret. in cap. 1. ad Philipp. V. 26.

Historia illius adolescentis, a S. Joanne ad fidem conversi, relata in exiguo tractatu Clementis Alexandrini de divite salvato, estne vera? Vide Eusebium, & Domini Valesii notas.

Epistola quædam, edita sub nomine S. Barnabæ, est ne istius Apostoli? Quanam auctoritate pollet? Vide Patrem Menardum, & Joannem Baptistam Cotelerium.

Apostoli sunt ne Authores Symboli, quod vulgo dicitur Apostolorum? Quandonam compositum fuit? Vide Usserium, Vossium de tribus Symbolis, Dominum Du-Pin, & Annotationes Patrum Congregat. S. Vitoni.

Adest ne aliqua Apostolorum Liturgia? Ea, quæ Sancti Jacobi nomine inscribitur, vere ne fuit ab ipso composita? ut tenet Leo Allatius in Tractatu super hoc expresse concinnato. Legatur Cardinalis Bona de Liturgiis, & illa Pamelii.

Sanctus Paulus Apostolus est ne Author Epistolæ ad Laodicenses, Græce, & Latine sub ejus nomine impressæ in Novo Testamento Hutteri, & in Philologo Hebræo Græco Joannis Leusdens?

Quonam tempore in lucem prodiere Canones, qui dicuntur Apostolorum? Quanam Canones isti Authoritate pollent? Vide Turrianum, Bellarminum, Beveregium a Latroquio confutatum.

Fuitne semper in Ecclesia Catalogus aliquis authenticus Librorum Canonicorum Sacræ Paginæ? Vide Patrem Frassenum Minoritam, Patrem Alexandrum, Append. ad Sæculum IX.

Liber, quem edidit Hermas, fuit ne unquam inter Canonicos? Vide Cotelerium.

Quid sentiendum de Oraculis Sibyllinis, & de Libris Mercurii Trismegisti? Quinam super ipsis fuit SS. Patrum sensus? Carmina Sibyllarum, quæ a profanis citantur Authoribus sunt ne ipsamet, quæ citantur ab Authoribus Ecclesiasticis? Vide Blondellum de Sibyllis, Syllogen omnium Opinionum veterum Scriptorum de Sibyllis per Obsopæum, & Galæum; Vossium de Sibyllinis oraculis, Patrem Crassetum, Antonium Van-Dale de Oraculis Ethnicorum.

Essenii apud Josephum, & Terapeutes apud Philonem, erant ne Judæi, an Christiani? erant ne Regulares? Vide Dissertationem quamdam super hoc in Epistola Sancti Clementis edita in Anglia.

Quænam est vera, ac legitima Ecclesiæ definitio? Potest ne admitti, quæ a Domino Launojo affertur par. 3. Epistolarum? Vide Bellarminum, Melchiorem Canum &c.

Præeminentia Episcoporum supra Sacerdotes est ne de jure divino? Vide Petrum Aurelium, Dionysium Petavium, Blondellum, Pearsonem &c.

Cœlibatus fuit ne Ordini Ecclesiastico semper annexus? Græci fuerunt ne quoad hoc Latinis jugiter conformes? Quinam erant Clerici huic legi obnoxii? Vide Disciplinam Patris Thomassini, Calixtum de Conjugio Sacerdotum.

Quandonam Ecclesiæ divisæ fuerunt in Metropoles? Quomodo Episcopi sunt Ecclesiæ solidarii Episcopi? Qualis est Patriarcharum, & Metropolitanorum authoritas? vide Dominum de Marca de Primatibus, Patrem Morinum, Patrem Cantellum, Launojum part. 8. Epistolarum, Thomassinum.

Recognitiones Sancto Clementi ascriptæ, sunt ne vere istius Pontificis? Acta Passionis ejus sunt ne indubitata? Vide Dominum Cotelerium, Tillemontium &c.

Distinguitur ne S. Cletus Papa ab Anacleto? S. Linus, & S. Cletus vere ne successerunt Divo Petro? vide Dissertationes posthumas Joannis Pearson.

Quoad primorum Pontificum Chronologiam, præferendi ne sunt Catalogi Latinorum iis Græcorum? quid certi habetur in dicta Chronologia? Vide Sanctum Irenæum, Optatum, Papebrochium, Catalogum Ægidii Bucherii, qui ad Liberium terminat, Sanctum Augustinum Epistola 53. Henschenium, & Dissertationes Patris Antonii Pagi.

Decretales Pontificum usque ad Siricium, sunt ne suppositititiæ? quis est eorum Author? vide Turrianum, Blondellum &c.

SÆCULUM II.

Quænam ex Epistolis Sancti Ignatii M. sunt a nobis approbandæ? vide Usserium, Pearsonem, Cotelerium.

Trajani anima vere ne fuit S. Gregorii Magni precibus ab Inferis liberata? Undenam ortum duxit hæc fabula?

Marcion admisit ne plures Deos? Appellavit ne ad Summum Pontificem de Sententia Patris sui, a quo pulsus fuerat de sua Ecclesia? quandonam manifestare se cœpit?

Montanus erravit ne super Mysterio Sanctissimæ Trinitatis? Montanistarum jejunia diversa ne erant ab iis Catholicorum? Quibusnam cibis olim vesci licebat in diebus jejunii? in quonam consistebat jejunium Quadragesimale? quandonam incipiebat? quandiu durabat, quandonam quatuor Temporum, Vigiliarumque jejunia incœpere? Quanam hora licitum erat comedere? quandonam cœpit serotinum jentaculum? quid significat jejunium superpositionis? Vide Launojum, Joannem Nicolai, Thomassinum de jejunio, Dallæum, &c.

In quonam vertebatur controversia de die Paschatis inter Romanos & Asiaticos? Est ne verum, quod Sanctus Anicetus, & Sanctus Polycarpus super celebratione Paschatis convenire non potuerint? quænam super hoc celebrata sunt Concilia, & quid statuerunt? Est ne quid spectans ad materiam fidei, an solius disciplinæ? Sanctus Victor Papa perculit ne propter hoc Asiaticos anathemate? quid super hoc stabilivit Nicænum Concilium? Hujus statuta fuerunt ne ubique recepta? quænam quoad hoc erat Britannorum consuetudo? Fuerunt ne Hæretici, an Schismatici? Vide Usserium, nostrasque Sæculorum Benedictinorum præfationes. Cur Patriarchæ Alexandrino mandatum fuit sedulo notare diem Paschatis? & Romano ipsummet promulgare?

Sanctus Justinus credidit ne, solum rationis usum in homine sufficere ad salutem? Recte ne se explicuit quoad Divinitatem Verbi? Est ne opinatus, Angelos vere rem habuisse cum mulieribus? Hominem salvari posse, miscentem Judaismum cum Christianismo? quænam legitima ejus opera? Vide Casaubonum in Exercitat. contra Baronium.

Sanctus Irenæus arbitratus ne est, Verbum Divinum fuisse prolatitium? Dæmonem haud peccasse, nisi postquam Protoparentes nostros ad peccandum pariter induxit? propriam condemnationem usque ad Adventum Christi Domini

ipsum

ipsum ignorasse? An non admisit necessitatem gratiæ? Erravit ne circa animæ rationalis immortalitatem? Incidit ne in hæresim Millenariorum? Sensit ne Jesum Christum ignorasse diem Judicii? Et quod in triduo mortis suæ ad Inferos ad prædicandum descenderit? quod Judæorum, & Ethnicorum aliquot, qui tunc in ipsum ibi crediderant, salvi sint facti?

Sanctus Clemens Alexandrinus erravit ne super Filii Dei Divinitatem? Sustinuit ne, Jesum Christum nec famem, nec sitim, neque dolores alios in mundo fuisse perpessum? quod fuerit vultu deformis? Est ne hæreticum id asserere? Vide Franciscum Vavassorem de Forma Christi. Opinatus ne fuit, Jesum Christum ad annum dumtaxat in mundo prædicasse? credidit ne ipsum descendisse ad Inferos, sicut etiam Apostolos, ad prædicandum Gentilibus fidem, & ad eos convertendum, qui in hoc sæculo juxta rationis, ac luminis naturalis usum recte vixerant? Philosophiam sine Dei gratia potuisse ad Christum Dominum dirigere, hominesque justificare? Negavit ne transfusionem peccati originalis per propagationem ex seminæ Adæ? Docuit ne, Angelos peccasse peccato Luxuriæ? Ejus liber Hipotyposum fuit ne ab Hæreticis corruptus? Vide Bibliothecam Photii.

Liber Melitoni adscriptus de Transitu Christi Domini, est ne vere istius Authoris? Vide Launojum, Jollium de Assumptione Beatæ Virginis.

Quid sentiendum de libro Hegesippi de excidio Jerosolymitano? Est ne hic Author quinque Librorum Historiarum Ævi Antonini Cæsaris? Vide Gerardum Vossium de Historicis Latinis.

Tertullianus fuit ne Montanista? quare ab Ecclesia recessit? Arbitratus ne est, Deum esse corporeum? erravit ne super Verbi Divinitate? Liber de Trinitate ipsi ascriptus, est ne vere istius Authoris? continet ne liber iste errorem aliquem circa adorationem Trinitati debitam? Erasmus merito ne Tertulliano contendit librum de Pœnitentia? qualis fuit istius Authoris sensus circa Eucharistiam? in quarto libro contra Marcionem cap. 4. Acceptum panem, &c.? quandonam conferebatur Sacramentum Baptismi juxta ipsum in libro de Baptismo cap. 19. Diem Baptismo, &c.? quid sensit circa confirmationem in eodem libro cap. 17. Exinde egressi &c.? certum ne erat antiquitus, quemlibet, necessitate urgente, baptizare posse?

Quisnam est Sanctus Hyppolitus Episcopus Portuensis? Forte ne is, qui Author fuit Cycli Paschalis, cujus Autographum marmori insculptum visitur etiamnum in Bibliotheca Vaticana? Prudentius confudit ne tres in unum Hippolytos? Vide Acta selecta Martyrum Domni Theodorici Ruinart.

Quandonam cœpit prima persecutio contra Christifideles? quinam fuere primi Authores? Vide Procemium in Acta selecta Martyrum. Cur Christifidelibus plura occulta crimina imputabantur? Juxta Helceseitarum dogma contingere ne interdum potest occasio propriam dissimulandi Religionem? potest ne quis licite mutare habitum, alienam simulando religionem, ut persecutionem fugiat? vide Sanctum Athanasium, Sanctum Augustinum contra Mendacium, ad Consentium, Ludovicum Thomassinum de veritate &c.

Milites Christiani poterant ne licite coronam, & gratuita ab Imperatoribus Ethnicis munera accipere? Opinabantur ne olim aliqui, militarem artem esse Christifidelibus prohibitam, ut testatur Sanctus Maximilianus Martyr? poterant ne Christifideles publicos ingressus, triumphos, aut decennales Imperatorum, una cum Ethnicis festive celebrare? Vide Tertullianum de Corona Militis, Acta selecta Martyrum.

Quandonam cœptum est celebrari Festa Sanctorum Martyrum, eorumque Sepulchra, & Sacra Lipsana venerari? Viguit ne semper in Ecclesia ipsorum invocatio? quodnam jus inerat Episcopis circa institutiones, mutationesve Festorum? Vide Thierrium, Thomassinum de Festis Sanctorum.

SÆCULUM III.

Zephyrinus Papa sustinuit ne, & favit Montanistarum hæresi? S. Alexander Jerosolymorum Antistes fuit ne primus de una ad aliam sedem translatus? Fuit ne primus Coadjutor viventi Episcopo deputatus?

Quænam erant controversiæ ortæ in Ecclesia ex iis, qui in Decii persecutionem inciderant? præsumebant ne ob solum libellum Martyrum impunes ad communionem recipi absque ulla pœnitentia? Jure ne id exigebant? poterat ne eos Ecclesia postliminio impune recipere? quid super hoc sensit Clerus Romanus? quodnam super hoc decretum emanavit sede vacante? quales erant isti libelli? quinam poterant ipsos concedere? Dabatur ne in iis pax absoluta, an potius poscebatur ut concederetur? Egebant ne approbatione Episcoporum? vide S. Cyprianum, &c.

Quare ad pacem, Ecclesiæque Communionem difficile recipiebantur lapsi, sponte Martyrio se offerentes? Numquid pari cum difficultate recipiebantur, qui libellos a Magistratibus Ethnicis obtinuerant (Libellatici propterea dicti), ac alii, qui Diis revera sacrificarant? Isti Libellatici numquid inter Idololatras, & Apostatas recensebantur? quanam facultate pollebant tunc Diaconi, carceres Confessorum ingredientes, ut eos inviserent? Forte ne ad absolvendum? Absolutio ista erat ne Sacramentalis? Quid sensit super hoc S. Cyprianus? Orta ne hinc est opinio, quod quilibet, necessitate urgente, aliorum possit Confessiones audire, & a peccatis absolvere?

Verum ne est, Novatianum in hoc tantum errasse, credendo nimirum lapsos nullatenus ad pœnitentiam recipi posse? neminemque, præter ejus Discipulos, docuisse, potestatem illos recipiendi Ecclesiæ omnino deesse?

Universa peccata lethalia, etiam occulta, subjiciebantur ne pœnitentiæ publicæ? quandonam disciplina Ecclesiastica in hoc variavit? Quinam erant pœnitentiæ gradus? Erant ne in singulis Ecclesiis uniformes? poterant ne Episcopi super quibusdam eorum dispensare? quandonam concedebatur absolutio? poterat ne instante morbo, aut persecutione anticipari? cessante hoc periculo vigebat ne adhuc obligatio pœnitentiam explendi? concedebatur ne absolutio pro singulis peccatorum generibus? Negabatur ne alicui licet in articulo mortis? Disciplina Ecclesiastica erat ne quoad hoc ubique uniformis? Supererat ne alia pœnitentia pro iisdem peccatis explenda? credebatur ne tunc recidivorum peccata esse irremissibilia?

Clerici tenebantur ne ad pœnitentiam publicam? semper ne viguit hæc praxis in variis sæculis? Clerici minores gaudebant ne eodem privilegio? Clerici pœnitentes absolvebantur ne per impositionem manuum? Vide Patrem Morinum, Dionysium Petavium &c.

Praxeas fuit ne primus, qui Sanctissimæ Trinitatis Personas cum Natura Divina confuderit? Sabellius, qui Noeto Heresiarchæ Magistro suo successit, fuit ne hæreseos istius dumtaxat propugnator? vide Tertullianum contra Praxeam.

In quonam vertebatur controversia inter S. Stephanum Papam, & Sanctum Cyprianum? Numquid S. Stephanus sentiebat, omnes indiscriminatim ab Ecclesia recipiendos, baptizatos a quolibet Hæretico, ut vult Launojus Epistolarum part. 8.? Quamdiu introductus fuerat usus rebaptizandi in quibusdam Ecclesiis? quænam erant istæ Ecclesiæ? S. Stephanus perculit ne anathemate huic sectæ adhærentes? S. Cyprianus mutavit ne sententiam? quid sensit S. Augustinus super opinione S. Cypriani? post Nicœnum Concilium duravit ne adhuc rebaptizandi praxis? S. Basilius recessit ne tandem ab ista Sancti Cypriani doctrina? quodnam est Concilium plenarium, de quo apposite ad rem hanc loquitur S. Augustinus? Vide Joannem Launojum de notione plenarii, Joannem Nicolai de Concilio Plenario, David, &c.

Licitum ne erat primitivæ Ecclesiæ Christifidelibus, spectaculis, ludisque publicis interesse, & jurare per salutem Cæsarum?

Quod exercuit Origenes in se ipsum, erat ne Canonicum impedimentum propriæ ordinationis? Palestinæ Episcopi merito ne ipsum Sacerdotio initiarunt? Demetrius ejus Episcopus jure ne ipsum ob id persequebatur? Est ne verum Origenem

nem in Deciana persecutione gravissima perpessum, tandem Idolo thus adolevisse? ejus doctrina fuit ne pura? An potius ejus libri ab aliis depravati? Recte ne sensit de Verbi Divinitate, de Gratia, & Eucharistico Sacramento? Propugnatores ejus doctrinæ numquid inter hæreticos recensendi? Fuit ne Author Dialogi contra Marcionem? Vide Huetium, Merlinum, Joannem de Miranda, Genebrardum, Petrum Halloix de Illustr Eccl. Orient. Scriptoribus, &c.

Canon undecimus Epistolæ Canonicæ S. Gregorii Thaumaturgi, in quo fit mentio de pœnitentiæ gradibus, est ne supposititius? ut vult Pater Morinus.

S. Dionysius Alexandrinus numquid patrocinatus est hæresi, quam postea Ariani disseminarunt? Vide Acta selecta Martyrum.

Quid sentiendum de Marcellini Papæ lapsu, & de decantato Concilio Sinuessano?

Quandonam celebratum fuit Illiberitanum Concilium? quanti fit ab Ecclesia? Vide Antonium Augustinum Epist. ad Blancam; Morinum de pœnit. lib. 19.

Vixit ne hoc sæculo Zeno quidam Episcopus Veronensis? cujusnam vere sunt opera, Sancti hujus nomini adscripta?

Victorinus hujusce sæculi Scriptor, erat ne Episcopus Pictaviensis, an potius Petavii in Pannonia?

Dici ne potest, exiguum Martyrum numerum extitisse primis sæculis? Vide Doduvellium, & Præfationem Domni Theodorici Ruinart in Acta selecta primorum Martyrum.

SÆCULUM IV.

Sanctus Methodius sustinuit ne præexistentiam animarum? distulit ne æternam beatitudinem usque ad universalem resurrectionem? Arbitratus ne est, neminem Patriarcharum veteris Testamenti fuisse Deo gratum, & acceptum? Errant ne qui asserunt Sanctum Paulum Apostolum viduum fuisse? Angelos post resurrectionem habitaturos Orbem terrarum?

Sanctus Lucianus Presbyter Antiochenus permisit ne Arianorum Hæresim? quomodo apparuit Crux Constantino Imperatori? Vide Lactantium de Morte Persecutorum. Historia Inventionis Sanctæ Crucis est ne vera? vide Sanctum Ambrosium de Obitu Theodosii &c. Constantinus Imperator baptizatus ne fuit Romæ, an Nicomediæ? Donatio quæ sub ejus nomine fertur, est ne supposititia? cessit ne Summo Pontifici totum jus, quod Romæ habebat? vide P. Morinum.

Donatus De casis nigris fuit ne Episcopus Carthaginensis? Est ne hic, a quo denominantur Donatistæ? Idem ne est, qui a Melchiade Papa in Romano Concilio fuit condemnatus? Præfuit ne Pontifex iste dicto Concilio, ejusmodi causam ipsemet judicans, an potius tamquam Imperatoris Delegatus? Iterum ne de re ista in Concilio Arelatensi actum fuit, absque consensu Pontificis &c.? vide præfationem ad tomum 9. Sancti Augustini postremæ editionis, & Dissertationem Domini Valesii de Donatistis sub finem Socratis.

Quot Episcopi intersuerunt Concilio Arelatensi? Est ne hoc Concilium illud plenarium, de quo loquitur Sanctus Augustinus? quinam est sensus illorum verborum, quæ leguntur in Epistola Episcoporum ad Sylvestrum Papam, *Placuit ergo præsente Spiritu Sancto &c.*? Locus hic est ne depravatus? quomodo intelligendus est Canon XV. circa praxim offerendi, olim a Diaconis usurpatam? Legatur Harduinus in Embolo 1. ad Epistolam Chrysostomi ad Cæsarium.

Quis convocavit primum Concilium Nicænum? præfuerunt ne ipsi Legati Pontificii? quot sunt hujusce Concilii Canones? Canones Arabici sunt ne veri, an apocryphi? quomodo intelligitur Canon sextus, in quo Episcopus Alexandrinus æquiparatur Romano? vide Dissertationem Launoii, Valesii notas in Socratem, & Sozomenum, Dissertationem Patris Sirmondi, Marcam de concordia, Thomassinum &c.

Paphnutii Historia de Uxoribus Episcoporum est ne vera?

Eusebius Cæsariensis est ne inter Arianos recensendus? Annumeratus ne fuit inter Sanctos? Vide Præfationem Domini Valesii, eamque Præsidis Cousin in Eusebium.

Sententia lata a Tyri Concilio contra

tra Divum Athanasium fuit ne legitima? Sanctus hic Præsul potuit ne de ea ad Cæsarem appellare? Numquid revera appellavit ad Julium Papam? Hic Pontifex decidit ne rem istam? quomodo? numquid in Concilio expresse convocato? S. Athanasius bene ne se gessit approbando Siderum ut Episcopum, qui contra sacrorum rituum praxim fuerat initiatus? Insuper ab uno dumtaxat Episcopo? Rebantur ne tunc Doctores, ob hujusmodi defectus irritas, nullasve ordinationes esse? Aderat ne alius Metropolita in tota Regione Ægypti, præter Episcopum Alexandrinum? S. Athanasius est ne Author vitæ S. Antonii? Legatur Dominus Hermantius.

Lucifer Calariatanus vere ne erravit? obiit ne Schismaticus? vide Bollandum die 20. Maii. Item hujusce Præsulis Apologiam, ab Ambrosio Machin, ejusdem Urbis Antistite, concinnatam.

Quis convocavit Sardicense Concilium? quis ipsi præfuit? Numquid fuit Œcumenicum? quandonam ejus Canones recepti fuere? quandonam ubique? Concilium istud quidquam ne decrevit in materia fidei? concessit ne novum aliquod jus appellandi ad Sanctam Sedem? quinam fuit istarum appellationum usus?

Quot Concilia fuere Sirmii celebrata? An non ibi statutæ fuerunt tres formulæ fidei? cuinam earum Papa Liberius, & Osius subscripsere? obiit ne Osius absque istius subscriptionis retractatione?

Dici ne potest, Patres Concilii Ariminensis revera errasse, an potius insurbide, seu inopinanter fuisse deceptos? Legatur Hermantius, editioque nuperrima S. Ambrosii lib. 1. de fide, c. 18. & epist. 21.

Licitum ne est Hæreticos Principibus, seu potestatibus sæcularibus puniendos tradere? Ecclesia consensit ne illos morte mulctari occasione Ithacinorum? quid sensit super hoc S. Augustinus cum de Donatistis? qualis nam fuit Ecclesiæ Doctrina, & praxis in similibus casibus? Vide varios Authorum libros nostro hoc ævo hac de re in lucem editos.

Marcellus Ancyranus lapsus ne est in errorem, quem sustinuit Photinus? Concilium Coloniense, quod plerique celebratum volunt occasione Euphratæ, ejus Urbis Antistitis, est ne commentitium? Vide Guillelmum Marlot in sua Metropoli Remensi, Hermantium in Declarationibus S. Athanasii.

S. Hilarius existimavit ne animam Adæ prius corpore fuisse a Deo creatam, nostramque esse corpoream? Moysen a vita non decessisse? Jesum Christum fuisse impassibilem? Ejus divinitatem a corpore in triduo recessisse? Beatissimam Virginem non futuram immunem a rigore extremi Judicii? Legatur ultima Operum istius Sancti Patris editio.

Commentaria Hilarii Sardi, Romanæ Ecclesiæ Diaconi, sunt ne erroribus Pelagianorum referta, ut vult Jansenius? Est ne is Author Quæstionum in vetus, & novum Testamentum, quæ inter Opera Sancti Augustini leguntur? Vide nuperrimam S. Augustini editionem.

Sanctus Basilius Magnus arbitratus ne fuit, rebaptizationem haud fuisse illicitam? Est ne vere Author Regularum breviorum suo sub nomine editarum? cur vocat Eucharistiam τὰ ἀντίτυπα Corporis, & Sanguinis Jesu Christi? Ejus vita fuit ne descripta ab Amphilochio? Ariani semper ne rebaptizarunt? Vide Ambros. de Basil. trad. post Epistolam 21. August. lib. de hæresibus cap. 29. Hermantium, &c.

Diodorus Tarsensis favit ne erroribus Nestorii? Liber septimus Optati Præsulis Milevitani, fuit ne ab isto compositus? continet ne liber hic quidquam contra propagationem Originalis peccati?

Magnus Meletius Antiochenus fuit ne Hæreticus, an Schismaticus? Episcopi Orientales numquid merito redarguuntur, eo quod Meletio successorem substituerint contra Paulinum? quodnam extitit Schisma ejus Ecclesiæ?

Sanctus Joannes Chrysostomus erravit ne in doctrina de peccato originali? de necessitate gratiæ, de confessione, & absolutione in Sacramento pœnitentiæ? Numquid denegavit possibilitatem visionis intuitivæ Dei? forte ne docuit, illam deferri usque ad extremum, & universale judicium? Est ne Author epistolæ scriptæ ad Cæsarium Monachum? Hæc Epistola continet ne aliquid iis oppositum, quæ de Sacramento Eucharistico

ristico credimus? Vide Harduinum. Quo jure poterat Sanctus Joannes Chrysostomus judicare Episcopum Ephesinum? Patriarchis Orientalibus inerat ne jus eum judicandi? Appellavit ne de hoc judicio ad Summum Pontificem? Legatur Hermantius.

S. Epiphanius est ne reprehensibilis, eo quod Sacros Ordines extra propriam Diœcesim contulerit? quid sentiendum de iis, quæ gessit erga Sanctum Joannem Chrysostomum? Negavit ne invocationem Sanctorum, Purgatorium, &c.? Secunda ejus Epistola, in qua fit mentio cujusdam imaginis, ab ipso conscissæ, est ne supposititia, an interpolata? sincere ne retulit originem Meletiani Schismatis? exacti ne sunt libri, quos de hæresibus conscripsit? Potiores ejus errores quinam sunt?

Quisnam convocavit secundum Generale Concilium, celebratum Constantinopoli? quis ei præfuit? quot Canones in hac Synodo statuti fuere? Socrates recte ne percepit sensum secundi Canoni hujusce Concilii? concessa ne fuit in hac Synodo Constantinopolitano Præsuli jurisdictio, ac præeminentia supra tres Exarchos, Heracleæ, Cæsareæ, & Ephesi? quandonam ab Ecclesia Romana approbatus fuit hic Canon? quandonam Episcopus Hierosolymitanus jurisdictionem aliquam obtinuit? quandonam Symbolo Constantinopolitanæ Synodo addita fuit particula, Filioque? Vide Historiam Pithœi de Processione Spiritus Sancti, in calce codicis Canonum impressionis Luparæ, & partem 6. & 8. epistolarum Launoii.

Nectarius, Patriarcha Constantinopolitanus, sustulit ne pœnitentiam publicam, an privatam? Subrogatæ ne sunt propter hoc Indulgentiæ? tenebantur ne tunc temporis Christifideles confiteri etiam interna peccata? vide Patrem Morinum, Dominum Boileau Decanum Senonensem, Patrem Alexandrum adversus Dallæum. Quandonam cœptum est confiteri peccata venialia, & generales exomologeses fieri? Lege præfationem in tertium sæculum Benedictinum, Patrem de Sancta Martha de confessione &c.

S. Ambrosius initiatus ne fuit per saltum? ejusmodi ordinationes usitabantur ne antiquitus? quid super hoc sentiendum? Vide Patrem Morinum, & ordinem Romanum cum commentario in tom. 2. Musæi Italici. S. Ambrosius opinatus ne fuit, Angelos dubitasse de Christi Domini resurrectione? est ne arbitratus, nulli Christifidelium licitam esse armorum delationem? Baptismum in Nomine Christi esse validum? deleri peccatum originale per solam pedum lotionem, fieri solitam in Ecclesia Mediolanensi post Baptisma? Damnavit ne secundas nuptias? docuit ne, aliqua esse peccata irremissibilia? Legatur editio novissima S. Ambrosii, in qua hujuscemodi dubia, præter alia plura, egregie resolvuntur.

Psalmodiæ usus alternatim inter duos choros, cœpit ne hoc sæculo? Ut quid Antiphonarum cantus? est ne veluti quædam resumptionis, seu repetitionis species, quemadmodum fit etiamnum ad Matutinum in Psalmo: *Venite exultemus*? quis fuit Author, *Gloria Patri &c.* quod additur in fine Psalmorum? quandonam Officium Divinum in Ecclesiis præscriptum fuit in singulos dies? Onus recitandi horas Canonicas extra chorum est ne antiquum? Vide Ecclesiasticas collationes Rupellenses, Thomassinum, Disquisitionem de cursu Gallicano.

Monachismus solum ne incœpit initio quarti sæculi? fuit ne S. Pachomius Cœnobiticæ Vitæ Antesignanus? Legatur specimen Historiæ Monasticæ Orientis. Monachorum Cœnobitica sodalitia sunt ne antiquiora iis Clericorum? Indubitatum ne est ex Sancto Gregorio Nazianzeno, in carminibus de virtute ab ipso concinnatis, Psalmodiam alternam fuisse tunc temporis usitatam tam in Sanctimonialium, quam in Monachorum Asceteriis? Vide disquisitionem dictam de cursu Gallicano.

SÆCULUM V.

SAnctus Innocentius Papa sustinuit ne, Hæreticos esse denuo ordinandos? variæ ne fuerunt super hoc opiniones? est ne res in materia fidei, an disciplinæ? quid

quid dicendum de iis, quæ gesta sunt in causa Ebbonis Archiepiscopi Remensis nono sæculo? quid significat fermentum, de quo sermo fit in quadam Epistola hujusce Pontificis ad Decentium? Ecclesia Romana utebatur ne tunc temporis pane fermentato? panis azymus fuit ne ab initio usitatus in omnibus Ecclesiis? Legantur Sirmondus, Bona, Macedo, Ciampinus, Harduinus, Dissertatio nostra de Azymo, & commentarium in Ordinem Romanum.

Zosimus Papa jure ne poterat acceptare appellationem Appiarii Presbyteri Africani, quem illius Ecclesiæ Præsules condemnaverant? Quid sentiendum de istorum Episcoporum moderatione tali occasione habita? quid stabilire voluit Taurinense Concilium inter Episcopos Viennensem, & Arelatensem? quodnam jus concessit Zosimus Episcopo Arelatensi? Respexit ne quoad hoc personam Patrocli, an propriam ejus Sedem? Recte ne consultum fuit permittere, Proculum Massiliensem gaudere prærogativis, & præeminentiis Metropolitæ, & post ejus obitum jus istud Aquensi Præsuli reddendum esse? Vide Petrum de Marca.

Concilium Telense est ne una cum suis Canonibus commentitium? Vide Quesnelium in S. Leonem, Novam collectionem Conciliorum Baluzii.

Divus Hieronymus credidit ne, Christifidelium damnatorum pœnas non fore æternas? numquid contra ipsum S. Augustinus librum de Fide, & Operibus exaravit? Vide P. Garnerium in Marium Mercatorem, & S. Augustini Monitionem ad ejusmodi Tractatum pertinentem, in novissima ejus Operum editione. Quid sensit S. Hieronymus super Authoritate Summi Pontificis in duabus Epistolis ad Damasum? verum ne est, virgis cæsum fuisse, eo quod Ciceronem legerit? Nonne sibi quoad hoc contradicere videtur in responsione ad Rufinum, & in Epistola ad Magnum? quid existimandum de ipsius ordinatione? celebravit ne unquam Missæ Sacrificium? Quid dicendum de centauris, quos refert in Vita S. Pauli primi Eremitæ.

S. Paulinus fuit ne proprius ordinatus sine titulo? Historia, quæ de ipso fertur, sponte videlicet captivum fuisse, ad redimendum cujusdam viduæ filium, est ne vera? Vide Paulinum illustratum a P. Francisco Chiffletio; item novissimam S. Paulini editionem, & procemium poematis Domini Perralti. S. Gregorius est ne solus ex antiquis, qui de hac historia meminerit? videtur quod non, si fidem habeamus Attoni Vercellensi Præsuli sæculo X. asserenti, hujusmodi Historiam, tam a B. Gregorio, quam & a multis aliis Sanctissimis Patribus, relatam fuisse, & S. Paulinum ab ipsis laudibus commendatum; ut videre est in tomo 8. Spicilegii pag. 136.

Quis elucubravit Synopsin Authoritatum de gratia, & libero arbitrio, quæ S. Cœlestino Papæ a plerisque tribuitur?

S. Augustinus docuit ne, Sanctissimam Communionem fuisse ad salutem æque necessariam, ac Baptisma? Item per Circumcisionem in lege veteri peccatum originale fuisse deletum, sicut per Baptismum in nova? fuit ne primus, qui docuerit, quodcumque mendacium esse peccatum? lege Opusculum de Veritate P. Thomassini. Omittuntur cætera, quæ ad Sanctum Augustinum spectant; etenim in nuperrima omnium ejus Operum editione difficultates omnes fient legentibus obviæ.

Quoad Pelagianorum, & Semipelagianorum hæreses, legi possunt, Pater Garnerius, Henricus Noris, præfatio in decimum tomum S. Augustini, Historia Pelagiana Gerardi Vossii, &c.

Extiterunt ne Hæretici aliqui Prædestinatiani? Prædestinatus Patris Sirmondi est ne Primasii, Adrumeti Episcopi, ut ferunt nonnulla manuscripta? Nonne oppositum docet in cæteris suis operibus, quæ visuntur in Bibliotheca Patrum?

Extraordinarium ne, ac singulare erat in Africa, quod in singulis Provinciis senior inter Episcopos (excepto Carthaginensi) primatis titulo gauderet, non reflectendo ad civiles Metropoles? quodnam erat privilegium Episcopi Thessalonicensis in Macedonia? Jus ordines conferendi an non ad Metropolitas, aut ad viciniores Episcopos, aut ad Patriarchas Orientis spectabat? Disciplina erat ne quoad hoc ubique uniformis? Aderant ne ibi Provinciæ nec Primatibus, nec Patriarchis subditæ? An-

gli hujus nostri ævi merito ne id sibi arrogant in magna Britannia? Vide Petrum de Marca, P. Morinum, Emmanuelem a Schelstrate, &c.

Singularis ne erat consuetndo in Africa, quod simplices Sacerdotes coram proprio Episcopo concionari non possent? Sozomenus gratis ne asserit, quod nec Episcopi, nec Presbyteri olim Romæ concionarentur?

Ante istud sæculum baptizabantur ne parvuli? Legatur Origenes in Epistolam ad Rom. Quid opinabantur veteres de iis, qui diu protrahebant recipere Baptismum? Vide sermonem 40. Sancti Gregorii Nazianzeni. Jure ne poterant Principes ad Baptismum suscipiendum Hebræos cogere? Vide Launojum, Joannem Nicolai, &c.

Socrates fuit ne Novatianus? vera ne sunt, quæ scribit de quadragesimali jejunio sui ævi? Vide Thomassinum de Jejunio. Cum quis dispensatur ad esum carnium, censetur ne etiam liber a jejunio? Vide Launojum de delectu ciborum in Quadrag.

Theodoretus adhæsit ne errori Nestorii? credidit ne præsentiam realem? Legatur tom. 2. de perpetuit. fidei. Quid sensit circa processionem Spiritus Sancti? Numquid merito compulsus fuit Nestorii personam, una cum ejus hæretica doctrina, anathematizare, cum jam a Sancto Leone in fidelium communionem receptus fuisset?

Theodosius Imperator statuit ne, quod nemo præter Dioscorum, præsideret Conciliabulo Ephesino? misitne Ephesum Magistratus aliquos, ut Flavianum, & alios plures Episcopos omni suffragio privarent? confirmavit ne prædictum Conciliabulum? Marcianus Imperator abrogavit ne istam confirmationem?

Legati S. Leonis Papæ præfuerunt ne Concilio Chalcedonensi? Hocce Concilium translatum ne fuit Epheso Chalcedonem ab Imperatore, absque beneplacito Summi Pontificis? Epistola S. Leonis recepta ne ibi fuit veluti quædam norma fidei? Dioscorus fuit ne ibi condemnatus tamquam hæreticus? Eutyches appellavit ne de hoc Concilio ad Summum Pontif.? Quid per Canonem 28. conceditur Episcopo Constantinopolitano? Summus Pontif. approbavit ne hunc Canonem? viguitne ex tunc saltem in Oriente? Vide Disciplinam P. Thomassini. Actio spectans ad Domnum Antiochenum, quæ est post decimam hujusce Concilii, est ne commentitia? Vide Quesnelium, & Baluzium in nova collectione Conciliorum.

Quid sentiendum de tot dissidiis, ac controversiis, quas inter Sanctum Hilarium Episcopum Arelatensem, & S. Leonem extitisse legimus? Vide Petrum de Marca, Quesnelium, ubi agit de Sancto Leone. An non gratis asseritur, Sermones, & Epistolas Sancti Leonis fuisse a Sancto Prospero elucubratas? Vide Quesnelium, & Josephum Anthelmum.

Vigilius Tapsensis est ne Author Symboli, *Quicumque*, ut vult Quesnelius?

Diploma sub nomine Gelasii Papæ communiter citatum, spectans ad libros Canonicos, & Ecclesiasticos, est ne hujusce Pontificis? an potius Hormisdæ, ut visitur in quibusdam manuscriptis, teste Francisco Chiffletio? Nonne quoad id adhærendum potius est antiquioribus manuscriptis in favorem Gelasii, inter quæ potissimum Missale Gallicanum, literis uncialibus exaratum, etiamnum in Vaticana Bibliotheca servatum? Vide Epist. 128. Lupi Ferreri, in qua litem hanc dirimit in favorem Gelasii.

Acacius Episcopus Constantinopolitanus merito ne condemnatus fuit? Euphemius, & Macedonius II. ejusdem Urbis Præsules, censendi ne sunt Hæretici, an Schismatici?

Extiterunt ne duo S. Eucherii Episcopi Lugdunenses, quorum unus sæculo V. alter vero sub initium sexti vixerit?

Quis est Eusebius ille Emissenus, cujus sub nomine aliquot leguntur Homiliæ? sunt ne vere hujus Authoris?

Cœptum ne fuit hoc sæculo celebrare Festa Sanctorum Confessorum? Vide Tractatum de diebus Festis apud Thomassinum.

Consuetudo humandi Christifideles in Ecclesiis, vigebat ne ante sæculum V.? sepeliebantur ne in istis omnes indiscriminatim? Legatur Sanctus Augustinus de cura pro mortuis. Episcopi tumulabantur ne sub Altari, ut videtur innue-

nuere Sanctus Ambrosius epist. 22.. Quomodo erant Cœmeteria primis Christi sæculis? Legatur Spondanus in suo libro de Cœmeteriis.

In quo consistit statutum Concilii Forojuliensis circa Abbatiam Lerinensem? Est ne privilegium, an potius interpretatio juris communis Monasteriorum ejus ævi? Nonne jus hoc subinde participarunt cuncta fere Galliæ Cœnobia? quænam erat disciplina Monasteriorum Africæ? In quonam consistebat privilegium immunitatis quorumdam ex ipsis, confirmatum dein sexto sæculo in duobus Conciliis Carthaginensibus? Hæc exempla, una cum Lerinensi, an non fuerunt origo, & norma omnium aliarum immunitatum?

Quid intelligitur per Epistolas Formatas, Tractorias, Communicatorias, & alias hujusmodi, quæ primis Christi sæculis erant in praxi? Vide dissertationem Priorii, & Annotationes Patris Sirmondi in Sidonium Apollinarem, lib. 6. epist. 8.

SÆCULUM VI.

Vicariatus ab Hormisda Summo Pontifice concessus S. Remigio, transiit ne etiam ad successores? epistola, in qua de illo fit mentio, est ne Anastasii Papæ? In quonam consistebat Vicariatus iste? Vide Disciplinam Thomassini, Guillelmum Marlot in sua Metropoli Remensi.

Ennodius Diaconus Ticinensis fuit ne primus, qui Papæ vocabulum Summis Pontificibus proprium fecerit, ut vult Pater Sirmondus? quid significare voluit Avitus Archiepiscopus Viennensis, per illa verba epistolæ scriptæ ad Senatum Romanum: *Quod si Papa Romæ vocatur in dubium, Episcopatus jam videbitur, non Episcopus vacillare?* Est ne primus, qui Papam Ecclesiæ universalis Præsulem indigitarit, ut legitur in ep. 27.? quare in ep. 31. super nimia quorumdam Prælatorum promptitudine ad excommunicandum conqueritur, dicens, excommunicationis telum vibrandum non esse, nisi ob res spirituales, seu ad Deum attinentes, nedum intuitu Clericorum, verum & Laicorum? cur pariter Aurelianense Concilium V. normam quandam super hoc statuit Canone 2.? numquid propter nimium, frequentemve tunc temporis excommunicationis usum? egregia sane ratio est, quam affert Avitus pro sua sententia dicens: *Quia nescit cujus dignitatis sit ipsa communio, qui non eam, omni animositate seposita, & cum magno dolore suspendit, & cum maxima festinatione restituit.* Vide Petrum Damianum lib. 1. epistola 12. Sanctus is Præsul jure ne prohibet in epistola 6. hæreticorum templa, & vasa consecrari posse ad usum nostræ Religionis? vide Sanctum Augustinum epist. 47. num. 3. ubi sic ait: *Licet uti templis Paganorum non ad suam privatam utilitatem, sed ad communem Dei, & Ecclesiæ.* Vide etiam S. Gregorium Magnum in Epistola ad Augustinum.

Quid sentiendum de Actis Sanctorum Martyrum Agauni, deque illius Cœnobii fundatione? vide Patrem Carolum Cointium tom. 1. & 3. suorum Annalium; item Acta Martyrum Domni Theodorici Ruinart. Officium Divinum continuum, laus perennis dictum, fuit ne tam in isto, quam in plerisque aliis Galliarum Cœnobiis institutum? vide præcitatum Cointium tom. 1. anno 536. & Præfationem tomi sexti Actorum nostrorum.

Quo jure Theodoricus Gothorum Rex ingerere se voluit in causa Symmachi Papæ? quare Concilium Romanum ipsi dixit: *Romanæ Sedis Antistites a nemine judicantur?* Numquid tunc primum adhibitum fuit hoc dogma? verum ne est Galliarum dumtaxat Regibus licitum olim fuisse excudere monetas aureas cum propria effigie, ut notavit P. Sirmondus in epist. 78.?

Sacrum Trisagium nonne primo incœpit in Ecclesia Constantinopolitana, tempore Theodosii junioris? est ne Petrus Fullo, qui ei addidit: ὁ ςαυρωθεὶς δι᾽ ἡμᾶς, ut propriam Theopaschitarum hæresim sustentaret? Monachi Scythæ, qui eam propugnabant, erant ne Eutychiani? Avitus Episcopus Viennensis favit ne huic hæresi in epist. 3. ad Regem Gondebaldum? vide Notas P. Sirmondi, & Dissertationem Ministri Alix.

Est ne Hæreticum dicere, Jesum Christum ut hominem aliquid ignorare potuisse?

Adest

Adest ne aliquid collatione cum Severianis antiquis ad suadendum, Opera S. Dionysii Areopagitæ nomine inscripta vere fuisse ab ipso composita?

Sanctissimus noster Patriarcha Benedictus mutavit ne aliquid Monasticæ consuetudinis, permittendo suis Monachis proprii Abbatis electionem? An non potius id erat jus jam commune singulis Monachorum Cœnobiis? fuit ne primus, qui specialem profitendi formulam propriis Monachis præscripserit, quique ad peculiaris Regulæ observantiam eos adegerit? celebratur ne in Monasteriis sui Ordinis Missa singulis diebus? aderant ne ibi plures Monachi Sacerdotes? Abbates erant ne, universim loquendo, Sacerdotali insigniti charactere? Divus Benedictus fuit ne Diaconatu dumtaxat initiatus? cur Eucharisticum adhibuit Sacramentum ad sepeliendum Monachum quendam defunctum? Numquid ut cadaver Sacramentum solum contingeret, an etiam ut istud una cum defuncti corpore tumularet? fit ne mentio in ejus Regula de Missa, & Communione, juxta sensum, quem modo apud nos sonant? Vide Dissertationem quandam super hoc expresse editam, & cap. 13. 2. part. hujus Tractatus.

Quid existimandum de modo, quo Vigilius Papa se gessit in negotio trium capitulorum? Legatur epistola 4. S. Columbani. Quomodo Concilium Chalcedonense, & Constantinopolitanum concordari possunt quoad istam controversiam? condemnari ne poterant non tantum dogmata, verum & personæ jam defunctæ? Potuit ne legitime congregari ejusmodi Concilium Constantinopolitanum, invitio Vigilio ibi commorante? Ecclesia nonne poterat quoad hoc alio modo se gerere? potuit ne particularium subscriptionem merito exigere? Origenes fuit ne condemnatus in isto Concilio? Vide Petrum de Marca, Launojum part. 6. suarum epistolarum; Patrem Garnerium in Liberatum.

Quare S. Gregorius Magnus permittere nolebat Constantinopolitano Præsuli titulum Universalis? erat ne id antea inauditum? quandonam Summus Pontifex nuncupare se cœpit Ecclesiæ Catholicæ Episcopum? Vide Launojum tom. 1. epistolarum. Cæteri Episcopi, & in primis Patriarchæ, & Metropolitæ nonne utebantur hoc titulo? An non in bonam partem accipi id poterat? Vide Patrem Garnerium in Diurno Romanorum Pontificum. Quonam sensu S. Gregorius Sacerdotes Titulares Romæ Cardinales indigitat? Quomodo distinguit excommunicare ab anathematizare? quodnam erat Defensorum munus, quos in epistolis passim memorat? quid sentiebat circa imagines, cum ad Serenum Episcopum Massiliensem scripsit? quænam sunt privilegia Monasteriis ab ipso concessa? Nonne prorsus indubitatum est, Dialogorum libros ab ipso fuisse compositos? Legatur Dominus Gussanvilæus in Præfatione ad hos Dialogos. Quorsum eos S. Doctor elucrubravit? Nonne asserendum est, veterum Scriptorum de libris hisce opinionem, longe diversissimam fuisse ab ea nonnullorum præsentis ævi Criticorum, cum tanta apud illos in æstimatione fuerint, ut non modo Græce, verum Saxonice, & Arabice eosdem verterint? Vide præfationem in nuperrimam versionem, a quodam nostræ congregationis Monacho typis traditam, apud Coignardum. Commentaria in Libros Regum sunt ne ejusdem S. Doctoris?

Habetur ne ante hoc sæculum ulla mentio de Pallio? concedebatur ne tunc singulis Metropolitis? cur S. Gregorius illud Syagrio Augustodunensi Præsuli concessit? conferebatur ne a singulis Patriarchis in proprio Patriarchatu?

Incœpit ne hoc sæculo ex nimia quorumdam credulitate Disciplinæ puritas labefactari? quid ni potius dicendum, neminem majori zelo, præter S. Gregorium, & plerosque alios S. Episcopos ipsi synchronos, eam tum sustentasse? Nonne pari studio, & cura describebantur sæculis anteactis gesta, & miracula Sanctorum, ac in præsenti? S. Irenæus, S. Justinus, S. Cyprianus, Origenes, Theodoretus, aliique plures Patres, nonne egregium quoad hoc dedere nostræ Sanctæ Religionis experimentum?

SÆCULUM VII.

Quid dicendum de libertate, qua S. Columbanus Epistolam quartam ad Bonifacium Quartum scribit? Sanctus

hic

hic Abbas numquid rite se gerebat celebrando Pascha in Gallia juxta Hibernorum traditionem? Nonne quoad hoc Ecclesiæ Romanæ, & Gallicanæ praxin sequi potius debebat? quonam anno congregatum fuit super hoc Episcoporum Galliæ Concilium, de quo nemo Authorum nostrorum meminisse legitur? quænam fuit occasio, & causa congregandi Matisconense, celebratum, suggerente Monacho Agrestio, post obitum S. Columbani? Vide P. Coinrium anno 629. & præfationem ad secundum sæculum Benedictinum.

MONITIO.

IN Sylloge Operum S. Columbani, a Patre Patritio Flemingo edita, & Lovanii in folio impressa 1667. Moxque in Bibliotheca Patrum Lugduni apud Anissonios recusa, quinque hujus Sancti Abbatis leguntur Epistolæ, quarum secunda nonnullis Galliæ Episcopis scribitur, in quodam Concilio tunc congregatis super quæstione de Paschate, quod a S. Columbano, ejusque Alumnis, tunc in Monasterio Luxoviensi degentibus, celebratur a die 14. Lunæ Martii, in eâ occurrenre die Dominica, contra Ecclesiæ Romanæ, & Gallicanæ praxin, a quibus ad sequentem Dominicam transferebatur. Nulla inest nobis hujus Concilii notitia, præterqam ex dicta epistola; & cum præfata editio Carolo Cointio ignota fuerit, ejus enim perpauca visuntur exemplaria, ideo nullatenus de hocce Concilio in Annalibus Ecclesiasticis Francorum meminit, sed tantum de alio quodam Matisconensi, anno 625. congregato, decem videlicet annis post obitum S. Columbani, suggerente Monacho Agrestio, qui cum adversum S. Abbatem Eustasium insurrexisset, tonsuram, aliasque pias consuetudines Discipulorum S. Columbani redarguebat.

Quantum ad primum Concilium, S. Columbanus in Epistola 2. Episcopis illud componentibus, scripta, duo nobis indicia præbet ad tempus agnoscendum quo ipsum fuit congregatum; inquit enim, id contigisse anno duodecimo sui incolatus in Eremo Vosagensi; unde obsecrat in ea Præsules illos his verbis: Mihi liceat cum vestrâ pace, & charitate in his sylvis silere, & vivere juxta ossa nostrorum Fratrum decem & septem defunctorum, sicut usque nunc licuit nobis inter vos vixisse annis. Cum autem S. Columbanus Vosagum venerit paulo ante annum 590. ut in ejus vita ostendi, initio nostri secundi sæculi Benedictini, hinc liquet, præfatum Concilium celebratum fuisse circa annum Domini 600.

Alterum indicium, quod nobis præbet præfata epistola est: quia Sanctus is Abbas in ea inquit, id evenisse tribus supra centum annis postquam Victorius Aquinaticus suum cyclum lucubrasset, qui tunc observabatur in Gallia; super quo tamen ipse valde conqueritur. Ita a me exponitur locus ille ejusdem epistolæ, ubi S. Abbas, post sermonem de dicto Victorio habitum, subdit: Qui post tempora Divi Martini, & Divi Hieronymi, & Papæ Damasi, post 103. annos sub Hilario scripsit. Verum nihil certi ex hac Chronologica annotatione hauriri potest, cum sit valde obscura. Enimvero indubitatum est, cyclum fuisse a Victorio compositum anno 457. instante Hilaro tunc Romanæ Ecclesiæ Archidiacono, qui dein ad Summum Pontificatum evectus fuit ab anno 461. usque ad annum 467. & si numerentur 103. anni a die obitus Hilari Papæ, non habebimus nisi 570. annos; quod sane multum distat a prima, & vera chronologia, ex primo nempe præfatæ epistolæ indicio habita. A veritate tamen alienum non videbitur, si error aliquis in numero 103. esse dicatur, ejusque loco potius legendum 133. hinc enim annus sexcentesimus coalescit, qui nimirum ex primo chronologico indicio plus minusve colligitur. Brevem hanc declinationem hoc loco penitus necessariam duxi, est quippe alicujus momenti, nec ab ullo, quem sciam, antea explicitus. Cæterum notandum est, quod licet in hoc Hiberni, atque Britanni ab Ecclesia Romana tunc discreparent, unitatem tamen cum ipsa ut pote omnium Universi Ecclesiarum Matre, jugiter servabant, quemadmodum ex quarta ejusdem S. Abbatis epistola ad Bonifacium IV. liquet, ubi sic: Nos enim

devi-

devicti sumus Cathedræ Sancti Petri; licet enim Roma magna est, & vulgata, per istam Cathedram tantum apud nos est magna, & clara. Eapropter in hac ipsa epistola, vehementi admodum fervore scripta, Agilulpho Longobardorum Rege instante, Papam solicitat, ut finem novo veluti schismati, ob causam adhuc trium capitulorum, quantocyus imponat, quatenus inde pietati Theodelindæ Reginæ, filiique ejus catholicorum, satisfieret, tametsi Agilulphus adhuc Arianæ hæreseos peste laboraret: A Rege rogor, inquit ibi, ut singillatim suggeram tuis piis auribus sui negotium doloris; dolor namque suus est schisma pro Regina, pro filio, forte & pro se ipso; ac si dicat, ex isto tantum discrimine impediri, quonius Rex catholicam fidem profiteretur. Super quo S. Columbanus unum serio paulo post animadvertit dicens: olim Reges Ariani hæreticam hanc labem in hac diu regione, calcando fidem catholicam, firmare studuerunt; nunc vero nostram rogant ibi roborari fidem. Prosequor modo difficultatum seriem.

Merito ne Fredegarius, & Jonas Monachus, de Brunechilde tam graviter sentiunt, & obloquuntur? Nonne ipsam multorum criminum Fredegundis ream fuisse contendunt? Quæ de illa refert Fredegarius excerpsit ne ex Jona, an potius Jonas ex Fredegario? vide Valesium, Carolum Cointium, & Dominum Cordemoy.

Interdicta erant ne usitata primis sæculis? exemplum, quod de ipsis legitur in Vita S. Eligii, a Sancto Audoeno exarata, nonne est ex antiquioribus? En verba Santi Audoeni lib. 2. cap. 20. „ Alio vero tempore cum Diœceses suas „ (hoc est Parœcias) ut Episcopi mos „ est, visitaret, extitit quædam certa „ causa, ut in una Basilica interdiceret „ cursum, vel oblationem (hoc est Of„ ficium Divinum, & Sacrificium Mis„ sæ) quousque ipse juberet celebrari. „ Erat autem ille Presbyter quidam „ malæ conscientiæ saucius, cujus vide „ licet ob culpam excommunicatio pro„ cesserat; qui Episcopi jussis obtempe„ randum minus credens, verbaque ejus „ leviter valde ferens, cum longius eum „ a loco abiisse æstimaret, mox signum „ Ecclesiæ (idest campanam) statuta „ hora, sicut moris erat, pulsare cœ„ pit..... Sanctus dein interdictum abstulit, quod Sanctus Audoenus excommunicationem hic appellat. Vide epistolam 250. Sancti Augustini ad Classicianum. Adsunt ne antiquiora exempla de generali confessione, præter eam, quam fecit Sanctus Eligius antequam Episcopus renunciaretur, ut ex verbis illis Sancti Audoeni colligitur lib. 1. cap. 7. Omnia ab adolescentia sua coram Sacerdote confessus est acta.

Quis convocavit sextam Synodum generalem? Honorius Papa fuit ne ibi condemnatus? Excusari ne potest ab omni hæreseos labe? Vide P. Garnerium in Dissertatione, quæ sequitur post Diurnum, Launojum, Patrem Franciscum Marchesium Congregat. Oratorii Romæ, in suo Clypeo fortium.

Potamius numquid absolute depositus fuit in Concilio Toletano decimo, eo quod peccati cujusdam carnalis reum semetipsum accusaverit; an vero a concilio sede sua dumtaxat privatus, retento Episcopali honore, ut ex Concilii verbis colligitur: *Non abstulimus nomen honoris*? cur igitur pœnitentiæ perpetuæ fuit adstrictus? Adversatur ne antiquæ Disciplinæ, qui ob ejus delicta Ecclesiasticos absolute deponit? Additio, quæ super hoc legitur in quadam Epistola Magni Gregorii ad Secundinum, est ne istius Pontificis, an ab aliquo adjecta? vide nuperrimam editionem Operum Sancti Gregorii lib. 7. epist. 53. Indict. 2. & præfationem ad nostrum secundum sæculum Benedictinum n. 39.

Wamba Wisigothorum Rex, fuit ne de throno depositus in Concilio Toletano XII.? Tenebatur ne servare Religionis votum, quod emisisse censebatur, dum in mortis articulo constitutus, Monasticum suscepit habitum? Nonne mos erat tunc temporis ad hujusmodi vota servanda Christifideles astringi? vide præfationem ad nostrum primum sæculum Benedictinum, num. 105.

SÆCULUM VIII.

Indubitatum ne est, Gallos a Zacharia Pontifice petiisse, ut Pipinum ad thro-

thronum eveheret, deposito Childerico Rege? Nonne id egerunt prætextu tantum excusandi mutationem istam, utpote factam Summi authoritate Pontificis? vide Valesium, Joannem Launojum Epistolarum tom. 7. Cointium tom. 5. de Cordemoy, &c.

Stephanus Papa II. declaravit ne, Baptismum vino collatum validum esse? Responsio super hoc facta ab eodem Pontifice cum esset Carisiaci, est ne suppositia, ut vult P. Harduinus in Tractatu de Baptismo in vino?

Quid stabilitum fuit in Concilio Francofurtensi super Decreto secundi Concilii Nicæni quoad Imagines? quid opinabantur tunc temporis hujusce Concilii Patres circa cultum sacrarum Imaginum? quis fuit Author Librorum Carolinorum? vide Cassandrum Epist. 19. & 83. quandonam Nicænum Concilium secundum ut Œcumenicum fuit in Gallia receptum? Iconoclastæ nonne admittebant præsentiam realem? Felix, & Elipandus, quorum hæresis in Concilio Francofurtensi damnata fuit, erant ne Nestoriani?

SÆCULUM IX.

CUr Leoni III. displicuit, additam fuisse Symbolo particulam, *Filioque*, cum eam de fide jam crederet Ecclesia Catholica? Nonne id fuit, quia Symbolo generalis Concilii sine authoritate adjecta fuerat? vide tomo 1. Musei Italici pag. 44.

Quid censendum de facinore ab Episcopis, & Galliæ Magnatibus patrato, in depositione, & exautoratione Ludovici Pii? verum ne est, eatenus id factum, quatenus ejus vita servaretur incolumis, quemadmodum sentit Paschasius Radbertus in descriptione vitæ Walæ? vide de Cordemoy.

Eugenius II. instituit ne purgationem canonicam per Eucharistiam? vide Cellotum de Gotescalco pag. 521. & tomum 1. Analectorum nostrorum.

Nonne merum est hæreticorum commentum, quod scribitur de Joanna Papissa? vide Launojum epistolarum tom. 4. Leonem Allatium, Blondellum, Philippum Labbè, &c.

Paschasius Radbertus aliquid ne innovavit circa Eucharistiam? Quinam fuerunt ejus adversarii? Ratramnus est ne Author libri, qui primo impressus sub nomine Bertramni? Liber hic est ne hæreticus? Vide Jacobum Boileau, Patrem Harduinum, præfationem in sextum tom. Actorum nostrorum.

Godescalcus incidit ne in hæreses aliquas? merito ne fuit condemnatus? in quonam consistebat discrimen inter Ecclesiam Lugdunensem, & Hincmarum? Quinam fuit istius exitus controversiæ? Quare Præsul is scripsit contra eumdem Godescalcum de non tria Deitate? Quid censendum de gestis Hincmari in causa alterius Hincmari ejus Nepotis, Episcopi Laudunensis? & quid in illa Rothadii Episcopi Suessionensis?

Quænam fuere argumenta Græcorum contra Latinos ob schisma Photii? Quis convocavit octavam Synodum generalem, & quis illi præfuit? Recepta ne statim fuit ut Œcumenica? Photius obiit ne pendente schismate? Extinctum ne fuit hoc schisma una cum illo, ad Michaelem Cerularium?

Joannes Scotus est ne Author Libri impressi sub nomine Bertramni, aut alterius, contra quem scripsit Adrevaldus Monachus Floriacensis? Idem ne est cum Joanne Erigena, qui Sanctus & Martyr a nonnullis perhibetur? Vide Elogium in Joannem Erigenam t. 6. Actorum nostrorum.

SÆCULUM X.

VIguit ne hoc sæculo tanta ignorantia, & malitia, quanta a nonnullis traditur? Aliquid ne in ipso innovatum fuit ad doctrinam spectans, an ad disciplinam? vide perpetuitatem fidei, ubi agitur de Eucharistia, & præfationem ad tomum 7. Actorum nostrorum.

Quid censendum de causa Formosi Papæ? fuit ne primus inter Summos Pontifices, qui ex Episcopatu ad Papatum fuerit assumptus? quid censendum de ipsius post obitum exhumatione? Numquid merito id factum? Vide Auxilium in libro de Ordinationibus P. Morini; item alium ejusdem Authoris librum in tom. 4. Analectorum nostrorum una cum Concilio, quod legitur in tom. 1. Musei Italici.

Est ne aliquis Author ex antiquioribus,

bus, qui de inviolabili fidelitate a subditis erga Regem servanda melius scripserit Attone Præsule Vercellensi, in Epistola ad Valdonem Episcopum, tom. 8. Spicilegii? Nonne Præsul is ut vir zelo maximo fervens ob Ecclesiasticæ disciplinæ integritatem est habendus?

Joannes XII. num merito fuit de Pontificatu depositus? Leo VIII. qui, instante Othone Magno Imperatore, illi substitutus fuit, est ne habendus ut Papa legitimus? Quid sentiendum de Benedicto V.? Vide Launojum Epistolarum tom. 4.

Septem Imperii Electores instituti ne fuere hoc sæculo a Papa Gregorio V.? Vide Bellarminum, De Causa &c.

Depositio Arnoldi Archiepiscopi Remensis fuit ne legitima? Quid dicendum de Concilio Remensi, ejus causa celebrato?

SÆCULUM XI.

Fuit ne Ugo Capetus, qui duodecim Franciæ Pares instituit? cur Summi Pontifices excommunicationis anathemate Robertum, & Philippum Reges perculere? cœpit ne tunc temporis usus Formulæ: *Regnante Christo*? Vide David Blondellum, Besly.

Inceperunt ne hoc sæculo Abbates consequi privilegia deferendi insignia, & ornamenta Pontificalia? S. Hugo Abbas Cluniacensis fuit ne primus, qui ea obtinuit?

Berengarius fuit ne Hæreticus, eo quod negaverit realitatem, an vero solam transubstantiationem, ut videtur Guimundus innuere de nonnullis ejus discipulis? Quoties relapsus est in suam hæresim? Quot fidei professiones edidit? Obiit ne tandem in gremio Sacrosanctæ Ecclesiæ Catholicæ? Quomodo intelligi debent præfatæ fidei professiones? Eusebius Episcopus Andegavensis sustinuit ne ejus hæresin? Vide de Roye, & tom. 2. nostrorum Analectorum.

Gregorius VII. jure ne potest redargui de modo, quo se gessit erga Henricos Imperatores? Est ne primus Pontifex, qui sibi potestatem fecerit Reges exauctorandi? Excommunicatio ab ipso prolata adversus Henricum IV. Imperatorem, fuit ne æqua, & legitima? est ne Author dictati? Vide Launojum Epistolarum par. 6. Christianum Lupum &c.

In quonam sita erat controversia de Investituris? Erat ne quid ad hæresin spectans? potuerunt ne Summi Pontifices eas Imperatoribus cedere? Quandonam super hoc lites cessarunt?

Quænam fuit causa secessus in solitudinem S. Brunonis? Fuit ne discipulus Berengarii? numquid super hoc habenda est fides Chronico Mellezaii?

SÆCULUM XII.

Dici ne potest, Rupertum Abbatem sustinuisse, substantiam panis una cum vero Jesu Christi Corpore remanere in Sacramento Eucharistico, an potius quod veram quidem admiserit conversionem panis in Corpus Christi (idipsum de Sanguine respective dixeris) ita tamen ut substantia panis in Christi Corpus eo tantum modo converti censeatur, quo alimentum nostrum convertitur in substantiam aliti? Est ne isthæc opinio absolute opposita Ecclesiæ Orthodoxæ fidei quoad Transubstantiationem? Vide Apologiam Ruperti a Patre Gerberone editam.

Epistola Goffridi Vindocinensis ad Robertum de Arbricellis, eaque Marbodi, sunt ne suppofititiæ? Vide Patrem Alexandrum, Patrem de la Main-ferme, Bollandum die 25. Febr., Iter Italicum.

S. Bernardus est ne opinatus, Animas Beatorum usque ad novissimum diem Deum minime visuras? Protulit ne sermones suos Latine, an Gallice? Legatur nuperrima Operum ejus editio.

Cœptum ne est in Concilio dumtaxat Lateranensi, sub Innocentio II. reservari Papæ nonnullorum casuum absolutionem, occasione nimirum cujusdam Ecclesiastici, contumeliis, ac verberibus tunc affecti? Nonne id quinto sæculo jam usitatum erat, in quo aliquot peccata Patriarchis reservata fuere, ut ex Synesio Baronius arguit sub finem Anni 410.?

Petrus Abaelardus, & Gilbertus Poretanus censendi ne sunt Hæretici? Vide præfatam S. Bernardi editionem.

Cardinales jure ne rejicere voluerunt Symbolum ab Episcopis Galliæ in Remensi Concilio concinnatum? quinam fuit rei hujus eventus in isto Concilio? Vide primam præfationem in dictam S. Bernardi editionem.

Jus eligendi Papam concessum ne fuit solis Cardinalibus tempore Alexandri III.? Quandonam cœperunt Cardinales subscribere

bere ante Episcopos? Legatur Commentarium nostrum in Ordinem Romanum.

Hæretici ejus ævi erant ne fere omnes Manichæorum germina? Legantur Hæreticorum variationes Episcopi Meldensis, Le Grand, &c.

Formula Canonizationis Sanctorum, qua nunc utitur Ecclesia, cœpit ne hoc sæculo? quomodo fiebat olim? Vide præfationem ad tom. 7. Actorum nostrorum.

SÆCULUM XIII.

QUandonam incœpit Theologia Scholastica? Quodnam ex ipsa hauritur emolumentum? Vide in præsenti Tractatu par. 2. cap. 6.

Cœptum ne est hoc sæculo ministrari SS. Viaticum ante Extremam Unctionem? Unde nam prodiit hæc mutatio? Vide præfationem primi tomi Actorum nostrorum.

Concilium quartum Lateranense concessit ne saltem indirecte potestatem aliquam Papæ super temporale dominium Regum? Quinam sensus est Canonis, *Omnis utriusque sexus*? Vide Opuscula Domini de Marca, & Domini Launoii.

Concilium Lugdunense sub Innoc. IV. consensit ne Exauctorationi Friderici ab isto Summo Pontifice indictæ? Æqua ne fuit sententia? S. Ludovicus fautor hujusce Pontificis ipsam ne approbavit?

Concilium secundum Lugdunense quid statuit super Regalia? Merito ne Ecclesia Albigenses tradidit brachio sæculari? Bellum contra istos motum fuit ne justum?

Numquid sub finem dumtaxat hujus sæculi Præsul Augustodunensis obtinere cœpit Ecclesiam Lugdunensem vacantem? Vide tom. 8. Spicilegii pag. 225. Abbas Insulæ Barbaræ retinuit ne hoc privilegium ab ævo Caroli Magni, quo illud obtinuit, usque ad illud præfati Antistitis, ut ex Leidradi Archiepiscopi Lugdunensis Epistola colligitur?

Rosarii devotio incœpit ne tantum hoc sæculo? Vide præfationem tom. 7. Actorum nostrorum.

SÆCULUM XIV.

& sequentia.

TEmplariorum Ordo merito ne abolitus fuit? Vera ne sunt scelera ipsis imputata? Vide Monumenta Du-Puy.

Joannes XXII. numquid revera credidit, Beatorum Animas intuitiva Dei visione ante novissimum diem non fruituras? proposuit ne hoc tamquam dogma fidei?

Concilium Pisanum dici ne potest Œcumenicum? Pontifices Avenione sedentes nonne potiori, & ampliori gaudebant jure præ aliis Romæ commorantibus?

Concilium Constantiense est ne Œcumenicum? Ejus statuta de præeminentia generalis Concilii supra Papam, solum ne schismatis tempus comprehendunt? Additum ne aliquid fuit quartæ, & quintæ sessioni? Servavit ne fidem datam in causa Joannis Hus?

Concilium Basileense dici ne potest universale? Eugenius IV. approbavit ne hocce Concilium? Nonne poterat ipsum supprimere aliove transferre licet invitis? Fuit ne dein Œcumenicum? potuerunt ne Episcopi juridice Papam deponere, aliumque creare?

Pensiones annuæ, seu, ut ajunt, Annatæ, fuerunt ne legitime introductæ? Quandonam incœpere?

Concilium Florentinum est ne Œcumenicum? Decretum pro Armenis emanavit ne ab hoc Concilio?

Quid dicendum de pragmatica sanctione, & concordato? S. Ludovicus edidit ne ullam pragmaticam?

Concilium Pisanum contra Julium II. fuit ne generale? potest ne etiam tale dici Lateranense sub isto Pontifice congregatum?

Licitum ne erat omnibus Interim Caroli Quinti sequi? Vide Launojum Epist. part. 8.

Potest ne improbari Hadriani VI. doctrina circa potestatem Papalem, morumque reformationem? Vide Launojum Epistolarum part. 4.

FINIS.

BIBLIOTHECA ECCLESIASTICA MABILLONICA.

CATALOGUS

SELECTIORUM OPERUM,

Meliorumque Editionum, ad Bibliothecam ex materiis Ecclesiasticis comparandam.

Scriptura Sacra.

Biblia Sacra latina primæ editionis 1462. 2. vol. in fol. in membranis.

Biblia Complutensia Ximenii Card. Polyglotta, una cum Lexico suo Compluti ab anno 1515. ad 1520. 6. vol. in fol.

Biblia græca juxta LXX. Venetiis typis Aldis anno 1518. Romæ apud Zanettum anno 1545. ibid. anno 1587. cum Notis Flaminii Nobilii; Basileæ eodem anno. Francof. anno 1591. in fol.

---- Eadem latine reddita ibid. 1588.

Biblia Hebraica, seu Rabbinica, cum commentariis Rabbinorum Venetiis impensis Danielis Bombergi 3. vol. fol. E quatuor editionibus tertia, & quarta aliis præstant.

Biblia Hebraica, excusa typis elegantissimis apud Rob. Stephanum anno 1543. 1. vol. in 4.

---- Eadem iisdem typis 6. vol. in 16.

Biblia Roberti Stephani an. 1528. & 1532. Elegantior est editio anno 1540. in fol.

---- Eadem cum annotationibus an. 1557. 3. vol. fol.

Biblia Sebastiani Munsteri Basileæ 1534. 2. vol. fol.

Biblia latina, ex Hebræo Græcoque textu translata a Leone Juda, Tiguri 1543. in fol.

Biblia Sanctis Pagnini Lucensis, vetus Testamentum hebraice, novum græce, utrumque cum versione latina interlineari repræsentantia, Coloniæ anno 1541. & Lugduni apud Hugonem a Porta anno 1542. fol. alibi sæpius recusa; sed præstantior editio Antuerpiensis.

Biblia Isidori Clarii cum Scholiis, bis excusa, scil. anno 1542. & 1557. cum Præfatione, quæ in editione anno 1564. detracta est jussu Concilii Trident. in fol.

Biblia Gryphii Lugduni anno 1550. fol.

Biblia Joannis Benedicti Theologi, Parif. anno 1558. in fol.

Biblia Francisci Vatabli latine cum dupli translatione, & Scholiis ejusdem Vatabli, Parif. apud Robertum Stephanum anno 1557. 2. vol. in fol.

---- Eadem a Theologis Salmanticensibus emendata, Salmanticæ anno 1584. & alibi sæpius.

Biblia lat. ad vetustissima exemplaria castigata a Joanne Hentemio, Francof. 1566. & Venetiis 1572. in fol.

Biblia Antuerpiana Philippi II. Polyglotta, studio Ariæ Montani, typis Plantinianis, cum Lexico quatuor linguarum, Antuerpiæ ab anno 1569. ad 1571. 8. vol. in fol.

Biblia sacra vulgatæ editionis per Doctores Lovanienses, Antuerpiæ anno 1583. cum figuris in fol.

Biblia latina Sixti V. Romæ typis Vatic. anno 1490. fol cara, & rara.

---- Eadem longe minoris pretii, emendata a Clemente VIII. anno 1592.

Biblia Hebraice, grece, & latine, cum Scholiis Vatabli, & aliorum, Parif. apud Comelinum anno 1599. 2. vol. in fol.

Biblia Hebræa, majusculis characteribus, in quibus literæ radicales, & serviles, deficientes, & quiescentes, situ, & colore discernuntur, studio Eliæ Hutteri, Hamburgi typis Froben. 1588. & 1603. in fol.

Biblia latina variarum translationum, studio Fortunati Fanensis, Venet. 1609. 2. vol. in fol.

Biblia variarum translationum Antuerpiæ anno 1616. 3. vol. in fol.

Biblia cum Scholiis Joannis Marianæ, notationibus Emmanuelis Sa, & Petri Lanſſelii, Antuerpiæ anno 1624. 2. vol.

---- Eadem cum expoſitionibus priſcorum Patrum Collectore, & Scholiaſte Franciſco Haræo Ultrajectino, Antuerpiæ anno 1630.

Biblia Michaelis le Jay, polyglotta, ſed abſque Prologomenis, ac Lexico, Pariſiis anno 1645. 10. vol. in fol.

Biblia Polyglotta Londinenſia Waltoni, cum Prologomenis ſeu apparatu, qui ſeparatim editus eſt in Germania, ad ſupplendum id, quod deerat Bibliis Domini le Jay, quæ longè viliori pretio comparantur, Londini anno 1657. 6. vol. fol.

Bibliis Londinenſibus acceſſit Lexicon Heptaglotton Edmundi Caſtelli, Londini anno 1669. 2. vol. in fol.

Biblia Græco-latina ſtudio Joannis Moroni, Pariſ. anno 1628. 3. vol. in fol.

Biblia Græca juxta exemplar Vaticanum, Lond. 1653. in 4. & Cantabrigiæ anno 1665. 3. vol. in 12.

---- Eadem in Hollandia recuſa, ſed abſque lib. Deuterocan. an. 1683. 2. vol. in 8

Biblia latina apud Antonium Vitrè fol. & in 4. Pariſiis.

---- Item in 12.

La ſainte Bible de Renè Benoiſt à Paris 1556. in fol. & in 4.

La ſainte Bible traduite par les Docteurs de Louvain, à Anvers 1585. in fol.

La Bible de Friſon à Paris chez Richer, 1621. in fol.

La Bible de Corbin. à Par. 8. vol. in 16.

Bible traduite par Mr. de Sacy, avec des remarques 31. vol. in 8.

Liber Pſalmorum Hebraico-latinus per Joannem Leuſden, 12. Ultrajecti 1688.

Pſalterium quintuplex latinum Jacobi Fabri Stapulenſis, Pariſ. anno 1513. in fol.

Pſalterium Græco latinum juxta exemplar Alexandrinum Oxonii anno 1688. in 8.

Liber Evangeliorum characteribus, & Lingua Syra editus juſſu Ferdinandi I. Imperat. ſtudio Jo. Abb. Widmanſtadii Viennæ Auſtriæ 1555. 4.

Novum Teſtamentum Lingua Syriaca, Characteribus Hebraicis, itemque græca cum verſione latina ab Imman. Tremellio, qui Grammaticam Chaldaicam, & Syram adjecit, typis Henrici Stephani 1569. in fol.

Evangelium Matthæi Hebr. cum verſione latinæ Joan. Filii Pariſ. 1555. 8.

Novum Teſtamentum græce Pariſ. typis Simonis Colinæi 1534. in 8.

---- Idem ex Bibliotheca regia typis elegant. Rob. Stephani 1546. in 16.

Novum Teſtamentum lat. vulgat. Pariſ. ex typog. regia 1549 in 12.

---- Idem cum notis breviſſimis Holdenii Pariſ. ſaureux 1660. in 12. 2. vol.

Novum Teſtamentum Græco-latinum cum interpretatione vulgata, & Eraſmi, ſæpius recuſum, fol.

---- Id. ab Eraſmo paraphraſtice redditum.

Novum teſtamentum Græco latinum typis R. Stephani anno 1550.

---- Idem græce typis regiis anno 1642.

Nov. Teſtamentum græcum typis Joan. Criſpini anno 1553. 2. vol. in 12.

Novum Teſtam. ſyriace, græce & latine, ex verſione Tremellii apud Henricum Stephanum anno 1569. in fol.

Novum Teſtamentum ſyriace, græce & latine, Lugduni apud Tremellium an. no 1571.

Nov. Teſtamentum Hebraice, grece & latine, Pariſ. anno 1584. in 4.

Novum Teſtamentum græcum Sedani anno 1628 in 16.

Nov. Teſtam. græcum cum variis lectionibus ex codicibus Miſs. amplius centum, & ex antiquis verſionibus, Oxonii anno 1675. in 8.

Evangeliorum verſiones perantiquæ duæ, Gothica, & Anglo Saxonica, a Franciſco Junio, & Th. Mareſcallo editæ, una cum Gothico Gloſſario, & variis alphabetis 2. vol. in 4. Dordrechti 1665.

Explication de S. Auguſtin & des autres Peres latins ſur le Nouveau Teſtament, 4. vol. in 8. à Paris 1689.

Nouveau Teſtament avec des reflexions morales ſur chaque verſet, par l'ordre de Mr. l'Eveque de Chalon, 4. vol. 8. Pariſ. 1692.

Pluſieurs verſions du Nouveau Teſtament faites depuis peu en France.

Paraphraſes des Epiſtres de S. Paul par Mr. Godeau en pluſieurs vol. in 12.

Job,

Job, Ecclesiaste, Tobie en vers Francois par le Pere Morillon Benedictin, de la Congregation de Saint Maur.

II.

Libri spectantes ad Sacram Scripturam.

GRammatica linguarum Orientalium, Hebræorum, Chaldæorum, & Syrorum, authore Ludovico de Dieu, Lugduni Batavorum 1628. in 4.

Thesaurus grammaticus linguæ sanctæ Hebrææ per Joannem Buxtorfium, Basileæ 1609. in 8.

---- Ejusdem grammatica Chaldaica, & Syriaca Basileæ 1615. 8.

Grammat. Georgii Mayr, Thomæ du Four Bened. Congr. S. Mauri, & aliorum.

Thomæ Erpenii Rudimenta linguæ Arabicæ in 8. Paris. 1638.

Epitome linguæ Sanctæ authore Sancte Pagnino, in 8.

---- Ejusdem Thesaurus linguæ sanctæ, Coloniæ 1614.

Joannes Buxtorfius de Abbreviaturis hebraicis. Item Bibliotheca Hebraica 12.

---- Ejusdem Grammatica, Chaldaica, & Syriaca 8. Basileæ 1615.

---- Ejusdem Lexicon Hebraicum, & Chaldaicum in 8.

---- Idem de punctorum, & accentuum hebraicorum antiquitate in 4. Basileæ 1648.

---- Idem de linguæ hebraicæ conserva tione, in 4. Basileæ 1644.

---- Ejusdem Thesaurus grammaticus linguæ sanctæ 8. Basileæ 1609.

---- Ejusdem Commentarius Mazorethicus in fol. Basileæ 1620.

---- Idem Tiberias, seu Mazorethicus triplex 4. ibid. 1665.

---- Ejusdem Dissertationes Philologico-theologicæ ibid. 1660.

---- Idem de sponsalibus, & divortiis, in 4. ibid. 1652.

---- Ejusdem Synagoga Judaica ib 1680.

---- Item Epistolæ familiares Hebraico-latinæ 12. Basileæ 1610.

Bartholomæi Westhemeri phrases divinæ Scripturæ, 8. Paris. 1544.

Thesaurus philologicus, seu Clavis Scripturæ, authore Joanne Henrico Hottingero 4. Tiguri 1655.

---- Ejusdem juris Hebræorum leges 4. ib.

Manipulus linguæ sanctæ per Gulielmum Roberthson, 8. Cantabrigiæ 1686.

Lexicon Pentaglotton, fol. Francof 1612.

Lexicon Æthiopico-latinum Jobi Ludolfi in 4. Londini 1661.

Concordantia hebraica Buxtorfii, fol.

Concordantiæ veteris Vestamentis vocibus respondentes, authore Conrado Kirchero Augustano, 2. vol. in 4. opus utilissimum Francof. 1607.

Concordantiæ Bibliorum Roberti Stephani. fol.

Concordantiæ græcæ novi Testamenti in fol. Basileæ 1546.

Concordantiæ Græco-latinæ novi Testamenti in fol. Genevæ 1624.

---- Eædem Witembergæ 1638.

Concordantiæ græcæ Rob. Stephani in fol.

Concordantiæ latinæ a Petro de Besse, Parisiis 1611.

---- Aliæ per Gasparum de Zamora Soc. Jesu Romæ 1627.

---- Aliæ per Franc. de Luca Colon. 1684. 8. & veneunt Paris. apud Carolum Robustel.

Œconomia Methodica Concordantiarum Sacræ Scripturæ a Georgio Belloco Antuerpiæ typis Plantin. 1572. in fol.

Ludovici Tene Isagoge in Scripturam fol. Barcinone 1520. Habetur in Criticis Sacris Londinensibus.

Gilberti Genebrardi Isagoge, in 8.

Sancti Pagnini Isagoge fol. Lugduni 1536. Coloniæ 1545. 1562. Paris. 1636.

Ambrosii Catharini Clavis Sacræ Scripturæ, in 8. Lugduni 1543.

Nicolai Abrami Pharus vet. testam. in fol. Paris. 1648.

Philologus Hebræus, continens quæstiones hebraicas, quæ circa vetus Testamentum hebræum fere moveri solent, authore Joanne Leusden, in 4. Ultrajecti 1672. editio secunda.

---- Ejusdem Philologus hebræo mixtus una cum Spicilegio philologico, &c. 4. Ultrajecti anno 1682. editio secunda cum figuris.

---- Ejusdem Philologus hebræo-græcus, 4. ibid. 1683.

---- Ejusdem Clavis hebraica, 4. ib. 1683.

---- Item Clavis græca novi Testamenti in 8. Ultrajecti 1672.

---- Ejusdem Schola Syriaca, 8. ibid. eodem anno.

--- Item Onomasticum Sacrum in 8. Lugduni Bat. 1684.
--- Ejusdem item Lexicon hebræo-latinum ad modum Lexici Schreveliani græci, in 8. Ultrajecti 1687.
--- Compendium Biblicum hebræo-latinum, in 12. Lugd. Batavorum 1680.
Compendium græcum in 12. ibid. 1682. & 8. Ultrajecti 1687.
--- Item præcepta quædam linguæ Hebrææ, & Chaldaicæ in 8. ibid. 1655.
--- Lexicon græco-latinum in novum Testamentum, cum duobus tractatibus, uno de accentibus, altero de dialectis, Authore Georgio Pasore, in 8. Londini 1644.
Nic. Serarii Prologomena in Scripturam Sacram 1. vol. in fol.
Delrio Pharus Sacræ Scripturæ, Lugduni 1608.
--- Ejusdem Adagialia sacra, 2. vol. in 4. ibid.
Joannis Morini exercitationes Biblicæ in fol. Paris. 1660.
Simeonis Muisii castigatio animadversionum Morini cum aliis ejus operibus in fol. Paris. 1610.
Anticritica seu Vindiciæ hebraicæ, in 4. Basileæ 1653.
C. Fraſſeni Minoritæ Disquisitiones Biblicæ, &c. 4. Paris. 1682.
Lindanus de optimo genere interpretandi.
Defensio veritatis hebraicæ contra Lindanum, per Joannem Isacum Levitam, Coloniæ 1559.
Galesinius de Bibliis græcis LXX. Interpretum Romæ 1587. 4.
Petrus Galatinus de arcanis sacræ veritatis Barrii 1516. Auctior Basileæ 1550.
Idem cum Reuchlino, auctior fol. Francof. 1672.
Leonis Castrii Apologeticus pro lectione vulgata, translatione LXX. &c. Salmanticæ 1585. fol.
Capelli Critica Sacra, Paris. fol. 1650.
--- Ejusdem de Paschate, & Sabbato deutero-proto, 12. Amstel.
--- Ejusdem de literis Hebræorum contra Buxtorfium ibid. 1645.
--- Ejusdem Observationes in novum Testamentum 4. ibid. 1657.
Heinsii Castigationes.
Disquisitiones Criticæ de variis per diversa loca, & tempora Bibliorum editionibus, in 4. Londini 1684.
Sanderi Apologia biblica 4.
Carolus Sigonius de Republica Judæorum.
Seldenus de Successionibus Hebræorum, in 4. Londini 1641.
Joannis Spenceri de legibus Hebræorum ritualibus libri tres in fol. Cantabrig. 1685. & in 4. Hagæ-Comitum 1686.
Franciscus Valesius de rebus physicis Scripturæ, una cum Levino Lemnio de sacris plantis, & Francisco Rueo de gemmis, 8. Lugduni 1588.
Malvenda de paradiso voluptatis, in 4. Romæ 1605.
Ludovici Rumetii Viridarium Sacræ Scripturæ de arboribus frugiferis, infrugiferis, & aromaticis, in 8. Paris. 1620.
Bochartus de animalibus Sacræ Scripturæ, Londini 2. vol. in fol. & Francof. 1679.
Fransius de eodem argumento. Uterque melior Bustamantio, qui de iisdem agit, Lugduni edito 1620.
Benedicti Arriæ Montani Naturæ historia in 4. Antuerpiæ 1601.
--- Ejusdem historia generis humani, ib.
Hæc & alia viri eruditissimi Opera fere omnia habentur in Bibliis Antuerpianis Philippi II.
Sixti Senensis Bibliotheca utilissima est iis, qui ad Scripturæ lectionem se accingunt. Edita est fol. Lugduni 1575. Paris. 1610. 1615. & in 4. Colon. 1626.
--- Ejusdem in varios Scripturæ locos quæstiones astronomicæ, geographicæ, physicæ, problematicæ, sæpius excusæ.
Georgii Ederi Œconomia Bibliorum, sive partitionum theologic. lib. 5. Venet. 1572. in fol. & Coloniæ fol. 1582.
Petri Ravanelli Bibliotheca Sacra, seu Thesaurus Scripturæ canonicæ, Genevæ 1660. 3. vol. in fol.
Apparatus ad Biblia Sacra per tabulas dispositus, authore P. Lamy Orat. fol. Gratianopoli 1687. & veneunt Paris. apud Carolum Robustel.
--- Idem gallice Lugduni 12.
Historia Sacra Patriarcharum per Heideggerum 2. vol. in 4. Amstelod. 1667. & 1671.
Tabulæ Geographicæ Aug. Lubin, in 4. Paris. 1670.

Methode d' étudier, & d'enseigner la grammaire, ou les langues, par rapport à l'Ecriture sainte, en les reduisant toutes à l'Hebreu, par le P. Thomassin, 2. vol. 8. Parif. 1690.

L'Antiquitè des temps retablie par le Pere Pezron, in 4. avec les Refutations du P. Martianay, & du Pere le Quien.

Defenfe de l'Antiquité des temps par le Pere Pezron, ou Reponfe au P. Martianay & au Pere le Quien in 4.

Figures de la Bible, avec des figures en taille douce par Mr. de Sacy 4. Parif.

Les memes in 12. fans figures.

III.

Interpretes totius Sacræ Scripturæ.

GLoffa ordinaria Lugduni, 6. vol. in fol.

---- Eadem elegantior Duaci, & Antuerpiæ, anno 1617.

---- Eadem auctior, ib. anno 1634. quæ eft optima editio Poft Strabonem primas fibi in hac Gloffa vendicat Nicolaus de Lyra, fic dictus a Lyra minori, Neuftriæ oppido, ubi natus eft, mortuus anno 1340. Octob. 23. uti difcimus ex veteri ejus Epitaphio.

Critici Sacri, 10. vol. in fol. Londini. Advertendum tamen, in nonnullis deeffe Ludovicum Tenam in Epiftolam ad Hebræos, qui decimum tom. explet.

Synopfis Criticorum 5. vol. ibid. continet authores diverfos ab iis, qui referuntur in Criticis facris.

---- Idem Ultrajecti 5. vol. in fol. ex revifione Joannis Leufden 1684. & veniit Parifiis apud Carolum Robuftel.

Biblia Magna Joannis de la Haye 5. vol. in fol. Parifis 1643. Complectitur Commentarios Tirini, Menochii, & Emmanuelis Sa cum Gagneo, & Eftio in difficiliora loca Scripturæ.

Biblia maxima ejufdem, præter authores fupradictos continet Prologomena, & varias ad triginta verfiones latinas, cum Notis Nicolai de Lyra, 19. vol. in fol.

Hugo de S. Carolo Cardin. in totam Scripturam, Venetiis, Coloniæ, Lugduni, optima editio Parif. anno 1545. 7. vol. fol. Venet. anno 1600. & 1601. 8. vol. Colon.

Dionyfius Cartufianus in totam Scripturam, 7. vol. in fol.

Præter hæc feptem volumina funt item alia quinque de aliis rebus, nempe Opufcula ejus minora 1. vol. fol. cariffima. Opera infigniora 2. vol. minoris pretii, utpote in minoribus opufculis fere contenta: item unum volumen in Dionyfium Areopagitam.

Vatabli in Biblia facra Annotationes primo editæ Parifiis in fol. deinde Salmanticæ perpurgatæ 2. tom. fol. 1584. Etiam inter Biblia, & inter Criticos extant.

---- Ejufdem in Biblia Scholia Salmanticæ 1584.

Thomas de Vio Cajetanus fcripfit in tota Biblia, exceptis Canticis Cantic. Prophetis minoribus, & Apocalypfi, 5. vol. in fol. Lugduni 1539. Separatim etiam editus variis in locis.

Ambrofius Catharinus in quinque priora capita Genefeos, in fol. Romæ 1552.

---- Idem in Epift. Pauli, & in Epift. canonicas, in fol. Romæ & Parifiis.

Emmanuel Sa breves Notationes edidit in utrumque Teftamentum fæpius excufas, in 4. correctas, & auctas in editione Colonienfi 1610. Deinde in fol. Lugduni 1651.

---- Ejufdem Scholia in quatuor Evangelia, brevia, & erudita, feparatim edita non femel, in 4. Antuerpiæ 1556. Lugduni 1602. & Coloniæ 1612.

Alfonfus Salmeron in utrumque Teftamentum, 16. tom. in fol.

Nicolaus Serarius Prologomena in Biblia, & commentarios in univerfam fere Scripturam edidit, 3. vol. in fol. Parif. 1611. & 1622. & Moguntiæ 1612. & 1627. Probantur ejus Commentarii, quod linguarum callentiffimus erat.

Joannes Stephanus Menochius in utrumque Teftamentum, expofuit fenfum literalem, 2. vol. in fol. Coloniæ 1630.

Jacobus Tirinus idem etiam præftitit in utrumque Teftamentum, 2. vol. in fol. Antuerpiæ 1632. 1645. Lugduni vilius.

Jacobi Gordonii fimile opus prodiit, 3. vol. in fol. Parif. 1632.

Cornelius a Lapide in univerfam Sacram Scripturam, exceptis libris Pfalmorum & Job, prolixos edidit Commentarios. 11. vol. in fol. Antuerpiæ.

Alfonsus Tostatus in multos libros vet. Test. & in Matthæum, 14. tom. in fol. Venetiis 1507. 1596. At 17. tomis 1615. 12. tomis præter Opuscula Coloniæ 1613. 1617. Elegantior est Veneta, quæ felem pro insigni habet. Author est eruditus, sed prolixior, & in digressiones facilior. Ejus tamen lectio fructuosa.

Joannes Maldonatus in præcipuos utriusq. Testam. locos, Paris. 1643.

---- Idem in Psalmos, Proverbia, & libros Sapientiales in Cant. in Isaiam, Jeremiam, Ezechielem, & Danielem, in fol. ib. 1643. & alibi sæpe etiam in 4.

---- Idem in quatuor Prophetas majores in 4. Moguntiæ 1611.

---- Idem in quatuor Evangelia, in fol. primum Mussiponti 1596. & Lugduni 1607. Parisiis 1617. 1639. 1651. Antuerpiæ 2. vol.

Ex Heterodoxis, qui in utrumque Testamentum scripserunt, probabiliores sunt Ludovicus de Dieu, Joannes Drusius, Hugo Grotius, Joan. Lightfootus.

Ludovici de Dieu animadversiones in omnes veteris Test. libros 4. Lugduni Batavorum 1648.

---- Item in quatuor Evangelia 4. ibid. 1631.

---- Idem edidit Commentarios in Acta, in Epistolas Pauli, in Epistolas Canonicas, & in Apocalypsum separatim 4. vol. in 4.

Joannes Drusius edidit in utrumque Testamentum fragmenta veterum Interpretum græcorum, 4. Franckeræ 1619. Arnheim 1622.

---- Item Parallela Sacra hebraice, græce, & latine, cum Notis, in 4. Franckeræ 1588. & Francof. 1618.

---- Item in utrumque Testam. varios libros, variis in locis, & annis excusos.

Hugo Grotius, vir impense doctus, & modestus, in totum vetus Testamentum breves Annotationes fecit, 3. vol. in fol. 1644. in quibus profana multa est eruditio.

---- In quatuor Evangelia item eruditas, & prolixas annotationes, 1. vol. in fol Amstelodami 1641.

---- In Acta, & in Epistolas B. Jacobi inclusive fol. Paris. 1646. quæ extant inter Criticos.

---- Ejusdem Opera Theologica in unum collecta, fol. 4. vol. Amstelodami 1679. & veneunt Paris. apud Carol. Robustel.

Joannis Lightfooti Harmonia veteris Testam. Anglice, fol. Londini 1655.

---- Ejusdem Observat. in Genesim, 4.

---- Item Manipulus Spicilegiorum ex Exodo 4. Anglice.

---- Item Harmonia quatuor Evangeliorum inter se, & cum veteri Testam. in fol. Londini 1665. & in 4.

---- In Matthæum Horæ hebraicæ latinæ, 4. Cantabrigiæ 1658.

---- In Marcum Horæ hebraicæ & Talmudicæ latino-hebr. 4 Londini 1670.

---- In Acta Commentarium Chronologico-criticum Anglice, 4. 1645.

---- In primam ad Cor. Horæ hebraicæ latinæ, 4. Cantab. 1664.

---- Ejusdem Opera omnia in fol. 2. vol. Roterod. 1686.

IV.

Interpretes Bibliorum in parte.

PRocopius a Gaza, vetus author, Catenam in Octateuchum, seu in octo priores veteris Testam. lib. concinnavit ex antiquis versionibus, & authoribus. Opus non mediocris utilitatis. Extat latine in fol. Tiguri 1555.

---- Ejusdem in libros Reg. & Paralipomenon Scholia græcolat. in 4. Lugd. Batav. 1620. 1622.

---- Item in Isaiam Commentarii græcolat. in fol. Paris. 1580.

Sanctis Pagnini Catena argentea in Pentateuchum &c. Antuerp. 1565.

Catena argentea in Genesim, authore Floriano Nannio, 4. Bononiæ 1587.

Augustinus Steuchus in Pentateuchum, in Job, & in aliquot Psalmos.

Hieronymus ab Oleastro in Pentateuchum, in fol. Lugduni, Antuerp. Ulissipon.

Jacobus Bonfrerius in Pentateuchum, in fol. Antuerp. 1625.

---- Idem in Josue, Judic. Ruth, in fol. Parisiis 1631

---- Idem in Samuelem, & lib. Reg. in fol. Tornaci.

Benedictus Pererius in Genesim, & alia, fol. 1. vol. Colon 1622.

Ambrosius Catharinus in priora quinque

capita Geneseos, in fol. Romæ 1552. & 1556.
Cornelius Jansenius Episc. Iprensis in Pentateuchum, in 4.
---- Idem in libros Sapientiales, 4.
---- Idem in quatuor Evangelia, 4.
Joannis Merceri Calvinistæ in Genesim prælectiones, in fol. Genevæ 1598.
---- Ejusdem in Ruth Interpretatio Syriaca cum Scholiis, Paris. 1564.
---- Ejusdem in Job, Proverbia, Ecclesiasten, Cantica Cantic. Commentarii, in fol. Genevæ, sæpius, & Amstelodami 1651.
---- Ejusdem in quinque Prophetas minores Commentarii, in fol. Genevæ 1565.
Marinus Mersennus in Genesim sex priora capita, in fol. Paris. 1623. 1625.
Francisci Titelmani in Exodum, Deuteronomium, Samuelem partim, in Job, Psalmos, Ecclesiasten, & Cantica Cant. in Isaiam partim, Matthæum, & Joannem, & in omnes Epistolas pluribus vol. in fol. & in 4.
Joannes Lorinus in Exodum, & Leviticum, in fol.
---- Idem in Numeros, in fol.
---- Idem in Deuteronomium, 2. tom. in fol.
---- Idem in Psalmos, 3. vol. in fol.
---- Idem in Ecclesiasten, in fol. & in 4.
---- Idem in Sapientiam, & Ecclesiasticum, in fol.
---- Idem in Acta, in fol.
---- Idem in Epistolas Canonicas, 2. vol. in fol.
Hesichii Patriarchæ Jerosolymitani in Leviticum lib. VII. græce 8. Paris. 1581. latine fol. Basileæ 1527.
---- Idem in Job latine fol. ibid. 1527.
---- Idem in Isaiam græce Augustæ Vindelicorum 1602.
---- Idem in 12. Prophetas minores græce, ibid.
Radulfus Monachus Flaviacensis in Leviticum, in fol. Coloniæ 1536. & Marpurgi eodem anno. Hunc authorem non sæculo decimo, sed duodecimo medio vixisse ex Alberico recte probat Labbeus.
Andreas Masius in Josue opus prolixum, sed eruditum, in fol. & in 8. Antuerpiæ 1574. 1609. & inter Criticos.
Benedictus Arias Montanus in Josue, in Judic. in aliquot Psalmos, Isaiam, Danielem, XII. Prophetas minores, & in totum novum Testam. pluribus tom.
Angelomus, vetus Scriptor Benedictinus, in libros Regum, Paralipom. in fol. Coloniæ, & Romæ.
---- Idem in Cantica Cant. 8. ib. 1531.
Claudius Rangolius in lib. Reg. 2. vol. in fol. Paris. 1621.
La veritè de l'histoire de Judith par Dom Bernard de Montfaucon de la Congregat. de Saint Maur in 12. Paris. 1690.
Philippus Presbyter, vetustissimus author, in Job, fol. Basileæ 1527. in Bibliotheca Patrum.
Catena in Job per Petrum Comitolum 4. Venetiis 1586.
Hieronymus Ozorius Senior in Job, & quosdam Prophetas, cum operibus Hieronymi Nepotis, fol. 4. vol. Romæ 1592.
Philippi Codurci versio nova libri Job cum Scholiis 4. Paris. 1651.
Balthazar Corderius edidit Catenam græcolatinam ex Patribus græcis in Psalmos 3. vol. in fol. Antuerpiæ 1643. 1646.
---- Idem in Matthæum, ibid.
---- Idem Catenam in Lucam, & Joannem, 2. vol. in fol. ibid. 1630.
Haimo Episcopus Halberstadensis in Psalmos, & in reliquos fere Scripturæ libros in pluribus tomis 8. separatim.
Catena aurea super Psalmos, in fol. Paris. 1520.
R. Davidis Kimchi Commentarii in Psalmos, latine redditi per D. Ambrosium Janvier Benedict. Congregat. S. Mauri, 4. Paris. 1666.
Petrus Lombardus in Psalmos, fol. Nurembergæ 1478. Paris. 1541. & 1561.
Richardi Pampolitani Anglo-Saxonis Eremitæ enarratio in Psalterium Davidicum, edita per Jo. Fabri ad Haylbrum, Col. 1536. in fol.
In Psalmos item Commentarios probabiles ediderunt Ludolfus Cartusianus, Cornelius Jansenius Episcopus Gandavensis, Robertus Bellarminus, Cardin. Gilbertus Genebrardus, & Joannes Baptista Folengius Benedictini Franciscus Titelmannus, & Simon Musius.
Michael Ayguanus, alias Incognitus, in Psalmos fol. non omnino spernendus.
Illust. Jacobi Benigni Bossuet liber Psalmorum duplicis versionis, vulgatæ, &

S. Hie-

S. Hieronymi, additis Canticis in 8. Paris. 1691.
Thomas Cisterciensis in Cantica Cantic. in fol. Romæ 1666.
Christophorus a Castro in Jeremiam, Threnos, & Baruch.
Hieronymus Pradus in priora viginti sex capita Ezechielis, cum figuris æneis, Romæ 1556.
Joannis Baptistæ Villalpandi continuatio cum Prado 3. vol. Romæ 1605. & 1616.
Franciscus Ribera scripsit de Templo lib. 5. impressos 8. Lugd. & Antuerp.
---- Idem in XII. Prophetas minores in fol. & in 4.
---- Idem in Joannem in 4. Lugd. 1623.
---- Idem in Epist. ad Hebræos 8.
Isaiæ Prophetæ vetus & nova ex Hebraico versio cum Comment. Franc. Forezii, Venetiis 1563. in fol.
Leonis Castri Commentaria in Isaiam, Salmanticæ 1570. in fol.
Hieronymi Natalis Soc. J. Adnotationes, & Meditationes in Evangelia totius anni, cum figuris, Antuerpiæ 1594. in fol.
Joannes Gagnæus in totum novum Testamentum, atque etiam in Psalmos. In Evangelia quidem & Acta in 8. Paris. 1552. & 1631. In Epistolas vero, & Apocal. ib. 1547. 1550. 1564. & 1629. In Psalmos vero ibid. 1564.
Zachariæ Chrysopolitani Harmonia Evangelica fol. Coloniæ 1535. Extat etiam in Bibliotheca Patrum Editionis Coloniensis. Non fuit Episcopus, vixitque sæculo XII. Vide Labbeum.
Sylveira in Evangelia, & in Apocalypsim 7. vol. in fol. Lugduni.
Catena Græcorum Patrum in Marcum, collectore, & interprete P. Possino, in fol. Romæ 1673.
Catena LXXV. græc. Patrum in Lucam, compilata per Balthazarem Corderium.
Guillelmi Estii Annotationes in præcipua, & difficiliora Sacræ Scripturæ loca, Duaci 1629. in fol.
---- Ejusdem Commentarii in omnes Pauli Epistolas. Paris. 1679. 2. vol. fol.
Dominici Soto Ord. Prædic. Commentarii in Epistolam Pauli ad Romanos, & alia opera, Antuerpiæ 1550. fol.
Jac. Naclanti Opera, sive Enarrationes in Epistolas Pauli, & alii tract. Venet. 1567. in fol.
Libertus Fromondus in Acta, & in Epistolas Pauli.
Jo. Antonius Velasquez in Epist. ad Philip. 2. vol. in fol. Lugd. & Paris. 1632.
Claudius Espencæus in utramque ad Timotheum, in fol. Paris. 1561.
---- Idem in Epist. ad Titum. Paris. 1567.
---- Ejusdem Op. omnia. Par. 1567. 1619.
Eclaircissement pour l' intelligence des Epistres de S. Paul par Mr. Himbert. in 12. Paris. 1690.
Analyse des memes Epistres par le Pere Mauduit de l' Oratoire, 2. vol. in 12. Paris. 1691.
Danielis Heinsii Sacr. Ezercitationum in nov. Testam. lib. X. in fol. Lugduni Batav. 1639.
Omitto Commentarios Patrum, & plurimos alios Commentatores, quos accurate exhibet Elenchus Scriptorum in Sacram Scripturam editus a Guillelmo Crovvæo in 8. Londini 1672.

V.

Concilia, & Libri pro hac Materia.

Collectio Conciliorum expensis Geleoti a Prato in fol. 1524.
Jac. Merlini Collect. 2. vol. in fol. 1524.
Petri Crabbe Collectio 3. vol. in fol. Coloniæ 1538.
Eadem auctior 3. vol. in fol. 1551.
Jo. Sagittarii Collect. fol. Basileæ 1555.
Laurentii Surii Collectio 4. vol. in fol. 1567. Colon. & alibi deinceps.
Collectio Veneta amplior Suriana 5. vol. in fol. 1585.
Severini Binii Collectio 5. vol. in fol. Coloniæ 1606.
Eadem græco-latina 9. vol. in fol. Coloniæ 1618.
Eadem græco-latina 10. vol. in fol. Paris. typis Morellianis 1636.
Romana Collectio græco-latina 4. vol. in fol. Romæ 1608.
Collectio regia 37. vol. in fol. ex Typographia regia 1644.
Collectio Labbeana 18. vol. in fol. Paris. absoluta per Gabrielem Cossartium 1672. apud Robustel.
Nova Collectio Conciliorum Baluziana pluribus tom. quorum primus dumtaxat nunc editus est Paris. 1683.

Con-

Concilia generalia 2. vol. 8. Parif. 1535.
Concilia generalia cum Notis Chriftiani Lupi, 5. vol. in 4. primum Lovanii 1665. poftea Bruxellis 1673.
Concilia Hifpaniæ cum Notis Garciæ Loaifa 1. vol. in fol. 1593.
Concilium Illiberitanum cum Notis Mendozæ 1. vol. in fol. Madriti 1594.
---- Editio Lugdun. vilior anno 1665.
Notitia Conciliorum Hifpaniæ Cardin. d' Aguirre 4. tom. in fol. Romæ 1698.
Concilia Galliæ per Jacobum Sirmondum 3. vol. in fol. Parif. 1629.
Supplementum Lalandi 1. vol. fol. Parif. 1666.
Concilia noviffima Galliæ a tempore Concilii Tridentini collecta per Ludovicum Odefpun, in fol. Parif. 1646.
Concilia Galliæ Narbonenfis per V. C. Stephanum Baluzium 8. Parif. 1668.
Concilia Provinciæ Rotomagenfis per Francifcum Pommeraye 4. Rotomagi 1674.
Synodicon Ecclefiæ Parifienfis 8. Parif. 1674.
Decretorum Ecclefiæ Gallicanæ libri VIII. per Laurentium Bochellum fol. Parif. 1609. & 1621.
Memoire des Affemelées du Clergé de France en plufieurs tomes in folio.
Abregez de ces Memoires in 4. à Paris chez Leonard.
Concilia Angliæ per Henricum Spelmannum 2. vol. in fol. Londini 1639. & 1664.
Conftitutiones Angliæ fol. Londini 1672.
Provinciale Ecclefiæ Cantuarienfis 12.
Acta Ecclefiæ Mediolanenfis fub S. Carolo 1. vol. in fol. Mediolani 1599. & Parif. 1643.
Eadem auctiora 2. vol. in fol. Lugduni 1683.
Orationes Synodales Friderici Cardin. Borromæi 2. vol. in fol.
Acta Ecclefiæ Brixienfis in 4.
Acta Ecclefiæ Bononienfis 1. vol. in fol. 1578.
Concilii Nicæni Acta, & Can. latine ftudio Alfonfi Pifani in 8. Dilingæ 1572.
---- Ejufdem Concilii Canones LXXX. ex Arabico latini facti in fol. Antuerpiæ 1578.
Concilium C. P. fub Menna Patriarcha græco-lat. cum Zonara in Canones Conciliorum in fol. 1618.
Concilium Antiochenum authoritati fuæ reftitutum Opera Emman. a Schelftrate in 4. Antuerp. 1681.
Concilium Ephefinum latine per Peltanum 4. Ingolftadii 1576. & græco-lat. in fol. apud Commelinum 1591. Item in fol. 1594. & 1604. cum Gelafio Cyziceno de Actis Concilii Nicæni.
Ad Ephefinum Concilium variorum Patrum Epiftolæ editæ a Chriftiano Lupo ex Codice Cafinenfi 2. vol. in 4. Lovanii 1742. denuo recufæ in nova Collectione Conciliorum Baluziana, de qua fup.
Synodus Parifienfis de Imaginibus in 8. Francofurti 1696.
Liber Carolinus ejufdem argumenti in 8.
Lucæ Holftenii Collectio Romana, &c. in 8. Romæ 1662.
Concilium Duziacenfe cum Notis Cellot. in 4. Parif. 1658.
Concilium C. P. IV. Œcumenicum græco-lat. per Raderum cum Notis 4. Ingolftadii 1604.
Concilium Remenfe in caufa Arnulfi Archiepifc. 12. Francof. 1600.
Concilium Pifanum anno 1409. celebratum ad tollendum Schifma, cum Concilio Senenfi anno 1423. &c. cum actis inter Bonifacium VIII. & Philipuum Pulchrum, 4. Parif. 1612.
Concilium Conftantienfe 4. Hagan. 1600.
Concilium Bafileenfe cum Commentariis Æneæ Silvii feparatim in fol. & cum Æneæ operibus, & cum Pragmatica Sanctione Pinfoniana.
Acta generalia octavæ Synodi fub Eugenio IV. Ferrariæ incœptæ, Florentiæ peractæ, Romæ 1526. in fol.
Concilium Florentinum generale græco-lat. in 4. 2. vol. Romæ 1577.
Concilii Florentini Acta cum Notis Horatii Juftiniani in fol. Romæ 1638.
---- Ejufdem Concilii Hiftoria per Sguropulum, & alia ad idem Concilium pertinentia, fcil. Philippi Decii confilia pro Concilio Pifano in volumine fecundo Monarchiæ Goldafti. Aliud ejufdem confilium pro Cardinalibus, &c. 4. Parif. 1612. Pro Concilio Pifano Apologia 4. 1511. Refutatio Allatii contra Creyghtonum, &c.
Concilium Lateran. fub Jul. II. & Leone X. celebratum Romæ 1520. in fol.
Concilium Trident. cum Orationibus in eo habitis in fol. Romæ apud Manut. 1564.

1564. Lovanii 1567. in 4. Antuerpiæ 1565. & Lugduni 1566.
Historia Concilii Trident. per Paulum Suavem, & Palavicinum Cardinalem.
Memoires de Mr. Dupuy touchant le Concile de Trente 4. à Paris. 1654.
Concilia omnia Provincialia habita post Concilium Trident.
Concilium Jerosolymitanum contra Calvinistas, 8. Paris. 1677.
Conciliorum Epitome per Coriolanum in fol.
Alia per Garanzam in 8.
Notitia Conciliorum per Cabassutium fol. Lugduni 1685.
Conciliorum omnium index, Chronographia Epitome per Franciscum Badillam Madriti 1587. 4.
Canones Apostolorum, & Sanctorum Conciliorum græce 4. Paris. 1550.
---- Iidem cum Commentariis Theod. Balsamonis G. L. Gentiano Herveto interprete, Parisiis typis regiis 1620. fol.
Joannis Zonaræ Commentarii in Canones Apostolorum græco-latin. in fol. Parisiis typis regiis anno 1618.
Pandectæ Canonum cum Notis Beveregii 2. vol. in fol. Oxonii 1672.
Codex Canonum Ecclesiæ primitivæ vindicatus, ac illustratus a Guill. Beveregio, Londini 1678. in 4.
De Conciliis Synodia Ugonia, sive Matthiæ Ugonii Episcopi Phamagustensis Opus de omnibus ad concilia celebranda pertinentibus Venet. 1565. in fol.
Jacobatius de Concilio in fol.
Guillelmi Durandi de modo generalis Concilii celebrandi, & alii Tractatus 8. Paris. 1671.
---- Ejusdem Commentarius in Sanctum Lugdunense Concilium sub Gregorio X. 4. Fanii 1669.
Narratio historica Conciliorum Gabrielis Prateoli 8. Lugduni Batav. 1610.
Edmundi Richeri historia Conciliorum generalium in 4.
Chevillerii Dissertatio in Synodum Chalcedon. 4. Paris. 1664.
Collectio Decretalium Romanorum Pontificum Romæ 1591. 3. vol. in fol.

N I.

Patres Græci.

PHilo Judæus G. L. in fol. Genevæ 1613.
S. Clementis Papæ opera, seu Recognitiones cum Scholiis Turriani in fol. Antuerpiæ 1578.
---- Ejusdem Epistola ad Corinthios græco-lat. in 4. Oxonii 1633. Item in 12. ibid. 1677.
S. Ignatii Epistolæ, & S. Polycarpi cum Notis Usserii 4. Oxonii 1644.
Eædem ex editione Vossii, cum Epistola S. Barnabæ 4. Londini, & Amstelodami.
Vindiciæ Epistolarum S. Ignatii per Jo. Pearson, &c. in 4. Cantabrig. 1672.
Observationes in easdem Pearsonis vindicias 8. Rotomagi 1674.
Primi sæculi veterum Patrum Collectio græco-lat. per Cotelerium 2. vol. in fol. Paris. 1639. 1672.
S. Justini Martyris Opera G. L. in fol. Paris. 1615.
Irenæi Opera latina cum fragmentis græcis per Fevardentium fol. Paris. 1639.
---- Item optima est editio Nivelliana.
Clemens Alexandrinus G. L. fol. Paris. 1629.
Origenis Opera omnia studio Genebrardi fol. Paris. 1604.
---- Ejusdem Commentaria in Evangelia G. L. per Huetium 2. vol. in fol.
---- Ejusdem contra Celsum, & Philocalia G. L. 4. Londini.
---- Ejusdem liber de Martyrio, &c. G. L. 4. Basileæ.
---- Ejusdem Libellus de prece in 12.
---- Ejusdem Dialogus contra Marcionitas 4. Basileæ 1674.
Gregorii Thaumaturgi, Macarii Ægyptii, & Basilii Seleuciæ Opera G. L. in fol. Paris. 1622.
Methodii Episcopi Opera G. L. in fol. Paris.
Athanasii Episcopi Alexandrini Opera G. L. 2. vol. in fol. Paris. 1627.
---- Ejusdem Syntagma doctrinæ studio Andr. Arnoldi, quod tamen Athanasio a nonnullis adjudicatur, 8. Paris. 1685.

No-

Nova Editio modo typis regiis mandatur Opera Menoch. Congreg. Sancti Mauri.

Eusebii Cæsariensis Episcopi Historia Ecclesiastica G. L. Valesii in fol. Parisiis apud Robustel.

Eadem cum historia Rufini Basileæ 1535.

---- Ejusdem de Præparatione Evangelica, & de Demonstratione Evangelica G. L. 2. vol. in fol. Paris. 1628.

---- Ejusdem Chronicon cum Notis Scaligeri, Lugduni Batav. 1657.

---- Ejusdem Opera omnia latine in fol. Paris. 1610.

Eustachius Antiochenus G. L. cum Notis Allatii 4. Lugduni 1629.

S. Ephrem Opera L. per Gerardum Vossium 3. vol. fol. Romæ.

---- Idem Antuerpiæ in fol. 1619.

Ejusdem laudatio in Basilium Magnum G. L. apud Cotelerium tomo 3. Monument. græc.

Basilii Magni Opera G. L. 3. vol. in fol. Paris. 1618.

---- Ejusdem Opera castigata studio P. Combefis 2. vol. 8. Paris. 1679.

Gregorii Nazianzeni Opera G. L. 2. vol. in fol. Paris. 1609. & 1611.

---- Ejusdem Epistolæ selectæ G. L. in 12. Ingolstadii 1598.

Amphilochii Opera G. L. fol. Paris 1644.

Gregorii Nysseni Opera G. L. 3. vol. in fol. Paris. 1618.

Epiphanii Opera G. L. Petavii fol. Paris. 1622. 2. vol.

Joannis Chrysostomi Opera G. L. Frontonis Ducæi 11. vol. in fol. & quidem sex vol. prioris editionis 1609. 1616. & 1618. & quinque posterioris editionis Paris. 1633. & 1634.

---- Ejusdem Opera latine tantum itidem per Frontonem 5. vol. in fol. Antuerp. 1615. cum indice, qui in Editione græco-latina desideratur.

---- Eadem græce tantum per Savilium 8. vol. fol. Etonæ 1613.

Ejusdem Commentarii in Epistolas Pauli græce tantum 3. vol. in fol. Veronæ 1529.

---- Ejusdem Opera latine tantum 13. vol. in 12. Antuerpiæ 1561.

Dionysii vulgo Areopagitæ Opera G. L. per Corderium 2. vol. fol. Antuerpiæ 1634.

---- Ejusdem Opera latine cum alia versione 16. Parisiis.

Georgii Pachymeris Paraphrasis in eadem opera 8. Paris. 1561.

Omitto hic pseudo-Joannis Jerosolymitani Opera 2. vol. in fol. Bruxellæ 1643.

Cyrilli Episcopi Jerosolymitani, & Synesii Opera G. L. Petavii fol. Parisiis 1640.

Cyrilli Alexandrini Patriarchæ Opera G. L. 7. vol. fol. Paris. 1618.

S. Isidori Pelusiotæ Opera G. L. in fol. Parisiis 1610. & 1638. Editio Jacobi Bilii anno 1585. habet tantum tres libros Epistolarum; melior habet quinque.

Isidorianæ Collationes, quibus Isidori Pelusiotæ Epistolæ supplentur, ac emendantur, in 8. Romæ 1670.

S. Nili Opera omnia G. L. 2. vol. in fol. Romæ 1668. & 1673.

Theodoti Ancyrani adversus Nestorium liber, &c. per Combefis 8. Paris. 1675.

Theodoreti Opera Sirmondi G. L. 4. vol. in fol. 1642.

---- Ejusdem tomus 5. per Garnerium fol. Paris.

Procli Archiepisc. Constantinop. analecta cum Commentariis Vinc. Ricardi 4. Romæ 1630.

S. Maximi Abbatis, & Martyr. Opera G. L. Combefis 2. vol. in fol. Parisiis 1675.

Anastasius Synaita de Orthodoxa fide G. L. 8. cum Athanasio de Trinitate Thom. Bezæ 1570.

---- Ejusdem Dux viæ adversus Acephalos G. L. per Gretserum, 4. Ingolstadii 1606.

---- Idem de variis argumentis G. L. per eundem Gretserum in 4. ibid. 1617.

Simeonis Junioris Orationes, & alia a Jac. Pontano 4. Ingol. 1603.

Philippi Solitarii Dioptra, & alia ab eodem Pontano, 4. ibid. 1604.

Joannis Sapientis, cognomento Cyparissioti, Expositio eorum, quæ de Deo dicuntur, Latine per Franc. Turrian. 4. Romæ 1581.

S. Gregorii Decapolitæ sermo historicus, græco-lat. in 16. Romæ 1642.

Joannis Climaci Opera G. L. Raderi in fol. Paris. 1633.

S. Do-

S. Dorothei sermones lat. per Chrysostomum Calabrum in 8. Cremonæ 1595. cum Chrysostomi homilia de educatione liberorum.

Joannis Damasceni Opera latine per Jac. Bilium in fol. Paris. 1577. ibid. 1519. melior.

---- Idem de fide orthodoxa græce 4. Veronæ 1531.

---- Ejusdem Orationes adversus imaginum calumniatores 8. Romæ 1553.

---- Idem contra Nestorianos G. L. per Vegelinum cum Cyrillo contra eosdem 8. 1611.

Œcumenii, & Aretæ Opera G. L. 2. vol. in fol. Paris. 1631. Photii Epistolæ per Montacutium G. L. in fol. Londini 1652.

---- Ejusdem Bibliotheca G. L. in fol. Genevæ, & Rothomagi.

---- Ejusdem de voluntatibus in Christo in tomo singulari Stevartii.

Theophanis Ceramei Opera G. L. in fol. Paris. 1644.

Theophylactus in Evangelia G. L. fol. Parisiis.

---- Idem in Paulum fol. Londini.

Euthymii Monachi Panoplia fol. Venetiis 1555.

Nilus Archiepisc. Thessalonic. de primatu Papæ G. L. per M. Fl. Illyricum 8. Francof. 1555.

Matth. Caryophili confutatio Nili de primatu Papæ G. L. 8. Par. 1626.

Alia item in Bibliotheca Patrum, & inter Philocalia Origenis.

Alia Opuscula græcorum Patrum in Orthodoxographia, in Bibliotheca Patrum, & in Auctariis Combefisianis, in antiquis lectionibus Canisii, & inter edita Gretseri.

Jacobi Biblii Observationum Sacrarum in Patres grecos libri duo in fol. Paris. 1585. cum Isidoro Pelusiota ejusdem.

Joannis Caspari Sviceri Thesaurus Ecclesiasticus e Patribus græcis ordine alphabetico concinnatus 2. vol. in fol. Amstelodami apud Henricum Westen 1682.

VII.

Patres Latini, aliique Scriptores Ecclesiastici.

TErtulliani Opera Rigaltii, & diversorum in fol. Paris. 1664.

---- Idem Beati Rhenani 2. vol. in 8. Paris.

---- Idem de Pallio notis latinis, & interpretatione gallica, Illustratus per E. Richerium in 8. Parisiis 1600.

---- Idem cum Notis Salmasii in 8. Paris. 1622.

---- Ejusdem liber de Præscriptionibus, cum Scholiis, & Notis Christiani Lupi in 4. Bruxellis 1675.

Minutius Felix cum Notis Helmenhorstii in fol. 1612.

---- Idem ex recensione Rigaltii cum Notis, 4. Paris. 1644.

Sancti Cypriani Opera in fol. Romæ 1560.

---- Idem Rigaltii in fol. Paris. 1642.

---- Idem per Joannem Oxoniensem in fol. Oxonii 1682. cum Notis, & Analibus Cyprianicis.

Arnobius contra gentes in fol. Romæ 1542.

---- Ejusdem Opera omnia in fol. Basileæ.

---- Idem Variorum 8. in Hollandia.

Jul. Cæs. Bulengeri Eclogæ ad Arnobium in 8. Tholosæ 1612.

Lactantii Opera cum Comment. Xysti Betuleii fol. Basileæ 1564.

---- Idem cum Notis Josephi Isæi 8. Cesenæ 1646.

---- Idem Lugduni Batavorum 8.

---- Idem cum Commentariis Th. Sparck in 8. Oxonii 1684.

---- Idem 8. Cantab. 1685. cum Collectaneis variarum lectionum, veneunt Parisiis apud Carol. Robustel.

---- Idem de morte Persecutorum a V. C. Steph. Baluzio primo repertus, & vulgatus cum Notis, deinde in Anglia, & Hollandia recusus.

In Lactantium de Morte Persecutorum Notæ Nic. Toinardi 12. Paris. 1690.

Julius Firmicus Maternus de errore profanarum religionum 8. Argentorati 1562.

---- Idem

---- Idem de morte Perſecutorum a V. C. Steph. Baluzio primo repertus, & vulgatus cum Notis, deinde in Anglia, & Hollandia recuſus.

In Lactantium de Morte Perſecutorum Notæ Nicolai Toinardi 12. Pariſiis 1690.

Julius Firmicus Maternus de errore profanarum religionum 8. Argentorati 1562.

---- Idem cum Notis in 8. Froben 1603.

Luciferi Epiſcopi Calaritani Opuſcula 8. Pariſ. 1568.

Defenſio Sanctitatis B. Luciferi, authore D. Ambroſio Machin Archiepiſcopo Calaritano in fol. Calari anno 1659.

Zenonis Veronenſis Epiſcopi Opera 4. Veronæ 1586.

Hilarii Epiſcopi Pictavienſis Opera in fol. Pariſiis 1605.

---- Ejuſdem fragmenta cum præfatione Nicolai Fabri 8. Pariſ. 1598.

---- Ejuſdem Editio nova ex recenſione Monachorum Benedict. Congregat. S. Mauri abſolvitur fol. Pariſ. apud Franciſcum Muguet.

Optati Milevitani Opera per Albaſpineum fol. Pariſ. 1631.

---- Idem variorum, & cum eo Facundus Hermianenſis fol. Pariſ. 1676.

Commodiani ſeu Gazæi inſtructiones adverſus gentium Deos cum Notis Nicolai Rigaltii 4. Tullii Leuc. 1650.

Damaſi Papæ Opera cum Notis Mileſii 4. Romæ 1638.

S. Ambroſii Epiſc. Mediolan. Opera 5. vol. in fol. Romæ 1580.

---- Idem ex recenſione Monachorum Congregat. Sancti Mauri 2. vol. in fol. 1691.

---- Idem de Officiis cum lib. Ciceronis de Officiis 8. Moguntiæ 1602.

S. Hieronymi Opera per Marianum Victorium 5. vol. in fol. Romæ 1575.

---- Eadem 4. vol. in fol. Antuerpiæ 1577.

---- Eadem 4. vol. in fol. Pariſ. apud Novellium 1579.

---- Eadem per Monachos Benedict. Congregat. S. Mauri modo ſub prælo Pariſiis.

S. Auguſtini Epiſcopi Hipponnenſis Opera ex recenſione Doctorum Lovanienſium 10. tom. Antuerpiæ 1577.

---- Supplementum Vignerii fol. Pariſiis.

---- Ejuſdem noviſſima editio per Monachos Congregat. S. Mauri omnia complectens Opera 10. tom. in fol. Pariſiis.

Eugyppi Abbatis Theſaurus ex operibus S. Auguſtini fol. Baſil. 1546.

Concordantiæ Auguſtinianæ per Lenfant 2. vol. in fol. Pariſ.

Confeſſio Auguſtiniana per Hieronym. Torrenſem, in fol. Dilingæ 1569.

Rufini presbyteri & Monachi Aquilejenſis Opera fol. Pariſ. 1580.

---- Ejuſdem Comment. in Pſalmos Lugduni 1570. in fol.

Sulpicii Severi Opera recognita 12. Lugd. Batav. 1635. ſed in 8. ibid. 1647. & Antuerpiæ.

Marii Mercatoris Opera cum Notis Jo. Garnerii in fol. Pariſ. 1673. apud Robuſtel.

-- Idem ex recenſione Baluzii cum Notis 8. Pariſ. 1684. & Bruxellis 12. per G. G.

S. Paulini Epiſcopi Nolani nova editio accurata cum Notis 4. Pariſ. 1685.

Paulinus Illuſtratus a Patre Franciſco Chiffletio 4. Divione 1662.

Pauli Oroſii liber contra Pelagium 8. Lovanii 1558.

---- Idem cum Fauſto de gratia 8. Baſileæ.

---- Ejuſdem hiſtoria adverſus Paganos per Jo. Fabricium, in 8. Colon. 1582.

---- Ejuſdem Opera omnia in Bibliotheca PP.

Leporii presbyt. & Monachi libellus in dogmaticis Opuſculis Sirmondi 8. Pariſ. 1630. & in nova editione, quæ in typographia regia modo procuratur. Habetur cum eo Capreoli Epiſtola ad Vitalem &c.

Jo. Caſſiani Opera ex recenſione Allardi Gazæi in fol. Atrebati 1627.

Maximi Taurinenſis Epiſcopi Homiliæ cum S. Leone, & Salviano in fol. Pariſ. 1614. & Lugduni.

S. Eucherii Epiſcopi Lugdun. Opera in fol. Baſileæ. Item Romæ apud Manut. 1564.

Vincentii Lirinenſis Commonitorium cum Salviano ex iterata recenſione V. C. Stephani Baluzii 8. Pariſ. 1684. & in Bibliotheca PP.

S. Patricii Hibernorum Apost. Opuscula cum Notis Waræi in 8. Lond. 1656.

S. Leonis M. Papæ, & aliorum Opera in fol. Item 2. vol. in 4. ex recensione Paschasii Quesnelii, Paris. 1675.

Prosperi Aquitani Opera in fol. Lugd. 1577. in 8. Duaci 1577.

Victoris Vitensis, & Vigilii Tapsensis Opera edita a Petro Franc. Chiffletio 4. Divione 1664.

Salviani Massil. Opera emendata, & illustrata a V. C. Steph. Baluzio 8. Parisiis 1684.

---- Idem cum Paciano Episc. Barcinon. & aliis per Petrum Galesinium, Romæ 1564. in fol.

Valeriani Episc. Cimeliensis Homiliæ XX. editæ a Sirmondo in 8. Parisiis 1612. Aliæ in Bibliotheca PP.

---- Item cum Fulgentii Operibus per Th. Raynaudum, in fol. Paris. 1623. & Lugd. 1633.

Sidonii Apollinaris Opera ex emendatione Savaronis, 4. 1599.

---- Idem ex recensione Jacobi Sirmondi 4. & 8. & in editione regia.

Ennodius Ticinensis ex editione Sirmondi 8. & in editione regia.

Cæsarii Episcopi Arelatensis homiliæ CCII. in Appendice tomi 5. S. Augustini novæ editionis.

---- Item duodecim homiliæ a Cl. Baluzio editæ 8. præter eas, quæ habentur in Bibliotheca PP. ex quibus eas, quæ ad Monachos habitæ leguntur, quidam Fausti Regiensis esse opinantur.

Alcimi Aviti Episcopi Viennensis Opera cura Sirmondi 8. & in editione regia.

S. Fulgentii Episc. Ruspensis nova editio in 4. Paris. 1684.

Facundi Hermianensis Episcopi libri pro tribus Capitulis cura Sirmondi 8. Paris. & in editione regia, & cum Optato variorum, ubi ejusdem Facundi Epistola ejusdem argumenti, ab Acherio nostro primum edita.

Boetii V. C. Opera fol. Venetiis 1497. & Basileæ 1570.

Cassiodori Opera in fol. excepto commentario in Psalmos seorsim edito, Parisiis apud Nivellium.

---- Ejusdem Opera omnia ex recensione Jo. Garetii Congr. S. Mauri, in fol. Rotomagi 1679.

Vigilii Papæ Decretalis Græco-latin. cum Dissertatione P. de Marca. Item Eutychii Epistola ad Vigilium cum Vigilii rescripto græce 8. Parisiis 1642.

Venantii Fortunati Opera Brovverii 4. Mogunt. 1603. & in Bibliotheca PP.

Gregorii M. Opera 3. vol. in fol. Romæ 1588.

---- Ejusdem Opera 2. vol. Antuerpiæ.

---- Ejusdem Opera ex recensione Gussanvillei 3. vol. in fol. Paris. 1675.

---- Ejusdem liber Sacramentorum cum Notis Menardi nostri 4. Paris. 1642.

---- Ejusdem liber Pastoralis in 16. Paris. 1668.

Gregorius vindicatus Jamesii 4. Genevæ 1645.

Antonii Dadini Alteserræ Notæ in Epistola Gregorii M. 4. Tholosæ 1669.

S. Gregorii Milleloquium auctore Jac. Hommey fol. Lugduni 1683.

S. Columbani Abbatis opuscula, & Epistolæ, quæ desunt in aliis editionibus, cum Notis Prosperi Flemingi in fol. Lovanii 1667.

S. Isidori Episc. Hispalensis Opera per Marg. de la Bigne in fol. Paris. 1580.

---- Eadem a Jacobo du Breuil emendata Paris. 1601. Coloniæ 1617.

Bedæ Venerabilis Opera 4. vol. fol. Basileæ 1593. quæ editio melior est Coloniensi an. 1612.

---- Ejusdem historia Monasterii sui, & quædam Epistolæ cum institutione Egberti Episcopi Eboracensis per Waræum 8. Londini, & Paris. 1666.

S. Bonifacii Archiep. Mogunt. Epistolæ per Serarium 4. Mogunt. 1605. & in Bibliotheca PP.

Liber diurnus Romanorum Pontificum ex editione Garnerii 4. Paris. 1680.

Alcuini Opera per Chesnium in fol. Paris. 1617. & cum eo Paulinus Aquilejensis contra Felicem Urgelitanum.

Theodulphi Episcopi Aurelianensis Opera per Sirmondum 8. Paris. 1646.

Agobardi Episc. Lugd. per Baluzium 2. vol. 8. Paris. & cum eo Amolo, & Leidradus, & in Bibliotheca PP.

Jonæ Aurelianensis Episc. Via recta, & antiqua Duaci 1645. 8.

---- Eadem cum aliis in Spicilegii tomo 1. & 12.

Rabani Mauri Opera 3. vol. Colon. 1626.

---- Idem

---- Idem de Corepiſcopis in Concord. P. Marcæ 3. editionis.
Paſchaſii Radberti Opera per Sirmondum fol. Pariſ. 1617.
Hincmari Archiep. Remenſis Opera Sirmondi 2. vol. fol. Pariſ. 1645.
Lupi Abbatis Ferrarienſis Epiſtolæ emendatæ, & illuſtratæ cura V. C. Baluzii 8. Pariſiis.
Eulogii Presbyteri Cordubenſis, & Marty. Opera inter Hiſtoricos Hiſpaniæ per Ambroſium Moralem.
Gerberti Epiſtolæ editæ a Papyrio Maſſonio 4. Pariſ. 1611. & in tom. 2. Cheſnii, in Bibliotheca PP.
Abbonis Abbatis Floriacenſis Capitula in tomo 2. Analectorum noſtrorum, & Epiſtolæ editæ cum codice antiquo Eccleſiæ Romanæ ex editione regia an. 1687. in fol.
Petri Damiani Opera per Conſtantium Cajetanum in fol. Romæ 1606.
Lanfranci Archiep. Cantuar. Opera cum Notis noſtri Acherii in fol. 1648. in hac editione Commentarius in Epiſtolas Pauli non eſt Lanfranci, ſed cujuſdam anonymi; Lanfranci vero genuimus penes nos ineditus habetur, ab Acherio noſtro poſtea repertus.
Durandi Abb. Troarnenſis opus de Euchariſtia cum Lanfranco.
S. Anſelmi Epiſc. Cantuar. Opera ex recenſione Gerberonis noſtri in fol. Pariſ. 1675.
Anſelmi Lucenſis Vita, & Opuſcula cum Comment. Wadingi 4. Romæ 1657.
Ruperti Abbatis Tuitienſis Opera 2. vol. in fol. Pariſ. 1630.
---- Ejuſdem Apologia per Gerberonem noſtrum 8. Pariſ. 1669.
S. Brunonis Cartuſienſium fundatoris Opera in fol. Coloniæ 1611.
---- Item Pariſiis apud Badium. Quædam tamen ſunt potius S. Brunonis Aſtenſis, Epiſcopi Signienſis.
S. Brunonis Aſtenſis, Epiſcopi Signienſis Opera in fol. Venetiis 1651.
Guiberti Abbatis de Novigento Opera, edita ab Acherio noſtro fol. Pariſiis 1651. & cum eo Hermanni libri de Mirac. B. Mariæ Virg. Laudunenſis, & Hugo Archiep. Rotoma. de hæreſibus ſui temporis.
Goffridi Abbatis Vindocinenſis Opera Sirmondi 8. Pariſ. 1610. & in editione regia, & in Bibliotheca PP.
Petri Abaelardi Opera 4. Pariſ. 1616.
Ivonis Epiſc. Carnotenſis Opera Soucheti, fol. Pariſ. 1647.
S. Bernardi Abbatis Claræ-vallenſis Opera, emendata a Jac. Merlone Horſtio 2. vol. in fol. Coloniæ 1641.
---- Eadem ſecundis curis D. Joannis Mabillon Congregat. S. Mauri 2. vol. in fol. Pariſ. 1690.
S. Bernardi genus illuſtre aſſertum a P. Franc. Chiffletio, 4. Divione 1660.
Ernaldi, ſeu Arnaldi Abbatis Bonævallis Opera in Appendice Operum.
Sancti Cypriani, editionis Oxonienſis.
Sanctæ Hildegardis Abbatiſſæ Epiſtolæ 4. Colon. 1566.
Abſalonis Abbatis Opera in fol. Colon. 1634.
Hugonis a S. Victore Opera 3. vol. in fol. Rotomagi amplior editio.
Richardi Victorini Opera Venetiis, & Rotomagi fol. Mogunt. in 4.
Petri Venerabilis Abb. Cluniac. Epiſtolæ, & alia Opuſcula in Bibliotheca Cluniacenſi cum Operibus S. Odonis Abbatis, & aliorum.
Petri Bleſenſis Opera, in fol. Pariſ. 1667.
Sugerii Abb. S. Dionyſii Opera in tom. 4. Scriptorum Franciæ per Andream Cheſnium.
Petri Cellenſis Epiſtolæ ex editione Sirmondi, quæ cum ejuſdem Petri ſermonibus habentur in editione procurata a noſtro Ambroſio Janvier in 4. Pariſiis 1671.
S. Thomæ Cantuarienſis Vita, & Epiſtolæ cum Epiſtolis Alexandri III. & Ludovici VII. &c. per Chriſtianum Lupum, 2. vol. in 4. Bruxell. 1682.
Stephani Epiſcopi Tornacenſis Epiſt. per Claudium du Molinet, 8. Pariſiis 1679.
Philippi Abb. Bonæ-Spei Opera in fol. Duaci 1617.
Ælredi Abbatis Opera 4. Pariſ. 1654.
Jo. Sarisberienſis Epiſt. 8. Pariſ. 1611.
---- Ejuſdem Polycraticus 8.
Guillelmi Epiſcopi Pariſienſis Opera 2. vol. in fol. Aurelianis.
Innocentii III. Opera fol. Colon. 1575. Epiſtolæ Pariſ. 2. vol. in fol.
Lucas Tudenſis Epiſc. adverſus Albigen-

ses cum Notis Joannis Marianæ 4. Ingolstadii 1612.
S. Thomæ Aquinatis Opera 18. vol. in fol. Romæ 1570.
S. Bonaventuræ Opera 4. vol. in fol. Romæ 1588.
Alani Magni de Igsulis Opera in fol. Antuerpiæ 1654,
Joannis Gersonis Cancellarii Paris. Opera 2. vol. in fol. Paris. 1621.
--- Apologia pro eodem 4. Lugd. Batav. 1676.
Nicolai de Clamengis Opera in 4. Lugd. Batav. 1613.
Nicolai de Cusa Cardin. Opera in fol. Basileæ 1565.
Dionysii Cartusiani Opera 18. vol. in fol. Coloniæ 1599. V. supra: Sacræ Scripturæ Interpretes.
S. Laurentii Justiniani Opera in fol. Venetiis.
Æneæ Silvii Opera in fol.
Trithemii Opera Spiritualia, & historia 2. vol. in fol.
--- Ejusdem Paralipom. per Busæum in 8. Mogunt. 1605. exceptis Polygraphia, & Stenographia, quæ seorsim prodierunt.
--- Ejusdem item Historia Hirsaugiensis decuplo auctior prodiit nuperrime in fol. ex officina Monachorum S. Galli.
Joannis Pici Mirandolæ Opera in fol.
S. Caroli Borromæi Opera 2. vol. in fol. Mediolani.
Ludovici Blosii Opera in fol. Antuerp. 1632.

VIII.

Collectiones Variæ seu Bibliothecæ Patrum.

Micropresbyticon, sive veterum quorundam Theologorum Elenchus in fol. Basileæ 1550.
Orthodoxographia veterum Sanctorum Patrum in fol. ibid. 1555.
Hæresiologia in fol. ibid. 1556.
Scripta veterum latina contra Nestorium, & Eutychen per Jo. Simlerum in fol. Tiguri 1571.
Bibliotheca Sanctorum PP. per Margarinum de la Bigne, 8. vol. in fol. Paris. 1576. cui editioni accessit tomus nonus ibid. 1579.
--- Alia ejusdem Bibliothecæ editio cum vario ordine ab eodem Auctore ordinata 9. vol. in fol. Parisiis 1589. cui editioni postea accessit Auctarium 2. vol. in fol. 1610.
--- Alia item editio 15. vol. in fol. Coloniæ ab Anno 1618. ad 1622. quæ omnium optima esset, si græcos Auctores græce etiam exhiberet.
--- Item Bibliotheca Patrum cum auctariis G. L. 12. vol. in fol. Paris. edita apud Morellium, refectis Gregorio Thaumaturgo, Amphilochio, Leone M. Prospero, Chrysologo, Maximo, Fulgentio, Amadeo Lausanensi, & aliis nonnullis; quæ in editione Coloniensi habentur: sed addito græco, quod in Coloniensi desideratur.
Auctarium Sanctorum Patrum Græcorum G. L. auctore P. Combesis 2. vol. in fol. Paris.
--- Ejusdem novissimum Auctarium G. L. in fol. Parisiis.
Bibliotheca novissima 27. vol. in fol. Lugduni apud Anissonios procurata.
Bibliotheca Cluniacensis 1. vol. in fol. Parisiis 1612.
Bibliotheca Cisterciensis 3. vol. in fol.
Bibliotheca Floriacensis Joannis de Bosco 8.
Bibliotheca Præmonstratensis 1. vol. in fol.
Theologi veteres Galliæ per P. Pithœum in 4. Paris. 1585.
Antiquæ Lectiones Henrici Canisii 6. vol. in 4.
Petri Stevartii Collectio aliorum auctorum, quod supplementum est Canisii, 4. Ingolstadii 1616.
Variorum Pontificum ad Petrum Enapheum Eutychianum Epistolæ decem in gratiam Fullonistarum, &c. per Jacobum Gretserum in 4. Ingolstadii 1616.
Opuscula Dogmatica veterum Scriptorum edita a Jac. Sirmondo 8. Parisiis 1630.
Spicilegium Domni Lucæ Acherii 13. vol. in 4. Parisiis.
Philippi Labbe nova Bibliotheca continens plurimos Scriptores nusquam editos 2. vol. in fol. Paris. 1657.
Veterum Scriptorum, qui de Prædestinatione, & gratia scripserunt, Opera, cum

cum historica Synopsi Gilberti Mauguin 2. vol. in 4. Paris. 1650.

Manuale Solitariorum, continens quædam Opuscula ascetica Guigonis, Bernardi Prioris Portarum, &c. studio P. Franc. Chiffletii in 8. Divione 1657.

Confessio Alcuini, & alia edita ab eodem in 4. ibid.

Bibliotheca ascetica veterum PP. ad usum Congregat. S. Mauri 5. vol. 4. Paris.

Veterum Epistolarum Hibernicarum Sylloge per Jacobum Usserium Londini, & Paris. 4. 1645.

Latini Latinii Epistolæ, Conjecturæ, & Observationes in Patres Latinos 2. vol. in 4. Romæ 1659. & 1667.

Legatio Imp. Manuelis Comneni ad Armenos. Item quædam Joannis Damasceni, Leontii Byzantini, &c. per Leunclavium 8. Basileæ 1578.

Ecclesiæ græcæ Monumenta studio Joan. Baptistæ Cotelerii 3. vol. 4. Parisiis apud Robustel.

Leonis Allatii Græcia Orthodoxa 2. vol. in 4. Romæ 1652. & 1659.

Syntagma doctrinæ Athanasio tributum. Item Valentiniani, & Marciani Impp. Epistolæ duæ, Theodori Abucatæ tractatus de Unione, & Incarnatione 8. Paris. 1685.

Opuscula aurea quorundam Græcorum de Processione Spiritus Sancti, Petro Arcudio Collectore, & Interprete 4. Romæ 1630. & 1670.

Jo. Meursii variorum divinorum liber græc. in 4. Leyd. 1619.

Analecta græca, seu Opuscula græca, hactenus inedita, studio trium e nostris 4. Parisiis 1668.

Thesaurus Asceticus G. L. sive Syntagma Opusculorum XVIII. a Patribus græcis collectorum, Collectore, & Interprete Petro Possino in 4. Tholosæ 1684.

Supplementum Patrum per Jac. Hommey in 8. Paris. 1684.

Patrum Scripta, & Monumenta a V. C. Jac. Sirmondo pluribus tomis seorsim edita, modo regiis typis donantur auctoritate Illustrissimi Remorum Antistitis Caroli Mauritii Tellerii, in duo volumina redigenda, cura & studio R. P. de la Baune Soc. Jesu.

Varia Sacra, seu Syllogæ variorum Opusculorum græcorum, cum Notis, & observationibus Stephani le Moyne 2. vol. in 4. Lugd. Batav. 1685.

Possem hic addere recentes alias quamplures Versiones Operum SS. Patrum, ut puta nonnullorum Tractatuum Tertulliani, S. Cypriani, Lactantii de Morte Persecutorum per Dominum de Maucroix, Moralium S. Basilii per Dominum Hermantium, Ponderationum S. Joan. Chrysostomi in novum Testamentum, præter librum de Sacerdotio, &c. Epistolarum, Confessionum, & aliorum plurium Tractatuum S. Augustini; item librorum ejus de Civit. Dei; Epistolarum Sancti Hieronymi Commonitorii Vincentii Lerinensis, Cassiani, S. Joannis Climaci, S. Dorothei, Dialogorum S. Gregorii M. per quendam ex nostris, ejusque Moralium, Tractatuum aliquot S. Bernardi ejusdemque Sermonum in Cantica Cantic. præter Versionem omnium hujusce S. Patris Operum, a Monacho quodam Fuliensi nuper editam; & tandem plurium aliorum Patrum. Sed eas omittere satius duxi, ne Catalogus iste præter modum excresceret.

IX.

Theologi dogmatici, & plures Tractatus peculiares Theologici.

Dionysii Petavii Theolog. Dogmatum 5. vol. in fol. Paris. 1644. & 1650.

---- Ejusdem de potestate Consecrandi, & Sacrificandi Sacerdotibus concessa, deque communione usurpanda. Diatriba 8. Parisiis 1639.

---- Ejusdem Dissertationes Ecclesiast. in 8. Paris. 1641.

---- Ejusdem de Tridentini Concilii interpretatione, & S. Augustini Doctrina in 8. Parisiis 1649.

Ludovici Thomassini Theologicorum dogmatum 3. vol. in fol. Parisiis.

P. Danielis Huetii Demonstratio Evangelica in fol. Paris. 1679. & 1690.

Christophori a Capite Fontium Epitome novæ illustrationis adversus impios, libertinos, atheos, &c. 8. Parisiis 1585.

---- Idem de Theologia Scholastica corrigenda 8. Parisiis 1586.

---- Idem defensio Majorum de Eucharistia in fol. Coloniæ 1587.
---- Ejusdem varii Tractatus, & disputationes 8. Parisiis 1589.
---- Idem de libero arbitrio, & meritis 8. Antuerpiæ 1578.
Hugonis Grotii de veritate religionis Christianæ cum Notis, & sine Notis latine, & gallice.
---- Ejusdem opera omnia Theologica 4. vol. in fol. Amstelodami, & veneunt Parisiis apud Carol. Robustel.
Preuves & Prejugez pour la Religion Chretienne & Catholique par Mr. Diroys, 4. Paris. 1683.
Traité de la Religion contre les Athées, les Deistes, & lex nouveaux Pyrrhoniens, 12. Paris. 1677.
Memoire touchant la Religion par Monsieur de Choyseul evéque de Tournay 3. vol. in 12.
De la veritable Religion par le Pere de Vasson 4. Paris. 1688.
De la verité de la Religion par Dabadie 3. vol. in 12.
Raymundi de Sebunde Theologia naturalis 8. Lugduni 1638. & gallice.
---- Ejusdem Dialogi de Natura Hominis, in 12. Lugd. 1550.
Georgii Bulli defensio fidei Nicænæ 4. Oxonii 1688. & veniit Paris. apud Robustel.
Thomæ Angli, sonus Buccinæ, de virtutibus fidei, &c. 12. Paris. 1614.
---- Idem de medio animarum statu 12.
---- Ejusdem tabulæ suffragiales, in 12. Londini 1665.
Apologie pour les saints Peres de l'Eglise in 4. Paris. 1665.
Methode dont les Pares se sont servi en traitant des Mysteres, par M. L. Abbé de Cordemoy, 4. Paris. 1683.
Matth. Scriveneri Apologia pro SS. Patribus adversus Dallæum in 4. Londini 1672.
Macarii Havermans dissertatio Theologica de authoritate Sanctorum Patrum 12. Coloniæ 1677.
---- Ejusdem Tyrocinium Theologiæ Moralis 8. Antuerp. 1675.
---- Ejusdem defensio in 12. Coloniæ 1676.
Josephi Vicecomitis Observationes Ecclesiasticæ 2. vol. in 4. Mediolani 1618.
---- Ejusdem Observationes de Baptismo, in 8. Paris. 1618.
Franc. Vavassoris de forma Christi, in 8. Paris. 1649.
Gretserus de funere Christiano 4. Ingolstadii 1611.
Præadamitæ, seu exercitationes de hominibus ante Adamum 16. 1635.
Eusebii Romani Animadversiones in librum Præadamitarum Paris. 1656.
Ant. Rusca de inferno, & statu dæmonum in 4. Mediolani 1621.
Franc. Collius de animabus Paganorum 4. Mediolani 1612.
Jac. Capreoli de libero arbitrio disputatio 4. Paris. 1649.
Ludovici Thomassini Disciplina Ecclesiastica 3. vol. in fol. Paris.
---- La méme en Francois, 3. vol. in fol.
---- Memoires sur la Grace par le Pere Thomassin 4. Paris. 1682.
---- Divers Traitez dogmatiques, & historiques du meme auteur, des Jeunes, des festes, de l'unitè de l'Eglisse, de la lecture des Peres, de la Philosophie, de la verité, &c.
Leonardi Marii assertio Hierarchiæ Ecclesiasticæ 12. Colon. 1618.
Andreæ du Val de Ecclesiastica, & politica potestate 8. Paris. 1612.
Simonis Vigorii de suprema Ecclesiæ Authoritate contra Andream du Val. 8. Trecis 1617.
---- Ejusdem Assertio fidei Catholicæ, 8. Paris. 1618.
---- Ejusdem Opera omnia 4. Parisiis.
Petri Aurelii Opera, in fol. Paris. 1642.
Hugonis Grotii de imperio summarum potestatum circa sacra Commentarius. Item Blondelli tractatus de jure plebis in regimine Ecclesiastico, 8. Parisiis 1648.
Athanasii Rhetoris de primatu B. Petri, &c. 4. Paris. 1655.
Traité de la Confession par le P. de Sainte Marthe de la Congregat. de Saint Maur, in 12. Paris. 1685.
M. Antonii Marsilii Columna Hydragiologia, sive de Aqua-benedicta, 4. Romæ 1586.
Jac. Sirmondi, Petri Aurelii, Claudii Salmasii, &c. varia scripta de regionibus suburbicariis.

Jo: Morini libri duo de Patriarcharum origine, &c. 4. Parif. 1634.
Claudii Fonteii de antiquo jure Presbyterorum in regimine Ecclefiaftico, 12. Taurini 1676.
Petri de Marca Differtationes cum Notis Baluzii 8. Parif. 1669.
---- Ejufdem quædam Differtationes pofthumæ ftudio Pauli de Faget 4. Parifiis 1669.
Petri Arcudii de Concordia Ecclefiæ Orientalis, & Occident. in Sacramentorum adminiftratione, 4. & in fol. Parif. 1626.
---- Ejufdem de Purgatorio, 4. Romæ 1633.
Leo Allatius de Ecclefiæ Occidentalis, atque Orientalis perpetua confenfione, in 4. Coloniæ 1648. & veniit Parifiis apud Carol. Robuftel.
Vera utriufque Ecclefiæ Sacramentorum concordia, a Joanne Bapt. Catumfyrito, in 4. Venet. 1632.
Confeffio Catholicæ & Apoftolicæ in Oriente Ecclefiæ, per Metrophanem Critopulum, in 4. Helmeft. 1661.
Joannis Gerardi Voffii de Baptifmo difputationes XX. in 4. Amftelodami 1648.
Joan. Launoii de vera notione plenarii apud Auguftinum Concilii in caufa rebaptizantium, in 8. Parif. 1644. apud Robuftel.
Jo: Nicolai de Concilio plenario in 12. Parif. 1667.
---- Item de Baptifmi ufu antiquo. Parifiis 1667.
---- Idem de eodem utroque argumento. Parif. 1668.
---- Idem de Jejunii Chriftiano ritu antiquo in 12. ibid.
Georgii Caffandri de Bapt. infantium, &c. 8. Colon. 1665. & cum aliis Operibus.
Florentii Conrii de ftatu parvulorum fine Baptifmo decedentium juxta fenfum S. Auguftini, Lovanii, & Treviris 4. 1624. & in fol. Rotomagi 1643.
Hieron. Florentinus de hominibus dubiis, 4 Lugd. 1674.
Frid. Spanhemius de Baptifmo Veterum fuper mortuos, 8. Lugd. Bat. 1652.
Jo: Schmidt de Baptifmo fuper Mortuos 4. Argentorati 1656.
Henric. Mullerus de Baptifmo pro Mortuis, & de Sabbato, in 4. Roft. 1665.
Jo. Harduini Soc. Jefu de Baptifmo in vino pro Mortuis, & in nomine Chrifti, in 4. Parif. 1687.
Barthol. Ugolinus de Sacramento Confirmationis, Bononiæ 1608.
Bafilii Pontii de Sacramento Confirmationis 4. Lovanii 1642.
---- Idem de Sacramento Matrimonii.
Lucæ Holftenii Differtatio duplex de Sacramento Confirmationis apud Græcos in 8. Romæ 1666.
Jac. de Sainte-Beuve de Sacramento Confirmat. & de Sacramento Extremæ Unctionis contra Dallæum. 4. Parif. 1686.
Jo: Filefacus de Pœnitentia 8. Parif. 1631.
Dionyfii Petavii de Pœnitentiæ ritu veteri in Ecclefia 8. Parif. 1624.
Les Auteurs qui ont écrit de la frequente Communion pour & contre.
Jac. Sirmondi Hiftoria pœnitentiæ publicæ cum difquifitione de Azymo 8. Parif. 1651.
Jo: Morini de Pœnitentia 1. vol. in fol. Parifiis, & Bruxellis.
---- Ejufdem de Sac. Ordinationibus, in fol. Parifiis.
Theodori Archiepifcopi Cantuariæ Pœnitentiale cum Notis, & Differtationibus Jacobi Petit, 2. vol. 4. Parif. 1677.
Tableau de la Penitence par Monfieur Godeau, in 4. Parif. 1662. & 12. Parif.
Eclairciffement touchant la Penitence par Mr. l' Eveque de Tournay, feconde edition 12. Lisle 1683.
Jo. Garetius de reali Corporis Chrifti præfentia in Euchariftia 8. Antuerpiæ, 1561.
Cl. Efpencæus de Euchariftia, & cum eo Genebrardus de Trinit. 8. Parif. 1569. & cum aliis ejus Operibus.
Nic. Sanderi de Euchariftia 8. Antuerp. 1570.
Jo. Merloni Horftii Aphorifmi Euchariftici in 12. Salisburgi 1661.
Petri de Marca de Sacramento Euchariftiæ 4. Parif. 1668.
Tradition des Peres de l' Eglife fur la prefence reéle.
Mariani Victorii de Sacramento Confeffionis, feu Pœnitentiæ hiftoria 8. Romæ 1562.
Jacobi Sirmondi, Jo. Bonæ Cardin. Franc. Macedo Minoritæ, Jo. Mabillon,

Jo. Ciampini Opusc. de Azymo & fermentato.
Jo. Launoii de Sacramento Unctionis Infirmorum 8. Lutetiæ 1673. apud Robust.
Gilberti Genebrardi de Sacris Electionibus, 24. Paris. 1593. item 12. Paris. 1676.
Franc. Hallier de Sacris Electionibus, & Ordinationibus in fol. Paris. 1636.
Lud. Celloti liber contra Hallier 4. Paris. 1648.
Walonis Messalini de Episcopis & Presbyt. contra Petavium 8. Lug. Bat. 1641.
David Blondelli Apologia pro sententia Hieronymi de Episcopis, & Presbyt.
---- Item de formula: Regnante Christo, 4. Amstelod. 1646.
Matth. Blastarez Monachi Quæstiones, & causæ Matrimoniales G. L. per Leunclavium Francofurti 1596.
Jacobi Gretseri disputationes Matrimoniales, 4. Ingolstadii 1606.
Jo. Lindeborn in Matrimonii Sacramentum Notæ Catecheticæ 12. Coloniæ 1675.
Cl. Espencæi Consilium de Clandestinis Matrimoniis, Paris. 1561. & cum aliis ejus Operibus.
Gentiani Herveti Oratio ad Concil. Trident. de non approbandis Matrimoniis, contractis a filiis nondum exauctoratis, in 4. Paris. 1556. & Venetiis 1564.
Franciscus Duysseldorpius de Matrimonio non ineundo cum eis, qui sunt extra Ecclesiam, Antuerpiæ 1636.
Jo. Launoii de regia in Matrimonium potestate 4. Paris. 1674.
Observationes Anonymi in eundem librum, in 4. 1677.
Traité pacifique du pouvoir de l' Eglise & des Princes sur les empéchemens du Mariage par Mr. Gerbais Docteur de Sorbonne in 4. Paris. 1690.
Domini Gelasii Rubensium Episcopi &c. Apologema contra Launoii lib de Matrimonio.
Jo. Launoii Index Erratorum in lib Domini Galesii contentorum, 4. Parisiis 1677.
Comparandæ sunt variæ Dissertationes in singulas materias.

X.

Theologici Scholastici.

Roberti Pulli, & Petri Pictaviensis libri Sentent. studio D. Hugonis Mathoud e nostris, in fol. Paris. 1655.
Petri Lombardi libri Sententiarum.
Alexandri de Ales Summa in fol. Basileæ 1502. Venetiis 1576. Coloniæ 1622.
---- Idem in Sententias in fol. 1515.
Alberti Mag. Opera 21. vol. in fol. Lugd. 1651.
S. Thomæ Aquin. Summa cum Notis Cajetani, 3. vol. in fol.
---- Eadem cum Notis P. Nicolai in fol. Paris. 1663.
---- Ejusdem Summa a Natali Alexandro vindicata contra Launoium, 8. Parisiis 1675.
---- Item Officium SS. Sacramenti eidem ab eodem assertum in 8. Paris. 1680.
---- Item Omnia ejus Opera 21. vol. in fol.
Thomæ de Vio Cajetani Cardin. Opera 4. vol. in fol. sæpius excusa, integra Lugduni 1558. sed in Romana editione truncata.
Joannis Duns Scoti Opera omnia studio Wadingi, 12. volum. in fol. Lugduni 1639.
Petrus Aureolus in Sententias, 2. vol. in fol. Romæ 1596. & 1605.
Ægidii Columnæ Romani Quæstiones in librum Sent. Venet. 2. vol. in fol.
Ricardi de Mediavilla in libr. Sentent. Brix. 1591. vol. 4. in fol.
Hervæi Natalis in eosdem, in fol. Paris. 1647.
Petrus de Alliaco in Sententias 4. Paris.
---- Idem scripsit de potestate Ecclesiæ, & Cardinalium Authoritate, de emendatione Ecclesiæ, & nonnulla alia.
Inter Nominales Gregorius Ariminensis, Gabriel Biel, Jacobus Almainus, Guillelmus Okam, &c.
Durandus a S. Porciano in Sententias, Lugduni 1595. in fol.
Henrici de Gandavo Summa Quæstionum Theologicarum in fol. Parisiis 1520.
Guillelmi Altisiodorensis Summa in fol.

Diony-

Dionysius Carthusianus in Sententias 2. vol. in fol. de quo alias.
Hadriani VI. Quæstiones de Sacram. in 4. Sentent. ipsius jussu editæ in fol. Romæ 1622.
Francisci a Victoria relectiones Theologicæ, & de Sacramentis.
Melchior Canus de locis Theologicis libri XII. Lovanii 1564. Coloniæ 1574. Ejusdem relectio de Sacramentis in genere Ingolstadii 1577. De Pœnitentia ibidem 1580. Omnia simul edita 8. Coloniæ 1605. sed quibusdam mutatis.
Seraph. Raccii de locis Theologicis prælectiones ex Melchiore Cano Perusii 1603. 4.
Salmanticensium Theologia, in fol. Lugduni.
Dominicus Soto in librum 4. Sentent. in fol.
---- Idem de justitia, & jure in fol.
Michael Medina de fide.
Didacus Alvarez de Auxiliis divinæ gratiæ, & de Incarnatione.
---- Ejusdem Concordia gratiæ, & liberi arbitrii.
Nazarius in S. Thomam Aquin.
Tanneri Theologia 4. vol. in fol.
Estius in Sententias 2. vol. in fol.
Bannez, Gregorius de Valentia, Sylvius Isambertus, Gonet, Contenson, &c. commentati sunt Summam S. Thomæ. Item Joannes Capreolus, Joannes a S. Thoma, &c.
Michaelis Bayi Opuscula Theologica cum ejus Apologia, 12. Lovan. 1566.
His adde Theologiam Andreæ Du-Val, Gamache, & Merat.
Francisci Suarez tomi 21. ex quibus quatuor de Religione potiores.
Jo. De Lugo de Incarnat. & de Pœnitentia 2. vol. in fol.
Becani Summa Theologiæ, in fol. Lugd. 1683. & Paris. 1689.
---- Idem de Repub. Ecclesiastica contra Antonium de Dominis 8. Moguntiæ 1629.
---- Ejusdem Opuscula Theologica in fol. Parisiis 1641.
---- Idem de differentia inter Calvinistas, Lutheranos, & Catholicos in negotio Prædestinationis, 8. Moguntiæ 1609.

Ludovicus Molina in primam partem S. Thomæ.
---- Idem de Concordia gratiæ, & lib. Arbitrii, 4. Antuerp. 1595.
---- Appendix ad eandem Concordiam.
---- Idem de Justitia, & Jure.
Jo. Maldonatus in quartum Sententiarum.
---- Ejusdem Opera Theologica de Sacramentis 2. vol. in 4. Lugduni 1615. & in fol. Paris. 1677. cura, & studio V. C. Philippi du Bois Doctoris Parisiensis, qui Præfationem adjecit, & prædicto Maldonato asseruit.
Thomæ de Lemos Panoplia gratiæ 2. vol. in fol. 1676.
Gabriel Vasquez omnia Opera 9. vol. in fol Lugduni 1620.
Josephi de Aguirre Cardin. Benedict. Theologia secundum principia S. Anselmi 3. vol. in fol. Salmanticæ 1685. aucta, & recognita Romæ 1690.
Abely Medulla Theologica 2. vol. 12. Paris.
Florent de Cocq Principia Theologiæ Moralis, & Speculativæ in 8. Coloniæ 1682.
Breviarium Theologicum authore Joanne Polmanno, 12. Lugd. & 8. Parisiis 1660. & 1666.
Ferdinandi Vellosilli advertentiæ Theologicæ Scolasticæ in fol. Venet. 1601.
Raymundi Capisucchi Controversiæ Theologicæ selectæ in fol. Romæ 1677.
Jo. Bapt. du Hamel Theologia pluribus tomis in 8. Parisiis.

XI.

Authores Controversiarum.

Petrus Galatinus de Arcanis Catholicæ Veritatis in fol. Barii, & Basileæ 1550 & cum Joanne Reuchlino in fol. Francof.
Guidonis de Perpiniano Summa de hæresibus, typis Ascens. 1528. in fol.
Arn. Albertinus de agnoscendis assertionibus Catholicis, & hæreticis, in fol. Panor. 1555.
Jac. Simancæ de Catholicis Institutionibus liber

liber adversus hæreses, in fol. Compluti 1569.

Thomæ Stapletoni Opera 4. vol. in fol. In 4. tomo habentur vitæ Thomæ Apostoli, Thomæ Archiep. Cantuar. & Thomæ Mori.

Christianæ Religionis Catholica & historica propugnatio per Anton. Democharem, in fol. Paris. 1562.

Georgii Cassandri Opera in fol. Parisiis 1616.

Alvarus Pelagius de Planctu Ecclesiæ, ubi de potestate Summi Pontificis, in fol. Lugdini 1517. Ulmæ, & Venetiis 1560.

Thomæ Waldensis Opera 3. vol. in fol. Venet. 1561.

Stanislai Osii Cardin. Opera omnia 2. vol. in fol. Coloniæ 1584. Paris. minus fuse 1562.

Claud. de Saintes de rebus Controversis in fol. Paris. 1579. & 1675.

Petri Canisii Catechismus, in fol. Parisiis 1579.

---- Ejusdem Atheismus ibid. 1585.

---- Ejusdem de verbi Dei corruptelis in fol. Ingolstad. 1583.

Fr. Fevardentii Theomachia in fol. Paris. 1604.

Alph. a Castro adversus hæreses, in fol. Paris. 1578. fusior quam in precedentibus 1556. & 1571.

Gabr. Prateolus Marcossius de vitis, sectis, & dogmatibus omnium Hæreticorum, in fol. Colon. 1569. & in 4. ibid. 1605.

Willelmi Lindani Panoplia Evangelica, in fol. Colon. 1563.

Jacobus Laingæus de eodem argumento, 8. Paris. 1581.

Roberti Bellarmini Controversiæ 3. vol. in fol. Ingoldast. 1593. Paris. 1620.

---- Earumdem Defensio per Adamum Contzen 8. Mogunt. 1613.

Summa Catholicæ fidei authore Petro Crespetio, in fol. Lugd. 1598.

Du Perron de l' Eucharistie, in fol. Paris. 1622.

--- Réponse du meme au Roy de la Grande Bretagne, fol. Paris. 1620. & 1622.

---- Divers Traitez de Controverses par le meme in 4. Paris. 1617.

Nicolas Coeffeteau, Reponse à Du Plessis, in fol. Paris. 1614.

---- Réponse au Roy d' Angleterre in fol.

---- Réponse à Marc'Antoine de Dominis in fol.

Controverses de Saint Francois de Sales, in 12. Paris. 1672.

Methode de Controverses par Francois Verron, in fol. Paris. 1628.

---- Ejusdem Epitome Controversiarum.

Martini Becani Manuale Controversiarum, in 4. Antuerpiæ 1624.

Examen principiorum fidei per Adrianum, & Petrum de Walemburch Fratres, 4. Colon. 1664.

---- Eorundem Tractatus de Controversiis fidei 2. vol. in fol. Colon. 1670.

Corn. Jansenii Alexipharmacum, in 4. Lovanii 1620.

Lucas Tudensis contra Waldenses, in 4. Ingolstadii 1616.

Claudius Scyssellius contra eosdem, 4. Paris. 1620.

Jac. Gretseri Collectio Scriptorum contra Waldenses, in 4. Ingolstad. 1613.

---- Ejusdem Defensio Controversiarum Bellarmini, 4. ibid. 1611.

Petrus Brutus Venetus adversum Judæos, in fol. Vicentiæ 1488.

Paulus Burgensis adversus eosdem Judæos, in fol.

Altercatio Ecclesiæ & Synagogæ, in fol. Coloniæ 1640.

Jo. de Turrecremata Tractatus contra Errores Mahometis vet. editionis in fol. Dionysius Cartusianus contra Alcoranum, & sectam Mahometicam 12. Coloniæ 1633. & cum aliis ejus Operibus. Inter antiquos Petrus, Venerabilis Abbas Cluniacensis, scripsit de eodem argumento.

Jodoci Clictovæi Anti-Lutherus in fo Paris. 1524.

Th. Waldensis adversus Wiclefistas, & Hussitas 3. vol. Venetiis 1571.

Joan. Cochlei historia Ussitarum, in fol. Mog. 1549.

---- Alia ejusdem Opera 8. Parisiis 1564.

Jo. Faber adversus Baltasarium Pacimontanum Anabaptistarum principem, 4. Lipsiæ 1528.

Thom. Bosius de signis Ecclesiæ, 3. vol. in 8. Lugd. 1595.

Alb.

Alb. Pighius de Ecclesiastica Hierarchia in fol. Colon. 1544. & 1558.

Aug. de Ancona, de potestate Ecclesiæ 4.

Hieronymus Albanus de potestate Papæ, & Concilii 4. Lugd. 1558.

Nicolaus Sanderus de visibili Monarchia, in fol. Paris. 1580. & cum Clavi David in fine in fol. Lovanii 1571.

Jo. Echius de primatu Petri adversus Lutherum in fol. Paris. 1521.

---- Item alia ejusdem Opera.

Thomas Illyricus de potestate Summi Pontificis in 4.

Agricola de primatu Petri, & Romanorum Pontificum, in 8. Coloniæ, 1529.

---- Ejusdem propugnaculum contra hæreses hujus sæculi, 8. ibid. 1614.

Ambrosii Catharini Opuscula.

Gregor. a Valentia de rebus fidei hoc tempore controversis in fol. Paris. 1610.

Martini Peresii Aialæ assertationes de Apostolicis Traditionibus, in fol. Coloniæ 1610.

Henr. Hamond Presbyt. Anglicani Dissertationes de Juribus Episcoporum contra Blondellum, in 4. Londini 1651.

Pro Sacro deposito fidei Catholicæ Apologeticus in M. Antonium de Dominis a Dominico Gravina, 4. Neap. 1629.

Benedicti Verneri Benedictini Magnum, & universale Concilium Patrum de Eucharistia, in 8. Paris. 1554.

Jo. Garetius de eodem argumento in 8.

Jo. Fischerus de Eucharistia contra Œcolampadium primo prodiit Coloniæ in fol. sed cum aliis ejus operibus in fol. Wicerburgi 1557.

Tho. Mori Opera, in fol. Lovanii 1566.

Ricard. Tapperus de explicatione articulorum Lovaniensium circa dogmata Ecclesiastica, in fol. Lovanii 1555.

Jac. Gretseri de Cruce Christi 3. vol. in 4. Ingolstadii 1605.

---- Ejusdem Exercitationum Theologicarum in 4. ibid. 1604.

---- Ejusdem diversa Opuscula in 4. ibidem 1608.

---- Idem de Jure, & more prohibendi libros, 4. ibid. 1603.

---- Ejusdem Apologeticum pro Societate Jesu, in 4. 1618.

Michaelis de Elizaldo forma veræ religionis 4. Neapoli 1662.

Controverses du Cardinal de Richelieu in 4. Paris.

Variations des Heretiques par Mr. de Meaux, 2. vol. in 4. & 4. vol. in 12.

---- Exposition de la Foy Catholique du meme in 12.

---- Traité de la Communion sous les deux especes, par le meme, 12.

---- Explication de la Messe par le meme, in 12.

---- Plusieurs Avertissemens aux Calvinistes du meme in 4.

La Morale de Jesus-Christ renversée par les Calvinistes, in 4.

La Perpetuité de la Foy touchant l' Eucaristie, 1. vol. in 12. & 3. vol. in 4.

La Creance de l'Eglise Grecque touchant la Transubstantiation contre le Ministre Claude, par le Pere Paris, 2. vol. in 12. Paris. 1672.

La Creance de l'Eglise Orientale sur la Transubstantiation, par Mr. Simon 12. Parisiis 1687.

---- Ejusdem Fides Ecclesiæ Orientalis, &c. 4. Paris. 1671.

Reflexions sur les differens de la Religion par Mr. Pellisson, 2. vol. in 12. Paris. 1677.

---- Réponse à Jurieu par le meme, &c. in 4.

Préjugez contre les Calvinistes, 12. Paris. 1677.

---- Traité de l'Unité de l'Eglise 12. Paris. 1687.

Jac. Boileau de Confessione auriculari contra Dallæum, 8. Paris.

---- Ejusdem Disquisitio Theologica de Sanguine Corporis Christi post Resurrectionem in 8. Paris. 1681.

---- Idem de adoratione Eucharistiæ, cum Disquisitione de Communione sub utraque specie, in 8. Paris. 1688.

---- Apologie de Ratran avec la Traduction Francoise par le meme, in 12. Paris.

Critique, ou Examen des Préjugez de Jurieu contre l'Eglise Romaine par Mr. l' Abbé Richard, in 4. à Leyde 1690.

Cum absque Hæreticorum Operum lectione, exacta Controversiarum notio haberi nequeat, potiora ideo ex illis operæ pretium foret impræsentiarum innuere. Verum cum haud ægre ea dignoscantur, propterea sat erit Centuriatores hic indicare, puta Albertinum, Antonium de Dominis, Hospinianum, Dallæum, una cum Collectaneis Goldasti, de quo, cum de libris Juris, mentio reccurret. Critici Sacri Riveti inter Bibliothecarios infra recensebuntur.

XII.

Casuum Conscientiæ Doctores.

S. Raymundi Summa cum glossis Joannis de Friburgo, in fol. Romæ 1600.
Summa Sancti Antonini 4. vol. in 4. Argentinæ 1490. & 2. vol. in fol. Lugduni 1542.
Thomæ Cajetani Cardin. Summa in 8. Duaci 1627.
Navarri Opera Moralia 2. vol. in fol.
---- Ejusdem Concilia in fol.
Joanni Azorii Institutiones Morales, 3. vol. in fol.
Petri Binsfeldii Enchiridion, in 12.
---- Idem de Usuris.
Gregorii Sayri Benedictini Angli Opera Moralia in fol. Antuerpiæ 1619. Duaci 1620.
---- Ejusdem Clavis regia Sacerdotum, in fol.
Francisci Toleti Cardin. Summa in 8.
---- Idem de Instructione Sacerdotum, &c. in 8.
Sylvestri Prieratis Summa Summarum, in 4. & in fol.
Caroli de Baccis Casinensis Monachi Theologia Moralis, in fol. Florentiæ 1667.
Pauli Comitoli Concilia, seu Responsa Moralia, 4. Lugd. 1609.
Jo. Synnichii Saul-Exrex, 2. vol. in fol. Lovanii.
Vindiciæ Decalogicæ ejusdem Synnichii per Matthæum Van-Vianem, 4. Lovanii 1672.
Marci Antonii Bravi de Opinionibus improbabilibus Beneficiorum, 8. Romæ 1672.
Specimina Moralia Ægidii Gabrielis, 8. Romæ 1680.
Macarii Havermans Tyrocinium Teologiæ Moralis, in 8. Antuerp. 1675.
Theologia Moralis, & Christiana de Actibus humanis, ad mentem SS. Augustini, & Thomæ, Authore Laurentio Neesen, in 4. Machliniæ 1675. Auctior in fol. Antuerpiæ.
Summa Christiana M. Boni Merbesii 2. vol. in fol. Paris. 1683.
Resolutions de plusieus cas par Mr. Sainte-Beuve, 2. vol. in 4. Paris.
Instructions de Saint Charles aux Confesseurs, in 8. Paris. 1657. & ailleurs.
Morale de Grenoble 6. vol. 12. Paris. 1676. &c.
Eclaircissemens touchant la Penitence par Mr. de Choiseul éveque de Tournay, in 12. Lisle 1679. seconde edition 1683.
Idée de la veritable Penitence par du Suel, in 12. Paris. 1670.
Lettres pastorales de Mr. d'Arras sur la Penitence, 12. Arras 1676.
Défense de la Penitence publique, qui s'observe dans le Diocese de Sens 1673.
Gummari Huygens Methodus remittendi & retinendi peccata, in 12. & 4. Lovanii 1674.
Examen general de tous les états, 2. vol. 12. Paris. 1670. & 1671.
Défense des sentimens de Lactance sur l'usure, 12. Paris. 1571.
De la pratique des Billets par Mr. Carrel, in 12. à Bruxelles.
Joan. Barbesii Dissertatio contra Æquivocationes 8. Parisiis 1625.
Le Pere Thomassin de la verité & du Mensonge, &c. à Pariis 8. 1600.

XIII.

Doctrina Christiana, Catechismi, & Concionatores.

Catechismus Concilii Tridentini.
Ballarini Doctrina Concilii Tridentini, in 8.
S. Augustini Doctrinæ Christianæ praxis catechistica, 12. Trecis, & Paris. apud Coignard.
Jacobi Bayi Institutiones religionis Christianæ, in 4. Paris. 1626. editio auctior, & emendatior.

Petri a Soto Inſtructio Sacerdotum.
Catechiſmus ad uſum ſtudioſorum Lovanienſium, 16. Lovanii 1676,
Examen Ordinandorum, Duaci 1599.
Petri Caniſii Catechiſmus figuris ornatus, in 16. Antuerp. 1576.
---- Ejuſdem opus Catechiſticum in fol. Colon. 1577. & 1586.
---- Ejuſdem Catechiſmus Catholicus, 8. Colon. 1567. & alibi.
Catechiſme de Grenade en Latin, & en Francois.
Rob. Bellarmini Chriſtianæ Doctrinæ copioſa explicatio, in 12. Col. 1618.
Fr. Coſteri Catechiſmus duplex, brevior, & prolixior, Antuerp. 1607.
Jo. Heſſelii Catechiſmus in 4. 2. vol. Lovanii 1656.
Catechiſme de Turlot in 4.
Manuel de Bevvelet 12. Pariſ.
Catechiſme du Dioceſe de Pariſ. in 12. Pariſ. 1687.
Catechiſme des trois Eveques d'Angers, de la Rochelle, & de Lucon de la derniere edition, 12. Pariſ.
Catechiſme du Dioceſe de Meaux de la ſeconde edition. 12. Paris.
Catechiſme de Mr. l'Eveque de Lectoure 12.
Catechiſme hiſtorique de Mr. l'Abbé Fleury 2. vol. in 12. Pariſ. 1684.
Catechiſme de Mr. de Heavville en vers pour Monſeigneur le Dauphin à Pariſ.
Catechiſme du Jubilé 12. Pariſ. Joſſet 1677
Conferences Eccleſiaſtiques de la Rochelle, in 12. à la Rochelle, & à Pariſ.
Conferences de Lucon, 5. vol. in 12. Pariſ.
Conferences de Perigueux 3. vol. in 12.
Memoires touchant la Religion par Monſieur l'Eveque de Tournay 3. vol. in 12. Pariſ. 1680. &c.
S. Caroli Borromæi Paſtorum, Concionatorumque Inſtructiones, Colon. 1587. Antuerp. 1624.
Eraſmi Eccleſiaſticus ſeorſim, & cum ejus Operibus.
Franciſcus Bernard. Ferrarius de ritu Sacrarum Concionum, 8. Mediolani 1621. & poſtea Pariſ.
Jac. Merloni Horſtii Inſtitutiones, omnibus Eccleſiaſticis, maxime concionatoribus, accommodatæ, 4. Colon. 1601.
Caroli Regii Orator Chriſtianus, in 4. Coloniæ 1649.
Ludov. Granatenſis Rhetorica Eccleſiaſtica in 8.
---- Ejuſdem Sylva locorum, qui frequenter in Concionibus occurrere ſolent, 8. Lugd. 1585. Antuerp. 1596.
Stapletoni Promptuarium 3. vol. in 8.
Petri Blanchot Bibliotheca concionatoria in 8. Coloniæ 1611. Deinde auctior in 4. Pariſ. 1631. 1644. & in fol. 1633. & 1653.
Miroir des predicateurs, ou de la Sainteté, & des devoirs des Predicateurs par un Religieux de la Congregation de Saint Maur, jn 12. à Toloſe, & à Paris chez Coignard.
Radulfi Ardentis, qui tempore S. Bernardi vivebat, conciones 2. vol. in 8. Colon. 1575.
Joan. Raulin Conciones per Annum 5. vol. in 4.
Inſtructions Chrétiennes 5. vol. in 8.
Sermons du Pere le Jeune, dit l'Aveugle, 10. vol. in 8. Toloſæ, & à Pariſ.
Sermons de Biroat 12. vol. in 8.
Panegyriques du Pere Senault, 3. vol. in 8.
Proſnes de Monſieur Joly Evéque d'Agen, 2. vol. in 8. & 2. vol. in 12.
Sermons de Mr. de Fromentieres Evéque d'Aire, 6. vol, in 8.
Diſcours Moraux, 10. vol. in 12.
Eſſais de Sermons par Mr. l'Abbè de Breteville, 4. vol. in 8.
Sermons du Pere Cheminais, 3. vol. in 12. Pariſ. 1692.
Sermons de Pere Texier, 12. vol. in 8. Pariſ.

XIV.

Libri Eccleſiaſtici, Monaſtici.

Rituales, Martyrologia &c.

Pontificale Romanum in varia forma, in fol. & in 12. apud Robuſtel.
Pontificale Græcorum G. L. cum Notis Iſaaci Haberti, fol. Pariſiis, 1643.
Ordo Romanus, & alii antiqui Scriptores Divinorum Officiorum, ſtudio Melchio-

chioris Hittorpii, in fol. Coloniæ 1568. & in Bibliotheca Patrum.
Ordo Romanus cum Commentario in tom. 2. Musei Italici, Paris. apud Robustel.
Ritus Ecclesiæ Romanæ per Christoph. Marcellum; verius per Augustinum Piccolomineum, in fol. & in 8.
Euchologium Græcorum cum Notis Jac. Goar, in fol. Paris. 1647.
Linguæ Græcorum Patrum, 8. Antuerpiæ 1540.
--- Item Paris. 1550. & 1571.
Menæa, Triodion, & alii libri Ecclesiastici Græcorum, Venetiis in fol. 6. vol. græce.
--- Item septem alii libri Ecclesiastici Græcorum, in 4. Venetiis.
Liturgica Latinorum per Jac. Pamelium, 2. vol. 4. Colon. 1571.
Antiquitatum liturgicarum arcana 3. vol. in 12. Duaci 1605.
Ordo Gelasianus, &c. studio Josephi Mariæ Thomasii 4. Romæ 1680.
Joan. Mabillon Liturgia Gallicana, 4. Paris. 1685. apud Carol. Robustel.
Missale Mozarabum cum consimili Breviario 2. vol. in fol. Toleti; utrumque rarissimum, & carissimum, sed Missale est majoris momenti, & pretii.
Cæremoniale Episcoporum in fol. Paris. 1633.
Manuale Episcoporum per Gavantum.
Manuale ad Sacramenta ministranda in 8.
L'Ancienne police de l'Eglise sur l'administration de l'Eucharistie par Mr. de Laubespine in 8. Paris. 1629.
Joannis Episcopi Abrincensis liber de Divinis Officiis, editio secunda, in 8. Rotomagi 1675.
Joan. Bona Cardin. rerum Liturgicarum in fol. Romæ, & 4. & 8. Paris.
--- Ejusdem Tractatus Asceticus, de Sacrificio Missæ, 16. Rotomagi 1668. & in 12. Paris. 1678.
--- Ejusdem Tractatus de divina psalmodia 4. Paris. 1663. & 8. ibi.
Marcellus Francolinus de Horis Canonicis.
Guillelmi Durandi Rationale Divinorum Officiorum, cum Joanne Bæletho, in 4. Lugduni.
Joan. Stephani Durantus de Ritibus Ecclesiæ Catholicæ, in 8. Colon. 1592. & 4. Lugduni.
Ritus Ecclesiæ Laudunensis, in fol. Parisiis 1662.
Jodoci Clictovei Elucidatorium hymnorum in fol. Paris. 1516.
Gabriel Biel super Canone Missæ, in 4. Lugduni 1642.
Jo. Bapt. Casalii de Sacris Christianorum ritibus, in 4. Romæ 1647.
Jac. Gretseri de Sacris peregrinationibus, processionibus &c. 4. Ingolstadii 1606.
Manuale Sacrarum Cæremoniarum, authore Michael Bauldry, 4. Paris. 1646. & Venetiis.
Theoph. Raynaldi de pileo, cæterisque capitis tegminibus sacris, & profanis, in 4. Lugd. 1655. & 1661.
Nicolai de Bralion Bralium Archiepiscopale, &c. 8. Paris. 1648.

Rituales variarum Ecclesiarum.

Martyrologium vetustissimum Occidentalis Ecclesiæ [Romanum, S. Hieronymi dictum, cum Notis Franc. Florentinii, in fol. Lucæ 1668.
Martyrologium Usuardi cum Notis Molani, quibus subjuncta est Joannis Hessels Censura de quibusdam Sanctorum Historiis, 8. Lovan. 1586.
--- Idem Martyrolog. accuratius editum in min. fol. Rotomagi 1670.
--- Idem ad usum Ord. Cisterc. 8. Paris. 1689.
De Verbis Usuardi in Assumpt. festo retinendis, authore Cl. Joly, in 12. Senonis 1669.
--- Ejusdem Traditio antiqua Ecclesiarum Franciæ de verbis Usuardi in festo Assumpt. B. V. Deiparæ, Paris. 1672.
Jac. Gaudinus contra Jolium, 12. Par. 1670.
Joan. Launoii hac de re Judicium in 8. Paris. 1671.
Martyrologium Sanctæ Romanæ Ecclesiæ authore Petro Galesinio, 4. Venetiis 1578.
Martyrolog. Romanum, cum Notis August. Lubin, 4. Paris. 1661.
Catalogus Sanctorum, qui in Martyrolog. Romano non sunt, Authore Philippo Ferrario, in 4. Venet. 1625.

--- Eiusdem Catalogus Sanctorum Italiæ, in 4. Mediolani 1613.

Martyrologium Adonis cum Martyrologio Romano, & Baronii Notis.

Martyrologium Rabani, & Notckerii in antiquis lect. Canisii.

Martyrologium Wandalberti, & alia in Spicilegiis.

Martyrolog. Gallicanum Andreæ du Saussay 2. vol. in fol.

--- Ejusdem Panoplia Sacerdotalis, & Clericalis 2. vol. in fol.

--- Item de gloria S. Andreæ & S. Remigii 2. vol. in fol.

Martyrolog. Hispanicum, 6. vol. in fol. fabulis scatet.

Natales Sanctorum Belgii, Authore Joan. Molano, in 8. Duaci 1616.

Fasti Belgici, & Burgundici, Authore Aub. Miræo, 8. Bruxell. 1522.

Arnoldi Wion Lignum vitæ, in 4.

Martyrolog. Benedictinum cum Notis Menardi in 8.

Trophæa Benedictinorum in Anglia, Authore Eduardo Maihevv, 3. vol. in 4. Remis 1625. cum Appendice.

Menologium Benedictinum Bucelini in fol.

Calendarium Benedictinum quatuor tomis, studio Ægidii Craubeck cum figuris, in 4.

Menologium Cisterciense Authore Henriquez in fol.

Series Sanctorum Cisterciensium, studio Claud. Chalmot. Paris. 1666.

Ritus antiqui Monachorum, studio D. Edmundi Martene 2. vol. in 4. Lugduni 1690.

XV.

Libri Spirituales.

S. Hildegardis, & S. Brigittæ revelationes in 4. Colon. 1566.

S. Gertrudis Abbatissæ vita, & insinuationes, in 8. Parisiis 1562.

Les memes traduites en Francois par le Pere Mege.

Jo. Trithemii, & Blosii Opera, de quibus supra.

Henrici Harphii Theologia Mystica, in 4. melior in fol. Colon. 1566. & 1556.

Jo. Rusbrochii Opera omnia, a Surio latine reddita, in fol. Colon. 2552.

--- Alia editio Auctior in 4. ibid. 1609.

Jo. Thauleri Opera ab eodem Surio latine reddita, in 4. Coloniæ 1548.

--- Item Gallice.

Henrici Susonis Opera, ab ipsomet Surio in latinum translata in 8.

Lanspergii Cartusiani Opera, 3. vol. in 4. & 4. vol. in fol. Coloniæ 1553.

Joan. Mauburni Rosetum Spirituale in fol. Duaci 1620.

De Nicolao de Cusa, & Dionysio Cartusiano supra.

Louis de Grenade en Espagnol & en Latin, & en Francois de la Traduction de Mr. Girard, 2. vol. in fol. ou 10. vol. in 8.

Ludolfus Saxo de Vita Christi, in fol. Paris. 1680.

Les quatre livres de l'Imitation en Latin, & en Francois, en Grec. en vers latins, & en vers Francois par Mr. Corneille.

Jac. Alvarez de Paz de vita Spirituali, Lugd. 1608. Mogunt. 1624. 3. vol. fol.

Les Œuvres du B. Jean de la Croix in 4.

La vie & les Œuvres de Sainte Therese, in fol. & in 4. Paris.

Les Œuvres Spirituelles & les lettres d'Avila in fol. Paris. chez Robustel.

Les Œuvres de Saint Francois de Sales, 2 vol. in fol. Paris.

Les Œuvres du Cardinal de Berulle in fol. & in 4. Paris.

Les Œuvres de Rodriquez de la novvelle Traduction, 2. vol. in 4. ou 3. vol. in 4. Paris.

Les Œuvres du P. Saint Jure, 8. & in 12. Paris.

Drexellii Opera in fol. & in 16.

Les Meditations du P. du Pont, 4. ou in 12. Paris.

Les Meditations du Pere Haineufue, in 4. ou in 12. Paris.

Les Meditations de Busée, 12. Paris.

Les Œuvres du P. Senault, c'est à dire l' Homme Criminel, l' Homme Chrétien, les Passions, le Prince, la Paraphrase sur Job.

Le Tresor Spirituel du Pere Quarré.

Les Meditations du P. Bourgoing, in 4. ou in 12. Paris.

Le Combat Spirituel par Castaniza, de

de l'Edition du P. Gerberon, 12.

Joan. Bonæ Cardin. Opera Spiritualia, scil. Principia vitæ Christianæ, Manuductio ad Cœlum, Via Compendii ad Deum, cum versionibus gallicis; item de diva psalmodia.

Joan. Castoriensis Episcopi Amor pœnitens 2. editionis, 2. vol. in 8.

---- Idem de cultu Sanctorum, cum utriusque versione gallica.

Les Œuvres Spirituelles de Mr. d'Andilly en 3. vol. in fol. & en plusieurs petits volum. chez Robustel.

Pensées de Monsieur Pascal, in 12 Paris. 1670. avec un discours sur ce dessein, & un autre sur les livres de Moyse 12. Paris. 1672.

De la verité de la Religion par le Marquis de Pianezze, in 12. Paris.

Pensées Chrétiennes.

Solitude Chrétienne.

L'Année Chrétienne.

Traité de l'Oraison par Mr. Nicole, in 8.

---- Essais de Morale avec leur continuation par le meme, 8. vol. in 12.

Nouveaux Esais de Morale in 12. Paris. chez Hortemels 1691. L'Auteur est Monsieur Frain du Tremblay de l'Academie d'Angers.

Le Quietiste, ou les illusions de la nouvelle Oraison de quietude 12. Paris. 1687.

Traité de la Comedie par Monsieur le Prince de Conty, avec sa défense.

Morale sur le Pater, 4. Paris.

L'aumone Chrétienne & Ecclesiastique, 2. vol. in 12. à Paris 1651.

Phileremi de Oratione dominica cum ejus versione gallica, in 12.

Divers traitez de M. Hamon en 3. vol. in 8.

---- Paraprase du pseaume 118. en latin & en Francois par le meme.

Lettres Spirituelles de Mr. de Sacy 2. vol. in 8. à Paris.

La fausseté des vertus humaines par Mr. Esprit, 2. vol. in 12. Paris. 1678. avec ses lettres.

Directeur Spirituel pour ceux qui n'en ont point, 12. Paris. 1691.

Les Vies des Saints Athanase, Basile, Gregoire, Chrysostome, & Ambroise par Mr. Hermant. Eæ Sancti P. Benedicti, S. Bernardi, Domini Bartholomæi de Martyribus &c. Vitæ SS. Ignatii, & Francisci Xaverii per Patrem Bouhours. Vita Venerabilis Matris Mariæ ab Incarnatione primæ Abbatissæ Monialium Ursulinarum in nova Francia, una cum ejus Epistolis, 2. vol. in 4.

La vie de M. de Chasteuil, Solitaire du Mont-Liban, 12. Paris. 1628.

XVI.

Libri Ascetici.

Concordia Regularum cum Notis Menardi nostri, 4. Paris. 1638.

Codex Regularum studio Holstenii, in 4. 3. vol. Romæ, & Paris. 1663.

Regula S. P. Benedicti cum Commentariis Smaragdi, & Turrecrematæ in fol. Colon. 1537.

---- Eadem Regula a S Dunstano recognita, &c. in 12. Paris. 1521. & 1544.

Varii Commentatores in Regulam, in primis Hæfteni disquisitiones, &c. Edmundi Martene, & aliorum.

Statuta antiqua Cartusianorum Guigonis, &c. in fol Basileæ 1510. recens in majori Cartusia recusa, sed ordine mutato.

Nova Collectio Statutorum ejusdem Ordinis in 4. Paris. 1682.

Monasticon Cisterciense, in fol. Paris. 1664.

Regula, Constitutiones, & Privilegia Ord. Cisterciensis a Chrysostomo Henriquez, in fol. Antuerp. 1630.

Codex Regularum, & Costitutionum Clericorum Regularium per Aubertum Miræum, in fol. Antuerp. 1638.

Regula S. Francisci, & aliorum Ordinum.

Regula S. Augustini, cum Constitut. Prædicatorum, in 8. Par. 1625.

Expositio Hieronymi a Politio in Regulam S. Francisci, 8. Neapoli 1606. & Parisiis 1615.

Regulæ communes Soc. Jesu per Julium Negronum, 4. Col. 1617.

Synopsis veterum religiosorum ritum, &c. stndio Antonii Caraccioli 4. Paris. 1628.

Joan.

Joan. Nider de reformatione Religiosorum & Peraldus Professione Monachorum, in 12.
Vincentii Consentini Disputatio de carnium abstinentia in 8.
Meditationes in Regulam S. Benedicti, opera, & studio Caroli Stengelii in 12. Augustæ Vindelicorum 1623.
Dissertation sur l'Hemine de vin, & la livre de pain de Saint Benoist in 12. & in 8.
Antiquarium Monasticum studio Nebridii à Mundelheim, in fol. Viennæ Austriæ 1650.
Asceticon seu Origines Monasticæ, authore Anton. Dadino Alteserra, in Parisiis 1674. apud Carol. Robustel.
Traité de la vocation & de l'entrée à l'état religieux, in 12.
Ttaité de l'obligation aux observances Regulieres par le Pere Chesnau in 12. Paris. 1672.
Traité des dots des Religieuses, par Mr. Godefroy, 12.
Traité du voile des des Religieuses, in 12. Lyon 1678.
Traité de la Cloture des Religieuses, par Florent Boulenger, 8. Paris. 1657.
M. Thiers sur le meme sujet.
Premier Esprit de Citeaux par Julien in 4. Parisiis 1653.
Le Noviciat des Benedictins, la Guide Spirituelle, & les Meditations sur la Regle, par D. Philippe Francois.
Le Noviciat des Benedictins par un Religieux de Citeaux.
Meditations de D. Firmin Rainssant de la secunde edition, de D. Claude Martin, & de D. Simon Bougis, du P. Bretagne, in 4. Paris. avec la Pratique de la Regle de Saint Benoist, in 12. Paris.
Exhortations Monastiques de Dom. Joachim le Contat, avec les exercices des dix Jours, in 4. Paris.
Devoirs de la vie Monastique par Mr. l'l'Abbé de la Trappe avec son Commentaire sur la Regle.
.... Traduction de Saint Dorothée par le meme, in 8.
Le Saint travail des mains per le Pere le Blanc.

XVII.

Jus Canonicum.

GUillelmi Beveregii Pandectæ Canonum, 2. vol. in fol. Oxonii 1672.
Observationes in Beveregii Annotationes in Canones Apostolorum, & in Ignatianas Vindicias, 8. Rotomagi 1674.
Joan. Zonaras in Canones Apostolorum G. L. in fol. Parisiis 1618.
Theodorus Balsamon in eosdem G. L. in fol. Parisiis 1620.
Franc. Turriani Defensio Canonum Apostolorum, & Constitutionum S. Clementis in 8. Parisiis 1577.
Christ. Justelli Bibliotheca juris Canonici, continens antiquas Canonum Collectiones Dionysii Exigui, &c. cum Alteserræ Notis, alias seorsim editis, 2. vol. in fol. Paris. 1661.
Codex Canonum vetus Ecclesiæ Romanæ a P. Pithœo recognitum, & illustratum, &c. cum Abbonis Abbatis Epistolis & formulis antiquis Alsaticis, in f. Parisiis 1687. regiis typis. Vide aliam Collectionem Canonum Ecclesiæ Romanæ in tom 2. S. Leonis M. Quesnelianæ editionis.
Reginonis Abbatis Collectio Canonum cum Notis Baluzii in 8. Parisiis 1671.
Burchardi Decretum, in fol. Colon. 1548. & in 8. Parisiis 1550.
Ivonis Decretum seorsim, in fol. Lovanii 1561. & cum aliis ejus Operibus.
Gratiani Decretum seorsim, & in corpore Juris Canonici.
Corpus Juris Canonicis, continens Gratiani Decretum, & Decretales Summorum Pontificum, sæpissime excusum. Optima est ea editio, quam procuravit Illustris. Claudius le Pelletier Regni administrator, 2. vol. in fol. Parisiis 1687. ex recognitione Pithœorum fratrum.
Innocentii III. Epistolæ cum Notis Francisci Bosqueti in fol. Tolosæ 1635.
.... Ejusdem Epistolæ Decretales cum Antonii Dadini Alteserræ Notis, in fol. Paris. 1666.
.... Item ejusdem Epistolæ, & gesta per Rainerium Diaconum, cura, &

ſtudio Stephani Baluzii, 2. vol. in fol. Pariſ. 1662.

Innocentii IV. in Decretales in 4. & fol. Pariſiis 1514.

Nicolaus Tudeſchus Abbas Panormitanus in Decretales, ſæpius excuſus. In editione Veneta anni 1617. deſunt ea, quæ ſcripſit author de poteſtate Pontificis, & Imperatoris, & quæ pro Concilio Baſileenſi, 6. vol. in fol.

Joan. de Turrecremata in Decretum, 3. vol. in fol. Lugd. 1520. & alibi.

Joan. Sagittarii Collectio Canonum uſque ad Concilium Baſileenſe, in fol. Baſileæ 1555.

Petri Gregorii Syntagma juris Canon. &c. in fol. Tridini 1518. & Lugd. 1612.

Petri Pithœi Collatio legum Moſaicarum, & Romanarum, 8. Heidebergæ 1577.

Antonii Auguſtini Epitome Juris Pontificii, in fol. Romæ 1621. Pariſ. &c.

---- Ejuſdem antiqua Collectio Decretalium cum Notis Cujacii, & aliorum, in fol. Pariſ. 1609.

---- Item Canones Pœnitentiales, cum Notis ejuſdem, in 4. Terracinæ 1582.

---- Idem de Emendatione Gratiani cum additionibus Baluzianis, Pariſ. 1672.

Inſtitutiones Juris Canonici cum Commentar. Pauli Lanceloti, 4. Lugd. 1579. & cum Annotationibus Solier, Toloſæ 1658.

Anton. Corvini Jus Canonicum explicatum, in 16. Amſtelod. 1651.

Juris Canonici Theoria, & Praxis per Jo: Cabaſſutium, 4. Lugd. 1685.

Prænotionum Canonicarum Libri V. Authore Joan. Doujat 4. Pariſ. 1687.

---- Ejuſdem Specimen Juris Eccleſiaſtici apud Gallos, 12. Pariſ. 1674.

Inſtitutions au droit Eccleſiaſtique par Monſieur l'Abbé Fleury, 2. vol. in 12. Paris ſeconde edition.

Abregé hiſtorique du droit canon, in 12. Lyon 1690.

Bullarium Magnum, 5. vol. in fol. Præferendæ ſunt poſtremæ editiones trium priorum vol. utpote auctiores.

---- Compendium trium priorum Volum. Bullarii, in fol. Romæ 1623.

Stephani Quarantæ Summa Bullarii, 4 Lugd. 1622.

Auguſtini Barboſæ Collectanea Bullarii 4. Lugd. 1627.

Bullarium Caſinenſe P. Cornelii Cargarini Mon. Benedictini, 2. vol. in fol. Venetiis 1650. & Tuderti 1670.

Bullarium Cluniac. præter ea, quæ in Bibliotheca Cluniac. habentur, in fol. Lugd. 1680.

Jus Belgarum circa Bullarum Pontificiarum receptionem, in 12. Leod. 1664.

Decretalium Examen, 4. Genevæ 1635.

Davidis Blondelli Pſeudo-Iſidorus, & Turrianus vapulantes, in 4. Genevæ 1628.

Acta inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulchrum Regem Franciæ in 12. Pariſ. 1514. & cum Concilio Piſano 4. Pariſ. 1612.

Eccleſiæ Gallicanæ Decretum per Bochellum, in fol. Pariſ. 1609.

Recueil des aſſemblées du Clergè en pluſieurs volumes in fol.

Abregè de ces aſſemblées per Borjon in 4. Pariſ. 1599.

Recueil des affaires du Clergé de France és annees 1575. & 1587. par Guillaume de Taiz, in 4. Paris 1626.

Renatus Chropin de Sacra Politia, & de Jure Cœnobitarum, in fol Pariſ. 1599. 1614. & 1624.

---- Ejuſdem Monaſticon, in fol. Pariſ. 1601.

Petrus de Marca de Concordia Sacerdotii, & Imperii, editio prima in 4. Deinde Studio Baluzii in fol. Pariſ. 1663. Tertia editio auctior ibid. 1669. Quarta editio ſub prælo ſudat.

Concordia Juris Pontificii cum Cæſareo in fol. Pariſ. 1654.

Œuvres de Guy Coquille touchant les libertez de l'Egliſe Gallicane, 4. Pariſiis 1612.

Les memes augmentées 2. vol. in fol. 1639. & 1665. à Rouen. Il y a dans l'une & l'autre de ces deux éditions diverſitez conſiderables.

Praxis Canonica Fori Eccleſiaſtici Gallic. cum Notis Joann. Chenu, &c. in 8. ſtariſiis 1621.

Florentii de Coq de jure, juſtitia, & annexis ad uſum fori Sacramentalis, ac contentioſi, in 4. Bruxellis 1687.

Jo. Dartis Opera Canonica, in fol. Pariſiis 1656.

--- Idem de Canonica Diſciplina circa Sacramenta 8. Pariſ.

Idem

---- Idem de Dignitatibus Ecclesiasticis, in 4. Paris. 1648.
---- Idem de Statu Ecclesiæ tempore Apostolorum, 8. Paris. 1634.
---- Idem de Urbicariis, & Suburbicariis regionibus, 8. Paris. 1620.
Didaci Covarruviæ Opera sæpius excusa 1. vol. in fol. Præferenda est editio Antuerpiensis, & Lugdunensis.
Franciscus Duarenus de Sac. Ecclesiæ Ministris, ac beneficiis pro libertate Ecclesiæ Gallicanæ, in 4. Paris. 1551. & 8. ibid. 1585.
---- Ejusdem Opera omnia in fol. Genevæ 1608.
Responsio Christianorum Jurisconsultorum ad Tractatum de Ministris Ecclesiæ, 8. Argentorati 1556.
Historia Pontificiæ Jurisdictionis per Michaelem Roussel, 4. Paris. 1625.
Melc. Goldasti Monarchia S. R. I. 3. vol. in fol.
---- Item alia ejus opera varia, de quibus infra.
Marci Capelli de appellationibus Ecclesiæ Africanæ ad Romanam Sedem Dissertatio, 8. Paris. 1622.
Varii Tractatus de Controversia Reipub. Venetæ cum Paulo V. habentur seorsim, & apud Goldastum.
Raymundus Rufus in Molinæum pro Pontifice Max. in 8. Paris. 1553.
Le Jugement Canonique des Evéques par le Sieur David, in 4. Paris 1671.
Dissertation de M. de Launoy contre David, in 8. Reponse de David, & Replique de Launoy.
Jac. Boileau de Majoribus Episcoporum causis, 4. Leodii 1678.
Joan. Gerbais de eodem argumento, 4. Paris. 1679.
Divers Traitez faits depuis peu touchant la Regale, pour & contre Christ. Lupus de Appellationibus, 4. Mogunt. 1681.
Pragmatica Sanctio cum Notis Probi, & Busæi in 8.
---- Item cum Notis Guimieri, 4. Paris. 1613.
---- Item cum Commentariis Pinsonii, 2. vol. in fol. Paris. 1666.
Concordata inter Leonem X. & Franciscum I. cum Commentar. Rebuffi, &c. 4. Paris. 1558.
---- Eadem cum Notis Joan. Dayma, in 4. Paris. 1535.
Arnulfus Rusæus de Jure Regaliorum, & Commendis &c. 4. Paris. 1542.
Petri Rubeffi Praxis beneficiorum, &c. 6. vol. in fol.
Melchior Lotherus de re beneficiaria, in fol. Lugd. 1637.
Franc. Pinsonius de beneficiis Ecclesiasticis, in fol. Paris. 1654.
Claud. de la Place de Clericorum Sanctimonia, & necessaria unius beneficii singularitate, in 8. Paris. 1650.
La Somme beneficiale à l' usage de France par Bouchel, in fol. Paris 1628. & augmentée en 2. vol. in fol. Paris 1689.
Decisiones Rotæ sæpius editæ, & auctæ cum Commentariis Rebuffi, &c.
Corradi Praxis Dispensationum Apostolicarum pro utroque foro, in fol. Coloniæ 1680.
---- Ejusdem Praxis beneficiaria in fol. ibid. 1679.
Juliani Pelei Comment. in regulas Cancellariæ 12. Paris. 1615.
Prosper Fagnanus in Decretales, 5. vol. in f. Romæ, & 3. vol. in fol. Coloniæ.
---- Idem de probabilitate, 8. ibid.
Lucas Castellinus de electione, & confirmatione Prælatorum, in fol. Romæ 1625.
Franc. Maria Samuellius de Canonica Electione, in fol. Venet. 1644.
Barthol. Ugolinus de Officio, & potestate Episcopi, in fol. Romæ 1617.
Claud. Carninus de vi & potestate legum humanarum, 4. Duaci 1621.
Nicolai le Maistre Instauratio Sacri Patrimonii, 4. Paris. 1636.
---- Ejusdem Instauratio antiqui Episcoporum Principatus, in Paris. 1536.
Theodoricus de Niem de Schismate, in fol. Basileæ 1666. & alibi 8.
Jo. Marius de Schismate, &c. in fol. Basileæ 1556.
Gregorii Sayri de Censuris cum aliis ejus Operibus, in fol.
Franc. Suarez de eodem argumento cum aliis ejus libris.
Stephanus Bauny item de Censuris.
Traité des Excommun. & Monitoires par Jacques Eveilon, in 4. Angers 1651.
Traité des Excommunications par M. Collet. 12. à Dijon 1683. chez Robustel.

Privilegia Regularium per Brunonem Cassai in fol. Paris. 1652.

---- Ejusdem Prælatus Regularium in fol. ibidem.

Collectio Privilegiorum Regularium per Emanuel Roderic. 4. Colon. 1619.

Defensio Abbatiæ S. Maximini Trevir. per Zyllesium, in fol. 1638.

Tamburinus Ascanius de Jure Abbatum, & Abbatissarum 3. vol. in fol. Romæ 1629. Lugd. 1640.

Ludov. Mirandæ Manuale Prælatorum regularium, in fol.

Paulini Berti Lucensis Praxis Criminalis Regularium, in fol. Papiæ 1612. & Antuerpiæ 1624.

Henrici Petrei Tractatus de Consilio Majorum in fundandis Cœnobiis, 4. 1605.

Joannis Baptistæ Lezanæ Summa Quæstionum Regularium, in 4. Romæ, & Venetiis 1637.

---- Idem de Reformatione Regularium, in 8. Romæ 1646.

Lauretus de Franchis de Controversiis Regularium, in 4. Avenione 1637.

Erasmus Chocquier de jurisdictione Ordinarii in exemptos, 4. Colon. 1629.

Le rang des Abbez par Gaspard Cordies, in 4. Paris

Le droit des Curez primitifs en trois parties, Paris 1659.

Romani Hay Benedictini Opera, 2. vol. in 4. nempe: Astrum inextinctum Francofurti in 4. 1636. & Coloniæ 1639. Item Aula Ecclesiastica, in 4. Francofurti 1648.

Responsiones ad prædictum Hay sub titulis: Commenta Hayana Aulæ Ecclesiasticæ, & Hortus Crusianus, 2. vol. in 4. Coloniæ 1653.

---- Item Pauli Layman Censura, 4. Coloniæ 1634.

XVIII.

Jus Civile.

Corpus Juris Civilis apud Nivellium typis rubro-nigris, 5. vol. in fol. Paris. 1566. Editio Genevensis 6. vol. in fol.

---- Idem Lugd. 1618. & 1627. 6. vol. in fol. cum indice.

---- Idem cum Notis Gothofredi, & aliorum, 2. vol. in fol. Amstelodami 1663. & Paris. apud Vitrè.

Pandectæ Florentinæ seorsim, 2. vol. in fol. 1553.

Basilicon Fabrotti G. L. 7. vol. in fol. Paris. 1647.

Codex Theodosianus cum Notis Gothofredi, 3. vol. in fol. Lugd. 1665.

---- Idem sine Notis apud Nivellium, in fol. Paris. 1586.

Appendix ad Codicem Theodosianum opera Sirmondi, 8. Parisiis 1651. & in editione Regia.

Codex legum Germanicarum, &c. in fol. Basileæ 1556.

Codex legum Wisigothorum, in fol.

Codex legum antiquarum per Lindenbrogium, in fol. Francof. 1613.

Leges Salicæ illustratæ a Got. Vendelino, in fol. Antuerp. 1649.

Jus Græco-Romanum studio Joannis Leunclavii in fol. Francof. 1596. & 1601.

Jus Orientale G. L. per Bonefidium, cum Notis, 8. Paris. 1573.

Jasonis Magni Opera, 4. vol. in fol. Venetiis 1612.

Andreæ Tiraquelli Opera, 5. vol. in fol. Lugd. 1615.

Andreæ Alciati Opera, 3. vol. in fol.

Jacobi Cujacii Opera apud Nivellium, 2. vol. in fol. 1584. Alia editio 6. vol. in fol. & 6. vol. in 4. Fabrotti editio 10. vol. in fol. Paris.

Caroli Molinæi Opera, 3. vol. in fol. Paris. 1612. ibid. 5. vol. in fol. 1681.

Franc. Duareni Opera, in fol. Genevæ 1608.

Renati Chopini Opera omnia 6. vol. in fol. Parisiis.

Arnoldus Vinnius in Institutiones, &c.

Claud. Colombet in Pandectas Parisiis 1657. & 1668.

Guillelmus Budæus in easdem, & de Asse, in fol. Parisiis 1516.

Petri Pithœi Opuscula in 4. Parisiis 1609.

Arnoldi Corvini Opera omnia, pluribus tomis diversæ formæ.

Tractatus Tractatuum XXII. voluminibus in fol. Venetiis.

Syntagma juris universi per Petrum Gregorium, in fol. Lugd. 1587. item Coloniæ Allobrogum 1623.

Ægi-

Ægidii Menagii Juris Civilis amœnitates in 8. Parif. 1677. apud Robuftel.
Joan. Calvini Lexicon juridicum, in fol. Genevæ 1653. 1665. & alibi.
Les loix civiles dans leur ordre naturel per Mr. Domad. 2. vol. in 4. Paris chez Coignard.
Capitularia Regum Franc. collecta, & illuftrata a Stephano Baluzio, 2. vol in fol. Parif. 1677. apud Robuftel.
Marculfi Monachi formulæ cum prædictis Capitularibus, & in 4. Parif. editio duplex cum Notis Hieronymi Bignonii.
Formulæ veteres Andegavenfes in tomo 4. noftrorum Analectorum.
Formulæ veteres Alfaticæ cum Codice veteri Canonum Romanæ Ecclefiæ Pithœano de quo in articulo fuperiori.
Barnabas Briffonius de formulis antiquis, in fol. Parif. 1583.
---- Idem de verborum fignificatione in fol. ibid. 1596.
Bibliotheque du droit Francois par Bouchel, 3. vol. Paris.
---- Le meme augmenté par Bechefer, 3. vol. in fol. Paris 1671.
Offices de France, 3. vol. in fol. Paris 1647.
Opufcules de Mr. Loyfel, & un recueil des maximes de droit par Mr. Pierre Pithou 4. Paris.
---- Inftitutes Coutumieres du meme, avec les remarques de Mr. de Launoy, 8. Parif. 1688.
Origine du droit Francois par Monfieur l'Abbé Fleury in 12.
Les coutumes generales, & particulieres de France par Charles du Moulin, & augmentées par Gabriel Michel, 2. vol. in fol. Parif. 1615.
Coutumes de Paris commentées par du Moulin, & par Brodeau, 2. vol. in fol. Paris 1668.
Les memes par Brodeau 2. vol. in fol. Paris 1669.
Barthol. Chaffanæi in Confuetudines Burgundiæ, &c. 4. Lugduni 1517. & in fol. Genevæ.
Confuetudines Civitatum, & Provinciarum Galliæ variorum Authorum, cum Notis Dion. Gothofredi, in fol. Francof. 1575. & 1597
---- Statuta Regni Galliæ per eundem Gothofredum, fol. 1611.

Le Code de Henry III. avec les Notes de Charondas le Caron, in fol. Paris 1605.
---- Le meme fans Notes, in fol. Paris 1587.
Le Code de Henry III. par Comier in fol. 1603.
Code Louis in 4. & in 12. Paris 1667.
Conferences des Edits de pacification par Belay, 8. Grenoble 1579.
Conferences des Coutumes du Royaume de France par Pierre Gnenois 2. vol. in fol. Paris 1597.
---- Commentaire fur la pratique judiciare de France, par le meme, Paris 1602.
Bertrandi d'Argentre Commentarii in titulum Juris Britannici, in fol. Parif. 1680. & Bruxellis.
Coutumes de Champagne, de Normandie, &c.
Carolus Molinæus in Regulas Cancellariæ Parifiorum, 8. Parif. 1580.
La Conference du droit Francois avec le droit Romain, Civil, & Canon, par Bernard Automnen, 2. vol. in fol. Paris 1654.
Traité de l'abus par Charles Feuret, in fol. Dijon 1654 & à Lyon 1588 2. Volum.
Arrefts de Georges Lovet, 2. vol. in fol. des dernieres editions.
Biblioteque des Arrefts de tous les Parlemens de France par Laurent Jovet Avocat, in fol. Paris 1669.
Edits & Ordonnances des Rois de France depuis Louis VI. par Fontanon, 3. vol. in fol. Paris 1611.
Plaidoyers de Mr. le Maiftre, in 4. Paris.
Plaidoyers, & autres Œuvres de Mr. Patru, in 8. Paris.
Recueil d'Edits, Letres patentes, &c. pour la Chambre du Trefor, in fol. Paris 1627.
Abregé des Ordonnances royaux par ordre alphabetique, par Jean de Nau, Paris 1658.
Traité du Franc-aleu, & de l'Origine des Droits Segneuriaux, in 4. Parif. 1637.
Origine de Fiefs par Mr. le Fevre, in fol. Paris 1622.
Traité des Droits honorifiques par Mr. Maréchal, augmenté dans la feconde Edition, in 8. Paris 1631.

Institution au Droit Francois par M. Argoud, 2. vol. in 12. Paris 1691

Dadini Alteserræ de Ducibus, & Comitibus, & de Origine, & statu Feudorum, &c 4 Tolosæ 1643.

Melch. Goldasti Monarchia S. R. I. 3 vol. in fol.

---- Ejusdem Collectio Constitutionum Imperialium, 2. vol. in fol. Francofurti 1615.

---- Ejusdem Consuetudines, in fol. 1615.

---- Ejusdem Politica Imperialia, 2. vol. in fol. ibid.

---- Item de Officio Electoris Bohemiæ, in 4. 1627.

---- Item Apolog. pro Henrico IV. 2. vol. in 4. Hanoviæ 1611.

---- Item Catholicon rei monetariæ.

---- Item Constitutiones de Eucharistia.

---- Item de Imaginibus.

---- Item Paradoxa de honore Medicorum in 4.

---- Item Speculum omnium statuum, Zamoræ 4.

---- Ejusdem Sibylla Francica, 4.

---- Item rerum Alemanicarum, in fol. Franc. 1661.

---- Item rerum Boemicarum, 2. vol. in 4.

---- Item Adnotationes in Paræneticos veteres in 4.

---- Item Epistolarum Centuria, in 8.

XIX.

Philosophi Antiquiores, & Recentiores.

PLatonis Ppera G. L. cum Notis Serrani, 3. vol in fol. Paris. apud Henricum Stephanum, 1578.

---- Eadem G. L. interprete Marsilio Ficino Francof.

---- Bessarion Cardin. in calumniatorem Platonis, &c. in fol. Venet. 1516.

Aristotelis Opera G. L. interprete Du-Vallio, 2. vol. in fol. Paris. 1619. & 1629. &c.

Launojus de varia Aristotelis fortuna, 8. Paris. apud Robustel.

---- Comparaison de Platon & d' Aristote par le Pere Rapin, in 8.

Plutarchi Opera G. L. Interprete Hermanno Cruserio, 2. vol. in fol.

Jamblici Chalcidensis de Mysteriis G. L. cum Porphyrii Epistola de eodem argumento, Interprete, & Illustratore Th. Gallio, in fol. Oxonii 1678.

Senecæ Philosophi Opera cum Notis Muret, in fol. Paris. 1587.

---- Eadem cum Notis aliorum, in fol. ibid 1581.

---- Eadem sine Notis 12. Amstelod. 1634.

Marsilii Ficini Opera, 2. vol. in fol. Paris 1641.

Lud. Vivis Opera, 2. vol. in fol. Paris & Basileæ.

Thomæ Campanellæ Opera, 4. vol in fol.

Franc. Baconi Opera omnia Philosophica, in fol Francof. 1665. & in 12. 6. vol. Amstelod.

Guillelmi Camerarii Scoti Disputationes Philosophicæ, fol. Paris. 1630.

Renati Descartes Principia Philosophica, Passiones, 2. vol. Amstelodami, 1656.

Las memes ouvrages en Francois, avec les Meditations, &c. du meme Auteur.

Petri Gassendi Opera, 6. vol. in fol. Lugduni 1658.

Jo. Bapt. du Hamel de consensu veteris, & novæ Philosophiæ, 4. Paris. 1663.

---- Ejusdem Philosophia vetus, & nova 6. vol. in 12 Paris. 1687.

---- Ejusdem de mente humana, in 12. Par. 1672.

Jo. a S. Thoma Cursus Philosophicus Thomisticus, 3 vol in fol. Colon. 1638.

Stephani Spinulæ novissima Philosophia in fol. Papiæ 1678.

Philosophia naturalis reformata per Geraldum, ac Bernardum Bootios fratres, Dublini 1642.

Joan. Pontii Philosophia ad mentem Scoti in fol. Lugd. 1659.

Emm. Magnan Cursus Philosophicus, 4. vol. in 8. Tholosæ 1653.

---- Ejusdem Philosophia sacra, in fol. Tholosæ 1661.

Philosophia Nominalium vindicata per Jo. Salabert, 8. Paris. 1651.

Ars rationis ad mentem Nominalium, 12. Oxonii 1673.

Petri Galtruchi Philosophiæ, ac Mathematicæ totius institutio, 5. vol. in 16. Cadomi 1656.

Petri Cally Philosophia, 2. vol. in 4. Cadomi.

Petri Barbay Philosophia, 6. vol. in 12. Paris. 1686.

Universæ Philosophiæ Systema, Auctore Mi-

Michaele Angelo Fardella Siculo, 12. Venet. 1691. apud Hieronym. Albritium.
---- Ejuſdem Univerſæ Mathematicæ hiſtoria, 14. ibid.
Jo. Henrici Alſtedii Encyclopædia, 2. vol. in fol.
Plinii Secundi Hiſtoria Naturalis ex recenſione P. Harduini, 5. vol. in 4. Pariſ. 1685. apud Muguet, & veniit apud Robuſtel.
Ulyſſis Aldovrandi Hiſtoria Naturalis animalium, avium, &c. 13. vol. in fol.
Franciſci Willugbii Hiſtoria avium cum Supplemento Joan. Rau in fol. Oxonii 1676.
---- Item Hiſtoria piſcium, in fol. ibidem 1686.
Joan. Jonſtoni Hiſtoria Naturalis quadrupedum, avium, piſcium, inſectorum, cum figuris æneis, 4. vol. in fol. Amſtelod. 1657.
Gualterii Charletonii Exercitationes de differentiis, & nominibus animalium, &c. in fol. Oxonii 1677.
Remberti Dodonæi Hiſtoria Stirpium, in fol. Antuerp. 1616.
Memoires pour ſervir à l'hiſtoire des plantes par Mr. Dodart, 12. Paris 1679.
Inſectorum Theatrum, olim inchoatum ab Edoardo Wottono, &c. in fol. Londini 1634.
Methodus docendi, ac dicendi, 16. Pariſ. 1638.
Philoſophia ex S. Auguſtino, 7. vol. in 12. Pariſ. apud Guilelm. Deſprez.
Le Monde de Mr. Deſcartes, ou traité de la lumiere, &c. 12. Pariſ. 1667.
Voyage du Monde de Mr. Deſcartes, 12. Paris 1690.
Le Syſteme du Monde ſur les trois hypotheſes, 12. Paris chez Deſprez 1675.
Diſcours ſur les Cometes ſuivant les principes de Mr. Deſcartes, 12. Paris chez Saureux 1665.
Traité de l'Equilibre des liqueurs, & de la peſanteur de l'air par Mr. Paſcal, 12. Paris chez Deſprez 1663.
Philoſophie de Mr. Rohault, ſes entretiens ſur la Philoſophie, &c. Traitez de Mr. de Cordemoy in 12.
Petri Daniel. Huetii Cenſura Philoſophiæ Carteſianæ 12. Pariſ. 1689.
Philoſophie de Mr. Regis 3. vol. in 4. 1690. & 7. vol. in 12.
---- Reſponſe du meme au livre de Mr. Huet contre Deſcartes, 12. Pariſ. 1681.
L'Art de penſer, in 12. Paris de la troiſiéme édition.
Recherche de la verité par le Pere Malbranche, 3. vol. in 12.
Paralelles des principes de la Phyſique d'Ariſtote & de Deſcartes, in 12. Paris 1674.
Refutation des ſentimens de Mr. Deſcartes par Louis de la Ville, in 12. Paris chez Michallet 1680.
De la connoiſſance des animaux par Mr. de la Chambre, 4. Paris 1650.
Traité de l'ame des Beſtes par le Pere Pardies, 12. Lyon 1676.
Traité de la circulation des eſprits animaux 11. Paris 1682.
Novitatum Carteſianarum gangrena, Auctore Petro Van-Maeſtricht, 4. Amſtelod. 1677.
Philoſophie en tables par Louis de l'Eſclache, 2. vol. in 4. Paris 1651.
Petri Herigonis curſus Mathematicus 6. vol. in 8.
Chriſtoph. Clavii Opera 4. vol. in fol. Coloniæ.
Nouveaux Elemens de Geometrie, in 4. Paris 1667. chez Saureux.
Rob. Boyle Nova experimenta Phyſico-mechanica, 12. Roterod. 1679.
Marini Merſeni Harmonicorum libri in fol. Pariſ. 1635.
Vitruve, ſes dix livres d'Architecture traduits & éclaircis par Mr. Perrault, ſeconde Edition in fol. Paris chez Coignard. 1684.
Des principes de l'Architecture, de la Sculpture, de la Peinture, par Mr. Felibien, &c. ſeconde edition, 4. Paris chez Coignard 1690.
---- Vies des Peintres par le meme, 3. vol. in 4. chez De Laune, & Lucas,
Omittuntur hic plures libri Philoſophiæ, & Matheſeos, tum ex antiquioribus, tum ex recentioribus: Item libri omnes Medicinæ; pro quibus legi poterunt Catalogi variarum Bibliothecarum, quos infra recenſebimus.

XX.

Libri Chronologici, Geographici, & alii pro notitia Historiæ generalis.

Eusebii Chronicon cum Notis Scaligeri, in fol. Lugd. Batav. 1606. & 1656. & cum eo Marcellini Comitis, Victoris Tununensis, Joannis Biclariensis, & Idacii Chronica.

---- Idem ab Arnaldo Pontaco illustratum Burdigalæ 1604.

S. Hieronymi Chronicon cum collectione Chronicorum veterum per Aubertum Miræum, in 4.

Marcellini Comitis Chronicon cum Eusebio Scaligeri, ex emendatione Jac. Sirmondi, 8. Paris. 1619. & in edit. Regia.

Prosperi Aquitanici Chronicon cum collectione variorum Chronicorum, &c. in Bibliotheca nova Labbeana.

Idacii Chronicon, ex emendatione Sirmondi.

Chronicon Paschale, seu Alexandrinum G. L. a Radero primum editum, deinde a V. C. Carolo Cangio emendatum, & illustratum in fol. typis Regiis.

Nicephori Chronologia cum Historia Byzantina.

Sigeberti Chronicon ex emendatione Auberti Miræi.

Onophrius Panvinius, Carolus Sigonius, & Cuspinianus in fastos Consulares.

Henrici Noris Cardin. Epistola Consularis.

Jacobi Usserii Annales utriusque Testamenti, in fol. Parif. 1673.

Gravii Epochæ celebriores 4. Lond. 1650.

Les fastes des anciens Hebreux, &c. par Nicolas Viguier, in 4. Paris 1588.

---- La Biblioteque historiale du meme, 3. vol. in fol. Paris 1587. in 4. vol. 1650.

Dion. Petavii Doctrina temporum, cum Uranologia, 3. vol. in fol.

---- Ejusdem Rationarium temporum, 12.

---- Josephi Scaligeri Opus de emendatione temporum, in fol. Parif. 1583. sed auctius, & emendatius, in fol. Lugd. Batav. 1598.

Ægidius Bucherius de Cyclo Paschali, in fol.

Samuelis Petiti Eclogæ Chronologicæ 4. Parif. 1631.

Christophori Helvici Theatrum Historicum, seu Chronologiæ Systema novum, in fol. Francofurti 1628.

Philippi Labbe, & Philippi Brietii Concordia Chronologica, 5. vol. Parif. typis Regiis.

Chronologie du Pere Labbe en 5. vol. in 12.

---- Methode Chronologique par le meme, in 12. chez Neturas.

Joan. Keppleri de vero Anno Christi Natalis in 4. Francof. 1614.

Henrici Philippi S. I. Quæstiones Chronologicæ 4. Colon. 1630.

Opera Historici, & Chronologici libri duo per Rob. Baillium, fol. Amst. 1652.

Joan. Marshami Chronicus Canon Egyptiacus, Hebraicus, Græcus, in fol. Londini 1673.

Goeorgii Merulæ Cosmographia, in fol.

Pomponii Melæ Geographia, in 4. & in fol.

Stephani de Urbibus per Pinedum, in fol.

---- Idem novissime emendatus per Holstenium, in fol. Lugd. Batav.

Ægidii Strauchi Breviarium Chronologicum, editio 3. aucta, & emendata, in 12. Wittembergæ, & Francof. 1686.

Ptolemæi Geographia G. L. cum Notis Barthii, in fol. melior quam cum Notis Mercatoris.

Strabonis Geographia G. L. in fol. Basileæ 1526. præferenda est editio cum Notis Casauboni.

Le grand Athlas de le derniere edition.

Abrami Ortelii Theatrum Orbis, in fol. Antuerp. 1609.

---- Ejusdem Thesaurus Geographicus, in fol. ex 3. editione 1611.

Le Monde de Daviti, avec les additions de Racoles, 6. vol. fol. Paris.

Histoire du Monde par Chevreau, 2. vol. in 4. Paris 1686. ou 5. vol. in 12. 1690.

Petri Bertii Orbis terrarum ex mente Pomponii Melæ, & aliorum delineatus, in fol. Parisiis.

---- Ejusdem veteris Geographiæ tabulæ 1628.

---- Ejusdem Notæ in Ptolemæum, &c. in fol. Lugduni 1619.

Phi-

Philippi Cluverii Italia antiqua cum Sicilia 3. vol. in fol.
---- Ejusdem Germania antiqua, in fol.
---- Alia ejus Opera 2. vol. in 4.
Geographie ancienne, moderne, & historique, avec des cartes, 2. vol. in 4 à Paris chez Coignard 1690. & 1691.
Caroli a S Paulo Geographia Sancta, in fol. Paris. 1641.
Aub. Miræi Notitia Episcopatuum Orbis Christiani lib. V. 8. Antuerp. 1613.
Le parfait Geographe par Mr. le Cocq 2. vol. in 12. 1687. chez de Bats.
Theatrum Urbium 8. vol. in fol. Amstelodami.
Topographia Galliæ, 4. tom. in fol. cum figuris Francof. 1655.
Les cartes de Samson, 4. vol. in fol.
Papyrii Massoni Descriptio Galliæ per flumina in 8.
Sanderi Flandria illustrata, 2. vol. in fol. cum figuris.
---- Ejusdem Brabantia, in fol.
Adrichomii Theatrum Terræ Sanctæ cum figuris in fol.
Quaresmi Elucidatio Terræ Sanctæ cum figuris 2. vol. in fol.
Samuelis Bocharti Geographia Sacra, 2. vol. in fol. Cadomi 1646
Voyage nouveau de la Terre-Sainte, 12. Paris 1679. chez Pralard.
Guill. Camdeni Britannia cum tabulis Geographicis, fol. Londini 1607.
---- Idem in 4. & in 12. ibid.
Joan. Spedi Theatrum Magnæ Britanniæ cum Tabulis, in fol.
Anonymus Ravennas, a nostro Placido Porcheron editus, & illustratus, in 8. Parisiis 1688.
Joan. Antonii Magini Italiæ Theatrum cum tabulis geographicis, in fol. Amstelodami, & Bononiæ.
---- Idem Italice in fol.
Ferdinandi Ughelli Italia Sacra, 8. vol. in fol. Romæ 1644.
Lexicon Geographicum Philippi Ferrarii, in fol. Londini 1657.
---- Idem ab Anton. Baudrand emendatum, & auctum duabus editionibus, Parisiis apud Franciscum Muguet, & auctius 2. vol. in fol. Parisiis apud Michallet.
Divers Itineraires, & voyages par differens Auteurs.
Hub. Goltzii Thesaurus rei antiquæ, in fol. Bruxell. cum tabulis manu Authoris æri incisis, deinde Antuerp. cum Notis Nonni 1608.
---- Ejusdem Icones Imperatorum, in fol. Antuerp. 1645.
---- Ejusdem Opera omnia, continentia omnia Romanæ, & Græcæ Antiquit. monumenta, e priscis Numismatibus eruta, 5. vol. ibid.
Fulvii Ursini Familiarum Romanarum Numismata, in fol. Romæ 1577.
Jani Gruteri Inscriptiones antiquæ cum Notis Ciceronianis in fine 2. vol. in fol.
Thomæ Reinesii Syntagma Inscriptionum antiquarum, in fol.
Ursati Monumenta Patavina, in fol. Patavii 1652.
Henrici Noris Cardin. Cenotaphia Pisana, in fol. Venet. 1681.
---- Ejusdem Epochæ Urbium Syro-Macedonum, 4. Florentiæ 1690.
Ezech. Spanhemius de præstantia, & usu Numismatum, 4. Amstelod.
Harduinus, Patinus, Vaillant, Bonarota, Mezabarba &c. de Numism.
Hieron. Henninger Theatrum Genealogicum, cum Genealogia Saxonica 5. vol in fol.
---- Ejusdem domus Ransaviana, in fol.
Genealogie de la Maison de France par Saint Marthe, 2. vol. in fol.
---- La meme par Blondel, 2. vol. in fol.
Histoire de l' Academie Francoise par Mr. Pelisson, in 12.
Tesseræ gentilitiæ Sylvestri a Petra Sancta, in fol. Romæ.
Le Pere Menestrier du Blazon, 4. vol. 12.
Joan. Bodini Methodus historica, & cum eo Franciscus Balduinus Cælius Secundus, & Antonius Viperanus, in 12.
Gerard. Joan. Vossii Ars historica, 4. Lugd. Batav. 1623.
---- Idem de Historicis Græcis, & Latinis, 2. vol. in 4.
Caroli Sigonii, & Balth. Bonifacii judicium de Historicis Romanis ab Urbe condita ad Carolum M. in 4. Venetiis 1672.
Degorei Whear de ratione, & methodo legendi utrasque historias, & cum eo Lipsii Epistola ejusdem argumenti, & Nau-

Naudæi Bibliographia politica, in 8. Cantabrigiæ 1684.
Gasp. Scioppi de stilo historico, in 16. Amstelodami 1663.

XXI.

Historia Sacra, & Ecclesiastica.

FLavii Josephi Opera G. L. in fol. Genevæ 1634.
---- Eadem modo recuduntur Oxonii cura, & studio Josephi Bernardi, quorum primum volumen prodit nunc Parisiis apud Robustel.
Philonis Judæi Opera G. L. in fol. Paris. 1640.
Annales Tornielli, & Saliani: & Natal. Alexander de rebus vet. Test.
Eusebii Chronicon ex editione Pontani.
---- Idem cum Notis Josephi Scaligeri.
Eusebius, Socrates, Sozomenus, Theodoretus, Theodorus Lector, Philostorgius, Evagrius, ex editione Valesii 3. vol. in fol. apud Robustel.
---- Iidem Latine, in fol. Paris. apud eundem.
---- Iidem G. L. in fol. Genevæ.
---- Les memes Histoires traduites en Francois par Monsieur le President Cousin.
Hegesippus de Excidio Jerosolymitano.
Anastasii Bibliothecarii Historia Ecclesiastica G. L. cum Notis Fabroti, in fol. Paris. ex Typographia Regia.
Cæsaris Baronii Card. Annales, 12. vol. in fol. Romæ, &c. In editione Antuerpiensi desunt ea, quæ scripsit de Regno Siciliæ, sed seorsim edita.
Casauboni, & aliorum Exercitationes in Baronium; & Responsiones Bulengeri, & aliorum pro Baronio.
Abrahami Bzovii continuatio Baronii ad Annum MDXXXV. 8. vol. in fol.
Odorici Raynaldi continuatio item Baronii ad finem Concilii Trid. 10. vol. in fol. Romæ.
---- Ejusdem Epitome octo priorum volum. in fol. ibid.
Henr. Spondani Epitome Annal. Baronii 2. vol. in fol.
---- Ejusdem continuatio 2. vol. in fol.
---- Anonymi de Arminis Observationes ad Annales Ecclesiasticos Henrici Spondani, in 4. 1656.
Anton. Pagi Critica in Annales Baronii pluribus vol. in fol. quorum primum prodiit Parisiis 1689.
---- Ejusdem Dissertatio hypatica, in 4.
Godeau Histoire Ecclesiastique en 3. vol. in fol. jusqu' au dixiéme Siécle.
Memoires pour servir à l'Histoire Ecclesiastique des six premiers Siécles, avec les vies des Empereurs, par Mr. de Tillemont en plusieurs vol. in 4. à Paris chez Robustel.
Histoire Ecclesiastique par Mr. l'Abbé Fleury, en plusieurs vol. in 4. à Paris chez Auboin.
Francisci Archiep. Rotomagi de rebus Ecclesiæ exquisitissima Historia, in fol. Parisiis 1645.
---- Idem de Ecclesiastica Historia, Parisiis 1629.
Henrici Noris Cardin. Historia Pelagiana in fol. Patavii 1673.
---- Ejusdem Vindiciæ Augustinianæ, in 4. Bruxellis 1675.
---- Item Somnia Patris Macedo eodem Aut. sub nomine Fulgentii Fossæi in 4.
Gerard. Jo. Vossii Historia Pelagiana, in 12.
Liberati Breviarium causæ Nestorianorum, &c. cum Notis Garnerii, 8. Paris. 1675.
Historia Monothelitarum, atque Honorii controversia, 8. Paris. 1678.
Clypeus fortium de eodem argumento per P. Franc. Marchesium, 4. Romæ.
Antiquitas illustrata circa Concilia generalia, &c. per Emmanuelem a Schelestrate, 4. Antuerp. 1678.
---- Ejusdem Notitia Ecclesiæ Africanæ, in 4.
Academiarum Universi Terrarum Orbis Historia, Authore Jacobo Midendorp, 8. Coloniæ 168?.
Horatii Turselini Epitome Historiarum, in 8. Lugd. 1621. & alibi.
Florius Sanctus ab Orbe condito ad Christum per Anton. Boleran, in 12. Parisiis 1674.
---- Florus Christianus Authore Augustino Riboti, a Christo nato ad nostra tempora, ibid. editio tertia.
Histoire de Tertullien, & d'Origene par le Sieur de la Motte, 8. Paris 1675.

Boni-

Bonini Mombritii Vitæ Sanctorum 2. in fol.
Fabri Stapulensis Agones Martyrum, in fol.
Surii Vitæ Sanctorum editio prior 6. vol. quibus accessit septimus pro appendice præferenda secundæ editioni.
Jo. Bollandi, & Sociorum Acta Sanctorum per menses pluribus tom. in fol.
Pauli Diaconi Emeritensis liber de Vita Pat. Emeritensium, 4. Ant. 1638.
Vitæ Patrum per Rosvveidum in fol. Antuerp.
Ben. Gononis Vitæ Patrum Occidentis, in fol. Lugduni 1625.
Acta primorum Martyrum selecta per nostrum Theodericum Ruinart, in 4. Paris. 1689.
Anton. Gallonius de SS. Martyrum cruciatibus, & Coloniæ 1602. in 4. Paris. 1660. cum figuris.
August. Lubin Notæ in Martyrolog. Rom. cum tabulis æri incisis, 4 Paris. 1661.
Relations des Missions des Evéques Francois en plusieurs vol. in 8.
Relations des Missions des Peres Jesuites en plusieurs volumes.
Anastasius de Vitis Pontificum ad Nicol. I. in 4. & in fol. typis regiis.
---- In eundem Notæ Dadini Altaserræ 4. Paris. 1680. Robustel.
Platina de Vitis Pontif. in fol. Venetiis 1518.
---- Idem cum Annot. Onuph. & continnatione ejus, in fol. Coloniæ 1574. & in 4. 1600.
Onuphr. Panvinii Epitome Pontificum, & Cardinalium tituli, 4. Venetiis 1577.
---- Item a Paulo II. ad Pium V. cum Platina.
---- Item XXVII. Pontificum Elogia, & imagines aureis typis, in fol. Romæ 1568.
Papyr. Masso de Episcopis Urbis, 4. Paris. 1586.
Antonio Cicarelli Vite dei Pontef. 4. Romæ 1588.
---- Ejusdem Vitæ Pontif. a Pio V. ad Clem. VIII. cum Platina.
Alfonsi Ciaconii Vitæ Pontificum cum additionibus aliorum, 4. vol. in fol. Romæ 1677.
Vies des Papes par André du Chesne 2. vol. in 4. 1616. in fol. 1645.
Historia Romanorum Pontif. qui in Gallia sederunt, cum Notis Bosqueti, 8. Paris. 1632.
Vitæ Paparum, qui Avenione sederunt, cum Notis Steph. Baluzii in 4. Paris. 1692.
Historiæ Pontificum a Martino V. per numismata, Authore Claud. du Molinet, in fol. Paris. 1679.
Augustini Steuchi Eugubini de donatione Constantini per L. Vallam, &c. in 4. Lugd. 1547.
Histoire de la Delivrance de l' Eglise par Constantin, &c. par le pere Morin, in fol. Paris. 1630.
Monumenta vetera contra Schismaticos per Tengnagellum, in 4. Ingolstadii 1612.
Onuph. Panvinius de Cardinalibus, 4. Paris. 1590.
Histoire generale des Cardinaux par Aubery 2. vol. in 4. Paris.
Vies de Cardinaux Fancois par Fr. du Chesne, 2. vol. in fol. Paris. 1660.
Flores Historiæ Cardinalium per Ludov. d' Attichy, 2. 2ol. 1660.
Vita Jo. Franc. Commendoni per Anton. Mar. Gratianum a Burgo, in 4. Paris. 1669.
Toutes les vies particulieres des Papes & des Cardinaux.
Traité de l'Origine des Cardinaux, avec un Traité des Legats à latere, in 12. Paris. 1665.
Histoire des Conclaves depuis Clement V. jusqu á present, secunde edition augmentée, 2. vol. in 12. Anisson 1691.
Roma subterranea, 2. vol. in folio.
Cæsar Rasponus de Basilica Lateran. in fol.
Vaticanæ Basilicæ descriptio, authore Romano Canonico, in fol. Romæ 1646.
Paulus de Angelis de Basilica Liberiana, in fol. Romæ 1621.
Italia sacra per Ughellum, 9. vol. in fol.
Hieronym. Rubei Historia Ravennensis, in fol. Venet. 1590.
Sicilia Sacra per Rochum Pirrum, cum Notitia Abbatiarum, & Prioratuum, quæ in plerisque Exemplaribus desideratur 3. vol. Panormi.
Sanctuarium Capuanum, Authore Michaele Monacho, 4. Neapoli 1630.
-- Ejus-

---- Ejufdem recognitio per Authorem, 4. ibid. 1637.

Toutes le Hiftoires particulieres des Eglifes d'Italie.

Gallia Chriftiana Sancta Marthanis, 4. vol. in fol.

Notitia Epifcopatuum Galliæ per Papyr. Maffonum 8. Parif. 1606.

Ecclefiæ Gallicanæ Hiftoriarum tom. 1. per Franc. Bofquet. 4. Parif. 1636.

Caroli Cointii Annales Ecclefiaftici Franc. 8. vol. in fol.

Frodoardi Hiftoria Remenfis per Sirmond. 8.

Guill. Marlot Metropolis Remenfis, 2. vol. in fol. Infulis, & Remif.

---- Theatre d'Honneur, ou le facre des Rois, par le meme, 4. Reims 1643.

Chriftoph. Brovveri Annales Trevirenfes, editio fecunda, 2. vol. in fol.

---- Ejufdem fidera Germaniæ, in 4.

Gefta Pontificum Leodienfium per Joan. Chapeaville, 3. vol. in 4.

Barthol. Fifen Flores Ecclefiæ Leodienfis, in fol. Infulis 1647.

Valderici Chronicon Cameracenfe, & Atrebatenfe, 8. Duaci 1615.

Annales rerum Belgicarum per Aub. Miræum, 8. Bruxell. 1624.

Notitia Ecclefiarum Belgii, Diplomata Belgica, & Codex Donationum per Miræum, 3. vol. in 4.

Notitia Epifcopatus Deventrienfis per Jo. Lindebornium, in 8. Colon. 1670.

Hiftoires des Evéques de Mets par Meuriffe, in fol.

Jacob. Malbrancq. de Morinis, 3. vol. in 4.

Hiftoire des Soiflons par Dormay, 2. vol. in 4.

Hiftoire des Evéques de Chalon fur Marne par Rapine, in 8.

Hiftoire de Beauvais, &c. par Lovvet, 2. vol. in 8.

Claud. Hemeræi Augufta Viromanduorum, 4 Parif. 1642.

Hiftoire des Archeveques de Rouen par le Pere Pommeraye, fol.

---- Hiftoire de l'Eglife cathedrale par le meme.

Hiftoire des Evéques du Mans par Antoine le Corvaifier, 4. Parif. 1648.

Bondonnet des Evéques du Mans in 4. Parif. 1653.

---- Des Miffions de Gaules, par le meme, 4. ibid. 1653.

Hiftoria Epifcoporum Cenomanenfium in tomo. 3. noftrorum Analectorum, in 8. Parifiis apud Robuftel.

Albert le Grand, des Saints & des Evéques de Bretagne, in 4.

Patriarchium Bituricenfe in tom. 1. Bibliothecæ novæ Labbeanæ.

Joan. Savaro de Sanctis, & Ecclefiis Claromontanis 8. Parif. 1608.

Jacobus Tavellus de Epifcopis Senonenfibus, in 4. Parif. 1608.

Hugonis Mathoud Catalogus Epifcoporum Senonenfium, in 4. Parifiis 1688.

Hiftoria Epifcoporum Antifiodor. in tomo 2. Bibliothecæ novæ Labbeanæ.

Nicolai Camufati Promptuarium Tricaffinum, 8. Trecis 1610.

Hiftoria Hugonis S. Mariani Monachi, edita ab eodem, fub titulo: Chronologia Anonymi Monachi Antiffiodorenfis, 4. Trecis 1608.

Hiftoire du Diocefe de Troyes, & par Defguerrois, 4. Troyes 1637.

Gerardi du-Bois Hiftoria Ecclefiæ in fol. Parif. 1690.

Claud. Hemeræus de Academ. Parifienfi, in 4. Parif. 1637.

Hiftoria Univerfitat. Parifienfis, Auth. Cæf. Egaffio Bulæo, 6. vol. in fol.

Jo. Launoii Hiftoria Collegii Navarræ in 4. Parif. 1677. apud Robuftel.

Antiquitez de Paris par Jacques du Breuil, fol.

---- Supplementum per eumdem, in 4.

Caroli de la Sauffaye Annal. Ecclefiæ Aurelian. in 4.

Jean Besly de Evéquez de Poitiers in 4.

---- Des Comtes de Poitiers par le meme, in fol.

Jacobi Severtii Chronologia Antiftit. Lugdunenfium in fol. & in 4.

Hiftoire de la Ville de Lyon ancienne & moderne, par le Pere J. de Saint Aubin, in fol. Lyon 1666.

Hiftoire du Pays de Foerz par de la Mure, 4. Lyon 1674.

Memoires pour l'Hiftoire de Bourgogne, par Berard in fol.

Hiftoire civile & Ecclefiaftique de Chalon fur Saone, par le Pere Perry, in fol. Chalon 1659.

Hiftoi-

Histoire de Bresse & du Bugey par Guichenon, fol. Lyon 1650.
---- Histoire de Savoye par le meme, 2. vol. in fol.
Bibliotheca Sebusiana par le meme, in 4.
Chronologia Pedemontana, Auth. Franc. Augustino ab Ecclesia, in 4. Taurini 1645.
Episcoporum Vasionensium res gestæ per Joan. Columb. 4. Lugd. 1656.
---- Ejusdem Manuasca, & Episcopi Sistaricenses, 12. Lugd. 1672.
Histoire de l' Eglise & des Evéques d' Avignon par Fr. Nougier, in 4. Avignon 1659.
Joannis Jac. Chiffletii Vesontio, in 4.
Basilea Sacra per Patres Collegii Bruntrutani, 8. Bruntruti 1658.
Petri Saxii Pontificium Arelatense, 4. Aquis Sextiis 1629.
Jo. Bapt. Guesnay Provinciæ Massiliensis Annales, in fol. Lugd. 1657.
---- Ejusdem Cassianus illustratus, in 4.
La Chorographie de Provence par Honorè Bouche, 2. vol. in fol. Aix 1664.
Annales de l' Eglise d' Aix en Provence, par Pitton, 4. Lyon 1668.
Histoire de la meme Ville par le meme, in fol. Aix 1666.
Historica Nomenclatura Præsulum Regiensium per Simeonem Bartel, 8.
Josephi Altelmi de initiis Ecclesiæ Forojuliensis, 4. Aquis-Sext. 1680.
Histoire generale du Dauphinè par Nicolas Chorier, fol. Grenoble 1661.
Histoire de Languedoc par Catel, in fol.
---- Histoire des Comtes de Toulouse par le meme.
Series Præsulum Magalonensium, & Monspæliensium, Author. Pet. Gariel Tolosæ.
Marca Hispanica Authore Petro de Marca, a Stephano Baluzio edita, & illustrata, in fol. Paris. 1688.
---- Ibid. Gesta veterum Comitum Barcinonensium, Nicolai Specialis libri VII. de rebus Siculis, Chronicon Barcinonense, Chronicon Ulianense, & plurima Acta vetera.
---- Histoire de Bearn par le meme, in fol. Paris. 1640.
Histoire de l' Eglise de Tolede en Espagnol, in fol. Madrid 1645.
Les Annales de la Corona d' Aragon par Geronymo Curita, 6. vol. in fol.
--- Item un volume de Tables.
Historias Ecclesiasticas de Aragon, en que se continuan los Annales de Curitapor Lanuza, in fol. Saragoce 1622.
Lusitania infulata, & purgata ab Ant. de Macedo, 4. Paris. 1663.
Antiquitez de la Capelle du Roy, par G. Du Peyrat, fol. Paris. 1645.
Prosographie, ou description des personnes illustres, tant chretiennes que profanes, par Antoine du Verdier, 3. vol. in fol. Lyon 1603.
Recueil de tout ce qui s' est fait pour & contre les Protestans, particulierement en France, par Jean le Fevre, 4. Paris chez Leonard. 1686.
Witichindi Annales cum Chronico Ditmari, &c. in fol. Francof. 1577.
--- Idem cum Rosvitæ Poematis, in fol. ibid. 1621.
Philippi Brietii Annales Mundi, 7. vol. in 8. Amstelod.
Adami Bremensis Chronicon in fol.
Triapostolatus Septemtrionalium regionum, 8. Colon. 1642.
Lambertus Scafnaburgensis, & alii Scriptores Germanici.
Nicol. Serarii Historia Moguntina, in 4, Moguntiæ 1604.
Marci Velseri Opera omnia, in fol. Norimbergæ 1682.
Franc. Guillimanus de Episcopis Argentinensibus, 4. Friburgi 1608.
Ferdin. de Furstenberg Monumenta Paderbonensia, editio 2. in 4. Antuerpiæ 1672.
Metropolis Salisburg. Authore Hundio, 2. vol in fol. Monachii 1624.
Jac. Gretserus de Sanctis Eistetensibus, 4. Ingolst. 1617.
---- Ejusdem Divi Bambergenses, 4. ib. 1621.
Petri Lambecii Origines Hamburgenses, &c. 4. Hamburgi 1652.
Cosmas Pragensis, Dubravius, & alii de rebus Boemicis.
Historia Gothorum, Wandalorum ab Hugone Grotio in ordinem digesta, 8. Amstelod. 1655.
Vitæ illustrium Virorum Germaniæ per Christoph. Browerum 4. Mogunt. 1619.

Gabr.

Gabr. Bucelini Topographia Germaniæ 2. vol. in fol. Aug. Vindel. 1665.
Joan. de Beka de Episcopis Ultrajectinis, &c. fol. Ultrajecti 1643.
Ven. Bedæ Historia Ecclesiastica gentis Angl. Latine & Saxon. fol. Cantab. 1643.
Willelmi Malmesbur. & aliorum Historiæ, in fol.
Matthæus Westmonasteriensis, Th. Walsingam, &c.
Matth. Parisiensis Historia, in fol.
Anglic. Historiæ Scriptores decem, 2. vol. in fol. Londini 1652.
Rerum Anglicarum Scriptores alii, 2. vol. in fol. Oxonii 1684.
Nic. Harpsfeldii Historia Ecclesiastica Anglicana, in fol. Duaci 1622.
Franc. Godwinus de Præsulibus Angliæ, in 4. Londini 1616.
Britannicarum Ecclesiarum Antiquitates per Jacob. Usserium, in 4. Dublini 1639. & in fol. Londini auctior.
Alfordi Annales Ecclesiæ Britannicæ, 4. vol. in fol. Leodii 1667.
Nic. Sanderus de Schismate Anglic. 8. Colon. 1587. &c.
--- Le meme en Francois par Mr. de Maucroix.
--- Défense de cet Aucteur par Mr. le Grand contre Burnet.
Jac. Waræus de Hibernia, & antiquitatibus ejus, 8. Londini 1654.
Jac. Lingæus de vita, & moribus Mart. Lutheri, Andreæ Carlostadii, Petri Martyris, & Joan. Calvini, 8.

XXII.

Historia Monastica.

FRanc. Bivarius de Monachatu Orientis, in fol.
Acta Sanctorum Ord. S. Benedicti in sæculorum classes distributa, 7. vol in fol. Paris. apud Carol. Robustel.
Essay de l'Histoire Monastique d'Orient par un des notres, 8. Paris.
--- Abregé de l'Histoire de S. Benoist par le meme, 2. vol. in 4. à Paris chez Coignard.
Annales de l'Ordre de S. Benoist par Anton. Yepes en Espagnol & en Francois, 7. vol. in fol.
Antonii Tornamiræ Historia Monastica dell'Ord. di San Bened. fol. Palermo, 1673.
L'Année Benedictine par M. Jacqueline de Blemur, 7. vol. in 4.
Eloges de plusieurs personnes illustres de l'Ordre de S. Benoist, par le meme, 2. vol. in 4.
Aub. Miræi Origines Monasticæ, 12. Colon. 1620.
--- Ejusdem Origines Cœnob. Benedict. in Belgio, 8. Antuerp. 1606.
--- Item omnium Cœnobiorum Hannon. 12. Montibus 1650.
--- Item de Collegiis Canonicorum per German. 8. Colon. 1614. & 1615.
Neustria Pia per Arturum de Moustier in fol.
Gasp. Bruschii Monasteriorum German. Centuria prima, fol. Ingolst. 1651.
Caroli Stegelii Monasteriologia Germaniæ, in fol. August. Vindel. 1619.
Monasticum Anglicanum, 3. vol. in fol. Londini.
Apostolatus Benedict. in Angl. per Cl. Reinerum, fol. Duaci 1626.
Chronicon Casin. cum Notis Angeli de Nuce, in fol. Paris. 1668.
Elogia Abb. Casinens. per M. Anton. Scipionem, in fol. Neapoli 1630.
Petrus Diac. de Viris illustr. Casinensibus, 8. Paris. 1666, & Romæ.
Historia Monaster. Carbon. Ord. S. Basil. Auct. Paulo Æmil. Sanctorio, Romæ 1601.
Toutes les Histoires particulieres des Monasteres, comme
Historia Wirtemuthensis, & Girvensis Monasteriorum per Venerab. Bedam, ex editione Jac. Waræi.
Chronologia Monasterii Lerinensis, in 4.
P. Roverii Reomaus, 4. Paris. 1637.
Histoire de l'Abbaye de Tournus par le Pere Chifflet, in 4.
Histoire de l'Abbaye de S. Ouven, par le Pere Pommeraye, in fol.
Histoire de l'Abbaye de Nostre Dame de Soissons, par Dom. Michel Germain, in 4. Paris chez Coignard.
Christoph. Broweri Antiquitates Fuldenses, in 4.
Sacra Eremus Deip. Virg. apud Helvet. Auct. Christ. Hartmanno Friburg. 1611.
Basilica S. Udalrici, in fol. Augustæ Vindelicorum, 1627.

Annales Monast. Cremisanensis, in fol. Salisburgi 1677.
Chronicon Monasterii Schirensis a Steph. Abb. in fol. 1623.
Epitome Fastorum Lucellensium, & Monasteriorum Mulbrunensis, & Parisiensis descriptio, per Bernard. Abb. Lucellens. in 8. Bruntruti 1667.
Origines Murensis Monast. in Helvet. &c. in 4. Spirembergii 1618.
Chronicon Abbatiæ SS. Petri & Pauli de Claxiate Mediolani, Authore D. Placido Puricello, in 4. Mediolani 1645.
---- Alia Opera Historica ejusdem Authoris.
Chronicon Cluniac. &c. in Bibliotheca Cluniacensi, in fol.
Historia S. Martini de Campis, per D. Martin Marrier, 4. Paris. 1637.
Historiarum Camaldul. lib. 3. Auct. August. Florentino, 4. Florentiæ 1575.
---- Histor. Camaldul. pars poster. per eundem, 4. Venet. 1579.
---- Forma vivendi Camaldulensium 8. Paris. 1671.
Chronicon Cartusiense per Petrum Dorland 8. Colon. 1608.
---- Bibliotheca Cartusiana per Petræum, & Origines ejusdem Ordinis per Miræum, 8. Coloniæ 1609.
Annales Cartusienses modo excuduntur in Cartusia majori.
Annales Ord. Grandimontensis, Auct. Joan. Levesque, 8. Trecis 1662.
---- Regula S. Stephani fundatoris ejusd. Ord. in 12.
Angeli Manrique Annales Cistercienses, 4. vol. in fol. Lugd.
---- Notitia Abbatiarum Ord. Cisterc. per Jongelinum, in fol. Colon. 1640.
---- Chronicon Cisterc. per Miræum, 8. Lugd. 1614.
---- Ambrosianæ Mediol. Basilicæ Ord. Cisterc. monumenta, Authore Joanne Petro Puricello, in 4. Mediol. 1653.
Historia M. Oliveti Auct. Secundo Lancelloto, 4. Venet. 1623.
Cronica della Chiesa, e Monasterio di S. Maria in Campis, già capo della Congregazione del Corpo di Cristo, dell' Ordine di S. Benedetto, del Signor Lodovico Jacobilli, 4. in Fogligno.
De hac Congregat. Corp. Jesu Christi fit mentio in Historia Montis Oliveti, per Secundum Lancellotum, lib. 2. cap 69.
Cronica del Monasterio di Sassovivo, già capo di una Congregazione dell' Ordine di San Benedetto detta di Sassovivo, del medesimo Autore, in 4. Foligno 1653.
Cronica di Monte Vergine, di D. Gio. Giac. Giordano Abb. fol. in Nap. 1649.
Histoire Monastique d'Irlande par Monsieur Lallemand, 12. Paris. 1590.
Histoire da Font-Evraud, Paris 1642.
---- Apologia pro Roberto de Arbricellis, Authore P. de la Mainferme pluribus Dissertationibus.
Vera Origine del Sacro Ordine de' Servi di Santa Maria, del Padre Arcangelo Giani, 4. Firenze 1591.
Annales Minorum, Authore Luca Wadingo, 8. vol. in fol. Lugd. 1625.
---- Scriptores Ordin. Minorum, eodem Authore, fol. Romæ 1650.
Historia Seraphicæ Relig. per Franc. Gonzagam, in fol. Romæ 1587.
Martyrolog. Franciscan. per Arturum a Monasterio, in fol. Paris. 1653.
Orbis Augustinianus, Auct. August. Lubin cum figuris æneis, 4. Paris. 1659.
Histoire de l'Ordre de Nostre Dame de la Mercy, fol. Amiens 1685.
Chronicon Minimorum per Franc. Lonovium, fol. Paris. 1635.
Historia Clericorum Regul. Auct. Petro Grisio, 8. Parisiis 1630.
Historia Soc. Jesu per Orlandinum, in fol. Antuerp. 1610.
---- Emman. a Costa de rebus in Oriente per Jesuitas gestis, 8
---- Jo. Petri Maffæi Historiæ Indicæ, &c. fol. Colon. 1589.
---- Imago primi Sæculi Soc. Jesu, fol. Antuerp.
Historiæ Cleric. Regularium, Auct. Josepho Silos, 3. vol. in fol. Romæ 1650.
Histoire des Carmes Dechaussez, par le P. Gabriel de la Croix, in fol. Paris 1655.
Prosperi Stellartii fundamina, & Regulæ omnium Ordinum Monasticorum, in 4. Duaci 1626.

XXIII.

Historia Civilis, & Profana.

Historiæ Græcæ veteres Scriptores, Herodotus, Thucidides, Xenophon, Pausanias, Diodorus Siculus, Arrianus de Expeditione Alexandri, Plutarchus, Q. Curtius, Justinus, Ælianus.

Historiæ Poeticæ Scriptores antiqui Græcolat. cum Notis, 2. vol. Londini 1675.

Historiæ Byzantinæ Scriptores, 29. vol. in fol.

Sub hoc numero comprehenduntur Chronicum Paschale, seu Alexandrinum, & duo Zonaræ volumina, ex editione Domini du Cange. Quibus etiam addi possunt Familiæ Byzantinæ, Ville-Hardouin, & Vita S. Ludovici per Joinville, ex eodem Du-Cange.

Historiæ Romanæ veteres Scriptores, Titus Livius Patavinus, Jul. Cæsar, Dionysius Halicarnasseus, Dion Cassius, Xiphilinus, Polybius, Sallustius, Appianus, Svetonius, Cornelius Tacitus, Lipsii, Herodianus, & cum eo Zosimus Comes, &c.

Historiæ Augustæ Scriptores per Casaubonum, & Salmasium.

Ammianus Marcellinus ex editione secunda Valesiana, in fol. Paris.

Histoire Romaine de Coeffeteau, Jules Cesar, & Tacite par d'Ablancourt.

Cuspiniani Cæsares, &c.

Caroli Sigonii Opera omnia, 3. vol. in fol.

Les grands chemins de l'Empire par Nicolas Bergier, 4.

---- Des Antiquitez de la Ville de Reims, par le meme, 4. Reims.

Paul. Diac. de gestis Longobard. 8. Lugd. Bat. 1596.

Italiæ illustratæ Scriptor. fol. Francof.

Guicciardini Historia, & aliæ particulares.

Historiæ Francicæ Scriptores per Andream Chesnium, 5. vol. in fol. Paris.

Hadr. Valesius de rebus Franc. 3. vol. in fol.

---- Ejusdem Notitia Galliarum, in fol.

Omnes alii Scriptores, tam Latini, quam Galli, qui scripserunt Historiam Galliæ, Paulus Æmilius, Froissart, Philipp. de Comines, Recherches de Pasquier, Gaguinus, Papyrius Massonius, Histoire de S. Louis par Mr. de la Cheze, & par Mr. l'Abbé de Choisy, Philippes de Valois, & Carles V. par le meme, Historia Caroli VI. & illa Caroli VIII. L'Histoire des neuf Charles, L'Histoire de M. de Thou; Histoires de Mr. de Mezeray, & de Mr. de Cordemoy.

Florus Gallicus Authore B. Berthaud, 12. Paris. 1648.

Histoires particulieres des pays de France.

Histoires des Familles par M. du Chesne.

---- Ejusdem Bibliotheca Historicorum Galliæ, 8. & in fol.

Traité des Familles de France par le P. Anselme Augustin Déchaussé, de la troisiéme édition, 2. vol. in 4.

Memoires differens pour l' histoire de France.

Historiæ Germanicæ Scriptores, idest Collectiones Lindembrogii 1. vol. Pistorii, 2. vol. Reuberi, 1. vol. Urstisii, 1. vol. Goldasti 1. vol.

Olaus Magnus, in fol. Basileæ.

Pontani Historia Danica.

Polonicæ Historiæ Corpus, Basileæ 1582.

Cormeri Polonia.

Rerum Boemicarum Scriptores, in fol. Hanoviæ 1602.

Albertus Grantzius, Bonfinius de rebus Hungaricis.

Aventini Annales Boiorum.

Corpus Historiæ Hispanicæ.

Historicæ Anglicanæ Scriptores post Ven. Bedam, Scriptores decem, &c. de quibus supra.

Polydori Virgilii Historia Anglicana.

Hectoris Boetii Historia Scotorum, Leslæus, Buchananus, &c

XXIV.

Libri humaniorum literarum, & eruditionum.

Authores omnes editi ad usum Serenissimi Delphini, 55. vol in 4. editi in Gallia, in 8. cum Notis variorum, 80. vol. in Hollandia.

---- Authores variorum.

Plinii Secundi Epistolæ.

Turnebus, Budæus, Angelus Politianus, Muretus.

Erasmi Opera omnia 9. vol. in fol. item Casau-

Casauboni, Scaligeri, Salmasii, Justi Lipsii, Hugonis Grotii, cujus Epistolæ nuper vulgatæ sunt, in fol. Amstel. 1687.
---- Theologica ejusdem Opera, 4. vol. in fol.
Anton. Van-Dale de Oraculis Ethnicorum, &c. 8. Amstel. 1683.
Corpus Poetarum Græcorum, G. L. 2. vol. in fol. Genevæ.
---- Aliud apud Stephanum, 1. vol. in fol.
---- Corpus Poetarum Latinorum, in 4.
Poetæ recentiores illustriores, Rapin, Comire, la Rue, Vavassor, Santeuil, Beverinus, Giannettasius, &c.
Gruteri Thesaurus criticus.
Apparatus Ciceronis.
Thesaurus Linguæ Græcæ Henr. Steph. cum Appendice, & Glossario, quæ in aliquibus desunt, 4. vol. vel etiam 5. in fol.
Thesaurus Linguæ Latinæ 3. vol. in fol. apud Stephanum; optima est editio Lugduni apud Tinhium.
Olai Wormii monumenta Danica, &c. in fol.
Glossarium Latinum Cangianum, 3. vol. in fol.
---- Ejusdem Glossarium Græcum cum appendice ad Glossarium Latinum, 2. vol. in fol. apud Anissonios.
Joan. Mabillon de re Diplomatica, &c. in fol. cum figuris, Paris.
---- Ejusdem vetera Analecta, 4. vol. in 8. Paris. apud Robustel.
---- Ejusdem Musæum Ital. 2. vol. in 4. Paris. apud Robust.
Josephi Perezii Monachi Benedict. Dissertat. Ecclesiast. 4. Salmant. 1692.
Fabiani Index universal. Alphabeticus, in fol. Romæ 1612.
Joannis Molani Index Materiarum, in 4. Colon. 1618.
Constantini Lexicon G. L. in fol. 1592.
Joan. Jacobi Hofmanni Lexicon, 4. vol. in fol. Basileæ 1677.
Martini Lipenii Bibliotheca realis Theologica, &c. omnium materiarum, 6. vol. in fol. Francof. 1685.
Joan. Gaspari Svieeri Thesaurus Ecclesiast. ex Patribus Græcis, 2. vol. in fol. Amstel. 1682. Opus utilissimum.
Spelmanni Glossarium 2. vol. in fol.
Martini Lexicon philologicum, 2. vol. in fol.

Lexicon Græcum Schrevelii, 4. Lond. & 8. Cantabr. & Amstel.
Josephi Laurentii Amalth. Onomast. in fol. & in 4.
Lexicon Mathematicum, Authore Hieronymo Vitali Clerico Regul. 4. Romæ 1690. apud Josephum Vannaccium.
Dausquii Orthographia, &c.
Varii Dictionarii Latini, Gallici, Italici.
Dictionaire Historique de Moreri, 3. vol. in fol. & 4. vol. in fol.
Remarques sur la Langue Francoise de Vaugelas, du P. Bouhours, de Menage, &c.
Les meilleurs Traductions Francoises.
Variæ lectiones Mureti, Samuelis Petiti, &c. avec les Observations philologiques des meilleurs Auteurs.
Joachim Peronius de Linguæ Gallicæ Origine, 8.
---- Alia ejusdem Opera.
Henr. Stephani de abusu linguæ Græcæ, 8. 1663.
Vitæ selectorum aliquot virorum, &c. per Bartesium, 4. Londini 1681.
Scevolæ Sammarthani Elogia virorum doctrina illustrium, qui superiori Sæculo in Gallia floruere, in 8.
Auberti Miræi Elogia Belgica, in 12. Antuerp. 1602.
Vita Peireschii per Gassendum, in 4.
Vie de Mr. Descartes par Mr. Baillet, 4. Paris 1691. L'abregé in 12.
Education, Maximes, & Reflexions de Mr. de Moncade, 12. Rouen 1691.
Toutes les vies des personnes illustres en erudition.

XXV.

Bibliothecarii, & Bibliothecarum Catalogi.

Bibliotheca Ecclesiastica per Aubertum Miræum, in fol.
Bibliotheca Photii G. L. de qua jam alibi.
Bibliotheca Sixti Senensis, de qua etiam alibi.
Roberti Bellarmini Bibliotheca.
Philip. Labbe de Scriptor. Ecclesiasticis, 2. vol. in 8. Paris. 1660.
---- Ejusdem Bibliotheca Chronolog. Scriptor. Ecclesiast. 24.

---- Roberti Bellarmini continuatio per Andr. Saussay, 4. Tulli 1665.

Bibliotheca Classica Greorgii Draudii, 2. vol. in 4.

Anton. Possevini Apparatus Sacer, in fol. Coloniæ 1608.

---- Ejusdem Bibliotheca selecta, fol. Venet.

Bibliotheca Gesneri, in fol.

---- Partitiones ejusdem, in fol.

---- Ejusd. Epitome per Josiam Simlerum, in fol. 3. editionis.

Petrus Halloix de illustribus Eccles. Orientalis Scriptor. 2. vol. in fol.

Nouvelle Bibliotheque des Auteurs Ecclesiastiques, par Mr. Du Pin à Paris.

---- Remarques sur cette Bibliotheque, par le P. Matthieu Petit-didier, in 8. Paris chez Hortemels.

Jugemens des Scavans sur les Auteurs, &c. par Mr. Baillet en plusieurs vol. in 12.

Bibliotheca curiosa antiquariorum Eccl. Doctor. & Classicorum Authorum, Authore Joan. Hallervodio, in 4. Regiomonti. 1676.

Danielis Georgii Morhoff Poly Histor. sive de notitia Author. & rerum Commentarii, in 4. Lubecæ apud P. Bochmannum 1688.

Censura quorundam Scriptorum, qui sub nominibus alienis citari solent, Authore Roberto Coco Hæretico. 4. Londini 1614.

Andr. Riveti Critici Sacri, in 4. Genevæ 1626. Author est Hæreticus.

Abrahami Sculteti Hæretici Medulla Theologica Patrum, 4.

Biblioteque de du Verdier, 3. vol. in fol.

Bibliotheca Cæsarea Authore Pet. Lambecio, 8. vol. in fol. Vindobonæ.

Bibliotheca Hisp. Auct. Andr. Scotto sub nom. A. S. Peregrini, 4. Francof. 1608.

Dissertationes Ecclesiasticas por el honor de los antiquos, contra las ficciones modernas, per D. Gaspar d'Ibannez, in fol. Saragoce 1671.

Joan. Ptisc. Pitseus de Scriptoribus Angliæ, 4. Paris. 1619.

Jacobus Wareus de Scriptoribus Hiberniæ, in 4. Dublinii 1639.

Joan. Leslæus de Origine Scotorum, 4.

Aub. Miræus de Belgicis Scriptoribus, 4.

Anton. Sanderus de Scriptoribus Flandriæ &c. Antuerp. in 4.

Nicolò Toppi Bibliotheca Napolitana, in fol. Nap. 1678.

---- Addizioni copiose di Lionardo Nicod. alla Bibliotheca Napolitana.

Carolus de Visch de Scriptoribus Ordin. Cisterc. 4.

Ambrof. Gozzæi Catalogus Virorum doctrina illustr. ex Ord. Præd. 8. Venet. 1605.

Petri Lucii Carmelitana Biblioth. 4.

Encomium Augustinianum, Auct. Philip. Elsio, in fol. Bruxell. 1654.

Biblioth. Scriptorum Soc. Jesu a Philip. Alegambe, in folio, Antuer. 1643.

---- Eadem aucta a Nathan. Socvvello, in fol. Romæ 1676.

Philip. Labbe Bibliotheca Bibliothecarum, in 8. Paris. 1664.

Ex hoc libro cæterorum Authorum Nomina sciri poterunt, qui Scriptorum Catalogos concinnarunt.

Index librorum prohibitorum, Innoc. XI. jussu editus, in 12. Romæ 1681.

Histoire de l'Imprimerie par de la Caille, in 4. Paris.

Bibliographia Parisina, seu Catalogus librorum Parisiis excusorum ab Anno 1647. usque ad 1662.

In Catalogis variarum Bibliothecarum libros fas erit invisere, in quibus de qualibet materia pertractatur. Præcipui Catalogi sunt, qui continentur in Bibliotheca Barbarina, 2. vol. in fol. & in Bibliotheca Oxoniensi, Domini des Cordes, Domini de Thou; ex quibus norma colligi poterit ad aliquam Bibliothecam construendam.

Catalogus librorum Bibliothecæ Illustriss. Archiepiscopi Remensis modo sub Prælo sudat.

FINIS.

IN-

INDEX MATERIARUM,

Quæ in duobus his Tomis continentur.

Bi-

D

E

I

Supe-

N

O

Nun-

Phy-

de

T

Finis Indicis Materiarum.

Cata-

Index Librorum aliquot majori numero & propriis typis extantium apud Laurentium Basilium Venetiarum Bibliopolam.

SAncti Augustini de Doctrina Christiana, 8. Venezia 1764.
Baronii (Cæsaris Cardin.) Annales Ecclesiastici, fol. 12. volum. Venetiis 1705. 1712.
Bossuyt (Jacobi) Theologia Moralis, 12. 2. vol. 1767.
Boucat (Antonini) Theologia Patrum 4. 8. vol. 1766.
S. Bernardi Clarevallensis Opera cum Notis PP. S. Mauri fol. 3. vol. 1765.
Carriere (Francisci) Historia Chronologica Pontificum Romanorum, 12. 1697.
Corazza (Cajetani) Tractatus Theologico-morales, 4. 2. vol. 1735. 1736.
Corsetti (Bartholomæi) Praxis Sacrorum Rituum, cum add. & Notis, 8. 1739.
S. Cyrilli Hierosolymitani Opera Omnia fol. G. L. Ven. 1763.
Delrio (Martini S. J.) Disquisitiones magicæ, editio nova auctior & correctior, 4. 3. vol. 1746.
Duhan (Laurentii) Philosophus in utramque Partem, 12. Ven. 1768.
S. Ephrem Syri Opera omnia, fol. 2. vol. 1756.
Examen Ordinandorum P. Ladislai Sennyei S. J. 12. 1758.
D. Fulgentii Opera, 8. Venet. 1696.
Ferrari (Lucii) Prompta Bibliotheca fol. 8. vol. 1766.
Gallicanæ Ecclesiæ Doctrina de Romani Pontificis Auctoritate, 4. 2. vol. Leodii 1747.
Godeau (Antonii) Theologia moralis, 4. 1758.
Grotii (Hugonis) de jure Belli & Pacis cum notis variorum & Samuelis Cocceii, 4. 5. vol. 1758.
Huetii Demonstratio Evangelica, 4. 2. vol. Ven. 1765.
Hugonis (Hermanni) Pia Desideria, 12. 1757.
Lamy (Bernardi) Apparatus Biblicus, sive Manuductio ad Sacram Scripturam 8. cum figur. 1767.
Leotardi (Honorati) De Usuris cum Dissertat. P. Francisci Zech fol. Venetiis 1761.
Lessii (Leonardi S. J.) de Justitia, & Jure, fol. Ven. 1734.
Mastrii (Bartholomæi) Theologia Moralis, fol. Ven. 1723.
Manuale Theologiæ Dogmaticæ, sive ad Quæstionem: *Ubi Scriptum est?* Catholicorum vera, Acatholic. falsa responsio, a S. J. Theologo collecta, 24. 1762.
Natalis Alexandri Historia Ecclesiastica in 4. 18. vol. Venetiis. 1771.
Petavii (Dionysii) Rationarium Temporum cum Appendice usque ad annum 1758. 8. 2. vol. 1758.
---- (Dionysii) Doctrina Temporum, fol. 3. vol. Ven. 1757.
Pineda (Joannis) Comment. in Librum Job. fol. 2. vol. Ven. 1739.
Pirhing (Enrici) Jus Canonicum, fol. 5. vol. 1759.
Pontii (Basilii) de Sacramento Matrimonii. Accedit Tractatus de tuenda ac docenda Doctrina DD. Augustini & Thomæ fol. 1756.
Puffendorf (Samuelis) de Jure Naturæ & Gentium cum Barbeyrac, 4. 3. vol. Lipsiæ 1759.
Ranst (Francisci O. P.) Historia Hæreticorum, & Hæresum, 8. 1759.
---- Veritas in medio, seu Theses Damnatæ, cum vita Paschasii Quesnel, 8. 1768.
---- De Indulgentiis, & Jubilæo, 8. 1760.
Stephani (Pauli) de Episcoporum Judiciis 4. Ven. 1750.
Vallensis (Andreæ) de Beneficiis Ecclesiasticis, 4. Ven. 1758.
---- (Paratitla Juris Canonici, seu Decretalium explicatio, & Annonis Schnoremberg Regulæ juris Canonici, 4. 1764.
Van-Roii (Leonardi) Theologia moralis, 12. 5. vol. Antuerpiæ 1735.
Wolfii (Christiani) Jus Gentium Methodo Scientifica pertractatum, 4. 9. vol. Lipsiæ 1764.

Biblioteka Jagiellońska
stdr0031281

MABILLON
TRACTATUS
DE STUDIIS
MONASTICIS

Porta Josephus

vide

Mabillon Joannes

Tractatus de studiis monastiicis

Buthilierius Armandus

Vide

Joannes Mabillon

Tractatus de studiis monasticis

volum. alterum et tertium